

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANSKE STORMÆND

L. F. LA COUR OG KNUD FABRICIUS

DANSKE STORMÆND

FRA DE SENERE AARHUNDREDER

I TEKST OG BILLEDER

UDGIVET UNDER MEDVIRKNING AF EN KREDS AF FORFATTERE

G. E. C. GADS FORLAG — KØBENHAVN 1912

NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)

FORORD.

TIL alle Tider har det været naturligt for et Folk at hædre sine store Mænd. Den samme Aand, som i Oldtiden ledede til, at man rejste Bæltastene og i Runer indhuggede, hvad man vilde ihukomme, har i vore Dage ladet Mindesmærker hæve sig i By og paa Land til Ære for dem, der har gjort sig fortjente af Samtid og Eftertid. »Danske Stormænd« er Nationens Banebrydere og Førere, ikke Medlemmerne af det fødte Aristokrati, men de Mænd, som til forskellige Tider har været ledende hver paa sit Omraade af Kulturlivet, saaledes at de har ydet selvstændige aandelige Indsatser, som har haft Virkninger langt ud over deres egen Levetid. Dette er i en ny Betydning, hvad man i Middelalderen udtrykte med Ordene »Rigets bedste Mænd«.

Det foreliggende Værk — en Samling Billeder med Tekst — tjener det samme Formaal paa anden Maade. Det har været Tanken at lade de vigtigste Sider af vort materielle og aandelige Liv repræsentere gennem de førende Personligheder, der stilles Læseren for Øje baade i Ydre og i Indre. Det var derfor nødvendigt at begrænse Opgaven til Tiden efter Reformationen, da der først fra da af findes bevaret billedlige Fremstillinger i større Omfang. Men skulde Udvalget gøres blot nogenlunde udtømmende, maatte ogsaa Teksten holdes inden for snævre Rammer, dog saaledes at man ikke dvælede med samme Udførlighed ved de forskellige Personer. Maalet maatte blive at give Karakteristikker mere end Biografier, saaledes at man i Skildringerne lagde Hovedvægten paa det ejendommelige hos Personlighederne og det selvstændige ved deres Livsgerning. Kortfattede biografiske Notitser med Litteraturhenvisninger burde slutte sig hertil.

Endelig maatte et Værk, som del ovenfor skitserede medtage Mænd, der havde virket til Samfundets Gavn inden for hele det tidligere dansk-norske Rige, hvad enten de var af dansk eller norsk Afstamning og selv om nogle af dem med Rette ogsaa finder Plads i et nylig paabegyndt norsk Billedværk.

»Danske Stormænd« er bleven planlagt af undertegnede L. F. LA COUR, som ogsaa havde indsamlet en stor Del af Bidragene til Bogen, da han for ca. 2 Aar siden forlod København for at træde i Spidsen for Hindholm Højskole. Efter hans Opfordring indtraadte da undertegnede, KNUD FABRICIUS, i Værkets Redaktion, og foruden paa sine Steder at udvide dettes Rammer blev det hans Opgave at vaage over Arbejdets Afslutning i det fra Begyndelsen af lagte Spor. Værket omfatter kun afdøde Personer, Rækkefølgen er efter Fødselsaar.

»DANSKE STORMÆND« bringer Karakteristiker af:

Statsmænd og Politikere: C. C. G. Andæ — Chr. Berg — A. P. Bernstorff — J. H. E. Bernstorff — C. A. Bluhme — H. N. Clausen — Chr. Colbjørnsen — Chr. Flor — E. Krag-Juel-Vind-Frijs — Peder Griffenfeld — C. C. Hall — J. A. Hansen — V. Hørup — J. Jessen — Gustav Johannsen — Niels Kaas — A. F. Krieger — H. A. Krüger — Orla Lehmann — P. Hiort Lorenzen — D. G. Monrad — Hans Nansen — Kr. Paulsen — Peder Oxe — C. D. F. Reventlow — J. L. Reventlow — J. F. Schouw — J. S. Schulin — Hannibal Sehested — Laurids Skau — H. Stampe — Hans Svane — A. F. Tscherning — Kristoffer Valkendorf — A. S. Ørsted.

Videnskabsmænd: C. F. Allen — Thomas Bartholin — Vitus Bering — Tyge Brahe — Niels Finsen — Hans Gram — Arild Huitfeldt — N. L. Høyen — A. D. Jørgensen — Søren Kierkegaard — Jul. Lange — J. Laŕgebek — J. N. Madvig — Chr. Molbech — Jens Munk — C. Paludan-Müller — Rasmus Rask — Ole Rømer — F. C. Sibbern — Niels Stensen — Jap. Steenstrup — Henr. Steffens — Peder Syv — Jul. Thomsen — A. S. Vedel — Ole Worm — J. J. A. Worsaae — H. C. Ørsted.

Mænd fra Kirken og Skolen: N. E. Balle — Villh. Beck — Villh. Birkedal — J. Brochmand — H. P. Børresen — Hans Egede — N. F. S. Grundtvig — Niels Hemmingsen — Kr. Kold — H. L. Martensen — J. P. Mynster — Peder Palladius — Holger Rosenkrantz — Skat Rørdam — Ludv. Schrøder — Hans Tavsens.

Forfattere: H. C. Andersen — J. Baggesen — St. St. Blicher — H. A. Brorson — H. Drachmann — Joh. Evald — M. A. Goldschmidt — C. Hauch — J. L. Heiberg — P. A. Heiberg — Henrik Hertz — L. Holberg — C. Hostrup — B. S. Ingemann — J. P. Jacobsen — H. V. Kaalund — Thomas Kingo — Fr. Paludan-Müller — Poul Møl-

ler — C. Ploug — K. L. Rahbek — Chr. Richardt — J. H. Wessel — Chr. Winther — A. Oehlenschläger.

Malere, Billedhuggere og Arkitekter: N. Abildgaard — H. V. Bissen — C. Bloch — C. V. Eckersberg — H. E. Freund — L. Frølich — Const. Hansen — C. F. Hansen — C. F. Harsdorff — J. D. Herholdt — J. A. Jerichau — Jens Juel — P. S. Krøyer — J. Th. Lundbye — V. Marstrand — P. C. Skovgaard — B. Thorvaldsen.

Skuespillere: Aug. Bournonville — Fru Heiberg — Kr. Mantzius — J. L. Phister — Emil Poulsen — C. N. Rosenkilde — J. C. Ryge — M. Wiehe.

Komponister: A. P. Berggreen — N. W. Gade — J. P. E. Hartmann — P. Heise — J. O. E. Horneman — F. Kuhlau — H. Rung — C. E. F. Weyse.

Militære: Kort Adeler — F. Bülow — H. Helgesen — Iver Huitfeldt — Niels Juel — Fr. Læssøe — Poul Løvenørn — C. J. de Meza — Daniel Rantzau — Olaf Rye — Fr. A. Schleppegrell — Peder Skram — Peder Tordenskjold — Herluf Trolle — Peter Willemoes.

Mænd fra Landbruget og det øvrige Erhvervsliv: P. C. Abildgaard — Jonas Collin — J. C. la Cour — E. M. Dalgas — J. C. Drewsen — N. J. Fjord — J. C. Jacobsen — P. Nielsen (Tystofte) — V. Prosch — Th. R. Segelcke — E. Tesdorpf — C. F. Tietgen.

Vi bringer vore Medarbejdere og dem, der har laant os Billeder eller tilladt os at gengive saadanne, vor bedste Tak.

Novbr. 1912.

L. F. LA COUR.

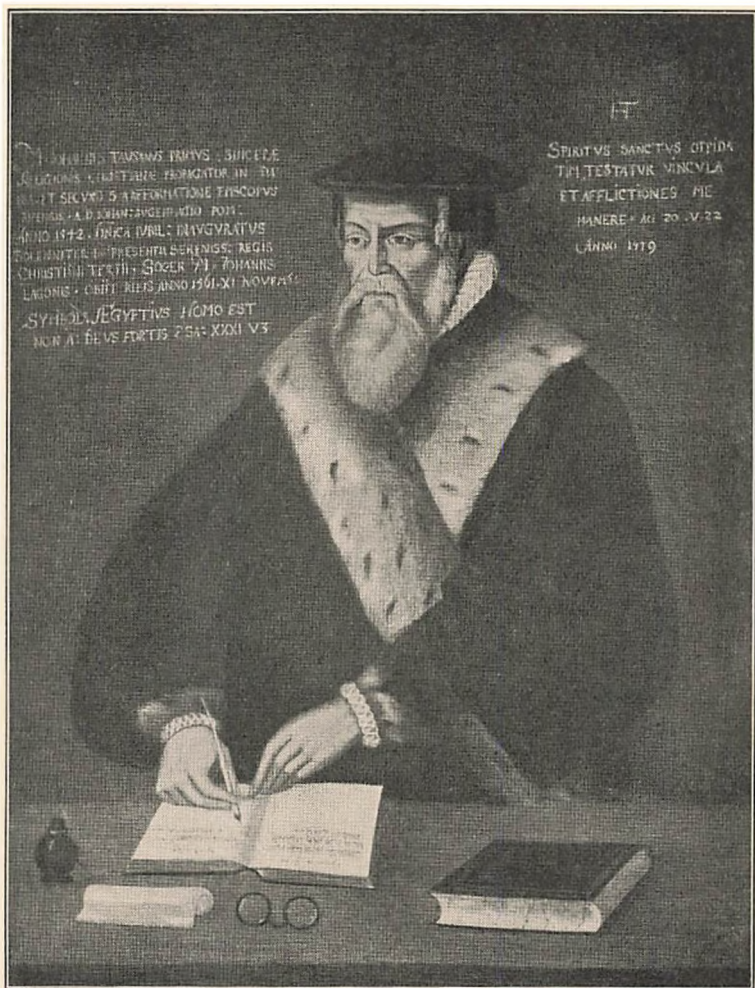
KNUD FABRICIUS.

IN HUIUS TANTUM IMPERII, SUICIDII
RELIGIONIS VIGILANTIAE HONORATUR IN
SUI SECUNDI AFFIRMATIONE EPISCOPI
SUISSIA AD EPISCOPUM ANNO 1512. DUCIA PAULI INVESTRATVS
SUISSIA INTER PREDICIA BERENGIS, REGIS
CHRISTIANI TERTII, SOCIUS IN IOHANNIS
LIGNONIS, CREDITI REGIS ANNO 1561. XI. NOVEMB.
SYHELA, SEGYPTVS, HOMO EST
NON A DEVS FORTIS PISA. XCVI. V3.

ET
SPIRITVS SANCTVS OPIA
TRIPTESTATUR VINCULA
ET AFFLICTIONES ME
MANERE. AN. 20. V. 22
ANNO 1919

HANS TAUSEN.

1491—1561.

Af L. Кош.

REFORMATIONEN er i Danmark ikke gennemført af nogen enkelt Mand; dens Forkyndelse bryder frem næsten samtidigt paa mange forskellige Steder, og som oftest kan vi ikke engang paa-vise de Veje, den har banet sig herind. Men derom har baade Samtid og Eftertid, baade Venner og Fjender været enige, at den betydeligste af alle dens Talsmænd var Hans Tausen. Han var, siger den haardeste af hans Modstandere, Povl Helgesen, »alle Kætteres Fænnikedrager«.

Hans Tausen er født i Birkende paa Fyn; Faderen skal have været Smed. Da han var 22 Aar gammel, sendtes han af Johannerklostret i Antvorskov udenlands for at studere, og efter Hjemkomsten blev han Læsemester i Teologi ved Københavns Universitet. Da dette efter Christian II's Fordrivelse opløstes, rejste han til Wittenberg, hvor han »med utrolig Lærelyst« hørte Luther i to Aar, da han blev kaldt hjem »før han forventede det«. Det er rimeligt, at hans Prior ugerne har set, at han opholdt sig saa længe i Reformationens Hovedsæde.

Efter Hjemkomsten prædikede han i Klosterkirken, men da det blev klart, at han var smittet af det lutherske Kætteri, lod Prioren ham først fængsle, og senere sendte han ham til Viborg, hvor der var et Kloster af samme Orden. Dettens Prior, Peder Jensen, holdt ham ogsaa først i Fængsel; men siden tillod han ham dog at prædike, og Borgerne samlede sig i store Skarer om den veltalende og nidkære Prædikant. Prioren fertrød da, hvad han havde gjort, og der blev atter Tale om at fængsle ham. Han underrettede da en Dag i Kirken Tilhørerne om den Fare, der truede ham, og bad dem, hvis de troede at have nogen Gavn af hans Prædiken, at tage ham i Beskyttelse. Borgmester Peder Trane tog ham da i

Huset, og han havde saaledes forladt Klosteret, ligesom han aflagde Munkekappen. — Kong Frederik I, som begyndte at tage afgjort Parti for Reformationen, gav ham 1526 et Beskyttelsesbrev, hvori han kalder ham »Vor Kapellan«.

Biskop Jørgen Friis kunde imidlertid ikke roligt se paa, at hans Stiftssæde kom helt i Kætternes Vold. Fra sin Gaard, Hald, sendte han en Del bevæbnede Mænd ind for at gribe Tausen. De kom ind i Kirken, medens denne stod paa Prædikestolen og opfordrede ham til at følge med dem. Tausen svarede: »Her staar jeg i en højere Herres Tjeneste; men naar den er endt, skal jeg følge med til Biskoppen«. Men da de forlangte, at Gudstjenesten straks skulde afbrydes og truede med at bruge Magt, samlede Mændene sig om Prædikestolen, medens Kvinderne løb hjem og hentede deres Vaaben, og Bispens Folk maatte gaa med uforrettet Sag. Borgerne spærrede herefter under Gudstjenesten Gaderne med Kæder for Biskoppens Ryttere og mødte bevæbnede i Kirken.

Domkirken var nu det eneste Sted i Byen, hvor der holdtes katolsk Messe, men det var øjensynligt, at ogsaa den snart vilde komme i Prædikanternes Hænder. Tausen havde ogsaa gjort Skridt, der betegnede et afgjort Brud med den gamle Orden. Da der blev Trang til flere evangeliske Præster, havde han selv ordineret nogle af sine Venner og Disciple, hvad i Modstandernes Øjne var en stor Helligbrøde. — Ligeledes havde han giftet sig, hvad der forekom dem ikke mindre forargeligt. Hans Gerning i Viborg maatte betragtes som saa vidt fuldført, at anden kunde fortsætte den, da Kongen 1529 kaldte ham til en ny i København, hvor han kom til at prædike i Nikolaj Kirke.

Virkningen af hans Prædiken her kan ikke beskrives bedre, end Poul Helgesen gør det: Ondskaben voksede i den Grad, at denne By, som frem for andre havde holdt fast ved Fromhed og Gudelighed, blev den værste Hule for Ugudelighed og Vederstyggelighed. Den forførte raa og dorske Almue blev saaledes betaget af utrolig Galskab, at den rasede mod Kirkens Helligdomme, sønder slog Helgenbillederne, haanede den hellige Messe med grulig Spot, ja søgte at overgaa Viborg og Malmø i Ugudelighed.« — Hvad her sigtes til er, at en Del Borgere med Borgmester Ambrosius Bogbinder i Spidsen 2. Juledag 1530 brød ind i Frue Kirke, nedbrød Tavler, Altre og Billeder, og kun med Møje lykkedes det Byfogden at redde Højalteret. Ogsaa Hans Tausen kom tilstede og hjalp til at berolige Voldsmændene og standse Ødelæggelsen.

Da Kong Frederik I 1533 døde, besluttede Sjællands Biskop Joakim Rønnow at benytte Lejligheden til at komme Hans Tausen til Livs. Denne stævnedes til at møde paa Raadhuset, Povl Helgesen var hans Anklager og Klagemaalene var mange og svære. Men medens Sagen forhandlede paa Raadhuset, samlede Borgerne sig bevæbnede om dette, fast bestemte paa at forhindre, at der skete deres Præst nogen Overlast. Der blev da ingen egentlig Dom afsagt, men han slap med at blive forvist fra Sjælland og Skaane, og kort efter fik han endog Lov til at vende tilbage til København.

Her oplevede han Grevens Fejde og den forfærdelige Belejring, hvormed den endte; men i den Tid hører vi slet intet om ham. Det maa have været en Ydmygelse for ham og de andre Prædikanter. Hidtil havde de i en mærkelig Grad haft Lykken med sig. Faa og tilsyneladende afmægtige havde de sejret overalt, og naar de store Skarer omringede Prædikestolene og de danske Salmer lød fra deres Læber, var det intet Under, at de kunde tro at have vundet mange Sjæle for Guds Rige. Nu havde Borgerkrigen vist, hvor megen Klinte der var i Hveden. Deres Prædiken havde kunnet knække Bispenses Krumstave, men intet formaet mod Bøndernes Brandfakler og Landsknægtenes Økser. Romerkirken var overvundet; men der var en langt farligere Fjende at bekæmpe, Egenkærligheden, Raaheden og Hjerternes Haardhed. At Tausen har forstaaet dette, mærkes i den Postil, han udgav kort efter at Krigen var endt. Den er det mærkeligste af hans mange Skrifter, en jævn, ædruelig, besindig Udlægning af Skriftens Ord. Han havde jo nu i 10 Aar været en vældig Stridsmand for det nye, der skulde frem, og visselig ikke lagt Fingrene imellem, naar det gjaldt at ramme Modstanderne. Men heraf er der meget lidt i Postillen, der er ingen Skældsord mod Papisterne, og de bestrides langt mindre end f. Eks. i Luthers Huspostil. Det fremhæves stærkt, at Mennesker bliver salige ved Troen alene, ikke ved Valfarter, Faster og Almisser; men det glemmes ingenlunde, at Troen skal bære Frugt i et helligt Levned.

Da Biskopperne 1536 fængsledes og der i deres Sted udnævntes evangeliske Superintendenter, var Hans Tausen ikke mellem disse, men han blev Læsemester i Roskilde, hvor han holdt Forelæsninger for de mange katolske Præster, der blev i deres Embeder og som trængte til Befæstelse i den evangeliske Lære. Derpaa kaldtes han 1542 til Biskop i Ribe Stift, hvor der var et stort

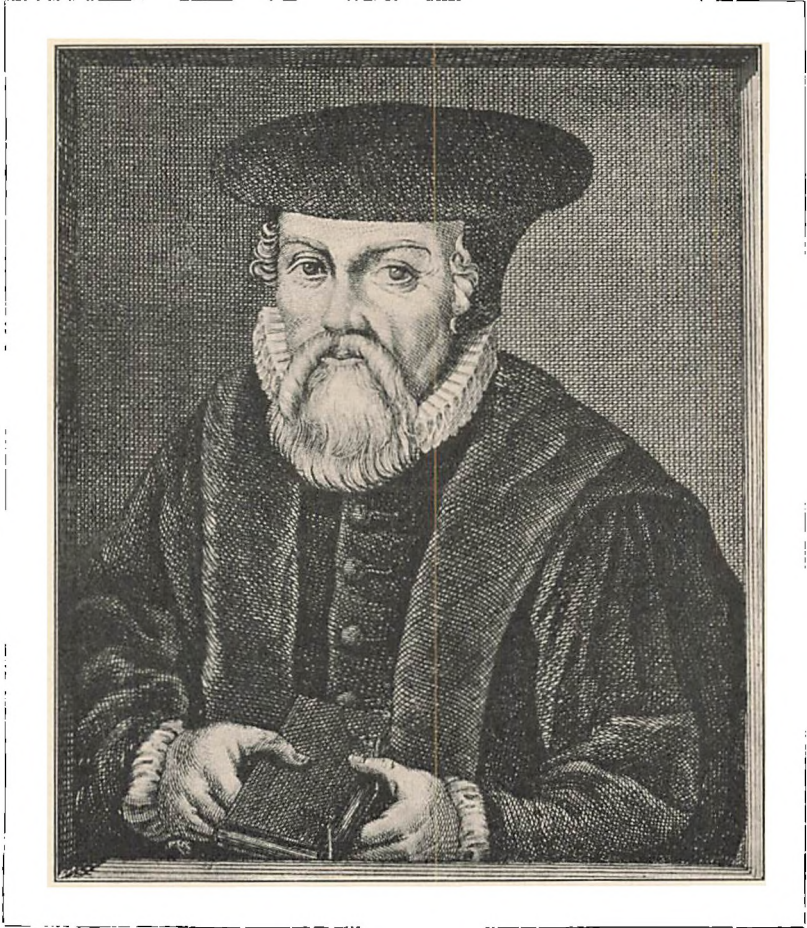
Arbejde at gøre for at genoprette kirkelig og sædelig Orden, især havde han mange Bryderier med »den uædle jydsk Adel«. I det hele er der ingen Tvivl om, at han har haft Retten paa sin Side, naar han værgede Præsterne og de gejstlige Stiftelser mod det Overmod og den Begærlighed, der havde taget Overhaand i de urolige Tider, der var gaaet forud. Han har skrevet en »Vise om Sandhed og Løgn«. Sandheden gaar husvild fra Borgen til Bondegaarden, fra Bispens Slot til Klosteret, thi Løgnen følger den bestandig og oprører Menneskene mod den, kun i Klosterfængslet vil man unde den Ro. Men alligevel skal Sandheden tilsidst sejre og Løgnen fly. — Det er sin egen Erfaring og sit eget Haab, han her skildrer.

Det var hans Valgsprog: »Imorgen skal min Retfærdighed svare for mig« (Moseb. 30, 33), og det er ikke blevet til Skamme. — Han var i Sandhed Fænnikedrageren, da Reformationen erobrede Danmark, og det vil aldrig blive glemt, saa længe den danske Kirke vedkender sig, at den lever og strider under det Banner, han rejste.

Hans Tausen, f. i Birkende 1494, gik i Odense og Slagelse Skoler, oplagen i Johanniterklostret i Antvorskov, immatrikuleret i Rostock 1516, Magister 1519, studerede i Løwen og Köln, Læsemester i Theologi ved Københavns Universitet 1521, drog til Wittenberg, vendte tilbage til Antvorskov 1524, sendtes til Johanniterklostret i Viborg 1525, Kapellan hos Fr. I 1526, drog til København 1529, prædikede i Nikolai Kirke, Læsemester og Prædikant ved Domkirken i Roskilde 1538, Biskop i Ribe 1542, † Ribe 11/ii 1561.

(Nye kirkehistoriske Samlinger. III.)

PEDER PALLADIUS.

1503—1560.

Af L. F. LA COUR.

I den Række Mænd, der siden Reformationens Indførelse har klædt Sællands Bispestol, indtager Peder Palladius en meget fremragende Plads. Ikke blot var han den første i Rækken, oplært og udpeget til sit betydningsfulde Hverv af selve Reformatorerne Luther og Melancthon og indviet af Bugenhagen, men ved sin Begavelse og sin næsten uopslidelige Virksomhedstrang udførte han et Arbejde, der spores lige ned til vore Dage. Han var ogsaa ualmindelig vel egnet til den Gerning, der betroedes ham, da han, uden forud at have beklædt noget Embede, sattes paa Sællands Bispestol, og det til Trods for at han da endnu var en yngre Mand, 31 Aar.

Først var han udgaaet fra et troende Hjem, havde altsaa en stor Rigdom af skønne Barndomsminder at tale ud af. Undertiden har Troen i Hjemmet maaske haft et noget strængt Præg, hvad det kunde tyde paa, at hans Fader, Esbern Jensen, Borger (mulig Smed) i Ribe, som Sønnen siger, straffede ham »haarde-
ligen med Ord«, fordi han ikke, skønt Pebling, kunde opregne alle Søndagsevangelierne paa sine Fingre. Men det tyder jo samtidig paa, at Faderen har villet, man skulde gøre Alvor af sin Tro.

Og dernæst var han udgaaet af det jævne Folks Rækker. At det havde stor Betydning for ham under hans kommende Arbejde, kan ikke betvivles. Han vidste, hvorledes det jævne Folk skulde tiltales, og han forstod at handle derefter.

Da han i 1537 overtog sit vigtige Kald, var det et saare byrdefuldt Hverv, der blev lagt paa hans Skuldre. Næsten alt skulde ændres fra Grunden af baade med Hensyn til Kirkernes Indretning, Gudstjenestens Ordning, Præsternes Gerning, deres Uddan-

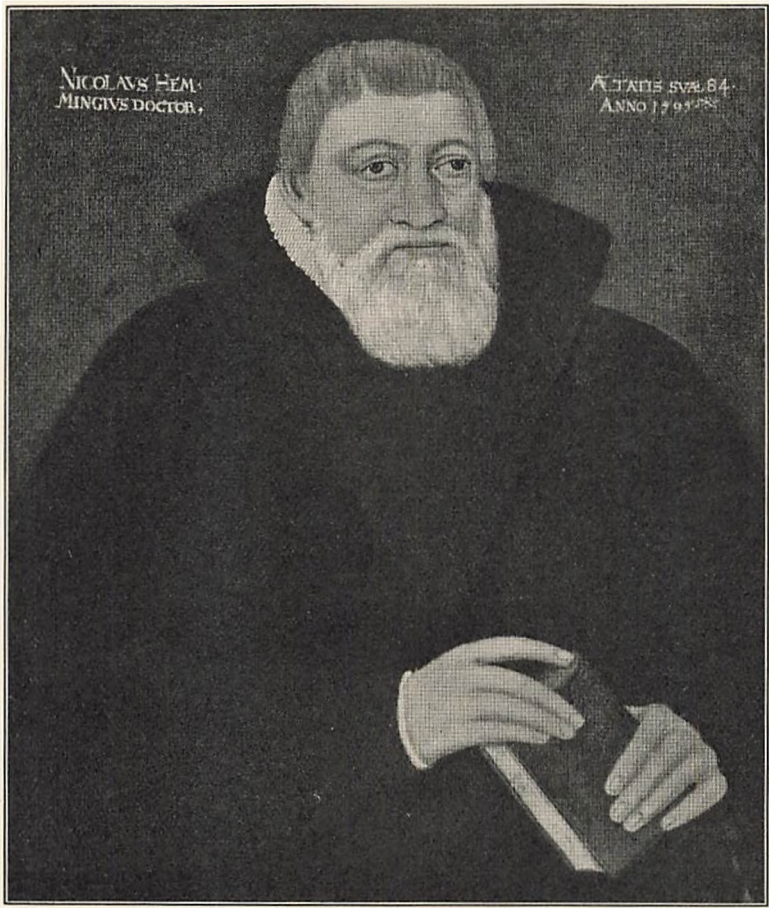
nelse dertil og deres Liv blandt Menigheden. Og vanskeligt har det ofte været at bringe, hvad man ansaa nødvendigt eller ønskeligt, til Udførelse. Der vakttes Modstand, som maatte kues, ofte med haard Haand. Men Palladius tog fat med Fortrøstning og Nidkærlighed. 6 Aar efter sin Tiltrædelse af Embedet havde han gæstet alle Stiftets 390 Kirker. Og naar han da, som man kan slutte af hans mærkeligste literære Efterladenskab, Visitatsbogen, havde taget Plads i Kirkens Kor, medens Menigheden fyldte Stole, og han der fremsatte de nye Lærdomme i klare Ord, virkede hans Tale rensende og æggende. Tilstanden i Kirken 1560, da han gik til Hvile efter et vel udført Dagværk, var en anden end i 1537, da han kaldtes til sin Gerning, og Hovedæren herfor tilkommer ham. Hans Skikkelse har efter alt at dømme ikke været stor, hans Fremtræden maaske heller ikke saaledes som mange venter af en Bisp, men naar han talte, var det med en Aandens Myndighed og med en Troens Kraft, der virkede, og hans Sprog, der var jævnt og fatteligt, var fyldt med gamle Ord og Talemaader, som bidrog til at indprente de Lærdomme, han fremførte.

Som Leder og Ordner af Danmarks Kirke i de første 20 Aar efter Kirkefornyelsen har Palladius sin Hovedbetydning, men ved hans Forelæsninger paa Universitetet og ved sine talrige Skrifter havde han Indflydelse paa vide Kredse. Han virkede med Ord og Pen til det sidste, og intet, »hverken Lærdommens egen Haardhed eller Tidens Ugudelighed eller et svagt Legemes Lidelser kunde tilintetgøre hans friske, frimodige Liv, før Herrens Time var kommen« (N. M. Petersen). »I ham saa man«, har en af hans Efterfølgere paa Sællands Bispestol, H. P. Resen, sagt, »Guds sønderlige Forsyn, efterdi han af ringe og fattige Forældre var opkommen til saadan høj og hæderlig Bestilling, hvori han uden al Nøds og Fares Anseelse med stor Lov og Tykke haver ladet sig bruge, saa han billigen maa æres og kaldes alle Kirkers og Klærkers Fader udi disse Riger«.

Peder Palladius, f. i Ribe 1503, gik i Skole dels i Ribe, dels i Assens og Roskilde, Skolemester i Odense, opholdt sig 1531—37 i Wittenberg, hvor han studerede under Luthers og Melanchtons Ledelse, 1533 Magister, 1537 Doktor i Teologien, 1537 Superintendent eller Biskop i Sællands Stift, 1537—58 tillige Professor i Teologi ved Københavns Universitet. † i København ³/₄, 1560.

(A. C. L. Heiberg: Peder Palladius, Sællands første evangeliske Biskop. 1840.)

NIELS HEMMINGSEN

NIELS HEMMINGSEN.

1513—1600.

Af J. OSKAR ANDERSEN.

NIELS HEMMINGSEN, hvem Samtiden allerede gav Hædersnavnet »Danmarks almindelige Lærefader«, staar som den mest glimrende Repræsentant hos os for de kirkelige og pædagogiske Idealer, som Reformationens Sejr bragte med sig. Hemmingsen er født i en Bondegaard i Errindlev Sogn paa Laaland, formentlig 1513. Hvor tidlig han er kommet under evangelisk Paavirkning, vides ej, heller ikke, hvem der gjorde ham til Protestant. I Hjemmet som i de mange forskellige Skoler, han besøgte, synes han stadig at have været under katolsk Paavirkning, selv efterat Reformationens røre tog Fart. Men da han stod færdig til at besøge Universitetet, paa et Tidspunkt, da Københavns Højskole endnu stadig laa i Ruiner, er det en Kendsgerning, at han søgte til Wittenberg for at fuldende sin Uddannelse, og hans Ophold der fik afgørende Betydning for hele hans følgende Liv. Han vendte tilbage med en Magistergrad og som en moden Mand, med fortrinlige Kundskaber i Humaniora og Teologi og naturligvis som en afgjort Lutheran. Størst Indflydelse paa ham havde Melancthon haft, og baade som Universitetslærer og Skribent vedblev han stadig at føle sig som den berømte Humanists og Teologs Discipel. Enheden af klassisk Dannelse og evangelisk Kristendom blev det Præg, han søgte at paatrykke vort Universitet og den danske Kirkes Præstestand i Overensstemmelse med den kære »Præceptors« Ideal. Ligesom denne lagde han ikke blot Vægten paa sand Kristendoms Kundskab, men paa dens *Øvelse*, hadede teologiske Spidsfindigheder og Stridssyge og stræbte efter at skabe en stærkere Kirkebevidsthed end den, Reformationens ordning havde mægtet at give Udtryk.

1543 blev han ansat som Professor ved Københavns Universitet,

men først 1553 rykkede han op i det teologiske Fakultet, og fra da af til sin Afsættelse 1579 var han ubestridt Universitetets ledende Kraft og Stoltthed. Ved Hemmingsen henledtes for første Gang Europas Opmærksomhed paa den hidtil oversete Højskole i København. Det Ry, hans Dygtighed og Flid som Universitetslærer skaffede ham, blegner dog ved hans Berømmelse som Skribent. Den lange Række af lærde latinske Skrifter, han forfattede, vidner om hans sjældne Arbejdskraft og Indsigt paa de fleste teologiske Discipliners Omraade. De bragte ikke blot vort Land dets første egentlig videnskabelige, teologiske Literatur, men gav ogsaa ude i Europa Hemmingsens Navn en Glans, der varede længe efter hans Død; gentagne Gange optryktes da ogsaa hans Hovedskrifter i Udlandet. Endnu nævnes han som en af Tidens første Dogmatikere og Exegeter, som en Foregangsmand med Hensyn til Behandlingen af den kristne Ethik, og Retshistorikere berømmer ham som Hugo Grotius' Forløber med Hensyn til »Naturrettens« selvstændige Bearbejdelse; saa sent som 1835 raadspurgte den berømte engelske Højkirketeolog Pusey jævnlig Hemmingsens klare og dygtige Fortolkninger, naar han studerede Skriften.

Ved Hemmingsens Lærer- og Forfattervirksomhed og ved hans betydningsfulde Indflydelse paa vore Latinskoler fremstod efterhaanden en ny Præsteslægt med langt større Almendannelse og teologisk Viden, med Evne til metodisk at studere Bibeltexten og nogenlunde selvstændig tilegne sig Lærens Artikler uden Hang til Spidsfindigheder og smaalig Forkætning, med Sans for det moralske Livs Fremme og Evne til at rydde gammel Overtro og papistisk Surdej ud, men med en noget tør Skolemesteraand og overdreven Tillid til Latinens og Logikens dannende Evne; selv fra Prædikestolen og i Sjælesorgen saa de nærmest paa Menigheden som paa Disciple i en Skole, og deres logisk disponerede og paragrafagtige Prædikener ejede ikke Reformationstidens djærve Folkelighed, vækkende Glød og frisk Hjærtelighed (jfr. Hemmingsens latinske Mønsterpostil fra 1561 og hans »Livsens Vej« 1570). Hemmingsens Sympati for Kirkens større Selvstændighed overfor Staten og for Menighedens aktive Deltagelse i Kirkens Styre (jfr. hans »Pastor« fra 1562) afsatte derimod næppe kendelige Spor; hans egen Skæbne vidner i alt Fald til Fulde om, at den danske Kirke var og vedblev at være i Statens Haand. Passivt fandt da ogsaa hans Disciple sig i den Tilsidesættelse, som blev hans Lod.

Hemmingsen blev nemlig Offer for det ortodoksiske Raseri,

der siden Luthers Død havde grebet en Mængde tyske Teologer og som især vendte sig mod Melancton og hans Disciple («Filippisterne»). Navnlig m. H. t. Nadveren og Kristologien udvikledes en Lære, der fjærnedede sig langt fra Bibelordets Enfold, og som for at forsvare Yndlingstanken om Kristi legemlige Naturs Allestedsnærværelse («Ubikviteten») gjorde udstrakt Brug af den aristoteliske Metafysik. Den Indflydelse, Calvin vitterlig havde haft paa Melancton og endnu mere paa hans Disciple, ansaas for fældende for dem og paa den hensynsløseste Maade fordømtes den store Genferkirkemand som »Evangeliets« Fordærver og en Kætterfyrste.

Christian III's og Frederik II's Kirkepolitik var nu at holde alle disse Stridigheder ude fra Danmark, hvor Sindene endelig var faldet til Ro efter det store Brud med Rom; de vilde holde fast ved Luther og Melancton, ved den lille Katekismus og Augsbürgerkonfessionens Lære og iøvrigt ved Kirkeordinansens Standpunkt. Allerede 1557 lod Christian III Hemmingsen udarbejde en »Tavle om Herrens Nadver«, der forelagdes Universitetsprofessorerne til Underskrift, og 1569 lod Frederik II ham udarbejde de »25 Artikler«, der som en Slags Lærekarantæne skulde sikre Danmark mod, at fremmede med anden Lære tog Ophold her. Men de tyske Stridigheder lod sig ikke holde ude, da man paa Grund af Hemmingsens store Autoritet i Tyskland dernede betragtede ham som en almindelig Fare for »den rene Lære«. Det lod sig heller ikke nægte, at han baade som Exeget og Dogmatiker i ikke ringe Grad stod i Gæld til Calvin. Den nye Ubikvitetslære afviste han skarpt (1571), og 1574 gjorde han sig i sin »Syntagma« til Talsmand for en Nadveropfattelse, der stod den reformerte Teologi saare nær. Efterat gentagne Advarsler mod Hemmingsen var indløbne, paalagde Kongen 1574 ham ikke at »disputere« om Nadveren; men Tyskerne var ikke tilfreds hermed, man ønskede en Genkaldelse eller Fjærnelse af ham. I Sachsen, hvor Frederik II's Svoger, Kurfyrst August, pludselig paa den brutaleste Maade var traadt op mod Melanctons Disciple, paaberaabte disse sig Hemmingsen, og Kurfyrsten opfordrede derfor den danske Konge til at rense sit Land for den hemmelige Calvinisme (Kryptokalvinisme). 1575 kaldtes saa samtlige Professorer og Københavns Præsteskab op paa Slottet og advaredes mod at lære mod Augsbürgerkonfessionen, og det foreholdtes Hemmingsen at genkalde sin Nadverlære. Sagen trak dog hen til April 1576, da man af-

nødte ham en Genkaldelse »klart og uden Svinker«. Imidlertid arbejdedes i Tyskland paa at fremstille en udførlig teologisk Læreformel, der gendrev samtlige »nye Kætterier« og sikrede »den rene Lutherdom«. Denne »Enighedsformel« (Konkordieformel) af 1577 ønskede man, at alle lutherske Kirkesamfund skulde forpligte sig paa. At faa Danmark med var imidlertid umuligt, saa længe Hemmingsen sad som »Lærefader« ved Københavns Universitet. Atter satte man da Mistænkeliggørelsen i Gang, og 1579 gav Frederik II efter for de fremmede Paavirkninger. Hemmingsen fik pludselig Ordre til at forlade Universitetet og »residere« ved sit Kannikeembede i Roskilde — men videre naaede man ikke med Kongen. Den gamle Lærer beholdt en sorgfri og anselig Stilling, og for den nye Ortodoksi aflukkedes Danmark foreløbig. Den »Konkordiebog«, der 1580 var bleven udgivet som Palladium for den »enige« Lutherdom, lod Frederik II brænde og afvise som et Skrift, der førte en Lære, der var »vore Kirker fremmed og ubevant«.

Tyve Aar levede endnu Hemmingsen i et flittigt Otium; først efter Frederik II's Død optraadte han paany offentlig som Forfatter; han udgav da blandt andet et Skrift om »Guds almindelige Naade«, der viste, at han ikke billigede Calvins Udvælgelseslære (Prædestinationsteori); men sin Nadveropfattelse vedblev han at fastholde, og Aaret før hans Død var man i den Anledning atter paa Nippet til at skride ind mod ham. Det blev dog en forbigaaende Sky; iøvrigt betragtedes han med største Ærefrygt. Den teologisk dannede skotske Kong Jakob VI følte det som en Ære for sig i 1590 at kunne forhandle i Roskilde Domkirke med »den vidtberømte« Hemmingsen om vanskelige teologiske Spørgsmaal. — Men da Dr. Niels hensov 23 Maj 1600, stundede ogsaa et Tidsrum af vor Kirkes Historie til Ende; den følgende Tid bragte den nye lutherske Ortodoksi til Sejr hos os som andetsteds.

Niels Hemmingsen, f. i Errindlev paa Lolland 1513, immatrikuleret i Wittenberg 1537, Magister der, vendte tilbage til sit Fædreland 1542, blev Professor i Græsk 1543, i Dialektik 1545, Sognepræst ved Helligaandskirken 1547, Professor i Teologi 1553, Dr. theol. 1557, beklædte gentagne Gange Rektorværdigheden, Universitetets Vicekansler 1572, afsat som Professor 1579, boede i Roskilde, † sammesteds ²⁹/₁₀ 1600.

(H. F. Rørdam: Københavns Universitets Historie II; J. Møller i Historisk Kalender III 1815; J. H. Paulli: Dr. N. Hemmingsens Pastoraltheologi 1851.)

HERLUF TROLLE.

1516—1565.

Af P. GÖTZSCHE.

HERLUF TROLLE blev født paa Gaarden Lillo i Skaane. 20 Aar gammel rejste han for sin videre Uddannelses Skyld til Wittenberg, hvor han sluttede sig nær til Melanchthon. Efter sin Hjemkomst traadte han i Kongens Tjeneste, og han blev ret snart Lensmand, det vil sige: Styrer af en af Kronens Ejendomme. Christian III satte Pris paa ham og optog ham i Overadministrationen, Rigsraadet.

Da Frederik II samme Aar, som han besteg Tronen, gjorde Herluf Trolle til Admiral, kom det Øjeblik, da hans Navn knyttes nøje til Danmarks Historie. Som Admiral blev han tilsynsførende ved Flaadens Udrustning, og i denne Stilling har han sikkert gjort et stort og omhyggeligt Arbejde. I den nordiske Syvaarskrig kæmpede han to Somre mod Svenskerne; i et Slag fik han et Par Saar, der voldte hans Død.

Skønt Herluf Trolle var Flaadens øverste Fører og adskillige Gange fik Lejlighed til at maale sig med Fjenden, bragte han dog ikke nogen Afgørelse af Krigen; thi Feltherretalent havde han ikke, og som Søkriger kan han ikke sidestilles med danske Søhelte som Christian IV og Niels Juul. Dog var han langt fra blandt de ringeste. Det havde vel ikke let været muligt i de Tider at faa nogen bedre til at lede Flaaden; dengang kendte man ikke til uddannede Søofficerer. Men faa har som han haft den rolige Udholdenhed, som altid vil være en Betingelse for en dygtig Fører, og den store Besindighed, som var nødvendig overfor saa uregerlige Folk, som Sømænd da var. Hans Folk har sikkert sat Pris paa ham; der siges om ham, at han var en god Admiral, som gjorde alle sine Folk godt og ogsaa forstod at undervise dem i det, de ikke forstod sig paa. Selv siger han, at Gud har givet

ham den Naade, at han kan omgaa dem med Læmpe, saa de forhindredes i at gøre Mytteri.

Herluf Trolles største og mindeværdigste Gerning er dog Oprettelsen af Herlufsholms Skole. Han havde gennem sin Hustru Birgitte Giøe arvet en Ejendom i Nordsjælland, Hillerødsholm, men da Frederik II ønskede at købe denne, kom der et Mageskifte i Stand, og saaledes blev Herluf Trolle Ejer af det gamle Munkekloster Skovkloster ved Næstved, som ved Reformationen nogle Aar forinden var blevet Kronens Ejendom. Sin ny Besiddelse gav han Navnet Herlufsholm. Et gammelt Sagn fortæller, at han og hans Hustru den første Nat, de sov i deres ny Bolig, begge drømte den samme Drøm, at deres Ejendom skulde forandres til en Skole. Saaledes gik det ogsaa. Herluf Trolle havde altid haft Interesse for at hjælpe unge Mennesker frem; han understøttede adskillige fattige Elever i Helsingørs, Næstveds og Roskildes Skoler, han betalte i mange Aar for nogle Studenter ved Københavns Universitet og hjalp flere, der vilde søge videre Uddannelse i Udlandet. Da nu hans Ægteskab var barnløst, besluttede han og hans Hustru at oprette en Skole paa Herlufsholm, »den almægtige Gud til Ære, deslige ogsaa menige Ædlinger og andre ærlige Mænds Børn i Danmark til Lærdom og gode Sæder«, og dertil testamenterede de deres Ejendom med alt dens Gods, 131 Bøndergaardte i Sydsjælland.

Ikke alene Oprettelsen af denne Stiftelse, men ogsaa Samtidens Udtalelser om Herluf Trolle og hans Hustru og mange Udtryk i deres bevarede Breve vidner om de to Giveres ædle Hjærter, store Velgørenhed og Retfærdighedsfølelse og ikke mindst deres ualmindelige Fromhed. Deres Skole staar endnu — som de havde bestemt — baade som Skole og Hjem for Disciplene. Mange af disse har Livet igennem bevaret gode Minder fra deres Skolegang og aldrig glemt de to ædle Mennesker, hvis Navne er uløseligt knyttet til Herlufsholm. Derfor fejrer man endnu hvert Aar den 14. Januar Herluf Trolles Fødselsdag ved en Mindegudstjeneste i den gamle Klosterkirke.

Herluf Trolle, f. $\frac{1}{2}$ 1516. Gik i Skole i Kbhvn., studerede 1536—37 i Wittenberg. Fra 1543 Lensmand, deltog i udenlandske Forhandlinger, 1557 Rigsraad, 1559 Ridder. Samme Aar Admiral og 1561 Lensmand paa Kbhvns Slot. 1563 øverste Proviantmester paa Sjælland og Krigskommissær. 1564 kommanderende Admiral, opretter $\frac{28}{100}$ 1565 Herlufsholms Skole. † $\frac{25}{100}$ samme Aar.

(G. L. Wad: Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte (Gjøe.)

PEDER SKRAM

PEDER SKRAM.

1500 (?)—1581.

Af AXEL LILJEFALK.

PEDER SKRAM, Danmarks Vovehals, som brød Hansestædernes Magt paa Søen og derved lagde Grunden til Danmark-Norges Herrevælde paa de nordiske Strømme, var født paa Fædrengaarden Urup nær Horsens omtrent Aar 1500. I sin Opvækst lærte han, hvad Tiden krævede af en Adelsmand: nemlig at læse og skrive, samt at fremsige nogle Salmer og Helgenhistorier, men fremfor alt at bruge Vaaben og ride. I Aaret 1518 fulgte han Henrik Gjøe paa Toget til Sverige og fik af ham det Vidnesbyrd, at han havde skikket sig oprigtig og ærlig i Slaget baade mod sin Husbond og sit Fædrelands Fjender. I Langfredagsslaget ved Upsala 1520 frelste han det danske Hovedbanner. Han tjente senere et Par Aar udenlands og fik saa Plads i Frederik I's Omgivelser.

Han skildres som en stærk og før Mand, herdebred, maadelig høj og meget armstærk med kraftige Hænder, langt, hvidgult Haar og temmelig langt, kloftet Skæg. Han var dygtig i alt Ridderspil med Renden og Stikken, og ingen af de andre Hofsinder naaede ham i at kaste med Sten eller skyde med Stang. Han var livlig i Selskab, vandt let alle for sig og sagde altid sin Mening dristig ligefrem; men noget heftig og ilsindet var han ogsaa.

Som Lensmand paa Bratsberg fik han Lejlighed til at færdes paa Søen, det kom ham til Gavn, da han i Vinteren 1531—32 hurtigt skulde skaffe Hjælp til Akershus, som blev belejret af Christian II. Han røgtede dette vanskelige Hverv med Mod og Snildhed og gav senere et Bevis paa sin Retsindighed ved at nægte at underskrive den fordrevne Konges Lejdebrev, fordi han vidste at Lejdet ikke vilde blive holdt.

1535 ægtede han Rigsmarsken Tyge Krabbes Datter Elsebe, og straks efter red han til Stockholm for efter Gustaf Vasas Ønske at

lage Kommandoen over Flaaden sammen med Måns Svensson Somme. Her kom han til at øve sit Stovværk. Den 9. Juni 1535 mødte han Hansestædernes Flaade under Bornholm i stormfuldt Vejr og sejrede over den. Siden erobrede og brændte han en lybsk Eskadre i Svendborg Sund. Under Sejladsen derfra til Øresund nægtede han med Fare for eget Liv Flaadens Mandskab at plyndre paa de danske Øer. Sagen gik til Doms, og to svenske Mænd kendte, at Peder Skram havde skikket sig mod dem alle som en ærlig Mand. De havde intet andet at bebrejde ham, end at han havde nægtet dem Tilladelse til at plyndre de danske Øer.

Han erobrede siden Krogen Slot og blev saaret i Kampen, da Hansestædernes Flaade vilde undsætte København. Kong Christian III hædrede ham ved sin Krøning med Ridderslaget med de Ord: »Du dyre Helt, du est det vel værd, at jeg slaar dig til Ridder«.

Han blev Rigsraad. 1563 ved den nordiske Syvaarskrigs Udbrud blev han Admiral over Flaaden i Østersøen og kæmpede den 9. September under Øland en haard Kamp med Svenskerne under Jacob Bagge: han hævdede Herredømmet i Østersøen til Vinteren tvang Flaaden i Havn. Aaret efter forsvarede han sit Lensslot Varberg, og 1568 afviste han heldigt et svensk Overrumplingsforsøg. Endnu ved Christian IV's Daab var der saa meget Liv i den gamle Helt, at han under et Skuespil, som forestillede en Kamp mellem Jøder og Philister, lod sig rive med, saa han sprang op paa Scenen for at give Jøderne en Haandsrækning, da det kneb for dem.

Han døde 1581, efter at Præsten paa hans Begæring havde ydet ham »paa Guds Vegne Hjælp og Trøst af det højærværdige Alters Sakramente, Jesus Christi sande Legeme og Blod til min Sjæls sidste Spise«.

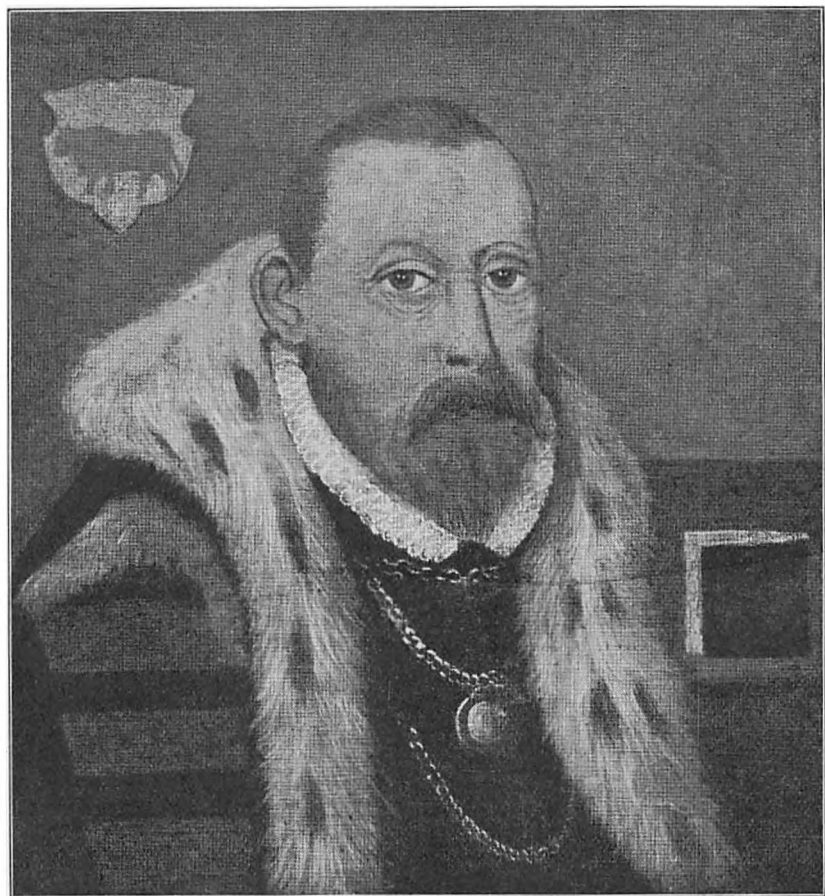
Han hviler i Østbirk Kirke ved Horsens. Gravskriften melder, at »han havde været fire Kongers Admiral i Øster- og Vestersøen«.

Peder Skram, f. ca. 1500, kæmpede som ung gentagne Gange i Sverige og Tyskland, 1524 Hofsinde hos Fr. I, deltog i Kampen mod Kr. II, forlenedes 1532 med Ski Syssel (Bratsberg Len), 1535 svensk Admiral; Ridder 1537, fik store Forleninger, Medlem af Rigsraadet, deltog i Syvaarskrigen, nedlagde Kommandoen 1563, bosatte sig igen paa sin Forlening Laholm Slot, † paa Urup ^{11/7} 1581.

(J. Nørregaard: Peder Skram og Elsebe Krabbe, 1887; Axel Larsen (Liljefalk): Dansk-norske Heltedhistorier 1536—1648.)

PEDER OXE.

1520—1575.

Af JOHS. LINDBÆK.

PEDER OXE er en af vore største Statsmænd. Han forenede en omfattende Viden med stor politisk Indsigt og megen Menneskekundskab. Dertil kom en stærk Virkelighedssans. Som faa andre havde han Blikket for, hvilken Vej man skulde gaa for at komme ud af det Uføre, som Kongens Uforstand havde styrtet Landet i. Efter 9 Aars Virken kunde han efterlade et stærkt, rigt og anset Rige. Men han besad i høj Grad Renæssancens Selvkærlighed og var mange Gange ude paa Veje, hvor man ikke kan følge ham med Sympati.

Som Renæssancens Mænd er han tidlig moden. En lang Udenlandsrejse under en dygtig Lærers Tilsyn giver ham Kundskaber, der staar langt over hans Samtids. Han kommer hjem som en i høj Grad lovende ung Mand. Den vanskelige Opgave, der venter ham, at lede og forsørge 11 yngre Sødskende, bidrager kun til at øge hans Energi. Fra sin fædrene Slægt har han arvet Hensynsløshed, fra sin mødrene, Gøyerne, Pengekærlighed og en glimrende Forretningsdygtighed. Begge Dele i Forening gør ham snart rig og anset. Han indlader sig i Proces med sin egen Morfader, Landets fornemste Mand, Rigshofmester Mogens Gøye, og vinder, han opdynger Gods paa Gods, Len paa Len, bruges i vanskelige Gesandtskaber og løser sine Opgaver udmærket. Sin Pragtlyst skaffer han Alløb ved at bygge det smukke Gisselfeld, en af vore bedste Herregaarde fra Renæssancetiden.

Men hans Midler til at naa frem har ikke været tiltalende. Han kan ikke frikendes for at have været nær op ad Bedrageriet i sine Godshandeler, han har mishandlet sine Len, forhugget Skovene, ikke ladet Kongen faa, hvad der tilkom ham. Han har stødt mange af Adelen fra sig, særlig sin nære Frænde, den tunge

og redelige Herluf Trolle. Han har endelig krænklet Kongefamilien, hvorved, véd vi ikke, saa dybt, at der gik mange Aar, inden den igen forsonede sig med ham. Han falder da, og hans Fald bliver dybt. Rigsraadsstillingen, Len og Godser, alt fratages ham, og han maa som senere Korfits Ulfeld gaa i Landflygtighed.

I Virkeligheden er hans Optræden i de næste Aar ikke bedre end Ulfelds, og han er ikke langt fra at fortjene Navnet Landsforræder. Han opholder sig hos Kongedatteren Kristine af Lotringen, der ønsker at genvinde sin Fader Kristian II's Rige, og Peder Oxen arbejder ivrigt i hendes Tjeneste. Han slutter Forbindelse med Æventyrere af værste Slags, af dem, som Landevejene den Gang vrimlede af, han intrigerer ved Udlandets Hoffer mod sit Fædreland. Det skyldes ikke ham, men Forholdene, at han ikke genseer Danmark i Spidsen for en spansk-hollandsk Hær, der vilde have ført Kristine ind som Dronning, men med hende en Række Æventyrere, vel ogsaa havde genindført Katolicismen. Saa var den snævre Lutherdom, man havde, dog bedre.

Peder Oxen var i disse Aar en meget omtalt og frygtet Mand. Man tillagde ham stor Betydning, man var saa bange for ham i Danmark, at der blev forsøgt Snigmord mod ham. Det er forståeligt, at Frederik II tøvede saa længe som muligt, inden han paakaldte hans Hjælp.

Men nogle Aar inde i Syvaarskrigen kom det Øjeblik, da Peder Oxen *maatte* hjemkaldes. Kongen havde løbet Linen ud, selv kunde han intel mere udrette. I ungdommeligt Overmod havde han haabet paa, at han kunde erobre Sverige, men alt var slaaet fejl. Angrebene til Lands havde været uden Resultat, selve Flaaden, Landets Stolthed, var slaaet. Og det værste af alt, Pengene manglede, der var tilsyneladende ingen Udvej til at skaffe dem. Kongen havde slaaet slet Mønt, optaget Tvangsloan, forbitret Sømagerne ved at konfiskere deres Skibe, og endda saa man Bunden paa Kassen. Der gærede Misfornøjelse i alle Stænder, og den Mulighed laa ikke fjærnt, at man vilde afsætte Kongen. Saa maatte han bide i det sure Æble, Peder Oxen blev hjemkaldt med fuld Honnør. I Fremtiden fulgte Kongen, uden Tvivl ikke med Lyst, ham og den kloge Kansler Johan Friis.

Peder Oxes Politik som *Statsmand* blev klar, enkel og dog genial. Tilliden til Landets Finanser maatte skabes paany — det skete ved at forbedre Mønten. Man maatte føre Krig saa længe, til man kunde slutte Fred med Ære, men dertil behøvedes Penge

og atter Penge. Peder Oxen fik sine Standsfæller til at bevilge en stor Ekstraskat, men hvad der forslog mest, blev hans Omordning af Øresundstolden. Hidtil havde man betalt noget vist pr. Skib, og Tolden sank derfor, efter som Skibene blev større. Nu blev det fastsat, at Tolden skulde betales efter Lastens og Skibenes Størrelse, og Udbyttet steg straks til det femdobbelte. Med stor diplomatisk Kløgt havde Peder Oxen forberedt denne Forandring, med lige saa stor Kløgt valgte han til den det Øjeblik, da Nederlandene var optaget af Opstanden mod Spanien og ikke kunde protestere med Virkning, Peder Oxes Reform blev staaende igennem 300 Aar og gjorde Øresundstolden til Landets bedste og sikreste Indtægtskilde.

Nu, da man havde Penge, kunde man fortsætte Krigen og nogle Aar senere, da Sverige ogsaa var udmattet, slutte Fred med Ære, næsten med Fordel. Krigen havde ikke ført til Sveriges Erobring, det havde vist sig, at den var umulig. Det blev en Fredspolitik, som Peder Oxen i de næste Aar indledede, den stemmede bedst med Landets Interesser. Men skulde Freden kunne holdes, maatte man skaffe sig Anseelse ved Rustninger, saa man kunde holde den Lyst nede, der lurede i alle svenske Sind efter at erobre Skaane og Gulland. Flaaden blev da genskabt, og Mandskabet holdtes i stadig Øvelse. Det danske Flag vistest i Nordhav og Østersø, og hele Europa havde Respekt for Østersøens Herre. Uden at indlade sig paa Æventyr skaffede Peder Oxes Politik, saa længe man fulgte den, Danmark en mere end 40-aarig Fredsperiode, Landets sidste Glanstid. Det eneste farlige herved var, at man fristedes til at forsømme Hæren for Flaaden. Da Kristian IV havde gjort det, og alligevel optog sin Faders æventyrlige Planer om Kampe til Lands, Erobring af Sverige, Magt i Nordtyskland, styrtede han Riget i Ulykke.

Peder Oxen stod i de faa Aar mellem Freden og sin tidlige Død som den danske Adels Fører og Midtpunkt. De gamle Slægtsstridigheder var glemte, og han stod i det bedste Forhold til sin Fjende Herluf Trolles Enke. Pengekær var han som tidligere, hans Godsrigdom øgedes ved heldige Forretninger og et godt Giftermaal. Men samtidig er han paa Højden af sin Tids aandelige Interesser. Han er dansk, som den var; Planerne om at skrive en Danmarks Historie, som kan svare til Saxos, har hans varmeste Bifald, og han støtter Anders Vedel i hans Arbejde. Han ønsker, at Danmark i videnskabelig Henseende skal staa paa

Højde med Udlandet; derfor er han een af de faa, der har Sans for Tyge Brahes astronomiske Opdagelser og skaffer ham den nødvendige Understøttelse, saa han i en Aarrække blev bevaret for Fædrelandet. Naturligvis er han som sin Samtid en ivrig Tilhænger af den rene lutherske Lære, men han er mindre snæversynet end de fleste. En fremragende Theolog som Niels Hemmingsen maatte ikke fjærnes fra Universitetet, selv om han maaske ikke var fuldstændig rettroende, og Peder Oxen holdt derfor, saa vidt han kunde, sin Haand over ham. Sikkert har han ogsaa medvirket til at øge Universitetets Midler ved at faa Kongen til at oprette Kommunitetet, endda paa en Tid, hvor det kneb meget med Pengene. En saa fattig Anstalt som Kristian III's Præsteskole kunde ikke vinde nogen Anseelse.

I visse Henseender viser Peder Oxen ud over sin Samtid. Han indfører Brakpløjning, som efter hans Død gik i Glemme og først genoptoges 200 Aar senere. Han havde Tanker om at skaffe Landet ens Maal og Vægt. Og hvad han havde set paa sine Rejser af ukendte Dyr og Planter, søgte han at indføre her hjemme — de berømte Klokkelrøer f. Eks. Som Helhed er han dog fuldt ud sin Samtids Mand, selv om han maaske er det højeste, den naaede til. Han er fuldblods Adelsmand og savner Blik for, at Adelsvælden maatte underbygges med mere folkelige Institutioner, hvis den ikke skulde raadne op og Adelen visne hen, som det siden skete. Han er Adelsvældens ypperste Mand, og som Minde om, hvad den og han formaaede, staar endnu hans stolte Gaard Gisselfeld.

Peder Oxen, f. 7/1 1520, studerede i Udlandet under Mag. Kristiern Morsings Ledelse 1532—37, overtog herefter Familiepantet Ravensborg Len m. m., erhverver som Privateje Gisselfeld, Torsø, Favrholm og Gunderslevholm, 1552 Rigsraad, mægler mellem Kurfyrsten af Sachsen og Markgreven af Brandenburg. 1558 stævnes han for Rigsraadet, men flygter. 1566 Forlig med Kongen, 1567 Statholder paa Københavns Slot og Righofmester. Genvinder sit Gods og mere til. † 24/10 1575.

(Ryge: Peder Oxes Liv og Levned. Troels-Lund: Peder Oxen.)

Kristoffer Valkendorf.

KRISTOFFER VALKENDORF.

1525—1601.

Af KNUD FABRICIUS.

FREDERIK II's Tidsalder er rig paa fremragende og helstøbte Personligheder. Kun hos en enkelt af de ledende Skikkelser, Peder Oxe, kan man tale om en problematisk Natur. De øvrige gør paa vor Tid et enkelt og usammensat Indtryk. Det gælder først og fremmest om Spidserne, om Niels Kaas og Kristoffer Valkendorf. Noget beror dette maaske paa en Illusion, fremkaldt ved, at Kilderne til Datidens Historie slyder saa sparsomt, at det er yderst vanskeligt at tegne et virkeligt Billede af nogen af denne Tids Statsmænd. Det hele bliver let til Stumper og Stykker. Men det vilde under disse Forhold være et halsbrækkende Foretagende at forsøge paa at give en Karakteristik af et af disse Mennesker, som vi kun kender fra deres offentlige Optræden, og selv der ikke udtømmende. Sligt kan gøres i det 17de Aarhundrede, hvor Personligheder som Hannibal Sehested eller Leonora Christina, mangefacetterede som de er, kan belyses fra alle Sider. Naar Talen er om Kristoffer Valkendorf, maa vi nøjes med mindre, en Levnedsskildring maa træde i Karakteristikkens Sted.

Om denne sidste har Sagnet imidlertid vævet sit falske Slør, og i lange Tider har man troet paa Fortællingen om Tyge Brahes Hund eller opfattet Mogens Hejnesøn som en ridderlig Helt og Valkendorfs Optræden over for ham som uretfærdig og dikteret af smaaligt og brutalt Rethaveri. Ikke en Gang i hans Stilling som Jorddrot er der bleven vist ham Retfærdighed, og at Præsten ved hans Sognekirke Svinninge, Jørgen Jespersen, 1591 maatte forlade Kaldet paa Grund af begaaede Fejl ved Barsedaabsritualet, er blevet tilskrevet Kristoffer Valkendorfs Forfølgelseslyst. Historien har dog forlængst bragt disse Vildfarelser ud af Verden, og nu vil ingen rette den Slags Anklager mod Valkendorfs Minde.

At de mange Sagn har kunnet danne sig, tyder paa, at Kristoffer Valkendorf i hvert Fald havde en skarpkantet Natur. Han var til visse ikke, som Folk er flest. Relfærdighedskravet var den stærkeste Stemme i hans Bryst, og hele hans Udvikling havde vænnet ham til at betragte sig selv som en Ordenens Haandhæver. Der er et politimandsagtigt Præg over hans Virksomhed, hvad enten han som Lensmand i Bergen slækker de selvraadige hanseatiske Købmænd («Garperne» som de kaldtes), eller paa Island og Gulland med kraftig Haand skaber Ro og Orden i et halvt lovløst Samfund. Denne Ordenssans kom først rigtig til sin Ret, da han fra 1574 havde faaet Haand i Hanke med Statens Finanser og efter Peder Oxes Død 1575 blev en Slags Finansminister for Danmark-Norge. Med stor Samvittighedsfuldhed gennemgik han de lavere Embedsmænds Regnskaber, og var han herved bleven overbevist om Misligheder, stod han sindigt, men udholdende fast paa Kronens og Statens Ret, indtil den var sket Fyldest. Et slaaende Eksempel herpaa er i Virkeligheden Forholdet til Mogens Hejnesøn, der saa længe spillede ham paa Næsen, men som Valkendorf holdt fast, indtil Retten triumferede. Kristoffer Valkendorf blev gennem sin Virksomhed en af Grundlæggerne af den moderne Stat, hvori den enkelte maa bøje sig for det almene. Men han var ikke hjerteløs, og han har følt Smerte ved de mange Konflikter, som han blev tvunget ind i. Vi ser det saaledes af hans egne Ord i Sagen mod Jørgen Jespersen, som, før han begik sin Forseelse, havde modtaget flere Velgerninger af Valkendorf. Denne var nu som Kirkepatron nødt til at angive ham for Embedsmisbrug, men han ønskede intet hellere, end at Bispen vilde tage mildt paa Overtræderen. »Jeg vil ikke gerne have den Dannemand nu paa hans Alderdom i nogen Skade; ikke vilde jeg heller gerne, at i min Kirke, som jeg paa Guds Vegne er Forsvar til, skulde nu i denne Tid begyndes noget nyt«, skriver han til Fyns Biskop. Senere føjer han til: »Saa endog jeg ikke gerne havde hørt denne gamle Mands Forsømmelse og Forseelse paa hans Alderdom, vil jeg dog aldeles intet videre gøre her udi, end hvad som I . . . efter Ordinansen kunde kende, Ret at være«. Han kunde til visse ikke gøre for, at den gejstlige Ret, da det kom til Stykket, skilte Jørgen Jespersen fra hans Embede.

Det er dog ikke Kristoffer Valkendorfs Virksomhed som Ordenens Haandhæver, der i første Række gør ham fortjent til Nutidens Erindring. Ved Siden af denne mere afværgende Gærning

har han ogsaa gjort et rent positivt Arbejde. Hans Navn er sammenflettet med Københavns, og han staar som den første i Rækken af Hovedstadens Velgørere, hvori han efterfølges af Kristian IV og Peder Schumacher Griffenfeld. I 1579 sattes han i Spidsen for Hovedstaden med en Statholders Myndighed, og straks i de følgende Aar tog han fat paa et kraftigt Arbejde til Byens Tarv. Hans faste Optræden har under Tiden maattet falde Borgerskabet for Brystet, men i det hele havde man et klart Blik for Statholderens gode Evne og Vilje, og man paaskønnede dem. Endnu gemmes paa Raadhuset den saakaldte »Valkendorfs Bog«, en sølvbeslagen Pergamentscodex med Afskrifter af Stadens Privilegier og Dokumenter, som han har skænket til Byen. Foran i den har den taknemlige Magistrat indført hans gode Gerninger. Til Dels for sine egne Penge og med egne Arbejdere lod han Muren bygge fra Nørre- til Østerport (ved Østergades Udløb i Kongens Nytorv); ligeledes opførte han Vejerhuset ved Stranden og Huset paa Amagertorv, som ansaas for det skønneste i København. Men navnlig var det Kirkerens Udsmykning, han tog sig af; 1582 kom der Taarne baade paa Helligaandskirken og paa Nikolajkirke, »og har selv til og ofte gaaet op paa Muren til Murmestrene og undervist dem derudi«. Valkendorf begyndte paa at omsætte Havnen med hugne Kampesten, og for at forbedre Byens hygiejniske Tilstand lod han mure Hvælvinger til Afløb under Volden og flyttede Slagterhuset uden for Byen. Men ogsaa i Hovedstadens Styrelse greb han ind med sin overordnede Myndighed; han forligte Magistraten og Borgerne, naar de laa i indbyrdes Strid, udstedte Forordninger om Luksus og søgte navnlig at hindre den Overdaadighed, som fandt Sted ved Familiefester og Lavsgilder, ja traf endog Bestemmelser om Kirkegangen og anbragte Mændene paa højre Side i Kirken, Kvinderne paa venstre. I den Grad følges smaal og stort i denne Mands Virksomhed, der er et Fællestræk her mellem ham og Kristian IV.

Den mest betydningsfulde Frugt for Eftertiden af hans Virksomhed er dog Oprettelsen af det Kollegium, som endnu bærer hans Navn. Dette vidner om, at han ogsaa havde Interesse for Studierne, hvilket man ellers har søgt at bestride, thi man har villet opfatte ham som en rent praktisk Natur. Men de Ofre, som han bragte for Oprettelsen af »Valkendorfs Boder«, var saa betydelige, at vi her maa staa over for en alvorlig Overbevisning om Foretagendets Nytte. Det gamle øde Karmeliterkollegium i

St. Peders Stræde, der i sin Tid havde huset selveste Povl Helgesen, blev nu restaureret, saa at det almindelig kaldtes »det skønne Hus«, og den nye Stiftelse indviedes 1589 med et splendidt Gilde for Professorerne og Gejstligheden. Her var indrettet otte Kamre, hvert for to Studenter, desuden fandtes der en Bagbygning med en stor Forelæsningsaal og en Have, hvor hvert Kammers Beboere havde sin Jordlod til at avle Frugt og Urter. Bestemmelserne var nøje udpenslede og vidner om den samme Sans for Detaljens Betydning, som ogsaa kom for Dagen ved Valkendorfs Styrelse af København.

Hele denne Virksomhed bærer Uegennyttens Præg. For sin Statholdergerning oppebar Kristoffer Valkendorf næppe Løn, og hvis han har attraaet Æresposter, faldt den eneste af disse, som han endnu savnede, Rigshofmesterstillingen, ikke i hans Lod, saa længe Frederik II levede. Maaske er det rigtigt, som Troels Lund formoder, at Kongen lod ham »sin Regeringstid ud trække Læset med det vinkende Maal hundet foran til Stangen«, fordi han frygtede for, at hans Undersaat ellers skulde blive ham altfor mægtig. Efter Frederik II's Død naaede Valkendorf Stillingen under den unge Kristian IV's Regering, men den forandrede intet i hans offentlige Optræden. Han gik i sin Grav, savnet og begrædt af de bedste i Landet og under almindelig Enighed om, at man i ham mistede en Mand, der i lige Grad udmærkede sig ved »Guds-frygt, Fædrelandskærlighed, Arbejdsomhed, Dygtighed og en storartet Godgørenhed«.

Kristoffer Valkendorf, f. 1/10 1525 paa Glorup. Fra 1551 nævnes han som Sekretær i Kancelliet, 1556 Lensmand paa Bergenhus, 1561 Raadgiver for Kongens Broder, Hertug Magnus, paa Øsel. 1568 atter anvendt i Norge, 1569 Lensmand paa Island, 1571 paa Gotland. 1574 kgl. Rentemester, 1577 Rigsraad, 1579 Statholder i København. 1581—84 arbejdede han paa Byens Trivsel, i sidstnævnte Aar fratraadte han Statholderpladsen, men indehavde den atter fra 1595 til sin Død. Oprettede 1589 »Valkendorfs Kollegium«. 1588 Medlem af Regeringsraadet, hvoraf han senere udtraadte, 1596 Rigshofmester. Død 17/1 1601.

(Troels Lund: Mogens Hejnesøn. — Sml. til Fyns Hist. og Topogr. I, 95.)

DANIEL RANTZAU

DANIEL RANTZAU.

1529—1569.

Af AXEL LILJEFALK.

DANIEL RANTZAUS Liv faldt i den Tid, da den danske og holstenske Adel stod i sit bedste Flor; selv var han en af dens ypperste Repræsentanter. Udsprungen af en gammel, holstensk Adelsæt, højt agtet baade ved sin Dygtighed og Rigdom, var han alt fra Fødselen kaldet til at indtage en fremragende Stilling. Som 15-aarig Yngling kom han til Universitetet i Wittenberg og blev Luthers og navnlig Melanchtons Discipel; den religiøse Brydningstid, hvori han levede, tvang ham, som hele hans Samtid, til at træffe et afgørende Valg; han blev under Paavirkning fra Hjemmet og fra sine Lærere en from Kristen og en ivrig Tilhænger af Luthers Lære. Det mærkedes gennem hele hans Liv. Da han havde ordnet sin Hær forud for den afgørende Kamp paa Axtorna Hede, steg han af Hesten, knælede med alle sine Mænd og anraabte Gud om Sejr, hvad der ikke var almindeligt i hin Tid; Svenskerne misforstod det da ogsaa og troede, at Juterne bad dem om Naade.

Skønt det var som Krigsmand og Hærfører, Daniel Rantzau vandt Navn, var hans Opdragelse dog ikke ensidig anlagt paa at gøre ham til Soldat. Ved Universitetet i Wittenberg var det ikke blot Luthers og navnlig Melanchtons Undervisning i den ny Lære, han søgte. Han drev ved Siden deraf andre Studier; særlig kastede han sig med Iver over Sprog, foruden Dansk og Tysk talte og skrev han Latin, Italiensk og Fransk; i den Henseende har han sikkert raget op blandt sine Standsfæller. I 20 Aars Alderen kom han i Hertug Adolf af Holsten Gottorps Følge til Kejser Carl den Femtes Hof og lærte der Datidens mest slebne Hofskik. Overgangen var brat, da han drog fra Hoffet til Lejren og tog Piquen i Haand for at lære Krigshaandværket fra Grunden; fra simpel

Knægt i en kejserlig Fænneke tjente han sig op gennem Graderne og blev Fænnekens Hovedsmand. Da han omtrent 30 Aar gammel vendte tilbage til Fædrelandet, var han saaledes en i Krigens og Fredens Gerning vel forsøgt Mand; han havde sikkert ogsaa faaet en høj Kommando under Ditmarskertoget 1559, havde Fyrsterne ikke modsat sig, at Ætten Rantzau traadte frem overalt. Her blev dog Frederik II opmærksom paa hans fremragende Evner, tog ham i sin Tjeneste som Oberst og gjorde ham under den nordiske Syvaarskrig til sin øverste Hærfører.

Den nordiske Syvaarskrigs Historie blev Daniel Rantzaus Heltesaga. De Egenskaber, der fortrinsvis udmærkede ham, var et aldrig svigtende moralsk og fysisk Mod parret med Ro og Snarraadighed; aldrig skræmtes han af nogen Hindring; altid fandt han Raad og Udvej, syntes end for andre alle Sunde lukte. I at planlægge et Krigstog og ordne Hæren til Slag var ingen Samtidig i Norden hans Lige. Svenskerne har kaldt ham Nordens Alba; men med Uret. Blød var han ikke, det laa ikke i Tiden; da han forberedte Toget til Østergötland, lovede han Kongen »at paa Rov og Brand skulde det ikke mangle«; men han var hverken grusom eller troløs som Nederlandenes Bøddel.

En svensk Kugle fra Varberg Slot gjorde brat Ende paa hans Krigerbane; var hans Liv bleven skaanel, havde han sikkert ogsaa i Freden med Hæder fyldt en fremragende Plads blandt de Styrende.

Daniel Rantzau, f. 1529 i Holsten, sendtes 15 Aar gl. til Wittenberg, vendte tilbage 1547, drog s. A. udenlands med Hertug Adolf, deltog i Fjender og Krige, Fører for en Fænneke Knægte, vendte hjem 1554, Befalingsmand paa Slottet Peine i Nordtyskland, deltog i Toget 1559, Oberst i dansk Tjeneste 1562, Hærfører i den nordiske Syvaarskrig 1563—70, ledede Toget til Østergötland i Vinteren 1567—68, falden foran Varberg ^{11/11} 1569.

(Axel Larsen (Liljefalk): Dansk-norske Heltehistorier 1536—1648; A. Larsen: Daniel Rantzau, 1899.)

NIELS KAAS.

1534—1594.

AF JOHS. LINDBÆK.

BLANDT de mange betydelige Adelsmand, der sammen skabte Danmarks sidste Storhedstid og kastede den sidste Glans over den gamle danske Adel, indtager Niels Kaas en smuk Plads. Han er ikke en Mand med et stærkt Initiativ som Peder Oxe, eller med en hensynsløs Vilje som Kristoffer Valkendorf, men han er en renere Karakter end nogen af dem. En brav, redelig og flittig Mand, fuldtud harmonisk. Hans konservative, forsigtige Temperament passede godt til den Periode, hvorunder han fik den forreste Plads i Staten.

Han er født under Grevefejden, under Overgangen mellem gammelt og nyt, men han er aldrig i Tvivl om, at den lutherske Kirke har ubetinget Ret, om, at Adelen skal være ledende, eller om, at Staten skal være dansk. Han og hans Samtid blandt Adelen har den uvisnelige Fortjeneste, at de drev Kongehusets Tyskhed tilbage og for lang Tid satte en Bøm for Tyskeriet.

Han kom med gode Kundskaber til København, var i Huset hos Niels Hemmingsen, som han altid bevarede venlige Følelser overfor, selv om han ikke var i Stand til at hindre, at Universitetet kom til at miste denne fremragende Dygtighed; han studerede som sædvanlig i Udlandet og kom saa ind i Kancelliet, i Johan Friis' gode Skole. Faa Aar efter kom Syvaarskrigen, hvor det en Tid saa farligt nok ud, men Peder Oxes Geni bragte Riget over det kritiske Punkt. Niels Kaas var med til at høste Frugterne deraf, deltog i Fredsunderhandlingerne i Stettin og blev saa Kansler. Efter Peder Oxes Død 1575 var han Nr. Eet af Danmarks Statsmænd. Riget tog et stærkt Opsving i de rolige Aar, respekteret udadtil og rigt indadtil. Kongen blev efterhaanden helt dansk, de store Minder blev dyrkede. For alt dette har Niels Kaas en god Del af Æren.

Videnskaben havde gode Dage, medens han var Universitetets Kansler. Mange Skrifter blev tilegnede ham. Han var en kraftig Støtte for Anders Vedel, og det var først efter hans Død, at Rigsraadet endelig blev utaalmodigt over Vedels Langsomhed og tog Arbejdet fra ham.

Ved Frederik II's uventede Død kom et stort Ansvar til at hvile paa Niels Kaas. Han blev den første af de fire Regeringsraader, der sammen skulde styre Riget og sørge for den unge Konges Optrædelse. I den sidste Henseende blev Opgaven i det hele løst smukt; Kristian IV fik en stor teoretisk og praktisk Viden og blev en helt dansk Mand. I den første Henseende var Opgaven vanskelig. Man havde at gøre med den øvrige Adel, der naturligvis ikke havde stor Lyst til at bøje sig for Ligemænd, med Enkedronning Sofie, der som saa mange af vore Dronninger blev ved at være tysk og havde Tilbøjelighed til at sætte sin Slægts Tarv over Landets, med vanskelige Forhold i Hertugdømmerne, hvor der samtidig med Formynderregeringen var Tronskifte hos Gottorperne. Helt tør man ikke paastaa, at Niels Kaas klarede Vanskelighederne. Særlig har man med nogen Grund lagt ham til Last, at Rigsraadet opgav Kongehusets Arveret til Sønderjylland. — Overfor Dronningen havde Niels Kaas en pinlig Stilling. Han var hendes personlige Ven og ønskede maaske at skaffe hende Del i Regeringen, men Rigsraadet vilde det anderledes, hendes egen udanske Politik gjorde det ikke blidere, og Kaas selv maatte medvirke til at faa hende forvist til hendes Livgeding. Hun glemte ham det aldrig.

I det store og hele var Styrelsen dog god. Men de mange bitre Stridigheder havde taget Niels Kaas' Kraft. I Sommeren 1594 døde han. Smukke Ord fik han talt til den unge Konge, som han gav gode Raad og overrakte Nøglerne til Rigsregalierne. Sorgen var stor hos alle Stænder. Med Rette har Carl Bloch forherliget Mindet om Niels Kaas i et af sine smukkeste Malerier.

Niels Kaas, f. paa Staarupgaard 1534, gik i Viborg Skole, kom 1549 til København og boede i Huset hos Dr. Niels Hemmingsen, immatrikuleredes i Wittenberg 1551, studerede i Frankfurt a. d. Oder og Løwen, efter sin Hjemkomst ansat i Kancelliet, kongelig Kansler 1573, 1ste Regeringsraad 1588 (under Kr. IV's Mindreårighed). † i København ^{29/6} 1594.

(Troels Lund: Christian IV's Skib paa Skanderborg Sø.)

ANDERS SØRENSEN VEDEL

ANDERS SØRENSEN VEDEL.

1542—1616.

Af L. F. LA COUR.

SKØNT Anders Sørensen Vedel ikke naaede at udføre det, han havde sat som sit Livs Hovedopgave, i en sammenhængende Skildring af fremstille Fædrelandets Historie i de sidste 3—400 Aar, har han dog indskrevet sit Navn saa dybt i den danske Literaturs Historie, at han vil mindes med inderlig Tak og Paa-skønnelse, »saa længe dansk Sprog og danske Sange er til«.

Man har givet ham Tilnavnet den danske Historieskrivnings Fader og med Rette, skønt det ikke er meget selvstændigt, han har efterladt sig. Derimod indlagde han sig uvisnelig Fortjeneste ved at oversætte i et kærnefuldt dansk Sprog og udgive Saksens Fremstilling af de danskes Bedrifter og tilvejebringe den Samling af 100 udvalgte Viser om Konger, Kæmper og andre, som i ældre dansk Literatur uden Tvivl var en af de allermest udbredte Bøger. Disse to Arbejder er det, der fremfor noget andet vil bevare hans Navn mod Forglemmelse.

Skulde man i korte Træk tegne et Billede af A. S. Vedel, maa man først og fremmest pege paa hans fromme kristne Tro. Allerede i sine Barneaar modtog han dybe Indtryk af hvad ydmyg Fromhed vil sige og hvorledes den formaar helt at præge et Menneskes Liv. Ofte var han Vidne til, hvorledes hans Fosterfader begyndte enhver vigtig Handling med fromme Bønner og i brændende Andagt bøjede Knæ, naar nogen Fare truede hans Venner eller Fædrelandet. Da Vedel efter at have været i Udlandet vendte tilbage til Danmark, stod hans Hu til at søge Ansættelse i Kirkens Tjeneste og allerede et Aar derefter blev han Prædikant paa Københavns Slot. I denne Gærning fik han rig Lejlighed til at lægge sin varme religiøse Følelse for Dagen; hans Ord fra Prædikestolen og ved Baaren bar tydelige Vidnesbyrd derom. Og da hans Venner

stod om hans Dødsleje og spurgte, om han ikke havde nedskrevet noget om sit Liv, svarede han: »Jo, der findes vel noget derom; men det er nok, naar man om mig prædiker, at jeg har været et Guds Barn og troede mig en Arving til det evige Liv«.

Og dernæst var han en dansk Mand i Ordets fulde Betydning. Han elskede sit Land og sit Folk, og tidlig vaagnede hos ham Ønsket om at ljene Fædrelandet ved at nedtegne for Eftertiden hvad der var virket og udrettet i Fortiden blandt de danske. Som Sakse i sin Tid sukkede han over, at de danske ikke ejede en samlet Skildring af Fædrenes Bedrifter indtil hans egne Dage, og han foresatte sig, tilskyndet dertil fra forskellige Sider, det kæmpestore Arbejde at skaffe en saadan tilveje. Men skønt han virkede flittigt, lykkedes det ham ikke at udføre sit Forsæt. Hans Plan var for stor, og selv spredte han sig for meget under Arbejdet. Ja, han maatte endog friste den tunge Lod at overgive Arbejdet til en anden og overdrage ham alle de Optegnelser, som han med utrættelig Flid ved Rejser, Undersøgelser og Samtaler havde tilvejebragt. To Omstændigheder fremkaldte hans Fald, dels, at det ikke gik de styrende rask nok med Udarbejdelsen af Danmarkshistorien («... mange forlænges efter Historien, og en Part mene, at jeg er for langsom dermed»), dels sikkert ogsaa Vedels Trang til i sine Taler og Skrifter at udtrykke sig paa en meget aabenhjærtig Maade. Kendte er hans Ord om Frederik II: »... dersom Hans Naade kunde haft Aarsag... at holde sig fra den almindelige skadelig Drik, som nu over al Verden... gængs er, da syntes for menneskelige Øjne og Tanker, at Hans Naade kunde levet mangan god Dag længer.« Men ogsaa Adelen havde han angrebet for dens Optræden mod Borgerstanden, og der kan ikke være Tvivl om, at saadanne Ytringer har bragt den hældende Vogn til at vælte.

Han fik saaledes ikke Lykke til at udføre hvad han havde tænkt sig skulde være hans Livs Hovedgærning, men ikke desto mindre maa han uimodsagt nævnes blandt Landets mest fortjente Sønner.

Anders Sørensen Vedel, født i Vejle $\frac{9}{11}$ 1542, søgte Vejle og senere Ribe Skole, fulgte 1562 Tyge Brahe til Udlandet som Hovmester, Magister i Wittenberg 1566, Slotspræst i København 1568, fik et Prælaturs i Ribe, hvor han slog sig ned 1581 paa Liljebjærget og henlevede Resten af sine Dage optaget af historiske Arbejder. † paa Liljebjærget $\frac{13}{2}$ 1616.

(Historiske Efterretninger om Anders Sørensen Vedel af C. F. Wegener, 1851.)

ARILD HUITFELDT

ARILD HUITFELDT.

1546—1609.

Af L. F. LA COUR.

HVAD der havde dæmret for fleres Tanke, hvad mere end en havde prøvet sine Kræfter paa, uden at det var lykkedes at føre Værket til Ende, faldt det i Arild Huitfeldts Lod at udføre. Den Skildring af Danmarks Historie, som skulde slutte sig til Saxos Fremstilling og føre denne ned til Samtiden, blev det hans Ære at give de danske, ja mere end det: I ti Kvantbind fremstillede han vort Folks Historie fra Dan til Kristian III, og det paa en saadan Maade, at det med Rette er bleven sagt, at aldrig, hverken før eller senere, har Kendskab til Danmarks Fortid gjort et saa umaadeligt Skridt fremad som ved Huitfeldts Arbejde.

Blandt de Adelsmænd, som vandt Berømmelse hos os ved videnskabelige og literære Sysler i det 16de Aarhundrede, hæver Arild Huitfeldt, ved Siden af Tyge Brahe, sig højt over de andre. Han var fra Ungdommen af besjælet af stor Kærlighed til Videnskaberne, men i Særdeleshed til Fædrelandets Historie, og denne Kærlighed styrkedes gennem de Venskabsforbindelser, hvori han stod til mange af Datidens Lærde. Anders Sørensen Vedel havde han tidlig lært at kende, og han nærrede den dybeste Interesse for det Arbejde, Vedel havde foresat sig, saa at det for en Del skyldtes ham, at Vedel ved kongelig Understøttelse blev sat i Stand til at indsamle Stof til den Danmarks Krønike, han havde foresat sig at skrive. Men Vedel naaede ikke at udføre sin Plan, og som Huitfeldt med stor Glæde og Længsel havde imødeset Arbejdets Fuldendelse, var det med Vemod han mærkede, at det intet blev til. Tanken kunde han imidlertid ikke opgive, og han fattede da den Beslutning selv at udføre Værket, skønt han var sig bevidst, at hans Evner ikke stod paa Højde med Vedels. Paa den Maade fremkom den Danmarks Krønike, som saa Dagens Lys i Aarene

1594—1604, og som man har Lov til at betragte som et Underværk, navnlig naar man tager Hensyn til den forbavsende korte Tid, der medgik til at udføre det.

Ganske vist maa det indrømmes, at han har begaaet ikke saa faa Fejl; de Dokumenter, som han brugte ved Udarbejdelsen af sin Fremstilling og til hvilke han som Rigens Kansler havde nem Adgang, er ofte afskrevet paa en skødesløs Maade af ham selv eller andre; desuden har han, som der ogsaa er bleven peget paa, dristet sig for vidt ud paa Gisningernes og Formodningernes Hav, han har ikke undladt at udmale i Enkeltheder, hvad han kun kunde vide ringe Besked med, idet han lod Fantasien træde hjælpende til, men trods disse og andre Indvendinger er det et Kæmpearbejde, han har udført, som Eftertiden har været og til de seneste Tider maa blive ved at være ham taknemlig for. Hans Krønike har derfor ogsaa gennem lange Tider været en sand Folkebog.

I sin Fremstilling og Betragtningmaade er Arild Huitfeldt Adelsmanden, ser og bedømmer alt udfra dennes Synspunkt, men særlig fremtrædende ved Siden deraf er hans Retsindighed og Frimodighed, hans Kærlighed til Folk og Land og Villighed til at ofre Liv og Gods for det. Hans Personlighed viser sig bedst i Fortalerne til de enkelte Bøger, idet han her uforbeholdent siger den unge Konge Kr. IV, til hvem de er rettede, Sandheden, søger at belære ham, taler om hans tunge Pligter og den store Gærning, som venter ham.

Hans store Retsindighed fremlyser ogsaa gennem hans Embedsgærning; som Rigens Kansler havde han hele Retsplejen under sig, og det paahvilede ham at udfærdige Rigsraadets Domme, naar dette sad som Kongens Retterting, og det er sikkert fuldt fortjent, naar Kr. IV gav ham det Vidnesbyrd, at han havde været »en redelig, nidkær og vindskibelig Kansler«.

Arild Huitfeldt, f. paa Bergenhus ¹¹/₁₀ 1546, opdroges og undervistes i Huset hos Professor (senere Biskop) Poul Madsen i København 1557—62, opholdt sig i Udlandet 1562—70, Sekreter i Kancelliet 1570, Øverste Sekreter 1573, Rigsraad og Rigens Kansler 1586—1609, var ikke Medlem af Formynderregeringen, men maatte jævnlig indtræde i den, naar den ene eller den anden af Regeringsraaderne var borte, Skoleherre paa Herlufsholm 1583—1609, † paa Herlufsholm ¹⁰/₁₂ 1609.

(H. F. Rørdam: Historieskriveren A. Huitfeldt. Kbh. 1896. — Hist. Tidsskr. 7 R. I, 513.)

TYGE BRAHE.

1546—1601.

Af L. F. LA COUR.

HAN var af gammel Adelsæt; medens hans store Samtidige Niels Hemmingsens Vugge havde gaact blandt Bønder paa Lolland, medens A. S. Vedel hørte til en jysk Borgeræt, saa Tyge Brahe Dagens Lys paa en gammel dansk Borg, Knudstrup, i Skaane. Han havde mange Sødskende, men Forholdene førte det med sig, at han blev opdraget ene, og dette har sikkert medført, at den Stivhed, der Livet igennem blev et Kendemærke for ham, ikke blev kuet. Allerede som ung fik han Lejlighed til at vise det. Man vilde have ham opdraget til Statstjenesen, men det huede ham ikke; hans Trang var at studere Naturen, og den Trang vilde han følge. Han blev sendt til Udlandet og skulde holde sig til de politiske og juridiske Studier, men hans Lyst til de mathematiske Videnskaber og navnlig Astronomien var for stor, og han sejrede. Da han vendte hjem, 24 Aar gl., havde han ved utrættelig Flid samlet sig et saare betydeligt Fond af astronomiske og kemiske Kundskaber. Disse sidste syntes endogsaa en Stund at skulle drage ham bort fra den Vej, der blev hans rette og førte ham til Verdensberømmelse; han var en Tid mest optaget af Kemi og Alchymi, men da kaldte en ydre Begivenhed ham tilbage til hans Hovedopgave. Det var en Aften i 1572, d. 11. November, at han fik Øje paa en usædvanlig klar Stjerne, som ikke før var set, og dette blev for ham Indvielsen til det Arbejde, han rastløst virkede med lige til sin Død. Med den største Nøjagtighed udmaalte han dens Stilling og fulgte dens Fremtræden, til den i Marts 1574 forsvandt for det blotte Øje, og lod sig af sine Venner overtale til at bearbejde de Iagttagelser, han havde gjort, og udgive dem i en Bog »de nova stella«, som hendrog hele den civiliserede Verdens Opmærksomhed paa ham. Kongen gav ham Løfte om at holde Forelæsninger

ved Universitetet over Mathematik og Astronomi, og de Videnskaber, der nylig havde været ringeagtet af Hovedparten af hans Standsfæller, kom pludselig til Ære. Alligevel mødte han fra forskellig Side Modstand, og dels af den Grund, dels af andre fattede han den Tanke at slaa sig ned i Udlandet. Det var da nær ved, at han var gaaet tabt for Fædrelandet, men Kongen forlenede ham med Øen Hven og gav ham desuden andre store Indtægter, saa han kunde indrette sig, som han ansaa det nødvendigt for at naa det Maal, han havde sat sig. Og Uranienborg rejste sig. Et Trylleslot, en Eventyrborg paa Virkelighedens Grund!

Tyge Brahe tog fat med vældig Kraft; der var intet andet Hensyn, der skulde gøres gældende, end at alt skulde indrettes paa den bedste Maade. Og da Borgen stod færdig, fyldtes den med Instrumenter, som Verden aldrig havde set Mage til. Fra nær og fjern strømmede Medhjælpere og Lærlinge til. Der var nok at gøre og nok at lære. Rastløst virkedes der Døgnet igennem; om Natten skulde Stjernerne iagttages, og om Dagen var der de uendelige Beregninger at foretage. Alt skulde prøves og nøje undersøges; intet skulde lades uforsøgt til Eftertiden. Og Retlesnoren, hvorefter der skulde virkes, var den: Ethvert Fremskridt gennem Iagttagelse. Dette stod Tyge Brahe klart allerede som 17 Aars Yngling, og han holdt urokkelig fast derved sit Liv igennem. Som en Modsætning er det værdt at mindes, at hans store Forgænger Nicolaus Kopernikus kun anfører 37 Iagttagelser, som han selv havde gjort i Løbet af 30 Aar. Havde end de gamle, Grækerne og Araberne, foretaget Iagttagelser, var det alligevel nødvendigt at bestemme alt fra nyt af. Men dertil krævedes Instrumenter, som dels indkøbtes efter stor Maalestok, dels udtænkte og forfærdigedes af Tyge Brahe selv, og ved Hjælp af disse frembragtes en saadan Mængde Observationer, som Verden ikke blot ikke hidtil havde set, men som den heller ikke fik at se igen i et Par hundrede Aar. Derfor kaldes Tyge Brahe ogsaa 200 Aar efter sin Tid af den store franske Astronom Lalande (1732—1807) for den største Observator, der har levet.

Det var imidlertid ikke blot Datidens Videnskabsdyrkere, der opsøgte Tyge Brahe og gik i Lære hos ham, men den lille Ø, der ved ham var blevet det mærkeligste Sted i Norden, modtog Besøg af fornemme Gæster, Konger baade fra Indland og Udland, Dronninger og andre fyrstelige Personer, som gæstede Landet. Hele Verden kendte Tyge Brahe og hans Ø og hvad der øvedes.

I 21 Aar herskede han her som en »Konge blandt Astronomerne«. Men da de 21 Aar var gaaet, forlod han Danmark og slog sig ned i Udlandet, som han havde tænkt sig i sine unge Dage. Sikkert har der været flere medvirkende Aarsager til at han brød op. Regeringen saa efter Niels Kaas' Død (1594) ikke saa stort paa Forholdene som tidligere; adskillige af de Indtægter, Fr. II med kongelig Gavnildhed havde overladt Astronomen, blev ham frataget; fra forskellig Side rettedes der — og ikke uden Grund — Anker mod ham. Det er derfor et Spørgsmaal, om han ikke selv, naar alt kommer til alt, bærer Hovedskylden for den Skæbne, han fik.

Der er blevet anket over, at han ikke før sin Afrejse sørgede for, at »Uranienborg blev staaende vel udrustet baade med Instrumenter og med Personel og beholdt helst Originalerne, i det mindste en nøjagtig Afskrift af alle de der paa Statens Bekostning udførte Observationer«. Men paa den anden Side er der ogsaa bleven peget paa, hvorledes han maaske har ængstedes ved Tanken om at kunne komme til at dele Skæbne med Vedel og blive tvungen til at overlade den kostelige Skat til en uværdig Rivals Brug eller til at begravnes i et Arkiv, og dette har gjort, at han fattede Beslutning om ikke at drage bort alene, men føre alt med sig.

Men med Afslutningen af Brahes Ophold i Fædrelandet var hans Livsværk for saa vidt forbi. Inden 5 Aarsdagen efter at han havde foretaget sin sidste Observation paa Hven var oprunden, havde han lukket sine Øjne langt borte fra det Land, han har spredt Glans over, og som han — trods alt — vedblev at elske til sin sidste Stund.

Baade for Samtid og Eftertid stod Tyge Brahe som den glimrende, geniale Videnskabsmand, hvis Navn fløj paa Ryets Vinger over hele vor Verdensdel, og han vil til Stadighed blive nævnt blandt Astronomiens ypperste, blandt de udødelige. Men hans Karakter ejede Skyggesider — og det ikke saa faa. Hans Stivsind, Stædighed, Ulyst til at bøje sig for andres Meninger er allerede berørt. Den viste sig ogsaa ved Valget af den Kvinde af ufri Stand, Kirstine, som han — til Harme for sine Standsfæller — knyttede til sig og som — i hvert Fald senere — regnedes for hans Ægtehustru. Desuden var han stolt og forfængelig, yndede at omgive sig med en ødsel Pragt, hvad hans Byggeforetagender noksom bar Vidne om. I Omgang var han pirrelig, til Tider heftig. Hans berømte Lærling og Medhjælper i de Aar, han levede i Bøhmen, Johan Kepler, bruger et Sted den Ytring om ham: »Tyge er en

Mand, med hvem ingen kan leve uden at udsætte sig for de største Fornærmelser.« Han havde mange Uvenner, ikke blot blandt Adelen, men ogsaa indenfor sine undergivnes Kreds, blandt Medhjælpere, Tyende og Lensbønder, som han plagede paa forskellig Vis. »Det var intet stille og fredeligt Liv, der rørte sig paa den lille Ø i dens Glanstid. Der som næsten alle Vegne var Navnkundigheden dyrekøbt.« Men til andre Tider kom hans Karakters milde Sider frem for Dagens Lys. Mere end et Vidnesbyrd er gemt om, hvorledes han kunde føle for dem, han stod nær, tage Del i deres Sorg og være med i deres Glæde. Forholdet til hans Søster, Søsie, der ogsaa var hans Studiefælle, var stedse det kærligste, og ogsaa for sin Hustru og Børn var han en om Husbonde og Fader. Derfor skriver en af Dotrene efter hans Død om Moderen, at hun altid var »saa meget sorggIVEN, siden Vor Herre kaldede vor salig Fader«.

Tyge Brahe var først og fremmest en Renaissance-skikkelse, »det fuldlødigste Udtryk for denne Aandsretning nord for Ejderen« kalder J. A. Fridericia ham. Og han fortsætter: Han tilhørte Renaissanceen i sin Kærlighed til Oldtiden, særlig Oldtidens Videnskab . . . Han tilhørte den ved sin europæiske Forskning og ligeledes ved sin Dyrkelse af Symmetrien som Skønhedens højeste Form; i Uranienborg optog han tillige fra dens Arkitektur Kuplen som Kronen paa Bygningens Midtpunkt. Han var en Søn af Renaissanceen i sine latinske Breve og Vers, i sine talrige Indskrifter. Han var det ogsaa i sine Svagheder, i Aandspræget, i alt Fald delvis ved sin Hang til Mystik, i Karakteren ved sin ubændige Attraa efter Selvforherligelse.

Ne frustra vixisse videtur (Lad det dog vise sig, at jeg ikke har levet forgæves) var Tyge Brahes stadige Ønske. Og i Sandhed, han levede ikke forgæves. Det faldt i hans Lod at hjælpe sin Videnskab mægtigt fremad og det vel at mærke ikke i en enkelt Gren, men »saa at sige i alle de da eksisterende Dele af den«.

Tyge Brahe, f. ¹⁴/₁₂ 1546 paa Knudstrup i Skaane, opvokset paa sin Farbroders Gaard Tosterup, studerede ved Universitetet 1559, 1562—65 Studierejse under A. S. Vedels Ledelse til Leipzig, nye Rejser 1566—70 til Rostock, Wittenberg og Augsburg. Jagttaget den nye Stjerne i Novbr. 1572, udgiver »de stella nova« 1573, paany Udenlandsrejse til Tyskland 1575—76. Forlenes med Hven 1576 og forlader Øen 1597. Opholder sig først i Rostock og Wandsborg ved Hamburg. † i Prag ¹⁴/₁₀ 1601.

(F. R. Friis: Tyge Brahe. 1871. — J. A. Fridericia: Tyge Brahes Karakter og Aandspræg (Overs. over Vid. Selsk. Forh. 1901).)

HOLGER ROSENKRANTZ

HOLGER ROSENKRANTZ.

1574—1642.

Af J. OSKAR ANDERSEN.

ROSENKRANTZ blev født 14. Dec. 1574 paa Kalo. Faderen var den højt ansete Rigsraad og senere Regeringsraad Jorgen Rosenkrantz til Rosenholm og Skafføgaard, Moderen Dorthe Lange. Da deres førstefødte Son døde ung, arvede Holger Rosenkrantz en social Position, der lovede ham en sikker Fremtid, ikke mindst da den støttedes ved ualmindelige og velskolede Evner. Efter endt Skolegang i Aarhus gennemgik han en regulær Universitetsuddannelse i Rostock og Wittenberg 1590—95, vendte tilbage herfra med en glødende Begejstring for den aristoteliske Filosofi og den ortodokse Teologi, men ogsaa med gode juridiske Fagkundskaber. Efter Faderens Død, Langfredag 1596, overtog han Rosenholm, tjenstgjorde 1597—98 i det kgl. Kancelli og traadte i denne Tid i i nært Forhold til Tyge Brahe, der just var faldet i Unaade. Men efter sit Bryllup med dennes Broderdatter Sofie Brahe trak han sig tilbage til sin Gaard for at leve for Studieinteresser. Dengang stod luthersk Teologi og Kirkeliv allerede i »den rene Læres« Tegn. Teologernes bitre Stridssyge og dogmatiske Spidsfindighed forvirrede Universiteterne og Menighederne i Tyskland. Danmark havde allerede mærket Indflydelsen (se Niels Hemmingsen). Men paa det moralske Omraade sporedes kun sparsomme Frugter af denne Opfattelse, der satte Læren højere end Livet. Midt under sine Studier ramtes nu Rosenkrantz af Kristendommens *personlige* Spørgsmaal, og gennem en stærk aandelig Krise med bitre Sjælekampe lærte han at forstaa, at han hidtil havde manglet den religiøse Selvoplevelse, der er Nøglen til Gudslivets og Biblens Forstaaelse og dermed til at optræde som »Lærer«. Brændende af Iver kastede han sig nu over det forsømte Bibelstudium og stræbte at finde sikre Fortolkningsregler. Men Skriftlæsningen lærte ham

ogsaa at se, at Biblen ikke er et dogmatisk Magasin, men et historisk Dokument om Guds Naadeførelse i de forskellige Perioder med Menneskeskægten. »Læren« blev ham nu dels en »Sandhed til Gudfrygtighed«, der taler om, hvad *vi* praktisk kan opleve, dels en Beskrivelse af det historiske »Gudsrige«, som gennem forskellige »Pagter« strækker sig ned gennem Tiderne fra Skabelsen til Kristi Liv og videre til hans Genkomst, og hvor Mennesker erfarer Guds »Styrelse« dels gennem Livet paa hans Naademidler og dels gennem hans »Opdragelse«: ved det Krav, han stiller til os, den Kraft, han skænker os, eller det »Kors«, han lægger paa os. I en Række Aar stræbte han gennem utrykte Afhandlinger, som han meddelte Venner i Danmark og Udlandet, at vække Sans for disse uvante Tanker. Talrige Breve fra Tidens fremragende Mænd vidner om den Opsigt og Forhaabning, han vakte. De bevarede Forarbejder og Dele af hans endelige Lærskrift godtgør til Fulde hans ejendommelige og rige Begavelse. Paa mærkelig Maade minder hans Tanker i Hovedtræk og Enkeltheder om den saakaldte »Føderalteologi« i Johannes Cocejus' berømte Skrift »om Guds Pagt og Testamente« (Franker 1618), der siden skaffede denne reformerte Lærde Verdensry. Baade ved sin historiske Forstaaelse og sin psykologiske Indtrængen i den personlige Frelses Udvikling graver Rosenkrantz dybere end de samtidige Teologer.

Rosenkrantz havde ogsaa en fremtrædende pædagogisk Interesse. Paa Rosenholm opholdt sig efterhaanden en Række begavede yngre Mænd som Lærere for hans egne og fremmede Adelsfolks Børn, saa der er talt om den skønne jyske Herregaard som »et lille Akademi«. Et lærd Særpræg havde Livet dér i alt Fald. Inden- og udenlandske Lærde brevvexlede ivrigt med ham, og ingen dansk Mand har modtaget saamange Dedikationer som den højtprieste Mæcen paa Rosenholm. Gaarden ejede ogsaa dengang et herligt Bibliothek, hvis Ry gik udover Danmarks Grænser.

Efter en kortere Udenlandsrejse 1616, der bragte ham i Forbindelse med pædagogiske Reformvenner som Mentzer, Helwig, Lubin og Ratke og med den ærværdige Oplyggelsesforfatter Johann Arnd, afbrødes hans Studier for længere Tid ved hans Optagelse i *det danske Rigsraad* 1616. I denne Stilling er hans Navn knyttet til Oprettelsen af de nye Gymnasier (navnlig det i Odense) og af Sorø Akademi. Han blev dennes første Direktør og indkaldte til det flere fremragende udenlandske Lærerkrafter, navnlig den berømte Hollænder Meursius. Latinskolereformerne og Tilveje-

bringelsen af bedre Undervisningsmateriel støttede han ivrig, og Universitetsreformen af 1621 staaer i høj Grad i Gæld til ham. I Tyverne har Rosenkrantz ogsaa paavirket selve Universitetsundervisningen, især gennem Mænd som Brochmand, Caspar Bartholin og Ole Worm.

Hans Plads i Raadet og hans nære Forhold til Kirkens ledende Mænd, særlig Sjællands Biskop Hans Resen, sikrede ham selvfølgelig en ikke ringe Indflydelse paa det kirkelige Liv. Ved Embedsbesættelser spores ofte hans Medvirkning; men særlig hørte han til dem, der arbejdede paa at højne det moralske Niveau. Som mange andre i Daliden ansaa han »Kirkelugt« for et gavnligt Middel i saa Henseende; de Forordninger af 1626 og 1629, der skaffede Præsterne Medhjælpere hertil i »gudfrygtige Sognemænd« fra Menigheden, kan betegnes som det første danske Forsøg siden Reformationen paa at gøre Menigheden aktiv.

Men Rosenkrantz' Indflydelse paa dansk Kirkeliv ophørte med ét Slag. 1627, paa et Tidspunkt, da Danmark ved Christian IV's ubesindige Deltagelse i Trediveaarskrigen var bragt paa Undergangens Rand, indsendte Rosenkrantz en Begæring om Afsked fra Raadet. Allerede 1623 havde han under en farlig Sygdom, maaske ogsaa paavirket af de Rygter, der bredte sig i Tyskland om, at han var »Vranglærer« (Weigelianer eller endog Hovedet for »Rosenerutzerne«, et frimureragtigt Brøderskab, hvorom der taltes meget, men som sikkert kun er en literær Fiktion), henvendt sig til Kansleren om Afsked, for uforstyrret at kunne virke for »Guds Kald«. Den Gang forhindrede det uhørte Skridt, men Rosenkrantz's Samvillighed var siden da stadig sygeligt oplaget af, at han havde svigtet sin egentlige Bestemmelse. I Krigens Gang saa han en Guds Dom over vort ubodfærdige Fædreland, og Venner som Prof. theol. Jesper Brochmand tilskyndede ham ivrigt til at give Folket et stort Eksempel ved at »forlade Verden«. Da hans Ønske ikke nød Fremme, gjorde han et grumme uheldigt Skridt; han forlod uden videre sit Len paa Fyn og rejste til Gøteborg. Vel vendte han tilbage til Danmark, men uden at give efter for det samlede Raads Henstilling om at tage sin Begæring om Afsked tilbage, og i Foraaret 1628 meddelte Kongen ham da endelig denne, naturligvis i dyb Unaade.

Med dette, nationalt set, afgjorte Fejltrin var hans Rolle udspillet. Han levede efter Fredsslutningen tilbagetrukket paa Rosenholm, og snart skulde det vise sig, at hans Arbejde for »Guds

Kald« nu var umuliggjort, ti ogsaa Teologerne greb den første Lejlighed til at trække sig tilbage fra den mistænkelige Herremand. Allerede 1631, da en tidligere Huslærer paa Rosenholm, P. Wandal, udgav en lille dansk Bog om »Guds Husholdning«, der gengav Rosenkrantz's Tanker, kom han i Ry for Vranglære, og da han 1636 selv udgav nogle tyske opbyggelige Traktater af Albrecht V af Brandenburg (»Fürstenspiegel«) med en Fortale, der kritiserede den gængse Retfærdiggørelseslære, gav dette Anledning til en smaalig teologisk Strid, navnlig med de københavnske Teologer og især med Jesper Brochmand, der forbitrede Rosenkrantz's sidste Aar. Med Nød og næppe gav Kongen ham overhovedet Lov til at forsvare sig paa Angrebene, der forekastede ham alle mulige Kætterier, og kun den Omstændighed, at hans Svigersøn Christen Thomesen Sehested var blevet Kansler, reddede ham formentlig fra direkte Indskriden. Af Hensyn til Kirkens Rø blev intet af disse omfattende Stridsskrifter trykte, men i Afskrifter udbredtes de delvis ikke blot herhjemme, men i Udlandet. Rosenkrantz's Ønsker om at udgive sine teologiske Arbejder afvistes nu slet og ret af den bestaaende teologiske Censur. Det eneste trykte Skrift, der ved Siden af »Fürstenspiegel« derfor bevarer Mindet om ham som literær Person, er den Bønnebog »Hør danske Mand«, der udkom 1631 og giver et Indblik i det kristne Husliv paa Rosenholm. — 28. Oktober 1642 døde Rosenkrantz under et Besøg i København, og snart lagdes saa Glemselens Slør over Striden. De følgende Generationer mindedes med Ærbødighed »den lærde Holger« som et af de mærkeligste Lys paa vor Adels Himmel i 17. Aarhundrede — men om hans Tanker talte man ikke.

Holger Rosenkrantz, f. paa Kalø ¹⁴/₂ 1574, Elev i Aarhus Latinskole 1586—90, studerede i Tyskland 1590—95, overtog Rosenholm 1596, tjente i Kancelliet 1597—98, Medlem af Rigsraadet 1616 og Styrer af fynske Len, øverste Tilsynsmand ved Sorø Akademi 1623, indgav 1627 Afskedsbegæring og forlod Raadsmødet i Odense s. A., vendte 1629 tilbage til Rosenholm, † ²⁸/₁₀ 1642.

(J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den Lærde, Kbh. 1896.)

JENS MUNK.

1579-1628.

Af P. LAURIDSEN.

DA Kong Christian IV 1617—18 havde besluttet at erhverve Kolonier i Østindien, vilde han tillige gøre Forsøg paa at opdage Søvejen nord om Amerika til Kina og Indien eller den saakaldte Nordvestpassage, der i flere Slægtled var søgt besejlet af Vesteuropas berømteste Søfarere. 1619 udrustede han derfor 2 af Flaadens Skibe »Enhjørningen« og »Lamprenen« med en Besætning paa 64 Mand, og Ledelsen betroede han til Kaptajn *Jens Munk*. Munk nedstammede fra en gammel Selvejerslægt paa Gaarden Hjørne i Nordhalland, hans Fader Erik havde udmærket sig i Syvaarskrigen, var bleven adlet og havde faaet Len i Norge, men paa Grund af slet Embedsførelse blev han afsat 1586, førtes som Fange til Dragsholm, hvor han døde for sin egen Haand, og alle hans Ejendele inddroges. Da Ulykken brød ind over Slægten, var Jens Munk endnu Barn, men allerede i Tolvaarsalderen begyndte han Kampen for at hæve sig op til det Samfundstrin, hvorfra Faderens Forbrydelser havde styrtet ham ned. Denne Kamp førte ham rundt paa den halve Jord, og paa eventyrlige Rejser uddannede han sig til en dygtig Sømand, særlig i de nordlige Have.

Med stor Dygtighed førte han Skibene over Atlanterhavet til Hudsonsbugtens ukendte Kyster og gik her i Vinterhavn i Churchillflodens Munding for næste Foraar at fortsætte Togtet ned i Bugtens sydlige Del, hvorfra det berømte »Anianstræde« formentes at føre ud til det stille Hav. Men hans Vinterhavn laa i et fuldstændig arktisk Vejrlag, hans Folk var ikke udrustede til at tage imod en saadan Vinter; Kulden og Sneen tvang dem til at forblive i Kahytterne, hvor de levede af den salte Skibskost uden frisk Plantenæring og tilstrækkelig Bevægelse i fri Luft. Ved Nyt-

aarstid 1620 angrebes Besætningen af Skørbug, og denne frygtelige Sygdom rasede hele Vinteren. Allerede Langfredag var Mandskabet saa afkræftet, at kun fem kunde sidde over Ende og høre Prækenen, og da Foraaret kom med god Jagt, var alle saa medtagne af Elendighed, Sygdom og Død, at de nye Muligheder ikke kunde udnyttes. Med de bitreste Følelser saa Munk sit Mandskabs Kræfter tage af Dag for Dag, og den ene bukke under efter den anden, deriblandt hans Officerer, hans kæreste og dygtigste Baadsmænd, en Brodersøn og begge Bardskærerne — uden Raad og Redning og uden Udsigt til Frelse. I Slutningen af Februar havde Munk 22 døde, i April 50 og d. 4. Juni 61 døde. Han kæmpede dog til det sidste og omskabtes fra Chef til Sygeplejer, selv dødsyng ofrede han Besætningen sine sidste Kræfter og holdtes formodentlig oppe ved denne stadige og anstrængte Virksomhed. Fordreven fra Skibet »af slem Lugt og Stank af alle de døde Kroppe« slæbte han sig henunder en Busk og sammen med de to sidste af Besætningen fristede han her Livet ved »at suge Hjerteroden af det grønne«, som spirede frem af Jorden. Her kom de til Kræfter, midt i Juli gjordes Jagten »Lamprenen« sejlklar, og Rejsen tiltraadtes. Trods Ishindringer og Storme førte M. Skibet den lange Vej hjem til Norge med en Besætning paa kun to Mænd, der nylig var slupne ud af Dødens Favntag, og da han d. 21. Septbr. »for en flyvende Storm og ukendt« strøg indenskærs i Nærheden af Bergen, havde han udført en Sømandsdaad, der vel fortjener at mindes. I »Navigatio Septentrionalis« har han selv givet en ejendommelig og mandig Beretning om sit Togt.

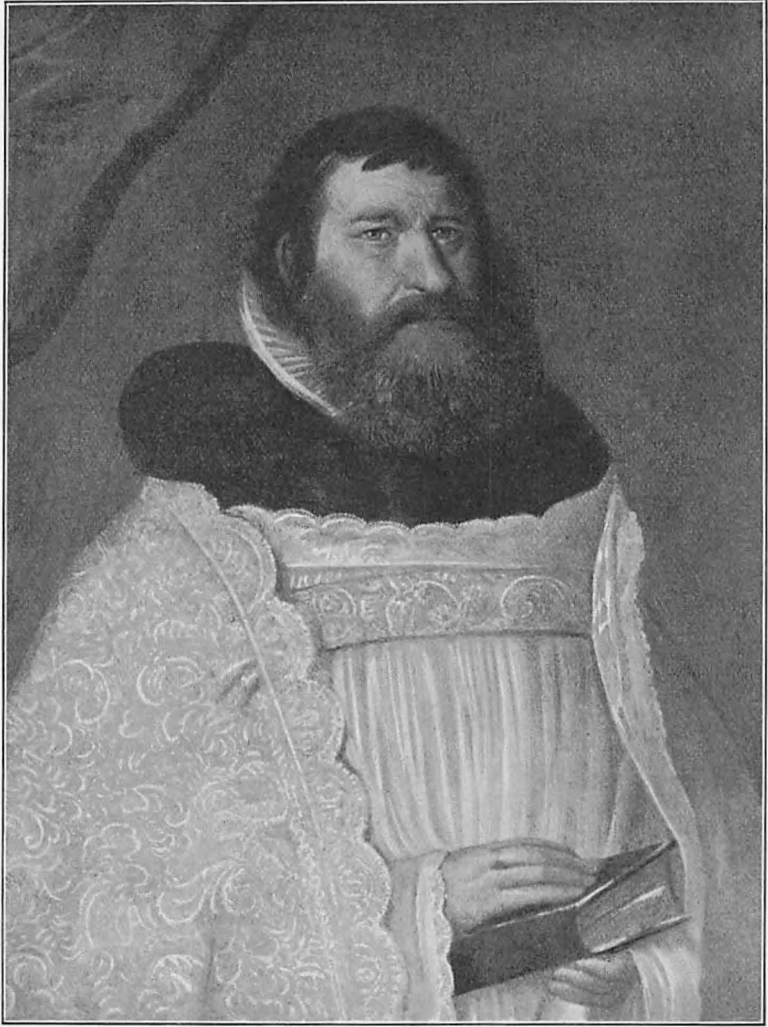
I Foraaret 1621 skulde Munk igen have været paa Togt til Hudsonsbugtlandene, dels for at danne en dansk Nybygd der, dels for at hente »Enhjørningen«, men af os ukendte Grunde kom det ikke til Udførelse. Senere udførte han mange andre Hverv, indtil han døde »kun faa Dage efter at have vist sin Tapperhed paa Flaaden foran Stralsund«.

Jens Munk var en »Aventurier« af Renaissancetidens bedste Art: modig, opofrende, foretagsom, gridsk paa Daad og Farer.

Jens Munk, f. i Norge $\frac{3}{4}$ 1579, gik til Søs 12 Aar gammel, naaede Bahia, lærte Handelen, vendte hjem 1598. Skibsfører, sendtes 1610 af Kr. IV paa Undersøgelsesrejse til Novaja Semlja, Kaptajn i Flaaden 1611, deltog i Kalmar-krigen, Leder af Togtet paa Nordvestpassagen 1619—20, Admiral i Nordhavet 1623 og 24, † $\frac{3}{4}$ 1628. (Intet Billede af ham er bevaret.)

(Jens Munk: Navigatio Septentrionalis 3. Udg. Kbh. 1883.)

JESPER BROCHMAND

JESPER BROCHMAND.

1585—1652.

Af J. OSKAR ANDERSEN.

DEN Mand, der ved Siden af Psalmedigteren Kingo har ydet den største religiøse Indsats i den lange ortodokse Periode, er Jesper Brochmand. Hans »System« blev den faste Grundvold, hvorpaa Præstestanden byggede, og hans »Postils« solide Egenskaber kan til alle Tider vise, at »det lærde Tidsrum«, trods al Skrøbelighed, ejede Værdier til sand kristelig Opbyggelse og formaede at tale i et dansk Sprog, der baade havde Saft og Kraft.

Jesper Rasmussen Brochmand er udgaaet fra et velstaaende Borgerhjem i Køge. Efter omhyggelige Studier hjemme og i Udlandet, naaede han tidlig frem til Ansættelse ved Universitetet. Hans første Universitetstid falder sammen med H. P. Resens Kamp mod Resterne af »Kryptokalvinismen«, og som Resen saa han i denne og den nye arminianske Teologi, der var ved at vække Opsigt, en Form for Rationalisme, der truede det dybest bærende i Reformationens Arv. Snart efter traadte han i nært Forhold til Holger Rosenkrantz, hvis personlige og bibeltro Teologi syntes ham en Redning mod Filosofiens og Fornuftslutningernes voksende Herredømme paa den kristne Lærefremstillings Omraade. Han befandt sig endnu dengang i stærk religiøs Gæring, optaget af Tidens sædelige Forvildelser og Lutherdømmens Brøst. Bestræbelserne herhjemme for at uddybe Menighedslivet (Bodsforanstaltningerne 1626; Kirkedisciplinen 1629) og for at forbedre Præstuddannelsen (Reformerne i Latinskolen og ved Universitetet) havde derfor en varm Ven i ham. Som Holger Rosenkrantz saa han det ypperste Redningsmiddel i, at Bibelstudiet virkelig kunde blive Midtpunktet i den teologiske Undervisning, og han gjorde sig ligefrem (jfr. hans Sakramentdisputatser 1622—23) til Talerør for den lærde Herremands frugtbare Lære om Gudsrigets Pagtsudvikling.

Forholdene skulde imidlertid medføre, at han snart førtes ind paa den konfessionelle Polemiks Baner, og hans grundkonservative Natur ledede ham da dybere og dybere ind i den symbolbundne Ortodoksi som en nødvendig Skanse for den ægte Luthersdoms Bevarelse. Anledningen dertil blev fortrinsvis de jesuitiske Propagandaforsøg, der 1621 opdagedes i Danmark, og endnu mere den Fare, der truede den danske Kirke under den katolske Occupation i 1627—29. Brochmand saa iøvrigt i Ulykkerne for Lutheranerne og ikke mindst i det danske Kirkelivs Brøst et Vidnesbyrd om Guds retfærdige Straffedom, og hans fortræffelige og af ægte religiøs Varme prægede opbyggelige Traktat, »Gudelig Undervisning om et Guds Barn uden sin Sjæls største Skade kan den papistiske Religion antage« (1627) afspejler denne Opfattelse. Man ser ogsaa den Betydning, Brochmand tillagde Romerkirkens Henvisning til de mange, der indenfor den »foragtede Verdens Gods og Ære« og gav Afkald paa fyrstelig eller adelig Herlighed for helt at ofre sig for at tjene Gud, og forstaar det stærke Pres, han lagde paa Rosenkrantz for at faa ham til at »forlade Verden«. Et værdigt Sidestykke fra denne Tid til hans »Undervisning« er hans »Et kristen Menneskes aandelige Kamp« (1627), vel det vægtfuldeste, han har ydet som opbyggelig Forfatter.

Polemiken og hans Lærergerning drev ham ogsaa til af al Kraft at arbejde paa Fuldendelsen af en sammentrængt Fremstilling af den evangeliske Teologi, og 1633 udkom endelig, efter en Række Forarbejder, hans Storværk (*Systema universæ theologiæ I—II*). Nogen fremtrædende videnskabelig Originalitet vidner »Systemet« vel ikke om, men om en ualmindelig omfattende Lærdom, om stor Tankeklarhed og om fremragende Evne til at ordne og beherske det store Stof. Det præges af Iver for praktisk Kristendom, undgaar i det hele tom Spekulation, bygger helt igennem paa Bibelordet, men vidner ogsaa om, i hvor høj Grad Forfatterens Bibellæsning er præget af dogmatiske Forudsætninger. Af den tidligere Rosenkrantzske Paavirkning er der nu ikke Spor tilbage. Trods Systemets vældige Omfang fik det vid Udbredelse og optryktes gentagne Gange i Tyskland. I Danmark var et Uddrag af det (*Epitome systematis* 1649) Grundvolden for de teologiske Studier langt ind i 18. Aarhundrede.

I fremtrædende Grad skulde imidlertid navnlig hans senere literære Produktion staa under den fortsatte Polemiks Mærke — især mod Romerkirken. Da et jesuitisk Skrift (»Sandheds-

spejlet« 1633) forsvarede en Konversion, der berørte det danske Hof, befalede Kongen Brochmand at imødegaa Bogen. Hans Modskrift (1634) affødte yderligere Polemik, og i en Række Aar gik han nu op i polemiske Forekæsninger, som sluttelig resulterede i en enorm »Confutatio« (1653, 2692 S. i 4to), der viser ham som en bitter og intolerant, men tungt rustet Stridsmand. Som et sørgeligt Vidnesbyrd om de Ensidigheder, den ortodokse Lutherdom kunde give Anledning til, staar den Haan, hvormed Brochmand her optraadte mod Romerkirkens Missionsvirksomhed. For ham stod en egentlig Mission blandt Hedninger som et ligefremt Overgreb. Hvor smaatskaaret ængstelig Brochmand nu saa paa Afvigelser fra »den retskafne og rene Lære«, taler ogsaa hans Optraeden mod Rosenkrantz om.

Trods denne Ensidighed har Brochmand netop i disse Aar fuldført det Arbejde, der viser, at der dybest i Polemikeren laa en ægte enfoldig Bibelfromhed. Dette Værk, der i lange Tider skulde give ham en ubestridt Førsteplads blandt vore Opbyggelsesforfattere, er hans berømte Postil (Sabbati sanctificatio, Vinterpart 1635, Sommerpart 1638). Disse Prædikener er væsentlig brede Bibellæsninger, mærkelig tidløse i Karakteren, men vel ogsaa derfor skikkede til at tjene Generation efter Generation til Andagtsbog. Uden at være nogen stor Sprogkunstner har Brochmand her paa et jævnt og godt Dansk vist, at »den latinske Tid« ejede folkelige Evner, selv om dens Livsanskuelse med Rette maa forekomme os snæversynet og lidet virkekræftig. For Præsterne blev Postillen længe det sunde Mønster for Forkyndelsen, og for Menigheden erstattede den i nogen Maade det Bibelstudium, som Reformationen forgæves havde haabet paa at gøre til hver Mands Sag.

Da Resen døde 1639, var Brochmand selvskreven til Sjællands Bispestol. Som Kirkestyrer optraadte han med fast Haand; hans Visitatsrejser, Synodalskrivelser og hans hele Tilsyn med Præsternes Liv og Lære viste Alvor og Energi. Han ivrede for Psalme-sangens Forbedring, for Katekisationer og Gudstjenestens værdige Udførelse, og gennem de af ham forfattede Kollektter og navnlig ved Affattelsen af Tillalerne ved Altergangen bidrog han til at befæste Gudstjenestens bestemt lutherske Præg. Den Politiaand, hvori man dengang søgte at føre Menigheden ind paa de rette Baner, og som navnlig Kirketugtsbestemmelserne i Christian IV's store Reces 1643 (Grundlaget for den kirkelige Del af Christian V's

danske Lov) vidner stærkt om, faldt imidlertid ogsaa godt i Traad med Bispens Syn paa Kirkelivet.

Alvorlige personlige Sorger lærte vel Brochmand, at »Verden« er svigefuld, men friede ham aldrig fuldt for en vis Menneskefrygt. I sine sidste Aar pintes han derfor særlig af Forsølgelserne fra det saakaldte Svigersønsparti (især Korfits Ulfeld). Han havde raadet Christian IV til Skilsmissen fra Kirstine Munk og billiget, at Børnene fuldstændig isoleredes fra Moderen. Efter Kongens Død maatte da han og det teologiske Fakultet i Juni 1648 gøre en ydmygende Afbigt for den »Forargelse«, de havde voldt derved. I sit Familieliv blev han en ensom Mand; 1639 mistede han sin eneste Søn, en begavet ung Teolog. Med sin Hustru, Sille Balckenborg, besluttede han da at bruge hele Bispeembedets Indtægter til gudeligt Brug og trængendes Hjælp. Hans Godgørenhed, ogsaa mod Trobrødre i det hærgede Tyskland, var stadig rundhaandet. Sit store Bibliothek testamenterede han til Universitetet, og store Legater mindede efter hans Død om hans Offervillighed. Ensomheden i Huset og hans vaagne Interesse for Opdragergæringen førte ham til i Bispegaarden altid at huse Børn og unge Mænd, især af Adelsstanden, og Huslærere til deres Undervisning. Mænd som den senere Biskop Hans Svane og Griffenfeldt har saaledes været Brochmands Bordfæller som unge.

Brochmand døde 19. April 1652. Lærdom og Gudfrygtighed, men ogsaa ængstelig Konservatisme og ringe Evne til at bringe Menigheden fra Tilhørernes og Lærlingernes Standpunkt over til selvstændig kirkelig Handedygtighed prægede denne vor betydeligste teologiske Skikkelse fra den ortodokse Periode.

Jesper Rasmussen Brochmand, f. i Køge ^{6/8} 1585, Student fra Herlufsholm 1601, s. A. Hører ved denne Skole, drog 1603 udenlands og studerede i Leiden og Franeker, 1608 Rektor ved Herlufsholm, 1610 Professor i Pædagogik ved Universitetet, 1613 i Græsk, 1615—17 i Teologi, 1617—20 Lærer for Chr. IV's Søn Christian, overtog 1620 atter sit Professorat i Teologi, 1639 Sjællands Biskop, † ^{10/4} 1652.

(J. Møller i Histor. Kalender III; E. F. Koch i Ny kirkehistoriske Samlinger III).

OLE WORM.

1588 -1651.

Af JOHS. BRØNDUM-NIELSEN.

LÆGEN og Oldforskeren Ole Worm tilhører Videnskabens Barn-domsperiode. Videnskaben var endnu saa ung, at dens fleste Omraader slet ikke var opdyrkede, og Grænserne mellem de forskellige Fag følte ikke saa stærkt. Det var med andre Ord muligt for en enkelt Mand — naar han havde den fornødne Lærelyst og Hukommelse — at samle næsten al den Viden, Datiden havde i Lægevidenskab, Naturvidenskab osv. Derfor finder vi paa denne Tid (»den lærde Tid«) en særlig Type, den altomfattende Videnskabsmand, Polyhistoren. Og derfor skete det, at Ole Worm — der egentlig var Læge og havde studeret Medicin i Giessen og Strassburg, i Basel og Padua, i Montpellier og Leyden — at han blev Datidens berømteste danske Oldforsker, og ikke blot den berømteste, men virkelig den kyndigste og dygtigste.

Ole Worm er først og fremmest Samler. Ligesom han paa sine Udenlandsrejser med Iver havde — om man saa maa sige — samlet paa Kundskaber, saaledes samlede han, da han havde slaaet sig til Ro som Professor ved Københavns Universitet, paa alt hvad der kunde være af Interesse for Videnskaben, dog mest Rariteter, sjældne, løjerlige, gammeldags Ting. Det var Skildpadder og Krokodiller, Hajer og Rokker, Alker og Pelikaner, forskellige Slags Træ, Frø og Frugter, Stene, Metaller og Jordarter; det var gamle Haandskrifter, Runeindskrifter og Oldsager.

Det meste af alt dette samlede Worm i sit Musæum, som han med Stolthed foreviste og forklarede for besøgende, og som han hele sit Liv arbejdede paa at forfatte en fuldstændig Fortegnelse over. Udlændinge, der kom til København, undlod ikke at aflægge denne Stadens største Seværdighed et Besøg.

Den anden Slags Sjældenheder — gamle Haandskrifter, Rune-

indskrifter og Oldsager — havde Worm ogsaa stor Kærlighed til, og dette førte efterhaanden til, at han blev »den danske Oldforsk- nings Fader«. Efter mange Aars Arbejde (1622—43) udgav han sit store illustrerede Runeværk, »Monumenta Danica«, der paa Grundlag af Indberetninger fra Landets Præster bragte Beskrivelse og Tolkning af 140 Runcindskrifter.

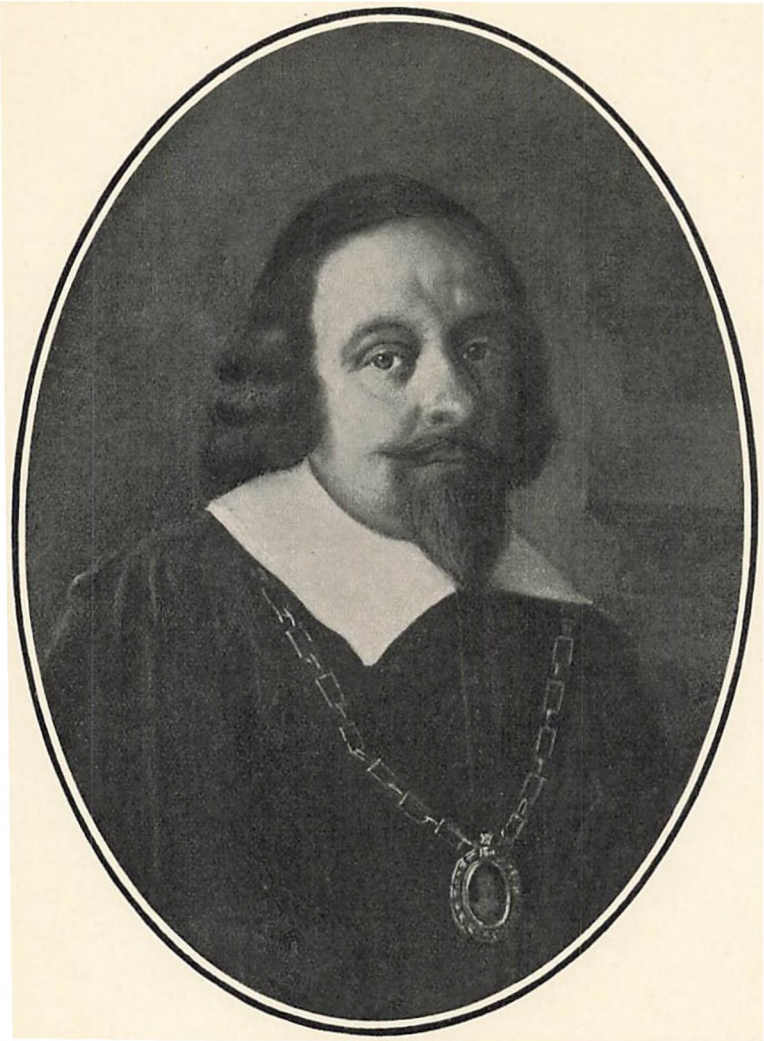
Dette Værk svarer selvfølgelig ikke til Nutidens Fordringer. Dertil var baade det indsamlede Materiale og Worms sproglige Kundskaber for mangelfulde og hans Fortolkninger for vilkaarlige. Men dets Betydning var alligevel overordentlig stor, idet det vakte Interessen for Runemindesmærkerne, gjorde Konge og Folk op- mærksom paa, hvad Skatte Landet her ejede. Og Begejstringen over Runeværket var da ogsaa stor. »Du, ypperlige Mand«, skriver en Ven til ham, »har reddet vort Fædrelands og vore Forfædres Hæder fra Undergang. Alle burde rejse Støtter for dig og bringe dig Kranse og andre Gaver«. Ogsaa Eftertiden saa op til Worm som Runetolker med næsten ubegrænset Tillid til hans Autoritet. Lige til Prof. Wimmers store Runeværk for faa Aar siden afslut- tedes, var Worms »Monumenta Danica« det første og eneste For- søg paa at give en Samling af alle kendte danske Runeindskrifter.

Ole Worm var ikke blot en berømt Mand og en fremragende Videnskabsmand, men han var ogsaa — hvad bl. a. hans Breve viser — et overordentlig bravt og hjælpsomt Menneske, »en op- rigtig Ven, en trofast og klog Raadgiver, en retskaffen og kærlig Mand og Fader«. Naar København hjemsøgtes af en af de fryg- tede Pestepidemier, flygtede han ikke med sine Kolleger bort fra Staden, men blev paa sin Post og ydede Lægehjælp hvor han kunde. Under en saadan Pest døde han 1654. Det var ikke mere end rimeligt, at der i hans Dødsstund »saas en klart skinnende Stjerne over hans Hus, hvorfra den skød mod Østen og pludselig sluktes«.

Ole Worm, f. i Aarhus ¹⁸/₁₀ 1588 som Søn af en Borgmester, studerede Medicin ved tyske, italienske, franske og nederlandske Universiteter. 1610— 11 Studieophold i Kbhvn., derefter Dr. med. i Basel, 1613 Professor pædago- gicus i Kbhvn., 1615 Prof. i Græsk. 1621 Prof. i Fysik og fra 1624 til sin Død Professor Med. sstds. † i Kbhvn. ²¹/₁₀ 1654.

(J. Petersen: Bartholinerne og Kredsen om dem. — Ludv. Wimmer: De danske Runemindesmærker. I—IV.)

HANS NANSEN

HANS NANSEN.

1598—1667.

Af KNUD FABRICIUS.

DER er Grøde i den danske Borgerstand i det 17de Aarhundredes Begyndelse. En Række fremragende Skikkelser møder os, især i København, som Eksempler kan man nævne Storkøbmændene Mikkel Vibe, Johan Bræm og Jonas Trelund. Der hviler et Patricierpræg over flere af disse Personer, Tanken føres uvilkaarligt fra dem til den mægtige og selvstændige nederlandske Købmandsstand, saaledes som vi kender den fra de hollandske Maleres Værker. I første Række blandt disse Mænd staar Hans Nansen.

Hans Nansen har nemlig mere Interesse som Type end som Individ. Han maa ligesom de nævnte Personer betegnes som Patricier paa Grund af sin gode borgerlige Afstamning, sin faste økonomiske Grundvold, det Fønd af Kundskaber og det praktiske Greb, endelig den djærve Karakter, han ejede. Men han mangler til en vis Grad Særpræg. Sagen er, at man kan sige om ham, at de fremragende Egenskaber, som han lagde for Dagen, kun er en højere Potens af, hvad man kunde finde hos de bedste inden for hans Stand. Her er Dristighed i Planerne forbundet med Sindighed i Udførelsen; et roligt og faamælt, sømandsmæssigt Væsen; Djærvhed, naar Hidsigheden kommer op i ham, og samtidigt et vist Lune. Dette forklarer, at han i saa høj Grad kunde vinde sine Bysbørn for sig, og som yndet Folketaler snart rive dem med sig, snart holde igen. Baade i hans Tid og i Eftertiden har enhver Folkefører i dette Land maatte besidde noget af det samme, hvis han vilde vinde frem.

Derimod er Maalene forandrede i Tidens Løb. Hans Nansen og hans Venner havde et mere kosmopolitisk Præg end vore Dages Mænd. Det stod som Forbilledet for dem at give det københavnske Borgersamfund en lignende uafhængig Stilling, som

de store tyske Rigsstæder besad den. Borgerstandens, navnlig de københavnske Borgeres Trivsel, laa dem mere paa Hjerte end hele Landets. Korfits Ulfeld erklærede over for Karl Gustaf under de bedrøvelige Maaneder, som ligger mellem Roskildefreden og det svenske Overfald i August 1658, at han havde Grund til at antage, at Hans Nansen og andre københavnske Borgere ikke var utilbøjelige til at slaa sig ned i Malmø under det nye svenske Styre, hvis de til Gengæld fik Sikkerhed for at opnaa en selvstændigere Stilling her, end de kunde vinde i Danmark i dette Øjeblik. Sandsynligheden taler for, at Ulfelds Paastand ikke var greben fuldstændigt ud af Luften. I alt Fald, det kom ikke saaledes. Stillingen i Danmark ændredes, Kongen og Borgerstanden fandt hinanden i Forsvaret mod det svenske Overfald og to Aar senere i Angrebet paa den undergravede Adelsvælde.

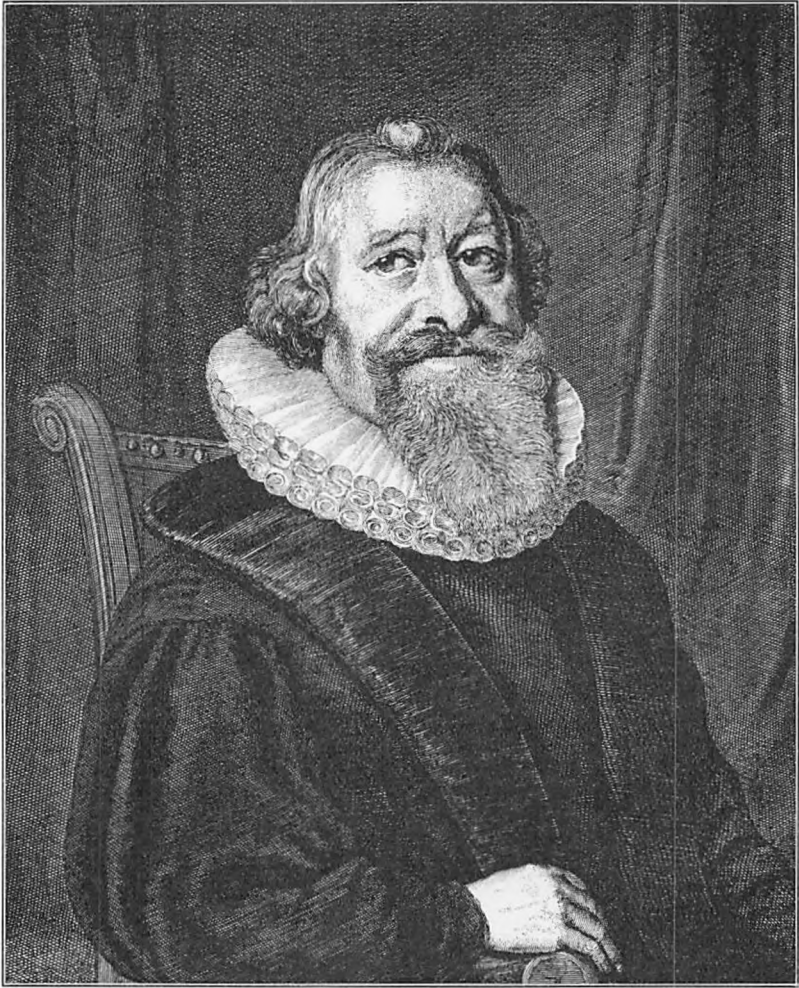
Det maa slaa som meget tvivlsomt, om Hans Nansen nogen Sinde har følt virkelig Sorg over, at Resultatet sidste Gang ikke helt blev det ønskede, at man i Stedet for at faa en udvidet Deltagelse fra Folkets Side i Statsstyrelsen gik lige ind i Enevælden. Det oprindelige Maal var jo i Hovedsagen naaet. Han havde været Høvding i en Klassekamp, og hans Parti havde sejret. Københavns Frihed gik ikke til Grunde, Borgerstanden kom til at sidde paa Bænk med Adelen i Styrelsen af den nye enevældige Stat. Hans Samtid mente i hvert Fald ikke, at der havde fundet noget Brud Sted i hans Udvikling; Hannibal Sehested sagde endnu Aaret før hans Død om ham, at han var »elsket af Københavns Borgerskab, meget forhadet af Adelen«. Derfor vilde det sikkert have været ham en Glæde, om han havde naaet at se, at hans kære Sønnedatter rakte sin Haand til den enevældige Konges første Raadgiver, Peder Griffenfeld.

Hans Nansen, f. ²⁴/₁₁ 1598 i Flensborg; 16 Aar gammel paa sin første Rejse til det nordlige Rusland (Kola). 1620 i Tjeneste hos Borgmester Mikkel Vibe i København, Aaret efter ansat ved det islandske Kompagni, i hvis Tjeneste han besejlede denne Ø. 1633 udkom hans Kosmografi, 1639 Raadmand i København og det islandske Kompagnis Forvalter, 1644 Borgmester. I November 1650 Borgerskabets Talsmand mod Adelen Overgreb. 1658 ⁹/₈ optræder han paa Slottet for Hovedstadens Forsvar, to Aar senere Borgernes Fører paa det københavnske Stændermøde, hvor Arveregeringen overdroges Frederik III. Som Løn Assessor i Statskollegiet, Præsident i København og Medlem af Højesteret. Død ¹²/₁₁ 1667.

(Fr. Hammerichs Afhandling i Hist. Tidsskrifts 3. Række, 1ste Bind.)

HANS SVANE

HANS SVANE.

1606—1668.

Af KNUD FABRICIUS.

HANS Billede viser uregelmæssige, næsten uskønne Træk, men de har et livfuldt Præg. Først og fremmest bærer dog den fremskudte Underlæbe Vidnesbyrd om en sjælden Kraft og om en dermed forbunden Egensindighed. De hvasse Øjne taler om, hvor nødigt han taalte Modstand, og den hærdebrede kraftlige Skikkelse, som svarer saa godt til Totalindtrykket af Ansigtstrækene, lader os tillige ane, hvilken imponerende Fremtræden denne Mand maa have været i Besiddelse af. Dette er ikke noget hjertevindende Menneske, men en Prælattype. Hans Svane er aandsforskellig fra det 16de Aarhundredes Bisper, Mænd som Tavsen og Palladius, disse milde Kirkehyrder. Men han er ogsaa forskellig fra sit eget Aarhundredes Teologer, som Resen eller Brochmand. Skønt Svane i mange Aar var Universitetsprofessor, naaede han kun at faa eet litterært Arbejde frem, en Kommentar til Daniel, en meget omfangsrig Bog, der viser en overordentlig Belæsthed, men som i øvrigt lader meget tilbage at ønske. Man sagde om Forfatteren, at han havde skrevet Bogen samtidigt med, at den blev trykt, og at han ustanselig rettede i Korrekturen, fordi de Tanker, han havde faaet den ene Dag, ikke tiltalte ham den næste, naar han saa dem paa Tryk. Dette er tilstrækkeligt til at karakterisere Hans Svane som Forfatter, videnskabelig Granskning var aabenbart ikke hans Sag, og vi kan ikke undre os over, at Værket i sin Helhed kom til at bære Præg af Uklarhed. Svane var sent bleven Student, og han havde opholdt sig mange Aar i Udlandet under Studier over orientalske Sprog, i Leyden, Oxford og Paris. Der er i denne Henseende en Lighed mellem hans og Peder Schumachers Udvikling. Og skønt Schumacher naaede dybere til Bunds i de videnskabelige Spørgsmaal end Svane, er der alligevel et Lighedspunkt mellem de to Mænd deri, at de begge kom

paa Afstand af Videnskaben paa et tidligt Tidspunkt. Det praktiske Liv gjorde Krav paa de store Evner, som de begge var i Besiddelse af. Meget har det dog betydet, at Svane gennem sine Studier kom ind paa Tanker, der var Adelsvælden saa fjendtlige som vel muligt. Den danske Gejstlighed havde efter Reformationen udviklet sig i kongevenlig Retning, og Tidens statsretlige Ideer løb i Traad hermed. Hans Svane blev Politiker; da han fra 1655 var bleven Biskop, var han først og fremmest en politisk Biskop.

Hans ydre Egenskaber var ham gunstige til at spille en saadan Rolle. Han besad en imponerende Fremtræden, en klangfuld Stemme og en medfødt Veltalenhed, som rev hans Standsfæller med sig. Det Mod, som en politisk Fører maa besidde, var ogsaa faldet i hans Lod. Under Københavns Belejring viste han Djærvhed, og det skyldtes kun et Tilfælde, at han undslap Døden for en svensk Bombe, som faldt ned i Bispegaarden. Under Stændermødet i København i Efteraaret 1660 var det en lignende Dristighed, derhos en Evne til at gribe det rette Øjeblik, der bragte ham og den Sag, han kæmpede for, Sejren i Hænde. Mere end nogen anden har han hidraget til Resultatet, at Kongedømmet blev arveligt, og at Forfatningsspørgsmaalets Løsning under visse Betingelser lagdes i Kongens egen Haand. Mærkes bør det ogsaa, at det var ham, som fremsatte de to eneste Indskrænkninger for Enevælden: Rigets Udelelighed og Forbud mod Indførelsen af en ny Religion. Dette er i Virkeligheden de eneste Betingelser, som Kongeloven senere opstiller for Kongens Enevoldsmagt.

Havde Arbejdet været stort, blev Lønnen ikke mindre. Hans Svane nød denne Magt; til sine sidste Dage var han stridbar i Spørgsmaal om Magt og Ære, en myndig Kirkefyrste, som følte sig nøje knyttet til Hoffet og stod sig vel med den opgaende Stjerne, Griffenfeld. Men Svane var ingen smaatskaaren Person, og Pengegriskhed kan han ikke overbevises om at have vist. Der er noget af Baroktidens Storhed over ham, den lader vort Hjerte upaavirket, men den tvinger os til at bøje os for ham som en af Fortidens Stormænd.

Hans Svane, f. ²⁷/₁₀ 1606 i Horsens som Søn af Borgmesteren, 1620—25 Skolegang i Sorø, 1626 Student, 1628 Udenlandsrejse til Tyskland, Nederland, England og Frankrig, 1633 beskikket til Professor i østerlandske Sprog. 1646 Professor og Doktor i Teologi, 1655 Biskop. Gejstlighedens Fører paa Stændermødet i København 1660, derefter Ærkebiskop, kgl. Raad, Medlem af Statskollegiet og Højesteret. Fra 1665 Præsident for det akademiske Konsistorium. † ²⁰/₇ 1668.

(J. Møller i Engelstoft og Møllers Hist. Kalender I (1814).)

HANNIBAL SEHESTED

HANNIBAL SEHESTED.

1600- -1666.

Af KNUD FABRICIUS.

MAN har to Billeder af Hannibal Sehested fra forskellige Tidspunkter i hans Liv. Det ene fremstiller ham i en enkel, men smagfuld Dragt; den ene Haand støttes paa Høften, med den anden holder han sin Hustru, Kongedatteren Kristiane, ved Haanden. Ansigtet har et fast Udtryk, Blikket søger vidt ud i det fjerne. Det andet Billede er fra en meget senere Tid, Blikket er nu blevet slakkende og uroligt, Skikkelsen har i nogen Grad Præg af Eventyreren, man kunde næsten sige, at det Ydre er blevet lidt lurvet. Disse to Billeder viser ganske træffende den Udvikling, som Hannibal Sehested gennemgik i sit Liv.

Første Gang vandt han Magten, Herredømmet i Norge, sammen med Kongedatterens Haand, men Grundlaget var for skrøbeligt, og da Kong Kristian IV var død, glippede alt for ham. Halvt mod sin Vilje styrtede Frederik III ham i Støvet, og en Periode af dyb Modgang og usigelig Nedværdigelse fulgte nu for Sehested i de ni Aar mellem 1651 og 1660. Men trods alt lykkedes det ham atter at klatre sig op, og han naar for anden Gang Rigets højeste Embeder, nu i Regentens Nærhed og i Rigernes Centrum. I Stedet for den rolige og maalbevidste Herskernatur var han dog nu bleven et febrilsk Menneske, der kæmpede paa Livet for at hævde den endeligt vundne Plads i Havnen. Han var bleven, hvad man i det 16. Aarhundrede kaldte en »Politiker«, d. v. s. en Mand, som uden dybere religiøs eller etisk Overbevisning stræber dels efter Gennemførelsen af rent politiske Tanker, dels — og nok saa meget — efter sin egen Lykke.

Sympati vakte Sehested ikke hos sin Samtid, og selv nu, da vi vurderer hans Livsgerning højere, end det da var Tilfældet, har vi svært ved at nære nogen varmere Følelse for ham. Ulyk-

ken er, at han hele sit Liv igennem indtog dobbelte Stillinger, som skaffede ham Ry for Upaalidelighed, men det var netop disse Situationer med Kappen paa begge Skuldre, som han forstod at udnytte til at vinde frem. Følger man ham igennem hans Liv, ser man, hvor tvetydigt han stadig stod. Først kom han op ved Kongens Støtte og som Kristian IV's Svigersøn, men samtidig maatte han som Kristianes Ægtefælle for sin egen Skyld hævde hendes ægte Fødsel. Det ene lagde ham ud med den danske Lavadel, det andet kølnede Forholdet mellem ham og Kristian IV under dennes Strid med Kirsten Munk. Saa følger efter Sehesteds Afsættelse det Øjeblik, da han blev fanget under den svenske Hærs Marsch mod København. Han stillede sig da under den svenske Konges Beskyttelse, men vedblev dog at være dansk Undersaal. En ny og lige saa tvetydig Situation opruller sig to Aar senere, da han under Fredsforhandlingerne ved København først optræder som den upartiske Mægler, men saa snart han er kommen inden for Hovedstadens Volde og har talt med Kongen, med eet træder over paa den danske Side og bliver Frederik III's betroede Underhandler. Først efter 1660 stod Hannibal Sehested endelig en Gang i een Lejr. Han var da dansk Rigsskatmester (Finansminister) og forblev det indtil sin Død.

En saa tvetydig Optræden kunde, om end kun til Dels, bødes gennem et uangribeligt Privatliv. Men det er saare langt fra, at Sehested kan lægge dette i Vægtskaalen til sin Fordel. »Svigersønnernes« Kreds giver mange sørgelige Eksempler paa Raahed og Fordærvelse, men større Raahed end den, Hannibal Sehested viste i Forholdet til sin Hustru eller til Svigerinden Elisabet Augusta, vil man selv dér forgæves søge efter. »Kartago« og »Skælm« var de bedste Benævnelser, han fik blandt dem; han var som en Kain inderlig forhadet af dem alle, selv af Korfits og Leonora Christina Ulfeld. Elisabet Augusta fortalte ham rent ud, at hun ikke behøvede at skaffe ham af Vejen, da det vilde være at gaa Bøddelen i Næringen, og i samme Tone var hans Ord til hende holdte. Leonora Christina maa indrømme, at det var Hannibal Sehested, som under hendes Forlovelse med Korfits Ulfeld havde advaret denne mod en farlig Rival, men dog er hendes Følelser mod ham ikke en Smule blidere end de andres. »Achitofel« er et Tilnavn, som ogsaa gives Sehested i denne Kreds, aabenbart fordi han havde støttet den unge Valdemar Kristian, som laa i Strid med sin egen Moder Kirsten Munk, og som altsaa betragtedes

som den unge vildledte »Absalon«. Det er ejendommeligt nok det samme Øgenavn, som man nogle Aar senere i England gav den upaalidelige Minister Shaftesbury, der har Karaktertræk til fælles med Hannibal Sehested. Dog det var ikke alene Tvetungethed og Usandhed, som Leonora Christina og hendes Omgivelser lagde Hannibal til Last, det var ogsaa en grov moralsk Fordærvelse. Lægger man hertil et saadant Træk, som at Hannibal Sehested, i hvert Fald i Norden, ikke havde en eneste virkelig Ven, taler dette mere end mange Ord om hans Karakter. Venneløs og ubegrædt gik han bort, og dog havde hans Gerning større Værd end nogen anden dalevende dansk Statsmands.

Hannibal Sehested er en Dekadencetype og for saa vidt et godt Eksempel paa, hvad der kunde blive ud af en fremragende dansk Adelsmand i det 17. Aarhundrede. Mange af hans Fejl var hans Samtids, men hans Fortrin var hans egne. Der var faste Punkter i denne opløste Karakter, navnlig i den første Del af hans Liv. Hans gode Styrelse af Norge er maaske mere dikteret af Klogskab end af ædle Følelser; den var heller ikke uselvisk. Men Genialiteten lyser ud af ham i disse Aar, og Planerne myldre frem under hans Haand. Ikke for intet staar han endnu den Dag i Dag i Nordmændenes Øjne i Række mellem Kristian IV og Ulrik Frederik Gyldenløve som en af dem, der har hævet Landet op af dets nedværdigende Stilling som Lydrige under Danmark.

Lad os dvæle et Øjeblik ved Hannibal Sehesteds Gerning i Norge. Da han kom derop, var han 34 Aar gammel. Der var endnu en smittende Livsglæde over ham, derhos en Aabenhed i hans Væsen, som vandt høj og lav. Ganske vist lykkedes det ham ikke i Aarenes Løb at bevare denne Erobring fuldt ud. Men de tre øverste Stænder, som utvivlsomt omfattede de højest udviklede og mest vidtskuende Personer, forblev trofaste mod ham, og han forstod at bruge dem til Norges Tarv. Hyppigere og hyppigere sammenkaldte han dem til Stændermøder, der fik en Betydning, som overgik de samtidige danske. Det var Hannibal Sehesteds Tanke, at den daværende danske Styrelse af Norge ikke lod sig opretholde. Bedre da i Tide at give noget efter og gennem en lempelig Overgang stille Landet friere, saa at det i Hovedsagen styredes af Nordmændene selv. Derfor søgte han ikke alene at fremme Norges materielle Trivsel, indkaldte fremmede og aabnede nye Bjerggruber, men han lagde ogsaa Vægt paa at bevare

de vundne Rigdomme for Landet og afsondre det fra den københavnske Styrelse. Saa vidt var man virkelig naaet, da Sehesteds Fald indtraf. Det var en Stilling saa fri, som Norge først har genvundet den i det 19. Aarhundrede.

Styrelsen af Norge betegner sikkert Højdepunktet i Hannibal Sehesteds Liv. Men endnu en Gang skulde han naa frem til Magten, om end under ugunstigere Vilkaar end i hans første Manddomsjaar. Selv da sporer vi noget af det samme kække Initiativ; som dansk Finansminister var han ikke mindre radikal, da det gjaldt om at bringe Landets Pengevæsen paa Fode efter de ulykkelige Svenskerkrige. Dog, efter 1660 var han bleven en Fagminister, og kun i Hemmelighed vovede han at fremsætte Tanker, der sigtede mod mere almene og fjerntliggende Maal. Man maa da billigvis betvivle, at hans Planer her, hvad enten de gjaldt Gennemførelsen af en Slags Skandinavisme eller Vornedskabets Ophævelse, har været fuldt modnede; de gør mere Indtryk af geniale Strøtanker, og det sidste Punkt stemmer heller ikke ret vel med hans store Kølighed over for Bondestanden, saaledes som man møder den i Norge. Hannibal Sehesteds »politiske Testamente« er forøvrigt ogsaa litterært set interessant, da det vidner om en Paavirkning af fransk Kultur (Richelieus Testamente), ligesom Leonora Christinas »Jammersminde« har sine franske Forbilleder.

Hannibal Sehested var saaledes ingen hjertevindende Skikkelse, men han var ikke nogen ringe Mand. Ved sin selvstændige Tænkning og sin politiske Takt maa han sættes i første Række mellem danske Statsmænd i de forløbne Aarhundreder.

Hannibal Sehested, f. 1609 paa Øsel. Opdraget bl. a. paa Sorø Akademi. Forskellige Udenlandsrejser, 1632 Hofjunker hos Kristian IV, 1636 dansk Af-sending hos Axel Oxenstjerna og trolovet med Kongens Datter Kristiane. Fra 1639 Lensmand, først paa Tranekær, dernæst paa Baahus. Gesandt i Spanien. 1642 gift med Kristiane og Statholder i Norge. Kræves til Regnskab for mislig Embedsførelse og styrtes 1651. I de følgende Aar paa Rejser i Nederlandene, 1658—60 i den svenske Lejr. Mægler ved Københavnsfreden og aftaler Belingelserne for Bornholms Tilbagegivelse. 1660 Rigsskatmester og Medlem af Statskollegiet og Højesteret. Død i Paris ^{29/10} 1666 som dansk Ambassadør.

(Thyra Sehested: Hannibal Sehested I—II (1886). — O. A. Johnsen: Hannibal Sehesteds Statholderskab (Kria. 1909).)

THOMAS BARTHOLIN

THOMAS BARTHOLIN.

1616—1680.

Af JUL. PETERSEN.

THOMAS BARTHOLIN havde efter sin Fader Caspar taget værdifulde Egenskaber i Arv, og han kan siges at være født i en lykkelig Stund, paavirket som han tidlig blev af den tiltagende mægtige Bevægelse i hele Tidens videnskabelige Liv, hvis Strømninger ogsaa mærkedes i Danmark. Hans yderst livlige Aand viste sig altid optagen af Tidens mange videnskabelige Rørelser, hvad der dog ogsaa var en Arv fra Faderen, og ikke mindre gjaldt dette om det litterære Talent, som baade Fader og Søn i saa overordentlig høj Grad besad. Og i sin Plejefader, Mosterens Mand Ole Worm, havde Thomas Bartholin en udmærket Vejleder, der kunde vende hans Hu mod Naturvidenskaberne og Medicinen, særlig mod Anatomien med dertil knyttet Fysiologi, i hvilke Fag der netop skete saa rivende Fremskridt.

Paa sin store Studierejse drog han derfor ogsaa først til Holland — ovenikøbet Ole Worms Stammeland — og til det unge, allerede berømte Universitet i Leiden, hvor den anatomiske Forskning med stor Iver dyrkedes. Og ved ekspedit Benyttelse af, hvad han her saa, kunde han straks lægge et solidt Grundlag til sin senere Verdensberømmelse, idet han ved hollandske Forskeres Bistand fik indflettet den nye banebrydende Lære om Blødcirkulationen i den Udgave af Faderens anatomiske Haandbog, som han med sin litterære Energi allerede havde under Forberedelse. Netop ved at være den første Lærebog, der fastslog den ny Lære, fik den snart sin store Udbredelse ved Læreanstalterne og gjorde den unge Udgivers Navn anset Verden over.

Da han ved sin Tilbagekomst fra Rejsen overtog Professorstillingen ved Anatomihuset i København, voksede hurtig hans Navns Glands ved de herfra udgaaende fremragende Forsknings-

resultater. Ganske vist skyldtes det for en stor Del hans Prosektors Dygtighed, at det anatomiske Arbejde fremmedes med saa stort Held, men var han end selv ingen egentlig Forskernatur, var hans fremherskende Evne den litterære, saa var han i alt Fald den, der med overlegen Forstaaelse kunde lede Dissektionerne og Vivisektionerne, kunde med Kyndighed bedømme Resultaternes Betydning — saaledes Betydningen af den saa berømte Opdagelse af Lymfekarrene, der medførte den store Prioritetsstrid med den unge svenske Forsker Olof Rudbeck — og først og fremmest i sit elegante Latin kunde kundgøre Opdagelserne for hele den videnskabelige Verden, saa det havde Fynd og Klem.

Efter at han havde mistet de dygtige Prosektorer, var Forskningen i *Domus anatomica* forbi, og Tilstrømningen af Disciple, der fra Ulandet hidlokkedes af hans berømte Navn, dermed ogsaa ophørt, men saa meget mere omfattende blev hans litterære Virksomhed. Og viste end en Del af denne, at han var sin lærde Tids ukritiske Barn, saa har han dog ved mange Skrifter indlagt sig betydelig Fortjeneste. Særlig gælder det om det imponerende, fuldt monumentale Tidsskrift: »*Acta medica et philosophica Hafniensia*«. Heri har han samlet talrige større og mindre Artikler særlig fra sine inden- og udenlandske Disciple, hvilke nok som vise, hvilken stor og anerkendt Fører for en betydningsfuld videnskabelig Skole han var bleven. Det samme fremgaar af den senere udgivne store Samling »*Epistolæ medicinaliæ*«, Breve til ham og fra ham. Stor var ogsaa hans Magt og Indflydelse, først og fremmest ved Universitetet, og kan han end ikke siges fri for Misbrug deraf særlig til Bedste for sin Familie, saa har han dog ogsaa indlagt sig væsentlig Fortjeneste ved vigtige nationale Foranstaltninger, der fremmedes paa hans virksomme Initiativ, saaledes ved Udgivelse af vor første Farmakopøe og den store Medicinallov. Han kunde da ogsaa, for 4. Gang valgt til Universitetets Rektor, forlade Verden som en Videnskabens Konge, »smykket med Purpur og Scepter«.

Thomas Bartholin, f. i Kbhvn. ²⁰/₁₀ 1616, 1634 Student, studerede Medicin og Teologi, tiltraadte 1637 en 10aarig Udenlandsrejse, først til Universiteterne i Leiden og Paris, derefter til Italien, hvor han i Padua blev Prorektor og Doktor. 1648 Professor i Anatomi ved Kbhvns. Univ. og gør sammen med sin Elev Lyser flere anatomiske Opdagelser. 1654 Universitetsrektor, 1656 det medicinske Fakultets Senior med Fritagelse for at undervise. † paa Hagestedgaard ¹²/₁₂ 1680.

(A. G. Sommer, Thomas Bartholin, Univ. Program 1858).

LEONORA CHRISTINA

LEONORA CHRISTINA.

1621—1698.

Af KNUD FABRICIUS.

N AAR Leonora Christinas Navn nævnes, fæster Tanken sig først ved hendes Livs mærkelige Tilskikkelser. Ingen dansk Kvinde har nogensinde haft en saa bevæget Skæbne som hendes. Først staaer hun som Kristian IV.s mest elskede Datter og som Ægtefælle til den mægtigste Mand i Rigerne næst Kongen; saa følger Landflygtigheden ved Korfits Ulfelds Side i syv bitre Aar. Anden Gang syntes Ægteparret at skulle have Medbør, men en Straf, haardere end Landflygtighed, ramte Landsforræderiet: Fangenskabet i Malmø, som varede i fjorten Maaneder, fulgtes umiddelbart af en ny Arrest paa sytten Maaneder i Ægtefællernes oprindelige Fædreland Danmark. Selv det sidste svage Smil af Lykken, da Ulfeld og hans Hustru, efter at have udstaaet saa mange Lidelser og Krænkelser og mistet Størstedelen af deres Formue, dog i det mindste genvandt Friheden, blev ikke varigt. Det førte for hans Vedkommende til en Forfølgelse, der endte med Døden, for hendes til et nyt Fangenskab, der varede i 22 Aar. 37 Aar gammel traadte Leonora første Gang inden for Fængselsmuren, og hun blev der — kun med faa og korte Afbrydelser — til hun var nærved de 64. Endda bliver der Plads i Rækken til Billedet af den forsonende Aftenrøde, Opholdet paa Maribo Kloster, der danner Afslutningen paa Livsdramaet. Man fatter næsten ikke, at et Liv kan have været saa indholdsrigt.

»Var hun uskyldig?» spørger man derefter. Svaret herpaa kan ikke gives med fuldstændig Sikkerhed. For de fleste staaer det vistnok som et Faktum, at Leonora Christina var uden Del i den Brøde, som blev lagt hendes Mand til Last. Juridiske Beviser for det modsatte kan da heller ikke gives. Men en dybere Indtrængen i hendes Karakter kan næppe lade Tvivl tilbage om,

at hun ikke farer med fuld Sandhed, naar hun forsikrer, at hun stod uden for de Ting, som man beskyldte Korfits Ulfeld for. Skulde det virkelig være tænkeligt, at denne højtbegavede og karakterfulde Kvinde, som selv ved en Lejlighed beretter, at hendes Mand aldrig skjulte nogen Sag for hende, som angik dem begge, skulde have været uvidende om hans Færd? Hun deltager jo i hans Triumfer og skriver endog hoverende om den Fred, som deres nye Herre Karl Gustaf havde aftvunget hendes ydmygede Fædreland: »Kongen selv er dragen til Skaane, det er en smuk Tur, han haver gjort«. Naar man dernæst har sagt, at hendes Forsikring i »Jammersmindet«, at hun var ganske uvidende om Grunden til sin sidste Fængsling, maatte staa til troende, fordi disse Optegnelser kun var beregnede for hendes Børns Øjne, saa glemmer man, at hun aldeles ikke var Herre over, om ikke Papirerne netop kom i andres Hænder. Desuden er det en Kendsgerning, at Leonora Christina i det mindste én Gang i sit Liv ved en lignende Lejlighed har talt Usandhed, nemlig da hun i Malmø over for de svenske Forhørsdommere under Ed paastod, at et Brev, som forelagdes hende, ikke skrev sig fra hendes Haand. Dette Brev eksisterer nemlig endnu og bærer virkelig hendes Haandskrift. Man kan altsaa ikke uden videre bygge paa hendes egne Forsikringer, men man maa dømme efter Indicier, og alt tyder da paa, at denne Kvinde, som var sin Mand saa overlegen, har haft Rede paa hans Planer og understøttet dem. Selv naar de maatte forekomme en nøglern Betragtning ganske eventyrlige, har hendes Troskabsfølelse og hendes fantasifulde Ønsker endt med at stille hende paa Mandens Side.

Hertil kommer, at Leonora Christina var noget af, hvad vi i vore Dage kalder en Kosmopolit. Mange af Tidsalderens Mennesker havde dette Præg, og det kan ikke forundre os, naar man ser, hvorledes Opdragelsen var, og i hvilke Omgivelser disse Mænd og Kvinder til Dagligdags færdedes. Leonora havde i sin Barndom lært fremmede Sprog, saa at hun beherskede Tysk og Fransk lige saa godt som sit Modersmaal. En stor Del af Samtalerne i Blaa-taarn foregaa jo paa Tysk, og hun digter endog Salmer paa dette Sprog, ligesom hun har forfattet en Skildring af sit Liv paa Fransk. Ogsaa i de sydevropæiske Sprog og i Latin var hun hjemme. Allerede mens hun boede i Danmark, levede hun stadig sammen med Udlændinge, en Række Rejser førte hende uden for Landets Grænser, og under Landflygtigheden stiftede hun Venskab

med en Mængde af Europas mest fremragende Navne. Man har sagt, at det var en middelalderlig, ridderlig Tankegang, som fik Korfits Ulfeld til, krænkede som han følte sig, at bære Vaaben mod Danmark. Snarere var det en Rest af Renaissancetidens Selvhævdelse, den som et Aarhundrede forud havde drevet Peder Oxe til for en Tid at bryde med sit Fædreland. Men hvad der ogsaa bidrog til at give Leonora Christina dette kosmopolitiske Præg var, at hendes Idealer var almeneuropæiske, at hendes Kultur var fremmed herhjemme. Hvad er »Jammersmindet« andet end et Forsøg paa at indføre den Memoireskrivning her i Landet, som samtidig blomstrede i Frankrig, og som Leonora kendte saa vel? Hendes eget Forbillede var den stolte, stærke Kvinde, »Heltinden«, saaledes som man beundrede hende i Oldtidsdronningen Zenobias Skikkelse. Derfor er Indtrykket af hendes Forhold til hendes svage Ægtefælle Ulfeld næsten som en Moders til sit Barn, nej det er en Løvinde, som værger sin Unge. Hun er en »virago«, som i Mandsdragt følger sin Hushonde gennem Europas Lande.

Og dog, Leonora Christina er i Bunden en ægte dansk Skikkelse, ligesom hendes Fader Kongen var det. Hun havde arvet meget fra ham, først og fremmest det Ydre, som var præget af en egen kraftig Skønhed med store rolige Linjer, der var helt mandlige. En Fremmed, som saa hende i hendes Velmagt, priser hendes »blide Værdighed«. Men det var en Blidhed, der — som hos Kristian IV — snart kunde vige for en opbrusende Hidsighed. En af Kællingerne i Blaataarn sagde til hende, at hun i gamle Dage havde haft Ry for Hidsighed, og at dette ikke var grebet ud af Luften, viste Leonora en Dag, da hun havde set sig nødt til at lægge Haand paa en altfor nærgaaende Person i Fængslet: »Jeg er endnu ikkun lidt vred, men gør I mig ret vred, skal jeg lem-læste Eder«. Konen tav rædselsslagen. Oftest forstod dog Leonora Christina at lægge Baand paa sit iltre Sind. Som ung Hustru var hun stolt og tilbageholdende, færdedes med sin Mand hellere i jævne Omgivelser end blandt Standsfæller, da hun her frygtede Nærgaaenhed og Respektløshed over for Rigshofmestrens Hustru. Denne Selvbevidsthed har ofte et noget stødende Præg i vore Øjne, allerede i Barnealderen havde hun saaledes en Trang til at tage sig ud paa sine Søstres Bekostning. Derfor kan man næppe uden videre stole paa hendes Skildringer fra denne Tid af, hvorledes *hun* var mere lærenem end Søstrene; *de* var altid

skinsyge; *hun* var mere yndet af Statholderen i Friesland end de andre; *hun* reddede Læreren, naar han var i Knibe o. s. v. Men vist er det, at Leonora Christina var meget virkelysten og udholdende, og at hendes Forstand og Vilje var lige vel udviklede. I alle disse Henseender minder hun ganske om sin berømte Fader. Hun havde ogsaa arvet hans Djærvhed, der til Tider kan gaa videre, end vor Tid synes om. Saa groveligt skændes hun med Kommandant Fuchs i Fængslet paa Hammershus og med Kvinderne i »det blaa Taarn«. Men selv da er der som oftest et Lune bag Vreden, en Humor, der maaske er det Træk hos Leonora, som synes os mest danskt. Hun tager en Haarnaal ud af Haaret og tilbyder at duellere med Fuchs, og før sin Flugt fra Hammershus giver hun sig endnu Tid til at udpynte en Kat i Narredragt, som efterlades i Fængslet i hans Lignelse. Mest imponerende er det vel, at Humøret ikke en Gang sveg hende i det Øjeblik, da hun hørte paa sin Mands Henrettelse in effigie, og at hun efter at have skildret, hvorledes Træbilledet blev halshugget, tilføjer: »Gav dog ingen Lyd fra sig«. Hun forstod altid at holde det bedste i sig oven Vande, og selv i det mest haabløse Øjeblik, da Karlen i Blaataarn ynker hende og staaende foran hende udbryder: »Herre Gud, I haver haft Hus og Gaard, hvor sidder I nu?« svarer Leonora med Lune: »Paa en Knub«.

Hvad der holdt hende oppe under al denne Modgang, var hendes rige Følelsesliv, Tilliden til Gud og Troskaben over for Ægtemanden, snart kun over for Mindet om ham. Dette er det ædlest Træk i Leonora Christinas Karakter. Her veg hun aldrig en Tomme, og den samme Kvinde, som kunde sige meget uhøviske Ord, lyser som en Stjerne ved sin pletfrie Moral midt i den fordærvede Skare Søkende og Svogre, som omgav hende. Saa kraftigt var hendes Eksempel her, at det ogsaa virkede paa hendes Ægtefælle trods hans svage Karakter, og at Ulfeldts Troskab mod Leonora den Dag i Dag kaster et forsonende Skær over hans plettede Navn.

Leonora Christina, Fyrstinde af Slesvig, f. $\frac{1}{7}$ 1621, Datter af Kristian IV og Kirsten Munk. Ægtede 1636 Korfits Ulfeld, som 1643 blev Rigshofmester. Forlod med ham Danmark 1651. Vendte efter Ophold i vekslende Lande tilbage i 1660 og sad som Fange i »Blaataarn« fra 1663 til 1685. Død $\frac{10}{3}$ 1698 paa Maribo Kloster.

(Birket-Smith: Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Hist. I—II (1879—81).)

KORT ADELER.

1622—1675.

Af GERHARD L. GROVE (†).

KORT ADELER var af Fødsel en Nordmand som saa mange af vore berømteste Søhelte. Han bestemte sig tidligt for Sølivet, der skulde føre ham viden om og bringe ham frem til Stillingen, hvorom hans Fødsel som Søn af Søren Jensen, kongelig Forvalter ved Saltværket i Langesund, intet spaaede.

Kun 15 Aar gammel drog han ud for at lære Matematik og Navigation, til Byen Hoorn i Nordholland, og to Aar efter deltog han i Martin Tromps berømte Kamp mod Spanierne ved Dünerne. Derefter tog han som Konstabel Tjeneste i Johan Rejersens Skib fra Hoorn, der foer til Middelhavet i Fragtfart, men siden armeredes og lejedes til Krigsbrug af Venetianerne. Disse førte nemlig fra 1645 en mangeaarig Krig med Tyrkerne, der paa Grund af deres Tapperhed og Grusomhed regnedes for Kristenhedens allerfarligste Modstandere. Ved Rejersens Død blev Kort Adeler selv Kaptajn paa »Groote St. Joris«, der maa have været et stærkt og vel armeret Skib, siden det flere Gange førte den venetianske Admirals Banner. Adeler fik nu adskillige Lejligheder til at udmærke sig saaledes, at Venetianerne fandt Anledning til Gang efter Gang at belønne den tapre Nordmand, der var kommet til Landet uden al Protektion fra højere Steder.

Allerede Aar 1650 maa han have tiltrukket sig Opmærksomhed, da Eskadrechefen Giacomo da Riva valgte hans Skib til Kommandoskib og herfra ledede en heldig Kamp ved Dardanellerne, hvorefter da Riva blev Markus-Ridder, og Adeler med flere Kaptajner belønnedes. Aaret efter deltog han ogsaa i en større Fægtning, og i en hæftig Storm i 1652, da Generalprokurør Geronimo Bragadinos Skib under et frygteligt Uvejr forliste, kastede Kort Adeler sig, skønt hans eget Skib var i samme Fare, i en Baad og

reddede Bragadino umiddelbart førend dennes Skib splintredes og sank.

Efter at Adeler i samme Aar havde bragt Undsætning til Suda paa Kandia, der trængtes haardt af Tyrkerne, falder en af hans Hovedbedrifter i Maj 1654. Hans Skib, der nu tjente som Admiralskib for Iseppo Delfino, havde først lykkelig afslaaet Angreb af et fjendtligt Admiralskib og tre andre Skibe, men blev siden indhentet af 14 tyrkiske Skibe, som ligeledes blev slaede paa Flugt. Som Vidnesbyrd om Adellers fra mange Sider fremhævede Tap- perhed ved denne Lejlighed tjener tre ham i samme Anledning skænkede Guldkæder og en livsvarig Statspension paa 200 Dukater.

I et af Slagene mod Tyrkerne havde Adeler ved Tenedos sin berømte Tvekamp med Ibrahim Pascha, som han fældede. Baade det afhuggede Tyrkehoved i hans Vaaben, samtidige og senere Digte og Trofæerne fra Erobringen af Ibrahams Skib vidner endnu herom.

I 1659 var hans Anseelse i Venedig steglet saa stærkt, at han blev udnævnt til Ridder af Markus-Ordenen og modtog en ualmindelig Æresbevisning i Form af en Pension paa 1400 Dukater for sig og Arvinger i tredje Led. Det er endog ikke usandsynligt, at han desuden har modtaget den endnu fornemmere Stola-Orden, som venetianske Lærde endnu i Modsætning til samtidige hollandske Forfattere mener aldrig har været givet Udlændinge. I hollandske Kirkebøger findes nemlig Adeler nævnt Ridder af St. Markus »og det store Senat«, og Stola-Ridderne kaldtes netop Senats-Riddere. Hertil kommer, at Adeler i det ovenfor gengivne, i Venedig malede Billede fra Frederiksborgmuseet aabenbart bærer Stola-Ordens daglige Dragt, der var sort og karakteriseredes ved den over Skulderen liggende med en gylden Kant bræmmede Stola.

Uden Hensyn til, om ogsaa den sidste Udmærkelse kan tillægges ham eller ej, havde hans Fortjenester og Udmærkelser i venetiansk Tjeneste skaffet ham baade Anseelse og Formue, og en enkelt Forfatters mærkelige og for Adeler uværdige Formodninger om, at det var Overdrivelser af egne Fortjenester overfor Frederik III personlig, der bidrog til at han blev antagen til dansk Admiral, savner al god Grund. En samtidig Borgmester i Amsterdam, Vloswijk, kalder tværtimod Adeler en Herre »af stor Beskedenhed«, og Adeler fik i Holland, førend han var fremstillet for Frederik III, gennem Claus Ahlefeldt tilbudt Admiralsposten,

som Adeler ikke uden at stille sine Betingelser antog. I Holland var ogsaa hans Ry saa stort, at man i den store Søkrig mod England anmodede ham om at overtage en Viceadmirals Stilling, førend man henvendte sig til hans jævnaldrende Volekhardt Schram, der dog har et anset Navn blandt Hollands Admiraler.

Det var aabenbart Adellers Hensigt, da han kom fra Venedig, at slaa sig ned i Hoorn. Der havde han i sin Ungdom (1646) ægtet Engelke Sophronia, og stiftet et Hjem, som han saa snart maatte forlade for at følge sit Kald. Her følte han sig hjemme, trods sin aabenbart norske Herkomst. Det stod vel ogsaa i Forbindelse med hans Ophold i Holland, at han ikke skrev sig Sørensen som Broderen, den senere Amtmand Niels Sørensen Adeler, men Sivertsen, hvortil han senere føjede Efternavnet Adalborst, siden Adelaer eller Adeler. Endnu i 1658, da han i saa mange Aar havde været i Venedig, kaldes han »Coort Sivertzoon Adalborst«, Borger og Handelsmand i Hoorn. Efter sin første Hustrus Død ægtede han atter en hollandsk Dame Anna Pelt, Datter af en velstaaende Købmand i Amsterdam. Det skulde imidlertid ikke blive Adellers Lod at ende sine Dage i Holland.

Han modtog Frederik III's højst ærefulde Tilbud, blev dansk Admiral og Admiralitetsraad i 1663 og fik i 1665 Titel af General-Admiral. Han blev herigennem foretrukken for flere Admiraler, der havde gjort sig vel fortjente i Danmark, hvoraf den betydeligste var Niels Juel; men sidstnævnte var dog adskilligt yngre og havde paa dette Tidspunkt langt fra nogen saa langvarig Søjteneste eller nogen saa aktiv eller berømmelig Deltagelse i Søkrige at vise hen til. Fra sin Indtræden i Marinen gjorde Adeler nu sit fædrene Rige, Danmark-Norge, betydelige Tjenester ved sin energiske Deltagelse i Flaadens Styrelse. Han bestræbte sig for at hjemkalde mange dygtige Sømænd, der tjente deres Underhold i fremmede Flaader, lod et Korps unge Mænd indøve paa Holmen i Navigation under eget Tilsyn og interesserede sig for Bygningen af Galejer i Norge. Ved Indkaldelsen af en dygtig hollandsk Skibsbygger bragte han Flaaden i et hidtil længe ukendt Flor, som dannede en glædelig Modsætning til den højst sørgelige Tilstand, hvori den var i Frederik III's første Regeringstid. De stærke Skibe, fra hvilke Niels Juel personlig ledede sine Sejre i den næste Krig mod Svenskerne 1676—77, var saa godt som uden Undtagelse byggede, efter at Adeler havde sat Fart i Flaadens Styrelse, og man havde (i 1665) det Særsyn, at Danmark, der nylig havde haft

den største Mangel paa Krigsskibe, kunde sælge to nybyggede Orlogsskibe til Frankrig.

I Søslag kom Adeler imidlertid ikke til at tjene sit Fædreland. Vel fik han Overanførselen paa Flaaden i 1675, men han blev smittet af en paa denne grasserende Syge, førtes syg i Land og døde i den af ham opførte store Gaard i Strandgade paa Christianshavn (nu Nr. 22-24). Inden sin Død blev han hædret ved Optagelsen i den danske Adelsstand i 1665 og med Dannebrogordenen i 1671.

Kort Adeler var en udmærket Sømand, en modig og tapper Krieger, en energisk Administrator, og ikke uden Ret nævnes han i de Aar, da han viede sit Fædreland sin Tjeneste, som Marinens store Kraft. Nogle nylig udgivne Breve fra ham til Hollands store Admiral de Ruyter giver et lille Bidrag til hans nu lidet kendte øvrige personlige Egenskaber. De vidne paa én Gang om den djærve og gemyllige, jævne Sømand og om Hofmanden, der vel i Udlandet har lært at krydre sine Breve med høflige franske Talemaader. De viser hans Venskab for de Ruyter og Hengivenhed for Frederik III. Og naar han i et af dem raader de Ruyter til at drage Omsorg for, at hans Søn maa gøre et godt, d. v. s. adeligt Parti, vidner det om, at Adeler ogsaa selv satte Pris paa at hævede den anselige Position i Samfundet, som hans eventyrlige Liv havde svunget ham op til. Havde hans Død ikke hindret ham, var der al god Grund til at vente, at han havde forstaaet at føre den af ham tilvejebragte Flaade paa en Maade, der vilde have svaret til hans berømmelige Fortid og de gode Forventninger, hans Samtidige i Holland og Danmark nærrede om ham.

Kort Sivertsen Adeler, født i Brevig i Norge ¹⁰/₁₂ 1622, 1648—61 i venetiansk Tjeneste, ¹⁵/₆ 1663 dansk Admiral og Admiralitetsraad, 1665 Generaladmiral, 1675 Chef for Flaaden, død ⁵/₁₁ 1675.

(Bruun: Curt Sivertsen Adelaer (1871). Personallhist. Tidsskr. 5. R. IV. Bd. (Nye Bidrag til Oplysn. om Curt Adeler, udg. ved G. L. Grove).)

NIELS JUEL.

1629—1697.

Af KNUD FABRICIUS.

I allerførste Række blandt danske Mænd fra Fortiden vil altid Niels Juel blive stillet. Dette skyldes ikke blot den enestaaende Lykke, som omstraaede ham, thi han var virkelig en Mand med en sjældent heldig Haand. I endnu højere Grad fortjener han det paa Grund af sin Begavelse og sine Karakteregenskaber, som gør, at man trøstigt tør udtale, at selv om han havde været stedet i endnu vanskeligere Kaar, vilde han have redet sig ud deraf med Ære.

Men der findes vist ikke heller noget Eksempel inden for vor nyere Historie paa, at en Mands Gerning nyder en ubestridt Anerkendelse, medens hans Person i den Grad er ubekendt for den store Offentlighed. Niels Juel var til en vis Grad selv Skyld heri. Pennen faldt ham uvant i Haanden, og det er saare sjældent, man træffer egenhændige Breve eller Optegnelser fra ham i Brevkisterne. Han overlod hellere alt skriftligt Arbejde til sin kloge Broder, Diplomaten Jens Juel. De to Brødres Navne vil altid være knyttede sammen og med Rette, thi Niels Juel og Jens Juel er et Broderpar, som minder os om de store Navne fra vor Middelalder, Absalon og Esbern Snare.

Alligevel er det muligt at faa Helten selv i Tale, Rapporternes djærve og ejendommelige Ord vidner noksom om, at Sekretæren har nedskrevet dem ordret efter Niels Juels Diktat. Desuden hører han til de Mænd, hvis Handlinger taler for dem, naar man da forstaar at tyde disse Handlinger retteligt. Endelig er der Billederne, som giver et uflatteret og troværdigt Udtryk for, hvad der bor i det Indre. Som nu Ungdomsbilledet af den unge Adelsjunker, det har en saa slaaende Overensstemmelse med Portrættet af ham som halvhundredaarig Admiral, at ingen kan nære

Tvivl om, at Billederne ligner. Begge viser de en kraftig Skikkelse og et groft skaaret Ansigt, der er indrammet af det lange, glat nedkæmmede rødgule Haar. De stærkt fremspringende Kindben og den lukkede Mund med den lange Hage tyder paa en usædvanlig Viljesstyrke, og de skarpe, graa Øjne stemmer godt hermed. Men i Billedet fra de ældre Aar er der et Udtryk af Sindighed og Myndighed, som aabenbart er kommet til i Tidens Løb. Der ligger en Udvikling mellem disse to Billeder, men de skildrer den samme Person.

Man kan næsten se af dem, at Niels Juel var en Jyde, en snild og kraftig Vesterhavsbo. Hans Slægt havde i Aarhundreder været knyttet til Jylland. Den stærke Selvstændighedsfølelse, som han tog i Arv fra sin Slægt, maa have udviklet sig yderligere under den jydskes Races Paavirkning. Folkesagnet fortæller om ham, som om Kristian IV, at han tidligt tumlede sig i et lille Skib paa den thylandske Indsø ved Faderens Herregaard. Vovsomhed har aabenbart fra første Færd været parret med en ubøjelig Vilje.

Derfor bliver hans Løbebane forskellig fra andre Adelsso-ners paa den Tid. Efter at have lært Høviskhed ved Hove vælger han uden at vakle sin Livsvej. Paa den Udenlandsrejse, der hævdsmæssig tilfaldt enhver ung Adelsmand, lod han haant om Fornøjelserne, men han gav sig i hollandsk Tjeneste. Niels Juel fandt sig vel i Holland, Ligheden mellem den nederlandske og den jydskes Folketype har sikkert bidraget hertil. Han vidste desuden, at her var Skibsbygningstekniken udviklet til sin Højde, og han satte sig grundigt ind i den. Den fængslede ham hele Livet igennem, endnu paa Dødslejet tegnede han Udkast til nye Skibe. Men han lærte ogsaa at bruge de Vaaben, som han selv havde smedet; han blev praktisk Sømand og steg til Overkaptajn i Generalstaternes Tjeneste. Sikkert var det her, han mødte den Taktik, som han senere udformede til dens Højde: At skaffe sig Medvind (Luven) i Slagene, derpaa gennembryde Fjendens Slaglinje og overvælde den ene af de to Halvdele, hvori den da var splittet. Med fuld Honnør vendte han tilbage til Fædrelandet og tilbød det sin Tjeneste.

Men Niels Juel havde andre jydskes Egenskaber, der gjorde det vanskeligt for ham at slaa igennem i Fredstid. Han var en stilfærdig Mand, der nødig talte om sig selv eller trængte sig frem. Han var aabenbart tillige en sent udviklet Natur, thi det er sjældent, at en Mand er henimod de halvhundrede, før han yder det

bedste paa sit Felt. Maaske har ogsaa hans Karakterfasthed bidraget til at holde ham i Skygge: paa et Tidspunkt, da Navnet Ulfeld havde den daarligst mulige Klang ved det danske Hof, stod han fast ved sit Jaord til en ung Kvinde af Landsforræderens Slægt, Margrete Ulfeld, og førte hende til sit Hjem. Men mærkeligt er det, at man ikke under Karl Gustavskrigene, hvor Niels Juel dog udmærkede sig baade i de smaa Søslag og paa Københavns Vold, fik Øjnene op, for, hvad der boede i ham.

Men den Dag kom, da Blomsten sprang ud. Niels Juel forstod at udnytte det gunstige Øjeblik -- efter Kort Adellers Død og inden den nye Overadmiral Tromps Ankomst -- til at vise, hvad han var værd. Aaret 1676 var allerede lovende, men det var dog først under Tromps Fraværelse i Nederland i Begyndelsen af det følgende Aar, at Niels Juel kom til at føre det fulde Bevis for, at den fremmede Hjælper var uforuden. Nyere Forskere har paavist, at Forskellen mellem den danske og den svenske Flaades Størrelse i Køge Bugt ikke var saa stor, at Svenskerne ikke havde en saa betydelig Overvægt, som tidligere antaget, men Sejren var derfor af lige gennemgribende Betydning.

Sjældent har man i danskt offentligt Liv set et saa tiltalende Eksempel paa, hvorledes Lykken kan udvikle de gode Sider hos en ædel Natur. Niels Juel viste den største Beskedenhed i den Medgang, som var bleven ham til Del. Aldrig vil man høre ham selv tale om Sejren i Køge Bugt; først tolv Aar senere, da han for sidste Gang er i Søen, og Svenskerne ikke lader sig se, fremsætter han nok saa lunt den Gisning, »at Køge Bugt er dennem endnu formedelst forrige Tider mishagelig«. Man maa give Prædikanten ved hans Baare Ret, naar han siger: »Det ved enhver, som kendte ham, at vidne, at han var meget ringe i sine egne Tanker. Han var en stor Mand — ikke i sine Ord, — han fandtes aldrig blandt de stortalende.«

Denne Beskedenhed udelukkede ikke, at Niels Juel besad en udpræget Æresfølelse, der gjorde, at han følte sig forpligtet til som Rigens Admiral at vaage over, at Kongens og Landets Ære ikke fik noget Skaar. Da Svenskerne under Krydstogtet 1689 havde trukket sig tilbage til deres egne Havne, mente ogsaa Niels Juel, at det »med god Respekt« kunde lade sig gøre, »at vi drager os to Mile tilbage, naar de er gangne seks Mile.« Thi han var Kriger til Fingerspidserne, og hans Stolthed over at staa i Spidsen for den danske Flaade er i Slutningen af den skaanske

Fejde ubestridelig. »Det kan vi Eders Majestæt forsikre, at aldrig havde Eders Majestæts Forfædre bedre Flaade, naar den er samlet, aldrig var der bedre Helbred og aldrig bedre Samdrægtighed, og hidindtil er ikke udkommanderet een Krydser uden Admiralernes Videnskab.«

»Nec temere, nec timide«, d. v. s. »Hverken ubesindigt eller forsagt!« Saaledes lød Niels Juels latinske Valgsprog, og han gjorde det ikke til Skamme. Han var ganske vist stadig den sindige Jyde, men naar den gunstige Lejlighed frembød sig, vilde han benytte den. Lige saa ivrig som han var til at dadle Sløjheden, lige saa rede var han til at anerkende og fremhæve sine undergivnes Fortjenester (Span og Dreyer). Som Chef stod han Idealet nær: »Hvad Moderation han brugte i sin Kommando er enhver bekendt; den Brutalitet, en Del bruger, var ham en Vederstyggelighed . . . Mod den ringeste Baadsmand holdt han sig som en Fader.«

Niels Juel bevarede denne Aand til det sidste. I sin Alderdom svarede han dem, der ønskede ham mange Aar endnu at leve: »Hvortil? Uden at mit Helbred kunde forslaa til at gøre endnu Hans Majestæt nogen Tjeneste.« Det er den samme Aand, som lyder gennem Herluf Trolles bekendte Ord, da han tog Afsked med Vennerne for at gaa ud paa sit sidste Togt. Intet Under, Niels Juel var som Herluf Trolle et godt Skud af den gamle danske Adel. »Den gode, gamle Ridder,« kaldtes han i København; »en ærlig Mand,« hedder det om ham i Ligtalen; selv under Enevælden var han kongetro og pligtopfyldende til det yderste. Kejtet, men velment lyder Samtidens Digt om ham:

»O, mer end tapre Hell, lykkelig var den Moder,
som os frembaaret har Dig og Din kloge Broder;
Lykkelig var de Bryst', hvoraf I to har died,
ved Guds Magt, Eders Hjelp er Danmark vel befried.«

Niels Juel, f. i Christiania $\frac{5}{6}$ 1629, 1643 Ædelknabe (Page) hos Ærkebispn af Bremen, Hertug Frederik (den senere Fr. III), studerede 1649 i Sorø, drog 1650 til Holland, deltog i mange Kampe i Krigen mod England, vendte hjem 1656, Hofjunker hos Frederik III, 1657 Chef for Holmen, deltog i Københavns Forsvar mod Svenskerne, 1676 Flaadens øverstbefalende, maatte vige Pladsen for Martin Tromp, kæmpede heldigt ved Møen $\frac{1}{6}$ 1677, vandt Sejren i Køgebugt $\frac{1}{7}$ 1677, s. A. Generaladmirallieutenant, købte efterhaanden Størsteparten af Taasinge, 1683 Præsident i Admiralitetet, † i København $\frac{3}{4}$ 1697.

(Chr. Bruun: Niels Juel og Hollænderne. — J. C. Tuxen: Niels Juel og Tordenskjold.)

PEDER SYV

PEDER SYV.

1631—1702.

AF MARIUS KRISTENSEN.

DER gik i Tiden før og efter 1600 en Vækkelse over Norden til Forstaaelse af, at den ældre nordiske Digtning og det gamle nordiske Sprog indeholdt Værdier ogsaa for Nutiden. Anders Vedel og Ole Worm viser denne Vækkelse i dens folkelige og dens lærde Form. Lidt senere opvokser der en stærk Følelse for Modersmaalets Ret til Røgt og Pleje i digterisk Form; dens første Talsmand er Anders Arrebo, som viser, at det danske Sprog kan formes efter strængere Versemaal, og Digtningens Teori behandles af Præsten Søren Povelsen Gullænder i Slangerup og Rektor Hans Mikkelsen Ravn i Slagelse.

Den vakte Sans for det Gamles Værd og for det levende Modersmaals Ret mødes hos Peder Syv stærkere end hos nogen anden af Mændene i det 17. Aarhundredes sidste Halvdel. Han er ikke saa lidt Antikvar, han kender den gamle islandske Litteratur og sætter Pris paa den, ja han kender ogsaa Gotisk og andre Frændesprog til det danske og søger til dem en Forklaring af danske Ord. Som Vedel har han Sans for Folkets Sang og Sandsagn fra ældre Tid. Men han er ingenlunde bunden af denne Sans, saa han glemmer det nærværende. Han sysler stærkt med Nutidssprogets Form og Ordforraad, og — saa lidt han egentlig er Digter — tilfører han det dog nye Verseformer (Sonnetten eller »Klignedigtet«, som han kalder det).

Selv er han flittig som Forfatter. Han skriver som ung sine indholdsrige, men noget planløse »Betenkninger over det Cimbriske Sprog« (1663), hvis Indflydelse naar ud over Danmarks Grænser, og føjer dertil som ældre »Den Danske Sprog-Kunst« (1685), den første danske Sproglære paa Modersmaalet. Han samler ind til en dansk Ordbog. Han udgiver aller Vedels Hundredvisebog

forøget med hundrede ny Viser (1695), som bliver en virkelig Folkebog og i den følgende Tid oplægges gentagne Gange. Han samler en vældig Ordsprogssamling (1682—1688 i to Bind), og i Haandskrift efterlader han sig Samlinger til dansk Litteraturhistorie («Den danske Boglade»), som Eftertiden ofte har maattet raadspørge.

Men ikke mindst Betydning har han haft derved, at han blev Midtpunkt for den Kreds af sjællandske Præster — Ravn, Pontoppidan, Gerner, L. Kock, Sorterup — som syslede med saadanne Æmner, og selv om han kunde stride med andre, som med Gerner, om videnskabelige Spørgsmaal, skete det uden egentlig Bitterhed. De støttede ham i hans Arbejde, og til Gengæld var han ogsaa hjælpsom over for andre. Han stod i venskabelig Forbindelse med de islandske Antikvarer og med sine Arvtagere i Ordbogsarbejdet, Moth og Rostgaard, og hans Indflydelse spores hos Digterne, baade hos den jævnaldrende Kingo og hos den yngre Sorterup.

Syv har særlig Interesse som den, der som i et Brændpunkt samler Sansen for det hjemlige i ældre og yngre Form. Selv var han mere en varm Ven af de antikvariske og sprogfornyende Bestræbelser end en særlig fremragende Videnskabsmand eller Kunstner; men hans Kærlighed til Sagen og hans elskværdige Personlighed gør ham til den mest fremtrædende Personlighed i deres Rækker, som dengang virkede for nordisk Aandslivs Udvikling i Danmark.

Peder Syv, f. $2\frac{1}{2}$ 1631 i Kirkesyv ved Roskilde, Student 1653. Rektor i Næstved 1658, Præst i Hellested fra 1664, fik 1683 efter Ansøgning Titel af »Philologus regius lingvæ Danicæ«. † $17\frac{1}{2}$ 1702. (Billedet af tvivlsom Ægthed.)

(F. Winkel Horn: Peder Syv (1878). — Paludan: Renaissancebevægelsen i Danmark.)

THOMAS KINGO

Bagge sculp

THOMAS KINGO.

1634—1703.

Af P. SEVERINSEN.

THOMAS KINGO var en ildfuld Mand. Man saa det i hans Maade at være paa, og man saa det i hans Digtning. I Almindelighed tænker man sig saa, at det er en Arv fra hans skotske Fader, og det er jo muligt, skønt hvem ved, hvad Sind hans danske Moder har haft? I al Fald var det for det *danske*, hans Ildhu brændte. Man kan næsten sige, han er fanatisk dansk og ser det som sin store Opgave at skabe en dansk Digtning. Han vil ikke i »fremmed Farevand« men kun lege med »den danske Zitterstreng«.

Min Moder skulde da mig venlig høre snakke
sit pattedrukne Maal, hvori saa mange hakke.
Jeg skulde Sukker paa min Fødelunge faa,
saa godt som nogen Part i Verden har at aa [eje].

Mandigt og dansk selvfølelse siger han det til Kongen i Tilsegnelsen i Sjungekorets første Part, at han digter, for at vi »her i Danmark saa vel som de tyske og andre Landsfolk (af hvilke vi hverken have Behov at laane eller udi Rimekunsten det ringeste at eftergive) kunde have Psalmer og Sange til Gudfrygtigheds daglige Øvelser, som ikke ere taad og udlaant af deres. Thi de danskes Aand er dog ikke saa fattig og forknyt, at den jo kan stige lige saa højt mod Himmelen som andres, alligevel at den ikke bliver ført paa fremmede og udlændiske Vinger«.

Og i Tilskriften i anden Part til den til hans Glæde dansk-talende Dronning er der en velrettet Skøise til dem, der ikke har villet tage dette Vadmæssprog paa deres Silketunger, og en ny Forsikring om, at han »tragter efter at lægge tilbørlig Værd paa vort kære og ældgamle Modersprog, sær udi aandelige Sange og sær udi andre Maader, som Tiden næst Guds Hjælp skal udvise«.

Saa digter han da og bliver Tidens store fejrede Digter. Tager man hans samlede Værker og maaler med Alenmaal, da er den største Del skrevet i de stivbenede Aleksandriner-Vers, og det Par Linjer, her alt er anført, er nok til at vise, at det ikke altid er efter vor Smags Maade. Han er sin Tids Barn, og det, han lægger an paa, er i høj Grad en *tidssvarende* dansk Digtning. Derfor gik ogsaa den store Part af hans Digtning i Graven med Paryk-tiden, — saa var den ikke tidssvarende længere.

Tidens Stil er en Skole-Stil, »den anden schlesiske Skoles« og den noget ældre »Nürnbergger-Skoles«. Den er et Led i en evropæisk Bevægelse, der oprindeligt fremkom som Protest mod den hendøende Renaissances tørt korrekte klassiske Stil. Stilen skal være pragtfuld, pompøs, — og vi synes, den bliver højtravende. Den skal byde paa Overraskelser, — og vi synes, den bliver løjerlig. Den skal endelig, i al Fald hos Kingo, være djærv, — og vi synes, Djærvheden bliver til Plathed.

Kingo har ofret adskilligt til denne Stil. Det kniber for det tyvende Aarhundredes Mennesker at komme igennem det. Og dog slaar den ægte Digter Gang paa Gang igennem Skolemaneren, og man lytter: Der er et Hjerte, der banker! — Ingen synger mere hans berømteste Stykke: »Chrysillis, du mit Verdens Guld!« men der er dog Linjer, hvis Natursans er ægte midt i Hyrde-Uvirkeligheden:

Naar Stjernetæppet da blev lagt,
og hver en Flod blev fuld
af stjernestukket Guld,
og Hyrden sine Faar saa sagt
i Aftensvalen drev
og Spor i Duggen skrev — —

Og naar han Aar for Aar følger den skaanske Krigs Begivenheder med Digterværker, saa finder man mellem de stundom altfor gjældende Basunskrald gode Ord af en Mand, der elsker Danmark.

Men naar endnu i vore Dage Thomas Kingos Navn har Klang, er det ikke for denne Del af hans Digtning. Den er nu kun de lærdes Eje.

Men hans *Psalmer* lever.

Han begyndte ikke med Kirkesang. Sjungekorets første Part, der udkom ved Juletid 1673 (paa Titelbladet 1674), er Morgen- og Aftensange til Husandagt samt de 7 Pønitentsepsalmer paa Vers. De sidste er ikke heldige. De er for tidssvarende i deres

Stil, for lidt jevne. Morgen- og Aftensangene kan pletvis have de samme Fejl for vort Øre. Det hænger noget sammen med de stundom kunstige Versemaal, idet det nye og i sin Tid paa-faldende ved denne Bog er, at her ikke er digtet til Psalmetoner men til Tidens verdslige Modemelodier i den pyntede italienske Stil. Men med alt, hvad der saaledes kan siges, er den lille Bog en Begivenhed. Hvilken Magt er der ikke straks i den første: »Rind nu op i Jesu Navn!« og i »Nu rinder Solen op af Østerlide« (til Ariemelodien »Nu bryd, bedrøvet Hjerl', i tusind Stykker«)!

Men dette var dog kun Begyndelsen. I Udgaven 1677 begyndte han at føje »Suk« til Sangene, hvilket han fuldendte 1684. Disse Morgen- og Aftensuk hører til det fineste, der er kommet fra Kingos Pen. De skulde være korte. Derfor er han ikke faldet for Vidtløflighedens Fristelse. De skulde være Suk. Derfor er der ikke saa megen Fristelse til Bombast.

1681 kom Sjungekorets anden Part. Heller ikke det bestaar af egentlige Kirkepsalmer men af »allehaande Andagter i allehaande Tilfælde«. Blandt Nadverandagterne er dog »O Jesu, paa din Alterfod«. I en Række Bodspsalmer er Tidens Maner os for stram (»Øs op af mit Hjertes Junge Graad i Øjnes Bodespand«). Men der er de pragtfulde kristelige Digte »Far, Verden, farvel« og »Sorrig og Glæde de vandre tilhobe« og Hjertesukket »Aldrig er jeg uden Vaade«.

Sjungekorets Sange havde bragt alle kyndige paa den Tanke, at Kingo ogsaa maatte magte selve Kirkepsalmen og var Manden, der skulle »indrette« Danmark og Norge en ny Psalmebog. Det overdroges ham 1683 paa en Maade, som ogsaa lod Forretningsmanden Kingo gøre sig store Forventninger.

Paa seks Aar fik han første Halvdel færdig. Han gjorde i høj Grad Arbejdet ved selv at digte Psalmer. I Henhold til Instruksen har han søgt at skabe Psalmerækker til Evangelier og Epistler, — en Vej, som mange siden har betraadt, og som ingen er kommen helt godt fra, heller ikke Kingo. Der er anstrængte Værker af »den nye Rimekunst« imellem. Ellers er Bogen et stort Forsøg paa at skaffe den danske Menighed en Psalmebog i Overensstemmelse med Verskunstens Regler. Det var nemlig de gamle halte Psalmer langt fra at være. Kingo havde omarbejdet dem, stundom saaledes, at man egentlig kunde sige, der forelaa nye Oversættelser.

Kingos »Vinterpart« blev som bekendt kasseret. Han blev ikke

Reformator af det gamle. Den Kommission, der nedsattes 1696, skulde netop undgaa »unyttig Forandring efter verdslig Veltalenheds Regler og Poesi«, og den endelige »Kingos Psalmebog« fra 1699 udgaves ikke af Forfatteren, men Forretningsmanden Kingo og fik Navn efter sin Forlægger.

Og dog var det nye, som denne Bog bragte, væsentlig Kingos Kirkesang.

Vi har ikke lagt Skjul paa, at der er Dele af denne Kirkesang, som kun var tidssvarende og derfor er gaaet ud af levende Brug. Men der er ogsaa Evigheds-Toner deri, saa vi uvilkaarlig udbryder med Grundtvig: Hør, hvor sødt dog Kingo leger! Der kan være bløde Toner:

Jeg bær og mine Palmer
for Ærens Konge frem,
jeg sjunger mine Psalmer,
— o Jesu, hør dog dem!

Og der er mægtige som den velkendte: »Som den gyldne Sol frembryder«.

Synd og Død og alle Pile,
som at Satan skyde kan
ligge brudte ved din Hvile
udi Gravens mørke Land!
Der begrov du dem og gav
mig en sikker Trøstestav,
at ved din Oprejsnings Ære,
jeg skal Sejerpalmer bære!

Saadant overlever Aarhundreder og skiftende Moder i »verdslig Veltalenheds Regler og Poesi«.

Thomas Hansen Kingo, f. i Slangerup ^{15/12} 1634, Student fra Frederiksborg 1654, tog theologisk Attestats 1658, Huslærer paa Vedbygaard 1659, Kapellan i Kirke-Helsing 1661, Sognepræst i Slangerup 1668, Biskop i Fyen 1677, adlet 1679, Dr. theol. 1682, † ^{14/10} 1703.

(A. C. L. Heiberg: Thomas Kingo, Odense 1852. — Rich. Petersen: Th. Kingo og hans Samtid, Kbh. 1887.)

PEDER GRIFTFELD

Abraham Wuchters pinx.

PEDER GRIFFENFELD.

1635—1699.

Af JOHS. LINDBÆK.

PEDER GRIFFENFELD hører til vore klogeste og kundskabsrigeste Mænd, men maaske ikke til vore største Statsmænd. Mindre betydelige Politikere har baade i ydre og indre Politik naaet større Resultater end han. Hans glimrende Talenter, der i saa mange Henseender stillede ham over Samtiden, Guldæblet, som han tabte af sin Haand, for at tale med det gamle Sagn, sammen med hans haarde og sørgelige Skæbne, er det, der altid har skabt Interessen for ham.

Da Griffenfelds Kiste for kort siden blev aabnet, viste Undersøgelsen et lille, skrøbeligt Legeme, vidt forskelligt fra de Landadelsmænd, der hidtil havde spillet den store Rolle i Staten. Det viste hen til, at hans Forfædre i Aarhundreder havde levet Borgernes stillesiddende Liv. Men tillige tydede Hovedskallen paa en ualmindelig stærk Udvikling af Hjærnen. Det var ved Aanden, han skulde vinde sine Sejre.

Griffenfeld hører med Hans Nansen efter Reformationen til de første Borgere, der spiller en Rolle i vort politiske Liv, efter at Borgerstanden fra 1536 havde været knækket og knægtet for lange Tider og som Højdemaal for sin Livsbane kun havde kunnet haabe paa et bedre Præstekald. Penge havde Borgerne dog kunnet samle sig, og fra et saadant velstaaende halvt tysk Borgerhjem udgik Peder Schumacher. Meget tidlig moden var han — Student i 13-Aars Alderen, og det var givet, at han skulde se at naa videre end til sin Faders Vinhandel. Af det hjemlige Universitet sugede han al den Saft, der var at faa, gennemgik alle Fakulteter, blev kyndig baade i Teologi og Medicin, og naturligvis en dygtig Latiner. Saa kunde den danske Lærdom ikke give ham mere.

Som en velstaaende ung Mand, rigt udstyret med Penge af sin

formuende Moder, der hørte til de bedste Borgerfamilier i København, færdedes Schumacher derefter i 7 Aar i Udlandet. Det var ikke længere Tyskland, hvor der var noget at lære, men de vestlige Lande, Holland, England, Frankrig. I en sjælden Grad tilegnede han sig baade fremmede Sprog og fremmed Kultur; hans Bogsamling blev stor og rig, og man ser af hans Optegnelser, at han virkelig brugte sine Bøger og gik dybt i Studierne. Fra klassisk Filologi gik han til Historie, derfra til Statsvidenskab. Paa det sidste Punkt fik Udenlandsreisen størst Betydning. I England gjorde han sig kendt med Læren om Kongedømmet af Guds Naade og overværede selv de politiske Strømninger, der førte Stuarterne tilbage til Magten; i Frankrig opholdt han sig i Enevældens største Glanstid. Stærkt modtagelig som han var, uden dyb forudgaaende Overbevisning, uden Føling med den ganske vist yderst svage borgerlige Bevægelse, der brød frem under Statsomvæltningen 1660, tilegnede han sig de enevældige Tanker og slap dem ikke senere. Han blev Enevældens Teoretiker herhjemme. — Og i Udlandet tilegnede han sig endvidere al den ydre Dannelse, den Finhed i Opræden, der blev et af hans mægtigste Vaaben til at vinde frem i Fædrelandet.

Han traf alt forandret, da han var kommen hjem. Landet var forarmet og udplyndret, men et stort Arbejde var begyndt paa at genrejse det. Adelsvælden var knust, Borgerlige kunde komme frem, det blev Forhold, som noget lignede dem efter den franske Revolution. En Mand som Schumacher maatte være selvskreven til at spille en Rolle som en af de ypperste blandt de unge »Politici«, der gik rundt og haabede paa en »Charge«.

Hans store Lærdom kunde vinde den indesluttede og lærde Konge, der i ham fandt sin Overmand; han grundlagde Kongens Bibliothek, ordnede hans Arkiv. Snart blev han hans fortrolige Raadgiver som Kammersekretær og gjorde sin Indflydelse gældende paa mange Omraader. Mest Betydning fik det, at Schumacher kom til at lægge den sidste Haand paa Kongeloven, Enevældens Grundlov. Ganske vist, den var forberedt af andre, og Kongen selv havde sin store Andel i de Tanker, den udtrykker, men naar den blev saa skarpt udpræget enevældig, at kun Tyrkiet kendte noget lignende, stemmede det godt med, hvad Schumacher havde lært i England og Frankrig. — Kongelovens Forfatter havde vist sig som en Mand, der ikke ønskede nogen Tilbagevenden til Folkets Deltagelse i Styrelsen, han maatte beløn-

nes, og allerede paa Frederik III's Tid steg han højt paa Embeds-
sligen.

Vandt hans Lærdom Kongen, saa skaffede hans Belevenhed og omfattende Verdenskundskab ham mange Venner. Ypperst blandt dem blev Kongens uægte Søn, den praktiske og idérige, men udannede Ulrik Frederik Gyldenløve, der ofte udtrykker sin Beundring for sin ældre Ven, sin Sokrates, der skal lede den uerfarne Alkibiades. — Ogsaa Veninder fik han; idet mindste tre adelige Damer blev senere hans Elskerinder, og deres rørende naive Breve er endnu et af de bedste Sprogmindesmærker fra Tiden og viser blandt andet, at Dalidens Dansk var meget mere naturligt, end Jacobsens Marie Grubbe lader formode.

Den lærde og tunge Konge døde, hans udannede og plumpe Søn kom i Stedet. Senere gik Kristian V næsten kun op i Jagt, men paa denne Tid var han energisk og virkelysten, ønskede at komme bort fra den sløve Slendrian, der havde hersket i de sidste Aar af 60'erne, medens Kristoffer Gabel herskede. Nu blev Gabel styrtet, de unges Forbund kom til Magten. Griffenfeld forstod at vinde ham, som han havde vundet Faderen, men ganske vist ved helt andre Midler.

Paa alle Punkter optoges et stort Arbejde paa at øge Statens Kræfter. Og forrest i Arbejdet stod Vennerne Gyldenløve og Griffenfeld.

Det blev Griffenfelds bedste og lykkeligste Aar. Han steg i Anseelse, blev adelig og Greve. Han steg i Rigdom, giftede sig med den unge Karen Nansen, der var Arving til store Rigdomme. Han steg i Indflydelse, beherskede helt den tunge Konge. Men allerede nu grundede han sin Magt paa en betænkelig Grundvold, han bortgav Embeder til sine Slægtninge for at skabe sig et fast Parti, han modtog Bestikkelser i et Omfang, der selv for hans Tid var overvældende. Men endnu forstod han dog at holde Ligevægten, endnu var der Harmoni i hans Karakter.

Fremtrædende i denne er en stærk Fantasi eller Hang til det fantastiske. Han var ikke saa lidt af en Digter; flere Digte fra hans Haand til forskellige Tider vidner om en sjælden fin Sans for det danske Sprog. Han »digter« sit Vaaben, hvori han som Hovedfigur optager den fantastiske Grif, han opfinder et nyt smagfuldt Rigsvaaben, helt afvigende fra det tidligere. Han genskaber den gamle Elefantorden og skaber Dannebrogsoordenen.

Fremtrædende er endvidere en virkelig Danskhed. Han be-

stræber sig ivrigt for at skrive et smukt dansk Sprog, indsætter danske Ord for fremmede i Love og Regeringsskrivelser, han er en af de første, der optager den nye Retskrivning, som Peder Syv havde anbefalet, hvori blandt andet *og* afløste *och*. Han anvender Dansk i Korrespondance med fremmede Magter i noget højere Grad end tidligere. Og han støttede de Bestræbelser for dansk Historie og Folkeminder, som endnu var levende hos nogle faa af de højeste Klasser. Efter Griffenfelds Tid blev der for dansk Historie næsten fuldstændig Dødvande i et halvt Aarhundrede.

Men stærkere endnu var hans Arbejdsiver og -ævnne i disse Aar. Bondestanden interesserede ham mindre; han var aldrig kommen i Berøring med den, og han tænkte ikke paa at faa ophævet Vornedskabet. Det er Borgerne, han mest arbejder for. Han fik genoprettet Kommercekollegiet, som hidtil havde været ret betydningsløst, og gennem det udførtes i de følgende Aar et betydeligt Arbejde — delvis med Held — for at hæve Handel og Industri. Men mest var det selve København, hvis Vel han vilde fremme. Oprettelsen af et øst- og vestindisk Kompagni skyldes især ham. Og paa mange Punkter virkede han for at forbedre Byens Styrelse. Den og dens Universitet var det kæreste for ham at sysle med. Det er med Rette, man har kaldt ham »den første Københavner«. — Beklages maa det dog, at en saa nyttig Foranstaltning som Indkaldelsen af fordrevne Reformerte, der vilde have bidraget mægtigt til at hæve Borgerstandens Dygtighed, havde han saa lidt Sans for, at han ikke gjorde noget for at bryde Kongens og Gejstlighedens Modstand imod den.

Han arbejder endvidere ivrigt paa at forbedre Kollegiestyrelsen, næsten alle Kollegierne fik nye Instruksur, som han selv havde skrevet, og bestræbte sig for at faa en hurtigere Forretningsgang. Arbejdet for en ny Lovbog havde hans varme Støtte. Men dybest var hans Interesse, varigst hans Arbejde for at højne Enevælden. Han var udgaet fra Borgerstanden og Enevældens Mand, sælles Fjende for dem begge var den gamle Adel, der endnu surmulede paa sine Godser. Den skulde nedsættes i Anseelse; derfor oprettedes en ny fornemmere Adel, Grever og Baroner, derfor indførtes Rangforordningen saa at en Rang, der skyldtes Kongen, kom til at staa over Fødselen. Derfor endelig skabtes Ordenerne. Griffenfeld naaede sit Maal. Men Følgen blev ogsaa, at den »honette Ambition« kom til at beherske alt, at en Fremmed hundrede Aar senere kunde skrive, at de Danske bedømte enhver efter den

Rang, han havde. Ordens- og Titelsygen gaar tilbage til Griffenfeld, det var ingen god Gave til hans Folk.

Med Dygtighed og Behændighed, men ikke ringe Falskhed styrede han i disse Aar Danmarks Politik, som han mere og mere eneraadigt beherskede. Han som næsten alle Danske var Sveriges Fjende og ønskede Hævn for Karl Gustavs Krig. Men han mente, at man maatte vente med Krigen, til man var fuldt rustet, helst se at naa frem ved diplomatiske Midler. Man burde være Ven af Frankrig og hindre Forbund mellem det og Sverige. Da dette Forbund alligevel kom i Stand, arbejdede Griffenfeld paa at faa det ophævet, ikke forspilde Frankrigs Venskab og endda holde sig Venner med dets Fjender, Holland, Brandenburg, Spanien, Østrig. Det lykkedes at bevare Freden nogle Aar. Og i Fred erhvervede han Kongehusets Stammeland Oldenburg.

Fra 1673 begyndte hans Ligevægt at brydes. Mere og mere stor følte han sig, mindre og mindre taalte han Medbejlere. Gyldenløve brød han med, han blev saa at sige forvist til Norge, og i de næste Aar optraadte Griffenfeld ved enhver Lejlighed afvisende overfor Gyldenløves velmente Reformforslag. Hans vigtigste Medbejler Frederik Ahlefeld var mest fraværende i Hertugdømmerne, Kansleren Peder Reetz døde, Griffenfeld blev Rigskansler og fik derved Magt over næsten hele Styrelsen. Det er klart, at han ikke kunde overkomme den, Reformerne standser væsentligt, og Klagerne tager til over Langsomhed i Forretningsgangen. Bestikkelserne øges i uhyggeligt Omfang. Og hvad der er det værste, hans Optræden fjærner flere og flere fra ham. Han vil efter sin Hustrus Død indgaa nyt Ægteskab, indlader sig i den Anledning i Forhandlinger med to Prinsesser paa én Gang og støder begge Partier fra sig.

Endelig bliver saa hans Udenrigspolitik det, der sætter Kronen paa Værket og styrter ham. Han vil stadig forhale Krigen, men mere og mere umuligt viser det sig, især efter at Sverige havde lidt sit Nederlag overfor den store Kurfyrste. Kongen trænger paa for at opnaa en nøje Tilslutning til Frankrigs Fjender, Griffenfeld søger at vedligeholde et venligt Forhold til Frankrig, modtager Gaver af det, tillader endda Forsendelse af Breve mellem Frankrig og Sverige under sit Navn. Generalerne, særlig den dygtige Hertug Johan Adolf af Pløen, bliver hans Uvenner. Forbundsfællerne nærer en større og større Mistillid til den danske Førsteminister.

I Efteraaret 1675 havde Kongen værdigt og smukt advaret

Griffenfeld og søgt at bevæge ham til en baade klarere og forsigtigere Optræden, men det gode Raad blev ikke fulgt. Og tidlig paa Vinteren er hans Stilling da undergravet. Krigen er begyndt med Sverige, Fredspolitikken dermed endelig opgivet, Officererne har sejret. Men endnu kunde Kansleren ikke bestemme sig til en klar Holdning. Da dannede der sig et Forbund mod ham af Mænd, der mente, at hans Forbliven ved Magten var farlig for Staten, at han selv var Forræder. Udenlandske Gesandter virkede med, og særlig er det den unge spanske Gesandt Fuenmayor, der viste Kongen, at Griffenfeld maatte styrtes, hvis Forbunds-fællerne skulde bevare Tilliden til Danmark. Den nylig almægtige Mand blev da fældet.

Resten af hans Liv er snart fortalt. Man viste en urimelig Haardhed, delvis Uretfærdighed mod ham. Han blev dødsdømt væsentligt for Forræderi, men Forræderiet blev aldrig bevist og kan ikke bevises. Saa fulgte det lange Fangenskab, hvori dette glimrende Talent fik Lov til at hensmægte i 22 lange Aar. Grusomt blev han næppe behandlet, men ingen tænkte paa at anvende hans store Ævner. Hvad kunde han endnu ikke have udrettet for Videnskaben eller for Danmarks Historie? Det er en Haardhed, som svarer lidet til Kristian V's Godmodighed. Selv genvandt han i Fangenskabet sin Sjølefred og Harmoni; hos de store klassiske Forfattere fandt han Trøst for sine Ulykker. Og som Modsætning til hans smaa Efterfølgere kom hans lysende Begavelse til at straale dobbelt klart.

Peder Schumacher, adlet Griffenfeld, f. i Kbhvn. $\frac{24}{3}$ 1635, Student 1647, Udenlandsrejse til Nederland, England, Frankrig og Italien 1653—62, Bibliotekar og Arkivar 1663, Kammersekretær 1665, Kancellisekretær 1666, Medlem af Statskollegiet og Højesteret 1669, Ober-Gehejmeelats- og Kammersekretær 1670, 1671 adles hans Gods, og han bliver Gehejmeraad, 1673 Rigskansler og Greve, 1674 Præsæs i Højesteret, fængslet $\frac{11}{3}$ 1676, død $\frac{12}{3}$ 1699 i Trondhjem.

(A. D. Jørgensen: Peder Schumacher Griffenfeld. — Knud Fabricius: Griffenfeld.)

NIELS STENSEN

NIELS STENSEN.

1638—1686.

Af JUL. PETERSEN (†).

I Bartholins Discipelskare hæver Niels Stensen sig frem paa enestaaende Maade, ikke mindre ved hele sin Personlighed end ved sin Forskning. Som ung Student tog han den berømte Professor til Privatpræceptor og studerede aabenbart ogsaa den paa Videnskabens Højde staaende Bartholinske Haandbog, hvorved han straks paa sin Studierejse, der som Lærerne først gik til Holland, trods sin Ungdom kunde møde frem med gode Indsigter og forske maalbevidst, med Hovedobjekt i Undersøgelser over Kirtlerne og over Hjertets Bygning — to vigtige Omraader, der netop paa det Tidspunkt uafviselig maatte ligge for til nærmere Udforskning.

Stensen satte hurtigt den hollandske lærde Verden i Forbauselse ved sine fremragende Evner, og i de Skrifter, hvori han snart offentliggjorde sine højst betydningsfulde vidtskuende Forskningsresultater, viser han sig saa fri for al doktrinær, skolastisk Paavirkning, at han egentlig fremtræder som en Naturforsker af Nutidens reneste Støbning. Da han efter nogle Aars Forløb vendte tilbage til København, var han allerede saa berømt, at han med fuldeste Grund kunde gøre Krav paa den Professoransættelse, som gennem Bartholin ogsaa ligefrem var stillet ham i Udsigt. Men han havde gjort Regning uden den Bartholin'ske Familie, han blev skuffet, og forlod snart igen sit Fædreland og tiltraadte en ny for sit fremtidige Liv skæbnesvanger Rejse til Frankrig og Italien.

Overalt blev han modtagen som en Berømthed; særlig i Paris og senere i Florents. Men en dyb Sindets Uro havde imidlertid lidt efter lidt angrebet ham. Hans Sjæls Higen var fra først af rettet mod de store Idealer; sammen med hans strengt realistiske Forskning i Anatomi var han stadig optagen af de for Menneskelivet afgørende filosofiske og religiøse Problemer. Under hans

lange Ophold i Florents betoges hans sværmeriske Sind af den katholske Kirke, der her fremtraadte i sin mest ophøjede Glans, og efter lang Kamp skiftede han Tro. Han forskede vel fremdeles noget i Anatomi, blev ogsaa af sin Barndomsven Griffenfeld kaldt tilbage til København som »Anatomicus regius«, men det viste sig, at Anatomien nu var et tilbagelagt Stadium, andre højere Problemer optog ham. Hans anatomiske Syslen blev bestandig mere spredt og urolig, og han vendte snart tilbage til Italien. Et nyt fængslende Forskningsomraade fandt han ved Rejser i Apennerne, nemlig Geologien. Ogsaa her viste han en imponerende Klarhed og Genialitet i Opfattelsen, og det lille indledende Skrift (»Prodomus«), hvori hans Forskningsresultater meddeltes, er af en fremragende Nutidsgeolog betegnet som værende saaledes, at det stiller dets Forfatter mellem dem, »die als Propheten der Wissenschaft ihrem Zeitalter voraus eilend, die Bahn bezeichnen, welche in späteren Jahrhunderten eingeschlagen wird«. Men det større Skrift, som skulde følge, saa aldrig Lyset. Mere og mere absorberedes han af Katholicismen, udgav lidenskabelige Stridsskrifter til dens Forsvar, lod sig præstevie og drog som apostolisk Vikar og »Biskop af Titiopolis« til Norden med den umulige Opgave at vinde disse Lande tilbage for den katholske Kirke. Han tog Embedsophold i forskellige nordtyske Byer, søgte at fuldkommengøre sig til sit gigantiske Hverv ved tiltagende Spægelse og Selvpinsler, hvorved han snart fuldt nedbrød sit altid noget sarte Helbred og døde som Martyr for sin Kirke. Hans Lig lod hans tro Ven og Velynder Storhertug Cosimo føre til Florens og nedsætte i San Lorenzo Kirkens medicæiske Gravhvelving. To Aarhundreder derefter blev der ved samme Kirke, paa Initiativ af den 1881 i Bologna forsamlede geologiske Kongres, rejst den gamle Videnskabens Stormand et anseligt Monument med hans Buste i Relief og med en pompøs latinsk Inskriftion.

Niels Stensen, f. i København $\frac{1}{1}$ 1638, studerede i Holland 1660—64, kom tilbage 1664, men rejste s. A. igen bort over Holland og Frankrig til Italien, hvor han tog Ophold i Florents og 1667 gik over til Katholicismen. 1672—74 fungerede han som »Anatomicus regius« (som Katholik udenfor Universitetet) ved Københavns Anatomihus. Tilbagevendt til Italien lod han sig 1675 præstevie, overtog det samlede nordiske Vikariat med Embedsbolig i Hannover, derefter i Münster, Hamborg og Schwerin, hvor han døde $\frac{29}{11}$ 1686.

(Nicolai Stenonis Opera philosophica, Vol. I—II, edited by Vilhelm Maar. (Life and works of Nicolaus Steno). Copenhagen 1910.)

OLE RØMER.

1644—1710.

Af L. F. LA COUR.

Tankefast,
Rømers Aand udmaalte Lysets Hast,

disse Ord fra J. L. Heibergs Universitetskantate i Anledning af H. M. Kongens Fødselsdag rummer i en kort Sum, hvad der mere end noget andet har skabt Rømers Verdensberømmelse. Sit Liv brugte han med Flid fra Ungdommen af, og mange er de Opfindelser og Forbedringer paa de forskelligste Omraader, hvortil hans Navn er knyttet, men intel kan stilles ved Siden af den Kendsgerning, at han af alle var den første, der paaviste, at det tager Tid for Lysen at bevæge sig fra et Sted til et andet, og det lykkedes ham i hvert Fald tilnærmelsesvis rigtigt at udregne den Tid, der medgaar hertil.

Ole Rømers Virksomhed var dels af videnskabelig Art, dels tog den Sigte paa praktiske Formaal. Medens han var paa Picard, der var sendt herop til Landet for at bestemme Uranienborgs geografiske Beliggenhed, opholdt sig paa Hven, iagttog han en Formørkelse af den første Jupitermaane, der med Rette kan siges at være Begyndelsen til den Opdagelse, han fremsatte i det franske Akademis Møde den 22. November 1675 om Lysets Hastighed, og som gjorde ham til Genstand for stor Opmærksomhed i den videnskabelige Verden. Det er dog ikke blot denne Opdagelse, der sikrer hans Navn mod Forglemmelse. Hans geniale Opfindelsesevne satte ham i Stand til at konstruere adskillige Instrumenter, af hvilke flere den Dag idag hører til de vigtigste i ethvert Observatorium. Ved hans Død fandtes der paa Observatoriet ikke mindre end 54 Instrumenter, der var udtænkte og i hvert Fald tildels lavede af ham selv, hvad der ogsaa har skaffet ham Navnet Nordens Arkimedes. Og han foretog med disse dels

paa Statens Observatorium paa Rundetaarn, dels paa sit private Iagttagelsessted Tusculanum i Vridsløsemagle en betydelig Mængde Observationer, der var af en saadan Nøjagtighed, at de hæver sig højt op over, hvad der indtil da var naaet. Men desværre findes de ikke længere, idet de — paa 3 Dages Iagttagelser nær — alle blev ødelagt ved Københavns Ildebrand 1728.

Den Dygtighed, Rømer ejede med Hensyn til praktiske Gøremaal, medførte, at hans Evner ikke fik Lov til at indskrænke sig til de videnskabelige Undersøgelser. Tværtimod lagdes der — maaske i noget for høj Grad — Beslag paa ham til at iværksætte Forbedringer paa de forskellige Omraader.

Her var det navnlig Hovedstaden, der drog Fordel af hans Virksomhed. Stadens Vandforsyning blev i høj Grad forbedret, der skaffedes regelmæssig Natbelysning ved Tranlamper til Veje, der organiseredes et fast Vægterkorps, Brandvæsenet blev ordnet, Bygningsforholdene blev regulerede og Vejene omkring Byen forbedrede. Og i alt dette var Rømer den drivende Kraft. Ligeledes skyldtes det ham, at Matrikelvæsenet, Maal- og Vægtsystemet blev bragt i Orden, at den nye Stil blev indført, at Navigationsvæsenet bragtes i bedre Gænge, og Universitetsforholdene gennemgik omfattende Ændringer.

Af Karakter skal han have været stræng, men kunde dog ogsaa vise stor Hjælpsomhed, naar han traf paa unge, som han mente fortjente det, og skyldes end Oprettelsen af det Rømer-Bartholinske Legat til det astronomiske Studiums Fremme ikke ham, men hans anden Hustru, er der ingen Tvivl om, at hun der virkede i sin afdøde Husbonds Aand. Han ejede en Ubøjelighed i sine Meninger, en Bestemthed i sine Anskuelser og en energisk Iver efter at naa sit Maal, som til Tider kunne medføre, at han ikke var let at arbejde sammen med. Men dette maa absolut træde i Skygge, naar man ser paa det store og paa saa mange Maader betydningsfulde Arbejde, han udfoldede i sit Liv.

Ole Christensen Rømer, f. i Aarhus ²⁵/₁₀ 1644, blev indskreven ved Universitetet 1662, Amanuensis hos Rasmus Bartholin, drog 1672 med Picard til Paris, Medlem af det franske Videnskabernes Akademi, Medhjælper ved Pariserobservatoriet 1672, Professor designatus ved Københavns Universitet 1676, Lærer for Dauphin, vendte hjem 1681, Professor ved Københavns Universitet s. A., Rektor 1693—94 og 1699—1700, Medlem af Højesteret 1694, Politimester og 1. Borgmester for København 1705, † ¹⁰/₁₀ 1710.

(Nord. Univ. Tidsskr. 1859 III.)

IVER HUITFELDT.

1665—1710.

AF JOHS. LINDBÆK.

BLANDT den dansk-norske Flaades mange gode Navne har Iver Huitfeldts altid haft en særegen Klang. Der er til ham ikke knyttet Mindet om en overlegen Sømandsdygtighed som den Niels Juel havde, heller ikke om Tordenskjolds Æventyrlyst, Glæde over Faren og utrættelige Energi. Om Huitfeldt husker man kun ét, hans Død.

Iver Huitfeldt tilhørte en gammel dansk-norsk Adelskægt, der igennem Aarhundreder havde spillet en smuk Rolle; hans Fader havde været med til at forsvare Norge mod Karl Gustav. Sønnen kom tidlig ind i Marinens Tjeneste, men i de fredelige Aar sidst i 17. Aarh. var der ikke megen Anledning til at udmærke sig; kun fik han Lejlighed til i hollandsk Tjeneste at deltage i et stort Togt ind i Middelhavet. Fra 1690 var han i dansk Tjeneste, snart som Chef for Skibsværftet i Christianssand, snart som Indrullingschef. En Række Breve lærer ham at kende som en dygtig Officer, der havde megen Interesse for sin Tjeneste. Særlig træder han ikke frem, og ligesaa lidt blev dette Tilfældet i den uheldige lille Krig 1700, hvor den fjendtlige Overmagt var saa stor, at en Kamp paa Forhaand blev haabløs.

Da Krigen med Sverige atter udbrød 1709, blev Huitfeldt stillet i Spidsen for et af Flaadens bedste Skibe, Linjeskibet »Danebrog«. Flaadens Øverstkommanderende var Ulr. Chr. Gyldenløve. Ikke han, men Marinestyrelsen havde Skyld i, at Provianteringen var saa slet, at der var opstaaet Sygdomme blandt Mandskabet, og at mange af det var ukampdygtige. Huitfeldt manglede saaledes c. 100 Mand af Besætningen paa sit Skib.

4. Oktober 1710 laa Flaaden samlet ude i Køge Bugt, uden bestemt Orden og paa Grund af de ovennævnte Forhold uden

synderlig Modstandskraft. Da viste der sig en svensk Flaade at omtrent samme Størrelse. Vinden var østlig, altsaa gunstig for Svenskerne. Under vanskelige Vilkaar maatte de danske Skibe forsøge at krydse sig frem for at komme paa Linje med Fjenden. De forreste Skibe, deriblandt »Danebrog«, naaede virkelig frem og begyndte at veksle Skud med Svenskerne, men paa Grund af den voldsomme Søgang blev Kampen uden Betydning og uafgjort. Dagen efter forlød den svenske Flaade atter Farvandet.

Under Kampen var der kommet Ild i »Danebrog«, antændt af dets egne Kanoner. Huitfeldt kunde ved at styre vestpaa maaske have reddet sit og sine Folks Liv, men han vilde da være kommet midt ind i den danske Flaade, Ilden vilde have bredt sig til de andre Skibe, og Svenskerne have nyttet Lejligheden til at angribe og fuldstændig ødelægge vor Flaade. Huitfeldt har forstaaet dette og foretrukket at ofre sit eget Liv. Han lagde sit Skib for Anker og vedblev at fyre paa Fjenden saa længe som muligt. Efter en Times Forløb tog Ilden aldeles Overhaand, Masterne faldt, Skroget brændte ned, og Kl. 4 sprang »Danebrog« i Luften. Kun tre Mand reddede sig i en Jolle, hele Resten af den c. 500 Mand store Besætning med Huitfeldt selv fandt Døden.

Huitfeldts Daad fandt Paaskønnelse i lige Grad hos Samtid og Eftertid. Hans Lig blev bisat i Hurum Kirke i Norge nær ved hans Gaard, og her blev der 200 Aar efter Slaget holdt Mindefest af den danske og norske Marine i Fællesskab. Efter Stormfloden 1872 traf man paa Vraget og opfiskede fra det nogle Kanoner og et Anker, som nu er anbragt ved det smukke Mindesmærke over Huitfeldt paa Langelinje. Det smukkeste Minde har dog Inge-mann sat ham i Linjerne:

Og flyver du mod Himlen
I stolte Luers Favn,
Saa nævn for Stjernevrmlen
Din høje Huitfeldts Navn.

Iver Huitfeldt, f. paa Frederikssten $\frac{5}{12}$ 1665, Kadet i dansk Tjeneste 1681, var i fransk Orlogstjeneste 1685—86, Lieutenant 1687, i hollandsk Orlogsfart 1688, i engelsk 1689, paany i hollandsk 1690, Kaptain i den danske Flaade 1690, Kommandørkaptain 1697, Chef for Orlogsværftet i Christianssand 1704—07. Indrulleringschef i Bragenæs Distrikt, kaldtes 1709 ned til København, fik 1710 Kommandoen over Linjeskibet »Danebrog«, sprang i Luften med det $\frac{4}{10}$ 1710.

(P. F. Giødeseu: Iver Huitfeldt.)

VITUS JONASSEN BERING.

1681—1741.

Af P. LAURIDSEN.

VITUS BERINGS Navn er nøje knyttet til de store russiske Opdagelsesrejser fra 1725 til 1743. Kort før sin Død sendte Peter den Store ham ud paa den *første kamschatalske Ekspedition* for at undersøge, om Asien og Amerika var landfaste nord om det stille Hav. Efter 3 Aars Anstrengelse naaede han endelig sit egentlige Udgangspunkt, Kamschatkaflodens Munding, og byggede her Togtskibet »Gabriel«, hvormed han i Sommeren 1728 foretog en Undersøgelsesrejse rundt om Nordøstasiens Hjørne, op igennem det Stræde, der nu bærer hans Navn, og ind i Ishavet, uden dog at faa Øje paa det nærliggende Amerika. Han havde derved opnaaet Hovedøjemedet for sin Rejse; men de lærde ytrede Tvivl om hans Resultater, og da der tillige laa store, uløste Opgaver langs Ishavets og Stillehavets Kyster, udkastede han Planen til en Besejling og Kortlægning af Nordasiens Kyster fra det hvide Hav til Japan og af Amerikas Vestkyst fra Kalifornien til Beringsstrædet. Bering blev Leder af dette Kæmpeforetagende, der kaldes *den store nordiske Ekspedition*, og i Resten af sit Liv, fra 1731, arbejdede han i disse fjerne Lande og Have for at gennemføre sin Plan. Fra de store Floder Obj, Jenesej og Lena omspændte han Nordøst-Asien med et Net af Opmaalingstogter, Kurilerne og Japan besejledes, og 1740 begav han sig selv til Kamschatka for at opsejle Amerikas Vestkyst, der den Gang var ganske ubekendt. Paa Kamschatka anlagde han Byen Petropovl-óvsk, og Aaret efter afgik han til Amerika med Togtskibene *Set. Peter* og *Set. Paul*. Den nye Verdens Vestkyst anløbes i Omegnen af Vulkanen *Set. Elias* (c. 60° n. Br.), og herfra var det hans Agt at besejle Landet langs op til Beringsstrædet. Men under Udrejsen havde Storme og Uheld skilt Skibene ad og sinket Far-

ten; Skorbug begyndte at vise sig i Besætningen, Forraadene var utilstrækkelige, og efter at have opdaget Alaskahalvøen og nogle af de alëutiske Øer, nødtes han til at sætte Kursen hjemmefter mod Asien. Paa denne Rejse overfaldtes Skibet af haarde Storme, i flere Maaneder tumledes det rundt i et oprørt og ukendt Hav, en Femtedel af Mandskabet bortreves af Skorbug, B. selv laa dødssyg i Kahytten, og tilsidst besluttede de underordnede Officerer — trods Chefens Modstand — at sætte Skibet ind paa Kysten af Beringsøen, hvor det senere gjordes til Vrag. Besætningen redede sig i Land og gravede sig ned i nogle Sandhuler ved en Bjergbæk. Her anbragtes ogsaa den dødssyge B. Græmmelse og Bekymringer forværrede hans Sygdom; Havdyrenes Spæk, det eneste forhaandenværende Lægemiddel, indgød ham en uovervindelig Afsky, og han pintes langsomt til Døde af Sult, Kulde, Uhygge og Sorg, ja han blev saa at sige levende begravet af det Sand, som stadig rullede ned over ham fra Hulens Sider og dog forskaffede ham lidt af den Varme, han ellers savnede.

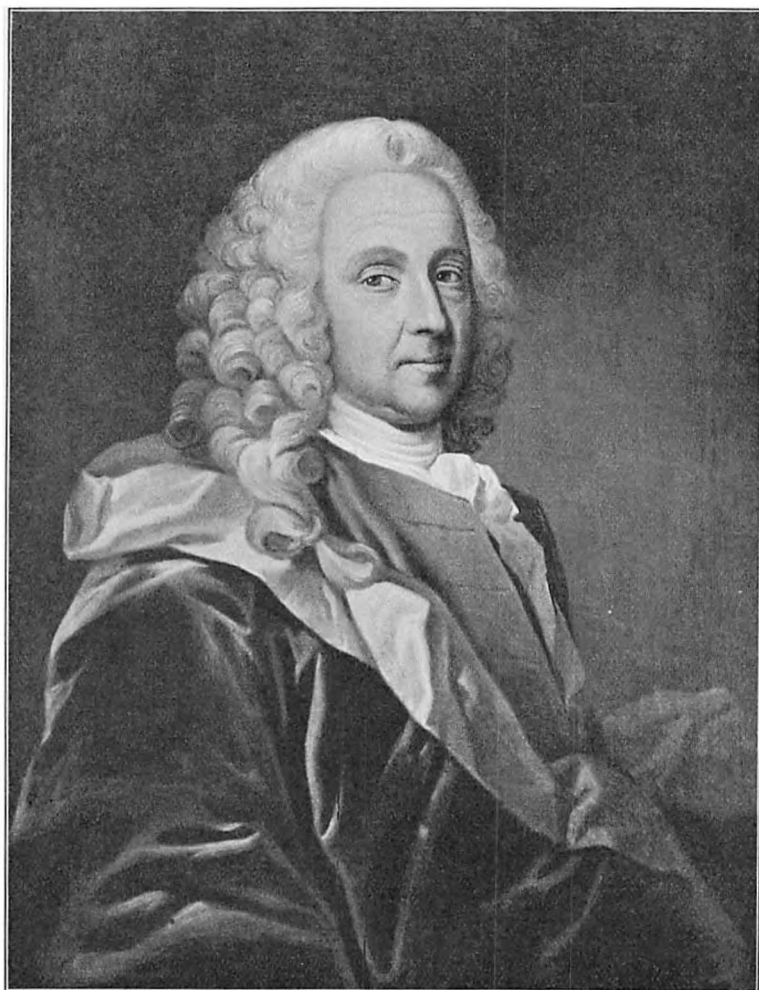
Bering var en venlig, stille og ædel Mand, en retskaffen og from Kristen, en hærdet, udholdende og ærlig Foregangsmand i menneskelig Vidskab, Kultur og Handel. Ved hans Initiativ blev et stort Fastland videnskabeligt undersøgt, en uhyre Ishavskyst kortlagt, en ny Vej til den vestlige Verden funden, og Banen brudt for russisk Nybyggervirksomhed hinsides det stille Hav. Europas yngste Flaade førte han ud paa Opdagelsesstogter, der altid vil staa som hæderfulde Blade i dens Historie og som talende Vidnesbyrd om, hvad nordisk Udholdenhed formaar at udrette. Og dog lykkedes det ham kun stykkevis at udføre, hvad han havde tilstræbt igennem et halvt Slægtled. Omkring hans Gravhøj paa Beringsøen laa endnu uløste Opgaver, som det blev en lykkeligere Eftertids Sag at løse, og som samtidig mindedes ham med fortjent Hæder.

Vitus Bering (af hvem intel autentisk Billede forefindes) er født 1681 i Horsens, gik tidlig til Søs, gik 1703 i russisk Tjeneste og tjente sig under nordiske Krig op til Kaptajn, foretog fra 1725 Opdagelsesrejser i russisk Tjeneste. † ¹⁰/₁₂ 1741.

(P. Lauridsen: Vitus J. Bering og de russiske Opdagelsesrejser. 1885.)

LUDVIG HOLBERG

LUDVIG HOLBERG.

1684—1754.

Af VILH. ANDERSEN.

O MSTAAENDE Billede er det eneste Portræt af Ludvig Holberg, der vides at være godkendt af ham selv. Det er taget efter en Medaljon (i Bergens Museum), som han har foræret Historikeren P. F. Suhm.

Det viser en ældre Mand med store tunge Øjne, en lang, lige Næse, smalle Kinder og fremstaaende Undermund. Udtrykket er fortrædeligt. Det oplyser de Linjer, Holberg paa sine gamle Dage har skrevet om sig selv: »De gode Dage, jeg haver haft i Verden, er snart talte. Den største Part af mit Liv er henbragt i Bekymring, Sygdom og Afsmag udi alt det, som Verden kalder godt. Hvis andre kan tælle flere gode Dage, skal det være mig kært; endskønt man er i stedsevarende Lidelse, bør man ikke misunde andre deres korte Glæder.»

Det er en Erfaring, der gentager sig til alle Tider, at de, hvis Liv har været rigest paa Blomster og Frugter, lider mest ved den Lød, der er fælles for alt levende: at visne. Det kan være gavnligt at fastholde, at de, der har glædet andre mest, gerne er de samme, som har været mindst i Stand til at glæde sig selv. Men man maa af Medfølelse med Smerten i en stor Mands Liv ikke glemme den Glæde, som det -- til til Trods for hans egen Forsikring — ogsaa har rummet. Udvikling er ikke blot en Lidelse, men en Lykke.

Det er vor Pligt og Ret i Stedet for det lidende Billede af en Mand, der visner, at indsætte det lykkelige af en, der vokser.

Naar man fortæller Holbergs Liv, har man med det samme fortalt Hovedtrækkene i hans Folks og hans Tids aandelige Historie. Dette Liv er i sig selv, i sine Forudsætninger og Følger,

et nationalt Mindesmærke. Det giver et tydeligt Billede af Nordens Indtræden i den nyere europæiske Kultur, et af de vigtigste Afsnit af vor Historie.

Til Forudsætningerne hører for det første, at Holberg som Dansk høstede det fulde Udbytte af den danske Dannelse og Tænke-maade, og som Nordmand stod i den Afstand fra den, at han kunde overse og bedømme den.

Især maa man mærke sig det i hans Liv og Virksomhed over-maade vigtige Sammenspil mellem de to Byer *Bergen og Køben-havn*.

Dette er ikke blot saaledes at forstaa, at Bergen var Henriks og Pernilles By, men København Erasmus Montanus', Jean de France's og Jacob von Tybos. Vistnok fik Holberg i sin driftige Fødeby den Kærlighed til det muntre, borgerlige Liv og Arbejde, der er Nerven i hans Væsen. Og vistnok var København i hans Ungdom — en Residensstad, en Fæstning og en Universitetsby i en middelstor Provinsbys Lignelse — en besynderlig Rede, i hvis trange Gader der vrimlede en Skare af sorte, røde og skramme-rerede »Pedanter« eller ørkesløse Personer.

Men Bergen var tillige Jeronimus' By og København Leanders. Bergen er »Julestuen«, men København »Maskeraden«. Køben-havn var en Stad i Udvikling, Bergen en By, som det gik tilbage for. Den Følelse at tilhøre et voksende Samfund, der er Vil-kaaret for stor og sund Kunst, fik Holberg i Frederik den Fjer-des København, som han i sin Mindetale over denne Konge om-taler som et Athen: »Vi taledes som i en fri Stat, vi spøgede, vi skæmlede, vi stredes indbyrdes med lystige Indfald uden Frygt.« Betingelsen for dette Aandsliv er Borgerstandens siden Eneval-dens Indførelse voksende Anseelse og Selvfølelse. I det sekstende Aarhundrede hersker Adelen i vor Kultur, i det syttende Kirken og Universitetet, i det attende Borgeren. Holbergs Komedier er denne Kulturs første verdslige og ulærde Frembringelse af Betyd-ning. Det er en »Fastelavn«, hvori Borgerstanden slaar sig løs, et sikkert Tegn paa, at den føler sig fri. En anden Betingelse for denne verdslige Kulturblostring er Glæden og Trygheden ved Afslutningen af den store nordiske Krig — den sidste af de mange Krige, der ligesom Drengaaarenes Slagsmaal og Idræt-ter havde sinket (og forberedt) Nordboernes Arbejde paa deres indre Udvikling. Holbergs Komedier er Festspillet for Freden i Norden.

Til disse hjemlige Forudsætninger for Kulturudviklingen kommer nu Paavirkninger udefra. Tegnet herpaa er *Holbergs Rejser*.

Siden Kirkens Reformation og Videnskabens Renaissance i det sekstende Aarhundrede var der gaaet et Træk af lærdomsøgende Nordboer til det sydlige og vestlige Europa. I det syttende Aarhundrede var Strømmen begyndt at gaa uden om Tyskland, der hærjedes af Religionskrigene og deres Følger, over Holland og Frankrig til Italien. Men medens disse Rejser almindeligvis foretoges for særlige Studiers Skyld, er Holbergs Rejser tilsammen *en* Kulturvandring. Han søgte ikke som det forrige Aarhundredes Læger eller Sprogforskere Lærdom, men som Renæssancetidens unge Adelsmænd almindelig Dannelse. Et Tegn derpaa er, at han ved sin Hjemkomst holdt Forelæsninger over «sine Rejser», og at han i sine sidste Aar bidrog saa væsentligt til Genoprettelsen af Sorø Akademi, der skulde give fornemme unge Mænd den Dannelse hjemme, som de tidligere havde maattet søge ude.

Af saadanne frie Dannelses-Rejser har Holberg i sin Ungdom foretaget tre, en til Holland, en til England og en til Frankrig og Italien.

I *Holland* genfandt han sit Bergen og lærte paa ny, lige undsluppen fra det teologiske Kursus, Respekten for det dygtige borgerlige Arbejde; han skæmter med, at i dette Land agtes endog de lærdeste Professorer ikke saa meget som en Skipper. Men for dette borgerlige Holland, Europas Havn, glemte han ikke det lærde Holland, der snart i to Hundred Aar siden Erasmus' Tid havde været en aandelig Frihavn for Europa. Her var det attende Aarhundrede blevet forberedt ved Kampen imod Kirken, Kulturens Fjende. Her havde Spinoza levet, lidet ænsat. Hugo Grotius havde grundlagt Natur- og Folkeretten, den Videnskab, der først bryder med eller omgaar Teologiens Princip og som Holberg giver en Fremstilling af i sin første Bog. Her levede de fordrevne franske Protestanter, Bayle og Leclerc, og udgav deres Tidsskrifter og Lexika: det store Rustkammer for det attende Aarhundrede, hvorfra ogsaa Holberg hentede sine Vaaben. Et tredje Holland, det kunstneriske, nævnes end ikke af Holberg, skønt det synes utroligt, at Jeppes og Kandestoberens Digter intet skulde have lært af de hollandske Malere.

I *England* opholdt Holberg sig i halvandet Aar som imellem sine egne — han ser ud som en Englænder, sagdes der om ham. Han studerede Historie, men vigtigere er, hvad han her kunde

lære udenfor Faget. I den engelske Naturvidenskab var Iagttagelsen hævdet som Kilde for al Forstaaelse af Naturen og Mennesket, sidst og fyndigst af Newton, hvis Advarsel: Vogt dig for Metafysik! blev Løsenet i Holbergs Liv. I den engelske saakaldte Deisme med dens Kritik af Kirkelæren og Fremstilling af den naturlige Religion forberedtes den Rationalisme, som Holberg tilhørte. I de engelske Tidsskrifter, i hvis Stil han mange Aar efter skrev sine moralske Tanker og Epistler, fandt han Formen for den folkelige Dannelse, i deres jævne og muntre praktiske Moral dens Indhold.

Medens Holbergs første Bøger — Naturretten og de to Værker om nyere europæisk Historie — er Frugter af hans Ophold i Holland og England, kendes Aanden fra *Paris* i hans poetiske Arbejder fra de følgende Aar. Her saa han om sig det Verdensmandsvæsen, Pedanteriets Modsætning, hvis Narrebillede han har tegnet i *Jean de France*, men hvis Spor er kendelige ikke blot i Komediernes *Leander* og *Leonard* og i hans egen personlige *Fremtræden*, men i hans hele Forfatterskab, der indsætter den »galante«, d. e. verdensdannede Mand i Pedantens Sted som Kulturtype. Her var der i Løbet af det sidste halve Hundredeaar fremkommet en moderne Literatur, der maalte sig med den klassiske, hvis Overlegenhed netop i disse Aar paastodes af nogle, nægtedes af andre. Af denne Kappelstrid er alle Holbergs poetiske Værker fremgaaet som Nordens første og indtil videre eneste Bidrag til den nyeuropæiske Literaturs Udvikling. I *Paris* saa han paa Teatret *Molières* Komedier, der blev det nærmeste Forbillede for hans egne.

Saaledes er det udelukkende den vesteuropæiske Kulturs Golfstrøm, som Holberg berøres af paa sine Rejser og derefter leder ind over Hjemmet. Før hans Tid er Renæssancen og Reformationen, efter ham Romantiken kommet til os fra Italien og Tyskland. Men Holbergs Ophold i Italien gav ham intet nyt, uden det skulde være Kendskabet til Maskekomedien, den glade Gøglekunst, der ogsaa har sat sit Spor i hans Teater: han boede i Rom i Hus med en Bande Komedianter. I Tyskland lærte han endnu mindre. Han havde besøgt det som Hovmester for en fornem ung Herre i et af Mellemrummene mellem sine vesterlandske Kulturrejser. Vistnok havde han i Halle set og talt med *Thomasius*, hvis Kamp imod det germanske Pedanteri ligner hans egen, men i det gammeldags *Leipzig* let over *Levningerne*

af det syttende Aarhundredes Lærdom. Han havde hørt en Forelesning over hvilke Maaltider der indtoges i Paradis.

Forholdet mellem det gamle og det ny under det Kulturskifte i Norden, der er knyttet til Holbergs Navn, kan man ligefrem maale ved at sammenligne de fra den gamle Kultur arvede officielle Kulturposter, som Holberg efter sin Hjemkomst beklædte, med det Arbejde, han i Ly af disse Embeder udførte. De *Professorater*, der efter Tidens Skik tilfaldt Holberg et efter et, efterhaanden som de blev ledige, er lige saa mange Hamme, som den moderne Aand afkaster under sin Selvforvandling.

Aaret efter han var kommet tilbage fra Italien, blev han Professor i *Metafysik*, der i Filosofien forholder sig til den praktiske Moral, *hans* eneste Interesse, som Skal til Kerne. Medens han var i denne Stilling, hvorover han senere satte et Minde i Erasmus Montanus, kastede han sig paa Trods over Realiteten og skrev »Peder Paars«, hvis Hovedhensigt er at afsløre Fraserne og indsætte Virkeligheden i Stedet.

Tre Aar efter, 1720, gik han over i den *latinske* Professur og forblev i denne Stilling i ti Aar. Men medens han paa Embeds Vegne fortolkede den gamle Literatur, skrev han i Komedierne, hans Livs Bedrift, en ny. Paa Katedret maatte Professor Holberg vedkende sig den Lære, at en ny Poesi kun er mulig som en Efterligning af den gamle. I sit *Olium* skabte han, ligesom i en Parentes, en ny Poesi, hvis Livskraft beror paa den umiddelbare Iagttagelse af Virkeligheden, og den moderne Kunst stiger for vore Øjne, for første Gang i Norden, som én Sommerfugl af den latinske Larve.

Efter ti Aars Forløb blev han saa Professor i *Historie*, hans egen Videnskab. Tidligere havde man ved Historie og Geografi forstaaet Oldtidens Historie med Arkæologi og Topografi (som Holberg da ogsaa pligtskyldigt havde studeret i Rom, da han ikke havde andet der at gøre). Men Holbergs historiske Skrifter omfatter nyere europæisk Historie (Ungdomsarbejderne), Fædrelandets Historie og »Topografi« (Danmarkshistorien, Danmarks og Norges Beskrivelse, Bergens Beskrivelse), Religionens Historie som en Del af Kulturens (Jødernes Historie og den almindelige Kirkehistorie) og Biografien (sammenlignede Heltes og Heltinders Historier). Han har samme Begreb om Historieskrivningen som vi. Han dyrker den ikke som et Fag, men som et menneskeligt

Anliggende. Den bidrager til Livets Forklaring. Den kræver, siger han, »et helt og fuldkomment Menneske«.

Men i 1737 opgav Holberg sin Lærerstilling ved Universitetet for som *Kvæstor* at overtage Bestyrelsen af dets Pengevæsen. Han regnede spøgende denne Forandring af Livsstilling for den vigtigste i sit Liv, siden han i sin tidlige Ungdom blev Filosof i Stedet for Korporeal (hvortil han som Officerssøn var bestemt).

Sit Forfatterskab fortsætter han indtil sin Dod som en 70aarig Gubbe. Han afslutter sin Historieskrivning. Men han skriver nu mest om Moral, altsaa Livklogskab og Livskunst. Endnu i »Niels Klims underjordiske Rejse« har han beholdt det digteriske Hylster om sin Livsbetragtning, og mange af Afhandlingerne, ogsaa fra de allersidste Aar, vidner om, at han endnu regner Historieforskningen for den ypperste Skole i Kundskab om Livet. Ellers viser disse Afhandlinger (Moralske Tanker og Epistler), hvori Holberg lader sin Tanke sysle med Tingene selv uden digterisk eller historisk Forklædning, hvor saglig han er bleven. For denne Kunstner og Filosof er Sagen alt, Ordet intet — man ser det især af hans mange, dybt bekymrede religiøse Undersøgelser. Borte er Indbildningens Blomster og Blade. Men Kærnen af Tingene lader sig til Syne.

Samtidig havde han Hænderne fulde af Realiteter. Det var i disse Aar, Holberg var travlt optaget af at samle og bestyre sit Jordegods. Det voldte ham saa megen Tilfredsstillelse, fordi han ikke paa noget andet Omraade saa Frugterne af sit Arbejde saa tydeligt som her. Han ledede sit Landbrug efter samme Hensigt og Plan som sit Forfatterskab. Jeg glædes, skriver han, ved at jeg nogenlunde har opfyldt en god Borgers Pligt og meddelt en raa og uformet Masse en vis Orden og Skik. Det forekom ham, at han havde haft mere Held dertil med sine Bønder end med sine Bøger.

Hans Mismod skyldes ikke blot hans ensomme Liv og skrantne Helbred. Det er den store Aandsarbejders Lede ved at se Sporene af sit Arbejde slettet. Hvad en Mand skriver i et saadant Lune som et sorgmodigt Testament, er (stundom med Forsæt!) skrevet saaledes for at kendes ugyldigt af Eftertidens Dom.

For os er Holbergs Liv et af de glædeste, vi kender. Han voksede og hans Folk og Tid med ham.

Optugtet i den latinske Skolestue brød han ud og lærte som

ung et nyt Europa at kende. Derefter udfoldede han sig og skabte i sin Kunst det brogede Billede af Øjeblikket. Det er Blomsten af hans Liv. Saa drog han sig atter sammen. Han lukkede sin Ungdoms Teater, men skabte sig et nyt paa den historiske Skueplads, hvor han samlede Tider og Folk i det rolige Lys af sin Betragtning. Til sidst, da baade Kunstens og Videnskabens Billeder af Livet var falmet for hans Blik, glædede han sig endnu ved Arbejdet for Kulturen og fandt i den Plan og Orden, hvormed han havde dyrket sin Aand og sin Ager, Løven for et Liv, hvis Frugter, ydre og indre, er kommet Efterslægten til Gode.

Af denne Udvikling, der ligger klart for os i Summen af alle Holbergs Værker, har han ikke formaaet at give et Billede i noget enkelt Værk. Han vilde i saa Fald have givet ikke blot sin egen, men sin Tids Historie.

Men inden Udgangen af dette arbejdende og stræbende Aarhundrede havde en anden planlagt et saadant Værk.

Over disse Tanker digtede Goethe sin Faust. Ogsaa Faust føres gennem Kunstens og Videnskabens Billedverden ud i det praktiske Kulturarbejde. Det er lærerigt at se to af det attende Aarhundredes største Aander i al deres Forskellighed mødes i den samme Erfaring.

Det er gaaet Holberg som det er gaaet de fleste af Fortidens store Skribenter, der har udtrykt deres Væsen helt i et omfattende Forfatterskab. De er utilstrækkeligt repræsenterede i Eftertidens Bevidsthed. Kun en Del af dem lever.

Af Holberg er Stemmen tilbage. Den lever i hans Komedier. I intet andet Værk *taler* en svunden Tid saaledes til os. Det gælder ikke blot, hvor Komedien rører ved Forhold, der gentager sig, om end i andre Former, til alle Tider — som Kampen mellem ny og gammel »Tro« i »Erasmus Montanus«, Misforholdet mellem Ønske og Evne i »Den politiske Kandestøber«, Fantasi og Virkelighed i »De Usynlige« eller »Ulysses von Ithacia«. Ogsaa det tidsbundne i Komedierne — som Kulturbilledet i »Erasmus Montanus« og Genremaleriet i »Barselstuen« — synes at leve eller at opstaa fra de døde.

Selv de, der aldrig har set eller læst en Holbergsk Komedie, har dog hørt denne Stemme. Den har blandet sig ind i vort Sprog som Folkevisen og Salmen. Den lever uden for Littera-

turen. Foruden Holberg har kun en dansk Skribent opnaaet et saadant Liv: Grundtvig.

Det er her i Landet Kulturens *Fædre* — ikke blot frugtbare, men avlende Aander, forskellige i den historiske Form for deres Virken som de to Aarhundreder, de tilhører, det attende og nitende, men beslægtede i Grundkraften i deres Væsen som Lyset og Varmen.

Ludvig Holberg, f. i Bergen ²⁷/₁₂ 1684, kom 1702 til København for at indskrives som Student, theol. Kand. 1704, foretog 4 Udenlandsrejser 1704—05 (Holland), 1706—08 (England), Efteraar 1708 (Tyskland), 1714—16 (Holland, Frankrig, Italien), Professor i Metafysik ved Københavns Universitet 1717, i de gamle Sprog og Veltalenhed 1720, i Historie 1730, Universitetets Rektor 1735, dets Kvæstor 1737—51, udgav Peder Paars 1719, Komedier 1723, Den danske Skueplads 1731, Danemarks Riges Historie 1732—35, Niels Klim 1741, Moralske Tanker 1744, Epistler 1748—50 (54), opløges i Friherrestanden 1747, † i København ²⁷/_{—28}/₁ 1754.

(C.W. Smith: Om Holbergs Levned og populære Skrifter. 1858. — G. Brandes: Ludvig Holberg. 1884. — Vilh. Andersen: Tider og Typer II. 1909.)

HANS GRAM.

1685—1718.

Af EDVARD HOLM.

DET er et Træk i vort Aandslivs Historie, som det er værdt at lægge Mærke til, at samtidig med, at vort Folk i Holberg fik ikke alene den store Digter, men ogsaa den udmærkede historiske Fortæller, gjorde den historiske Videnskab i strengere Forstand et betydningsfuldt Fremskridt ved Hans Gram.

Han var født i Vendsyssel, hvor hans Fader var Præst. Han dimitteredes 1703 og vakte i sine Studenteraar stor Opmærksomhed som et udmærket Hoved. Det var i den første Tid nærmest Sprog- og Oldtidsvidenskab, der fængslede ham, og 1714 blev han Professor i Græsk ved Universitetet, men han fik dog ved Siden af sine sproglige Arbejder heldigvis Lejlighed til at vise en særlig Sans for historiske Studier. Et Par Stormænd, som han var kommen i nærmere Berøring med, nemlig Ivar Rosenkrantz og Karl Adolf Plessen, fik nu med rigtigt Syn for hans videnskabelige Evner Kongen til at stille ham i Spidsen baade for det kongelige Bibliotek og for Gehejmearkivet, foruden at han blev udnævnt til kongelig Historiograf (1730 og 1731).

Især som Gehejmearkivar havde han fundet sin rette Plads, og dybere og dybere gik nu hans Studier i vort Fædrelands Historie. Hvorledes de fyldte ham, viser nogle Ord, han et Par Aar efter sin Udnævnelse skrev til en tysk Videnskabsmand: »Jeg føler mig saa forunderlig henrevet og draget ved Tilløkkelser, jeg næppe kan forklare mig, til disse Studier, saa at jeg selv ved Arbejdet med at gennemgranske Kilder fra de barbariske Tider aldrig føler nogen Træthed, især ikke, naar de kunne give Oplysning om mit Fædrelands Historie.« Han blev, kan man sige, saa meget mindre træt, som han følte, at han havde den Opgave at arbejde paa at finde et sikkert Grundlag for Kendskabet til vor

Historie. Her havde han et langt dybere Blik end nogen anden her hjemme, ogsaa langt dybere end selve Holberg. Han saa først, fra hvor mange Sider man maatte søge Kilderne, og dernæst, at man maatte sigle dem kritisk for at komme saa nær, som det menneskelig lod sig gøre, til den samtidige paalidelige Efterretning om, hvad man vilde fremstille som historiske Kendsgerninger. Han, som ikke alene havde en grundmuret Lærdom, men ogsaa et ualmindelig klart og skarpt Hoved, var utrættelig i at arbejde for at naa dette Maal, og han blev derved Skaberen af den kritiske Historiegranskning i vort Fædreland. Ligesom det 18de Hundreedaars tvende andre fremragende Historikere, Langebek og Suhm, kunne siges et have været hans Disciple, saaledes maa alle vi nyere Historikere her hjemme i ham se Faderen til den Historiegranskning, som nødvendigvis maa gennemføres, naar vi ville udrette noget virkelig videnskabelig værdifuldt.

Noget selvstændigt stort fremstillende Værk naaede Gram vistnok ikke at faa udført, og han maa vel nok siges mere at have haft Talent for dybtgaaende Enkeltundersøgelser end Formsans til at udarbejde større Værker. Hvad han fik udført paa den historiske Litteraturs Omraade, var en Række for den Tid fortrinlige Afhandlinger, der for en stor Del findes i den første Række af de Skrifter, som det af ham stiftede Danske Videnskabernes Selskab har udgivet, fremdeles meget indholdsrige og oplysende Fortaler til Udgaver af ældre danske historiske Værker, ligeledes, hvad der maaske var hans vigtigste Arbejde, en Mangfoldighed af Noter, som han føjede til et af en ældre hollandsk Lærd, Meursius, udgivet Værk om Danmarks Historie, og hvorved han paa en Maade omskrev det. Endelig har han haft en væsentlig Del i den af Slangue udgivne Kristian IV's Historie.

Lægges alt dette sammen, vidner, hvad han har udgivet, tilstrækkelig om det overordentlig store Fremskridt, den danske Historiegranskning, som det nødvendige Grundlag for dansk Historie-skrivning, har gjort med ham.

Hans Gram, f. ²⁹/₁₀ 1685 i Bjergby i Vendsyssel, 1711 Konrektor ved Frue Skole, 1714 Professor, 1730 kgl. Historiograf og Bibliotekar, 1731 Geheimearkivar og Titel af Justitsraad. Stifter 1742 Videnskabernes Selskab. Beklæder 1732—33 og 1744—45 Rektoratet ved Universitetet. † ¹⁰/₂ 1748.

(C. Paludan-Müller i Dansk Historiografi i det 18de Aarhundrede (Hist. Tidsskr. 5. R. IV Bd.).)

HANS EGEDE.

1686—1758.

Af VILH. SØRENSEN.

AT have level for en *stor Idé*, helliget den *hele sin Virksomhed* og *standhaftig* baaret de *Lidelser*, der er uadskillelige fra dens Udførelse — dette er i Korthed sagt Hans Egedes Adkomst til at regnes blandt de store Mænd.

Den store Idé, at bære Evangeliet til det øde Grønland, fik han i sit andet Præsteaar i Vaagen gennem Tanken paa, at der kunde være Efterkommere efter de gamle norske Nybyggere blandt de hedenske Eskimoer. »Er de ikke langt nærmere til vor Bistand«, spurgte han, »end Indianere og andre fjerne Folk?« Disse Ord viser tydelig hen paa Missionen i Indien, som netop blev sat i Gang i det Aar, da Egede efter endt Studium forlod København. Han havde selv sit Fødkæste i den lutherske Ortodoksi, medens det var de pietistiske Kredse, der bar Trankebarmissionen frem. Men han er bleven grebet af Missionstanken og har siden bragt den til Udførelse paa selvstændig Maade med ubøjeligt Mod.

Lidelserne begyndte allerede i Hjemmet ved den Modstand, han mødte fra alle Sider, i Begyndelsen ogsaa hos sin ædle Hustru, »indtil Gud bøjede hendes Vilje«. Men da blev hun den, der styrkede ham. Uden hendes oprigtige Guds frygt vilde Egedes Værk være standset i sin Fødsel, uden hendes Trofasthed vilde han være bukket under i sine Genvordigheder. Først efter at have nedlagt sit Embede og tilsat sin Formue stod Egede ved Maalet og naaede den 3. Juli 1721 med Hustru og Børn Grønlands Vestkyst, men fandt ikke her Folkefrænder, men et hæsligt, fattigt Jægerfolk, der boede i usle Jordhytter og talte et grundforskelligt Sprog. Men her viste sig ret hans *Standhaftighed* og Selvfornægtelse. Han opsøgte Grønlænderne i deres urenlige Boliger og

holdt ud Dage og Nætter i den tunge Luft og den ulidelige Stank og kom ofte hjem fra sine Vandringer over Snemarkerne med Præstekjolen staaende stivfrossen om sig.

Ogsaa Kolonien og Handelen tog han sig af med Troskab. Overfor alle Vanskeligheder hentede Ægtefolkene Kraft i Bønnen. Ved Frederik den Fjerdes Død og hans Efterfølgers Befaling at ophæve Kolonien vilde de ikke forlade Grønlænderne og de 150 døble Børn. Saa bragte Skibet 1733 Kristian den Sjettes Beslutning om at opretholde Missionen, men ogsaa — Koppesmitten med hjemvendende Grønlænderbørn. Jammeren var grænseløs, men Egede og hans Hustru utrættelige i at pleje, hjælpe og trøste. Nu viste det sig, hvor Grønlænderne havde faaet Tillid til Egede; hans Arbejde havde ikke været forgæves. Men Ægtefællernes Kræfter var nu udlømte. Herrnhutiske Missionærer kom derop, men de voldte kun Fortrædeligheder. Egede besluttede at drage til Danmark for der at virke for Værkets Fortsættelse, medens Sønnen Poul fortsatte Arbejdet i Grønland. Han rejste 1736 — med sin Hustrus Lig. Men han blev ved at virke for Missionen i Grønland, siden som Superintendent til sin Død.

Og nu *Resultatet*? Er Egede bleven en Velgører for Grønlænderne? Ja — han har bragt dem Kristendommen. Ved 1760—70 var den almindelig i Vestgrønland. Og den har slaaet Rod i Folket. Men man har givet Missionen Skyld for, at Folkets nationale Skik ikke er bleven skaanet, og at dets Evne til Selvhjælp har faaet et Knæk. Skylden er ikke Egedes, der begyndte med og siden drev paa at uddanne indfødte Forkyndere. Saa har man dadlet Egede, fordi han skarpt har bekæmpet Troldmændene (Angekut) som Bedragere, hvilket de ogsaa var, og for at han fulgte et statskirkeligt Syn og af og til brugte udvortes Tugt. Det sidste var selvfølgelig — for os — urigtigt. Men dette bliver dog staaende, at Egede vandt Grønlændernes Hengivenhed i fuldeste Maal, fordi de forstod, at han elskede dem.

Hans Poulsen Egede, f. i Nordlandene ^{21/1} 1686 af dansk Æt, studerede i København 1704—05, Præst i Vaagen i Lofoten 1707 og gift med Gertrud Rask, resignerede 1717 og udnævntes 1721 til kgl. Missionær i Grønland. Egede forlod Grønland ^{9/8} 1736, Superintendent for den grønlandske Mission 1740, boede i København til 1747, derefter i Stubbekøbing, † ^{5/11} 1758.

(Rudelbach: Christelig Biographie. H. M. Fenger: Bidrag til Hans Egede og den grønlandske Missions Historie.)

POUL LØVENØRN

POUL LØVENØRN.

1686—1740.

Af EDVARD HOLM.

HVORLEDES en Mand af lav Byrd ved personlig Dygtighed og en elskværdig Personlighed under Enevælden kunde naa højt til Vejrs, derpaa er Poul Vendelbo Løvenørn et slaaende Eksempel.

Han var født i Horsens 5. April 1686, hvor hans Fader var Haandværker og senere blev Bedemand. Hans Døbenavn var Poul Thomsen; men da han siden selv har sagt, at Vendelbo var hans Familienavn, maa det i det mindste have været et Tilnavn, der i daglig Tale blev brugt, og han kaldte sig selv som voksen Poul Vendelbo. Af fattig Slægt var han, og saare fattige blev hans Kaar, da han som Student kom til København. Her boede han sammen med en norsk Student, den siden som Missionær i Finmarken berømte Thomas von Westen. De var, hedder det, saa fattige, at de kun havde 1 nogenlunde ordentlig Klædning, hvori de kunde vise sig paa Gaden, og de maatte derfor skiftes om at gaa ud. Fattigdommen hindrede dog ikke Poul Vendelbo fra hurtigt at tage sin Embedseksamen. Han blev theologisk Kandidat i Aaret 1706 og forsøgte sig endog som Prædikant, men, blev det i det mindste senere fortalt om ham, han gik fra det midt i Prædikenen, og dermed havde han tabt Lysten til mere at komme paa Prædikestolen. Det blev helt andre Baner, han skulde slaa ind paa. Allerede i Foraaret 1707 var han paa Vejen til Rusland efter Opfordring af en dansk født russisk Oberst Lange, der dengang var i København nærmest for at finde brugelige Officersemner.

Der var Lykke at gøre dengang i Rusland under Peter den Stores despotiske, men usigelig virksomme Styrelse. Ganske vist var det en egen Sag at tjene under denne Fyrste, hos hvem man var udsat, eftersom Lunet stod hos ham, for de vilkaarligste Straffe, fra Stokkepygl til Forvisning og Dødsstrat; men der var ej heller

nogen, der bedre end han forstod at skønne paa den virkelige Dygtighed, intetsteds var der en saadan Lejlighed til at komme til Vejrs som hos ham. Først og fremmest under den haarde Krig, Czaren dengang førte med Karl den tolvte af Sverige. Poul Vendelbo havde, da han kom til Rusland, kun sig selv at stole paa; men foruden at han var en begavet ung Mand og en energisk Karakter, havde han en ualmindelig vindende Personlighed. Vi har flere Portrætter af ham fra hans ældre Alder. De giver Indtryk af en høj, lidt korpulent Mand med et aabent, behageligt Udtryk i Ansigtet. Dette aabne svarede til en aaben og tillige paa-lidelig Karakter; hertil kom stor Livlighed i Samtale med et aand-fuldt Sving. Dette skulde under hans senere Virksomhed i høje Embeder give ham Evne til at vinde Personligheder af den mest forskellige Natur. Man begaar ingen Fejl, naar man anlager, at han ogsaa i sine unge Aar har gjort et meget tiltalende Indtryk paa dem, han kom i Berøring med. Netop dette var Tilfældet, da han i Rusland henvendte sin til Czar Peters mægtige Yndling og Minister Menzikoff. Efter at denne først havde brugt ham til Lærer for en Søn, opfyldte han hans brændende Ønske om at blive Officer. Det blev Vejen for Vendelbo til at komme til Vejrs. Han blev ansat som Løjtnant ved Rytteriet, og han var energisk, han vilde fremad. Samtidig med at han af al Magt lagde sig efter Russisk, var han saa flink i Tjenesten, at han allerede Aaret efter (1708) blev Kaptain. Han udmærkede sig i flere Slag; men især lagde man Mærke til ham, da Menzikoff brugte ham til efter Karl XII's Nederlag ved Pultava at underhandle med en stor Del af den svenske Hær, der blev nødt til at dagtinge. Den Lethed, han som Dansk havde til at forhandle med de svenske Anførere, virkede sandsynligvis med til, at dette Hverv blev lagt i hans Haand; men der er dog noget forbausende i den Tillid, der her blev vist den 23aarige unge Mand, som kun lidt over 2 Aar havde været i russisk Tjeneste, og det uden anden Fordannelse end at have levet et Par Aar som fattig Student i København. Hvor godt han her skille sig ved sit Hverv, kan man se af, at Czar Peter til Belønning gjorde ham til sin Generaladjutant og udnævnte ham til Oberstløjtnant; men foruden at han viste sig dygtig, maa han tillige have vist sig fra en smuk og menneskekærlig Side. I det mindste ser man, at en Række Aar senere, da en svensk Diplomat kort før hans Død kom til Danmark, fortalte denne her, at adskillige Svenskere godt huskede ham fra den Tid som en

ædel Mænd, fordi han havde stræbt saameget som muligt at lette Fangenskabet for dem.

Men det blev dog ikke Rusland, Vendelbos Virksomhed i Længden blev viet. Da han i Vinteren 1710—11 var bleven sendt i et offentligt Ærinde fra Rusland til Danmark, syntes Frederik IV saa udmærket godt om ham, at han, der desuden kendte hans Ry fra Beretningen om hans Færd i Rusland, snart optog ham i den danske Adelsstand med det Navn, hvorunder han senere er bekendt i vor Historie, nemlig med Navnet Løvenørn, hvis første Del Løven peger paa det danske Vaaben, Ørnen derimod paa det russiske. Ogsaa traadte Løvenørn kort efter over i dansk Tjeneste, og han gjorde som Kongens Generaladjutant udmærket Fyldest i en Række forskellige Hverv under den store nordiske Krig, saaledes at han ogsaa tilsidst kom til at faa vigtig Del i de Underhandlinger, der ledte til den store nordiske Krigs Afslutning ved Frederiksborgfreden (1720).

I den Fredsperiode, der saa begyndte, brugte Frederik IV Løvenørn i 2 meget forskellige Stillinger, dels nemlig som Statsafsending i Berlin, dels i nogle Aar som Stiftamtmand i Aarhus. Særlig lægger man Mærke til hans diplomatiske Virksomhed i Berlin. Han forstod desuden godt at bruge sine Øjne, var overordentlig virksom for at skaffe sig Efterretninger, havde Evne til at faa gode Forbindelser og havde et klart politisk Blik, saaledes at han i det hele opfattede Stillingen udadtil rigtig. Hertil kom, at han var fri for Smaalighed, og han advarede da ogsaa, hvad der under Frederik IV nok kunde trænges til, mod at hænge sig i Bagateller. Hans store Evne til at stille sig i et venskabeligt Forhold til dem, han kom i Berøring med, kunde kun være til Gavn for ham ogsaa som Diplomat. Blandt andet vandt han sig i Berlin mange Venner, og det endog paa allerhøjeste Steder. Om det saa var den daværende Konge af Preussen, den underlig barske Soldaterkonge Frederik Vilhelm I, en Fyrste, der, uagtet han har gjort sit Land Gavn i vigtige Henseender, dog havde meget vanskelige, endog frastødende Sider i sin Karakter, saa opnaaede Løvenørn i stigende Grad en høj Stjerne hos ham, der kunde bede ham komme til sig som en god Privatven, saa tidt han vilde, og holdt af at føre timelange Samtaler med ham, i hvilke han med en mærkelig Aabenhed udviklede for ham, hvilken Politik Preussen maatte føre under de daværende europæiske Forhold. Men Løvenørns nære Forhold til den preussiske Kongefamilie havde

rigtignok den mindre behagelige Virkning, at han blev kastet ind i det Familiedrama af den alvorligste Slags, der blev spillet mellem Kongen og Kronprinsen, den senere navnkundige Frederik den store, samt dennes Moder og Søster. Det er bekendt, at Kronprinsen endog ved Flugt søgte at befri sig fra sin Faders Tyranni, et Forsøg, der dog slog fejl. Løvenørn, der under Familienstriden ejendommeligt nok var Genstand for begge Parter Tillid og Fortrolighed, optraadte smukt og værdig under disse vanskelige Forhold.

Hans omfattende Virksomhed ophørte ikke ved Afslutningen af Frederik IV's Liv. Han blev efter dennes Død hævet endnu højere, da nemlig Kristian VI satte ham i Spidsen først for baade Hærens og Flaadens Styrelse, senere for Hærens alene. Han viste sig saare dygtig ogsaa i disse Embeder, og han var tillige paa anden Maade en af Kongens vigtigste Raadgivere. Alverden har hørt Tale om Kristian VI's og hans Dronning Sofie Magdalenes pietistiske Religiositet, og skønt det religiøse ingenlunde laa Løvenørn fjernt, var han med sin djærve, joviale og overvejende livsglade Natur saa forskellig fra Kongeparret som vel muligt, og dog var han i højeste Grad Kristian VI sympathetisk. Det var som et Udtryk af denne Kongens Stemning, at denne besøgte ham, da han i 1740 laa paa sit Dødsleje. Altsaa ogsaa i dette Forhold har man et Vidnesbyrd om Løvenørns mærkelige Evne til at vinde de forskellige Personligheder. Det gjorde han, skønt eller maaske netop, fordi han stedse bevarede sin aabne ærlige Natur. »Ærligheden«, udtalte en fremragende svensk Statsmand om ham, »lyste ud af hans livfulde Øjne, og dengang havde Naturen malet sandt«. Det er da et forunderlig harmonisk Indtryk, denne begavede og ved sin Virksomhed tillige højt fortjente Mand gør, naar man nu følger hans Livs Historie.

Poul Vendelbo Løvenørn, f. i Horsens $\frac{5}{4}$ 1686, dimitteret til Universitetet 1705, studerede Theologi, drog 1707 til Rusland, Lærer hos Peter den stores Yndling Menzikoſ, 1708 Kaptajn, s. A. Major, 1709 Oberstlieutenant og Generaladjutant hos Tsaren, vendte Vinteren 1710—11 tilbage til Danmark, adlet af Kong Frederik IV $\frac{14}{1}$ 1711 med Navnet Løvenørn, tog sin Afsked fra russisk Tjeneste 1712, Oberstlieutenant i den danske Hær og Generaladjutant 1712, sendtes 1722 som Gesandt til Berlin, Stiftamtmand i Aarhus 1726, paany Gesandt i Berlin April—Oktb. 1730, Overkrigssekretær s. A., Gehejmraad 1731, Generallieutenant i Kavalleriet 1732, General 1738, † i København $\frac{27}{2}$ 1740.

(E. Holm: Danmark-Norges Historie fra 1720—1814, 1ste og 2det Bind. — Chr. H. Brasch: Gamle Ejere af Bregentved.)

PEDER TORDENSKJOLD

PEDER TORDENSKJOLD.

1691—1720.

AF JOHS. LINDBÆK.

MERE end nogen anden af den dansk-norske Flaades Krigere er Tordenskjold bleven Folkehelt. Æventyrglansen straaledede om ham, endnu mens han levede — den gamle enfoldige »Folkewise» vidner tilstrækkeligt derom —, og Glansen er ikke formindsket med Aarene.

Sammenligningen mellem ham og hans store Samtidige Karl XII er ofte bleven forsøgt. Der er ogsaa mange Lighedspunkter, Glæden over Kampen for dens egen Skyld, det kraftige Initiativ, Dumdristigheden, der aldrig veg tilbage for en Kamp selv mod Overmagt. Men Kong Karl var en Stoiker, for hvem Livsglæden var afsluttet, førend han endnu var voksen, og som blev stivere og tørrere for hvert Aar. Tordenskjold er derimod Epikuræeren, der nyder Livet fuldtud. Han elskede et godt Bæger og var meget kvindekær. Han satte stor Pris paa Pragt, og Festglæden spiller en lignende Rolle for ham som for Renæssancens Mennesker; ved hver Lejlighed skal han have stor Salut med Kanoner, Pauker og Trompeter. — Medens endelig Religiositeten hos Karl XII er den strengeste og bitreste Alvor, maa man tvivle om, at den betød noget videre for Tordenskjold; selv om han lod holde Bøn førend sine Slag, griber Gudsforholdet aldrig for Alvor ind i hans Liv.

Æventyrlysten fremtræder hos ham fra Barndommen. Det er umuligt for den strenge Fader at holde Styr paa den uregerlige Dreng, der løber fra den ene Lære efter den anden, til han endelig løber helt hjemmefra. Saa staar han uden Venner alene i København, da en Landsmand, Konfessionarius Jespersen, tager sig af ham. Men Stillingen som Tjener hos denne tiltaler ham ikke, han søger om at blive Kadet og kommer virkelig til Søs.

Da han er kommen hjem, er Krigen udbrudt, og Peder Wessels Løbebane som Søhelt begynder.

1711 faar han Kommando over en lille »Snav« og viser snart sine fremragende Egenskaber som Krydser; ingen kunde sejle saa hurtigt og bringe saa gode Efterretninger som han. Den øverstkommanderende i Norge Løvendal overgiver ham saa et større Fartøj paa 20 Kanoner. Paa det tumler han sig rundt paa Søen, særlig i det Farvand, der bliver ham kærest, Skagerrak. Han udsætter sig ofte for Fare og kæmper tit mod Overmagt; bekendt er det, at han under en saadan Kamp sendte Bud til Fjenden om at laane Krudt og Kugler.

Hans Raskhed vakle Opmærksomhed, han fik en Beskytter i Ulrik Chr. Gyldenløve og kom til at avancere hurtigt. Misundelsen herover udeblev ikke; der blev klaget over ham, men han var aldrig sen til at klage igen. Hans formløse Skrivelser til Kongen gjorde Lykke, og da han havde udmærket sig 1714—16 i Kampene ved Rügen og Pommern, blev han adlet under Navnet Tordenskjold.

Han kom til at staa Kongen nær. Han morede Frederik IV ved sine Vittigheder, sin Djærvhed, der stak saa meget af mod Hoffonen, og sine gode Indfald; engang under en Hoffest forlod han Slottet, sejlede til Skaane og kom tilbage med nogle Folk, der gav Kongen Underretning om Stemningen i Provinsen. Han imponerede ogsaa Frederik IV ved sin Raskhed; Kongen fandt, at Tordenskjold var den eneste, der virkelig havde Vilje til at udføre noget.

Folgegunst vandt han saavel som Kongeyndest. Han var smuk og statelig, en udmærket Selskabsmand og endnu bedre Sportsmand; hans Færdighed i at skyde var berømt, ligesaa hans Færdighed i Svømning. Af sine Folk fordrede han meget og var stræng overfor Fejghed og Slaphed, men han havde en sjælden Ævne til at elektrisere baade menige og de lavere Officerer. Grib, Tønder og andre af hans Undergivne udmærkede sig i hans Tjeneste ved samme Dristighed som han selv.

Kun overfor Kollegaer og Overordnede var hans Forhold ofte daarligt. Naar Tordenskjold saa' Mulighed for en rask Handling, oversaa' han til Hensyn baade til Form og Disciplin. Med sine ældre Samtidige som Gabel, Raben og Sehested var han jævnlig paa Kant, og én af hans Kaptejner Vossbein var saa udydig, at han blev stillet for en Krigsret. Men det er betegnende for Tor-

denskjolds noble Tænkemaade, at han gik i Forbøn for Vossbein, da han hørte, at han havde udført en rask Bedrift af den Slags, Tordenskjold selv holdt af.

Fra 1716 begyndte den Tid, da han fik de store selvstændige Kommandoer, da det skulde vise sig, om han var mere end en dristig Kaper. Hans første Forsøg lykkedes glimrende. Karl XII laa for Frederikshald og skulde have Krigsfornødenheder tillført ad Søvejen. Tordenskjold erfarede, at en større Transportflaade laa tæt syd for Frederikshald ved Dynekilen. Han burde have meldt sig til sin Chef Gabel, men vilde ikke spille Tiden og foretog med nogle faa Skibe sit kendte æventyrlige Angreb. Antallet af Kanoner var nogenlunde lige, men af Folk havde Svenskerne snarest flere, og Indsejlingen var vanskelig. Alligevel lykkedes Overfaldet fuldstændig. Den fjendtlige Styrke blev nedhugget eller sprængt, Transportskibene sænkede eller erobrede; Følgerne af Kampen var betydelige, Karl XII kunde ikke gennemføre sit Angreb og maatte ophæve Belejringen.

Svagheden ved Tordenskjolds Krigsførelse kom til at vise sig Aaret efter (1717). Han blev Chef for en Nordsøeskadre, der skulde kæmpe med den svenske Flaade i Gøteborg. Dristig, som han var, besluttede han et Angreb paa selve Byen, skønt den var forsvaret af to Fæstninger og en Flaade, der var næsten saa stærk som hans egen. Foretagendet var meget usikkert og kunde kun lykkes, hvis man kom helt bag paa Svenskerne. Vossbeins Ulydighed bevirkede, at Fjenden fik Tid til at foretage Forsvarsforanstaltninger. Angrebet var dermed haabløst, men Tordenskjold kunde ikke bekvemme sig til at opgive det. Han kæmpede tværtimod i flere Timer og maatte trække sig tilbage med store Tab.

Endnu samme Aar begik han samme Fejl. Svenskerne havde befæstet Strömstad som Udgangspunkt for nye Foretagender mod Frederikshald. Tordenskjold vilde angribe Byen, men Kommandoen dér førtes af den tapre Giertta, som havde ordnet sine Forsvarsmidler paa bedste Maade. Nogle af Tordenskjolds Fartøjer kom for sent frem, men han var for utaalmodig til at ville vente paa dem og foretog Angrebet alligevel. Det blev atter Nederlag.

Efter disse to Uheld fik hans Fjender Magten, han blev fjernet fra sin Overkommando og stillet for en Krigsret. I Unaade tilbragte han Resten af Aaret 1717, Bitterheden træder stærkt frem i hans Breve til Kongen; det var kun hans trofaste Dyr — en Bjørn og to Ulve — der kunde oplive ham. Og paa en Sejlads

til Danmark klarede han sig vel stolt overfor en svensk Kaper, hvis Kaptejn han skød, men mistede alle sine Ejendele.

Heller ikke Aaret 1718 var oplivende, skønt hans Raskhed med at melde Karl XII's Død skaffede ham Udnævnelse til Schouthbynacht. Men 1719 gav ham Oprejsning. Han angreb Marstrand og erobrede baade den og Fæstningen Karlsten. Folkesagnet — der synes at være rigtigt — fortæller om, at han selv udspejdede Fæstningen som Fisker, at han narrede den svenske Officer og fik ham til at tro, at hans Styrke var meget større, end den virkelig var, at han endelig skræmmede den forsagte Kommandant til at overgive Fæstningen. Kommandanten kostede det senere Livet, men Tordenskjold blev nu hædret og berømmet af Konge og Folk. Berømmelsen var vel fortjent, denne Gang havde han lært af sine tidligere Nederlag og gik forsigtigere frem. Angrebet var med al dets Dristighed meget vel planlagt.

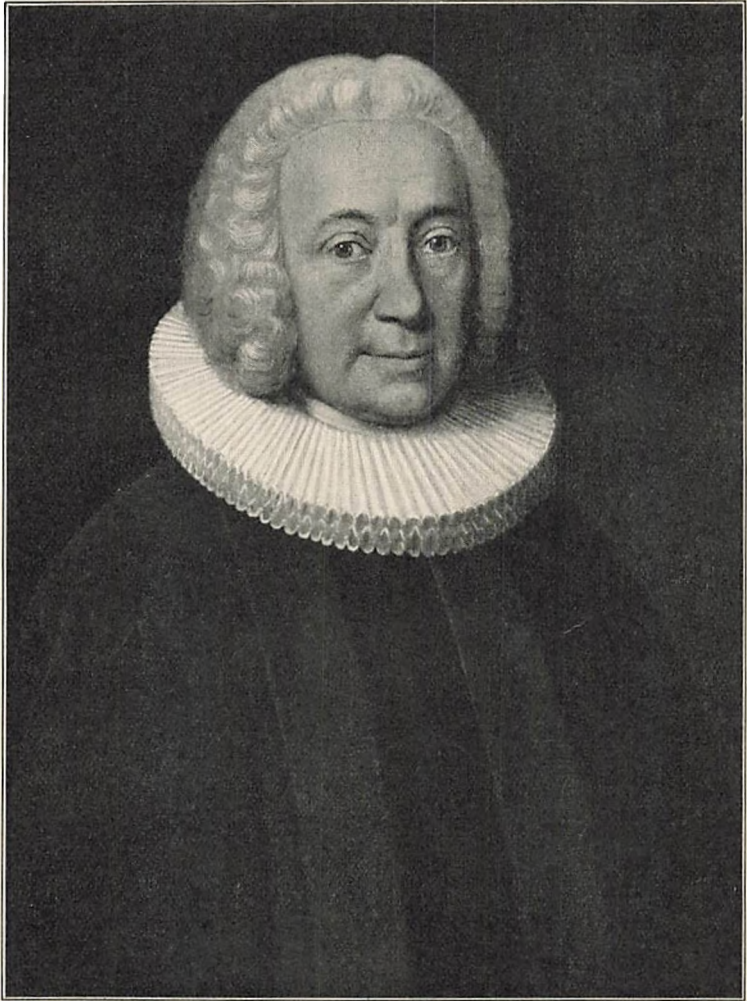
Endnu to Bedrifter fik han udført i samme Aar, begge Gange mod Gøteborg. Første Gang var han uheldig, Ny Ellsborg forsvarede sig godt, det viste sig atter, hvor svært det er for en Flaade uden faste Støttepunkter at erobre en Fæstning. Men anden Gang foretog han et rask nalligt Angreb paa Havnen og tog eller ødelagde alle de svenske Krigsfartøjer i den. Det var den sidste Krigsbegivenhed i den store nordiske Krig. — Havde han faaet bedre Støtte af den norske Hær, kunde hele Bohuslen vel nok have været taget.

Hans Liv blev ikke langt efter Krigen. Allerede 1720 faldt han i en Duel mod en tysk-svensk Oberst Staël-Holstein. Staal var næppe, som man har sagt, en falsk Spiller; en noget tvivlsom Person har han sikkert været, men næppe meget værre end de fleste. Tordenskjold faldt i en ærlig Duel. For ham var det en Lykke, at han ikke skulde »graane i et Hus paa Christianshavn og gemme sig bag Hverdagslivets Tremmer«. Nu blev han et »Stjerneskid, der gled over Nordens Bue«.

Peder Wessel, adlet Tordenskjold, f. i Trondhjem ^{28/10} 1691, forlader sin Fødeby 1704, 1706—08 Skibsdreng paa en Rejse til Guinea og Vestindien, 1709 Søkadet, 1711 Sekondlieutnant og Chef for Snaven »Ormen«, 1712 for »Løvendals Galej«, samme Aar Kaptejnlieutnant, 1714 Kaptejn, erobrer 1715 Fregatten »Hvide Ørn« og bliver dens Fører, 1716 adlet og Kommandør, men 1717 reduceret fra Eskadrechef til Chef for »Laaland«, 1718 Schouthbynacht, 1719 Vice-admiral, † ^{20/11} 1720.

(Carstensen og Lütken, Tordenskjold (1902). C. P. Rothe, Tordenskjolds Liv og Levned. Jacob Børresen, Tordenskjold. Svensk hist. Tidsskr. 1890-91.)

H. A. BRORSON

Joh. Horner pinx

H. A. BRORSON.

1694—1761.

Af P. SEVERINSEN.

NOGET for Julen 1732 overraskedes Beboerne i *Tønder* ved, at Bogtrykker Claus Kiesbuy havde et lille tarveligt Hefte at sælge med Titel: *Nogle Jule-Psalmer, GUD til Ære og Christnesæde, i sær siin elskelige Meenighed til Opmuntring Til den forestaaende Glædelige Jule-Fest Eenfoldig og i Hast sammenskrevne. Af H. A. B.*

Hvem H. A. B. var, behøvede man ikke at gætte paa. Det var jo Diakonen, der nu ogsaa gav sig til at udgive Psalmer. Sognepræsten, J. H. Schrader, havde gjort det grundigt Aaret for, idet han til Byens Brug havde udgivet en tysk Psalmebog med ikke mindre end 1157 lange Psalmer i. Der var Vækkelse i Tønderegnen, og i denne tykke Bog skænkede nu Schrader de tysktalende hele den rige *shalliske Sang*, som bestod af den store tyske Sangskat lige fra Johann Heermanns og Paul Gerhardts Dage og til den nærmeste Samtid. En aandelig Rigdom, man aldrig havde kendt Mage til, var her lagt i den syngende Menigheds Mund.

Nu begyndte den 38aarige danske Præst at nynne i de samme Tonearter paa Dansk, sin elskelige Menighed til Opmuntring. Det er alle de bekendte, endnu levende brorsonske Julesange.

I de følgende Aar fulgte Hefte paa Hefte, og fra 1734 er der fast System i Udgivelsen, saa nu har Brorson faaet Skuffen digtet fuld. Det sidste Hefte kom sandsynligvis 1735. 1739 som Biskop i Ribe samlede han alle Hefterne og lidt til i en Bog: *Troens rare Klenodie*.

Gennemgaar man nu denne Bog, da falder det i Øjnene, at den i høj Grad er et Oversætterarbejde. Forholdet er det, at Brorsons egne Psalmer i Klenodiet er 82 og hans Oversættelser 192.

Ser man først bort fra Oversættelserne og gennemgaar hans egne Sange, da stiger hans Billede frem deraf. Og vi ser ikke en

drømmende Sanger blandt Blomsterne i Enge men en Præst paa sin Prædikestol. En meget stor Del af Sangene er Prædikener paa Vers og ikke rigtige Psalmer. Og Prædikenerne er Vækkelsestaler, — fyndige, klare, fulde af fortræffelige Fyndsprog. »Klenodiet« har i Virkeligheden ogsaa tjent som Prædikenbog i vakte Kredse, selv om man sang Prædikenerne, hvad maaske kan være bagvendt nok. Der er da endelig ogsaa alvorlige og mandige Prædikener til de troende.

Men saa er der ogsaa de egentlige Psalmer, hvori han synger saa bevæget om alt det, der hører til Samlivet med Herren, fra den tungeste Ydmygelse til den højeste Jubel:

Jeg skal op i Dommen staa,
ind med Fryd i Himlen stige,
herske udi Jesu Rige
med en dejlig Krone paa.

Saaledes er hans eget. Men de 192 Oversættelser er ikke hans mindste Bedrift, — og det er for en stor Del dem, man kender som »Brorsons Psalmer«. Han har der erobret os en af Tysklands bedste Provinser. Flere har hjulpet med: Søren Jonæson, Fr. Rostgaard, Chr. Fr. Wadskiær, men Brorson rager højt op over dem. Ikke mindst hans Oversætterarbejde viser ham som den store Kunstner, for hvem Sproget lydigt bøjer sig.

Efter hans Død udgav man en Samling efterladte Ting under Navn af »Svane-Sang«. Heri er hans eget Billede lidt anderledes. Vi ser ikke Præsten paa sin Prædikestol men den ofte tungsindige Biskop i sit Lønkammer, fuld af Hjemlængsel. »Her vil ties, her vil bies«. Ofte er Melodien Sangens Moder, idet han har villet sætte gudelige Tekster til Tidens yndede Selskabsmelodier. Den store og gribende Inderlighed i de bedste af disse Sange er ofte nok fremhævet, men der er tillige Grund til i højeste Grad at fremhæve den store kunstneriske Evne, som lyser igennem dem. I al sin Umiddelbarhed er Brorson den store Kunstner blandt vore Psalmedigtere.

Hans Adolf Brorson, f. i Randrup ²⁰/₁₀ 1694, Student fra Ribe 1712, drog til København og begyndte at studere, men naaede ikke at tage Embedseksamen og forlod København 1717, Huskærer hos sin Morbroder, Amtsforvalter Nicolai Clausen paa Løgumkloster, tog Embedseksamen 1721, Sognepræst i Randrup 1722, Diakon (Tredjepræst) i Tønder 1729, Stiftsprovst i Ribe 1737, Biskop i Ribe 1741, † i Ribe ³/₁₀ 1764.

(A. D. Jørgensen: H. A. Brorson, 1887. — John Hansen: H. A. Brorson og hans Brødre, 1894.)

JOHAN SIGISMUND SCHULIN.

1694—1750.

Af EDVARD HOLM.

KONG KRISTIAN VI var en Fyrste, der ved Siden af, at han havde de højst mulige Tanker om sin Kongemagts Herlighed, satte stor Pris paa et fortroligt Forhold til de Mænd, han valgte til sine Raadgivere. Dette ses særligt stærkt ved hans Samarbejde med den Mand, der var hans vigtigste Minister, Johan Sigismund Schulin.

Denne var en Præstesøn fra det anspachske i Tyskland og født 18. August 1694. Ved at studere paa flere Universiteter vandt han saa god en Dannelse, som en flink tysk Student den Gang kunde opnaa. Vejen for ham til at svinge sig i Vejret gik igennem den bayreuthske Fyrstefamilie, den, hvortil Kristian VI's Dronning Sofie Magdalene hørte. Han blev nemlig Hofmester for to af hendes Brødre. Da hun og hendes Moder syntes særdeles godt om ham, var Kristian VI efter deres Anbefaling villig til at knytte ham nær til sig. Det var ikke tomme Ord, han skrev til ham halvandet Aar, førend han selv blev Konge: »Jeg har mange Desseins med Ham«. Efter at han saa havde bestegit Tronen, viste han det i Gerningen ved at lade Schulin avancere hurtig som Embedsmand, indtil han 28. Maj 1735 gjorde ham til Præsident i Tyske Kancelli og dermed tillige til Udenrigsminister. To Aar senere gav han ham Plads i Geheimekonseillet. Disse Stillingen bevarede Schulin ikke alene, saalænge Kristian VI levede, men ogsaa under Frederik V, indtil en hidsig Sygdom bortrev ham 13. April 1750.

Naar man ser en Mand ved Hofgunst hurtig naa saa højt til Vejrs, ligger det nær at tro, at det hang sammen med et Talent til at indsmigre sig ved alskens Øjentjeneri paa højeste Steder. Men det vilde være ubilligt, om man troede, at det var ad den

Vej, Schulin arbejdede sig frem. Han var i Virkeligheden en særdeles begavet Mand med energisk Flid i sin Gerning. Domme om ham, der høres fra paalidelig Side, er i høj Grad til hans Fordel. Med sit bevægelige Sind sluttede han sig nøje til sit nye Fædreland. Da han havde Lethed ved at lære fremmede Sprog, tilegnede han sig vort Modersmaal som en indfødt, og det blev efter hans Død sagt til hans Pris, at han ikke havde søgt at trække Tyskere ind i Landet, end ikke sine egne Brødre. Hans Maade at være paa var behagelig, og han var helt fri for de Kanter, som let klæber ved deres Optræden, der, rundne af lav Byrd, gør glimrende Avancement. Mindst af alt viste han sig hovmodig.

Den Yndest, baade Kongen og Dronningen viste ham, maatte han unægtelig betale med foruden at være Statsminister at være deres Raadgiver i alskens private Sager, man kan sige, i stort og smaat, og at skulle have at gøre med alt sligt kunde naturligvis være plagende for en Mand, der tidt var optaget af saare vanskelige Statssager; men til Vederlag kunde han glæde sig ved den aldrig svigtede Tillid, Kongen viste ham, og ved det venlige Sind, han altid mødte hos Kongeparret.

Hvad der naturligvis er det, som har givet Schulin Betydning i vor Historie, var hans Dygtighed som Leder af den udenrigske Styrelse. Han havde et betydeligt Navn i den diplomatiske Verden. Det var et sandt Ord, en svensk Diplomat en Gang udtalte om ham, at han havde Øjnene med sig til alle Kanter, og at derfor ikke let noget undgik hans Opmærksomhed, der havde Værd ved Sagernes Afgørelse. Han gjaldt for at være forsigtig i sine Udtalelser, og han kunde være ganske uigennemtrængelig. Og saa havde han den nødvendige Dristighed til at nægte ubehagelige Sandheder, og overvætted fintfølende med Hensyn til de diplomatiske Midler, han vilde bruge, var han ingenlunde altid. Sligt var, maa man naturligvis sige, ikke i og for sig tiltalende; men det politiske Rænkespil, der den Gang betegnede Forholdet mellem de forskellige europæiske Stater, kunde gøre det nødvendigt at betale med lige Mønt.

Den dansk-norske Stats Stilling i Europa var i hin Tid langt lykkeligere, end vort Fædrelands er nu for Tiden. Men selv om dets Selvstændighed ikke var truet fra nogen Side, var der Vanskeligheder nok at overvinde.

Blandt andet viste det sig umuligt at faa gennemført en Plan, der lyste for Kristian VI og Schulin, nemlig om (1743) at faa den

dansk-norske Kronprins (den senere Frederik V) gjort til Tronfølger i Sverige, hvor der netop nu skulde vælges en saadan. Et betydeligt Parti blandt Svenskerne var stemt herfor. I stærke Ord udtalte Schulin den Gang sin Tro paa, at en Forening af de tre nordiske Riger under en Konge vilde kunne lade dem vinde i Magt, Selvstændighed og Lykke. Der var, mente han, intet i deres Statsinteresser, som skille dem fra hverandre, og der var Enhed hvad Nationalitet og Religion angik, ikke mindre end med Hensyn til Handel og meget i deres indre Forhold.

Hans og Kongens Haab strandede imidlertid, og det som en Følge af, at Svenskerne ubesindig havde kastet sig ind i en Krig med Rusland. Disse besatte nemlig det meste af Finland. Da nu Kejsersinde Elisabeth i Petersborg tilbød Svenskerne at ville lade dem faa den største Del tilbage af, hvad hendes Tropper havde erobret, saafremt de vilde vælge hendes Søstersøn den gottorpske Prins Adolf Frederik til Tronfølger, var det intet Under, at der paa den svenske Rigsdag blev overvejende Stemning for at gribe dette Middel til at genvinde det tabte Land. Gottorperen blev altsaa valgt. Hvor nær Kristian VI og Schulin end maatte tage sig den litte Skuffelse, var der intet at gøre derved. Det vilde have været Vanvid, hvis Danmark-Norge havde erklæret Krig af den Grund.

Men den Stilling, hvori Regeringen i København nu følte sig, var allt andet end behagelig. Omtrent samtidig med, at Kejsersinde Elisabeth havde faaet en gottorpsk Prins valgt til Tronfølger i Sverige, havde hun taget en anden Fyrste af samme Hus, nemlig Karl Peter Ulrik til at følge efter sig paa den russiske Trone. I begge disse unge Fyrster vidste man i København, at man havde Dødsfjender som en Følge af Stridigheder i tidligere Tid med Gottorperne. Opgaven maatte nu blive for dansk Statskunst at afværge de Farer, der truede fra Stockholm og Petersborg, og Schulin begyndte snart at sætte et energisk Arbejde ind derpaa.

Imidlertid døde Kristian VI 1746 og efterfulgtes af Frederik V; men dette virkede saa langt fra at rukke ved Schulins Indflydelse, at denne tværtimod blev saa godt som uindskrænket paa det udenrigske Omraade. Det var adskillige Gange en beundringsværdig Koldblodighed og Snarraadighed, Schulin viste for at løse den Opgave, der her forelaa. Der krævedes saa meget mere Behændighed, som det var et saare indviklet Rænkespil, der netop nu fandt Sted blandt adskillige af Europas store Stater. Men det

lykkedes Schulin at naa, hvad han først rettede sin Opmærksomhed paa, nemlig med Frankrigs Hjælp at faa en Overenskomst bragt i Stand med den svenske Tronfølger Adolf Frederik. Ved en saakaldet Mageskiftetraktat fastsattes det, at de svenske Gottorper aldrig vilde gøre Krav paa den tidligere hertugelige Del af Slesvig, og at de, hvis de arvede den gottorpske Del af Holsten, vilde mageskifte den med Oldenburg og Delmenhorst, der den Gang hørte under den danske Krone (25. April 1750). Dermed var Sikkerhed vundet for Riget overfor en Del af den fjendtlige Slægt, og en vigtig Forbedring var opnaaet i Statens Stilling uadtil. Naar Schulin havde haft den Fortjeneste at udrette dette, faldt det imidlertid ikke i hans Lod selv at opleve det. Tolv Dage i Forvejen var han død. Frederik V havde ikke alene vist ham ubegrænset Tillid, medens han levede; men han udtalte ogsaa efter hans Død for en større Kreds: »Jeg har tabt en stor Minister og en Minister, som jeg har holdt overordentlig af«.

Johan Sigismund Schulin, f. i Rostal ¹⁶/₈ 1694, Hovmester for Markgreverne Frederik Ernst og Frederik Christian af Baireuth-Kulmbach, Medlem af Direktionen for Generalpostamtet 1730, adlet 1731, 1733 Sekretær i tyske Kancelli, 1735 Oversekretær (Præsident) i samme Kollegium, Assessor i Konseillet 1737, virkelig Geheimeraad i Konseillet 1738, Greve 1750, † ¹³/₁₁ 1750.

(Suhm: Nye Samlinger til den danske Historie, I, S. 322 ff. — E. Holm: Danmark-Norges Historie 1720—1814, II og III.)

JACOB LANGEBEK

.

JACOB LANGEBEK.

1710—1775.

Af JOHS. LINDBÆK.

DET 18. Aarh. er en af de største Opgangstider for dansk historisk Videnskab. Foruden Historieskriveren Holberg og Kritikeren Gram var en Række Mænd med utrættelig Iver optagne af at samle nye Kilder for derved paa en Maade at erstatte det store Tab, man havde lidt ved Universitetsbibliotekets Brand (1728). Den ypperste blandt disse flittige Samlere var Langebek, en af de bedste Kendere af vor Middelalders Historie.

Jacob Langebek er den stilkfærdige Lærde, der gennem lange og trange Studier og Kampe for Udkommet endelig naar frem til et nogenlunde tilfredsstillende Levebrød. Paa egen Haand havde han i disse Aar skaffet sig et nøje Kendskab til Fædrelandets Historie og Sprog, og med Rette kunde han i det Brev, hvormed han anbefalede sig til den højfornemme Gram, pege hen paa sin store Viden. Det taler til Ære for Gram, at han forstod Langebeks Betydning og optog ham i sit Hus; denne talte ogsaa altid med stor Kærlighed om Grams Minde, og den lille Misstemning mellem dem, da Gram havde stiftet Videnskabernes Selskab, og Langebek som Modstykke oprettede sit »danske« Selskab, som han demonstrativt kaldte det *lille*, kan ikke have været dyb eller langvarig.

Fædrelandets Sprog og Historie havde Langebeks hele Kærlighed. For Sproget virkede han ved i en lang Aarrække at arbejde paa Videnskabernes Selskabs store Ordbog. — Vigtigere blev hans Virksomhed for Danmarks Historie. Allerede i sin Ungdom havde han udgivet et dansk historisk Tidsskrift — men Sproget var tysk. Da hans »Selskab« var stiftet, havde han Mod til at lade »Danske Magasin« udkomme paa dansk. Det blev og er endnu et af vore vigtigste Kildeskrifter, udmærker sig baade ved Lærdom og ved

et forholdsvis godt dansk Sprog. Kun forholdsvis, Langebeks Sprog viser sig i hans Breve at være omtrent ligesaa spækket med fremmede Ord som hans Samtids.

Langebek blev Gehejmearkivar efter Gram og lagde nu Planen til en stor Udgave af alle danske Breve fra Middelalderen. Allerede Gram havde samlet til et Diplomatarium, men Langebeks Afskrifter var meget nøjagtigere — han staaer som Skrifflæser højere end Samtid og Eftertid til efter Midten af 19. Aarh. For at samle til sit store Arbejde gjorde han en Arkivrejse til Sverige og Østersølandene — mange Afskrifter vidner endnu om hans Flid. — Vigtigst blev hans Rejse i Sverige; han er paa en Maade den første Skandinav. Hans stilfærdige Lærdom og jævne Humor skaffede ham mange svenske Venner, Mænd som Lagerbring og Broocman. Han aabnede paany den aandelige Forbindelse, som Aarhundreders Krig havde afbrudt.

Men Diplomatariet kom aldrig. Andre Arbejder sinkede ham, de fleste af dem blev endda liggende i Manuskript. Valdemars Jordebog, som han havde fundet og interesserede sig levende for, fik han saaledes ikke udgivet. Og han var saa ængstelig for, at hans Brevsamling skulde behøve Tilføjelser, at han ikke turde begynde at udgive den. Sørgeligt nok, der er gaact meget tabt siden hans Tid.

Det er først paa Langebeks gamle Dage, at han virkelig under Paavirkning og med Støtte af Suhm fik taget sig sammen til Udgivelse af de første Bind af Kildeskrifterne til Danmarks Historie i Middelalderen. Vore Fordringer tilfredsstiller de ikke helt, men for sin Tid staaer de overmaade højt, og de er langt bedre end de senere Bind. Men da tre Bind var udkomne, var hans ikke stærke Helbred opbrugt. Det blev da væsentlig Samlinger, han efterlod sig. De blev Guldgruber for alle senere Forskere, og endnu gælder det Ord, at ingen har kendt vor Middelalders Historie saa godt som Langebek.

Jacob Langebek, f. ²²/₁ 1710 i Thy, 1728 Student, arbejdede i trange Kaar, 1732 teologisk Attestats. Kommer i Forbindelse med Frederik Rostgaard og Hans Gram, fra 1737 udgav han »Dänische Bibliothek« (et hist. Tidsskrift) og fra 1745 »Danske Magasin«. Efter en litterær Strid med Erik Pontoppidan bliver han 1748 Gehejmearkivar og drager 1753—54 paa en Studierejse i Østersølandene. Fra 1772 udkom de tre første Dele af »Scriptores rerum Danicarum«. † ¹⁰/₈ 1775.

(N. M. Petersen: Den danske Litt. Hist. IV. — Rørdam: Breve fra J. Langebek (1895).)

J. H. E. BERNSTORFF

Peter Als pinx.

JOHAN HARTVIG ERNST BERNSTORFF.

1712—1772.

Af EDVARD HOLM.

Af de ledende Statsmænd her hjemme i det attende Hundredaar har næppe nogen vundet et saadant Ry som de tvende Bernstorffer. De vandt deres smukke Navn ikke alene, fordi de var Mænd af fremragende Begavelse, men ogsaa fordi de var ædle Personligheder. Den ældste af dem, Johan Hartvig Ernst Bernstorff, var født 1712 i Hannover. Den Lethed, som nordtyske Adelsmænd den Gang havde ved at finde Brug for deres Evner og Virkelyst i Danmark-Norge, bragte ogsaa ham til at søge sig en Stilling i den dansk-norske Konges Tjeneste. Et, om end noget fjærnt, Slægtskabsforhold til de fra Kristian VI's Historie bekendte Brødre Plessen banede ham Vej dertil. Ganske fremmed som han var for vort Land i Sprog og Uddannelse fandt han naturligst en Plads som dansk-norsk Diplomat i Udlandet. Kun 21 Aar gammel blev han ansat som Statsafsending i Dresden, 4 Aar derefter flyttedes han derfra til Regensburg, hvor den tyske Rigsdag havde sit Sæde, og i Aaret 1744 fik han den vigtigste dansk-norske Diplomatstilling, nemlig som Afsending i Paris.

Dette glimrende Avancement var fuldt berettiget. Han havde en flersidig og rig Uddannelse, da han begyndte sin Bane, og ypperlig begavet, som han var, vandt han en aandelig Udvikling og samtidig en ydre Optræden, der snart lod ham indtage en fremragende Plads i de paa mange Maader fordringsfulde Kredse, i hvilke han maatte færdes. Særlig gjaldt det med Hensyn til hans Stilling i Paris, hvor han foruden blandt Diplomater ogsaa skulde kunne gøre sig gældende overfor det glimrende franske Aristokrati.

Det var naturligvis først og fremmest hans betydelige Evner paa hans egen Embedsgernings Omraade, der henledte Opmærk-

somheden paa ham. Den Dag i Dag vidner hans mangfoldige Depecher om, med hvor stor en Ret dette skete. Man kan ikke andet end faa et levende Indtryk af, hvor stor og skarp en Intelligens han besad, fra hvilken Rigdom af Synspunkter han saa de foreliggende Spørgsmaal, hvilken Evne han havde til at trænge til Bunds i Sagerne, og hvorledes han besad ligesom en Divinationsevne til fra enkelte Vink at gøre sikre Slutninger om den øjeblikkelige politiske Stilling, endelig af, med hvilken forbausende Veltalenhed og Klarhed han kunde fremstille, hvad han vilde udtale. Det skulde naturligvis især blive, da han senere i sit Liv som Minister kom til at lede vort Fædrelands udenrigske Styrelse, at disse Egenskaber ret skulde udfolde sig; men de mærkes allerede tydelig under hans Gerning som Diplomat. Det kan derfor ikke forundre, at Frederik V efter Schulins Død, saa snart det kunde ske, kaldte ham til København og her gjorde ham til Udenrigsminister og Medlem af Statsraadet.

Naturligvis var det, naar han skulde virke her hjemme og i de forskellige Sager, der kom til Forhandling i Statsraadet, lidet heldigt, at han ved sit Komme til København stod ganske fremmed for Folket og for en Mangfoldighed af vigtige Forhold. Mindre gode Virkninger deraf maatte undertiden vise sig. Blandt andet lærte han aldrig ret at tale eller skrive Dansk, om han end tilegnede sig det saaledes, at han forstod det. Men i høj Grad maa det anerkendes, at han ikke alene med trofast Hengivenhed sluttede sig til Kong Frederik V, men ogsaa havde en levende Følelse af, at han skyldte vort Fædreland, hvad han kunde udrette. »Idet Gud«, skrev han saaledes i en Depeche til en Diplomat, »har knyttet os til Danmark, har han gjort os til Danske, og det er det, vi udelukkende bør være«. Dette var fuldt oprigtig talt.

Naar man ser, hvorledes han i Paris havde levet sig ind i, hvad man kan kalde den store Verdens Maade at være paa, og at han selv holdt af at omgive sig med en ikke ringe ydre Glans, kunde det ligge nær at tro, at en vis Forfængelighed med dertil knyttet Tomhed havde smittet ham; men dette vilde være i høj Grad urelsfærdigt. Han var en trofast, paalidelig Karakter, hvad der bundede i en dyb Religiositet. Ligesom den Løselighed, som han i rigt Maal havde Lejlighed til at se for sine Øjne, ganske prellede af overfor hans sædelige Alvor, saaledes lod han sig ikke i mindste Maade paavirke af den religiøst nedbrydende Litteratur, der i Midten af det 18. Hundrebaar fik Magten i Frank-

rig og derfra bredte sig ogsaa i andre Lande. Han fulgte, hvad der i Litteraturen fremkom af sligt, han satte sig ind i, hvad der var aandfuldt og tidt træffende sagt i kritisk Retning; men hans Livsanskuelse rokkedes ikke deraf.

Vi kan ikke her gaa ind paa hans Udenrigsstyrelse; men, selv om der har været det i den, der kan kritiseres, maa det siges, at han i det hele under de store Brydninger, der paa hans Tid fandt Sted i Europa, førte en forsigtig og klog Politik og lod vort Fædreland indtage en værdig Stilling. Især viste han en fast og fortræffelig Holdning, da Gottorperen paa Ruslands Trone, Kejser Peter III, i Aaret 1762 truede med en Krig, som dog lykkeligvis udeblev, da han blev myrdet. Bag efter nyttede Bernstorff Forholdene til at fuldende, hvad Schulin havde begyndt, nemlig at faa afgjort Mellemværendet med den gottorpske Slægt i Rusland paa venskabelig Maade. En Virkning heraf var Mage-skiftet (1773) snart efter hans Død, hvorved de russiske Gottorpere gav Afkald paa alle Krav paa den tidligere hertugelige Del af Sønderjylland og afstod Danmark den gottorpske Del af Holsten, mod at Oldenburg og Delmenhorst overlodes dem til Raadighed.

Var Klogskab og Behændighed fremtrædende Egenskaber hos Bernstorff som Statsmand, kan man ikke andet end tillige lægge Mærke til hans forbausende Arbejdsevne. Man maa, sagde han en Gang, gøre mere, end Pligten alene kræver, og dette gjorde han trolig selv. Han skrev endog personlig fra Ende til anden de Masser af Depecher, der i denne Tid udgik fra Udenrigsministeriet, og inlet kan overgaa den Omhu, han viste for at sætte de danske Diplomater i de forskellige Lande ind i Statens politiske System og i hans egen Tankegang, eller for at retlede dem under de Forhandlinger, de havde at føre.

Det maa nu ogsaa erindres, at han ved Siden af den rent politiske Side af sin Embedsgering med største Varme omfattede alt, hvad der kunde tjene til at fremme Landets Handel. Han var saaledes ivrig for at faa sluttet vigtige Traktater, der kunde sikre Handelen i fjærne Have.

Det er ikke uden Grund blevet bebrejdet Bernstorff, at det undertiden kunde skorte ham paa tilstrækkelig Kritik overfor dem, han brugte paa forskellige Omraader, og at han trods sin Lyst til at gaa til det yderste for at gavne vort Land dog stod dansk Nationalitet for fjærnt til at kunne se, at det var usundt, ganske overvejende at ville fremme Udviklingen af Aandslivet her hjemme

ved Indkaldelse af fremmede Digtere og Videnskabsmænd. Men som han personlig indgød den størst mulige Højagtelse ved sin uegennyttige og ædle Personlighed, saaledes var der en Side hos ham, nemlig hans varme Følelse for at skabe bedre Forhold i social Henseende, der i høj Grad kom vort Samfund til gode. Han var heri lydhør for, hvad der fra forskellige Sider arbejdede sig op i Europa. Saaledes gav han paa Hospitalsvæsenets Omraade det første Stød til det smukke Foretagende, som Grev Adam Gottlob Moltke derefter fik gennemført, nemlig Stiftelsen af Frederiks Hospital. Han virkede ogsaa til at bringe det andet af hin Tids store Sygehuse i København, Almindeligt Hospital, i Gang, og det var netop Tanken om at yde Sygehjælp til fattige, der spillede en Hovedrolle ved begge disse Stiftelser. Det fortjener tillige at nævnes, at Tanken om at udvikle Haandværksdygtighed i ubemidlede Kredse i København førte ham til at oprette det saakaldte Opfostringshus her. Endelig var det, og det er vel hans mest berømte Gerning, ham, der først af alle Privatmænd her i Landet aabnede Landboreformernes Bane ved paa sit eget Gods, det efter ham selv opkaldte Bernstorff, at ophæve Hoveriet for sine Bønder imod en vis moderat Afgift og ved at skaffe dem Arvefæste, ligesom han ogsaa afskaffede Fællesskabet der. Det var med god Grund, at det smukke Eksempel, han herved gav, blev mindet ved den Støtte, Bønderne rejste til hans Ære paa Gentofte Mark.

Samles alt dette sammen for os, faar vi Indtrykket af en sjælden dygtig og en ualmindelig ædel Statsmand. Intet tegner maaske hans Personlighed skønnere end de Ord, han selv udtalte, den Gang Struensee fik den unge Kristian VII til at afskedige ham (15. September 1770). Da Bernstorff modtog Kongens Brev derom, rejste han sig stille fra sit Sæde og udbrød: »Jeg er afskediget fra mit Embede«, og dertil føjede han med Taarer i Øjnene: »Almægtige, velsign dette Land og Kongen«.

Johan Hartvig Ernst Greve Bernstorff, f. $1^{10}/_5$ 1712 i Hannover, efter flere Udenlandsrejser dansk Kammerjunker 1732, dansk Envoyé i Kursachsen 1733, Afsending i Regensburg 1737, Gesandt i Paris 1744. Gehejmerraad 1749, Gehejmerraad i Konseljet, Udenrigsminister og Præsident i tyske Kancelli 1751, Deputeret i Kommerekollegiet 1752. Ridder af Elefanten s. A. og Lensgreve 1767. Afskediget 1770, † $1^{10}/_2$ 1772.

P. Vedel: Den ældre Grev Bernstorffs Ministerium (1882). — A. Friis: Bernstorfferne og Danmark, I (1903). — E. Holm: Danmark-Norges Historie 1720—1814, III og IV.

HENRIK STAMPE

Jens Juel pinx.

HENRIK STAMPE.

1713—1789.

Af EDVARD HOLM.

ET vigtigt Statsembede, som vi nu til Dags ikke har noget tilsvarende til, var i Enevældens Tid det saakaldte Generalprokurørembede. Saaledes som det i det 18. Hundredaar udviklede sig, var det knyttet til Kancelliet (der nærmest svarede til Justitsministeriet i vore Dage), Generalprokurørens vigtigste Gerning var som en Slags Konsulent for de forskellige Statskollegier at give Erklæringer om juridiske Spørgsmaal, der rettedes til ham. Denne Stilling beklædtes i en stor Del af Aarhundredet af Henrik Stampe, en af de ypperste Retskerde, vort Fædreland har haft.

Han var født 1713 og Søn af en Provst i Aalborg Stift. Efter at have uddannet sig især i Tyskland ved filosofiske og juridiske Studier, var han først Professor i Filosofi ved Københavns Universitet, i hvilken Stilling han dog tillige holdt juridiske Forelæsninger for Studenterne. Han havde derfor vundet rig Uddannelse og Kundskab baade i Retsvidenskab og i Filosofi, da han i 1753 udnævntes til at beklæde det vigtige Generalprokurørembede. Et mærkeligt Vidnesbyrd om hans Virksomhed i denne Stilling, som han vedblev at beholde indtil sin Død (1789), har man i hans efter hans Død udgivne Erklæringer. Hvad der udmærker disse, er ved Siden af en fortrinlig, klar Fremstilling og et ualmindelig godt Sprog tillige fremragende juridisk Indsigt, en mærkelig Evne til at se sundt og naturlig paa Tingene og lidt et skarpt Øje for, hvad det i enhver Sag netop især kom an paa, dertil en levende Sans for det praktiske Livs Krav, og bagved det hele en human Livsanskuelse, baaret oppe af en elskværdig, mild Personlighed.

Ved Siden af, at Stampe ved sine Erklæringer har styrket og udviklet den juridiske, videnskabelige Indsigt, har han, hvad man fristes til at lægge endnu mere Vægt paa, grebet ind i Samfunds-

forholdene paa flere betydningsfulde Maader. Meget vigtig har saaledes hans Iver været for at sikre imod, at Embedsvilkaarlighed kom til at skade de enkeltes Rettigheder. Det var med en aldrig svækket Nidkærhed, at han hævdede, hvorledes Domstolene skulde være Værnet for Ejendomsretten; man maatte, som han sagde, aldrig betage Folk Lands Lov og Ret, og det var Kancelliets Opgave som det rette Justitsdepartement at værne derom. Det stod i nøje Sammenhæng hermed, at han ivrig paastod, at end ikke den enevældige Konge havde Ret til at forandre nogen Højesteretsdom, undtagen for saa vidt han naturligvis kunde be-naade dem, der havde forbrudt sig imod Straffelovene. Man kan paa dette Omraade næppe sætte Stampes Fortjeneste højt nok.

Samtidig havde han et mærkelig klart Blik for Betydningen af den friere Rørelse paa økonomiske og sociale Felter, og han søgte derfor at faa fjærnet Skranker, som vidtgaende Privilegier og Lavsrettigheder kunde sætte for Omsætningen. Denne hans Opfattelse af den borgerlige Friheds Betydning i Forbindelse med hans humane Livssyn i det hele gjorde ham tillige stærkt stemt for Forbedring af den dengang forkuede Bondestands Kaar, og han har i flere Henseender været blandt dem, der forberedte den store Landboreformperiode i Slutningen af det attende Hundredaar.

Den betydelige Anseelse, han vandt ved sin overlegne Dygtighed og sin fine, ædle Karakter, gjorde, at han kom til at forene forskellige andre Stillinger med Generalprokurørembedet, og, da han tydelig samstemmede med de Mænd, der fremkaldte den Guldbergske Styrelses Fald 1784, blev han efter Kronprinsens Overtagelse af Regeringen, 14. April 1784, udnævnt til Statsminister, og han kom som saadan til at deltage i Statsraadsforhandlingen om Stavnshaandets Ophævelse (1788). Men da var forøvrigt en legemlig Svækkelse begyndt hos ham, fremkaldt ved apoplektiske Anfald. Han døde 10. Juli 1789. Et Portræt, man har af ham, malet i hans ældre Alder af Juel, giver Indtryk af hans milde og ædle Personlighed.

Henrik Stampe, f. 28. i 1713, Student fra Aalborg 1728, Konrektor i Aalborg 1734, Professor philosophiæ ved Københavns Universitet 1740, Assessor i Konsistorium 1743, i Overadmiralitetetsretten 1746, Generalauditor i Søetaten 1748, Generalprokurør og Professor juris 1753, Medlem af Landvæsenskommissionen 1767, Gehejmeraad 1774, Medlem af Overskattedirektionen 1777, af Overbankdirektionen 1782, Statsminister 1784, † 10/7 1789.

(J. H. Deuntzer: Henrik Stampe (Universitetsprogram 1891).)

CASPAR FREDERIK HARSDORFF.

1735—1799.

Af VILH. LORENZEN.

DA Harsdorff som 29-aarig Mand 1764 begyndte sin Virksomhed som praktisk Arkitekt i Danmark var Kampen mod Barokstilens storladne, men urolige og vovede Bygningskunst allerede rejst. Andre Idealer var ved at vinde frem, om end besværligt og foreløbig kun Fod for Fod. Det var Krav om Harmoni i Bygningen og i dens enkelte Dele, om Sandhed og Naturlighed i Udtryksmaaden i Modsætning til den tidligere Periodes Vilkaarlighed og Anstrængthed. Denne Retning — Ny-Klassicismen — betragtede den klassiske Arkitektur som eneste Regel og Rettesnor, og naar den saa afgjort og hastigt slog igennem her i Danmark, skyldes det Harsdorff, der i sin dobbelte Egenskab af udøvende Arkitekt og Lærer ved Akademiet straks fra første Færd satte sine Ævner ind paa at føre de nye Idealer til Sejr. Selv var han i sine første Læreaar herhjemme opdraget i Barokkens Skole. Til Lærer har han rimeligvis haft selve Eigtved, Amalienborgs Bygmester. Men allerede tidlig fik han i den indkaldte Franskmand, N. H. Jardin, der først indførte Nyklassicismen herhjemme, en Lærer, der kunde indvie ham i den nye Smag, som den paa det Tidspunkt dyrkedes, særlig af franske Arkitekter.

Intet Under, at han, saa snart det var ham muligt, søgte til Paris og her tilbragte de fleste af sine Rejsaar. Og dog var det hans forholdsvis korte Ophold i Rom, der satte det egentlige Præg paa hans Syn paa Arkitekturen. Her gik den antike Bygningskunsts Skønhed op for ham, og han forstod, at det eneste rigtige for den ny klassicistiske Retning maatte være at gaa tilbage til Oldtidens Original-Værker. Han fandt i den ioniske Stil den Udtryksform, der faldt ham naturligt. I den ioniske Søjles fine og strænge Skønhed forelskede han sig. Med den smykkede han sine

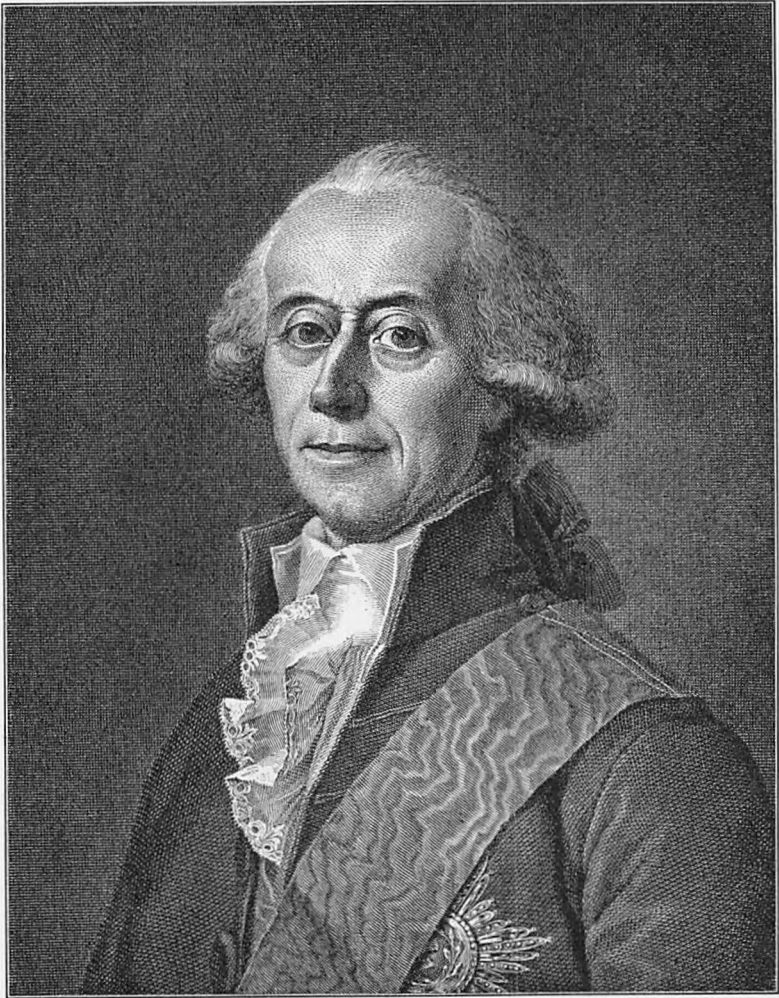

Bygninger, de, der først og fremmest skabte ham et Navn. Mer end nogen anden er han *Grækeren* i dansk Arkitektur. Det er næppe for meget sagt, at han i en Tid, der rationelt vendte sig mod Studiet af den antikke Bygningskunst, er den Arkitekt i Datidens Europa, der inderligst har tilegnet sig græsk Stilsfølelse. Ingen har tolket den saa fint som han i Kolonnaden paa Amalienborg, der med sine ædle Forhold og Former kommer græsk Søjlearkitektur saa nær, som det vel overhovedet er muligt, naar Talen ikke er om den rene Kopi. Her fejrer hans Mesterskab i at forme den ioniske Søjles elegante, lidt eftergivende Kapitæl sin største Triumf. Opgaven, der var stillet ham, lød paa at skabe en Forbindelse mellem to af Amalienborgpalæerne. Han forsøgte først med en Bygning i Palæernes barokke Stil, men opgav det og valgte resolut Kolonnadeporten saaledes som den anvendtes i Oldtiden som Indgang til offentlige Pladser, og gennemførte den i sin Yndlingsstil. Kunde han her holde sig tæt op til sine græske Forbilleder, var dette naturligvis adskilligt vanskeligere, naar han skulde bygge Huse for sin Samtids Mennesker. Det faldt i hans Lod at bygge en Del københavnske Patricierhuse, de bedste er Erichsens Palæ og hans eget Hus, nu Udenrigsministeriets Bygning. Ogsaa her anvender han som Dekorationer ioniske Søjler eller Halvpiller. Men omend hans Gengivelse af de græske Former er nok saa overlegen, det er dog mere fundamentale Egenskaber, der gør disse Bygninger til noget i sit Slags ypperligt i dansk borgerlig Bygningskunst. Det er deres mærkværdige Enkelthed og fornemme Ro — Egenskaber, der ogsaa er i nøje Slægt med Kærnen i al græsk Arkitektur. Ingen Overlæsselse, alt velberegnet og velafvejet! Kun beklagelsesværdigt, at en saa fremragende Arkitekt fik saa faa Opgaver at løse. Allfor stor Del af hans Tid gik med Udkast til Æresporte og Arrangementer til Pryd ved Hoffester, og først i hans senere Aar blev det noget anderledes. »Sjælden som Kunstner og som Menneske«, satte Thomas Thaarup paa hans Kiste, og der var Sandhed i dette Eftermæle.

Caspar Frederik Harsdorff, f. i København ²⁰/₅ 1735, modtog Undervisning af Jardin, fik den store Guldmedalje 1756, drog til Udlandet (Paris og Rom) 1758—64, Medlem af Akademiet 1765, Professor i Perspektiv 1766, kgl. Hofbygmester 1770, Professor i Arkitektur 1771, Akademiets Direktør 1777—79, byggede Frederik V's Gravkapel ved Roskilde Domkirke 1774—79, Kolonnaden ved Amalienborg 1795, † Frederiksberg ²³/₅ 1799.

(N. L. Høyen: Harsdorff og hans Værker.)

ANDREAS PETER BERNSTORFF.

1735—1797.

Af EDVARD HOLM.

JOHAN HARTVIG ERNST BERNSTORFFS Statsmandsgerning blev kort efter hans Død optaget af hans ikke mindre begavede Brodersøn, Andreas Peter Bernstorff. Denne, hvis Fader var en velstaaende Godsejer i Hannover, havde allerede i en Alder af 16 Aar drømt om at ville være Statsmand ligesom hans store Onkel, og ganske som denne valgte han at søge sin Gerning i vort Fædreland. »Danmark«, udtalte han, »er det eneste Land, hvortil en protestantisk Tysker fornuftigvis kan knytte sig«. Da hans Farbroder ikke ønskede noget hellere end at faa en Efterfølger i ham, modtog han ham med aabne Arme, og han kom hurtigt til Vejrs. En glimrende Bane laa for ham; men Onkelens Afskedigelse i September 1770 havde naturligvis til Følge, at han forlød den danske Stats tjeneste. Han trak sig tilbage til et Gods, han ejede i Mecklenburg. Snart efter Struenses Fald blev han imidlertid atter kaldet til København, og han fik nu netop Farbroderens tidligere Stilling som Udenrigsminister (1773). Under ret bevægede Forhold udadtil beklædte han denne, indtil en Meningsforskel, der paa vigtige Punkter var imellem ham og dem, som øverst oppe vare de egentlige ledende i Styrelsen, Enkedronning Juliane Marie med hendes Søn, Arveprins Frederik og deres politiske alt formaaende Raadgiver Ove Guldberg, bevirkede, at han blev afskediget 1780. Hermed var dog lykkeligvis ikke Tiden for hans Statsmandsgerning forbi. Da den Guldbergske Styrelse blev styrtet 14. April 1784 af Kronprins Frederik, blev han straks indsat i sin tidligere Stilling, og han blev i den, indtil Døden bortrev ham 21. Juni 1797.

Da han 1773 første Gang blev Udenrigsminister, skrev en af hans Beundrere til en dansk Ven: »Her faar Danmark en

Mand af de største Fortjenester med den mest uegennyttige Redelighed og med en Standhaftighed, hvor Visdom parrer sig med Mod«. Denne Dom var i alt væsentligt sand. Han skulde først og fremmest vise sig i Stand til at lede Statens ydre Politik med rolig og sikker Haand. Ligesom hans Farbroder før ham saa han baade klart og stort paa Forholdene, han søgte med den største Samvittighedsfuldhed at trænge til Bunds i Sagerne for at forstaa, hvilken Politik der i de givne Tilfælde passede Staten bedst; han var koldblodig i kritiske Øjeblikke, og hans personlige Overlegenhed gjorde sig gældende under hans Forhandlinger med fremmede Diplomater paa en Maade, som de, hvad enten de vilde eller ikke, maatte erkende.

Men i det hele indtog han i alt, hvad han fik at gøre med, en fremragende Stilling. Det var ikke alene hans mægtige Arbejdskraft, hans rige og harmoniske Dannelse, hans skarpe Intelligens og hans baade mundtlige og skriftlige Veltalenhed, der blev lagt Mærke til; men det, der mest fængsler hos ham, laa maaske dog allermest i hans Karakter. Han gik sin Vej støt og ligefrem efter, hvad han holdt for det rette, var fuldstændig fri for egenyttige Hensyn, var ubekymret, om han vandt større eller mindre Yndest, holdt sig langt borte fra alt, hvad der kunde kaldes Intriger, og var i al sin Færd gennemtrængt af en moralsk Alvor, der stod i nøje Sammenhæng med hans dybe og inderlige Religiøsitet.

Kunne vi end ikke gaa nærmere ind paa hans Udenrigsstyrelse, bør vi dog ikke undlade at fremhæve, at han var den første Statsmand i Europa, der med Vægt opstillede, hvilke Hovedgrundsætninger der burde erkendes for nødvendige, hvis de neutrale Landes Handel i Krigstider skulde kunne trives. Det blev paa Grundlaget af, hvad han her gjorde gældende, at den russiske Kejsersinde Katharina II stiftede sit bekendte Neutralitetsforbund 1780, og maatte end mange danske og norske Mænd lade deres Liv i Kampen for disse Sætninger i det heltemodige Slag 2. April 1801, have de dog senere fundet deres ubestridte Plads i den almindelige Folkeret.

Det var især, efter at Bernstorff 1784 var bleven genindsat i sin Stilling som Udenrigsminister og dermed tillige i Statsraadet, at han ligesom blev Midtpunktet i Regeringen. Udadtill forstod han først at indskrænke Danmark-Norges paa Grund af et Forsvarsforbund med Rusland nødtvungne Deltagelse i en Krig, som

Gustav III af Sverige 1788 paaførte dette Rige, til det mindst mulige, og Kamp efter større Maalestok med Svenskerne blev derfor undgaaet. Dernæst lykkedes det ham under saare vanskelige Forhold at holde Staten udenfor den første Koalitionskrig mod Frankrig under den franske Revolution og tillige, medens denne Krig rasede, at værne om den danske og norske Handel. Det var især Englands traktatstridige Færd, men ogsaa Rusland, han bød Trods, naar han med Fynd gjorde gældende: »Folkeretten er uforanderlig, dens Sætninger afhænge ikke af Omstændighederne«. Sit vigtigste Skridt til Værn for Handelen foretog han, da han i 1794 fik sluttet et væbnet Neutralitetsforbund med Sverige. Begge de nordiske Stater holdt i flere Aar betydelige Eskadrer under fælles Kommando i Søen.

I dette det vigtigste Afsnit af hans Liv fik det en overordentlig stor Betydning, at han forstod at vinde den unge Kronprins's Hengivenhed, og samtidig havde Evne til at virke som et samlende Midtpunkt i Kredsen af de dengang optrædende Statsmænd herhjemme. Der skabtes derved en Samvirken paa Styrelsens øverste Trin, der var saare heldbringende, og om hvilken det med Rette kunde siges, at »den satte Danmark i Stand til at række Hovedet i Vejret og blive en Nation«.

Fremfør alt viste dette sig derved, at denne Tid blev præget af en Række Reformers af gennemgribende Betydning paa en Mængde Omraader, især med Hensyn til Landboforholdene. Ganske vist, det var to yngre Mænd, der ved dem tog det stærke Initiativ, nemlig Kristian Reventlow og Kristian Colbjørnsen; men Bernstorff var den nødvendige og overlegne Bærer af Fremskridtets Tanker i Statsraadet; uden ham havde Bevægelsen ikke kunnet sejre. I sin Ungdom havde han hjulpet Farbroderen ved de heldbringende Forandringer, der fandt Sted til Bøndernes Bedste paa Godset Bernstorff; som Medlem af Statsraadet førte han 1788 den sejrriige Kamp for Stavnsbaandets Ophævelse, og selv naaede han som Præsident i det saakaldte tyske Kancelli at sikre en lykkelig Afgørelse af Spørgsmaalet om Livegenskabets Ophævelse i den sydlige Del af Slesvig og i Holsten.

Det var som ganske fremmed, at Bernstorff fra først af var kommen til Danmark; men allerede under sin første Ministerperiode kom han til i den Grad at føle sig som Dansk, at han udtalte: »Ingen Dansk kan elske Danmark højere, end jeg gør«, og i Slutningen af sit Liv ytrede han i Anledning af den stærke

patriotiske Aand, der paa flere Maader viste sig i Aaret 1794: »Jeg er formelig stolt af at tilhøre et Folk, der viser saa megen Følelse«. Men sandt at sige, han havde Grund til at føle sig nøje knyttet til Folk og Land, thi det kan bestemt siges, at ingen anden dansk Statsmand nogensinde har indtaget en saa smuk Stilling, som han gjorde det i Slutningen af sit Liv. Der var kun een Mening om hans højsindede Karakter, og han, der efterhaanden havde afslebet visse Kanter, hans Personlighed havde haft, nemlig en medfødt Heflighed og en Paastaaelighed, som underliden havde kunnet gøre det mindre behageligt at arbejde sammen med ham, blev senere almindelig bekendt for sin personlige Elskværdighed imod hvem der kom i Berøring med ham; man var fra alle Sider overtydet om, at hans Ledelse af den udenrigske Politik var fortrinlig; særlig erkendte Købmandsstanden, at han gjorde alt for at værne Handelen; de, der førte Ordet i Pressen og Litteraturen, priste ham som den, der forstod at agte den offentlige Menings Betydning og derfor holdt sin Haand over en efter den Tids Forhold vidt gaende Pressefrihed. En samtidig Forfatter, der sædvanlig var Bitterheden selv i sine Domme om Datidens Statsstyrelse, skrev om ham: »Hvor beundringsværdig forekom ikke under Samtaler med ham mig stedse hans Flittighed, Skarpsindighed, Ædelmodighed . . . Stedse undskyldte han alting paa det bedste, var aldrig haard i sine Domme; men meget mere tilbøjelig til at tro godt om alle og at udlede Menneskenes Fejl af deres indskrænkede Forstand, ringe Indsigter, Ukyndighed med Verdens Løb end af et ondt Hjærte«.

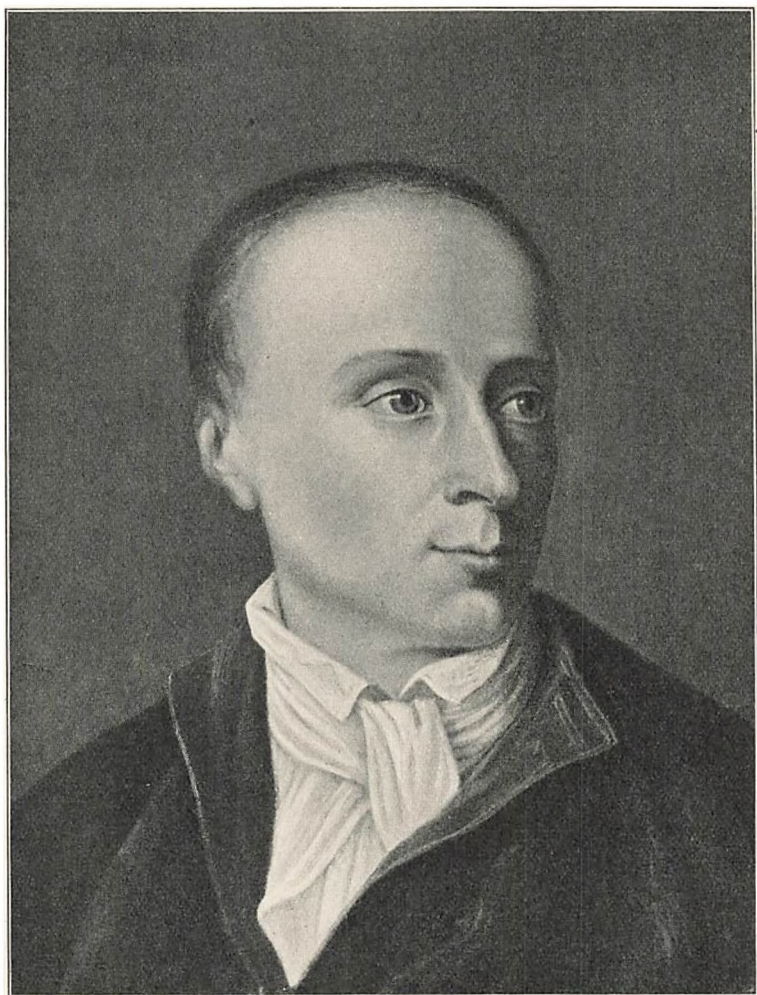
Der var da ogsaa Landesorg, da han døde. Alle følte det smertelige Tab, man led ved hans Død, og dette gjaldt om de fattigste og simpleste saavel som om Kronprinsen, der fulgte med i Ligtoget ved hans Jordefærd, efter hans egne Ord, som et af Bernstorffs Børn.

Andreas Peter Greve Bernstorff, f. i Hannover ^{28/8} 1735. Studerede i Leipzig, Göttingen og Genf og foretog lange Udenlandsrejser. 1755 dansk Kammerjunker, 1759 i dansk Tjeneste. Afskediget 1770, 1772 genindtraadt i dansk Tjeneste, samme Aar første Deputeret i Finanskollegiet, Kommercekollegiet og Bjergværksdirektoriet. 1773 Statsminister og Minister for det udenlandske Departement samt Direktør for tyske Kancelli. Anden Gang afskediget 1780. Modtog paa ny sine Stillinger 1784. Ridder af Elefanten 1776. † ^{21/6} 1797.

(Edv. Holm: Danmark-Norges Historie 1720—1814. — Aage Friis: Andreas P. Bernstorff og Ove Høegh-Guldberg.)

P. C. ABILDGAARD

PETER CHRISTIAN ABILDGAARD.

1740—1801.

Af B. BANG.

ABILDGAARD fortjener at mindes som en betydelig og alsidig Naturforsker, der har offentliggjort dygtige, om end ikke meget omfangsrige Arbejder om zoologiske, fysiologiske, kemisk-mineralogiske og fysiske Emner og som paa mange Maader virkede inciterende paa det videnskabelige Liv herhjemme, . bl. a. ved at stifte Naturhistorie-selskabet 1789. Han er dernæst en typisk Repræsentant for den Oplysningstidens Aand, der prægede saa mange af Danmarks bedste Mænd i Slutningen af det 18. Aarhundrede, den Aand, der fyldte dem med Kærlighed til deres Medmennesker og lod dem sætte deres Kraft ind paa uegennyttigt at fremme alt, hvad der kunde tjene til Landets Fremgang og Borgernes Lykke. Som Stadslæge i Kobenhavn tog han sig bl. a. ivrigt af Jordemodervæsenet; han var et virksomt Medlem af Selskabet for druknede og skindødes Redning, og han var i nogle Aar Præsident i Landhusholdningsselskabet, men langt den største Betydning fik han ved i 1773 at grundlægge *den danske Veterinærskole*, hvis Forstander og Hovedlærer han var til sin Død 1801.

Paa dette Omraade fik hans Livsgerning en stor og velsignelsesrig Betydning ikke blot for hans Samtid, men lige til vor Tid. Nu til Dags forstaar man let, at Studiet af Husdyrene i sund som i syg Tilstand er en Sag af største Vigtighed. Omkring Midten af det 18. Aarhundrede besad man imidlertid kun meget ringe Viden om disse Ting, og det var en saare ringeagtet Gerning at beskæftige sig med syge Dyr. De talrige Krige gjorde imidlertid Savnet af kyndige Hestelæger stedse mere føleligt, og de uhyre Tab, som Kvægpesten voldt over hele Europa og ikke mindst i Danmark, i det 18. Aarhundrede, vakte endelig Statsmændenes Opmærksomhed for Ønskeligheden af, at der blev erhvervet virkelig Kundskab

til Dyrenes Sygdomme og stræbtes efter at finde Midler til deres Forebyggelse og Behandling. I 1762 grundlagdes den første Veterinærskole i Lyon, og den ældre *Bernstorff* fandt det nu rigtigt at sende nogle unge Medicinere ned til denne Skole for at de kunde lære Midler mod Kvægpesten at kende. En af disse var Abildgaard, som den Gang var 22 Aar gammel.

Han blev 2½ Aar i Lyon og tilegnede sig al den Kundskab til Veterinærfagene, som den endnu meget primitive Skole kunde yde ham. Da han kom tilbage til Danmark, var Frederik den femte død og Interessen for Veterinærvæsenet kølnet. Abildgaard nedsatte sig derfor som praktiserende Læge i København, men i 1770 udgav han dog en lille Bog »En dansk Heste- og Kvæglæge i et lidet Udtog«, »efter kongelig allernaadigst Befaling forfærdiget til Bøndernes Brug og Nytte«, et udmærket Skrift, som i Tidens Løb naaede stor Berømmelse og overordentlig Udbredelse. Endnu i 1883 udkom det (i 13de Oplag), selvfølgelig stærkt omarbejdet, men dog med Bevarelse af meget af Abildgaards Tekst (fra Udgaven 1791). 1771 udgav han dernæst paa Tysk en Bog om Husdyrenes Avl og Pleje, og dette Skrift henledte *Struensees* Opmærksomhed paa Abildgaard. *Struensee* kaldte ham til sig og opfordrede ham til at gøre Forslag til Oprettelsen af en Veterinærskole. Da Abildgaard gjorde opmærksom paa de store Vanskeligheder, der var forbunden med denne Sag, og fremhævede, at Faget endnu var saare lidt udviklet, gav *Struensee* ham det karakteristiske Svar, at det i Sandhed vilde være meget nyttigt, om »Hestekægerne« blot blev underviste i de simple, almindelige Begyndelsesgrunde af Anatomi og Lægekunst, »saa at de — om de end ikke kunde helbrede de Dyr, som deres Medborgeres Lettroenhed overgav dem — dog i det mindste ikke slog dem ihjel«.

Uagtet Abildgaard nærrede stor Betænkelighed ved at paatage sig den vanskelige Opgave, følte han det som en Pligt imod sit Fædreland at gøre Forsøget. Den 13. Juli 1773 aabnede han sin Skole i den Gaard paa Kristianshavn (St. Annegade lige overfor Frelserens Kirke), hvor den havde sin Plads lige til den i 1858 blev forbunden med en Landbohøjskole og flyttet til Bülowsvej. Den Statsunderstøttelse, der blev ydet ham, var oprindeligt meget ringe, men efterhaanden fik han noget mere Støtte, og 1776 købte Staten Skolen. Fra først af var Abildgaard Skolens eneste Lærer, men 1776 indkaldtes til hans Hjælp en tysk Beslagsmed, og 1783 fik han som Hjælperlærer den unge talentfulde Naturforsker *Erik Viborg*.

En anden talentfuld Elev fik Abildgaard senere i *Jens Veibel Neergaard*, som i det 19. Aarhundredes Begyndelse ved sine talrige Skrifter fik stor Betydning for Hesteavlen i Danmark og hvis Indflydelse kan spores lige til vore Dage gennem *Prosch*, som for en stor Del byggede videre paa Neergaards Tanker. Abildgaard lagde stor Vægt paa at bibringe sine Elever et solidt naturvidenskabeligt Grundlag, og han satte sig den Opgave ikke blot at lære dem at kende og behandle Dyrenes Sygdomme, men ogsaa at forstaa og at lede Husdyrenes Liv i sund Tilstand (Husdyravl og Husdyrpleje). Dette er gaaet i Arv ved hans Skole og har ført til, at Dyr lægerne i Danmark (og Norge) mere end i de fleste andre Lande har haft Indsigt i Husdyrbruget og faaet Indflydelse paa dets Ledelse, et Forhold, der utvivlsomt har været til Landets Gavn. Paa Abildgaards Tid spillede Forbedringen af Faareavlen en fremtrædende Rolle, og for denne Sag — forøvrigt ogsaa for Hesteavlen — arbejdede han med megen Iver og Dygtighed. For den sammenlignende Anatomi interesserede han sig levende.

Paa Sygdomslærens Omraade naaede han desværre kun at faa skrevet temmelig lidt, men det, vi har fra hans Haand, viser, at han har haft en overordentlig klar Opfattelse af Sygdommens Væsen og Ytringsmaade, og man ser, at han paa flere Punkter, saaledes med Hensyn til Smittens Betydning, har været forud for sin Tid. Hans Fremstilling er klar og anskuelig, og der er ingen Tvivl om, at han maa have været en udmærket Lærer. Hele Skolens Indretning og Undervisningsplan viser, at han, den fremragende lærde Videnskabsmand, tillige har haft udpræget praktisk Sans. For ham gjaldt det først og fremmest om at udrette noget »nyttigt«. »Hellere ulærd end unyttig,« skriver han i Fortalen til sin Heste- og Kvæglæge, og i et lille latinsk Skrift, hvori han skildrer Skolens Grundlæggelse og Indretning, skriver han følgende smukke Ord: »Skolens fornemste Øjemed, som jeg ganske har ofret mig for, var at gøre de »saakaldte Dyr læger« mere kyndige og at formindske de Ulykker, som de gøre under Navn af Kur. Og saa vist som Bondens Ruin ofte følger af hans Husdyrs Sygdom og Død, og det maa anses for nyttigt og Mennesket værdigt at lindre Nød og aftørre Taarer, saa vist tror jeg, at denne Skole maa anses for en af Statens nyttigste Indretninger, og jeg tror, at den Tid og det Arbejde, jeg har anvendt paa dens Fremme, ere vel anvendte, ja bedre end om jeg havde sørget mere for mit Ry ved lærde Værker.«

Abildgaard var selvfølgelig Regeringens Raadgiver og Hjælper ved Bekæmpelsen af Dyrenes Smitsoter, og som saadan har han indlagt sig overordentlig Fortjeneste ved endelig at skaffe Landet af med den frygtelige Kvægpest. Dette lykkedes ham ved en konsekvent Gennemførelse af Nedslagning af alle angrebne Besætninger. Ogsaa af Snivens Bekæmpelse har han stor Fortjeneste.

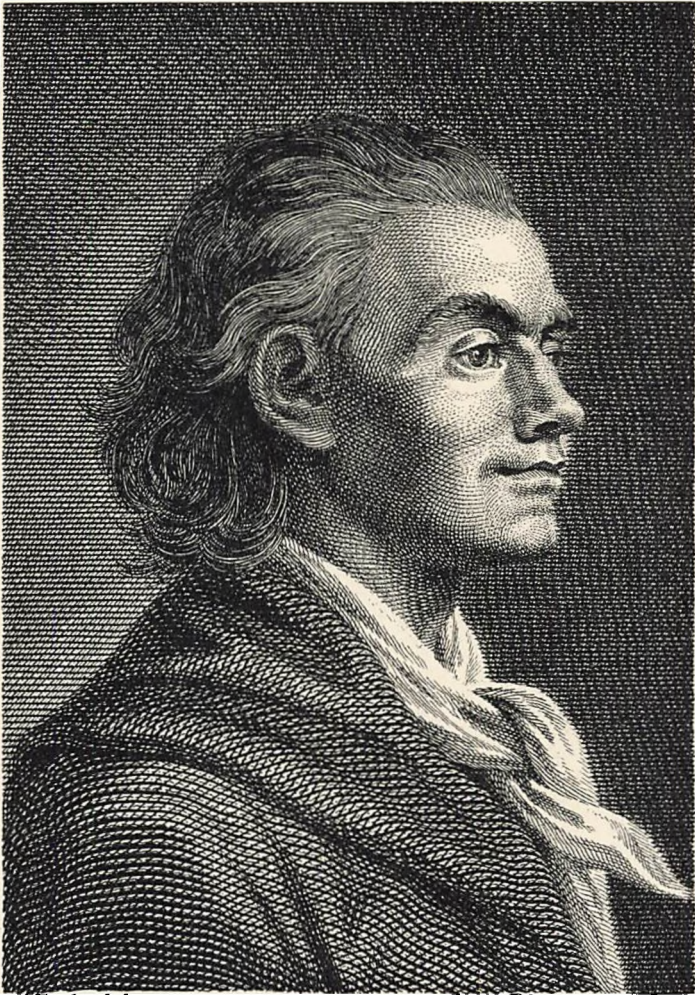
Abildgaard var en sjælden ædel og overlegen Personlighed, en Mand af fast Karakter, men ved Siden deraf blid og sagtmodig og fuld af Kærlighed til sine Medmennesker, klart seende og forstaaende, men netop derfor overbærende i sin Dom. Han var beskeden og uegennyttig, og han landt sin største Glæde i at vejlede, belære og hjælpe andre. Hans Ven, Overhofmarskal Hauch siger om ham: »Han faldt aldrig nogen besværlig ved sine Kundskaber og lod ingensinde andre føle den Overvægt, som hans Indsigter og Skarpseenhed som oftest kunde tilbyde. Han overtalede uden at synes at ville det og overbeviste uden Paastaenhed; derfor var hans Omgang lige søgt og ønsket af alle uden Hensyn til Alder og Stand; thi han havde den sjældne Gave at lempe sig efter andres Evner og Indsigter og derved i Omgang at lækkes saavel den gamle som den unge, den lærde som den ulærde.»

Trods et svageligt Helbred arbejdede han utrætteligt til det sidste. Da han den 21. Januar 1801 blev bortkaldt ved en pludselig Død, vakte det almindelig Sorg, og hans Minde hædredes i Tale og Skrift af adskillige af Tidens bedste Mænd. Paa hans Grav paa Assistents Kirkegaard rejses af hans Venner det bekendte smukke og ejendommelige Mindesmærke med den af Chr. Colbjørnsen forfattede Indskrift, som ender med de af Tidsalderen prægede, men varmt følte Ord: »Derfor væder Venskabs Taarer hans Aske, derfor sørger Dannemarks Muse ved sin elskte Søns Grav«.

Peter Christian Abildgaard, f. i Kbhvn. ²²/₁₂ 1740, gik i Apotekerlære, derpaa Student 1760. 1763—66 Udenlandsrejse til Lyon for at studere Kvægsygen. 1768 Dr. med. Udgiver 1770 »En Dansk Heste- og Qvægslæge« og aabner 1773 en Veterinærskole. 1774—78 Præsident i Landhusholdningsselskabet, Medlem af Videnskabernes Selskab 1775 og Sekretær heri 1795. † ²¹/₁ 1801.

(J. Collin: Historisk Arkiv 1870. — B. Bang: P. Chr. Abildgaard, Maanedsskrift for Dyrlægør 1901. — Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole 1858—1908. København 1908.)

Fuel del: 1784.

Clomens faulps:

JOHAN HERMAN WESSEL.

1742—1785.

Af JUL. CLAUSEN.

DER tilkommer Søren Kierkegaard den Ære at have sagt de fineste og mest træffende Ord om Wessels Stilling blandt danske Digtere. Ordene lyder saaledes: »Wessel har sagt, at han holder sig udenfor, hvor der er Trængsel; det skal ogsaa times ham efter Døden; han staar ene udenfor Trængselen efter Udødeligheden.«

Om denne i dobbelt Forstand enestaaende Digter, erindret langt over Hundrede Aar efter sin Død for et eneste Arbejde, og skabende dette uden Paavirkning af nogen Skole, alene ved et genialt Indfald og et over al Maade frodigt Lune, tør det vel ogsaa siges, at han er den eneste litterære Zigeuner i den dansk-norske Litteratur.

I Norge var han født, i Danmark levede han som den evige og evigglade Student, der aldrig tænkte paa »at søge Brød«, i 24 Aar; tilfreds med at tjene til et Liv fra Haand og i Mund gennem Informationer og Oversættelser — det eneste Embede, Wessel naaede, var Udnævnelse til officiel Teateroversætter. I Mellemtiden, og naar ikke Vennernes Selskab i »Norske Selskab« eller Kroen drog for stærkt, paakaldte han sin Muse med større og mindre Held. Tre Skuespil, hvoraf det ene var Brillantsmykket i vor komiske Litteratur, »Kjærlighed uden Strømper« — i Vid Holberg jævnbyrdigt — de to andre helt ubetydelige; en stor Række rimede Fortællinger (de bedst kendte »Gaffelen«, »Smeden og Bageren«, »Posthuset«, »Herremanden« m. fl.), mest komiske, men af ulige Værd; et Par højtidelige Odeer i Tidens Stil og endelig en Række Epigrammer og Impromptus — fyldigere og flere blev ikke Frugterne af Musens Besøg i de henved fem og tyve Aar, der laa mellem Wessels Studenteraar og hans Død.

Og dog er Wessel bleven en i høj Grad folkelig Forfatter, langt ud over, hvad han selv havde anet, og ikke alene paa sit Hovedværk er han bleven det. I disse mærkelige Smaabutikker, som skjuler sig i en stor By, og hvor der falbydes lidt af hvert — mest sentimentale og smagløse Postkort og Viser »trykt i dette Aar« —, ser man ikke sjældent blandt de meget lette litterære Produkter, som falbydes, ogsaa billige Hefter med Wessels Portræt i Træsnit paa Omslaget. Indholdet er et Par af de mest populære komiske Fortællinger, en Række af Impromptuer, og som Tilgift en Del af de apokryfe Anekdoter, der nærmest hører til Vandresagnenes Kres, og som snart sagt fortælles om enhver Litteraturs løse og slagfærdige Fugle. Naar et saadant Hefte stadig finder Købere, viser det jo, at her er skabt en Form for komisk Litteratur, der ligesom Holbergs Komedier kan nydes og tilegnes uden Forudsætninger af Menigmand. De lystige Indfald, som passerede Wessels Hjærne, og de spøgefulde Smaavers, som i Kammeraternes Lag fødtes paa hans Læber, er saaledes gennem Eftertryk og mundtlig Tradition bleven bevarede og har skaffet Wessel et vist Ry for Soldebroder-Kvikhed.

Ewald, en langt dybere og finere Aand, Skaberen af Nutidens danske Skriftsprog, erindres vel næppe af Navn i disse Krese. Wessels Navn derimod omstraales af en Glans af Humør og Komik, der i jævne Folks Forestilling gør det jævnyrdigt med Holbergs.

Og saa har Wessel endda kun vundet sine litterære Sporer ved et eneste Arbejde, det, som i Aandens Verden har skænket ham Udødeligheden. Men man tør nok sige — hvilket et!

Oprindelig tænkt som en kaad Spøg, bestemt til at gotte Vennerne, former han med »Kjærlighed uden Strømper« et Mesterværk af blivende Kraft, naaer i Parodiens Form det højeste, en Parodi kan give. Det er bekendt nok, hvorledes et Epigon-Arbejde, skabt over den franske Tragedies klassiske Læst, hans Landsmand Johan Nordal Bruns »Zarine«, og et mere end middelmaadigt Eksemplar af Syngespillet, Niels Bredals »Tronfølgene i Sidon«, hvor Arier med den taabeligste Tekst, foredragte i italiensk Stil, afløste den lige saa banale og konventionelle Dialog, gav Wessel Stødet til sin Parodi. I Virkeligheden var det et Slag mod en hel Tidsalders stivnede æstetiske Former, han rettede, og et Slag, som blev dræbende. Det er vel muligt, at den Læser, som møder med litterære Forudsætninger, som indser, at »Kjær-

lighed uden Strømper« former sig som en Parodi paa en Kunst-arts unaturlig forvredne Formdyrkelse, paa Tvangen i Fordringen om Handlingens, Tidens og Stedets Enhed, og som Scene for Scene kan følge Forbilledets Latterliggørelse, har et særligt Udbytte af Læsningen. Og dog — »Kjærlighed uden Strømper« forelæses den Dag i Dag i Hundreder af Skoler i Danmark og Norge for Tusinder af halvvoxne unge Mennesker, der uden særlige Forudsætninger af Hjærtens Lyst skoggerler over de burleske og kaade Indfald. Hvori ligger dette? Vel ganske simpelt deri, at Wessels parodiske Digtning i sig selv er et non plus ultra af Komik. Fornøjelsen, den rent umiddelbare Glæde ved dens komiske Kraft, bliver saa noget nær den samme for den jævne Læser, der nyder den rent ureflekteret, som for den, der kender Baggrunden for dens Tilblivelse. Dens Hemmelighed er dens Dobbeltthed og hviler til syvende og sidst paa Misforholdet mellem Form og Indhold. De vulgæreste Mennesker, den trivielleste Konflikt, den dumme Snak præsenteres i Alexandrinernes stoltserende Vers, og skikkelige Borgerfolk udtrykker deres banale Tanker i højt-klingende Arier.

Men hvorledes kom Wessel til at skrive denne den dansk-norske Fælleslitteraturs klassiske Parodi? Det er let at forklare — for saa vidt som Anledningen laa lige for — og det er svært at forklare, fordi det geniale altid unddrager sig Forklaring. Noget sobert Liv levede hin Tids Studenter just ikke — og den Tids Nydelsesmidler var i første Række Brændevinen, og naar det kom højt, en Bolle Rompunsch. Og han, Studenten med det gode Hoved, der slog sig igennem som Sproglærer og iøvrigt tog til Takke med al Slags tilfældigt litterært Arbejde, søgte som mange andre Trøst for en kummerlig og uhyggelig Eksistens og for en til Tider opdukkende Melankoli i den klare Vædske, som kaldes »Livets Vand«, men som for altfor mange smukke og gode Hoveder i svundne Aarhundreder blev det stik modsatte. Men nu og da fik han vel ogsaa i sin Studentertid de Par Mark lilovers, som en Billet til Staa-Parterret kostede. Og man forstaar, at hvad den kritiske og humørlystne, spillevende og kærnesunde unge Normand ofte saa paa det eneste danske Teater i Retning af Falskhed og Unatur — vel sagtens gengivet endnu mere falsk, end det har været tænkt — i den franske Tragedie og dens Efterligninger og i Syngespillets fjøllede Hyrdetravestier, at alt dette har udræsket hans sunde Sans, at det har syntes ham latterligt og bagvendt. Og saa

en Aftenstund efter en saadan Komedieforestilling er vel »Kjærlighed uden Strømper« bleven udtænkt og flere Scener maaske straks nedskrevne.

Næppe har Wessel selv anset det for en litterær Heltebedrift. Det var jo kun, hvad man senere har kaldt en »Studenterkomedie« — en lystig Travesti, omtrent som da Sven Lembeke godt og vel hundrede Aar senere skrev »Médora« som Parodi paa de Dumaske og Sardouske Ægteskabsdramer. Men da Wessel saa læste »Kjærlighed uden Strømper« for Kammeraterne, vel især for den lille Kres, der dannede Stammen i »Norske Selskab«, blev Jublen stor. Det var dem, der fik dette »Sørgespil i 5 Optog« trykt — det blev annonceret i »Adresseavisen« som værende af »Hr. Wessel, en Nordmand«, og det var dem, som fik det indleveret til Teatret, der mærkelig nok spillede »Kjærlighed uden Strømper« jævnsides med de Stykker, det parodierede. Men i det lange Løb var det Wessel, der blev Sejrherr.

Saaledes blev et af Mesterværkerne i vor Litteratur bevaret for Efterverdenen. Men hvad der ikke saa let fattes, er det mærkelige, at denne rige komiske Aare kun én Gang brød ud og fossedede som en af Elvene i dens Ejers Hjemland. Hvad Wessel bagefter gav, var i Forhold hertil kun lutter Smaamønt — det bedste vel de rimede Fortællinger, der blev folkelige ved Aartier igennem atter og atter at bruges i Dalidens »Declamatorier«.

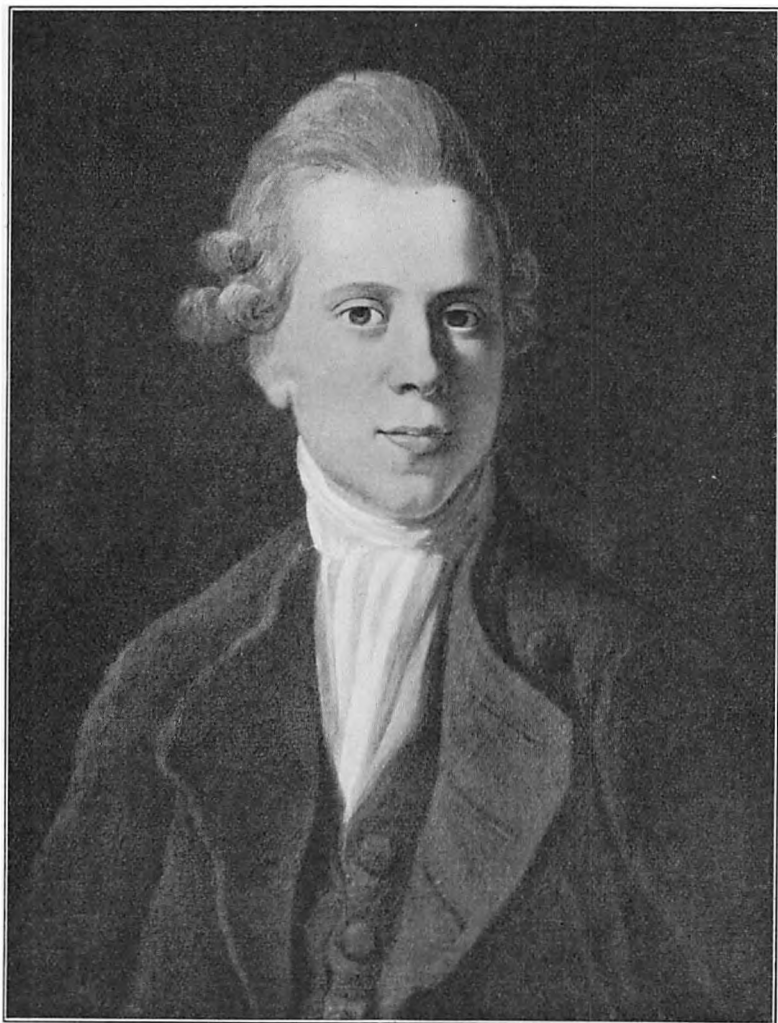
Men der er noget stolt i Johan Herman Wessels Eftermæle: at sejre og mindes gennem Slægtled efter Slægtled for een Daad alene.

. . . »Han staar ene udenfor Trængslen.«

Johan Herman Wessel, f. i Jonsrud $\frac{9}{10}$ 1742, kom 1761 til København og blev Student, levede som Sproglærer og Oversætter. »Kjærlighed uden Strømper« udkom 1772, hans Digte i det følgende Tiaar tildels i et Vittighedsblad »Votre Serviteur Otiosis« (∅: for dem, der har gode Stunder), som han udgav. † i København $\frac{20}{12}$ 1785, begravet paa Trinitatis Kirkegaard.

(J. Levin: Wessels Levned i J. H. Wessels samlede Digte. — Henr. Jæger i Skoleudgaven af »Kjærlighed uden Strømper«.)

N. A. ABILDGAARD

Jens Juel pinx.

NIKOLAI ABILDGAARD.

1743—1809.

Af SIGURD MÜLLER.

EN Dag for vel omtrent firsindstyve Aar siden bad en lille Flok unge Kunstnere om Lov til at se de Malerier af Abildgaard, som dennes Enke ejede. De opnaaede Tilladelsen. Men da en af dem, henvendt til en Kammerat, udtalte, at »Filoktet« sikkert var Samlingens Perle, blussede Justitsraadinden op: »Saa De understaar Dem til at veje og dømme Nikolai Abildgaards Værker! Ud med Dem alle til Hobe!«

Historien er betegnende; den nidkære Hustrus Opfattelse af Manden som en over al Kritik hævet Storhed var hun optugtet i; den deltes i sin Tid af alle »skønsomme Kunstens Yndere«. Helt anderledes var hans Forhold til Landsmændenes store Mængde, Folket i Almindelighed: for de fleste kun almindeligt dannede var han den unærmelige, en ren Navneværdi, naar det kom højt; — hans Emner fjerntliggende, hans Stil fremmedartet.

Abildgaard var en Kunstner med sjældent udpræget Sans for Billedets storladne og skønne Opbygning, for Kraft og Adel i Linieføringen; hans Kolorit var paa én Gang varm og mild; sin Pensel førte han med et Liv og en Sikkerhed, der næppe er overtruffen i dansk Kunst. En Mand, der »kunde sine Ting«, klog, boglærd, især paa den klassiske Litteraturs Omraade, med stort Kendskab til Anatomi, Perspektiv og Dekorationskunst og meget andet. Men forstaaet af Folket kunde han ikke blive, mindst af dem, i hvis Tid det store Gennembrud førte ind til det nittende Hundreedaars naturdyrkende Kunst. Det er vitterligt, at han lagde sine Lærlinge paa Hjerte ikke at fordybe sig for inderligt i Naturformerne: den højeste Kunst, den, som skulde løfte og forædle, virke kultiverende, maatte være i tilegnende Forstaaelse med, hvad de svundne Tiders Stormestre havde frembragt. Og af Andenhaands

Studier var det Kunstværk præget, som Kunstneren sendte hjem fra Rom, og som gav Stødet til, at han blev Medlem af og Professor ved Akademiet: Grækerhelten Filoktetes, der vaander sig under Pinen i det Saar, en giftig Pil har voldt ham. I Virkeligheden et mægtigt Kunstværk og til Trods for den Kendsgerning, at Paavirkningen ude fra let lader sig paavise — Michelangelos Figurer i det Sixtinske Kapel, Tizians Farve, — et Arbejde, der vidner om dyb og selvstændig Opfattelse af Emnet, om ægte Kunstneraand.

Et Par Aar efter Hjemkomsten fik Abildgaard Bestilling paa til det ny Christiansborg at male en Række store Billeder med Scener af alle de oldenborgske Kongers Levned eller allegoriske Hentydninger dertil, desuden adskilligt over sagnhistoriske Motiver og en Mængde symbolsk-ornamentale Kompositioner. Med vældig Energi tog han fat paa Arbejdet og gennemførte det saa vidt, at bl. a. to af Hovedbillederne var paa Plads, da Slottet i 1794 fortaeredes af Ilden. »Nu brænder mit Navn«, udbrød Kunstneren, da han saa' Luerne slaa op fra Kongeborgens Tag — og saa tungt ramles han af Ulykken, at han i flere Aar følte sig lammet i sin Egenskab af Maler og kun i meget ringe Udstrækning virkede som saadan. Mon Tabet dog i Virkeligheden var af saa overvejende Betydning? Nu til Dags vil kun de færreste tro det. Skitserne til de mest fremtrædende af Slotsbillederne har man endnu; de lader os ganske kolde, hvor megen Agtelse man end kan have for hans Dygtighed og for den Skønhedssans, der en lagt for Dagen ved Figurernes Fordeling i Rummet, deres indbyrdes Forhold og deres Enkeltbevægelser. Netop det, der for Kunstneren selv var det afgørende, »Tanken«, »Sindrigheden«, »Allegorien« bryder vi os ikke om. Arbejderne staar for os som rene Konstruktioner, hvor Hjernen har haft det afgørende Ord, Hjertet slet intet at sige. Og saa er de dømt; lad dem hvile i deres Glemsel.

Abildgaard havde været uheldigt gift; som ældre Mand indgik han nyt og lykkeligt Ægteskab (1803), og omtrent samtidig tog han igen for Alvor fat paa Penselen. Som de ældste betydeligere Værker fra denne hans sidste Periode nævnes de fire Billeder til Scener af en oldromersk Komædie, Terentius's »Pigen fra Andros«. Noget af det samme, der er sagt om Slotsmalerierne, gælder ogsaa om disse: intet af, hvad man kan kalde Inspiration, men stor Lærdom, sjældnen Klogskab og overlegent Herredømme over de kunstneriske Virkemidler. Størst Værd har de uden Tvivl, som det ogsaa

tidligere er sagt, i deres Egenskab af oplysende Illustrationer til Livet i en antik By.

Men skal vi lære ret at værdsætte Abildgaard, at forstaa ham som en virkelig Mester, ja som en af vore største, er der andet Stof at granske — en lille Række Billeder, der ligesom Filoktetes, Skitserne til de ved Slotsbranden tilintetgjorte Malerier og Arbejderne over Komediemotiver findes i Københavns Kunstmuseum, en Snes ikke store og for en Del ikke meget gennemførte Stykker fra forskellige Perioder i Kunstnerens Liv, mest den sidste.

Meget bredt, men paa sin Maade glimrende malet er »Ossian synger til sit Harpespil«, Billedet af Sagnskjalden, den blinde gammelirske »Barde«, der sidder paa en omstyrtet Træbul i Skoven og rører Strengene til Kvadet om svundne Tiders Helte og deres Gerninger; mellem de mørke Stammer suser Stormen ind, leger med hans side Skæg og sører Kappen til Vejrs og fra Siden op over hans Hoved. Kun saare sjældent er det lykkedes en Mester at binde saa vældig en Stemning — Storhed, Uhygge, »løsslupne Elementaraander« — til et Lærred af saa ringe Omfang; blandt de faa Sidesykker kan vel dog nævnes et andet af Abildgaards Hovedværker, »Sokrates i Henrykkelse«, men dette kendes kun af Clemens's Kobberstik. To Billeder til Romeren Apulejus's Fortælling »Æselet« er i malerisk Henseende endnu mere fremragende, ja betegner vel endogsaa ved Siden ad »Filoktetes« det Højdepunkt, hvortil det overhovedet var givet Abildgaard at naa; i dem begge er Opbygningen, den Maade, hvorpaa Figurerne fylder Rummel, og Liniernes Samspil Udslag af stor kunstnerisk Formaaen, og aldrig er vel Mesteren i Henseende til Farvens Skønhed og Lyskraft kommen sine store Forbilleder saa nær som i disse Arbejder. Uovertræffelig Fortællekunst er Scenen, hvor Trylledrikken virker, saa Lucius omskabes til Æsel; Hovedet er allerede undergaaet den sørgelige Forvandling, og mærkelig fint som tydeligt er det i Kroppens Bevægelse antydte, at ogsaa den er paa Overgangen til det dyriske. Og hvor klart et Udtryk er der ikke givet for den unge Kvindes Rædsel ved Synet af de Følger, hendes Fejltagelse har medført! I det andet Apulejusbillede, hvor Æselet i Røverhulen sammen med den fangne Dame lytter til Kællingens Fortælling, har vi vistnok Abildgaards formskønneste Komposition. Saa nævner vi af Kunstmusæets Billeder endnu kun de storslaaede og ålvorlige Illustrationer til »Niels Klim« samt »Papirius og hans Moder«, hvor de to Hoveder er langt mere

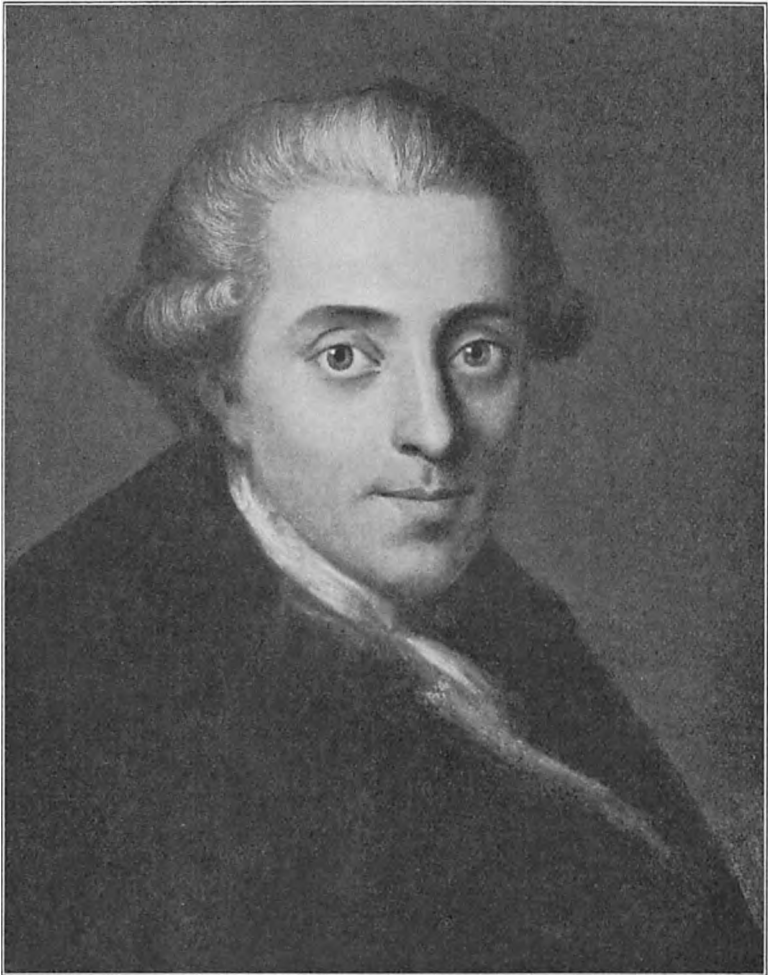
personlige og udtryksfulde, end det ellers er Tilfældet hos Abildgaard, blandt hvis fremragende Egenskaber den at være dybtgaaende Sjælsskildrer ellers ikke findes. — Hvor omfattende en Aand og hvor maalbevidst og sikker en Mester Abildgaard var, derom bærer for øvrigt hans mangfoldige Tegninger lige saa afgørende Vidnesbyrd som Malerierne. Og ikke mindre tydeligt end disse lægger de for Dagen, at det ikke er med Urette, man har talt om hans Hang til usund Overdrivelse.

Glemmes bør det ikke, at den boglærde, stadig granskende og grublende Kunstner, der i mange Aar ledede Kunstakademiet med saa fast en Haand, at han blev regnet for en ren Despot, ved Siden ad sin Virksomhed som Maler fik Tid til at vise, hvad han evnede som Arkitekt og som Billedhugger; han er Mesteren for den smukke, nu desværre noget ombyggede Gaard Nr. 5 paa Københavns Nytorv, gav Tegningen til Frihedsstøtten og modellerede en Del; ved sine Møbeltegninger har han hjemlet sig Ret til at nævnes som den første Maler, der herhjemme har gjort noget for Kunsthaandværkets Udvikling. Han var en stejl, herskesyg, kampkær og overmaade selvfølende Personlighed, men paa den anden Side retfærdig og fri for Smaalighed. Helt igennem en Mand med Hjertet paa rette Sted; hvad han var for Thorvaldsen som trofast Ven og virksom Støtte i vanskelige Aar, giver ham Krav paa alle danskes Taknemlighed.

Nicolai Abraham Abildgaard, f. København 1743, døbt $\frac{11}{10}$, Malersvend, gennemgik det nye Kunstakademi, vandt 1764—67 Sølv- og Guldmedaljerne, opholdt sig i Rom 1772—77, i Paris 1777, Medlem af Akademiet i København 1778, Professor s. Aar, Direktør for Akademiet 1789—91 og 1801—1809, † Spurveskjul ved Frederiksdal $\frac{1}{2}$: 1809.

(Th. Oppermann: *Kunsten i Danmark under Frederik V og Kristian VII* (1906).)

JOHANNES EVALD

Erik Pauelsen pinx

JOHANNES EVALD.

1743—1781.

Af IDA FALBE-HANSEN.

DER er en gammel jydsk Husmand, som tre Gange har læst Evalds »Adam og Eva«; og hver Gang han leverer Bogen tilbage til Biblioteket, han har laant den af, siger han: »Det er den skønneste Bog, der er skrevet.«

Saadanne Læsere har Evald sikkert ikke flere af; udenfor Fagmændenes, Litteraturhistorikernes, Kreds er der næppe ret mange, der har læst andet af ham, end hvad der findes i Læsebøgerne. Hans Værker hører ikke længer til den læste Litteratur — men saa meget mere tilhører hans Livsværk *Litteraturhistorien*. Der er hans Navn et af de store.

Den sidste Halvdel af 18. Aarh. er paa alle Omraader en Revolutionstid. Den store franske Revolution af 1789 er det *politiske* Udslag af en mægtig Bevægelse, der forud var gaaet over Evropa. Aristokratiets Overherredømme havde faaet sit Grundskud før den Tid, tredje Stand var rykket ind paa Litteraturens Mark og havde sejret der, før den sejrede politisk. Det lyder underligt for os nu, men det *var* saa, at i den højere Poesi, Tragedie og episk Digtning kunde man efter den gamle Tids Smag kun bruge fornemme Folk: Konger og adelige Personer. »Tragedien taaler aldeles ikke, at man indfører Personer af ringe Stand, thi den handler kun om kongelig Vilje, Drab, Fortvivelse, Børne- og Fadermord, Krig, Oprør, Klagen, Hysten, Sukken og deslige« siger en af Tids-Smagens Lovgivere. I komisk Poesi kunde man omvendt kun bruge »gemene Folk«; dem skulde der les ad.

Det er i England, man først opdager, at højsindet Tænkemaade, stærke Lidenskaber og inderlig Følelse ikke er afhængig af Rangforordningen, men at der i Borgerstandens Liv lige saa vel findes tragiske Konflikter, og at disse ikke griber os mindre,

fordi de staar os nærmere. Saa gaar Kravet om Udvidelse af Poesiens Omraade ud over Evropa, og det breder sig mere og mere; man faar efterhaanden Øjnene op for, at overalt hvor der er Mennesker, der er ogsaa Stof at finde for Poesien.

I Joh. Evald havde Danmark en Personlighed med ganske særlige Belingelser for at blive en Folkets Digter. Han kendte og omgikkes Almuen paa en anden Maade end de fleste andre studerede Folk. »Min Skæbne har i en Aarrække indskrænket min Omgang til den Klasse af mine Medborgere, som i en vis Forstand kan kaldes den ringeste, men i en anden og sandere uden Tvivl er den største og betydeligste. Bønder, Tjenestefolk, Haandværkere, Høkere, smaa Bestillingsmænd, med eet Ord: det, vi kalder Almuen, opfyldte for største Delen den Cirkel, som jeg daglig drejede mig i«, siger han og skildrer den Glæde han havde ved at studere saadanne Naturer, der ikke var forvanskede af Konventionen, men hvor det menneskelige laa fremme i sin Oprindelighed. Det bliver da ogsaa ham, der vover det dristige Skridt at gøre jævne danske Almuesmænd til Helte i et stort Drama. I »Fiskerne« giver han et Billede ikke blot af Sømændenes daglige Liv, deres Bekymringer og Glæder (især i Sangene, som »En Sømand med et modigt Bryst« og »Kong Christian«) men ogsaa af deres Mod, Raadsnarhed i Faren, deres Højsind, deres Medfølelse for andres Nød og deres Uegennyttighed. Han gav os et Folkeskuespil, som hans Samtid kunde paaskønne, men som vi ikke fik Sidestykker til før langt, langt senere. Mindre bekendt er hans Skildring af danske Bønder (i »Landsbyhøjtiden«), hvor han lader den selvfølende Bondemand synge i helt drachmannske Toner:

Jeg sætter min Hat
saa højt som den bedste.
Jeg yder selv min Skat;

jeg har, trods hver en rig,
nok, mer end nok til mig
og noget til min Næste.

Jeg sætter min Hat saa højt som den bedste!

Det var nu ikke Evalds Hensigt at give et Billede af en abstrakt Almue; det var sit *eget* Folk, han vilde skildre — hans Opgave var en *national* . Og dette hænger sammen med, at han ogsaa paa et andet Omraade øvede en ny og dristig Daad.

Var det en Forargelse at gøre Almuesmænd til Hovedpersoner i en alvorlig Digtning, saa var det efter den Tids Smag endnu utilladeligere at hente Stoffet fra vor egen Oldtid. Den store Bevægelse, vi kalder Renaissancen, udgik jo fra de romanske Nationer og havde for deres Aandsliv været en mægtig Vækkelse, en

virkelig Genfødselse. Frankrig især blev det førende Land. Dets Litteratur naaede en Højde som aldrig før, og de franske Smagsregler blev anerkendt som ubrydelige Love. Men dermed fulgte en Foragt for de ikke-romanske Nationer, særlig for de gotisk-germanske Folk. Ordet »gotisk« blev brugt som Skældsord for alt hvad der var raat og barbarisk, og dette blev i hine Tider kritikløst eftersnakket af Tyskere og Nordboer.

Da begyndte midt i Aarhundredet disse Folks nationale Selvbevidsthed at vaagne. Det var fra Tyskland, denne Vækkelse udgik; Klopstock var den, der vovede at minde sine Landsmænd om, at de var Tyskere og ikke Franskmænd. Og det var ham, der gav Evald Mod til at vælge en Helt fra sit eget Lands Oldtid til Æmne for et stort Drama. »Rolf Krage« (1770) er i Virkeligheden en Bedrift — »en af de store Bedrifter i Verdenslitteraturens Historie« kalder en nyere engelsk Historiker den. Naar Nutiden finder, at Stykket bærer mere Præg af d. 18de Aarh. end af Oldtiden, maa det huskes, at det ikke var Evalds Opgave at vise, at de gamle Nordboer var vildere og voldsommere end den nyere Tids Mennesker; det var hans Samtid kun allfor overbevist om. Hans Opgave var at fremdrage det almenmenneskelige, som ogsaa fandtes hos dem; han vilde vise, at der til alle Tider, under alle Forhold fandtes menneskelige Lidenskaber, der fører til Forbrydelse (Hjartvar), og Fordomme, som friere Aander kan se ud over (Rolf fordømmer, ligesom Shakespeares Hamlet, Blodhævnen). »Rolf Krage« er vel det af Evalds Digterværker, som er mindst umiddelbart tillalende for Nutidslæsere; men dets historiske Betydning kan næppe overvurderes. Alene Øhlenschlägers Vidnesbyrd, at det var dette Stykke, der vakte hans Sans for Nordens Oldtid, er nok til at vise det. Lettere tilgængeligt er hans »Balders Død«, hvor ogsaa Formen — den fra Shakespeare kendte femfodede Jambe, der senere blev det fastslaaede Tragedieversemaal i Tyskland som i Danmark — var en dristig Nyhed; i den berømte Valkyriesang genfødsedes et Oldtidskvad i moderne Kunstform.

Naar Evald valgte Dramaet som Form, var det med beraad Hu. Hans største Evner laa vel paa et andet Omraade: han er den første store *lyriske* Digter, der synger udenfor Kirken. Men det danske Folk var ikke noget læsende Folk i de Tider; kun fra Skuepladsen kunde han faa Kredse i Tale, han ellers aldrig vilde naa til. Folkets Digter vilde han være. Hvor stort han saa paa

dette Maal, derom vidner hans desværre ufuldendte Skrift om Almuens Oplysning, en Opgave, han fremfor alt lægger Digterne paa Hjerte. Paa Folkets Læber lagde han selv vor første National-sang. — Som Lyriker har han ikke mange Strengte paa sin Harpe; særligt paafaldende for Nutidsmennesker er det, hvorledes han gaar udenom de to uudtømmelige Emner for det næste Aarhundredes Lyrik: Naturen og Elskoven; hans ypperste Digt, *Rungsteds Lyksaligheder*, danner dog en herlig Undtagelse. Men de Strengte, han har, bruser med stærke og rene Toner og med en egen orgelagtig Klang. I *Oder til Sjælen* og Gravdigtene lyder denne Klang klarest og kendeligst.

Evalds Værker har aldrig været Morskabslæsning, og Afstanden i Tid har lagt dem endnu fjærnere for dem, der vil komme let til litterær Nydelse. Der skal gøres et Arbejde for at faa Udbytte af hans Digting. Men at det kan gøres og lønner sig at gøre, derom vidner den gamle Husmands Ord. Det lønnes med Indsigt i en af de elskeligste og rigeste Digtersjæle.

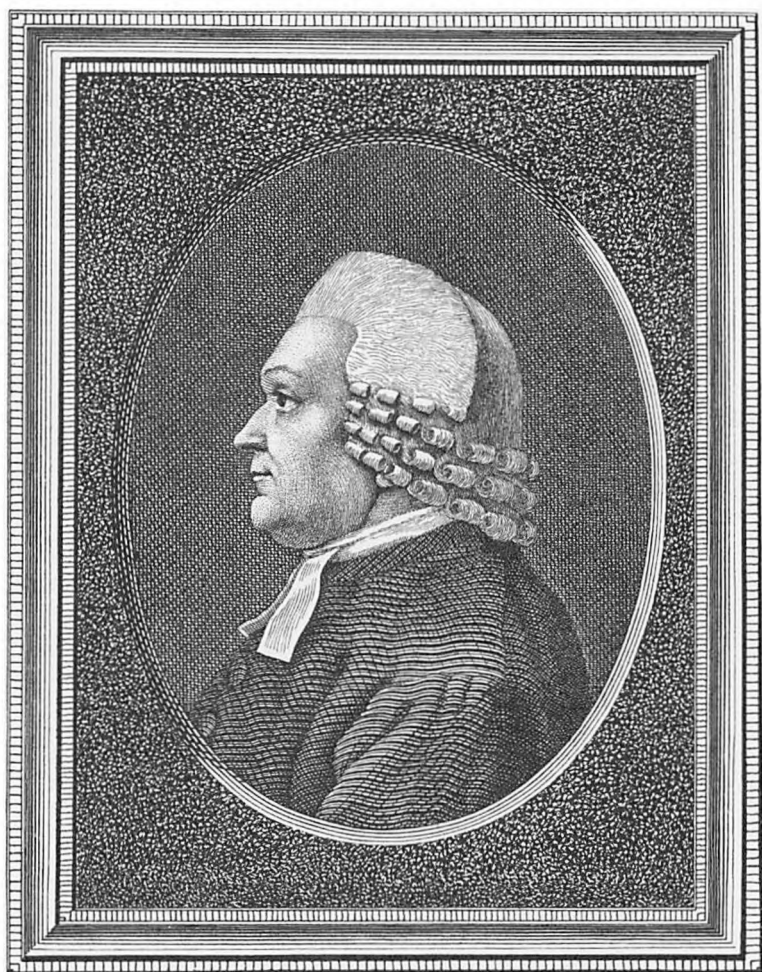
Selv de, der ikke kan overkomme at gøre dette Arbejde, vil kunne have Udbytte af at følge hans korte Levnedsløb, der udefra set kun synes at være en Fortælling om Ulykker og Nedgang, men indadtil var en stadig Arbejden og en rig Udvikling til kunstnerisk Klarhed og Modenhed.

Johannes Ewald, f. København ^{10/11} 1743, Student fra Slesvig Skole 1758, begyndte at studere Theologi, blev forelsket i Arense Hulegaard, løb hjemmefra og gik i preussisk Krigstjeneste, deserterede til Østerrigerne, vendte hjem 1760, theol. Kand. 1762, begyndte sin Digtergerning 1764, skrev Kantaten ved Fr. V's Død (»Hold, Taare, op at trille«) 1766, Adam og Eva 1769, Rolf Krake 1770, Rungsteds Lyksaligheder 1773, Balders Død 1775, Fiskerne 1778. † København ^{17/3} 1781.

(Hammerich: Ewalds Levned. (1860). — A. D. Jørgensen: Johannes Ewald. (1888). — Levnet og Mening, udg. v. L. Bobé. (1911).)

N. E. BALLE

Tabula ad Vivum del. G. Jausps.

Hafniae 1798.

NICOLAI EDINGER BALLE.

1744—1816.

Af L. Koch.

BALLE var et Barn af sin Tid. Ogsaa han mente, at der trængtes til store Reformers i Kirken, Forandringer i Kirkelærens Form, i Gudstjenesten, i de Lærebøger, der brugtes i Skolerne. Man maatte se at komme bort fra Overleveringen, der kun var Menneskeværk, og alene søge tilbage til Skriften, der for ham Ord til andet var Guds af den Helligaand indgivne Ord. Men dermed var egentlig ogsaa Aandens Gerning i Kirken endt; alt, hvad der ikke bogstavelig kunde udledes af Skriften, kunde der ingen Betænkelse være ved at bortkaste eller forandre. Men ved Siden heraf havde han en fast og levende Tro, der ofte standsede ham, naar andre i deres Reformiver gik saa vidt, at Kristendommens Væsen krænkedes, og da der tilsidst brød en Bølge af ren Vantro ind over Landet, stillede han sig imod den som en uforfærdet og utrættelig Herrens Stridsmand. Ingen dansk Biskop har kæmpet saa haard en Strid for Guds Rige som han.

Den første Gang Balle mærkede, at han maatte gaa mod Tidens Strøm, var allerede et Aars Tid, efter at han var blevet Biskop. — Den kgl. Konfessionarius Christian Bastholm foreslog da en fuldstændig Omgørelse af hele Gudstjenesten. Balle har i en Skrivelse til Kancelliet kaldt dette Forslag »jødisk katolsk Grimasseværk«. — Men da han skrev imod en saadan Forandring af Gudstjenesten, faldt de moderne Forfattere over ham med stor Voldsomhed, og han maatte gøre den Erfaring, at han ikke kunde gøre Regning paa Understøttelse fra Regeringen.

Men derfor opgav han ikke Arbejdet for Reformers, og det lykkedes ham ogsaa at sætte to saadanne igennem; han udarbejdede den Lærebog, som skulde afløse Pontoppidans Forklaring, og den evangelisk-kristelige Salmebog, der skulde træde i Stedet for Kingos.

Om denne siger han selv, at den er rensset for systematiske Bestemmelser, den holder sig til Biblen alene, og ganske lignende Udtryk bruger han om Lærebogen. Men det er bekendt, hvorledes man, da Oplysningstiden havde udtømt sine Kræfter, maatte søge begge disse Bøger erstattede af andre.

Heller ikke tilfredsstillede de i hans egen Tid. Kristendommens Sandhed angrebes aabenbart, Kristus var kun en jødisk Lærer, hans Forsøg paa at blive Israels Konge var mislykket, hans Disciple havde forfalsket hans Lære; men nu var man i det oplyste 18de Aarhundrede istand til at fremstille denne rensset fra alt overnaturligt, saa den blev klar og gennemskuelig for Fornuften.

Men da var det, Balle viste, at han ikke var en Lejesvend, der flygtede, da Ulven kom; saa godt som ene optog han Kampen mod »Vantroens forenede Magter«, dels ved et Tidsskrift, han udgav, og, hvad der vel havde større Virkning, ved de Bibellæsninger, han hver Søndag Eftermiddag holdt i en af Københavns Kirker, hvor han forkyndte det Guds Ord, som nu var blevet dyrt i Landet. — Det regnede ned over ham med Spot og Forhaanelse, og der udspreddes onde Rygter om Uordener, der skulde have fundet Sted ved Bibellæsningerne, og han var ingenlunde ligegyldig ved saadant; hans Bestræbelser kunde forekomme ham saa forgæves, at han tænkte paa at søge Ansættelse i Tyskland, eller at trække sig tilbage til et Landsbyembede. Men han holdt ud paa sin Plads og bar det Kors, der var lagt paa ham.

Balle tog sin Afsked 1808. Han fik dog ikke den sorgfri Alderdom, han vel har haabet paa. Det Tungsind, som han ansaa for en Arv efter sin Moder, fulgte ham til Graven. Men da han 1816 døde, blev han begravet med stor Deltagelse baade fra høje og lave, som Grundtvig siger: »Fyrster fulgte ham til Jorden, som var Drengene før til Spot«.

Sællands Stift har haft lærdere og mere begavede Biskopper; men ingen har været Martyriet nærmere end Balle.

Nicolai Edinger Balle, f. Vestenskov (Lolland) ^{12/10} 1744, gik i Skole i Nakskov og Slagelse, Student 1762, tog theologisk Embedseksamen 1765, opholdt sig i Udlandet 1766—69, Sognepræst for Kjeltrup og Gjøtrup 1771, theologisk Professor ved Københavns Universitet 1772, Dr. theol. 1774, adjungeret Biskop Harboe som hans tilkommende Eftermand 1782, Biskop i Sjællands Stift 1783, kongelig Confessionarius 1800, tog sin Afsked som Biskop 1808, † København ^{10/10} 1816.

(J. Møller: Biskop Balles Levned og Fortjenester (1817). — L. Koch: Biskop N. E. Balle (1876).)

Jean-Jacques Pinx.

JENS JUEL.

1715—1802.

Af SIGURD MÜLLER.

ET Selvportræt af Juel, tilhørende Kunstakademiets Samling, viser den næppe tyveaarige Maler arbejdende ved sit Staffeli. Udført er det med forbavsende Dygtighed, smukt formet, klart og overmaade fint i Farven; ogsaa ved sin elegante Penselføring hævder det sin Plads som »en ægte Juel«. Men hvad der har endnu mere at sige: i dette Ungdomsværk har vi allerede Mesteren helt og holdent, som vi kender ham fra hans allerbedste og modneste Værker — som den straalende elskværdige Skildrer, den Fuldblods Optimist, der ser Forbilledet fra de bedste Sider, har idelt godt at meddele og er glad ved, at det forholder sig saaledes. Mellem alle berømte Malere Lysalfen. Et glimrende Fortrin, det, der har gjort ham elsket i sin Tid som ingen af vore andre Kunstnere før Thorvaldsen, og som vil holde hans Navn op i Lys gennem Aarhundreder. Men ogsaa en Fare, en Fristelse, der nødvendig maa føre om end ikke til et egentligt Fald, saa dog til mere end en blot Snublen. Den elskelige Optimist, der tillige er Virtuoso, raadig over alle Virkemidlerne, hurtig til Opfattelse, flink til Karakteristik og let paa Haanden, maa blive Modemaler. Og det taaler i Længden ingen.

Her er da Forklaring til, at Jens Juels Frembringelser er af saa overordentlig forskellig Værdi, nogle Mesterværker, andre ret ligegyldige Sager, som ene virker ved et vist elskværdigt, gennemgaaende tillige »fornemt« Præg samt ved den aldrig svigtende glansfulde Haandfærdighed, hvormed de er malede, og den »behagelige« Farvestemning. En vældig Række Herrer og Damer, der ser ud, som om de alle var knyttede til hinanden ikke blot ved fælles Temperament (»sangvinsk-flegmatisk«), fælles Kultur, fælles Optugtelse i Tidens »Anstand« og »gode Manerer«, men

ogsaa ved Slægtskabsbaand; selv i det rent legemlige, Ansigts og Hænders Formkarakter, vil man finde et og andet, der kan tydes som Familielighed. En stor Udstilling af Juels Portrætter er da ikke lige morsom helt igennem; man vil altid føle sig fristet til at udskyde en stor Brøkdæl af det ophængte, glemme det, helst maaske ønske det ud af Verden.

Det »Skilderi«, »Mardokais Triumf«, der indbragte Kunstneren Akademiets store Guldmedaille, hænger paa Charlottenborg og er i alle Henseender elendigt Arbejde. Man *ved*, at Billedet er af Juel; hvis ikke vilde Nutidens Dom over det have lydt paa uhjælpelig Talentløshed og et Lavmaal af Uddannelse: usammenhængende Komposition, de slet bevægede Figurers Ansigtsudtryk værre end Udtryksløshed, Tegningen maadelig, Farven daarlig Recept. Hvorledes er dette muligt? Juel havde jo allerede ikke faa Aar i Forvejen været den gode Kunstner, vi kender fra det nævnte Selvportræt, og i Mellemtiden havde han malet adskilligt af blivende Værdi. Forklaringen gives i det gamle Ord, at ingen er Mester uden for de afsatte Grænser. Og Juel var nu en Gang ikke Historiemaler, havde vistnok lidet til overs for »den store Stil« og de »store Emner«; Navnet Mardochai var ham en tom Lyd. Atter et gammelt Ord: »Af intet kommer intel«: saa vist, som Juel ikke havde Følelse for Opgaven, maatte han »løse« den paa den Maade, der lod alt væsentligt uløst.

Det andet Billede, der falder uden for, hvad vi ellers forstaar ved Juel, er Portrættet af en Tigger, vanfør Dværg, malet under det fire Aars Ophold i Rom, nu paa Kunstmusæet. Ogaa her maa vi støtte os til historisk Vidnesbyrd for ikke at frakende Juel Arbejdet, men dermed hører Fælleskabet med Medaillebilledet op. »Bajocco« er et af dansk Malerkunsts lydeløseste Mesterværker: gnistrende Liv, udtømmende Karakteristik, et Følelses- og Stemningsindhold, der sætter baade Hjerte og Tanke i Bevægelse som kun lidet af, hvad Mesteren ellers har efterladt sig. Gennemførelsen er i et og alt glimrende, men ligner saa lidt som muligt Juels sædvanlige; han, som ellers virker ved sin bløde, elegante Pensel, sin fint sammensmeltede Farve — Dagklarhed, Søndagsglans —, har her arbejdet med næsten brutal Energi; Penselen er bred som hos det 17de Aarhundredes store Napolitanere, og Koloriten leder i ikke ringe Grad Tanken hen paa dem, mørk og uglad, som den er. En herligt henmalet Skitse, i en vis Forstand Juels paa én Gang genialeste og dygtigste Værk.

— En ægte Mester har man kaldt Juel; som en saadan lærer vi ham at kende af hans bedste Portrætter; Kunstmusæet ejer Stof nok til en rigtig Værdsætning af ham. Selv i hans fremragende Arbejder er der ganske vist saa godt som altid noget, der stærkere eller mindre stærkt bringer hans svage Side i Erindring — det, man maaske med et enkelt Ord kan betegne som hans Lyst til at behage; helt til Bunds i Karakteren gaar han kun rent undtagelsesvis, og for sit Hang til en noget letkøbt Idealisme gør han sig næsten aldrig helt fri. Men store og herlige Egenskaber bærer ham oppe. Først og fremmest den, at han evner at vække vor Interesse for den skildrede, lærer os at føle med ham, at forstaa og dele hans Stemning. Den ægte kunstneriske Opfattelse, ud fra hvilken han arbejder, lokker han os ind i paa lignende Maade, som naar den lyriske Digter gør os forelskede i den, han synger om; er der ikke et vist Slægtskab mellem Juel og Christian Winther? Den ene som den anden »synger, som han kan«, og finder sin Lykke i »et blaaøjet Smil«. Lysglade Aander, der ikke »svinger sig til Gudhjem«, men »sky vender Blikket fra Afgrundens Rædsler« og elsker »Jorden, den lyse«. Det ligger da saa at sige i Sagens Natur, at Juel — hvor skønne Billeder han end lejlighedsvis har givet af modne Mænd og ældre Kvinder — dog fornemmelig er Ungdommens og ganske særlig den unge Piges Maler. Og hermed forliges det da ogsaa helt vel, at hans Farve altid er skær og lysende, hans Pensel saa let og elegant, at den overall fryder Øjet. En Opregning af Hovedværkerne inden for hans Portrætkunst vilde her være lidet paa sin Plads; kun om et enkelt skal der mindes, baade fordi det er saa vidt kendt fra Genivelser, og for dets sjældne Dejligheds Skyld: Juel ved sit Staffeli, hans Hustru ved hans Side, dybt betagen af Arbejdet, der vel nu lige er fuldendt. En i Indhold og Form — dette sidste Ord taget i allervideste Betydning — lige kostelig Lovsang til Ægteskabets Pris som til Kunstnerhjemmets og til Arbejdets. Han er glad over, hvad han har faaet gjort, og véd, hvad det er værd. Hustruen er Mandens »Medhjælp«. Der er Hygge og Fred og et Væld af den Skønhed, der taler om Aand og Fred og Lykke.

Juels Kærlighed til »den lyse Jord« giver sig ikke alene Udtryk i hans Menneskeskildringer, men lige saa fuldt i hans Tolkning af den omgivende, den levende Natur i dens skiftende Stemninger. Saa vel Enkeltfigurer som mere eller mindre livfuldt bevægede Portrætgrupper har han anbragt i fri Luft, med blaa Himmel og

Hav eller Skov til Baggrund; endelig har han malet ikke faa Landskaber, hvor Figurerne spiller en ganske underordnet Rolle. Og paa dette Omraade staar han i dansk Kunst afgjort som Forkynder af noget nyt. Det attende Hundredaars Landskabsmalere opnaaede gennemgaaende deres Virkninger ved at komponere — helst »stort« eller »historisk« —, stilisere, idealisere; at give et helt menneskeligt set og jævnt opfattet Naturbillede faldt dem ikke ind, og sligt vilde heller ikke have tækkedes det parykbærende Publikum. Juel gaar en anden Vej. Ikke just den stik modsatte, den at male lige efter Naturen, portrættere den sete »Vue«; noget saadant var det følgende Slægtleds Sag. Men han optager i sin Sjæl, hvad han ser ude, bærer det hjem og fæstner det til Lærredet, i Hovedsagen som det er afspejlet i ham, nødvendigvis med Afvigelser fra Virkeligheden, dog ikke mere indgribende, end at man kendes ved denne, som man møder den i Billedet. Han opfatter med agtelsesfuld Kærlighed og gengiver i lyrisk Stemning Luft og Lys, Vind og Vejr, saa ægte dansk (Sjælland, Fyn) i hele Toncfaldet, at de vilde være nok til at sikre Juel en fremragende Plads i dansk Kunsthistorie, selv om de ikke, hvad de virkelig gør, i Henseende til ydre Tilløkkelser kunde staa Maal med hans gode Portrætter.

Jens Juel, f. i Balslev (?) paa Fyen ¹²/₃ 1745, kom i Malerlære i Hamburg, kom 1765 til København, vandt Akademiets Guldmedaljer 1767 og 1771, drog udenlands 1772, opholdt sig i Italien, Paris og Schweiz, kom tilbage til København 1780, Medlem af Akademiet s. A., 1784 adjungerende Professor. 1786 virkelig Professor ved Kunstakademiet, Akademiets Direktør 1795—97 og 1799—1801, † ²²/₁₂ 1802.

(Lowzow: Mindeskrift over Maleren Jens Juel. 1891.)

C. D. F. REVENTLOW

C. A. Jensen pinx.

CHRISTIAN DITLEV REVENTLOW.

1748—1827.

Af EDVARD HOLM.

Det kan gælde for sikkert, at det smukkeste Tidsrum i vor Enevældes Historie har været Aarene fra 1784, da Kronprins Frederik overtog Landets Styrelse, indtil A. P. Bernstorffs Død 1797. Det indtager denne Plads paa Grund baade af Bernstorffs nylig omtalte kloge Ledelse af Statens ydre Politik og i endnu højere Grad, fordi saare vigtige økonomiske og sociale Reformers fremkaldte en lykkelig Forandring i Statens indre Forhold. Naar, som ovenfor er nævnt, Bernstorff paa Grund af sin Stilling i Statsraadet og Kronprinsens uindskrænkede Tillid til ham var dette Tidsrums vigtigste Statsmand, er det, hvad ogsaa nylig er berørt, flere yngre Mænd, der samtidig fængsle vor Opmærksomhed ved den Iver, de have vist for at faa Reformers frem.

Vi nævne her først Christian Ditlev Frederik Reventlow, født 1748 og Lensgreve til Grevskabet Kristianssæde paa Lolland. Han, der som ganske ung i flere Aar havde opholdt sig ved Sorø Akademi og paa en længere Udenlandsrejse i høj Grad havde udvidet sin Uddannelse, havde tillige ved, hvad han paa denne Rejse saa i forskellige Lande, især i England og Frankrig, kunnet skabe sig en fast Opfattelse af, hvorledes Landbosforholdene her hjemme burde ordnes. Senere havde han, da han 1775 efter sin Fader havde arvet sit lollandske Grevskab, prøvet sine Meninger ved selv, efter det paa Godset Bernstorff givne Eksempel, at indføre Reformers blandt sine Bønder, hæve Fællesskabet, gøre Hoveriet bestemt eller afløse det og udstede Arvelæsteskoeder. Der var vistnok store Vanskeligheder at overvinde; men han tvivlede ikke et Øjeblik om, at han var paa den rette Vej.

Denne Overbevisning fastholdt han, da han fra 1784 som Chef for Rentekammeret fik Lejlighed til i et af Statens højeste Em-

beder at gennemføre sine Meninger ved Landboforholdene herhjemme i Almindelighed. Der laa oven i Købet noget lyst og frejdigt i hans Temperament, som opmuntrede ham til at gaa rask paa. Egentlig var han nærmest et Friluftsmenneske. Han var gladest, naar han kunde søge over til sine lollandske Godser og der færdes i Mark og Skov. Her kunde han ogsaa leve med sine Bønder, følge dem i deres Gerning og hjælpe dem med Raad og Daad, saa lidt det behøvedes. Om det saa var at skrive en Vise for at sætte Liv i dem, kunde det more ham. Men samtidig var han utrættelig i at arbejde ved sin Pult, og han følte sig saare lykkelig i sit Hjem med sin Hustru, en født Frøken Beulwitz, som han var knyttet til ved en varm og gensidig Kærlighed, og med sin talrige Børneslok. Han kunde ikke undvære at have hende og dem om sig, og han holdt derfor af at have sin Arbejds-pult staaende i selve Dagligstuen, hvor de færdedes. Det var under saadanne Forhold, at mange af hans Udkast til yderst vigtige Love og andre Kongebud blev til. Ikke helt uden Grund holdt hans Hustru af at kalde ham Kæmpen. Det passede til den ildfulde Kraft, han havde, og til den modige Selvtillid, hvormed han gik løs paa at sætte sine Meninger igennem trods de Hindringer, som ad den ene eller den anden Vej optaarnede sig for ham. Hans levende religiøse Følelse gav ham en yderligere Styrke.

Det første indledende Skridt paa Reformbanen var, at han fik sat igennem, at der blev nedsat en Kommission (1785) til paa Kronens Ejendomme paa Frederiksborg- og Kronborg Amter at gennemføre Reformer i den Retning, vi har set ham sætte i Gang paa sine egne Godser. Der blev arbejdet energisk af ham og Kommissionens andre Medlemmer, og der blev kun Grund til at glæde sig over de gode Virkninger, der snart viste sig deraf. Men Hovedslaget slog han, da han i 1786 vandt Kronprinsens begejstrede Tilslutning til Tanken om at nedsætte en stor Landbo-kommission, der skulde tage Bondestandens hele sociale og økonomiske Stilling under Overvejelse og gøre Indstilling om Forbedringer i den. Med sikkert Blik udsaa han og fik udnævnt til Sekretær i Kommissionen den Mand, der ved Siden af ham selv skulde indskrive sit Navn med uudslettelige Træk i det sociale Fremskridts Historie herhjemme, nemlig Christian Colbjørnsen.

I denne Landbokommission vedblev Reventlow at have Sæde, saalænge den sad sammen, og taget i det hele og store maa han siges at have været den, der har gjort det største Arbejde i den

mindeværdige Kommission. De første Aar, i hvilke den sad samlet, var sikkert de vigtigste, og af de Reformere, den foreslog udførte, havde Reventlow mest Del i den for vort Land saa usigelig vigtige om Stavnsbaandets Løsning, der fandt Sted ved Forordningen af 20. Juni 1788. Det var ogsaa med den størst mulige Iver, at han tog Del i det Arbejde, som nogle Aar senere blev gjort for at faa det vanskelige Spørgsmaal om Hoverivæsenets bedste Ordning løst. Vi ser ham baade virke utrættelig som Kommissær for under Rejser omkring i Landet at faa sluttet frivillige Overenskomster imellem Herremænd og Fæstebønder, og tillige i Landbokommissionen idelig drøfte Forslag til Forandringer ved denne Sag. Til sidst naaedes det ved Forordningen af 6. December 1799 dels at faa Hoveriet bestemt paa en billig Maade, dels at faa det afløst imod en Afgift. Dette, det værste Tryk paa Bondestandens Arbejde, var dermed fjernet eller i det mindste væsenlig formindsket. Endnu større Vanskeligheder kostede det maaske Reventlow og hans Meningsfæller i Landbokommissionen at faa Tiendevæsenet bragt i Orden paa en nogenlunde tilfredsstillende Maade; men omsider lykkedes det ved Forordningen af 8. Januar 1810.

Til denne betydningsfulde Gerning i Landbokommissionen knyttede sig en Række for vort Agerbrug saare vigtige Forordninger, som Reventlow i Egenskab af Chef for Rentekammeret fik udstedt, f. E. om Hegn og Markfred, om skadeligt Vands Afledning, om Sandflugtens Dæmpning i Jylland o. s. v., og det kan ligeledes nævnes, at han, der havde et mærkeligt klart Blik paa alt, hvad der vedrørte Forstvæsenet, fik udvirket et mægtigt Fremskridt i Skovvæsenets Ordning og Skovenes Drift. Mere fængsles vi dog maaske ved at se, at, foruden hvad han virkede til at lette og fremme selve Agerbruget, havde han som flere af Datidens Reformvenner en rigtig Overbevisning om, at alle Reformere ikke kunde forslaa til at hjælpe Bønderne frem, naar der ikke tillige blev sørget for at hæve dem ved at give dem større Oplysning. Derfor blev Reventlow en af de Mænd, der følte varmest for at forbedre den usigelig lavt staaende Almueundervisning paa Landet. Han viste det paa sit eget lollandske Gods, ved uanset de Pengeofre, det vilde koste, at faa oprettet nye Skoler og forbedre de gamle efter nye Grundsætninger, der dengang kom op; han var ved Reformerne paa Kronens Godser paa Frederiksborg- og Kronborg Amter ivrig for at faa skabt en langt bedre Ordning af Skolevæsenet her, end der tidligere havde været, og, da han blev

Medlem af den 1789 indrettede Skolekommission til Forbedring af Almueskolevæsenet i Landet i det hele, var han villerlig en af dem, der her gjorde det største Arbejde.

I alt, hvad her er fremhævet, var Reventlows Ledestjerne hans Iver for at øge Landets Hjælpkilder ved at faa Landbruget forbedret og maaske i endnu højere Grad hans bondevenlige Sind. Men den Grundsætning, der var saa stærkt fremtrædende hos ham, at jo færre og jo mindre trykkende Baand der ligger paa Arbejde og Omsætning, desto kraftigere bliver ogsaa Arbejdet, den førte ham ogsaa til som Medlem af den saakaldte ekstraordinære Finanskommission (nedsat 1787) at stille sig ved Siden af sin Ven Ernst Schimmelmann, der var Finansminister, og at være med om at bevirke Udstedelsen af heldbringende Forordninger baade om, at den jyske Kvægopdrætning og Kvægudførsel ikke mere skulde være en Eneret for Godsejere og Købstadbeboere, men være tilladt for alle, og, hvad der var endnu vigtigere, at Tilførsel af Korn til det søndenfjældske Norge ikke længere alene maatte finde Sted fra Danmark, men ogsaa fra andre Lande.

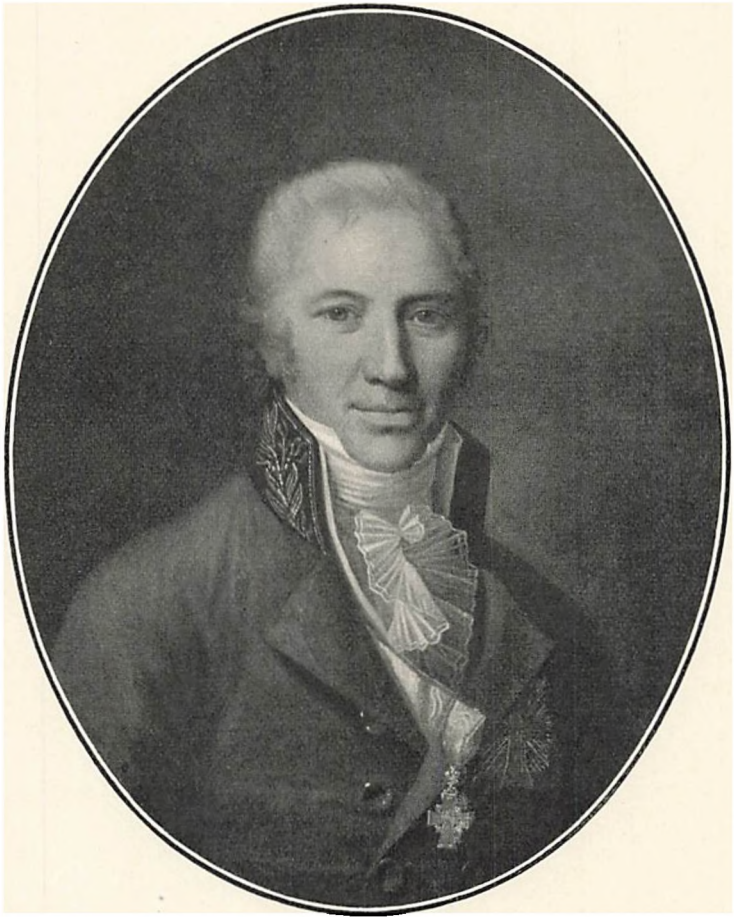
I December 1813, umiddelbart førend Norge blev skilt fra Danmark og paa en Tid, da den ulykkelige Krig fra 1807 til 1814 næsten trykkede Landet til Jorden, fik Reventlow sin Afsked af Frederik VI, om end paa den naadigste Maade. Han trak sig da tilbage til sit Grevskab, og, om end Landets Ulykker knugede ham usigelig dybt, følte han dog en stor Glæde ved iblandt sine Bønder at faa et levende Indtryk af, hvorledes den Gerning, han havde levet for, havde baaret Frugter siden hans Ungdoms Dage. Dengang, skriver han i et Brev, kunde jeg klage over deres Dumhed og Træghed, nu er de herlige Mennesker, i Stand til alt godt. I at kunne have dette lyse Syn havde denne af vort Land saa højt fortjente Mand sin bedste Løn. Han døde 11. Oktober 1827, 79 Aar gammel.

Christian Ditlev Frederik Reventlow, f. $\frac{11}{3}$ 1748, opholdt sig ved Gymnasiet i Altona 1763—64, ved Sorø Akademi 1764—67, paa Udenlandsrejse til Tyskland, Schweiz, Frankrig og England 1769—1770, Deputeret i Kommercekollegiet 1774, tillige i Bjærgværksdirektoriet 1776, Medlem af Overskattedirektionen 1781, af Overbankdirektionen 1782, 1ste Deputeret i Rentekammeret 1784, Medlem af den store Landbokommission 1786, Præsident i Rentekammeret 1789, Statsminister 1797—1827, † $\frac{11}{10}$ 1827.

(Edv. Holm: Danmark-Norges Historie. — L. Bobé: Efterl. Papirer fra den Reventlowske Familiekreds.)

CHR. COLBJØRNSSEN

Jens Juel piux.

CHRISTIAN COLBJØRNSEN.

1749—1814.

Af EDVARD HOLM.

MEDENS vi ved Fremstillingen af Chr. Reventlows Personlighed og Betydning udelukkende havde at dvæle ved hans Forhold til Bondestanden og Stilling til Landets økonomiske Tilstande, komme vi ved at tale om hans store Sidemand i Landbokommisjonen under dens første Aar, Christian Colbjørnsen, ogsaa ind paa Reformere vedrørende Rettergangs- og Justitsvæsenet i vort Fædreland.

Christian Colbjørnsen var født i Norge (1749) og hørte til den fra den store nordiske Krig berømte Colbjørnsenske Slægt. Som ganske ung kom han til København, hvor han blev Student, og i Danmark levede han hele sit følgende Liv. Ogsaa efter Norges Afstaaelse ved Kielerfreden forblev han i Danmark, hvor han døde som Justiliarius i Højesteret 17. December 1814.

Det var som Højesteretsadvokat, at han først vakte større Opmærksomhed, saaledes ogsaa hos Chr. Reventlow, og, da han havde taget sin Afsked som Advokat og valgt at leve som Gaardejer i Landsbyen Nærum i Nærheden af København, fik, som før er omtalt, Reventlow ham kaldet til at have Sæde i Landbokommisjonen straks ved dennes Begyndelse (1786). Som Sekretær i denne udrettede han i dens første Aar et ganske overordentlig stort Arbejde, ikke alene ved at lægge alt tilrette for Medlemmerne og forberede Sagernes Behandling, men ogsaa ved den Indflydelse, han havde paa selve de Beslutninger, der blev taget. Ligesom Reventlow var han klar paa, at, hvad man skulde begynde med, var at faa sikret Fæstebøndernes retslige Stilling imod Vilkaarlighed fra Herremændenes Side. Der kom Spørgsmaal frem her, som havde særlig Tilløkkelse for ham, den skarpt tænkende Jurist, at faa afgjort, og det var da ogsaa aabenbart saa godt som

udelukkende hans Forslag og Arbejde, der førte til de store Reformer fra denne Tid paa Landboforholdenes Omraade, Forordningen af 8. Juni 1787, der skabte en indgribende Forbedring i Fæstebøndernes Stilling og blandt andet forhøede Godsejerne at lade Bønderne straffe med Træhesten, Halsjærnet, det saakaldte Fængsel i Hullet og deslige. Ogsaa i de Arbejder i de følgende Aar, der førte til Stavnsbaandets Ophævelse, tog han virksom Del.

Hvad der udmærkede ham, var for det første betydelige Evner som Jurist og fremragende Begavelse til paa en virkningsfuld Maade at fremstille sin Mening baade i Tale og paa Skrift. Han gjaldt med Grund for at være en af sin Tids mest veltalende Mænd herhjemme. Det fik derved en særlig Vægt, naar han tog Ordet for en Sag; men endnu mere Betydning havde om mulig hans Evne til sejrrig at bekæmpe dem, der var Modstandere af, hvad han holdt for det rette. Under den heftige Kamp, som Spørgsmaalene om Landboreformerne fremkaldte her i Landet, var der ingen, som kom ham nær i den Henseende. Og hvad der laa bag ved denne hans store Evne, var den næsten glødende Varme, med hvilken han omfattede Bondefrihedens Sag. Man føler i det hele en kraftig og ildfuld Personlighed i alt, hvad han udtalte. Det han følte, det følte han til Gavns, baade Kærlighed og Had, og det var ham uimodstaaeligt at give det Luft, som i Øjeblikket fyldte ham. Nogen Frihedshelt i moderne Forstand var han visselig aldeles ikke, og i saa Henseende prellede den franske Revolutions Tanker, efter at den var kommen til Udbrud, ganske af paa ham; han var Enevoldskongens tro Mand; men vel at mærke den Enevælde, han vilde arbejde for, var, hvad man har kaldet den oplyste Enevælde, der havde en klar Erkendelse af, at den var til for at skabe Folkets Vel og derfor skulde bruge sin Styrke til heldbringende Reformer, hvis Formaal først og fremmest var at sikre den enkeltes personlige og borgerlige Frihed. At han havde dette Syn paa Kongemagten hang sammen med, at han med stor Styrke havde grebet sin Tids Lære om Menneskerettighederne. Idelig kan man træffe den Sætning hos ham, at Staterne ere grundede for at værne om Borgerfrihed og Borgersikkerhed. »Menneskene«, sagde han, »have sluttet sig sammen i Stater for det almene Bedstes Skyld, og derved forstaas det hele Selskabs og hvert enkelt Menneskes mulige Lyksalighed.« »Ingen Følelse«, siger han da videre, »er dybere præget hos Mennesket end Lyst til Frihed — Frihed er Na-

turens første og ypperste Gave til den ædlest af sine Skabninger«. Men som sagt, det var den personlige, ved Lovene beskyttede Frihed, ikke, hvad man kalder den politiske Frihed, han her tænkte paa.

Det store og fortrinlige Arbejde, Colbjørnsen havde gjort i Landbokommissionen i Aarene 1787 og 1788, bevirkede, at han 1788 fik det meget vigtige Embede som Generalprokurator, hvorved han nøje blev knyttet til Danske Kancelli. Ikke uden Grund gjaldt han i de Aar, han beklædte denne Stilling, som Sjælen i dette saare vigtige Justitskollegium. Denne Forandring i hans Livsstilling fjærnede ham fra fortsat Deltagelse i Landbokommissionens Arbejde; men da et saakaldet Tillidsskrift, som en stor Mængde jydsk Godsejere 1790 indgav til Kronprinsen, indeholdt et voldsomt Angreb paa Landbokommissionen, optog han med flammende Iver en energisk Kamp imod dem i et Skrift, som han med Kronprinsens Tilladelse udgav. Aldrig viste hans polemiske Slagfærdighed sig mægtigere end ved dette Skrift, et af de virkningsfuldeste Stridsskrifter, vor Literatur kan opvise. Men uheldigvis mærker man i det ogsaa et mindre heldigt Træk hos ham, nemlig en lidenskabelig Ophidselse, der kunde bringe ham til at gaa over Stregen, f. Eks. med at true Modstanderne med Lovens Straf. Denne Kamp og en dertil knyttet uhyggelig Proces imellem ham og en jydsk Godsejer har den særlige Interesse, at Colbjørnsen her vandt en Sejr, der gjorde Ende paa den lange Kamp, som var bleven ført om det store Landbospørgsmaal. Den Reformgerning, som Reventlow derefter fortsatte paa dette Omraade, havde et ulige roligere Forløb. Men der var i høj Grad ogsaa Forhold indenfor Kancelliets særlige Omraade, hvor der trængtes til Reformer, og her var Colbjørnsen den rette Mand til at tage Initiativet. Blandt andet var vigtige Rettergangsspørgsmaal et Felt, hvor der var Spillerum for Fremskridts-tanker. Det gjaldt især om at sikre de lavt staaende i Samfundet imod at blive flaaede ved Processer, som de ikke havde Raad til at betale, og som de jævnlig selv var uforsigtige til at kaste sig ind i. Derfor søgte Regeringen nu efter Colbjørnsens Initiativ at faa skabt en hurtigere Rettergangsmaade og at indføre Forligelseskommissioner, hvis Afgørelser i mangfoldige Tilfælde afværgede, at det kom til Proces. Dette var et saare velgørende Skridt, der i en næsten forbausende Grad formindskede Stridighederne for Domstolene. Og samtidig gjorde Colbjørnsen sig til

Talsmand for en Bevægelse, der i Udlandet var sat i Gang af betydelige Mænd, nemlig for at indføre større Humanitet i Straffene og reformere Fængselsvæsenet. Det kan endelig i en helt anden Retning nævnes, at, da ogsaa Næringsvæsenet for en Del laa under Kancelliet, fik Colbjørnsen Lejlighed til at virke med ved en Omdannelse af Lavsvæsenet, saaledes at Svendenes og Lærlingenes Stilling forbedredes.

Nærmest var det dog i een Henseende, at han i nogle Aar blev Genstand for Følkeyndest. Det var, da han i 1790 fik gjort Ende paa den Myndighed, Politimesteren i København havde til rent vilkaarlig og uden at der var Appel at diktere Straffe for Presseforseelser. Det blev fra nu af udelukkende Domstolenes Kendelser, der i alt sligt skulde gælde og de jublede over den forøgede Trykkefrihed. Men ulykkeligvis steg netop i de følgende Aar under Indflydelse af den franske Revolutions Tanker Kravene paa en Trykkefrihed, der tillod de videst gaaende Angreb paa Forfatning og Regering, og Flyveskrifter talte et tydeligt Sprog i denne Retning. De Straffe, som ifølge de gældende Love ramte vedkommende Forfattere, var ingenlunde milde og da det var Kancelliet, hvorfra Ordrene til Sagsanlæggelse i slige Tilfælde udgik, vendte Bladet sig for Colbjørnsen saaledes, at han, der var dette Kollegiums betydeligste Mand, blev Genstand for en vidt udbredt Forbitrelse. Det er sandsynligt, at dette har sat hans Lidenskab i Bevægelse — han holdt overhovedet ikke af Kritik og Modsigelse —, og han har sikkert, om end langt mindre end adskillige andre, haft Del i, at Pressen — til liden Gavn for Landet — blev tøjlet ved Forordningen af 27. September 1799.

Faa Aar derefter flyttedes Colbjørnsen (1804) fra Kancelliet over til den høje Stilling som Justitiarius i Højesteret, og han virkede her med stor Anseelse indtil sin Død.

Christian Colbjørnsen, f. i Norge ^{20/1} 1749, gik i Christiania Skole, arbejdede paa et Amtmandskontor i Norge, indskreves 1773 som Student, tog 2 Dage efter juridisk Eksamen, s. A. Højesteretsadvokat, 1780—85 Kammeradvokat, 1786 Medlem af og Sekretær for den store Landbokommission, 1788 Deputeret i Kancelliet og Generalprokurør, 1787 Assessor i Højesteret, 1804—1814 Justitiarius i Højesteret, † i København ^{17/12} 1814.

(E. Holm: Kampen for Landboreformerne (1888). — E. Holm: Danmark-Norges Historie 1720—1814. 6. Bind.)

JOHAN LUDVIG REVENTLOW.

1751—1801.

Af EDVARD HOLM.

DEN, der følger Bondefrigørelsens Sag her hjemme i Slutningen af det attende Hundrebaar, kan ikke andet end blive slaet af det ejendommelige Træk, at vi ser to Brødre ved Siden af hinanden i første Række af denne Sags Forkæmpere. Efter at have dvælet ved Christian Reventlow maa vi nemlig ogsaa kaste Blikket paa hans tre Aar yngre Broder Grev Johan Ludvig Reventlow. Denne var i sin tidlige Ungdom Broderens Rejsefælle paa hans Udenlandsrejse, og ligesom denne vendte han, fyldt som han var med Indtryk af, hvad han havde set paa Rejsen, tilbage gennemtrængt af Tanken om at leve for den store Reformgerning paa Landboforholdenes Omraade. Men medens Broderen lod den blive Hovedformaalet for sin omfattende Embedsgerning, følte Ludvig Reventlow Trangen til udelukkende som Godsejer at hellige sig til Arbejdet i den Retning. Dette blev ogsaa muligt for ham, da han, efter ved sin Faders Død at have arvet Lensbaroniet Brahetrolleborg paa Fyen, selv overtog dets Styrelse i Aaret 1777. Idet han 1788 helt afbrød den af ham begyndte Embedsgerning, tog han fra den Tid af sin stadige Bolig paa sit smukke Gods, og der virkede han indtil sin Død 1801.

Paa en mærkelig Maade tonede han Flag kort efter Overtagelsen af Baroniet. Da sammenkaldte han nemlig Godsets Bønder, talte til dem om deres Pligter og Rettigheder og lod dem derpaa under sin Førelse ødelægge Træhest, Gabestok og de andre Straffemidler, der mindede om Trældommens Tid. Nu skulde de ikke længere have Følelsen af, at Tvang og Straffe gjaldt som nødvendige for at faa dem til at arbejde. Men Tiden for Ludvig Reventlow til at lade sine Bønder føle sig som frie Mænd kom dog først efterhaanden som han mere og mere kunde leve for sin Godsstyrelse

og grunde en ny Tid ved Reformer efter Forbilledet fra Godset Bernstorff ved Forandring af Høvet, ved Udstykning af Bøndergaardenes Jorder og ved at ombytte Livsfæstet med Arvefæste. Allerede tidligere havde han, saameget det lod sig gøre, holdt af at besøge Bønderne rundt omkring i deres Gaarde og Huse og forklare dem, hvorledes de bedst kunde indrette deres Drift. Til alt slikt blev der efterhaanden bedre Tid, og i sin Iver for at vække deres Sans for Opsving dannede han sig i Slutningen af 1787 et Ottemandsraad af sine flinkeste Gaardmænd for at tale med dem om Godsets Forhold. Det er smukt at læse, hvor stærkt han sørgede, da en af disse Bønder, Mads Skytte, døde ved et Ulykkestilfælde. »Han var mig«, skrev han om ham, »en trofast Ven, hvem jeg kunde betro alt, han var min højre Haand.«

I det hele sluttede han sig med Begejstring til, hvad der kom op af Fremtidstanker i Europas store Lande; fremfor alt gjaldt det med Hensyn til det Arbejde, der især i Tyskland blev gjort paa Almueskolens Omraade. Intel var ham maaske i den Grad en Hjertesag som at faa Skolerne paa sine Godser omdannede og forbedrede; hans Kærlighed til Skolebørnene gik til, at han hver Søndag samlede dem oppe paa Herregaarden til Leg og Legemsøvelser, som han havde en Glæde af at lede. Ikke mindre var det et Vidnesbyrd om hans Kærlighed til Skolesagen, at han fik et Skolelærerseminarium oprettet paa selve Brahetrolleborg.

Ved Siden af sine mange udmærkede Egenskaber havde Ludvig Reventlow dog den Mangel, som begejstrede Idealister ikke sjældent have, at han altfor kritikløst optog, hvad der forekom ham godt. Følgen deraf blev flere Gange alvorlige Skuffelser, og Smerthen herover virkede sikkert med til at forøge en Sygelighed hos ham, der allerede lagde ham i Graven i Aaret 1801. Men hvad der end kan kritiseres hos ham, svækker det ikke Indtrykket af, at han var en ædel, kærlighedsfuld og ren Natur, fuld af Iver for at fremme, hvad der var stort og skønt. Man kan sige, at i mere end een Henseende var han omtrent et Ideal af en Godsejer.

Johan Ludvig Reventlow, f. i København ^{29/4} 1751, opholdt sig ved Sorø Akademi 1764—67, 1773 Avskultant i Rentekammeret, 1781 Deputeret i Rentekammeret, senere tillige i Økonomi- og Kommercekollegiet og Medlem af Landbokommissionen, trak sig tilbage fra sine forskellige Stillinger 1788, levede og virkede paa sit Gods, Baroniet Brahetrolleborg, † ^{1/6} 1801.

(L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds. II.)

F. C. Groger pinx.

CHRISTIAN FREDERIK HANSEN.

1756—1845.

Af VILH. LORENZEN.

FØDT i ringe Kaaer skyldtes det kun en ubetvingelig Energi, naar det lykkedes C. F. Hansen at arbejde sig ind paa Arkitektbanen. Hans Uddannelse herhjemme faldt i 1770'erne og foregik under Harsdorffs Vejledning. Tidens Arkitekturretning og det nære Forhold til dens største Mester herhjemme gjorde ham fra første Færd til en begejstret Tilhænger af Nyklassicismen, der med sine Fordringer til Harmoni, Ro og Sandhed i en Bygning — alt ud fra antikke Forbilleder — allerede i Midten af Aarhundredet havde afløst Barokken. Temperamentsfuld og ivrig, som han var, har det kølige og beherskede i Nyklassicismen, som Harsdorff forstod den, ligget hans Natur lidt fjernt. Det er aabenbart først, da han kommer til Italien og Rom, hans Talent faar den Paavirkning, det krævede for riglig at kunne udfolde sig. Hvad der greb ham her, var Oldtidskunstens storladne Skonhed. Men medens hans Lærer, Harsdorff, mere havde ladet sig fængsle af den antikke Arkitekturs sikre Formsans, er det den vældige og sikre Kraft og Tyngde i Roms Oldtidsmonumenter, der gjorde stærkest Indtryk paa C. F. Hansen. Er Harsdorff Grækeren i vor hjemlige Bygningskunst, blev C. F. Hansen *Romeren*. Ved Siden af den gamle Arkitektur var der i den senere Renaissances Bygningskunst i Italien meget, der fik stor Indflydelse paa hans Udvikling, navnlig Palladios Værker. Ingen af Renaissances Arkitekter var netop som Palladio trængt ind i det enkle og storladne i Antikkens Bygningskunst. Den unge danske Kunstner fandt hos ham et Supplement til Oldtidsarkitekturen, der udvidede og berigede hans Forstaaelse af den, og der er ingen enkelt Arkitekt, Hansen staar nærmere. Hans Arbejdsevne var uhyre, intel Under, at han i sit lange, virksomme Liv efterhaanden lagde en betydelig Produktion

bag sig. Mange af hans Bygninger ligger i Holsten og Hamborg og stammer fra det lange Tidsrum, han var Bygningsinspektør i Hertugdømmerne. De rige Hamborgerkøbmænd og holstenske Godsejere benyttede ham stærkt, og han bragte ved sin Virksomhed Nyklassicismen til Sejr i disse Egne, ja, han staaer som den Tids og Retnings betydeligste Repræsentant i Nordtyskland. Foruden i forskellige offentlige Bygninger forstod han ogsaa i Patricierhuse, Herregaarde og Villaer med sikker Haand at skabe gode Forhold mellem Mur og Tag, mellem Flader og Vinduer. Antikken og Palladio havde netop lært ham den svære Kunst at fordele rigtigt. Og allerede her viser han sin store Ævne til at kunne tumle med sammenhængende Bygninger og faa en virkelig Helhed ud af et Komplex. Her er han den geniale Kunstner. Men den lovbundne og symmetrisk beherskede Stil, han arbejdede i, tvang ham ofte ind paa noget skematisk, abstrakt. Hans store Evner var bedst paa deres Plads i Bygninger til offentligt Brug, særlig i de store, monumentale Opgaver, der stilledes ham herhjemme, efter at han var vendt tilbage til København. Det faldt da i hans Lod bl. a. at genopbygge Frue Kirke og Christiansborg Slot med Slotskirken. I alle disse Værker har han vist sin overlegne Ævne til at skabe arkitektonisk afklarede Helheder. —

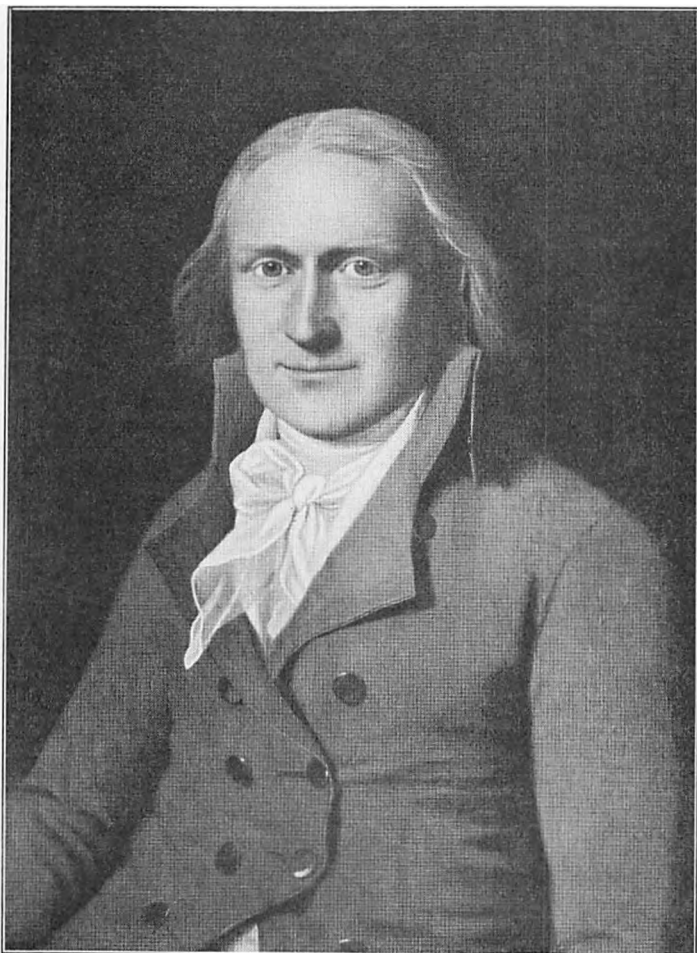
For hans verdslige Bygningskunsts Vedkommende er det gamle Raad- og Domhus med Arrestbygninger ubetinget det mest karakteristiske. Benyttelsen af den vanskelige Grund er udmærket, saa Bygningerne, skønt skille ved en Gade, hører til noget af det mest helstøbte i Virkning, vor Arkitektur overhovedet ejer. Façaden mod Nytorv har hans Kunsts sædvanlige store og rolige Vægflader. Alt er kraftigt, næsten eksplosivt samlet i den mægtige Søjleforbygning med den storladne Trappeopgang. I Façaderne mod Slutterigaarden er der den samme velberegne Kontrastvirkning mellem fornem Ro og energisk formede Enkeltheder.

I lange Tider var han eneraadende i vor hjemlige Kunstverden. Selv storstilet som Personlighed, staaer han som en af de sidste Repræsentanter i Europa fra de store Arkitekturperioder, hvor Bygmestrene tvang de andre Kunstarter ind under deres Herredømme.

Christian Frederik Hansen, f. i København ^{20/2} 1756, først i Handelslære, derefter i Murerlære, gennemgik Kunstakademiet, 1785 Medlem af Akademiet, Bygningsinspektør for Slesvig og Holsten, 1808 Professor i Arkitektur og Overbygningdirektør, † København ^{10/7} 1845.

(Biogr. Leksikon.)

Jens Juul pinx.

PETER ANDREAS HEIBERG.

1758—1841.

AF JULIUS CLAUSEN.

HANS Plads blev i de stridendes Rækker. Som den skarpe og lidenskabelige Talsmand for Retfærdighedens Hævdelse mindes vi ham. Hans polemiske Pen og hans mærkelige Skæbne har samlet Martyrgloriens Straaler om P. A. Heibergs stolte og smukke Pande. Men kun naar der er Skarphed i hans Tale, er han værd at lytte til; ellers er Pennens Skriftræk matte og lamme.

P. A. Heiberg var Danmarks første og fremragende Journalist, Hørups ægte Stamfader. Ægget og irriteret ved personlig Forbigaaelse og med en stærkt udviklet Retfærdighedssans drives han ind paa en Kritik af Samfundsonder, hvoraf nogle er alle Tiders, og af Regeringsforanstaltninger, i en Periode, der dog mindre udæskede til Kritik end baade før og siden. Bitrere og bitrere blev det for hver Gang, hadefuldere og uforsonligere blev Heiberg for hver ny Dom, som overgik ham.

Hvor urimeligt at ville sammenstille denne kritiske og utilfredse Borger med den franske Revolutions Mænd. P. A. Heiberg var født ikke i Frankrig, men i Danmark, og til Trods for Ekkoet af Marseillaisen bliver al hans Rebelskhed kun til Storm i et Glas Vand. Naar ikke Djævelen bed ham i Kroppen, og naar ikke Ironiens Aand kom ham til Hjælp, naar der ikke var noget, som han harmedes over paa egne eller andres Vegne, saa var Heiberg den brave og pligtopfyldende Embedsmand, den hyggelige Selskabsmand og Klubbroder, som ikke gik af Vejen selv for at gøre en Vise til Kongens Pris. Thi Heiberg var ikke egentlig Republikaner, blot en Sandhedssøger, en Retfærdighedsjæger. Naar han i den kendte Klubvise skrev: »Ordner hænger man paa Idioter«, var der kun kaad Satire og Frihedssind i dette, men ingen republikansk Følelse.

Den Linie kostede Heiberg 150 Rdlr., andre Pressedomme kom til — og han blev forbigaaet ved Besættelsen af Embedet som Notarius publicus, det han havde bestyret mange Aar. Bitrere og ufordrageligere blev han, Hustruen vanskøttede han — lod hende kaste sig lige i Armene paa Gyllembourg — Heiberg blev fra en Sandhedens Apostel efterhaanden til en Hader.

Saa skrev han de to Afhandlinger («Politisk Dispatch» og »Sproggranskning«), i hvilke han med bidende Vid og kraftig Djærvhed beskyldte Regeringen for at holde Nationen nede, haanede Embedsstanden og under let gennemskuelig Maske særlig angreb Generalprokurøren, Collbjørnsen, for Magtmisbrug. Det kom til nyt Sagsanlæg, de tidligere Forseelser droges med ind herunder. Medens Sagen stod paa, udkom den ny Presseforordning af 27. Sept. 1799, Frugten af en forlængst nedsat Trykkefrihedskommission, men ingenlunde — som man har paastaet — for at fælde Heiberg. Men Følgen af den blev den haarde Landsforvisningsdom.

Resten af Heibergs Liv, som det formede sig i Paris, er en fremmed Mands. Han glider ud af Danmarks Saga den Vinteraften i Februar 1800, da han paa Frederiksberg Bakke siger sine trofaste Venner, Knud Lyne Rahbek og hans Hustru, det sidste Farvel.

Som dansk Forfatter — han skrev en Række Komedier og Syngespil — hæver han sig ikke ud over sin Tid. Her vandrer han ad den traditionelle Middelmanadigheds Veje. Men som den første Skribent, der kæmpede for Frihedens hellige Sag, som den, der maatte bøde med Martyriet for sin Pen, vil han altid blive husket.

Hans Begavelse var journalistisk, ikke digterisk. Og det er som Danmarks første politiske Journalist, P. A. Heiberg er et Æreminde værd.

Peter Andreas Heiberg. f. i Vordingborg ^{10/11} 1758, Student 1774, tog store filologisk Examen 1777, opholdt sig i Sverige og Norge, dels som Huslærer, dels som Kontorist, vendte tilbage til København 1785, Ansættelse hos Notarius publicus og 1787 Translatør, udgav 1789—93 Rigsdalersedlens Hændelser og fra 1788 en Række Dramaer, dømtes til Landsforvisning Juleaften 1799 og forlod Danmark Febr. 1800, drog til Paris, fik Ansættelse i Udenrigsministeriet til 1817, † i Paris ^{30/4} 1841.

(P. A. Heiberg og Thomasine Gyllembourg, en Beretning ved Johanne Luise Heiberg. 1883. — Schwanenflügel: P. A. Heiberg. 1892. — Chr. Thaarup: P. A. Heiberg. 2. Udg. 1882.)

KNUD LYNE RAHBEEK.

1760 1830.

Af JULIUS CLAUSEN.

EN Mands nærmeste Eftertid er hans strengeste Dommer, hvis han da ikke har været Foregangsmand og selv været dens Medskaber. En Foregangsmand var imidlertid Knud Lyne Rahbek ikke, snarere tilhørte han en svindende end en gryende Tid, og derfor domte hans nærmeste Efterkommere ham strængt og ensidigt. De indrømmede hans gode Hjærte og hans store Flid, men de fandt ham smaatskaaren, uintelligent, fantasilos. Selv om der er nogen Sandhed i denne Dom, lider den under en uhyre Overdrivelse og trænger til at revideres.

Rahbek stod paa Grænsen mellem to Aarhundreder som en af de mest centrale Skikkelser i Datidens Danmark. Han beherskede det litterære Liv, ved sin udstrakte kritiske Virksomhed. Man kan gerne karakterisere Rahbek med den gammeldags Glose »Litterat«, thi han gyste ikke for at give sig i Lag med hvilket som helst Emne, og han skrev meget, og ikke altid godt; men derfor bør man ikke glemme, at han blev den første Kritiker i Danmark. Her ligger Rahbeks Betydning.

Allerede i hans første større Arbejde fra Ungdomsaarene, »Breve fra en gammel Skuespiller til hans Søn«, er der en udpræget kritisk Sans. Og selv om vi nu trækker paa Smilebaandet ad Rahbeks Paradoks, at kun det gode Menneske kan være en god Skuespiller, og ad hans inderlige Sammenknytning af Kunst og Moral, er der da just noget latterligt i Arbejdets Grundide, at Teatret skal være — ikke blot til Lyst — men virke moralsk opdragende, blive som en Art verdslig Kirkegang? — Og i sit knudrede og slette Sprog har han i Tusinder af Trykark i mere end en Menneskealder fortsat sin kritiske Virksomhed. Han har gjort det i sine dramaturgiske Samlinger, i tre Binds Værket »Holberg

som *Lystspildigter*« — Kilder af Rang til det danske Teaters Historie — og han har først og fremmest gjort det i sine Tidsskrifter, som han fra »*Minerva*«s Begyndelse i 1785 med faa Afbrydelser fortsatte til sin Død.

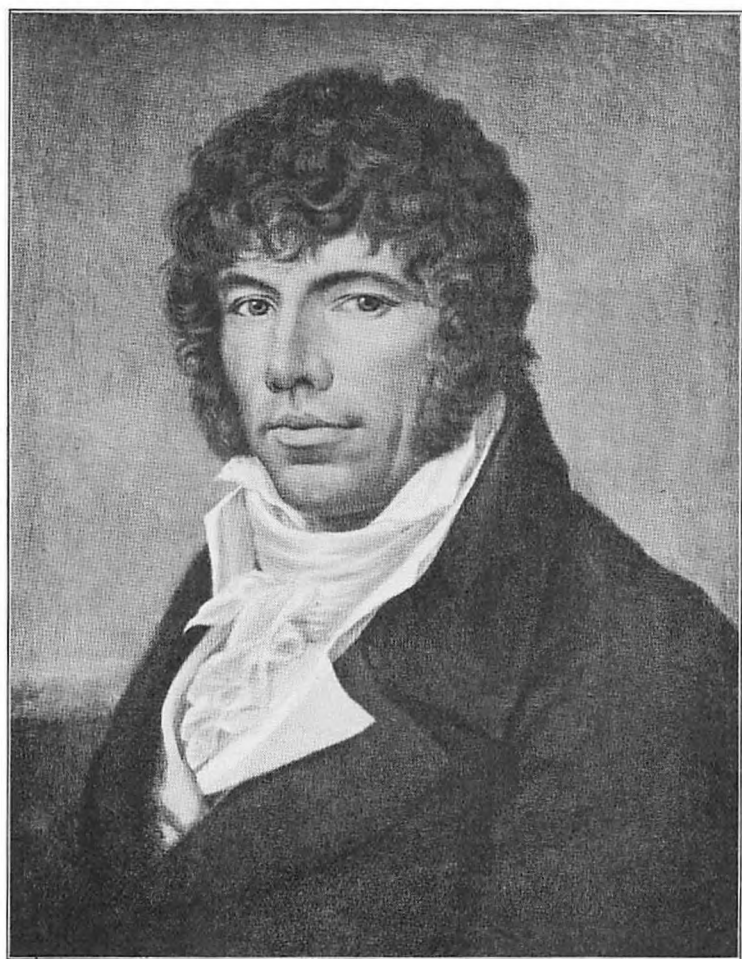
Det er ikke for meget sagt, at Rahbek har indført Tidsskriftet i Danmark. Thi hvad der forud fandtes, var med en enkelt Undtagelse ubetydeligt. Det gaar ikke an at bedømme hans talrige ledende Artikler efter vor Tids Smag og Syn. Tusinder har vandret Vejen siden han; men Rahbek var dog den, som først slog til Lyd og derigennem skabte en Respekt for aandelige Værdier. Det er sandt, der er intet elektriserende i hans Pen, han er hverken nogen original eller fin Aand, men han forberedte Jordbunden og gav sin Samtids Sum af Idealer et jævnt og forstandigt Udtryk. Han blev staaende der hvor han begyndte, han voksede ikke, havde vanskeligt ved at forstaa en ny Tid — Romantiken — med dens nye Idealer. Men reaktionær var Rahbek ingenlunde. Selv om Eftertiden kunde bebrejde ham hans litterære Konservatisme, kunde den dog ikke frakende ham hans borgerlige Frisind.

Rahbek var en Mand med Hjærte. Og hvem tør ogsaa drage i Tvivl, at denne Mand, der elskede Selskaberne og Foreningslivet, og som var Dusbroder med den halve By, var et Menneske med Trang til at udvide sig og være glad sammen med glade. Rahbeks Drikkeviser — det bedste, han har skrevet — skal man ikke tage for bogstaveligt. De var blot en poetisk Omskrivning af Samlagets Glæde, Symboler paa det fri, ubundne Kammeratskab, der — for en Aften — kan blæse Alverden et Stykke.

Rahbek var da ingenlunde en saa begrænset og filistrøs Natur, som en senere Tid har villet gøre ham til. Der er Grund til at rejse ham et Eftermæle.

Knud Lync Rahbek, f. i København ¹⁹/₁₂ 1760, Student fra Herlufsholm 1775, tog store Filologikum 1777, opgav Studierne for Theatret, Medstifter af »Borups Selskab« 1780, drog udenlands 1782 (Tyskland, Østrig, Frankrig), vendte hjem 1784, Medstifter af »Selskabet til Efterslægtens Fremme« 1786, begyndte 1788 offentlige Forelæsninger ved Universitetet over Æstetik, extraordinair Professor i Æstetik 1790—99, Historielærer i Christiani's Institut 1799—1805, Lieutenant à la suite i Studenterkorpset 1801, Kapitaïn 1807, Medlem af den kgl. Theatredirektion 1809, Professor i Æstetik ved Universitetet 1816, ordentlig Professor 1817, Universitetets Rektor 1826—27, † paa Bakkehuset ²²/₄ 1830. (Thieles »Erindringer fra Bakkehuset«. — Rahbeks »Erindringer«.)

JENS BAGGESEN

JENS BAGGESEN.

1764—1826.

Af POUL LEVIN.

HAN vækker straks Opmærksomhed, saasnart han som 18aarig Student kommer til København og debuterer i en af »Nyt-aaarsgaverne« med nogle Digte, som han ikke underskriver med sit fulde Navn. Pram, der sammen med Rahbek var Redaktør af Nytaarsgaven, synes, at han er »underlig, entusiastisk, melankolsk, ubeskrivelig«, og i disse fire Ord skriver han i Virkeligheden Baggesens Karakteristik. Han er underlig, han ligner ingen af de andre Digtere. Han kopierer nok Wessel i sin første Bog, de kun undtagelsesvis komiske »Comiske Fortællinger«, men hvilken Forskel er der ikke mellem den suverænt ligeglade Normand, som improviserer det Værk, der gør ham udødelig i nordisk Digtning, og den evindeligt slidende Baggesen, som hvert Øjeblik tror, at han slaar paa Berømmelsens Tinde, og lige saa hurtigt styrter ned af den igen. Han er entusiastisk, alting svulmer op til at have en Betydning for ham, som dækker de virkelige Forhold; han maa enten hade eller elske, enten juble eller hulke, han springer i Vejret for at kysse den nærmeste Stjerne og dumper bus ned og kysser Jorden, han forærer enten i taabelig Gavmildhed sin danske Lyre bort eller skriver i den guleste Misundelse sit Rimbrev fra Noureddin til Aladdin-Oehlenschläger, han er altid enten—eller. Naturligvis er han melankolsk. Midt i al den Sensation, han skaber omkring sig, det evige Virvar af Kvinder, som han elsker, og som ikke elsker ham, af Venner, som han vinder og frastøder, af Stillingen, som han efterstræber og kaster fra sig, af Værker, som han begynder paa og ikke faar Tid til at fuldende, midt i den Fejde mod Skæbnen, som varer hele hans Liv, og som den Oehlenschlägerske Strid kun er en lille Sidefægtning af, længes han efter Bestandighed, Ro, Harmoni og

forsøger forgæves at finde den bag de Forskansninger af Ord, poetiske Ord, kritiske Ord, filosofiske Ord, Ord, Ord, Ord, som han anbringer mellem sig og Livet. Og derfor er han endnu mere ubeskrivelig end de fleste andre Mennesker. Han er ikke noget i sig selv. Allid er han bestemt ude fra, snart af en Hustru, snart af en Veninde, snart af et Værk, han har læst, snart af den Lykke, andre Skribenters Værker gør, hans Sind er aabent som en Port, gennem hvilken utallige Rejsende drager med Tumult og Travlhed og stundom med en glad og venlig Sang. Han er — som Holger Drachmann sagde om sig selv (og enhver kan se Ligheden mellem de to) — et Instrument, men det er visselig ikke altid nogen Mester, som spiller paa ham. Han har den Lod, at han med sine Evner, der berettigede ham til at blive en af de store, mødes med Oehlenschläger, hvis sejrssikre, man fristes til at sige majestætiske Ungdom spærrer Vejen for ham. Han kommer styrtende fra det 18de Aarhundrede ind i det 19de, men han snubler paa Tærskelen og det lykkes ham aldrig at faa rejst sig helt op — derfor er han ubeskrivelig, man ser ham aldrig oprejst, i fuld Figur.

Men i hele det Virvar, som Baggenses Liv og Produktion danner, er der ét fast Holdepunkt: hans Sprog. Skønt han paa Tidspunkter i sit Liv forsøgte at blive baade Digter og Filosof paa Tysk, vedblev han at være det danske Sprogs Ridder. Hans tre afgørende Værker er »Labyrinten«, »Skæmtsomme Rimbrev« og Kritikerne over Oehlenschläger, og de har alle deres store Betydning i det sproglige. »Labyrinten« bringer det 18de Aarhundredes Sprogudvikling til Kulminationen, længere kunde man ikke naa i Danmark i Tiden før Romantiken. Holberg havde *poleret* Sproget, men han førte i alle sine Værker kun én Tale, den besindige, den fornuftlige, let fattelige. Der er ikke mere Erotik i de elskendes Sprog end i Epistlernes. Ewald havde i det, han fik færdigt — i Fragmenterne naaede han langt videre, og derfor blev det kun Fragmenter —, Ewald havde givet Sproget Pathos, og mere endnu: han havde lært det at briste under Følelsens Tyngde, han havde spændt det som en Stræng og ladet det springe tonende. Men først Baggenses Sprog har den hele Rigdom, det er klart og poleret, det er patetisk, det er lystigt, og det er poleret uden at være alt for gravitetisk som Holbergs — det har kastet Parykken —, det er patetisk uden som hos Ewald at blive overspændt — det har befriet sig for Oden —, det er lystigt uden at

blive plat. Vi véd, hvordan »Labyrinten« blev til. Den ene Halvdel er Breve, skrevne undervejs, den anden Halvdel Dagbogsblade, der optrykkes. Baggesens Dagbøger er endnu bevarede, man kan se, hvorledes han har kradset sine Indtryk ned med Pen eller Blyant, saadan som det nu traf sig. Ogsaa Baggesens Breve har man: det var ikke smaa, gennemarbejdede Billetter, nej, han skrev løs saa hurtigt, at han aldrig fik Tid til at fatte sig i Korthed. Det er af disse Bestanddele, »Labyrinten« blev til. Men det vil jo atter sige, at Baggesen med et rask Slag slog Skranken ned mellem det talte, hurtige, private Ord og det trykte, og lod det levende Ord strømme som et Kildevæld ud over Bog-sproget.

I »Rimbrevene« gaar han endnu videre. Den Digter, der saa dristigt ophøjer sine Dagbøger og Privatbøger til at være Litteratur, er samtidig vor første Improvisator. Han opdager, at dette lunerige, talte Sprog ved et lille umærkeligt Tryk kan blive til Vers. Han finder pludselig Melodien i det danske Hverdagssprog, Rytmen afkaster Prosaens Baand og folder sig frit ud, og pludselig tager den hele Magten, undslipper som en længe tilbageholdt Latter og siger alt det, som Prosaen trods alt maatte dølgge, fordi den dog kun kan give Teksten og ikke Akkompagnementet. Saa synger Baggesen — fordi han ganske simpelt ikke kan tale, ligesom man kan gribe sig selv i at gaa og nynne. *Rytmebreve* burde denne Del af hans Produktion kaldes. Rimet er nemlig ikke det afgørende, og rime — Herregud, det kan jo enhver. Oven i Købet er Rimene ofte en Ulykke for Baggesen, han beruser sig i dem og giver sig til at vrøvle. Men Rytmen skabes uvilkaarligt, idet den udløser Sindsbevægelsen. I Rimbrevenes Rytmer udfolder Baggesens hele Væsen sig; som det uvilkaarlige Udtryk for det, er de derfor det vigtigste Bidrag til hans Karakteristik. De fortæller os om hans store Livlighed, hans Selskabelighed. Man kan høre, hvorledes han kunde vende og sno sig i en Kreds af muntre Damer og Herrer, kastende Ordene sorgløst omkring sig i en raadsnar Konversation, overbydende sig selv i snurrige Indfald, snart hviskende, snart leende højt, nu pludselig alvorlig, melankolsk, drømmende for et Øjeblik efter at pirouettere kaadt og vifte Melankolien bort, fastholdende en Tanke akkurat saa længe, som det varer at give den Udtryk, og saa haste videre til den næste. Denne tilfældige Vekslen mellem Dvælen og Hast, denne Stigen og Dalen — det er Baggesen.

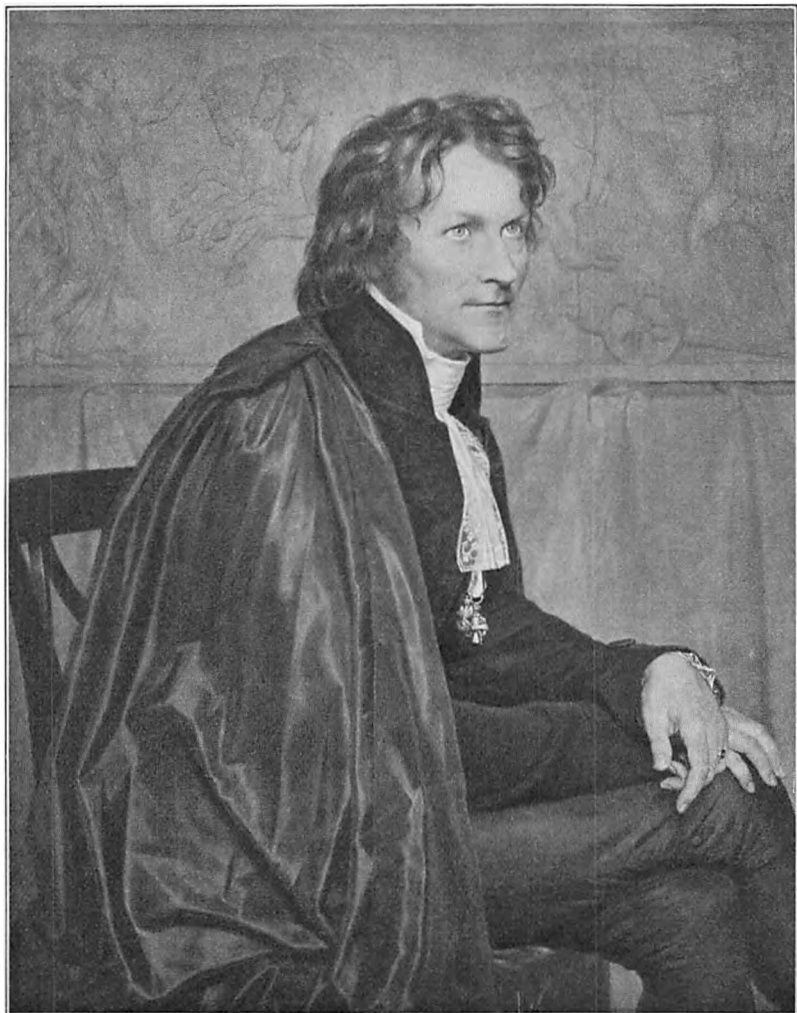
Til sidst blev Baggesen Kritiker paa sin sproglige Sans. Rent formelt: han kunde skrive, han skaber en kritisk Prosa i Stedet for det gængse Anmelderi, han viser, at det er en »skøn« Kunst at være Kritiker. Der er næppe skrevet yndefuldere eller festligere Vers paa Dansk end dem, i hvilke Baggesen, i samme Øjeblik han begynder sin Kritik, lader Gratierne paakalde hans Hjælp i Modersmaalets Navn og selv svarer med en Paakaldelse af Modersmaalet — »omfavn mig, Modersmaal, i al din Ynde!« Ja, det omfavnede ham. Selv nu, da de Værker, han kritiserede, er glemte og ulæselige, lever hans Kritiker, endnu staar han lyslevende iblandt os, denne den danske Kritiks snærtende, let hendansende, komisk forvrængende, sejrrikt leende Henrik med de rappe Repliker. Men det var ikke blot den fuldendte Form, Sproget gav Baggesens Kritik. Den Sans, der gav ham Evne til at forme hans eget Sprog, gjorde ham ogsaa seende overfor de andres. Ikke alene Formen, men ogsaa Indholdet af Baggesens Kritik skabtes af Sproget. Hans Sikkerhed som Kritiker kommer heraf, han taler nemlig kun om det, han forstaar. Han forstod blot for lidt. Diskussionen om det formelle blændede Baggesen i den Grad, at hans Kritik til sidst gled ud i det rene ingenting. Alle de smaa Streger, Baggesen sætter i Oehlenschlägers Værker, viser ikke som Pile, der følger Tidens Flugt, fremad til noget nyt, men tilbage til den gamle, det 18de Aarhundredes Opfattelse af Poesien, til Tiden før Revolutionen, til Salonernes Æstetik, for hvilken Poesien var en skøn Kunst til Opmuntring og Pynt, hvor Formerne og Lovene overholdes som i en aandrig Konversation.

Der er et Kildevæld gemt i Baggesens Sprog: det kaster Støvet til Side, som samler sig om hans Bøger i Reolen. Han er selv som en Kilde, umulig at gribe om, splintret i Straaler, der afspejler de jagende Skyer, ubestemmelig, underlig, og altid forfriskende.

Jens (Immanuel) Baggesen, f. Korsør $15\frac{1}{2}$ 1764, Student fra Slagelse 1782, udgav 1785 sit første Værk, »Komiske Fortællinger«, drog udenlands 1789—90, Viceprovst paa Regensen 1796—1802, dernæst alter udenlands 1797—99, Medlem af det kgl. Theaters Direktion 1799—1803, opholdt sig i Paris, Professor i det danske Sprog og Literatur ved Universitetet i Kiel 1811—14, boede i København 1813—20, derefter dels i Frankrig, dels i Schweiz og Tyskland, † Hamborg $3\frac{1}{11}$ 1826.

(Kr. Arentzen: Baggesen og Oehlenschläger, I—VIII (Kbhvn. 1870—78). — Julius Clausen: Jens Baggesen (Kbhvn. 1895).)

BERTEL THORVALDSEN

V. Eckersberg pinx.

BERTEL THORVALDSEN.

1770—1844.

Af EMIL HANNOVER.

FOR en Snøs Aar siden eller mere fortalte man i København en Historie om en tysk Billedhuggers Besøg i Thorvaldsens Museum. Han var bestandig gaet bag om Statuerne for at kige dem bag Ørene, og hvad han dér havde faaet at se havde foranlediget ham til at ryste paa Hovedet, fordi det i Henseende til Studiet af Naturen og dens Gengivelse var aldeles utilstrækkeligt.

Nuvel, der er nok i Thorvaldsens Kunst, hvorover man kan ryste paa Hovedet. Man behøver ikke en Gang at kige hans Statuer bag Ørene for at opdage, at de kun i ringe Grad tilfredsstillende vore Dages Fordringer til anatomiske Kundskaber hos Billedhuggeren. Enkeltformen var aldrig Thorvaldsens Sag. Han arbejdede med den arkitektonisk-plastiske Helhedsvirkning for Øje og helst i det vaade Ler, som udelukker den sidste Præcision i Modelleringen.

Heller ikke er det svært at erkende hans Talents Begrænsning i andre Henseender. Han hørte f. Ex. ikke til de spændende Fortællere; han var ikke stærk i Forstaaelsen af den fysiske Bevægelse som Udtryk for Gemyttets Rørelser; han lagde liden Vægt paa Gestus, endnu mindre paa Mimik. Han havde langt mere indlevet sig i en ideal plastisk Verden med skønne Linjer end i den virkelige Verden, hvor Livet og dets Lidenskaber hvert Øjeblik bringer Linjerne i Uro. Ogsaa rent teknisk havde hans Talent sin snevre og skarpe Begrænsning. Han formede plastisk uden Sans for malerisk Virkning. Han var i sit Forhold til det maleriske Rodins Modsætning, ligesom han var Michelangelos Modsætning i sit Forhold til det menneskelige.

Hans rene Billedhuggerkunst er ikke mere moderne. Rigtignok undervurderes den ingen Steder for saa vidt, som Kunsthistorien

i alle Lande regner med den. Men den udstrækker sjældent sin Anerkendelse længere end til at anvise den en Plads i Historien. Vedblivende studerer man hans Kunst, men man erkender den som Regel kun som Udtryk for sin Tid uden at forsøge at forklare den som et Udtryk ogsaa for hans Subjektivitet. Deri er der en Smule Nemesis. Thi Thorvaldsen stræbte i langt højere Grad at være en Tolker for sin Tid, en Tolker af dens Tanker, Følelser og Drømme, end det er Tilfældet med de Kunstnere, der med mægtig viljesstærk Subjektivitet suggestionerer deres Samtid og gør et viljeløst Medium af den. Der gaar gerne haarde Kampe forud, før Kunstnerne af sidstnævnte Slags sejrer, og de oplever ingenlunde altid selv Sejren. Thorvaldsen kom — om end ikke sovende — saa dog drømmende til Sejren, idet *han* var et Medium for Tiden. Over hans vidunderlige Talent hviler hele et Mediums Mystik. Det lykkes næppe nogensinde helt at løfte den. Selv den dybest forskende Sjæleskildrer, der tager alle Forhold i Betragtning og ad alle Veje stræber efter at trænge ind i det store Menneskes Sjæleliv, staar sluttelig overfor noget, som forbliver evigt hemlighedsfuldt. Med Rette har Menneskene fra gammel Tid af fremstillet dette »noget« bevinget. Det slagrer bort under Ens Hænder, naar man tror sig nær ved at fange og fatte det. Det er Geniet. Allervanskeligst lader et Geni som Thorvaldsens sig forklare. Men man kan — for at holde sig til enkelte Sider — med nogenlunde Bestemthed paavise, hvorledes Tidens Drømme kom til ham fra alle Sider og tog ham fangen, og hvorfor han - - og han alene — uskadt bares til det Drømmeland, hvori Tiden troede at genkende Grækenland. Man kan endvidere paavise, at dette Drømmeland, skønt skinnende af hvidt Marmor i en ætherren Luft, dog ikke var det gamle Hellas, men kun et fjærnt Fata Morgana deraf. Og man kan endelig paavise, at dette Fata Morgana med dets ejendommeligt kolde og klare, rene og rolige Afspejlinger af den antike Verden væsentlig var bestemt derved, at det var en Fremtoning paa en nordisk, en dansk Kunstnersjæls Himmel.

»Hvad Thorvaldsens Tidsalder i Grunden vilde paa Billedkunstens Omraade, hvad den stræbte at lære af Antiken«, siger Jul. Lange i sin Bog om Thorvaldsen, »var den ethiske Opfattelse af den menneskelige Skikkelse«. Det var Thorvaldsens Lykke, at han allerede hjemme i Danmark var kommen i Berøring med en saadan Opfattelse. Medens Sergel maatte arbejde sig ud af sin Opdragelse i »en afskyelig fransk Manér«, medens Canova

end aldrig blev ganske frigjort af Rococoens letfærdige Forestillinger om den menneskelige Skikkelse, var Thorvaldsens Opfattelse af denne, formodentlig igennem hans Forhold til Abildgaard, allerede fra hans første Ungdom præget af Alvor. At han saa tidligt, som det var Tilfældet, lærte en saa dyb og alvorlig Kunstner som Abildgaard at kende, fik sikkert i det hele en afgørende Betydning for hans Karakter. Selv skal han jo have sagt den Gang: »Jeg begriber ikke, at et voxent Menneske kan le«.

Uden ringeste Lærdom, blottet endog for den elementæreste Dannelse, havde han af Kunstens Adel formodentlig allerede den Gang forstaaet, hvad Abildgaard først havde lært i et langt Liv. Gennem sin anden Lærer ved Akademiet, Wiedewelt, havde han sandsynligvis faaet en mere direkte Anvisning paa Antiken og i Tilgift nogle Brudstykker af Winckelmanns Lære, som Wiedewelt skyldte sine Anskuelser. Ogsaa heraf har han sikkert vidst at suge Honning, og da Traditionen jo tilmed fortæller, at han allerede i København var bleven bekendt med Tegningen af Carstens, tør man vistnok med Rette formode, at han ingenlunde gik saa kunstnerisk uforberedt ud i Verden, som det almindelig antages. Saa rejste han gennem Gibraltarstrædet til Oldtidens Italien, d. v. s. udenom Størstedelen af Europas senere Kultur, udenom Rococoen i Tyskland og Renaissanceen i Norditalien og alle andre forstyrrende Indtryk, som han ikke kunde have undgaaet paa en Landrejse. Han kom tidsnok til Rom til endnu at træffe Carstens, han lærte ogsaa Zoëga at kende, og han drog Quintessensen af den enes Kunnen og den andens Kundskab uden at tegne en Streg og uden at læse en Bog, medens han ogsaa selvstændig gjorde den antike Kunst til Genstand for sit Studium og den moderne Kunst til Genstand for sin Kritik. I hvert Fald i negativ Retning fik saaledes selv Canova Betydning for Thorvaldsen, idet hans Fejl blev denne et sidste Hjælpemiddel til Erkendelsen af Grænserne for det rette.

Saaledes forenede alle Forhold sig til Gunst for denne ene Mand. Det var, som havde den gode Skæbnes Gudinde formaaet Historiens Muse til at forberede og ordne alt til denne Udkaarnes Komme. En hel Generation havde arbejdet paa at skabe ham en Situation af den fuldkomneste Harmoni. Han behøvede kun at komme og se for at sejre i Kraft af sin geniale Devinations-evne til friskt og umiddelbart at overskue Situationen. Intel kan derfor være mere fejlagtigt end Plon's Bevisførelse for, at Thor-

valdsen simpelthen var Winckelmanns Elev. Er det end overdrevent, naar Kestner fortæller om Thorvaldsen, at han aldrig havde læst en Bog, saa staaer det dog fast, at af de Hundreder og atter Hundreder, som har berettet om deres Besøg hos ham, har ingen nogensinde forefundet ham med en Bog i Haanden. Der plejede altid at følge en Smule Ler i Tilgift til det Haandtryk, hvormed han modtog en Besøgende, men aldrig det mindste Bogstøv. Og heller ikke i hans uhyre Produktion er der et Gran heraf at finde. Med Rette har Gurlitt sagt om ham, at hans Kunst syntes en Haan mod de Førdringer, som den klassiske Æsthetik nødvendigvis troede at maatte stille til en dannet Kunstner. Naar han alligevel legemliggjorde denne Æsthetik, naar i ham hans Tids æsthetiske Drømme og Forventninger gik i Opfyldelse, saa laa det deri, at det, hvorom Tiden drømte, og hvorefter den længtes med saa glødende Lidenskab, inderst inde ikke var en Gensføddelse af den antike Kunst, men en Gensføddelse af selve Menneskeaaenden til Oldtidens Sundhed, Renhed, Uskyld og Naivitet. Alt dette primitive, som ude i Europa Livet havde forgiftet og Lærdommen fordærvet, det medbragte denne Yngling, der kom fra et afsides liggende Land af Børn og hverken havde læst eller levet. Herpaa og paa hans uskyldige danske Barnesind beror helt igennem hans Kunsts indre Lighed med den græske. Hvad der findes i hans Kunst af bevidst Erkendelse af Antikens mere ydre Væsen, skiller sig ved Arten af Erkendelsen fra al samtidig Kunst; thi Thorvaldsens Erkendelse af Antikens Formverden er en rent kunstnerisk i Modsætning til hans Tids mere videnskabelige. Den Tanke er dog ikke udelukket, at der ogsaa ud af de større Nationer kunde fremstaa en Mand, som kunde naa til en lignende kunstnerisk Forstaaelse af det formelle ved Antikens Væsen. Men kun fra en afsides Krog af Verden, hvor Livet i Aarhundreder havde staaet stille, og hvor den menneskelige Aand havde bevaret sin primitive Form, kunde der komme en Kunstner med saa urfrisk en Naivitet som Thorvaldsens. Den blev i det afgørende og rette Øjeblik Danmarks betydningsfuldeste Bidrag til Verdenskulturen.

I den udpræget danske Form, hvori Thorvaldsen besad den, er Naiviteten en kølende, frisk Livskilde for det Gemyt, der er saa lykkeligt at eje den. Den holder Gemyts-Atmosfæren paa en ligelig Temperaturhøjde og forhindrer derved Dannelsen af lidenskabelige og lumre Forestillinger. Den gør — i Modsætning til

Sanselivets hede Kilder — Tanken klar og Følelsen ren og former Drømmen i vaagen Tilstand rolig. Klarheden, Renheden, Roen, lutter Grundtræk i Thorvaldsens Kunst, lader sig forklare af hans nordiske Herkomst.

Ikke destomindre blev disse Grundtræk af hans Tid tydede som græske. At de ikke kunde være det, kræver det ingen stor historisk Indsigt at se. Selvfølgelig kunde der ikke danne sig en Oldtidens Græker af en Mand, der i Slutningen af det 18de Aarhundrede var født i Grønnegade i København, og som havde en Islænder til Fader og en jydsk Pige til Moder. Det vilde være intet ringere end en Omstyrtning af Verdensordenen, hvis noget saadant havde tildraget sig, og sliq Omstyrtning har end ikke de største Genier foraarsaget. Nej, ikke græske: danske er disse Grundtræk hos Thorvaldsen. Men Fejltagelsen er let forklarlig. Dels havde hans danske Naivitet jo virkelig en Berøring med den antike græske, dels optraadte den overvejende i en græsk Forklædning, som ganske vist ikke længere kan skuffe noget Menne-ske, men som maatte skuffe endnu i hine Dage, hvor Kendskabet til den græske Kunst endnu var yderst begrænset. Derhos laa der i den Maade, paa hvilken Thorvaldsens Subjektivitet træder tilbage i hans enkelte Værker (uden at disse derfor bliver upersonlige, livløse, akademiske), noget, som kunde minde om den antike Kunst; thi ogsaa denne er i langt højere Grad Udtryk for en Tid end for det kunstneriske Individ. Men ogsaa i saa Henseende er vi bedre underrettede end Thorvaldsens Samtidige. De saa hans Værker opstaa enkeltvis, det ene efter det andet, og deres Iagttagelser over hans Værker var altfor spredte til at samles til det Overblik over hans Subjektivitet, som vi nuomstunder er i Stand til at skaffe os.

Ved et saadant Overblik er det i første Række hans kolossale Skaberkraft, som falder i Øjnene. Dernæst den uhyre Udstrækning af hans stoffige Omraade. Hurtigt bliver man dog vaer, at der i denne kolossale Produktion, som spænder over saa uhyre et Omraade, kun hersker *en* Stemning og *en* Stil. Overfladiske Betragtere have i denne forbavsende Enhed fundet Ensformighed; retfærdigere er det dog sikkert deri at se den sælsomste Smidighed, som nogensinde er lagt for Dagen af en Kunstner. Samtiden, som overvældede Thorvaldsen med Bestillinger, tiltroede ham ikke uden Grund Evne til alt. Han kunde virkelig ogsaa paa en vis Maade alt. Paa en vis Maade! Thi hans Smidighed bestod vel

at mærke ikke deri, at han kunde afpasse sit Væsen efter enhver Opgave, men deri, at han kunde drage enhver Opgave indenfor sit Væsens Grænser og give dens Løsning noget af sit Væsens Skønhed. En Gang for alle — dette var dets Skønhed — hvilede hans Sind i en Grundstemning af en dyb, en uforanderlig, en næsten salig Fred, og Lange har rigtig paavist den grundlæggende Indflydelse, som denne Grundstemning i Thorvaldsens Indre øvede paa hans Valg og Behandling af Emner. Herakles har han fremstillet efter eller i Pauserne mellem Heltebedrifterne, Mars som den fredbringende Krigsgud, Hektor som Ægtemand og Fader, Achilles som Brisëis' Elsker eller Patrokles' Ven, — ikke en eneste af Iliadens bloddryppende Helte har han fremstillet i Kamp. Fredsforstyrrelsen Napoleon har han med Alexandertoget forherliget som Fredsstifteren. I samme Fredens Aand har han fremstillet Heltene fra den ved Wienerkongressen afsluttede Krigstid, og endog Christus har han skildret — ikke i et Øjeblik af hans Kamp- og Lidelsestid, men — som Fredsfyrsten, der breder sine Arme ud, for at hele Menneskeheden kan finde Tillflugt i hans Favn. Parallel med Fremstillinger i denne Aand af Mythologien, Biblen, Historien eller Samtiden gaar gennem hele Thorvaldsens Produktion den store Række af hans Fremstillinger af Fredens og Harmoniens gode Magter, frem for alle Amor, dernæst Muser, Gratier og Genier, der mylrede frem af hans Fantasi saa ofte, den havde et ledigt Øjeblik fra større Opgaver.

Der er noget monumentalt ved Monotonien i hans Skikkelsers Stemning, men græsk er den ikke. Denne »Slægt af salige Beskuere, Drømmere, Tænkere«, som Lange har kaldt Menneskene i Thorvaldsens Verden, er en anden end den langt stoltere og stærkere Slægt, som den antike Kunst har efterladt os i Marmor. Ikke én Gang i den antike Malerkunst, der fik en særlig Indflydelse paa Thorvaldsen ved at være den første Form, hvorunder han lærte Oldtiden at kende, idet han søværts fra kom til Italien og landede i Neapel, — ikke en Gang i den fortoner Livet sig til den Grad, som hos Thorvaldsen, i et lykkeligt dolce farniente, en lykkelig Lediggang. Men endnu mere ugræsk end Fortoningen af Livet er Fortoningen af det Legemlige hos denne. Hos Phidias eller Praxiteles (med hvilken sidste Samtiden med Forkærlighed sammenlignede den danske Billedhugger) har Menneskeskikkelsen foruden sin Legemsskønhed en skøn Legemlighed, en Legemsvarme, der fattes Thorvaldsens Kunst og nødvendigvis maatte

fattes den alene af den Grund, at de Vilkaar aldrig er vendt tilbage, under hvilke Grækerne var saa lykkelige at kunne dyrke Studiet af det Nøgne. Dette være dog ingenlunde sagt som en Tilslutning til den kun altfor ofte gentagne Dom over Thorvaldsens Kunst, ifølge hvilken den skulde være livsforladt og kold. Den er det relativt, nemlig i Sammenligning med den græske; men den er det ikke absolut, og den er det absolut ikke, naar man indskrænker sig til at sammenligne den med beslægtet Kunst fra dens Samtid. I højere Grad end de fleste af hans Samtidige var han sig Naturstudiets Nødvendighed bevidst. Medens Carstens haanede Brugen af Model, betragtede Thorvaldsen Modelstudiet som nødvendigt endnu for Mesteren. Ganske vist var der heller ikke for hans Vedkommende Tale om et strengt og indgaaende Naturstudium; ganske vist var han kun i de færreste Tilfælde absolut afhængig af Motiver, han fandt i Virkeligheden. Men der kunde dog nævnes et Par ofte paaviste Exempler paa, at han ingenlunde forsmaaede, hvad det skønne italienske Folk bød ham i saa Henseende. Selvfølgelig havde han med sin Skønhedssans et aabent Øje for den Plastik, hvormed dette Folk til daglig omgav ham paa Gader og Stræder, og der kan næppe være Tvivl om, at mangfoldige flygtige og dog fæstnede Indtryk heraf kunde findes i hans Kunst, hvis man kunde analysere Skønheden i den.

Men det aller ejendommeligste ved Thorvaldsen, det egentlig geniale og uforklarlige ved hans Kunstnervæsen er vel sluttelig det, at hans Skønhedsbegreb ikke lader sig analysere. Skøndt det i saa mange Henseender var et Kulturprodukt, er det uopløseligt næsten som et Naturprodukt. Alt, hvad hans Genius modtog udefra -- Indtryk af Naturen og Indtryk af Antiken -- det skabte den om i sit eget Billed. Altsammen gik det op i en højere Enhed, i en eneste stor Syntese: *hans Stil*.

Fra først til sidst, fra den Dag, hvor han med sin Jason grundlagde sit Verdensry, til den Dag, en af hans Livs sidste, hvor han paa en Skifertavle ridsede Kompositionen til »Skulpturens Genius«, var denne hans Stil -- uvæsentlige Nuancer fraregnede -- uforanderlig den samme, og ens i hans Statuer og Relieffer. Han havde selv næppe anden Hensigt med sin Kunst end, at den skulde have det mest mulige af den Ligevægt udad- og indadtil i Holdning og den dermed harmonerende Velklang i Linjen, der efter hans Samtids Opfattelse var Antikens væsentlige Fortrin. Naar hans Værk i denne Retning tilfredsstillede ham,

var han egentlig færdig med det og overlod ofte den endelige Udførelse til sine Elever. Vel lagde han som Regel selv den sidste Haand paa Værket; men gennemgaaende savner dog hans Arbejder det Aandepust, hvormed en aandfuld Kunstnerhaand kan besjæle sit Kunstværks Overflade. Efter hans Samtids Opfattelse var Manglen paa en iøjnefaldende, selve Overfladen gennembyrdende Subjektivitet ingen Fejl ved hans Kunst. Langt snarere et Fortrin. Hans Kunst vilde i hvert Fald næppe have været saa tilgængelig for enhver i hans Samtid, hvis dens Overflade havde været stærkere præget af Geni. Netop den Omstændighed, at hans Kunst, overfladisk betragtet, kun syntes at tolke, hvad der stod paa Dagsordenen, medens den tav om selve sin Skaber, det bidrog sikkert mægtigt til at skabe den en Yndest, som Geniernes Værker ellers ikke har saa let ved at opnaa. Allerede i levende Live æredes jo Thorvaldsen som en Guddom. Intet Under, at en Reaktion kunde komme. Den kom og varer delvis endnu. Men den kritiske Nutid er ikke mindre overfladisk end den ukritiske Datid, naar den af Manglen paa subjektiv Overflade i hans Kunst drager den Slutning, at hans Kunst i det hele er blottet for Subjektivitet.

Thorvaldsens Figurer har, som Lange har paavist det, en større Tilbøjelighed til at trække sig tilbage i sig selv end til at træde dristigt frem for Beskueren som Bud fra deres Kunstners indre Verden. Nøjagtig paa samme Maade træder i Thorvaldsens Værker hans Personlighed frem — eller om man vil tilbage. Men deri er der sikkert noget nationalt, noget, som alle Danske vil genkende, ære og agte. Det forholder sig da heller ikke saaledes, som det ofte, navnlig fra tysk Side er blevet paastaet, at selv vi Danske forlængst er blevne »kede af« Thorvaldsen. Tværtimod. Jo mere den Verden, han én Gang tilhørte, viser sig tilbøjelig til at give Afkald paa ham, desto tydeligere bliver det for os Danske, at han trods alt var vor, og desto stærkere føler vi os dragne til ham.

Bertel Thorvaldsen, f. i Kbhvn. ¹⁰/₁₁ 1770, vandt 1787 den lille Sølvmedalje og 1793 den store Guldmedalje, drog 1796 paa 3 Aars Rejsestipendium til Rom, »Jason« 1801—02, 1805 Medlem af Kunstakademiet og Professor, Tilbagevenden til Hjemmet 1819—20, 1825 Præsident for det romerske Kunstakademi San Luca, 1833 Direktør for Kunstakademiet i Kbhvn., fra 1838 i Fædrelandet, kun afbrudt af et Italiensbesøg 1841, død i Kbhvn. ²¹/₃ 1844.

(Thiele: Thorvaldsens Biographie I—IV (1851—56). — Repholtz: Thorvaldsen og Nysø (1912). — E. Hannover: Thorvaldsens Værker.)

HENRIK STEFFENS

C. A. Lorentzen pinx.

HENRIK STEFFENS.

1773—1845.

AF HARALD HØFFDING.

I sin Selvbiografi (»Was ich erlebte«) har Steffens paa sine gamle Dage udtalt, at den Sæd han saaede i fremmed Jord, havde ført til en betydningfuldere Vækst, end hans egen Jord kunde frembringe. Disse Ord udtrykke træffende Steffens' Betydning, ikke mindst hans Betydning for det danske Aandsliv. Han var netop Manden for at virke pludselig og stødvis, vækkende og begejstrende, idet han som ved et Lynglimt viste de Unge en ny Verden, det saa maatte blive deres Sag at gennemvandre. Paa en Studierejse i Tyskland var han selv bleven indført i den store Poesis, den dristige Tænkning og den forskende Naturvidenskabs Verden. Og det var som Sendebud fra alle disse tre Verdener, han optraadte paa de Forekæsnings, som han den 11. November 1802 begyndte paa Ehlers' Kollegium i København, og som havde saa stor Indflydelse paa Oehlenschläger og Grundtvig og gennem dem paa dansk Aandsliv i dets forskellige Retninger. Han forkyndte Romantikens Evangelium, Budskabet om en dyb Sammenhæng mellem Poesi, Videnskab og Religion, disse Omraader, som ved en Slags aandelig Arbejdsdeling var blevne skilte ad, om ikke fjendtlige mod hverandre. — Hvad Steffens krævede af sine Tilhørere, var Evne til Helhedsanskuelse, til at se alt Enkelt som Led i en stor Sammenhæng. Naturen maatte opfattes som Aandens Forhistorie, som en Række af Former, der Trin efter Trin fører op fra tunge mørke Masser til Aandslivets Klarhed. Og i Historien gælder det om at efterspore den dybere Sammenhæng mellem de skiftende Tider. For en saadan Betragtning kom Kristendommen til at staa i et andet Lys end for det attende Aarhundredes Oplysning: som Aabenbaring af et stort og idealt Aandsindhold, om hvilket Alt, hvad Naturforskning, Historie og Filosofi kunde ud-

finde, samlede sig som et Midtpunkt. Hvad en fjern Fortid havde besiddet, og hvad der i den havde gjort Livet saa herligt, var netop den inderlige Enhed af Religion, Kunst og Videnskab, der for en senere Tid stode som indbyrdes ligegyldige eller stridende Magter. Foreløbigt var den Sans, der var vakt for hin ideale Fortid, det Skønneste, der bevægede sig i Samtiden.

Det var saadanne Tanker, Steffens fremsatte under sit korte Ophold herhjemme. De findes udførligere i hans Indledning til filosofiske Forelæsninger (1803, ny Udgave ved Dahl 1905). Han tyder Naturen og Historien ved dristige Analogiers Hjælp. Alt bliver Symbolik. Naar han taler om Udvikling, tager han ikke dette Ord i den moderne, realistiske Betydning, men betegner derved en Række af Former, af hvilke enhver betegner en evig Ide, uden at der er noget Tidsforhold mellem dem.

Og dog besad Steffens en mere levende Iagttagelsesevne end hans tyske Mester, Schelling, og han havde især en større Sans for Individualitet end denne. Det var en Hovedtanke hos ham, at Naturen gennem sine Formers Række viser os en fremskridende Individualisering, der naar sit Højdepunkt i Mennesket. Det Organiske er mere individuelt end det Uorganiske, det Bevidste end det Ubevidste, og Mennesket har en hel indre Verden at stille overfor den ydre Verden. Det var ikke mindst gennem denne Tanke, at Steffens øvede Indflydelse paa den sølgende Tids danske Tænkning. Hans Indflydelse forenede sig her med Brødrene Ørstedes og med Filosofen Treschows. Der kan spores en Udviklingsgang, som fra Steffens fører til Sibbern og Poul Møller, og fra dem til Kierkegaard, — en stigende Betoning af den individuelle Personlighed, som Organ for Sandhed og som Kilde til Værdier. —

Efter sin kortvarige Optræden i København drog Steffens til Tyskland, og hans senere Værker tilhører dette Lands Historie.

Henrik Steffens, f. i Stavanger $\frac{2}{3}$ 1773, gik i Helsingør og Roskilde Skoler, Student (privat dimitteret) 1790, tog en Slags Eksamen for et privat Selskab til det naturhistoriske Studiums Fremme 1794, drog til Norge og derfra til Tyskland, Privatdocent ved Universitetet i Kiel 1796, Dr. phil. 1797, modtog Rejselegat fra Fonden ad usus publicos og tog til Tyskland 1798 for at studere Bjærgværksdrift, vendte tilbage til Danmark 1802, holdt sine berømte Forelæsninger paa Ehlers' Kollegium 1802—03 og 1803—04, Professor i Filosofi i Halle 1804, i Breslau 1811, i Berlin 1832, † $\frac{10}{2}$ 1845.

(R. Petersen: Henrik Steffens. (1881). — Høffding: Mindre Arbejder. II. (1905).)

CHRISTOPH ERNST FREDERIK WEYSE.

1774—1812.

Af HORTENSE PANUM.

Af sin egen Tid blev Weyse her hjemme især beundret som Kirkekomponist (Kantater, Den ambrosianske Lovsang, et Miserere, en Koralbog, Orgelpræludier m. m.¹⁾); i Udlandet var det derimod hans Klaverværker (Etuder, Allégri di bravura, Sonater, m. m.), der tildrog sig størst Opmærksomhed. Hvad han i disse to Retninger ydede, giver ham i Virkeligheden Plads ved Siden af Samtidens store evropæiske Tonemestre. For at bestemme Weyses Stilling i Historien maa man ikke desto mindre søge hen til en tredie Gruppe af hans Kompositioner, nemlig til hans Sange og Romancer med Klaverledsagelse, ti det er i dem, at den danske Nation endnu hylder ham som en af sine betydeligste og i national Henseende aller mest typiske Komponister.

Til Weyses danske Kunst blev Grunden oprindelig lagt ved hans Omgang med Schulz den populære Komponist af »Høstgildet« og »Peters Bryllup«, ham, hvem Baggesen tilskriver Tilvejebringelsen af den første danske Musik »og det saa dybt fra Kildens Bund, at der ikke kommer nogen dansk, der bringer os en anden saa pur.« Det havde været gennem Syngestykket, at Schulz havde bragt i Erfaring, hvad Slags Melodier den danske Menigmand vilde have, og Syngestykket blev ogsaa den Jordbund, i hvilken Weyses nationale Evner først kom til Udvikling. Fra Teatret lød Weyses Romancer for første Gang ud til det danske Folk, og det bliver derfor fra Weyses Teatermusik, at nærværende kortfattede Skildring af Weyses danske Kunst maa tage sit Udgangspunkt.

Allerede i sit første Syngestykke »Sovedrikken« (Tekst af Bretzner,

¹⁾ Ogsaa til festlige Lejligheder udenfor Kirken har Weyse skrevet mange Kantater, deriblandt den berømte Reformationskantate etc.

oversat og bearbejdet af Oehlenschläger, første Gang opført 1808) søger Weyse at imødekomme det danske Folks Smag, idet han baade gør Brug af Danskerens drastiske Humor (»For Dem mit Hjerte bruser«) og med Held anvender de blide Farver, der karakteriserer Tidsalderens elegiske, noget sentimentale Erotik (»Skøn Jomfru, luk Dit Vindue op«, »De klare Bølger rulled«). I Møllerens Morgensang (»Op muntert til Arbejd'«) henriver Situationen ham endogsaa til i Akkompagnementet at fremstille et helt lille ægte dansk Natursceneri fuldt af Solskin og Lærkejubel. Som Humorist optræder Weyse ogsaa i det hyggelige danske Folkelivsbillede: »Et Eventyr i Rosenborg Have« (Tekst af Heiberg, første Gang opført 1827), hvorimod han i »Ludlamshulen« (Tekst af Oehlenschläger, første Gang opført 1815) fremstiller Almuen i dens naive Tro paa Aandeaabenbareiser. Af Melodier, der har overlevet dette Stykke, skal nævnes »Naar Piben lyder og Trommen skralder«, »Vil du være stærk og fri«, »Tommeliden« og »Han gik til Ludlams Hule«.

Til Weyses alvorlige Syngestykker hører 1) »Faruk« (Tekst af Oehlenschläger, første Gang opført 1812) med det kendte Alfekor »Risler alle Bølger smaa«, 2) »Floribella« (1821, Tekst af C. J. Boye), der med sine yndefulde Alfekor og karakteristisk farvede Maurerkor ubetinget er det interessanteste af hans Teaterstykker. Værdifuld er ogsaa Weyses Musik til Shakespeares »Macbeth« (1817) med den stemningsfulde Vægtersang: »Den mørke Nat forsvunden er« og til H. C. Andersens »Festen paa Kenilworth« (1835, »Hyrden græsser sine Faar« m. m.). Ogsaa til Ewalds »Baldurs Død« komponerede Weyse i Aaret 1832 ny Musik.

Skal man karakterisere Weyse som Sangspilkomponist, er det de lyriske Stemninger, der ubetinget ligger hans Naturel nærmest; den dramatiske Effekt er i mindre Grad hans Speciale. Just derfor er Romancerne bleven det eneste Minde, vi har beholdt om hans i sin Tid ret omfattende Teatervirksomhed. De færreste aner nu vel mere, at en stor Del af Weyses kendte Sange oprindeligt har lydt ud fra Scenen. Det store Publikum kender nu kun hans Lyrisk fra Musikforeningens samlede Udgave af Weyses Romancer, hvor Sangspilviser og selvstændige lyriske Sange er blandede ind imellem hinanden. Ved omhyggeligt at gennemse denne »Sangbog for alle danske Hjem«, gør man iøvrigt den Iagttagelse, at Weyse i Virkeligheden fik sine aller genialeste Inspirationer, hvor den fri danske Natur tog hans Fantasi fangen, og

ingen Sinde er han vel i saadanne Øjeblikke naaet højere, end da han med Ingemann ved sin Side skabte sine stemningsfulde og inderlig følte Morgen- og Aftensange. Ingemanns Ord og Weyses Toner harmonerer paa en saa mærkelig Maade med hinanden, at man skulde tro, de kom fra en og samme Kilde. Weyse formaar i sine Melodier her med saa stor Kunst at understrege Ordenes Betydning, at det ene lille danske Genremaleri efter det andet under Sangen uvilkaarligt dukker frem for Fantasien.

I nær Familie med Morgen- og Aftensangene er Weyses fædrelandske Sange (»Duftende Ænge«, »Der er et Land«, »Hvor Bølgen larmer højt fra Sø« o. fl.). Endelig staar som en Gruppe for sig de Romancer, i hvilke Weyse gør Forsøg paa at efterligne Nordens Kæmpevisemelodi (»Det var Ridder Herr Aage«, »Liden Gunver« m. m.). Som interesseret Samler af de overleverede danske Folkevisemelodier (Weyses 50 Kæmpemelodier, harmonisk bearbejdede med Akkompagnement af Pianoforte I—II Hefte), havde Weyse haft den bedste Lejlighed til at gøre sig fortrolig med den danske Folkevisemelodis Karakterejendommeligheder, og selv om hans Efterligninger kun giver et modificeret Billede af Originalen, fik de dog for saa vidt national Betydning, som de blev et virksomt Middel til rundt i Landet at genvække Interessen for de nedarvede Visemelodier.

Selv om Weyse af Fødsel var tysk, har Danmark alligevel fuld Ret til at kalde ham sin; ti ikke alene henlevede han Størsteparten af sit Liv hos os, men han vandt under sit Ophold her efterhaanden baade den danske Natur og den danske Nation saa kær, at han voksede sig fast i Danmark og helt blev en af vore. Træffende karakteriserer Heiberg i følgende Brudstykke af et Mindedigt, Weyse i sit Forhold til Danmark:

»Den danske, ja ti Weyse var dansk
 Han selv og hans Muse fædrelandsk,
 En Gaade for fremmede Zoner.
 I Danmark slog den Stamme sin Rod,
 Som bar hans lønnende Kroner,
 Og den, der ikke vort Sprog forstod,
 forstod ej heller hans Toner«.

Weyses danske Sange er i Virkeligheden helt og holdent skabte i dansk Aand og henvender sig *kun* til danske. For alle ikke

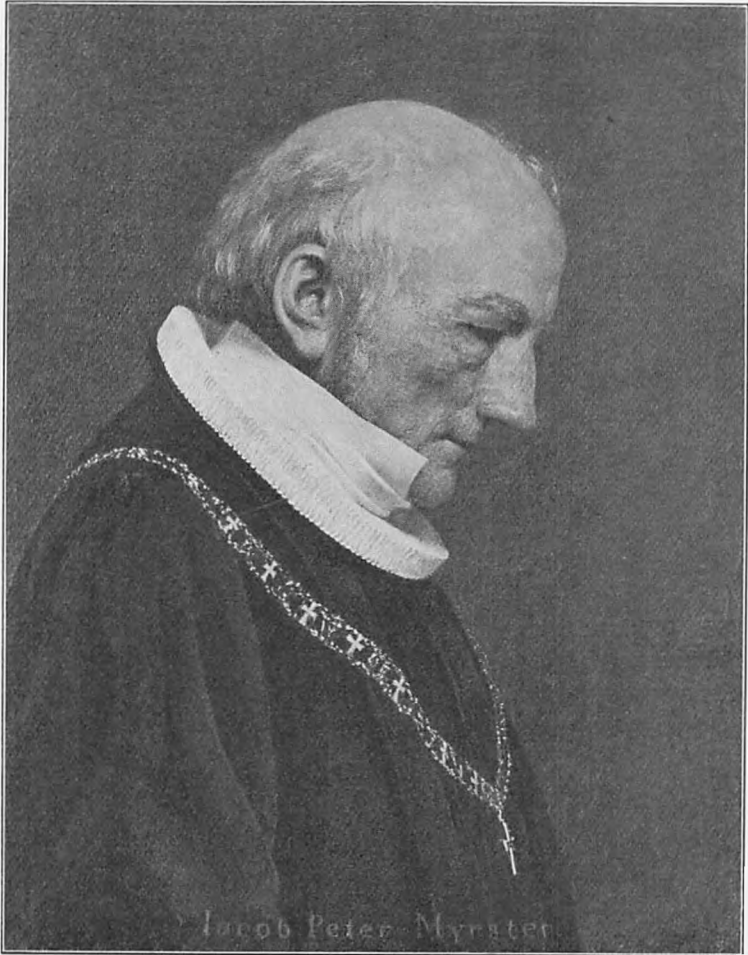
danske er denne Side af Weyses Kunst et fuldkommen fremmed Fænomen; i al Fald formaar Udlændingen ikke at trænge til Dybden i Weyses danske Kunst og savner Blikket for, hvor stort et Værk denne Komponist i Virkeligheden har ydet indenfor den forholdsvis lille Verden, han udsaa til sin Virkeplads. Man har bebrejdet Weyse hans Ligeegyldighed overfor alt det ny, der ved hans Tid kom frem paa Udlandets Musikmarked, men havde Weyse ikke lukket sit Øre for de fremmede Klange, der lød op til ham fra hans samtidige i Udlandet, vilde hans Kunst aldrig have faaet det originale Præg, den nu fik, og som bevirker, at vi i Weyse's danske Kunst aldrig støder paa Reminiscenser andre Steder fra, men altid genkender Træk, der udtrykkelig og alene karakteriserer ham.

Christoph Ernst Frederik Weyse, f. i Altona $\frac{5}{3}$ 1774, modtog den første Musikundervisning hos sin Morfader Kantor Heuser, kom 1789 til København, boede nogle Aar i Huset hos og modtog Undervisning af Kapelmester Schulz, 1794 Organist ved reformert Kirke, 1805 ved Vor Frue Kirke, 1816 fik han Titel af Professor og ved sit 50aarige Organistjubilæum (1842) kreeredes han til Æresdoktor ved Københavns Universitet. † i København Natten mellem 7de og 8de Oktober 1842.

(A. P. Berggreen: C. E. F. Weyses-Biographie. — C. Thrane: Danske Komponister.)

J. P. MYNSTER

J. V. Gertner pinx.

JAKOB PETER MYNSTER.

1775—1851.

Af L. Koch.

DER har vistnok aldrig været saa mange betydelige Mænd mellem den opvoksende Ungdom i Danmark, som da Oplysningstidens Aarhundrede veg Pladsen for det 19de. De kom alle mere eller mindre i Opposition til de Anskuelser, der havde været raadende i deres Læreaar, men de bar ogsaa alle Mærket af at være opvoksede i Oplysningens og Revolutionens Tid.

Jakob Peter Mynster havde fra Barndommen af bevaret en dyb, religiøs Følelse, men den historiske Kristus havde for ham som for de fleste af hans samtidige ingen Virkelighed; han frastødtes af den pietistiske Tone, der herskede i Stedfaderens Hus, og det blev ikke bedre, da han blev Student og begyndte at studere Teologi. Han kunde lige saa lidt finde sig tilrette med den rationaliserende Teologi som med Pietismen.

Men Mynster kunde heller ikke blive staaende paa sit daværende Standpunkt. Medens han var Huskærer paa Bregentved arbejdede han vel flittigt, men han hjemsøgte ofte af et Tungsind, der kunde tage saaledes Overhaand, at han var ved at gaa tilgrunde under dets Tryk. Den Beretning han som gammel Mand har givet derom, viser, med hvilken Gru han tænkte paa den Tid, da det syntes ham, der var intel andet for ham at gøre end tage ud til Spjellerup og sørge sig ihjel. Men netop i Spjellerup kom det til et Gennembrud. Uden nogen tilsyneladende ydre Anledning for det ham med et gennem Sjælen som et Lyn fra det høje, at »Dersom Samvittigheden ikke er en betydningsløs Indbildning — og i den Henseende nærrede jeg ingen Tvivl — dersom du skal lyde den i noget, skal du lyde den i alt, uden Undvigelse, gøre og tale, hvad der er din Pligt, saa fuldt, som du erkender og for-
maar, ganske ubekymret om Verdens Dom, dens Ros og Dadel;

og dersom der er en Gud — og heller ikke derom var der i mit Hjærte nogen Tvivl — og du jo ikke vægrer dig ved i noget at bøje dig for ham og at hengive dig i hans Villie, da skal du gøre det alt uden Forbeholdenhed og ganske, ganske overlade dig og alt dit i hans faderlige Haand, nøjes med de Ævner, han tildeler dig, og taale de Savn, han paalægger dig«.

Saadanne Tanker var ham naturligtvis ikke nye; Pligtopfyldelsen og Troen paa Forsynet var jo netop det, der blev tilbage, da Rationalismen bortkastede saa meget af det, der er Evangeliets Kraft. Men først nu følte han sig grebet af dem, som man kun kan blive grebet af det, der kommer fra Gud, saa intet lignede den Henrykkelse, den indvortes Jubel, hvormed han sagde til sig selv: Jeg har en Gud og Frelser! Nu følte han ikke længer blot Mismod over intet at kunne udrette, men Lyst og Ævne til at hjælpe andre til at finde den Frelser, han selv havde fundet.

Det var dette Arbejde, han nu gik til, og det var Prædikenen, der var den Naadegave, der var betroet ham til at udrette det. Allerede i Spjellerup udgav han en Prædikensamling. Ligesom Paulus i Athen vilde han lære sin rationalistiske Samtid at sænke sig dybere i det, den endnu bevarede af Fædrenes Tro, for at den kunde blive løftet højere og som han selv lære at sige: Jeg har en Gud og Frelser!

Da han 1811 var kommet til København, samlede han en stor Menighed om sig, og mange trykte Prædikensamlinger spredtes over hele Landet. Hans »Betragtninger over de kristelige Trøskelærdomme« blev den Andagtsbog, hvortil de dannede i en hel Menneskealder søgte, og hvori de fandt den Næring for deres aandelige Liv, som de ofte forgæves søgte i Kirkerne, hvor Rationalismen endnu førte Ordet. Han havde selv oplevet saa meget i de indre Prøvelser, han havde gennemgaaet, at han var en erfaren Fører for andre, der arbejdede og var besværede, især naar han kaldte dem til Bønnen og Trøskaben i Herrens Tjeneste.

Da Biskop Erasmus Müller 1834 døde, maatte det næsten betragtes som en afgjort Sag, at Mynster blev hans Eftermand paa Sællands Bispestol, og dermed begynder et nyt Afsnit af hans Liv, der blev langt uroligere end det tidligere. Han havde nu naaet den Alder, hvor de fleste Mennesker har ondt ved at erkende Berettigelsen af de nye Tanker og Bestræbelser, der kommer frem, og netop Tiden efter 1840 blev fuld af Uro baade i politisk og kirkelig Henseende. Mynster havde et skarpt Blik for

Uklarheden hos Oppositionsmændene og for de urene Elementer, der blandede sig i Bevægelserne; men han formaaede ikke at se, at der bag dette kunde skjule sig en berettiget Stræben.

Saaledes havde der bestandig været et koligt Forhold mellem ham og Grundtvig, og det blev ikke bedre ved Lindbergs stærkt agitatoriske Virksomhed. Der er næppe noget Skriftsted, Mynster oftere nævner end Es. 42,2: »Han skal ikke raabe og ej opløfte Røsten og ikke lade sin Røst høre paa Gaden«. Nu syntes det ham, som raabtes der paa Gaden med det, der hørte Kirken og Lønkamret til. Det var dog først 1839, da Grundtvig ved sit »Frisprog« mod Biskoppens Forslag til et nyt Ritual og en ny Alterbog hindrede, at dette blev indført, at Striden mellem de to Mænd blev uforsonlig.

Paa samme Tid trængte Baptisterne ind i Landet og vandt mange Tilhængere, især i de opvakte Kredse. Det var i Strid med Landets Love, at et fremmed Religionsparti søgte at udbrede sig i det, og Mynster holdt paa, at det skulde forbydes dem at optræde som Samfund, saa de holdt den hellige Nadvere; deres Børn skulde døbes og de Børn, der alt var døbte, konfirmeres, og hvis de ikke vilde lade være at gøre Proselyter, skulde de henvises til Fristæderne, og til en Tid blev virkelig de baptistiske Prædikanter fængslede og Børn blev døbt mod Forældrenes Villie. Men herimod rejste sig hele den offentlige Mening, flere Præster nægtede at døbe Baptisternes Børn, og Biskoppens nærmeste Venner, Ørsted, Paulli og Martensen skilte sig fra ham i denne Sag, der først ordnedes efter 1848.

I dette Aar brød den længe opdæmmede Strøm gennem alle Dæmninger, og Mynsters Bestræbelser kunde ikke længere gaa ud paa at forhindre Reformerne, men kun at arbejde paa, at de gennemførtes saaledes, at de gjorde saa lidt Skade som muligt. Det er Tragedien i mange Mænds Liv, især naar de hører mellem dem, der har baaret et Tidsrums Udvikling, at Strømmen vender sig imod dem, naar de bliver gamle. Men Mynster gik ikke op i Bitterhed og forgæves Modstand mod Forandringer, der maatte og skulde komme. Han havde ikke i de mange Stridigheder, han udvikledes i, glemt Vejen til det Løn-kammer, hvor han havde levelt saa rigt et Liv og gjort saa mange Erfaringer. I de Aftentimer, der bestandig var helligede Bøn og Betragtning, hentede han til det sidste den Sindets Ligevægt, som ikke forlod ham, selv naar han kun kunde tænke paa de offentlige Sager

med Sorg og Væmmelse. Til det sidste følte han Glæde ved sin Embedsgerning, især Visitationerne. — Ved hans Prædikener var der vel i de sidste Aar færre Tilhørere end tidligere. Men en af hans gamle Venner, A. S. Ørsted, fandt, at Trøslivet i ham med den tiltagende Alder voksede i Styrke og Inderlighed; det var som han stedse følte sig Gud nærmere, som om han var paa Vejen fra Tro til Beskuelse.

Jakob Peter Mynster er født ¹¹1775 i København, hvor hans Fader var Inspektør ved Frederiks Hospital. Efter dennes Død 1777 ægtede Moderen Overlæge F. L. Bang, i hvis Hus han og hans Brøder Hieronymus blev opdragte. Han blev teologisk Kandidat 1794, var derefter Huslærer hos Grev J. G. Moltke paa Bregentved. — 1802 blev han Sognepræst for Spjellerup-Smerup Menigheder, 1811 Kapellan ved Frue Kirke i København, 1828 kongelig Konfessionarius og Slotspræst, 1834 Sjællands Biskop. Han døde ³⁰ i 1854.

(H. Schwanenflügel: Jakob Peter Mynster I-II.)

C. A. Jensen pinx.

JONAS COLLIN.

1776—1861.

Af V. PINGEL.

— — —

BLANDT de udmærkede Mænd, som har hjulpet vore Enevoldskonger med at styre Land og Rige, indtager Jonas Collin ingenlunde den ringeste Plads. Men han er ikke saa let at skildre, da hverken Omstændighedernes Magt eller egen Ærgerrighed drev ham frem i Forgrunden. Hans Virken var forholdsvis stille, men dens Omfang overordentlig og dens Resultater vidtrækkende.

Collin var født i København 1776. Han var Søn af en ret velhavende Ejendomsbesidder og Lotterikollektor. Slægten var dansk; Navnet er en Forvanskning af det jyske Kolding. Han uddannedes til Universitetet af private Lærere. Efter et lidt over treaarigt Studium tog han -- o lykkelige Tider, o nøjsomme Professorer! — juridisk Eksamen med bedste Karakter. I de første Aar herefter var han beskæftiget paa Faderens beskedne Kontor, men benyttede sin Fritid til at høre Forelæsninger over Filosofi, Matematik og Naturvidenskab. Omsider lykkedes det ham i 1801 at komme ind i Administrationen, først som Kopist, men snart efter som Fuldmægtig i Finanskollegiets Sekretariat. Det viste sig hurtigt, at Collin var brugbar i en ganske usædvanlig Grad, baade paa Grund af Begavelse og Arbejdsiver, mangesidig Kundskab og praktisk Greb. Han kom snart i et nært Forhold til flere udmærkede Mænd blandt sine Overordnede, især til Finansministeren, den bekendte Ernst Schimmelmann, som han paa sine gamle Dage har betegnet som »Manden med det lyse Hoved og det ædle Hjerte«.

Imidlertid forandrede jo den i 1807 udbrudte Krig med England vore hidtil blomstrende Forhold paa en sørgelig Maade, og Finansernes Tilstand blev mere og mere betænkelig, idet Regeringen ikke havde anden Udvej til at skaffe Indtægter, end en

kolossal Udstedelse af Seddelpenge uden tilsvarende Valuta. I 1812 var Forholdene saa fortvivlede, at Schimmelmann paa sit Landsted Solyst ved Emiliekilde maatte meddele sine mest betroede Embedsmænd, blandt hvilke Collin var, under Forpligtelse til den strengeste Taushed, at en Katastrofe var uundgaelig, og at der maatte tages de yderligste Forholdsregler for at dæmme mod den Fordærvelsens Strøm, som truede med at rive alt med sig. Det endelige Resultat af lange og indgaaende Forhandlinger blev den sørgelig berømte Forordning af 5. Januar 1813, der som bekendt slog en Streg over Statens indgaaede Forpligtelser og, for at fundere den nye Rigsbank paa sikkert Grundlag, gjorde et dybt Snit i Ejendomsforholdene. Hvad der skete kan jo kun forsvares ved det uafviselige Krav, som Statens fortsatte Bestaaen stillede. Men det er let forstaaeligt, at de mangfoldige, gennem hvis vigtigste Interesser Snittet gik, ikke kunde betragte denne Sag fra højere Synspunkter, men rettede deres kortsynede og egoistiske Forbitrelse mod Regeringen og end ikke skaanede Kongen selv. Sonofret blev Schimmelmann, som maatte afgive Finanserne til Moltke og Møsting. Collin, der vistnok havde betydelig Del i de tagne Forholdsregler — han havde redigeret, hvad der angik de almindelige Bestemmelser, samt Danmark og Norge, men ikke Hertugdømmerne og den nye Bank — kunde vel takke den Omstændighed, at han endnu var en forholdsvis mindre kendt Mand, for, at han slap lettere over Katastrofen; men det er karakteristisk, at han som gammel udtaler sig om disse 6 til 7 Maaneders strenge Arbejde som en meget interessant og lærerig, ja endog behagelig Tid.

Omordningen og den sikre Befæstelse af vore Pengeforhold er uden Tvivl det vigtigste Arbejde, i hvilket Collin har deltaget. Hans hele følgende mangeartede Virksomhed har det tilfælles, at den gaar ud paa at finde og paa rationel Maade udvikle Landets Hjælpekilder under den langsomt fremad skridende Bedring, og gennem Oplysning at gøre de forskellige Dele af Befolkningen skikkede til hver i sin Virksomhed at tjene saavel egne som almene Interesser. Her er kun Plads til at omtale et kort Udvalg af de mangfoldige Ting, som Collin har sat i Bevægelse. Vi begynder naturligt med vort Hovederhverv, Agerbruget, for hvilket der i det berømmelige Aar, da Slavnsbaandet var blevet løst, ligesom var oprundet en ny Dag. Staten havde naturligvis sine Kontorer, der beskæftigede sig med disse Forhold, men for Col-

lin var dette ikke nok. Han gik ind i det ansete Landhusholdningselskab og blev snart en af dets Præsidenter. Her fandt han en ligesindet Ven i J. C. Drewsen til Strandmøllen, og disse to Mænds nøje Samarbejde har en Hovedandel i, at den danske Landbostand forholdsvis tidligt har kunnet ombytte et i gammeldags Former stivnet Landbrug med en rationel Dyrkning af vor Jord, som har fordoblet Udbyttet mangfoldige Gange. Hertil slutter sig Omsorgen for Veterinærvæsenet. Siden 1834 var Collin Medlem af Direktionen for Stutterivæsenet og Veterinærskolen. Det blev her hans Hovedopgave at hæve Dyrkægestanden ved at højne dens Uddannelse og drage det videnskabelige Moment frem. Ganske den samme Fremgangsmaade fulgte han overfor Forstembedsmændene, idet han bekæmpede den gammeldags Skræk for »lærde Skovridere«, og han havde den Tilfredsstillelse, at danske Forstmænd blev søgte ogsaa i Sverrig. Landets Opløbsstring fremmedes meget ved Helsingørs Havns betydelige Udvidelse og ved Nyanlægget af Frederikshavn i Vendsyssel. Og af begge Dele havde Collin de største Fortjenester. Ogsaa det, at Silkeborg fra en afsides Domæne blev en opløbsstrende Købstad, har Collin stor Del i. I 1824 stiftede han, i Forening med H. C. Ørsted, Selskabet for Naturlærers Udbredelse og indtraadte i dets Bestyrelse. Ogsaa Kunsten har meget at takke Collins Interesse for, idet han ikke alene havde Øje for Betydningen af Kunsten i og for sig, men fuldt saa meget for den forædlende Indvirkning, den kunde have paa Haandværket; men her mødte han Modstand, og først en senere Tid har tilfulde godkendt det, der var hans ledende Tanke. Den største Indflydelse paa den danske Kunsts Skæbne fik Collin dog ved sit Forhold til Thorvaldsen, hvis Værker han skaffede blivende Plads i vor Hovedstad. Her maatte han vise megen diplomatisk Snildhed, Takt og Taalmodighed, men ham kan man sikkert ogsaa fremfor nogen takke for, at Thorvaldsens Museum kom til at ligge i København og ikke f. Eks. i München. — Ogsaa den vanskelige Post som Teaterdirektør har Collin gentagne Gange beklædt. — Dette som Prøve paa de mere almene Opgaver, som Collin syslede med. Men mangfoldige var ogsaa de Personligheder, som kom til at skyldes ham det afgørende og lykkelige Vendepunkt i deres Liv. Den bekendteste iblandt dem er H. C. Andersen. Hvad Udholdenhed og Taalmodighed Collin her har vist, er ikke almindelig kendt, men lever i Familiens Tradition.

Et Forhold har vi endnu ikke berørt, skønt det var Kilden til al hans Magt, Forholdet til Frederik den 6te. At der har været en stærk gensidig Sympati mellem de to, er hævet over enhver Tvivl. Ved Tronskiftet 1839 fik Danmark ganske vist en mere begavet og kundskabsrig Regent, men Collin har afgjort foretrukket den gamle tarvelige Konge for hans fint dannede, men noget epikuræiske Efterfølger. Christian den 8de gav Collin Storkorset, men hans væsentlige Indflydelse var forbi. Dog først under det nye Regimente i 1848 blev han entlediget af Statens Tjeneste. Hans høje Alderdom hengik i Stilhed; selv ved de ugentlige Familiesammenkomster, som fandt Sted hos ham, var han næsten taus; men hans Ansigt lyste af Mildhed. Hans Tanker var meget sysselsatte med religiøse Emner. Hans Læsning var for en stor Del Bibelen. Hans rastløse, mod det praktiske vendte Liv havde ikke givet ham Tid til at drømme. Nu var Tiden kommet. Han døde 1861 og sparedes saaledes for at se det dansk-norske Monarki, som han havde tjent med saa stor Troskab og Selvfornægtelse, yderligere beskaaret.

Jonas Collin, f. København $\frac{1}{2}$ 1776, Student 1792, juridisk Kandidat 1795, tog 1800 Landmaalereksamen, Volontær i Rentekammerets Sekretariat, 1801 Kopist i jysk-fynske Landvæsenskantor, s. A. Fuldmægtig i Finanskollegiets Sekretariat, 1807 Bankkommissær, 1812 Assessor i Finanskollegiet, 1816 Deputeret for Finanserne, tillige Deputeret i Rentekammeret 1831—41, 1820 Medstifter af Sparekassen for København og Omegn, 1824 af Athenæum og af Selskabet for Naturlærens Udbredelse, 1829 af Kunstforeningen og af Rosenborg Brøndanstalt, 1832 af Selskabet til Hesteavlens Fremme, 1802—32 Sekretær ved Fonden ad usus publicos, 1821—29 og 1842—49 Medlem af Theaterdirektionen, 1809—55 Præsident i det kgl. danske Landhusholdningsselskab, 1811 1ste Deputeret for Finanserne, 1847 Gehejmekonferensraad, † $\frac{20}{12}$ 1861.

(Tidsskr. f. Landøkon. 3. R. IX. — E. Collin: H. C. Andersen og det Collinske Hus).

C. A. Jensen pinx.

H. C. ØRSTED.

1777—1851.

Af L. F. LA COUR.

DA H. C. Ørsted i 1801 »fuld af ungdommelig Begejstring og led-saget af store Forventninger« drog paa sin første Udenlandsrejse, havde han allerede paa mere end en Maade vist sine fremragende Evner og sin videnskabelige Dygtighed. I den relativ set korte Tid af 5 Aar havde han taget Studentereksamen, vundet to Guldmedaljer, tilmed over to saa vidt forskellige Emner som et æstetisk og et kemisk, havde taget Apothekereksamen med et enestaaende glimrende Resultat og havde disputeret for den filosofiske Doktorgrad. Og han havde levet et rigt aandeligt Liv sammen med sin Broder og den begavede Kreds, han færdedes i.

Det var et sjælden heldigt Tidspunkt, Ørsted drog hjemmefra. Aaret i Forvejen havde Alessandro Volta fundet sin galvaniske Søjle og havde sat den »som Grænseskel mellem det gamle og det ny Aarhundrede«; og det samme Aar havde Nicholson og Carlisle vist Sønderdeling af Vand ved den elektriske Strom, hvad der havde sat Kemikerne Europa over i Bevægelse. Overalt var der en vidunderlig Gæring i Sindene; man ventede meget nyt af den kommende Tid, og disse Forventninger virkede stærkt ind paa den unge danske Videnskabsmand. Hvor han kom frem, blev han vel modtaget; »hans ualmindelige Dygtighed, hans trofaste Aand i Forening med et ungdommeligt, næsten barnligt Væsen og Ydre, skaffede ham let og hurtig Optagelse hos en Mængde af Datidens mest udmærkede Mænd, og denne Vekselvirkning bar hurtig Frugter«. Hans Venner havde været bange for, at hans noget forlegne Væsen vilde vanskeliggøre hans Færden i de fremmede Kredse, men det blev ikke Tilfældet. Og da han vendte hjem, imødeset med Længsel af sine Landsmænd, kom han tidsnok til at høre Henrik Steffens' anden Foredragsrække og modtog

af ham det samme begejstrende, ildnende, næsten overvældende Indtryk, som de fleste andre af hans Tilhørere.

Saaledes udrustet fik Ørsted 1801 overdraget det Hverv at holde Forelæsninger ved Universitetet over Fysik, efter at han nogle Aar i Forvejen havde besøgt Apotheker Mantheys kemiske Forelæsninger paa det kirurgiske Akademi. Sine Indledningsforedrag udgav han senere under Tittlen: »Betragtninger over Kemiens Historie«, et Arbejde, som stod i det nøjeste Sammenhæng med hans videnskabelige Liv og som rummede Anskuelser, han nærrede til sin Alderdom. Han viser først, hvorledes indenfor Kemi den ene Theori tilsyneladende har kuldkastet den anden: Middelalderens mystiske Betragtningssmaaede gav Plads for det flo-gistiske System, der senere maatte vige for det antiflogistiske, som er blevet om ikke fuldstændig tilintetgjort, saa dog udvidet ved den elektrokemiske Lære. Og det var ikke alene paa Fysikens og Kemiens Omraade, at den ene Omvæltning var fulgt paa den anden. I Filosofien var Kants System bleven fortrængt af Fichtes, Fichtes af Schellings, og Poesien havde ogsaa undergaaet de største Forandringer. »Men,« spørger han nu, »gives der da ikke midt i al denne Omskiftning en stadig Sandhed?« Han søger at godtgøre, at hvert nyt System stedse lagde nye Sandheder til de allerede før kendte, til Trods for, at der maaske klæbde mange Urigtigheder ved det og »at der i Følgerækken af de Theorier, der har afløst hverandre, er en Udviklingsgang«. Men hvad der gælder for Videnskaben, gælder ogsaa for hele Menneskelivet. »Vor Aands Virksomhed deler sig i de to Forretninger at skabe og at forme . . . Ingen, som er vant til at tænke, kan det være undgaaet, at stundom Ideer saa vældigen er fremsprungne af hans indvortes Skaberkraft, at han har tabt sig i en salig Beskuelse af dem, langt fra at forsøge paa at bringe dem under bestemte Former . . . I roligere Timer træder nu den ordnende Forstand i sin fulde Virksomhed, bortskærer, ordner, forbinder og fremstiller endelig den frembragte Skabning i sin rene himmelske Skikkelse. Derfor er Livet, selv hos det mest genifulde Menneske, delt mellem Begejstring og Eftertanke, uden hvis Forening aldrig det fuldendte fremkom«. Og det er ikke blot Videnskaben, ikke blot den menneskelige Natur, det er hele Naturen, som udvikler sig efter disse Love, og deraf kan vi slutte, at »alt i det store Hele er udvokset af den samme Rod og udvikles gennem den samme Lov til et fælles Liv«.

Hvor Hauch i sin Levnedsskildring af Ørsted kommer til Om-
talen af denne Afhandling, siger han, at den »indeholder ligesom
Nøglen til Ørsteds inderste Væsen, hans religiøse Tro hænger in-
derlig sammen dermed, den sikre Tillid til den styrende Magt,
den faste Fortrøstning, hvormed han hvilede i Guds og Naturens
Haand. Selv det onde maatte efter hans Anskuelse virke til det
godes Fremgang, han vidste, at selv naar det forstyrrende syntes
at ske, saa skulde og maatte dog den evige Orden sejre«.

Et andet betydeligt Skrift, et af de aandfuldste, Ørsted har
forfattet, stammer fra 1812 og bærer Tittlen: *Ansichten der che-
mischen Naturgesetze*. Han gennemgaar de vigtigste Stoffer og de
forskellige kemiske Processer, behandler de elektriske Kræfter ud
fra et kemisk Synspunkt og anfører, hvad der kan tale for, at
der i alle Legemer virker elektriske Kræfter, men naar de ikke
træder tydeligt frem, har det sin Grund i, at de holder hverandre
i Ligevægt. Mangfoldige Spørgsmaal kommer han ind paa at af-
handle, bl. a. Forholdet mellem Electricitet og Magnetisme, og
kunde derfor, da han senere opdagede Elektromagnetismen, med
Rette pege paa, at denne var en Bekræftelse paa hans Natur-
opfattelse. I det hele taget hører dette Værk til det mest frem-
skuende, der er skrevet om Kemi. Baade Berzelius' elektro-
kemiske Theori, og den langt nyere Thermokemi, ja endog hele
Læren om, at »samtlige Naturkræfter ikke er forskellige i Væsen,
men kun i Form«, ligger skjult i denne Bog.

Sin Berømmelse skylder Ørsted imidlertid hverken det ene
eller det andet af disse Arbejder, hvor smukke de end maa siges
at være, men Opdagelsen af Elektromagnetismen. Da han havde
fundet den Lov, hvorefter Virkningen retter sig, kundgjorde han
det gennem et latinsk Program paa 2 tæltrykte Kwartblade, som
var underskrevet 21. Juli 1820, og fra den Dag skriver Elektro-
magnetismens Historie sig. Dermed var hans Navn indskrevet
blandt Naturvidenskabens Stormænd, og det varede ikke længe,
inden han modtog Vidnesbyrd derom gennem de Æresbevisninger,
der blev ham til Del fra alle Sider.

Men Ørsteds Navn er knyttet til mere end dette, ihvorvel
ingen anden af hans Opdagelser paa langt nær kan stilles ved
Siden af denne. Indenfor Kemiens Omraade lykkedes det ham
1824 først af alle at paavise Aluminium, der senere er kommen
til at spille saa stor en Rolle. Hans Forsøg med Klangfigurerne og
med Vandets og Luftens Sammentrykkelighed bør ogsaa nævnes,

og ved Stiftelsen af Selskabet til Naturlærers Udbredelse og ved Arbejde for Oprettelsen af polyteknisk Læreanstalt, hvis første Direktør han blev, indlagde han sig store og varige Fortjenester af sit Fædreland.

En Del af de Afhandlinger, han i Tidens Løb havde udarbejdet, samlede han i det Værk, han kaldte »Aanden i Naturen«, et af vor Literaturs mærkeligste Arbejder, gennem hvilket man faar et smukt Billede af hans Naturopfattelse.

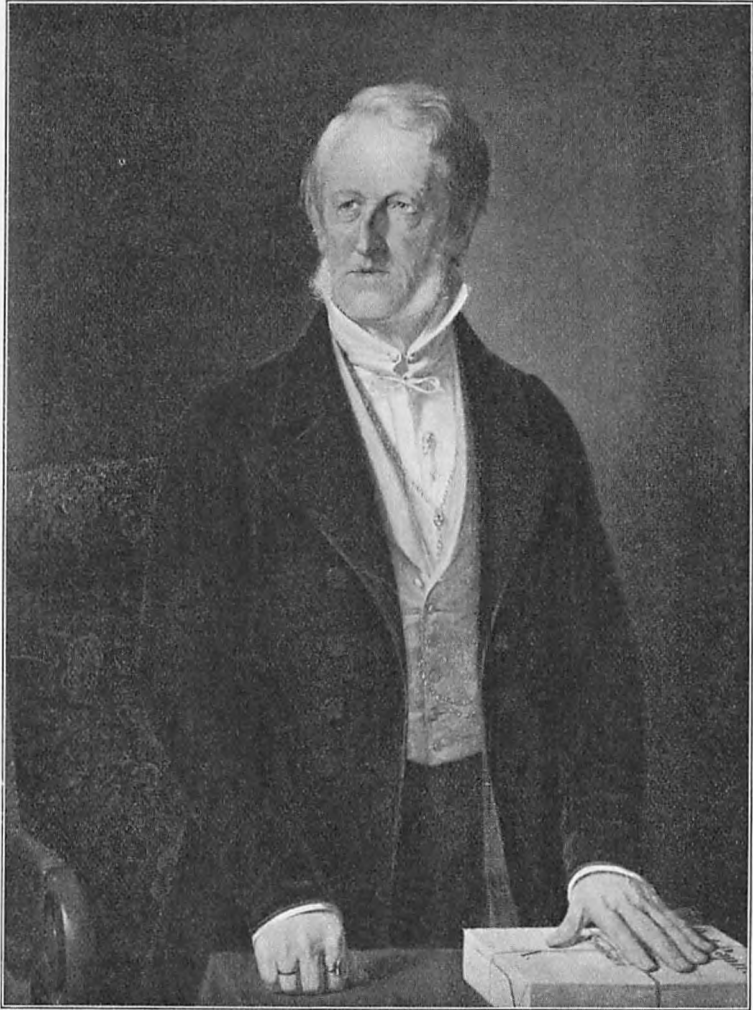
Ved sin skarpe Tanke, sit rene og ædle Sind og sin varme Interesse for Livets forskellige Forhold vandt han sig mange Venner og Beundrere ikke blot her i Landet men ogsaa i Udlandet, som han gentagne Gange gæstede. Ved Naturforskernes Slutningsmøde i Southampton holdt den berømte John Herschel en Tale, hvori han blandt andet sagde: »I Videnskaben ved jeg kun en Retning, som Magnetnaalen kan tage, naar den peger mod Europas Fastland, og det er mod min højtskattede Ven Professor Ørsted«, og han fortsatte: »Hvis jeg med et Billede skal betegne Ørstedes Fortrin med Hensyn til Videnskaben, saa vil jeg betragte ham som en befrugtende fra Himlen nedstegen Regn, der fremkalder en rig Høst, som forlyster vort Syn og tilfredsstiller vort Indre.«

Og Hauch slutter sin Levnedsskildring af ham med de Ord: »Sjælden har nogen forenet et saa stort Navn med et saa barnligt og uskyldigt Hjerte som Ørsted. Der var intet hos ham, som man behøver at lægge Dølgemaal paa eller at stille i et bedre Lys, før man viser det for Verden, og man kan derfor vel sige om ham, at han ikke blot var en stor Videnskabsmand og en sjælden Tænkter, men ogsaa at han var et stort og sjældent Menneske.«

Hans Christian Ørsted, f. i Rudkøbing $\frac{1}{2}$ 1777, Student 1794, farmaceutisk Kandidat 1797, Dr. phil. 1799, Adjunkt ved Københavns Universitet 1800, drog udenlands 1801 (Tyskland, Frankrig), vendte hjem 1804, Professor ordinarius 1817, opdagede Elektromagnetismen 1820, indbød til Grundlæggelsen af Selskabet til populær Udbredelse af Naturvidenskaberne 1823, Direktør for den polytekniske Læreanstalt 1829, $\dagger$ $\frac{1}{2}$ 1851.

(Laurits Lauritsen: Hans Christian Ørsted. 1909.)

J. C. DREWSEN

G. Roed plux.

JOHAN CHRISTIAN DREWSSEN.

1777—1851.

Af C. NYROP.

NAVNET Drewsen er knyttet til Strandmøllen ved Mølleaaens Udløb i Øresundet. Slægten, der bærer det, har fra 1693 i næsten 200 Aar drevet Papirfabrikation her, og da *J. C. Drewsen* paa dette Omraade blev en Foregangsmand, hører han saavist Industrien til, men han er dog nok saa bekendt som Landbruger og Bondeven. I alle Retninger en fremragende Mand, der gik i Spidsen.

Den store franske Revolutions mægtige Tanker om Frihed og Tapperhed vandt hans Sjæl. Han vilde være Officer og tjene Frankrig. Men en ung Kærlighed kom imellem. Efter hele hans fyrige Temperament gjaldt det nu om at hjemføre den Udkaarede. Ikke 21 Aar gammel holdt han Bryllup (1798). Faderen skænkede de Nygifte en Bondegaard i Smidstrup, og nu blev hans Maal at gavne Fædrelandet, hvad der først og fremmest kom Landbruget tilgode. Han studerede det saavel praktisk som teoretisk og gik med ubetvingelig Energi imød al gammel Slendrian. Han krævede gode Redskaber og rationel Drift, og han nøjedes ikke med at gaa praktisk i Spidsen. Han ønskede at sprede nye Tanker i store Kredse, og saa blev han en frugtbar Skribent i de af ham selv redigerede landøkonomiske Tidsskrifter, ja han blev en af Landhusholdningsselskabets tre Præsidenter.

Bondestanden skulde efter hans Mening dog ikke alene oplyses, den skulde frigøres. Forskellen mellem den og de andre Stænder maatte ophæves. Han siger et Sted (1834), »at de privilegerede Klasser tidligere eller senere vilde blive nødt til at opgive deres i en mørk Tidsalder erhvervede eller tillistede Rettigheder«. Det var hans Standpunkt, da han blev Stænderdeputeret i Roskilde, hvor han 58 Aar gammel var ungdommelig ivrig for ethvert Fremskridt i frihedsvenlig Retning. Han blev da ogsaa stadig genvalgt,

og i 1845 indbød han selvanden til Stiftelsen af »Bondevennernes Selskab«; kun Sygdom gjorde, at han ikke blev Selskabets Formand.

Trods alt var han imidlertid ingen ensidig Mand. Han var ivrig for Landbrugets Opkomst og Bondestandens Frigørelse, men ogsaa for Industriens Udvikling. Han bekæmpede kraftigt den »Trosartikel«, at Fabriker ej kunde trives her. Strandmøllens Papirproduktion seksdoblede han i Tiden fra 1827 til 1843; han tog Dampkraften i Brug og indførte en Papirmaskine, den første i Norden, og saa drev han desuden en Oliemølle, var Medaarlægger af en Fajeneefabrik, havde Planer oppe om et Garnspinderi og arbejdede for indenlandsk Silkeindustri. Danmark skulde føres frem paa alle Maader. I Kærlighed til sit Fædreland blev han 1801 Løjtnant ved Landeværnet og 1807 frivillig Deltager i Udfaldene fra København; da Danskheden rejste sig i Sønderjylland, støttede han dens Forkæmper, og det var ham, der ved den første Skamlingsbankefest overrakte Peter Hiort Lorenzen det Sølv-drikkehorn, der var Danmarks Hæresgave til ham.

Drewsen stod i alt som en selvstændig Person, der ikke gav Køb. Da Bondevennernes Selskab i 1848 gik imod Kongevalg til den grundlovgivende Rigsforsamling, hvad der efter hans Mening var urigtigt, brød han med det, ja bekæmpede det, uden Hensyn til at han derved vanskeliggjorde sit eget Valg. Valgt blev han dog, og da Kampen var forbi, var der intet Nag. Efter Selskabets Opfordring traadte han paany ind i dets Bestyrelse, men nu slog hans Kræfter ikke til mere. 1850 udtraadte han af Rigsdagen, snart efter ogsaa af Bestyrelsen for det nævnte Selskab, og i 1851 afgik han ved Døden, næsten 74 Aar gammel. Det mægtige Tog, der paa Begravelsesdagen fulgte hans Kiste gennem Dyrehaven fra Strandmøllen til Søllerød Kirkegaard, vidnede om den store Betydning, han havde haft i sit lange, virksomme Liv, i hvilket han altid stod fast ved sin Ungdoms Tro paa Frihed og Mandsmod.

Johan Christian Drewsen, f. paa Strandmøllen ^{28/12} 1777, Papirmagersvend, overtog 1810 Strandmøllen, 1812 Medlem af, 1819—30 Præsident for det kgl. danske Landhusholdningsselskab, 1834 Deputeret i Roskilde Stænderforsamling, indbød (sammen med Balthasar Christensen) til Dannelsen af »Bondevennernes Selskab« 1845, Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling og senere Folketingsmand, † København ^{25/11} 1851.

(Skand. Folkekal. 1844. — Almuevennen 1851 Nr. 75 ff. — Tidskr. f. Læok. Ny R. XIII, 327 ff. — C. Nyrop: Medd. fra Industriens Omraade, 1876.)

Johs. Jensen pinx.

A. S. ØRSTED.

1778—1860.

Af L. KOCH.

ANDERS SANDØE ØRSTED er født i Rudkøbing, hvor Faderen, Søren Christian Ørsted, var Apoteker. Han og hans et Aars Tid ældre Broder, Hans Christian, den senere saa berømte Fysiker, fik en meget uregelmæssig Undervisning. De gik aldrig i Skole, men ved nogen privat Hjælp og især ved gensidig Understøttelse erhvervede de sig saa mange Kundskaber, at de 1794 kunde tage Studentereksamen, og 1799 tog Anders Sandøe juridisk Eksamen med Udmærkelse.

Samme Aar udkom der en Presselov, som væsentlig indskrænkede Trykkefriheden, og det var den almindelige Mening, at denne nu helt var afskaffet. Ørsted udgav da en Fortolkning og Bedømmelse af denne Anordning, og dette Skrift fik stor Betydning ved at vejlede Dommerne til en rigtig Forstaaelse af den; men det udmærkede sig tillige ved en forbavsende Rigdom paa nye Synspunkter, der siden nærmere udvikledes og *anvendtes* i hans literære og praktiske Virksomhed.

Aaret efter blev han surnummerær Assessor i Hof- og Stadsretten; han ægtede nu Sophie Oehlenschläger, Digterens begavede og aandrige Søster, og han fortsatte den Skribentvirksomhed, hvorved han lagde Grunden til en egentlig dansk Retsvidenskab, dels i særskilte Skrifter, dels i den lange Række af juridiske Tidsskrifter, som han udgav. — Han udnævntes 1810 til Assessor i Højesteret og 1813 til Deputeret i det danske Kancelli.

Her opnaaede han snart en stor Indflydelse, og allevegne, hvor vi kan se det, var han Talsmand for, hvad der dengang var liberale Anskuelser. Han ansaa ikke Enevælden for nogen skadelig Regeringsform, men han vilde gøre sit til, at der under den skulde indrømmes de enkelte al mulig Plads for en fri Virksom-

hed. Der var i den Henseende gjort store Fremskridt i det 18de Aarhundrede, og Ørsted ønskede, at der skulde gaas videre ad den Vej, man var slaaet ind paa. De virkelige Værdier var for ham Tanke-, Skrive-, Handels- og Næringsfrihed, men ikke de Garantier for dette, der søgtes i den siden saa omtalte Skattebevillingsret og andre politiske Rettigheder. — Han saa ikke mørkt paa Tiden, hvor sørgelige end de politiske og økonomiske Forhold var, og uagtet det ikke kunde nægtes, at der var indtraadt en stærk Reaktion; men han følte sig i en personlig Gæld til den, fordi den havde hævet den religiøse og moralske Bevidsthed til et Standpunkt, som det 18de Aarhundrede ikke havde drømt om, og indsat de aandelige Livsværdier i deres Ret. Der er tre Navne, han her nævner frem for alle: Broderens, Oehlschlägers og Mynsters.

Den Sag, der, man kan gerne sige frem for alle, laa Ørsted paa Sinde, var at bevare den Rest af Trykkefrihed, som endnu var blevet tilbage, efter at Forordningen af 1799 var bleven lemlestet ved forskellige Reskripter. Det var hans Maal at faa alle disse Indskrænkninger af Friheden fjernede, hvad ikke lykkedes; medens han dog har bidraget til, at paataenkte yderligere Skærper af Tilsynet med Literaturen ikke blev satte i Værk.

Saadanne Bestræbelser var ikke Vejen til Kongens og de ledende Statsmænds Gunst; men det var dog et Par andre Sager, der gav Anledning til, at Kongens Vrede brød løs mod ham. Da Tugthusfangerne 1817 havde gjort Oprør, befalede denne i den første Forbitrelse herover, at Kancelliet skulde gøre en Forestilling om, at der skulde nedsættes en Kommission til at dømme i Sagen uden Appel, og hvis Ophavsmanden til Oprøret ikke kunde findes, skulde hver 10de Mand af Fangerne skydes. — Ørsted kunde ikke finde sig i at medvirke til saa himmelraabende en Uretfærdighed; han nægtede at underskrive Forestillingen, hvorover Kongen blev yderligere forbitret og med haarde Ord truede ham med Afskedigelse. Faren drev dog dengang over; Frederik VI's Vrede kunde være opbrusende nok, men den varede sjældent længe.

Større Betydning fik det desværre, da Ørsted blev indblandet i Striden mellem Grundtvig og Clausen. I en Afhandling i juridisk Tidsskrift hævdede han, at Præsteeden ikke forpligtede til at lære hele de symbolske Bøgers Indhold. Der havde alt tidligere været Misfornøjelse med, at en saa højt staaende Embedsmand deltog i Forhandlinger om Dagens Anliggender, og denne brød

nu for Alvor frem, især da baade Grundtvig og Lindberg hver skrev et Skrift, hvori de beraabte sig paa Kongeloven og Danske Lov. Ørsted maatte forpligte sig til at standse hele sin literære Virksomhed.

Heller ikke dette formindskede dog hans Indflydelse. 1835 udnævntes han til kongelig Kommissarius ved de kongerigske Stænderforsamlinger. Han foranledigede, at J. F. Schouw blev af Kongen valgt til at repræsentere Universitetet; han blev af begge Forsamlinger valgt til Formand, og det var ham og Ørsted, hvem det især skyldtes, at Forsamlingerne fik deres store Betydning som Forskole for en virkelig Rigsdag. Da den første Forsamling i Roskilde sluttedes, priste Schouw Ørsted, fordi han havde løst den Opgave paa en Gang at være Kongens og Folkets Mand. Han var dengang maaske den populæreste Mand i Landet; men hermed skulde der ske en brat Forandring.

Christian VIII udnævnte ham 1842 til Statsminister. Men samme Aar fandt de bekendte Optrin Sted i den slesvigske Stænderforsamling, P. H. Lorenzen talte dansk, og Beretningen om de Fornærmelser, der var tilføjede det danske Folk, vakte overalt i Kongeriget den største Forbitrelse, og denne skaffede sig først Luft i Stænderforsamlingen i Viborg, der samtidigt var forsamlet. Men hele denne Bevægelse var i Ørsteds Øjne en Ulykke. Han satte Statsenheden over alt, og nu tegnede det til, at Nationalfølelsen vilde udvikle sig paa en Maade, saa den truede med at sprænge denne. Han var ikke, søm han lidt er bleven beskyldt for, en Slesvigholstener, men han betragtede de tyske Bestræbelser for at sætte en Grænse ved Kongeaen og de danske for at sætte den ved Ejderen som lige uheldssvangre. — Derfor misbilligede han Lorenzens Optræden, og han saa meget nødtigt, at denne Sag skulde behandles i en kongerigsk Stænderforsamling. Da dette ikke kunde forhindres, søgte han forgæves at undskylde den Behandling, der var bleven Lorenzen til Del, og hele Forhandlingen blev, for ikke at fremkalde yderligere Ophidselse, udelukket af Stændertidenden. — Men fra den Tid var Ørsteds Stilling blevet en anden; han havde ofret sin Popularitet for at bevare sin Overbevisning. Mange af de Mænd, der hidtil havde staaet ham nær, blev nu hans Modstandere.

Efter Christian VIII's Død fik Ørsted tilligemed C. Moltke og P. G. Bang det Hverv at udarbejde en Forfatning i Henhold til Reskriptet af 28. Januar 1848. Der arbejdedes paa den endnu

den 20. Marts, da det første Kasinomøde holdtes; men Dagen efter tog hele Ministeriet sin Afsked. — Ørsted var Medlem af den grundlovgivende Forsamling, og han deltog flittigt i Forhandlingerne, men opnaaede ikke at øve nogensomhelst Indflydelse paa Beslutningerne. Han stemte da ogsaa tilsidst mod Grundloven, især fordi han ikke kunde forlige sig med den almindelige Valgret. — 1849 valgtes han til Medlem af Landstinget, og 1852—54 var han Medlem af det første Helstatsministerium.

Da dette afgik, var han 75 Aar gammel, men hans Aandskraft var endnu usvækket. Han vedblev i nogle Smaaskrifter at udtale sig om Tidens brændende Spørgsmaal; men tillige fortsatte han sit store Værk »Af mit Livs og min Tids Historie«. To Bind var allerede udkomne før han blev Minister; nu fulgte to andre. Skriftet blev, som han selv erkendte, noget andet, end hvad han havde paatænkt, det blev kun i ringe Grad til hans Livs, men des mere til hans Tids Historie. Det er ikke let læseligt, men det indeholder et rigt Stof til Danmarks Historie i den første Halvdel af det 19de Aarhundrede og har dobbelt Betydning, fordi Sager og Begivenheder her betragtes fra en Side, der sjælden er kommen til Orde i den anden Halvdel af Aarhundredet.

Ørsted levede længe nok til at overleve næsten alle sine samtidige. Hans Broder døde 1851. Det hører til Sjældenhederne, at to Brødre saaledes Livet igennem altid holder sammen i den største Endrægtighed og Kærlighed. — Biskop Mynster døde 1854; ham takkede Ørsted for, at han mere og mere fandt Hvile i Troen; naar han hørte den gamle Biskop prædike, forekom det ham, at denne følte sig Gud nærmere, jo ældre han blev, det var, som om han alt her var paa Vejen fra Troen til Beskuelsen. — Selv døde han 1. Maj 1860.

• Anders Sandøe Ørsted, f. i Rudkøbing ^{21/12} 1778. 1794 Student, 1799 juridisk Kandidat, 1801 surnumerær Assessor i Hof- og Stadsretten, s. A. virkelig Assessor, 1810 Assessor i Højesteret og Medlem af Videnskabernes Selskab. 1813 deputeret i danske Kancelli, 1825 Generalprokurør, 1835 kgl. Kommissarius ved de raadgivende Stænderforsaml. i Kongeriget, 1842 Statsminister. Medlem af Forfatningskomiteen af Jan. 1848, s. A. Medlem af den grundlovg. Rigsforsamling, 1849 Landstingsmand, 1853—54 Kultus- og Indenrigsminister samt Premierminister. † ^{1/5} 1860.

(L. Koch: Anders Sandøe Ørsted. 1896. — C. Ussing: A. S. Ørsted som Retslærd.)

ADAM OEHLENSCHLÄGER

ADAM OEHLENSCHLÄGER.

1779—1850.

Af HANS BRUX.

DEN oehlenschlägerske Poesi er et fagert Bøgetræ med høj Stamme og kuplet Krone; dets Næring vindes af en tredelt Rod; frodige Safter fylder dets Ved, og de tre Rødder rækker dybt ned til evige Brønde.

Een Kilde til Oehlenschlägers Digtning er dens Forudsætninger i dansk Digtekunst. Samtidig med, at vor poetiske Ager overrisledes af Sideløb fra europæiske Strømme — franske, tyske, engelske, havde hjemlige Kilder aabenbaret sig. Man havde begyndt at udnytte Landets Historie til Frembringelser; Johannes Ewald havde skrevet Tragedien om Rolf Krage, og Samsøe et Skuespil om Dyveke. Der var altsaa i Norden Helte og Heltinder, som det var værd at digte om; ledet paa Vej af Shakespeare og Schiller saa de danske Digtere sig om i den nationale historiske Fortid og opdagede en Fylde af Emner, der kunde behandles i stor, europæisk Form. De rigeste Emner laa i Oldtiden og Middelalderen, men ogsaa nyere Tider ejede nu og da Glorie af sjælden Glans. Af Landets enkelte Dele besad Provinsen Norge overordentlige, urørte Skatte; imidlertid var ogsaa Saxe udtømmelig rig.

Men endnu mærkeligere end den historiske Rigdom var den mytologiske. Johannes Ewald og Suhm genfinder i Græsset de Guldterninger, hvormed i Tidernes Morgen Aserne har leget.

Det var et straalende Vidunder, at der foruden hint gamle Skatgemme for Digtere, den klassiske Mytologi, fandtes en national nordisk Gudelære, hvis Kobber, Jærn og Guld endnu laa urørt i Lejerne, som i de ældste Tider. En Gudeverden fandtes som lod sig stille op mod og sammenligne med den græske. For Oehlenschläger, der elskede Eventyrenes Vidundere, var Opdagelsen af den nordiske Gudeverden uendelig betydningsfuld.

Der vækkedes hos ham en særgermansk Følelse, der stiller sig i Modsætning til den romanske (Palnatoke; Væringerne). Oehlenschläger er Storgerman. Han vender sig bort fra Italiens klassiske Jordbund, der er oversaaet med Monumenter og prydet med Minder om Berømteder, hvis Navne er blevet Verdens Fælleseje. Han finder i det samtidige Tyskland et Aandsliv, der for ham er ligesaa betydningsfuldt som hele Oldlitteraturen, og han opdager med undrende Øje, at Danmark paa sin Vis er klassisk historisk Jordbund.

Han kommer aldrig helt ud over denne første Betagelse; atter og atter maa han i sine Tragedier gentage store Stykker Danmarks-historie, mærkværdige Sagn og slaaende Anekdoter. Danmarks Land, baade Øerne, Jylland og Norge, var for hans Blik minderrigt hver Mil. Bjergene mod Nord, Dalene mod Syd; det aabne Hav og Fjordene, hver Plet af Landet bar paa tusindaarige Overleveringer. Guders Navne, Heltes Navne mødte ham hvor han vendte sig. Der var en stor Sammenhæng i Slægternes Historie, og dyb Betydning i de ældgamle, usikre Gudesagn.

Oehlenschlägers Arv fra Forgængerne i dansk Poesi blev det nationale, historisk opfattet; han fortsætter deres Værk, bevarer deres Aand; noget nyt tilstræber han paa dette Omraade ikke.

Derimod var han de nye Tidens Mand i visse Dele af sin Ungdoms poetiske Værker. Enhver Dansk véd, at Adam Oehlenschläger var Romantikkens Førstemand herhjemme. Han gjorde de Frembringelser, der laa forud for hans Epoke, forældede. At dette blev Tilfældet, skyldes for en væsentlig Del den Paavirkning, han fik fra de ny literære Strømninger i Tyskland ved en af Lærens betydeligere Aander, Steffens. Just mens han stod i sin friskeste Ungdom, naaede de vækkende Impulser ham. Den Sammenhæng, som de historiske Emner gjorde ham opmærksom paa for den hjemlige Histories Vedkommende, aabenbarede sig ifølge Romantikkens Lærdomme, som selve det store Princip i Tilværelsen. Men da Sammenhængen ikke altid er god at faa Øje paa, hævdede man det hemmelighedsfuldes Ret, ja gjorde det dunkle mere rigtigt end det klare. Ofte blev det dunkelt i den unge Romantikers egen Sjæl og i hans Hjerte; da reves han hen af usigelig Længsel efter Vidunderet. Livet uden Omskrivning forekom ham utaaleligt. Netop fordi man drog al Herlighed af Historie og Natur frem til Beskuelse, blev man unøjsom, urolig; man blev led ved

de nærmeste Omgivelser, hævdede sit Selv over alle Hensyn, og følte sig som en fremmed paa Jorden.

Det romantiske Livssyn spejler sig en kort, afgørende Stund i Oehlenschlägers Digtning; det er i Aaret 1802, medens han skriver Sanct Hans Aften Spil og Guldhornene. Navnlig i dette sidste Digt findes en sønderreven Stemning, som er nogenlunde enestaaende i Oehlenschlägers Poesi. Der er Klang af en Dommestagsbasun i Nedtordningen af den grove Samtid. I Sanct Hans Aften Spil dækker den rundelige Udsmykning med lyrisk Pragt nogenlunde over Afgrundene; men Digtets Mening er dog den, at ikke i København, men alene paa Poesiens Ø, kan Oehlenschläger og hans udkaarne Brud være til.

Naar det rettroende romantiske Syn kun raader saa kort i Oehlenschlägers Digtning, er det fordi han havde en tredje, rig Kilde at suge Næring af til sin Kunst, nemlig sit eget Jeg. Og derfor er Løvet paa Oehlenschlägers Træ saa blankt, og dets Stamme saa rund og skinnende, fordi han havde Rigdom i sit Væsen. Ikke fyrstelig overdaadige Skatte, men rundelig Velstand. Ejendommeligt var hans Stilling mellem det gamle, der var ham i Kød og Bædder (Tilknytningen til den danske Aandsretning før 1800), og det romantiske, der ved Pinsetid 1802 blev ham i Klæderne skaaret. Med en ypperlig Forstandighed, der hos Oehlenschläger udfylder Savnet af egentlig Intelligens, og med en størslaaet Sikkerhed i den psykiske Ligevægt skaber han noget virkelig nyt for Norden; en Sammenblanding af den skønhedshigende tyske Romantik, der var en ustadig og urolig Aandsretning, med det rolige, nordiske Overblik, som han fik i Gave af sit gode Fædreland.

Ad denne Vej opstaar det oehlenschlägerske, der ikke staar mindre frit overfor den tyske Romantik, end Goethes Poesi gør det i Tyskland.

Thi Oehlenschläger var i mange Maader en Realiteternes Mand; som ung var han bestemt for det praktiske Liv, i Modsætning til dansk Poesis øvrige, utallige embedsstuderende. Han kunde som Digter ikke forliges med den blege Længsel eller den rastløse Trang til Oplevelse eller Sindsbevægelse. Allerede et Aar efter sin Optagelse i det nymodens poetiske Lav forener han sine tre Kilders Strømme til eet, idet han digter Vaulundur. Stoffet er taget af den nordiske Olddignings Overflod. Formen er polemisk vendt

mod Tieck, en af Romantikkens ypperste Aander; og Kampen mod Tieck bliver ført ud fra Digterens personlige Grundlag: den trygge Ro, som han føler i sin frodige Personlighed.

Han bekendte Troen paa, at Tilværelsens spredte Herlighed, trods Romantikkens Tvivl og Klage, her i Livet lader sig samle som de spredte Straaler i et Brændglas.

Vaulundur er den Mand, der er større end sin Skæbne; han er større end Naturen; mægtigere end Staten; overmægtig i Liden-skab og Elskov. Stærkest af alle, fordi han er stærkere end sig selv; fordi han mægter at tvinge sin Tilskyndelse. Sejrende gaar han frem mellem Brødrene Eigil og Slagfidur, med hvilke Fi-gurer Digteren betegner de to andre danske Aander, der paa dette Tidspunkt var Romantikere, Staffeldt og Steffens (ikke, som det har været antaget, Baggesen).

Yderligere udvikles Læren om Personlighedens Styrke i Aladdin, der er blevet et mistydet Digt i dansk Literatur af den udvendige Grund, at Oehlenschläger ikke magtede Fem-Akts Skuespillet fuldt ud. Ganske som i *Axel* og i *Hakon* daler i *Aladdin* Inspirationen noget efter tredje Akt. Digteren formaar at bestorme Bjerget med Ild og Heflighed, men ikke at skride værdigt ned ad dets modsatte Side. Aladdin danner i sin Plan en velovtænkt og tankerig Mod-sætning til Guldhornene. At Guldhornene tages bort er et uoprette-ligt Tab. Aladdinslampen svinder i Skuespillets Forløb ind til at blive en Mekanik, en teknisk Vidunderlighed, der i aandelig Værdi ikke kan stilles ved Siden af Morgianes Hyldetræ.

Der er ikke saa lidt af Rousseau i Aladdin; en hel Opdragelses-lære. Men Digtets Udførelse har svækket Intentionen. Den poe-tiske Glans, som ligger over Aladdins Drengensigt i de første Optrin, afleder Opmærksomheden fra den Kritik, som Digteren øver mod sin Figur, og som er Motivet for hele den Krise, Aladdin maa gennemgaa, inden han bliver helt sig selv værdig.

Oehlenschlägers Temperament tog Vejret fra Besindigheden i Digtets Anlæg, og dette blev en Hovedbegivenhed i dansk Literatur. Der opstod i Danmark ikke nogen Poesi før 1870, som ikke maalte sig med Aladdins-Alenen.

Med Aladdin staar Oehlenschläger paa Højdepunktet af sin Digtning; han har af nordiske Tilløb og af tyske Tankekonstruk-tioner og poetiske Sværmerier, paa Basis af sit eget klare Livs-begreb skabt Indledningen til en ny Tid.

I de efterfølgende Aar fornyer Digteren den danske Skueplads,

en Bedrift, der vel ikke naar op ved Siden af Holbergs, som grundlagde den, men som dog med Rette har skaffet hans Statue Pladsen foran Teatrets Bygning ved Komediemesterens Side.

Han glæder sig som et Barn fromt og kønt over de stærke Farver, som Scenen kan give hans Ord; og han har en naiv Sans for at fortælle fra Brædderne i rørende eller gribende Optrin.

I Tragediernes Række forekommer der en Skare historiske Figurer, hvis Tale strømmer rund og fuld; selv om der ikke altid er megen Hjerne under de straalende Hjelme, saa føles der bag de brogede Kapper og Brynjer et levende, livgivende Hjerte.

Og der er aldrig snævert i hans Tragedier; de er henlagt til store historiske Stunder, hvor Nationens Fremtidsveje bestemmes. Heltens Fald eller Sejr er afgørende ikke blot for hans egen Skæbne, men et helt Tidsafsnit. Selv i Axel og Valborg, der er bygget over en Folkevisé, og hvis Emne er Elskovs Undergang og dens Triumf i Undergangen, bliver Hakons, Axels, Valborgs Død tillige Enden paa Harald Gilles Slægt, og dermed paa Tronstriden mellem Kongeætlingene. Hakon Hærdebreds ustyrlige Drift, der drejer Handlingens Hjul, er ikke blot et personligt Træk, men er Haarfager-Ættens Mærke, som indvier den til Udsettelse.

De oehlenschlägerske Tragediers femte Akt er et Ragnarök, efter hvilket man ser en ny Himmel hvælve sig og en ny Jord løfte sin frodige Ager op af Vandene.

I de samme Aar skaber Oehlenschläger de ny Regler for dansk poetisk Sprog og Metrik. Den klare, gennemarbejdede Stil afløstes af en udtryksfuld, temperamentsbaaret Form. Medens de gammel-dags Digtere altid havde deres velskolede Teknik, udarbejdet efter de ærværdige Mønstre, at falde tilbage paa, gjaldt det nu alt eller intet; kolossal blev Virkningen, naar det lykkedes, og kolossal Fiaskoen, naar det svigtede. Men selv i de ypperligste Ting fra Digterkongens Haand forekommer Brist og Brud.

Som *Kunstværk* betragtet er selv Aladdin at regne for en glimrende Barbarisme. Typisk er Gulnares Monolog før Brylluppet. Her hedder det om Elskeren: »Du ranke *Cedertræ!* Som *Palmeblade* slyngte sig dit Haar.« I samme Aandedræt er Maanen, der »blegnende forlader sin trygge Horisont, og svimler gusten, idet den ser forladt sig i den tomme Himmelørk«, Billede paa Gulnares falmende Kinder og paa Aladdins Skønhed: »Ak, Maanen skinner ei saa blid og klar paa Himlens Firmament, som du paa Elskovs.«

Imidlertid: Oehlenschläger blev ogsaa paa dette Omraade, i den poetiske Form og Stil, Grundlæggeren, Læremesteren; som saadan er han ansvarlig for talrige ufuldkomne Arbejder — man tænke blot paa Ingemanns og Hauchs Ungdomsdigte —; til Gengæld har han Æren for de frit udfoldede Kunstnerner, hver for sig bragt frem til fuldkommen, typisk Form, hvorpaa den danske Literatur i første Halvdel af det nittende Aarhundrede er saa rig.

Og endelig har Oehlenschläger i Kraft af sit vidunderlige Øre for Sprogklang gennemspillet det danske Sprog i alle Register, saa det blev rigt og fuldt for dem, der senere skulde bruge det. Det gamle Instrument sang i hans Hænder, under hans Greb, som det aldrig havde sunget før, med store Toner i Vokalerne og springende Akkorder i Konsonanterne. Den som lader sit Øre fylde af hans svulmende Stemme, vil glemme alle de Indvendinger, der er rejst og kan rejses mod hans Værk, og bekende, at han er Mesteren.

Adam Gottlob Oehlenschläger, f. i København ^{14/11} 1779, gik i Efterslægtsselskabets Skole 1791—95, kom til Handelen, opgav dette og søgte at blive Student, opgav det og gik til Theatret 1797, forlod dette 1799, Student (privat indskreven) 1800, udgav 1802 Digte (heri Guldhornene og St. Hansaftenspil), 1805 poetiske Skrifter (heri bl. a. Langelandsrejsen, Vaulundurs Saga, Aladdin), drog udenlands (Tyskland, Frankrig, Schweitz og Italien) 1805, udgav 1807 Nordiske Digte (heri Thors Reise til Jothunheim, Baldur hin gode, Hakon Jarl hin rige), vendte hjem 1809, til. Prof. s. A., extraordinær Professor i Æsthetik ved Kbhvns Universitet 1810, udgav Axel og Valborg 1810, Helge 1814, Hroars Saga 1817, ordinar Professor 1827, laurbærkronet af Esaias Tegnér i Lunds Domkirke 1829, udgav Ørvarodds Saga 1841, Dina 1842, Kjartan og Gudrun 1848, † København ^{29/1} 1850.

(Kr. Arentzen: Baggesen og Oehlenschläger. — Kr. Arentzen: Adam Oehlenschläger. — Vilh. Andersen: Adam Oehlenschläger, Et Livs Poesi).

JOHAN CHRISTIAN RYGE.

1780—1842.

Af EILER NYSTRØM.

EN af de ejendommeligste Skikkelser inden for den danske Skuespillerstand, den særeste Figur blandt de længst henfarne Berømtheder fra det kongelige Teaters Scene, og endelig en af dem, der ved Begavelse og overvældende Energi kom til at staa i usædvanligt Relief i Teaterhistorien, er *Johan Christian Ryge*. Hans første Ungdom med dens Dragning mod Koturnens Kunst er saa ganske karakteristisk for hans viljestærke Natur. Som Søn af en højtstaaende Embedsmand skulde han vandre den lige og rette akademiske Vej, men dyrkede i Smug Dilettantskuespillet rundt om i Stadens Klubber og Borgerhjem. Hans Interesse for den dramatiske Kunst — den Gang heftig attraaet af det velstaaende Borgerskab som en Kilde til Adspredelse og Tidkort, men hvis professionelle Udøvere endnu stod lavt i social Anseelse — hidførte Konflikt med Faderen. Den unge Student blev Provinsskuespiller ved Grev Trampes »Nationalteater« i Odense og maatte, da Foretagendet gik overstyr, nedsætte sig som Skolemester i Svendborg. Endelig tog han atter fat paa Studierne; han fik en Lægeeksamen ved Kiels Universitet, erhvervede Doktorgraden, blev Fysikus i Flensborg og giftede sig.

Nogle Aar efter, da Ryge allerede var over de tredive, bragte et Tilfælde den gamle Drift mod Scenen op i ham. Teatret trængte til en grandios Helt til de store oehlenschlägerske Tragedier, og Ryge følte, han var Manden. Han opgav den sikre Embedskarriere, der laa aaben for ham, drog til Hovedstaden og prøvede for Teaterdirektionen, der ikke kunde begribe dette besynderlige Menneske, som var uforstandig nok til at give Afkald paa sin agtede Embedspost for at blive Skuespiller. Men da Skridtet var gjort, maatte alle sande, at Ryge var kommen paa sin rette Plads.

Hans første Rolle, Palnatoke, blev ført frem med en Kraft, der betog Publikum, og hans anden, Hakon Jarl, laa endnu bedre for hans mæglige Fremtræden og hele storstilede Tolkningskunst. Og Ryges Evner som Skuespiller strakte sig over et vidt Omraade. Til hans tragiske Figurer kom i Tidens Løb et langt Galleri af Karakterskikkelser — holbergske Jeronimusser og værdige Fædre i den nyere Komedie — og komiske Masker, Per Degn for Eksempel, der alle fik Liv og mesterlig Udførelse under hans Haand. Som Elsker derimod blev han ofte søgt og flov, og hans Syngespilfigurer faldt tit uheldigt ud, de følte som Travestier eller Karrikaturer.

Det er først og fremmest som Oehlenschläger-Skuespiller, han har vundet Navnkundighed. Hans kraftfulde og mandige Skikkelse, den Vælde, han kunde fremtrylle paa Scenen, faldt ganske sammen med den gigantiske Urkraft, Oehlenschläger i sine Digterværker søgte at fremmane fra Nordens Fortid; ingen var som Ryge skabt til at give disse Skikkelser Liv. Shakespeares Figurer med den dybere Sjælegrund magtede han næppe helt, de laa ham fjernere, mere fremmed, tilhørte en Rød, hvorfra han ikke selv var rundet, en Race, med hvilken han ikke var i Slægt. Han kunde mestre sin klangfulde Røst — der »tonede som den skingrende Lur gennem Nordhavets Brændinger« (Bournonville) — som faa Skuespillere har kunnet det. Lige saa lidt han var i Stand til at tolke Elskovens ømme, hjertevarme Kurretoner, lige saa naturligt faldt de store Ord ham paa Tungen uden at blive fede eller vamble i hans Mund; hans Publikum blev revet med og følte den dybe Sandhed, der laa gemt i hans Spil.

Den Herskernatur, der hjergtog Publikum, naar den udfoldedes paa Scenen, var en Del af Ryges personlige Jeg, i hvilket ogsaa vekslende Stemninger og øjeblikkelige Indskydelser krydsede hinanden. Det var maaske derfor et Fejlgreb, at han blev udset til Økonomiinspektør ved Teatret, skønt han virkelig var i Besiddelse af de administrative Evner, der hørte til for at beklæde denne Post. Men hans hele nøjeregnende, strengt retfærdige, ofte ensidige Maade, hvorpaa han røgtede sit Hverv, bragte ham tit i Strid med det letbevægelige Teaterfolk, hvem smaa Luner, virkelig eller indbildt Tilsidesættelse kunde opfylde med Had mod den despotiske foresatte, der altid søgte at trumfe sin Vilje igennem. Ryge var en udpræget Rethaver og lod sig ikke let slaa af Marken. Med Teatrets Damer laa han i Krig, fordi han vovede at byde og

befale over det, der var dem helligst — deres Kostumer; Fru Heiberg glemte aldrig, at Ryge ved hendes første Fremtræden som Trine Rar havde nægtet hende et stribet Silkelivbaand, som hun havde glædet sig saa meget til, og som hun derfor maatte anskaffe for egne Penge. Skuespildirektionen overvældede han med Andragender, snart om dette, snart om hint, og af Direktørerne var Jonas Collin den eneste, der turde sætte sig op mod den mægtige Mand, men ogsaa han maatte til sidst give Køb. Ryges umaadelige Arbejdsiver tilskyndede ham til at paatage sig alt; han vilde ikke blot røgte Gerningen som den store Skuespiller og Scencinstruktør, men lede alle Teatrets Anliggender. Mange af hans Forslag og Petitioner gik ud paa virkelig værdifulde Reforme, medens andre var ret intetsigende; med megen Styrke hævdede han, at han selv skulde opføres paa Plakaterne med sin Dokortitel, en Fordring, som han gennemførte paa Trods af Kongens Forbud.

En sær og snurrig Fætter var han. Praktisk anlagt og dygtig til mange Ting. I sin Bolig i Lille Strandstræde, i en Teatret tilhørende Gaard, havde han et Mekanikerværksted og reparerede selv sine Ure. Det fortælles ogsaa, at han betalte sin Kone Kostpenge for sig selv og sine Børn. De yngre Skuespillere, der var hans Modsætninger i Ydre og Naturel, kunde han føle en djævelsk Lyst til at haane. Han spillede en Gang i »Apotekeren og Doktoren« sammen med Carl Winsløw, der med sin lille tynde Skikkelse gav Kammertjeneren Frans, medens Ryge optraadte i Dr. Krydermanns Rolle. I anden Akt skal Krydermann tiltale Kammertjeneren med den Replik: »Tag dig i Agt, Knægt, at jeg faar dig ikke under Hænder«; men i Stedet formede Ryge Ordene saaledes ved den første Opførelse: »Tag du dig i Agt, din lille impertinente Knægt«, ved den anden: »Tag du dig i Agt, din lille vindtørre Sild« og ved den tredje: »Tag du dig i Agt, din lille Vindspiller«. Dette saarede Winsløws sarte Natur dybt, og i sin Græmmelse gik han med Klage til Direktionen over den mægtige Mand. »Jeg erkender«, skriver han, »min Ubetydelighed som Kunstner imod Hr. Doktors altomfattende Talent, men ikke Naturens moderligste Gaver forenet med det skarpeste Kunstnerblik, som de hellige Muser kan have begavet os med, giver os Ret til at haane vor mindre klartseende Broder og lægge ham Stene i Vejen paa hans desuden meget besværlige Vandring, hvorover han skal falde og maaske vanskeligt rejse sig.«

Men saadan var Ryge, noget af en Tyran og megel af en stor Skuespiller.

Johan Christian Ryge, f. i København $\frac{1}{2}$ 1780, Student 1795, Skuespiller s. A. ved Grev Trampes »Nationalteater« i Odense, tog med.-kir. Embeds-eksamen i Kiel 1805, Dr. med. 1806, prakt. Læge, Fysikus i Flensborg 1807, meldte sig som Aspirant hos Teaterdirektionen i København, debuterede som Palnatoke 1813, kort efter som Hakon Jarl, kgl. Skuespiller s. A., Økonomi-inspektør 1818, senere Instruktør, † $\frac{20}{6}$ 1842. Han var gift to Gange; af hans mange Børn er Skuespillerinden Natalia Ryge († 1895 som Grevinde Holck) den mest bekendte.

(Teaterarkivet. — Fru Heibergs Erindringer.)

ST. ST. BLICHER

STEEN STEENSEN BLICHER.

1782—1848.

Af HANS HANSEN.

DEN mørke Hede, hvorpaa hans Barndoms Sol først smilede, det gule Sand, hans spæde Fod traadte — det er Vium Præstegaardsmark, der bekvemt for Jægeren Niels Blicher fortsattes ud i den store Hede, hvorved vandtes »god Lejlighed for Vildtet«.

Medens Moderen stadig sad sløv — den sidste Snøs Aar af hendes Liv vanvittig — i sin Stol, tog Præsten sin Dreng med ud paa sine Vandringer — og Glæden har været det friske Barne-sinds umiddelbare Reception af Indtrykkene: »Sommerens Luftninge lune«, der ombøgede den barhovede og barbenede Dreng, naar han laa paa Toppen af Lyshøj (læt udenfor Faderens Anekskirke), eller den barske Vinterstorm, der jog ham foran sig hen over Nipsøens Isflade. Naar Præsten havde Tid, underviste han ham ved »venlige Samtaler«, der omfattede alt og alle lige fra Historien om Paradisets Uskyld til Gaarsdagens fortvivlet-skælske Rævehistorie.

Da Præstehjemmet var saa godt som husmoderløs, tilbragte Drengen megen Tid paa den en halv Mil borte liggende Herregaard Aunbjerg (jvnfr. »Skytten paa Aunbjerg«), hvorfra Niels Blicher havde hentet sin Hustru, og efter hvis Ejer, Etatsraad Steen *de* Steensen, Præstens Søn var opkaldt. Sammen med Aunbjergfamilien kom han paa Besøg til Hald (jvnfr. Novellen »Eneste Barn«), denne Gaard med den sagnomslørede Fortid og de idylliske Omgivelser. Ved to særlige Lejligheder saa han jysk Folkeliv udfolde sig paa meget malerisk Maade: Bondepinsefesten i Aunbjerg Hestehave (jvnfr. »Røverstuen«) og det 14 Dages Snapsting i Viborg (jvnfr. »Fjorten Dage i Jylland«).

Dette Barndomsliv sluttede, da Præsten forflyttedes til Randlev

(Nord for Horsens Fjord), og Drengen, der da var ved Konfirmationsalderen, sattes i Latinskolen (jvnfr. »Juleferien«). Den unge Student, der kom til Hovedstaden lidt før Aarhundredets Slutning og allerede tidlig gik med uklare Drømme om en fremtidig Digtergerning, havde ikke den Orienteringssans, at han kom i nogen Berøring med dem, der derinde forkyndte den nye Poesi. Yderligere isoleret i saa Henseende blev han ved en Sygdom, der tvang ham bort fra Byen et Par Aar.

Derefter levede han, trods al sin Fattigdom, et paa sin Vis sorgløst Studenterliv, optagen af meget spredt Læsning. Ved denne Tid faldt Ossian ham i Hænde; disse Poesier behagede ham, og han oversatte dem. Desuden dyrkede han Klubselskabelighed, dansede paa Borgerballerne og var stadig smaaforelsket. Han havde stor Glæde af hvad Musik han kunde faa at høre.

Da vakte han — og alle Danske — brat af Sorgløsheden ved Hovedstadens Ødelæggelse og den lange Række af Ulykker, der fulgte efter. Men maaske ikke mange maatte tage saa stor en personlig Del i Landets Elendighed som han — deraf vistnok den mærkelig ubeherskede Tone, Sorgen kan faa Udtryk i: »Danmark! Mit Fødeland! Mit Fædreland! Mine Øjne løber over, mit Hjerte bløder ved at tænke paa din langsommelige Vanskæbne«. Som et *membrum disjectum* — for at bruge hans eget Udtryk — drives han om for den onde Skæbnes Lune i tolv lange Aar. Ved Bombardementet hørte den fattig betalte Timeundervisning op, og ganske reduceret, kun iført den pjaltede Mundering, han havde faaet udleveret af Studenterkorpset, tyede han over til Randlev for hos sin forknytte Fader og sindssyge Moder at opholde Livet. Her gik han i Ørkesløshed i over et Aar, indtil han tog til København og, Student paa 10. Aar, underkastede sig teologisk Eksamen.

Han giftede sig, forsøgte sig som Lærer og tyede saa atter til Randlev, hvor han forpagtede Præstegaardens Landbrug. Her levede han som Bonde i otte Aar, den lede Kaperaands Tid. Hans Hustrus Formue (15,000 Rdl.) forsvandt i de gale Pengeaar, Familien voksede for hvert Aar, og Løvebrødet var meget lille.

Hvad der løftede ham op over dette »Virkelighedens sørgelige Overdrev«, var Poesien. Det blev Ossians Forherligelse af Digtingen, der aabnede hans Blik for dens Evighedsglans. Og ikke alene saa han i Poesien den Magt, der bærer ud over al Livets Forkrænkelighed, men han følte sig pludselig selv i Besiddelse af

herlige Evner at stille i denne Magts Tjeneste. Fremtiden, der havde forekommet ham som en graa, skybehængt Efteraarsdag, havde nu et vinkende Maal for ham. Saaledes gaar det til, at det Digt (af 1810), som han kalder sit »første« — med hvilken Titel han slaar Streg over hvad han tidligere har skrevet — kan slutte med de stolte Ord, at hans Navn skal huskes, naar hans Slægt er ukendt og hans Gravhøj sløjft.

Nu vidste han, som han siger, at Poesien var hans Bestemmelse, men hvor i Digtningens Rige han skulde søge *sin* Sangerkald, derom var han endnu i en Aarrække uvidende. Vi derimod kan lægge Mærke til, hvorledes der i denne lange Ventelids famlende Forsøg undertiden klinger enklere, inderlige Toner end ellers, Toner, der varsler om, hvorhen hans Længsler stundede. Lidt senere kom under Titlen »Hjemvé« en Gruppe af Digte, af hvilke det sidste slutter saaledes:

Skøn er for mig den blomsterløse Vang;
Min brune Hede er en Edens Have.

I denne Tid kalder han oftere Heden *sin*, saaledes et Par Aar senere i Forsangen til »Jyllandsrejse«:

Skummel og graa er min Fædrene-Hede;
dog under Lyngtoppen Blomsteret staar.

Endelig, omtrent ved den Tid, da de andre Digtere begyndte at besyngte vort Land ganske vist som lidet og fattigt, men tillige som Danas Have, drog han ud paa den fattige Barndomsegn, idet han blev Præst i Torning, og han kan melde om den Dag, »da jeg fra Østerlandets ujævne Jordsmon sejlede ud paa Heden: det var for mig, som om jeg nu først i fuldkommen Frihed rejste ud i den vide Verden«.

Her begyndte han at skrive sine Fortællinger; 1824 foreligger den første, og i de tyve følgende Aar kommer hele den brogede Flok af Noveller, hvormed han tager Jylland i Besiddelse.

Vi ser Hedebondefamilien i den af Tørvestakke omgivne Enstedgaard og Klithoen i hans Kamp mod Havet og Sandflugten. Vi føres til Præstegaarden, den trygge Lærkerede, det sødt overraskende Skue i Lyngfeltet og til Jorddrottens Borg. Vi ser Kæltringer paa Heden og det første Selskab af Godtfolk paa Himmelhjerget. Der er Historier fra Samtiden, fra »Aallfaaers Aallfaaers« Dage, da Herremændene kunde »tummel wos, lissom di sjæl behahget«, ja endog fra en saa fjern Tid, som da der var tre Konger i vort Land. Der er den lystige Jyde som Øwli, »en

skammele kaalhøgen Knæjt«, der danser med og sover hos skøn Else, og der er den stærke Jyde Sejer, der trækker Egekævlén, binder Røverflokkén og i al Stilsfærdighed mener, at han nok skal vinde sin Maren, om der var saa mange Herrer og Fruer til, som der er Blade i Aunsbjerg Skov. Men flere har ikke saa god en Lykke; den mørkladne Hede og de golde Klitegne yder ublide Kaar og gør Sindene haarde: Forældrene stiller sig i Vejen for de unges Kærlighedslykke. (»Ejs will di hat hweranner, men de skull no ett væ saæn«).

Alle Skikkelser og Episoder fremtræder i en Ramme af Naturbilleder, der er udførte med inderlig Hengivenhed og beror paa Digterens nøje Samfølen med Folke- og Naturlivet. Disse Billeder er blevet til, medens han gik med Hunden og Bøssen, paa den sorgløse Hede — med den brune Lyng omkring sig og den blaa Himmel over sig, som han siger, og Hedelærkens Sang og Hjej-lens Klagetruiller toner i hans Digtning.

Torning-Tiden var hans bedste Aar, skønt den Gæld, han havde medbragt fra Randlev, voksede stærkt her. Da han nogle Aar efter forflyttedes til det gode Embede i Spentrup (Nord for Randers), blev ikke alene hans økonomiske Forhold fortvivlede, men Nød af omtrent hver Art hjemsøgte hans Hus — der var en halv Snes Børn. Den Sejhed og Styrke over for Modgang, som han berømmer hos Jyden, havde Jyllands Digter personlig ikke meget af. I det hjertegribende Præludium til »Trækfuglene« kalder han sig en stakkels gældbunden Fange:

Tidt ligevel til en Smule Trøst
Jeg ud af Fængelet titler
Og sender stundom min Vemodsrøst
Med Længsel gennem mit Gitter.

Vi har her betraglet en enkelt Side af hans Digtergerning. I sine Livserindringer fortæller han meget fordringsløst om hvad han har udrettet eller forsøgt og betoner til sidst, at han altid har følt som en dansk Mand: aldrig glemt, at vi alle — Fynbo, Jyde og Sjællandsfar — hører til ét Hus.

Steen Steensen Blicher, f. Vium Præstegaard ^{11/10} 1782, gik i Randers lærde Skole, Student 1799, Huslærer forskellige Steder, tog theologisk Embedseksamen 1809, Adjunkt ved Randers Latinske Skole 1810—11, Præstegaardsforpagter i Randlev 1811—19, Præst for Torning og Lysgaard 1819—25, i Spentrup og Gassum 1825—47, † Spentrup ^{20/3} 1848.

(Aakjær: B.'s Livstragedie. — Hans Hansen: B.'s Barndom og Ungdom.)

VILHELM ECKERSBERG

C. A. Jensen pinx.

CHRISTOFFER VILHELM ECKERSBERG.

1783—1853.

Af SIGURD MÜLLER.

FAA er der nu, som vil nægte Eckersberg Navn af »den danske Malerkunsts Fader«. Mere end én Gang har man dog villet frakende ham Ret til at kaldes Kunstner. Hvorledes hænger dette sammen, hvis der da overhovedet er nogen Sammenhæng?

Man véd om den sønderjydske Smaamandssøn med de fast formede Ansigtstræk og de klare, hvast iagttagende, nøgterne Øjne, at han som Barn og i sin tidligste Ungdom ikke, som de fleste vordende Kunstnere, brød sig stort om at fæstne selvopfundne Billeder til Papiret, komponere frit eller illustrere: han tegnede helst, hvad han saa' eller nys havde set, arbejdede fra første Færd bedst, hvor det gjaldt den trofaste Naturefterligning. Ingen skabende Fantasi, men megen Virkelighedssans.

Da han efter at have udlært hos forskellige Haandværksmestere, der fuskede i Kunsten, tyve Aar gammel kom til København, havde han dog allerede malet Historiebilleder, og dermed blev han ved i de Aar, han som Elev af Akademiet studerede under Abildgaard, og i de følgende. Han var nødt dertil, enten han havde Lyst eller ej; vilde han gøre sig Haab om Medailler og Stipendier og i det hele om naa frem til godt Ry og gode Kaar, maatte han dyrke »den højere Kunst«. Hvad han fik udrettet paa Historiemaleriets Omraade, var imidlertid saa værdiløst, at det helt vel kunde lægges øde alt til Hobe, uden at hans Kunstnerhæder derved skulde lide mindste Skaar. Ikke alene aandløst, som man maa vente det af den, der søger at øve Aandsgerning uden for de faste Grænser, hans Natur har afstukket, men ogsaa forbavsende udygtigt: Løs og uskøn Linieforbindelse mellem Figurerne og stor Usikkerhed i Formbehandlingen.

Jævnside disse bedrøvelige Værker udførte Eckersberg for at

tjene til Udkommet en Mængde til Gengivelse i Kobberstik bestemte Tegninger og Akvareller, dels Rækker af Livsbilleder — »moralske«, kaldte man dem — som »Lotteriseddelen« og »En falden Piges Historic«, ufine i Følelsen, ikke sjælden ligefrem raa, men kraftige og klare i Fortællingen, dels københavnske Prospekter med Tilknytning til Bombardementet 1807; som Tidsbilleder har disse Blade varig Betydning. Og hvad der har end mere at sige, han malede ikke faa godt opfattede og karakteriserende Portrætter og navnlig Landskaber, hvori det bedste i hans Personlighed og hans Talent gjorde sig gældende. Her gaar han Naturen paa Livet med en Uforbeholdenhed og en Kærlighed, hvortil intet tilsvarende lader sig paavise i ældre dansk Kunst, og her møder man ofte en Finhed i Følelsen, en Stemningsfylde og et malerisk Syn paa Form og Farve, der paa Forhaand skulde synes at ligge »Historiemaleren« Eckersberg fjernt. Ogsaa i et Billede af Folkelivet, Hornbæksfiskerne, der bjærger den skibbrudne Mand, er der meget smukt og ægte, om det end som Helhed er en lidt ujævn Blanding af Teaterstil og grovkornet Realisme.

Et tre Aars Ophold i Paris blev af afgørende Betydning for Eckersbergs Udvikling. Længe havde han ikke været der, før han med Alvor og selvfornægtende Fordybelse gav sig til at male efter nogen Model, først paa egen Haand, senere i den navnkundige Davids Værksted. Selv malede denne foruden Portrætter især Billeder over Emner fra den antike Sagnkreds og Historien og holdt dem i streng akademisk Stil. Paavirkning af disse kan spores ikke alene i de Værker, Eckersberg udførte under hans Øjne, men ogsaa i flere af de noget senere; stærkt lægger den sig for Dagen i »Tre spartanske Dreng, som øver sig i Bueskydning«. Billedet har Fortrin, der stiller det højt i Eckersbergs samlede Produktion til Trods for den ikke overalt lige sande og fine Farve; der er i de ungdommelige Skikkelsers Gruppering, i Linier og Bevægelser lagt en Skønhedssans for Dagen, saa stærk og saa ægte, som man ikke finder den udtalt i nogen af de Figurkompositioner, han fuldendte efter at have skilt sig ud fra Davids Skole.

Som Hovedværk fra Aarene i Rom nævnes »Moses lader Faraos Hær oversvømme«. Det hænger daarligt sammen, lige saa vel i formel som i aandelig Henseende; kunstnerisk som menneskeligt set er det i mange Enkeltheder fortræffelige Billede dømt derved, at der ikke i det er sat noget levende Forhold mellem Moses og de frelste Israeliter, der fylder Forgrunden, optagne enhver af sit

eget uden at ænse det Under, som gaar for sig; væsenligt set er altsaa det hele uden Mening. Det gjorde Lykke, langt mere end de mindre Malerier, hvori Eckersberg havde skildret romerske Ruiner og Monumenter eller Partier fra Byens Villahaver og dens Omegn, Smaastudier, prægede af Glæde over Former og Farver og Lysvirkninger. I Rom var det ogsaa, han maalede flere af sine udmærkede Portrætter, blandt disse det af Thorvaldsen, der endnu staar som en af de herligste Bedrifter, nogen dansk Kunstner har øvet. Her er Eckersberg for en Gangs Skyld Idealist — saa henreven af sit Forbilledes ædelbaarne Skønhed, at han har givet denne i næsten forklaret Lys.

Efter sin Hjemkomst blev Eckersberg Medlem af Akademiet paa det i det hele ret tarvelige »Balders Død«, og noget senere Professor ved dets Modelskole. Den første store Bestilling, han derefter fik, lød paa otte Billeder af Danmarks Historie, bestemt til Christiansborg; de er nu magasinerede paa Kronborg og fortjener ikke bedre Skæbne. Saa maalede han i Aarenes Løb ikke faa Altertavler, lidet aandfulde Frembringelser.

For vor Tid staar det klart, at Eckersbergs Storhed hviler paa hans Portrætter, Landskabsmalerier og Mariner. De historiske Kompositioner kunde vi finde os i at undvære, og det samme gælder om hans Genrestykker, ikke mindst om Behandlingerne af Holbergske Emner, over for hvilke hans fuldstændige Mangel paa Lune stiller ham magtesløs.

Som Portrætmaler hører Eckersberg til de ypperste; saa godt som alt, hvad han i denne Egenskab har ydet, er værdifuldt, en overvejende Del deraf endogsaa helt udmærket. Ikke i Lighed med, hvad andre Mestre kan have frembragt som aandrige Forklaringer af eller Lovsange over det bedste og ejendommeligste i den skildrede Personlighed: han understreger ikke med Bevidsthed noget enkelt Karaktertræk, men giver Totaliteten, saa vi faar det samme Indtryk deraf, som vi vilde faa med den afbildede selv for Øje. I samme Forhold, som Beskueren er i Stand til at læse Karakter og Sindsstemning ud af et levende Ansigt, kan han læse det ud af det Eckersbergske Portræt. Hermed er Kunstneren særtegnet som en dybt interesseret og stærk Realist, der giver sig hen i Emnet med en Kærlighed, som ikke »søger sit eget«. Og ligesaa med hans Landskaber og Søstykker. Landskabsbilledernes Stemning har sit Udspring ene fra den stilfærdigt glade Hengivelse, hvormed han har behandlet sit Motiv,

faaet det skaaret smukt til, fulgt Linier og Planer og afspejlet de klare Farver, de maleriske Lysovergange. Naturbilleder i al deres medfødte Skønhed, intet andet eller mere. Men fuldt ud nok for den, der selv kan føle Naturglæde. At male Søstykke var i den sidste Halvdel af Eckersbergs Liv hans kæreste Gerning, og ogsaa i dem er det den trofaste Gengivelse af det foreliggende, der saa mangen Gang gør dem til Mesterværker. Skibene interesserer ham vel fuldt saa meget som Søen, den han gerne ser i Stille eller endnu hellere rørt af en ikke meget stærk Brise. »krap Sø«: de er studerede med en til de mindste Enkeltheder gennemført Nøjagtighed, og her føler man endnu stærkere end over for hans Arkitektur- og Landskabsbilleder, at Perspektivlæren var hans Kæphest. Med Tegning af Skibe blev han ved, selv efter at den Synssvaghed, der i hans sidste Leveaar udviklede sig til Blindhed, var bleven i høj Grad følelig. Blind! For en Kunstner et frygteligt Slag, mere end for nogen anden. Han bar det dog, glad af Sind og stærk og taalmodig som han var, uden at svækkes, som han havde baaret andet af, hvad Livet kan give.

De, som har underkendt Eckersbergs Betydning som frembringende Kunstner, har stærke Ord om hans Mangel paa Fantasi og bøder paa Dadelen ved at kalde ham en udmærket Tegner. Det sidste er ikke helt rigtigt; han kunde tegne som den bedste, men ogsaa gøre sig skyldig i alvorlige Forsyndelser i Henseende til Forhold og Linier. Det første er sandt, naar man med Ordet Fantasi mener Evnen til at opfinde, til at skabe noget, der tager sig ud, som var det umiddelbart steget frem af Sjælens Dyb. Men med den Fantasi, der oplager og fastholder det sete og giver det igen i kunstnerisk Form, sad han i fuldt Maal inde.

Han var af dem, der uundgaaeligt falder ned, naar de prøver at hæve sig til Ørnflugt. Men det ejede han, og det magtede han, der gav ham Magt til at blive Læreren og Opdrageren, direkte for et stort Kunstnerkuld og indirekte for mange af de bedste yngre netop i det Folk, om hvilket det er sunget, at det tjener det bedst at »blive ved Jorden«.

Christoffer Wilhelm Eckersberg, f. i Blaakrog (Sønderjylland) $\frac{2}{7}$ 1783, i Malerlære, kom 1803 til København, vandt de to Sølvmedaljer Jan. og Marts 1805, de to Guldmedaljer Juli 1805 og 1809, drog udenlands, opholdt sig i Paris 1810—13, i Rom 1813—16, Medlem af Akademiet 1817, Professor ved Modelskolen 1818, Kunstakademiets Direktør 1827—29, † $\frac{22}{7}$ 1853.

(Emil Hannover: C. W. Eckersberg, 1898.)

PETER WILLEMOES

PETER WILLEMOES.

1783—1808.

Af JOHS. LINDBÆK.

I sit smukke Mindedigt har Grundtvig udtrykt sin og det danske Folks Sorg over sin Ven, den unge Søhelt, han, som havde nydt den Ære at kæmpe mod og blive anerkendt af den største Søkriger, Verden dengang kendte, og som senere i en Alder af kun 25 Aar fandt Døden ombord paa »den sidste Orlogsmænd af Danmarks stolte Flaade«. Der er et eget Vemod over hans Skikkelse som over hele den tapre og fortvivlede Kamp med den engelske Overmagt, haabløs fra første Stund.

Willemoes følte sig fra sin første Barndom draget til Søen. Allerede 4 Aar gammel blev han indskrevet som Kadet og kom senere paa Kadetakademiet i København, hvor han blev meget afholdt af sine Kammerater paa Grund af sin frejdige Karakter og udprægede Æresfølelse; »han ser fuldstændig genial ud, har et smukt Ansigt, men er alligevel helt ungdommelig og naiv«, siger en Samtidig om ham 1801.

Da det engelske Angreb truede samme Aar, og man i Kongedybet udlagde Blokskibe til Forsvar mod Nelson, fik Willemoes Kommandoen over et lille Flydebatteri med en Besætning paa 156 Mand — skønt han kun var 18 Aar gammel. Han fik Plads omtrent i Midten af den danske Forsvarslinje. Det er kendt, hvor ulige Kampen med den engelske Flaade var. Nelson havde det dobbelte Antal Kanoner og Folk, hans Matroser var øvede i mange Kampe med Franskmændene, og endelig havde han den store Fordel, at hans Skibe kunde skifte Plads, medens vore laa urokkeligt fast. Alligevel kæmpede vore Folk i flere Timer med et Mod, der vakte Begejstring hos deres Landsmænd og Beundring hos Fjenderne.

Willemoes selv paa sit Batteri, der hverken havde Master eller

Sejl, lagde sig lige ind under Nelsons eget Flagskib »Elephant«; han opmuntrede Folkene ved sit Mod og gav det engelske Skib det ene Grundskud efter det andet, medens dets Kugler i Reglen gik for højt. Da imidlertid de nærmeste danske Skibe havde trukket sig ud af Kampen eller overgivet sig, blev hans Folk pillet væk af Fjendens Musketter, og Stillingen blev fortvivlet. Saa kappede Willemoes Tovene og drev ud af Slaglinjen og ind paa Inderreden, hvorpaa han blev bugseret ind i Havnen. Da var hans Batteri ogsaa helt sønderskudt, og Mandefaldet ombord var meget stort.

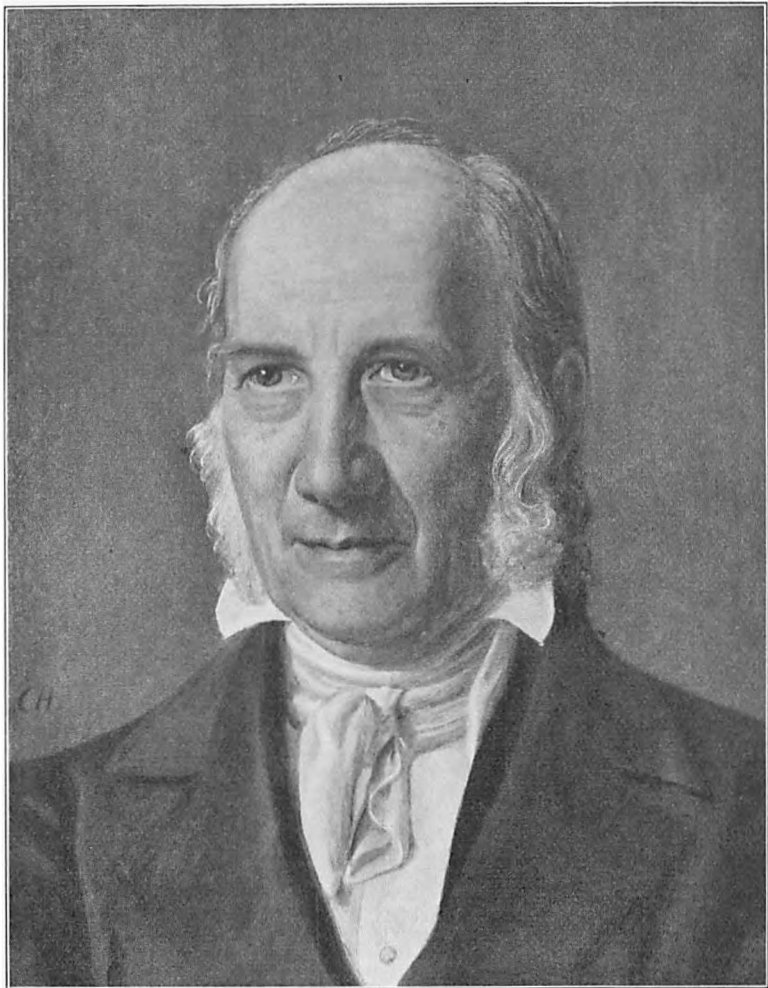
I en Samtale med Kronprinsen raadete Nelson ham som bekendt til at gøre Willemoes til Admiral, men Kronprinsen afslog det. Vist er det da ogsaa, at der ikke blev gjort noget synderligt for at belønne Willemoes, selv om han i Selskabslivet blev meget feteret. I de følgende Fredsaar var han ved at tabe Modet, tænkte paa at studere Jura og vilde gaa i russisk Tjeneste. Man véd, hvor udpræget Gammelmandsstyret var under Frederik VI. Da imidlertid Kampen med England atter var udbrudt, mærkede Willemoes, »at Danmark var stedt i Nød, kaldte sine Sønner«, og vendte hjem.

Han fik ny Ansættelse paa »Prins Christian«, næsten det eneste Skib, der var blevet reddet 1807. I det næste Aar skulde det forsøge at holde Storebælt frit, for at Bernadottes Tropper kunde overføres til Sjælland. Men under ugunstige Forhold kom det ved Sjællands Odde i Kamp med to, senere med fem engelske Skibe. Udfaldet af Kampen kunde ikke være tvivlsomt, men ogsaa der holdt vi Stand saa længe som muligt. Man overgav sig først, da Skibet var helt ødelagt og mange af Besætningen faldne. Blandt dem var Willemoes. En Kugle ramte ham i Baghovedet og bortrev et Stykke af det. Han blev ført ned i Kahytten, men døde paa Trappen med Ordene: »Ak Gud — mit Hoved — mit Fædreland«. Sammen med de andre faldne ligger han begravet paa Oddens Kirkegaard; paa Mindestenen er indhugget et af Grundtvigs smukkeste Digte.

Peter Willemoes, f. i Assens ¹¹/₆ 1783, Sekondlieutnant 1800, Chef for det Gernerske Flydebatteri 1801, 1802 paa Tøgt til Middelhavet, ansat 1807—08 ved Troppeoverførselen fra Langeland til Falster, † ²²/₃ 1808 paa Linieskibet »Prins Christian Frederik« i Kampen ved Sjællands Odde.

(A. Larsen: Dansk-norske Heltehistorier 1700—1814. — O. Lütken: Peter Willemoes.)

Const. Hansen pinx.

N. F. S. GRUNDTVIG.

1783—1872.

Af J. P. BANG.

DER gives ikke mange Mænd, der har vundet saa stor Indflydelse paa deres Folk, som den danske Mand Nikolai Frederik Severin Grundtvig. Han hører uimodsigtelig til Kæmpeskikkelserne i Aandens Verden og har bidraget mere end nogen anden Enkeltmand til at forme sit Folk. Hvis man ikke ser ham under denne Synsvinkel, ser ham som den storslaaede Skikkelse, i hvem mægtige Kræfter brydes, saa forstaar man ham ikke. De, for hvem kritisk Korrekthed og den harmoniske Form er det højeste, vil ikke kunne afvinde hans Skikkelse nogen Sympati. De hører vel Larmen, men skønner ikke, at der bagved den ligger mægtige Kræfter, der vil og maa frem. Derfor stødes saa mange ved dette, at han idelig sætter sig selv ind, som om hans egen Person og dens Stilling til de forskellige Forhold var det vigtigste af alt. Men det kan ogsaa, og jeg tror: bedst, forstaas som Kæmpeskikkelsens Ejendommelighed, at de store Aandskræfter, som er centraliserede i den, maa frem og give deres Indsats, gøre sig personlig gældende. Thi det vil dog ingen nægte, at det var vældige Kræfter, der boede i ham! Det var ikke en Smaa-Aands fordringsfulde Trængen sig frem, men det var en af Aandens udkaarne, hvis haarde, men mægtige Malmrøst ikke betød en hul Larm, men var det stærke Udtryk for den indre svulmende Kraft. Men denne Kraft var hos ham helt igennem haaret af en mægtig religiøs Drift. Først naar den religiøse Gnist slaar ud i Lue, er han fuldt ud sig selv. Først da finder hans Kraft sit rette Leje. Trostrangen og Trosviljen er det inderste i Grundtvigs Genius. Derfor bliver han overalt Profeten. Han ser de store Syner. Folketrangen og Menighedslivet kommer paa mange Punkter til Bevidsthed i ham, naturligvis farvet af hans Personlighed, maa-

ske paa mange Maader endnu dunkelt og begrænset af hans Personligheds Begrænsning, men altid med det primitives, det oprindeliges umiddelbare, fremstormende Vælde.

Saaledes Danskheden. Grundtvig blev den store Vækker af folkelig Bevidsthed. Der er vel faa Ord i det danske Sprog, der efterhaanden er bleven traadt saa flade som Ordet Folkelighed. Men sin oprindelige Prægning har dette Ord utvivlsomt faaet ud fra Grundtvig. Det folkelige, som ikke er lig med det populære, for aandelige Smaafolk passende, men det folkelige som Udtryk for Folkeaaendens og Folkelivets inderste ejendommelige Væsen, der netop i Folkets store Sønner kommer til klart Frembrud, men som ogsaa slumrer i alle de smaa, og som kalder dem alle til at tage deres Del af Folkets Arv, tilegne sig den, frugtbargøre den og give den videre til Efterslægten gennem et muntert virksomt Liv paa Jord — det er en Skabning af Grundtvigs Aand. Her er han dybt paavirket af Nordens ældgamle Heltesagn; derfor har ogsaa det fælles nordiske Plads i den Folkelighed, som han fyldes af og kæmper for. Mange har bebrejdet ham, at hans Lovprisning af Danskheden blev til en usand og usund Forherligelse af sit eget; og i Udlandets Mening staar Grundtvig nærmest som den, der har skabt en ny dansk Folkereligion, hvis fornemste Trossætning er den, at det danske er det bedste af alt. Det er dog ganske urigtigt. Grundtvig har aldrig hævdet Folkelighedens Ide under nogen anden Form end den, at for den danske er Danskheden den eneste naturlige Livsform. Derfor Modersmaalets Betydning. Hvad der skal røre Danskens Hjærte, maa først finde et frit og naturligt Udtryk paa Danskens Modersmaal; først da faar det den himmelske Lyd, som kan sætte Hjærtet i Bevægelse, saa det erkender det som sit. Men — og her møder vi det ganske særlig grundtvigske — Grundtvig vilde slet ikke være naaet frem til sin mægtige Fremhævelse af det folkelige, hvis han ikke var bleven klar paa, at ethvert Folk har sit Kald og sin særlige Opgave indenfor Guds Rige. Derfor spejder han efter denne Opgave: Aabenbaringens Syner inspirerer ham til et Storsyn over Folkenes Historie og han mener at finde det danske Folks Plads indenfor Menigheden. Han ventede store Ting af sit Folk — det var ikke af folkeligt Hovmod, men det var den dybe Kærlighed til Folket og til dets Værdier, som han selv følte, at han menneskelig talt skyldte alt, saadan at han ikke vilde vide noget Sted paa Jorden at vende sig hen til, hvis alle Danskhedens

Dage var talt — det var denne Kærlighed og denne Taknemlighed, der gav ham Mod til at se stort paa Folkets Fremtidsopgave. Vi møder altsaa tydeligt her paa det folkelige Omraade det religiøse Synspunkt som det inderste; det var dybest set det, der drev ham til at kalde paa alle Folkets bedste Kræfter. Men Grundtvig var ganske vist ikke nogen kritisk, i al Fald ikke nogen negativ skeptisk Aand. Han kunde ikke virke negativt, ved den kolde klare Kritik af de bestaaende Mangler: det kunde han i al Fald ikke dvæle ved, det kunde han ikke sætte sin Kraft ind paa: men han var en positiv Aand, han vilde sætte sig selv, det vil sige de Kræfter, der mægtigt om end maaske kun halvklart rørte sig i ham, ind i Tilværelsen. Han kunde nok se, at der paa mange Maader var mørk Nat, men han kunde kun virke derved, at han selv oplevede en storslaet Nyaarsmorgen.

Ved Siden af Folkeligheden blev Friheden hans Løsen. Frihed lad være vort Løsen i Nord, Frihed for Løke saa vel som for Thor — disse berømte Linjer har jo siden staaet som et lysende Program. Kun under frie Kaar kan Kræfterne røre sig og kappes. Friheden var hos ham ikke nogen politisk Maksime, det var ikke gennem ydre demokratiske Love han ventede sig Velsignelse. For det politiske Fremskridt gik Grundtvig egentlig ikke i Spidsen. Hans Frihedside var folkelig og religiøst begrundet. Det var særlig paa sine Englandsrejser omkring 1830, at han her fik Øjnene op. Her saa han paa det borgerlige, det industrielle Omraade Kræfterne kappes og alt blive maalt efter, hvad det duede til i Livets Praksis. Det var Daad, hvorom det gjaldt, og det gik op for ham, at Dag og Daad var Kæmperim: netop i Danmark trængtes der til en kraftig Røst, der kunde vække det drømmende Folk til kraftig Handling. Men atter her var det særlig de religiøse Kræfter, han tænkte paa. Kristentro og Tvang, af hvad Art den saa var, passede ikke sammen — derfor blev det ham en Hjertesag at faa Frihedstanken ind paa det kirkelige Omraade.

Men inden vi gaar over til hans kirkelige Betydning, maa vi dog nævne et andet Omraade, hvor hans Kæmpekraft fik skabende Indflydelse, nemlig paa Skolens Omraade. Ogsaa her herskede Tvangen, og Grundtvig saa i Skolens hele Indretning en stor Hindring for sine Idealer. Her herskede Latineriet med alt det aandløse romerske Væsen og Drengvidenskabeligheden, men det menneskelige og det folkelige havde onde Kaar. Selv havde han lidt

derunder. Han vilde en dansk Skole for dansk Ungdom, en Skole der formede sig frit efter Barnets virkelige menneskelige og folkelige Tarv, med Modersmaalet og Historien i Højsædet. Særlig hævdede han, at det gjaldt om at nytte den vaagnende Ungdomstid, Aandens Skabertime, til at aabne den unges Blik for alle de store Værdier. Han vilde derfor et frit Skolevæsen, kronet af en folkelig Højskole i Sorø, en Yndlingstanke, der dog aldrig blev virkeliggjort. Men Folkehøjskolen rejste sig, den Tanke tændte som ingen anden, og gennem den har hans Syn paa Menneskelighed og Folkelighed indvirket mægtigt paa store Kresse af vort Folk. Men ogsaa indenfor Børneskolen rejste Friskolen sig, og Grundtvigs Skoletanker er endnu langt fra overfløjede.

Dog falder Grundtvigs største Betydning paa det kirkelige Omraade. Her var det, han først stred som Biblens ensomme Kæmpe, her prøvede han først den gamle Tvangens Vej, at kræve udelukkende Ret for sin gammeldags Tro og Udelukkelse af den da moderne Rationalisme. Mod den slyngede han Stormraabet: Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus, men maatte saa smertelig føle sin egen Fattigdom og ydmyge sig for Gud gennem svære Sjælekampe. Men Herrens Aand kom mægtig over ham, og ingen kan læse »Nyaarsmorgen« uden at føle, at her taler en aandsbaaren Profet. Hans Sjæl havde følt sig forvirret af alle Lærdommens Kringelkroge, og saa var det han fik Lys ved at vende sig fra det døde skrevne Ord til den levende Menighed, hvor Aanden virker lyslevende den Dag i Dag gennem Ord og Sakramenter, og særlig fandt hans Sjæl Fred i Kirkeordet, i Trosbekendelsen ved Daaben, der for ham blev Menighedens usvigelige Vidnesbyrd om sin Tro. For ham blev Trosbekendelsen Ordet af Herrens egen Mund, talt til den enkelte personlig i hans Daab, lige som han i det hele lagde ny Vægt paa Sakramenterne, paa Ordet i Daaben og Nadveren, thi kun ved Badet og ved Bordet hører vi Guds Ord til os, til den enkelte personlig. Og her, altsaa ogsaa af den religiøse Kilde, udsprang hans Tro paa det levende Ords Magt, som bl. a. i Højskolens Gerning blev en af de bærende Kræfter. Denne hans kirkelige Opfattelse blev for mange den store Hjælp til at overvinde Rationalismen og til Befrielse for den forlærende Usikkerhed og Tvivl, som Striden om Skriftens Fortolkning stadig vakte og maatte vække, naar Skriften dog skulde være Troens Grund. Og dette kirkelige Grundsyn er levende og virksomt den Dag i Dag. Derfor blev Glædens og

Takkens Tone levende fra første Færd i de grundtvigske Krese. Men hertil kommer det grundtvigske Syn paa det menneskelige og det folkelige. Det indgaar en Forbindelse med hans kirkelige Syn saaledes, at Livet i Guds Menighed kan ikke trives, hvor det menneskelige forkvakles og det folkelige fornægtes. Hvor der ingen Sans er for de rent menneskelige Værdier, hvor disse ikke har faaet deres klare Udtryk paa Modersmaalet, dør kan Guds Riges Tanker heller ikke uden at forkrøbles finde Indgang, thi de maa jo benytte det menneskelige Sindbilledsprog som deres Kanaler. Men frit maa det være — derfor vilde han, at Menighedens Ordning skulde give Rum for den videst mulige Frihed. Alle de hæmmende Statskirkebaand skulde løses saaledes, at det blev muligt at tro og bekende frit indenfor dens Mure. Derfor tog han Ordet for Præstefrihed : for Plads for den enkelte Forkynders frie, selvstændige Overbevisning og han fik gennemført Sognebaandsløsning og Valgmenigheder.

Men gennem alt dette var han den gudbenaadede Digter. Her har vi endelig et Ord, der betegner Kæmpeskikkelsen paa Digtningens Omraade: Grundtvig var *Skjald*. Saaledes kaldte han ogsaa sig selv. Grundtvigs Digtning var langt fra altid lige inspireret, men naar Inspirationen virkelig har grebet ham, da løftes han ogsaa til Højder, som er naaede af faa eller ingen. Han, Manden med det historiske Storsyn, der ingenlunde var overfladisk, men øvet og prøvet gennem historisk Studium, han har ogsaa besunget Historien, Danmarks Saga, og ogsaa paa dette Omraade skabt Sange, der ikke vil dø. Men højst var han som Salme-sanger, hvor hans religiøse Genius i Forbindelse med hans Digtergave og dybe menneskelige Erfaring skaber de mægtigste Kvad. Ingen Steder som her mærkes det, hvor vidt han favner og hvor dybt han gaar. Her faar alle hans Livs Kongstanker deres skønneste og harmoniske Udtryk. Hans menneskelige og folkelige Grundtanker synger sig ind deri, vi kender os selv, vor Natur, alt vort eget igen i hans Hymner. Der har han plantet den grønne Lind, dør gryr den danske frydefulde Morgen i Maj, dør synger Fredskovens Nattergale, dør vifter det hjemligt gennem Løvet. Men gennem det altsammen gaar den samme dybe Tone: Kirkeklokke, mellem ædle Malme mageløs er for mit Hjerte du. Og dybest klinger den, hvor Kristenlivets dybeste Kræfter besynges, i Pinsesalmen; der findes ikke i Kristi Menighed en Pinsesang, saa mægtig som den, han har skabt. Hvor megen Mod-

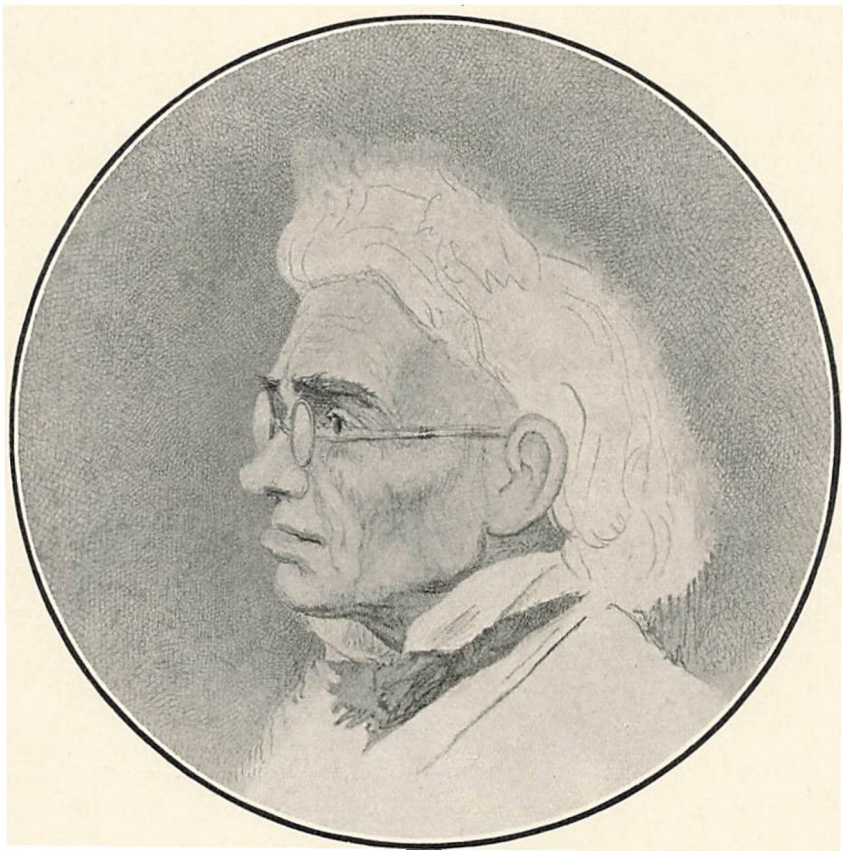
stand end Grundtvigs Kongstanker har vakt, og hvor mange der end lader sig frastøde af hans fremstormende Kraft, som for dem er fremfusende, — her forstummer al Modstand, her bøjer alle sig og priser Gud med de Ord, han i sine bedste Salmer har lagt os paa Læben. Men for dem, hvis aandelige Liv er bleven grundbestemt af ham, vil dog altid den ellers ofte omstridte Salme: »O Kristelighed« blive den danske Menigheds Højsang.

Vor Tid er rig paa Kritik, men den er fattig paa de store skabende Personligheder. Men vigtigere end at bedømme det gamle er det dog at frembringe det nye. Derfor bør vor videnskabelig trænede Tid være varsom med sin Bedømmelse af tidligere mere ukritiske Tider. Formerne var maaske ufuldkomne og Tankerne uklare nok — men der var Plads for Inspirationen og de storslaede, dristige Syner. Grundtvig, Skjalden og Profeten, havde Syner, der blev til Daad, vi er alle mer eller mindre paa-virkede af ham, han er selv blevet det stærkeste Vidnesbyrd om, at der i vort Folk bor ejendommelige Kræfter, saa det har, saa lille det er, dog sin Indsats at gøre saa vel i Menneskelivet i det hele, som i Menighedens Liv. Troen og Haabet følger med hans Skikkelse og kan endnu den Dag i Dag i synkende Tider oprejses ved de Impulser, som hans Kæmpeaand stadig kan give.

Nikolai Frederik Severin Grundtvig, f. i Udby $\frac{3}{4}$ 1783, opdroges i Tyregod Præstegaard 1792—98, gik i Aarhus Latinskole 1798—1800. Student 1800, theologisk Kandidat 1803, Huslærer paa Langeland 1805—1808, holdt sin Dimisprædiken: Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus 1810, Kapellan i Udby 1811—13, Sognepræst i Præstø og Skibbinge 1821—22, Residerende Kapellan ved Vor Frelzers Kirke 1822, Kamp mod Rationalismen 1825. Grundtvig nedlægger sit Præsteembede, sættes under Censur (til 1838). Englandsrejser 1829—31. Præst ved Vartov 1839—72. Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling og Rigsdagen 1848—57. Fik Rang med Sællands Biskop ved hans 50 Aars Præstejubilæum 1861, † København $\frac{3}{4}$ 1872.

(F. Winkel Horn: Grundtvigs Liv og Gjerning. 1883. — F. Rønning: N. F. S. Grundtvig).

CHRISTIAN MOLBECH

CHRISTIAN MOLBECH.

1783—1857.

Af MARIUS KRISTENSEN.

DER er Ægtefæller, som til Trods for deres virkelige Kærlighed til hinanden dog ikke, paa Grund af sjælelige Hindringer, formaar at gøre det saa godt for hinanden, som de gjerne vilde. Og paa samme Maade kan en Mand komme til den Gerning, som ligger hans Hjærte nærmest, og dog aldrig naa til helt at udføre, hvad han selv og andre havde tænkt som den Gernings Frugter. Trods al Kærlighed og trods meget Arbejde og megen Frugt af Arbejdet er det, som om der dog manglede noget, det, der skulde gøre Arbejdet helt tilfredsstillende.

Der er noget af den Skæbne over Christian Molbech. Han kunde næppe tænke sig nogen lykkeligere Gerning end den som Biblioteksmand at sysle med sit Fædrelands Historie, Digtning og Sprog, og det fik han Lov til gennem næsten to Menneskealdrer. Han havde betydelige Ævner og en ualmindelig Arbejdsdygtighed, og han udførte Bedrifter, der vil sikre ham et varigt Minde, saaledes Stiftelsen af Historisk Forening 1839 og Redaktionen af Historisk Tidsskrifts 11 første Bind for Historiens Vedkommende, og Udgivelsen af sine vigtige Ordbogsarbejder for Sprogets Vedkommende. Indenfor Skønlitteraturen er hans største Bedrift vel den Støtte, han ydede den svenske Romantik i de vanskelige Brydningsaar. Og ved Siden heraf udgav han historiske Samlinger og Kildeskrifter, gamle danske Sprogmindesmærker og nydanske Digtsamlinger og udfoldede en meget betydelig Virksomhed som litterær Kritiker.

Og dog er det, som man savner noget, der kan betegne den fuldgyldige Forening af hans Ævner, Arbejdskraft og Lyst. Han havde sikkert Ævnen til at blive Historieskriver, men han blev væsentlig kun Udgiver. Som Æstetiker viser han i sin Ungdom,

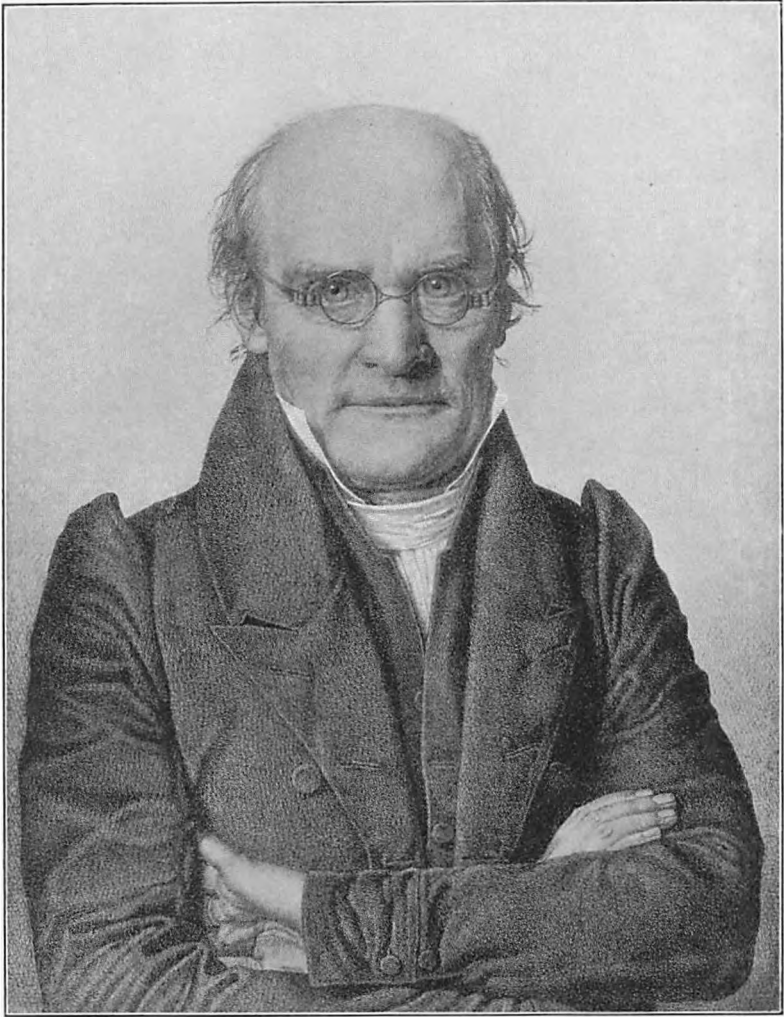
at han har Sans for det store i Tiden, og endnu hans Dom over Adam Homo, viser, at han ikke har staaet i Stampe; men han bliver mest kendt som Parnassets arrige Porthund, der farer ud mod irregulære Gæster som Hauch og Andersen og adskillige andre. Skønt han ofte har rost, hvad der fortjente Ros, er hans Ry som Skændegæst naaet langt videre end hans rigtige Domme. Og som Sprogmand havde han det Uheld, selv om han saa, at en anden Plan havde været den rette, at han saa dog ikke selv magtede at gennemføre den. Som Etymolog taaler han ikke Sammenligning med Rask, som Folkemaalskender falder han igennem overfor Aasen, der selv kunde aflytte Folkesproget dets Ejdømmelighed, og hans gammeldanske Ordsamlinger staar ikke Maal med, hvad Schlyter udrettede i Sverrig. Men man maa jo ikke glemme, at han ene paatog sig at gennemføre, hvad disse kun tog enkelte Sider af, og mere til, og at det virkelig var dygtigt Arbejde, han udførte.

Molbech, som personlig var vanskelig at komme nær paa Grund af sine Særheder, faar det Lov af alle, der virkelig kom ham nær, at han var ridderlig, trofast og hjælpsom, ja mild og overbærende mod sine Venner. Han fortjener, at man ogsaa erkender det overfor hans offentlige Virksomhed, at dersom man sletter alt det, der ingen Værdi har, bliver der dog saa meget tilbage, at kun faa kan maale sig med ham endog hvad Mængden angaar, og trods alle Skrøbeligheder hører en stor Del af hans Skrifter til dem, der har ført Videnskaben et godt Stykke fremad.

Christian Molbech, f. i Sorø $\frac{8}{10}$ 1783, Student 1802 (uden Eksamen), ansat 1805 ved det kgl. Bibliothek, hvor han blev til sin Død, tilsidst som 1ste Sekretær, 1829 ekstraordinær Professor i Litteraturhistorie ved Universitetet, 1830—42 Medlem af Theaterdirektionen, † København $\frac{29}{10}$ 1857.

(Steenstrup: *Historieskrivningen i Danmark i 19. Aarh.* — Josef Ekedahl: *Molbech den ældre och Sverige.* Lund 1906.)

FREDERIK CHRISTIAN SIBBERN

FREDERIK CHRISTIAN SIBBERN.

1785—1872.

Af HARALD HØFFDING.

FILOSOFEN F. C. Sibberns Udviklingsgang frembyder et sjældent Eksempel paa, hvorledes Ungdommens Idealer kunne udformes og paa mange Maader ændres gennem stadigt Aandsarbejde uden at miste deres Betydning, og navnligt uden at den Begejstring, hvormed de fra første Færd gribes, svækkes i Livets lange Løb. Som Tænker er han særligt karakteriseret ved, at den romantiske Bevægelse, der var en Reaktion mod Oplysningstiden, hos ham blev omsat til en sund Realisme, og ved at den Trang til at se tilbage og at leve i Fortidens Idealer, der var karakteristisk for det nittende Aarhundredes Begyndelse, hos ham blev omformet til en Higen efter at berede nye Veje for Livsanskuelse og Livsførelse. Hele det aandelige Liv i Danmark fra 1820 til 1870 afspejler sig i hans Udviklingsgang, Overfor enhver af de aandelige Strømninger stillede han sig saaledes, at han optog Alt, hvad der kunde tjene til Næring for sandt personligt Liv, men lod Skallerne ligge. Hans varme Følelse og hans sunde Tanke gav ham en selvstændig Holdning overfor de forskellige Retninger. Desværre var det ham ikke givet at finde en bestemt afsluttende Udtryksform for, hvad der saa varmt og levende bevægede sig i hans Sind og i hans Tanke. Men hvad Fordybelse i hans Skrifter kan fremdrage af Ejendommeligt og Nyt i hans Tænkning, skal her i Korthed fremstilles.

Sibbern havde den rette Psykologs aabne Sans for Sjælelivet i dets inderlige og levende Bevægelse, og den store Sympati overfor Alt, hvad der paa Aandens Omraade var oprindeligt og ægte, hvilken ydre Form det saa ikkædte sig. Deri laa Hemmeligheden i hans stadige Ungdommelighed, eller som han selv kaldte det, hans »Sommerlighed«. Han sammenligner sin psykologiske Virken

med en Botaniseren. Han samler sine lagttagelser som Botanikeren sine Planter, og som der for Botanikeren intet Ukrudt gives, var der for ham noget Værdifuldt i alle sjælelige Livsytringer, naar de blot udsprang af et indre Væld, ikke vore forløjede eller udefra optagne. — Jeg vil dvæle ved nogle sjælelige Fænomener, som Sibbern har den Fortjeneste at have bemærket og beskrevet med særlig Forstaaelse og Eftertryk.

Han er klar over, at Sjælelivet ikke kan forstaas fuldtud, naar man holder sig lil det, der gør sig gældende med Bevidsthed. Der maa stadig forudsættes Noget, »som foregaar i Sjælens dybe Grund«. Som man nu vilde udtrykke det: der kan kun findes fuld Sammenhæng i Bevidsthedslivet, naar man antager ubevidste Processers Medvirken, Processer, som — hvilken deres Natur ellers monne være — tænkes i Analogi med, hvad der kendes fra det bevidste Liv. I Instinkt og Geniet har vi Eksempler paa, at der kan virke Noget i os, som først gennem sine Virkninger kommer frem for Bevidstheden. Og hele vor sjælelige Vækst foregaar overvejende uden at vi vide af den at sige, før den er naaet til et vist Punkt. Selv det, der mest indgribende bevæger vort bevidste Liv, som Smerte, Sorg og Anger, virker maaske allermest ved sin Indflydelse paa vort ubevidste Liv, ved de Spor, som det efterlader, og som, os selv uafvidende, kan bestemme vore senere Tanker og Bestræbelser.

Hvad der dukker frem i Bevidstheden, kommer ofte spredt og usammenhængende. Vi staa her ved en Yndlingstanke hos Sibbern: at Udvikling begynder sporadisk. Der skyder sig saaledes i Sindet, især i det ungdommelige Sind, mangehaande forskellige Tilskyndelser og Drifter frem, som kunne gaa i modsatte Retninger og derved fremkalde indre Brydninger og Kampe. Sibbern havde selv gennemlevet en saadan Gæringsperiode, som han i digterisk Form har skildret i første Del af »Gabrielis' Breve«. Han vidste af egen Erfaring, hvilken Strid mellem indre Kræfter der kan være at gaa igennem. »Et Livets Røre, en Livets Gæring, en Livets Debat, en Livets Kamp« maa ofte først overstaas, før der kan komme Enhed, Klarhed og Fred i Sindet.

Naar nu to modsatte Retninger i vort Følelsesliv, — som Glæde og Sorg, Haab og Frygt, Kærlighed og Had, — mødes, uden at den ene helt kan fortrænge den anden, saa vil der kunne opstaa en ny Følelse, som skylder begge de stridende Parter sin Tilblivelse og faar sin ejendommelige Karakter bestemt derved. Der

kan foregaa saa at sige en Sammensmeltning, hvis Resultat bliver en ny Følelse, der paa Grund af den forudgaaende Skærsild faar en ganske særlig Styrke. Den Frejdighed, der opstaar gennem en Bølgegang af Frygt og Haab, er af en anden Karakter end det uprøvede, sangvinske Haab. — Sibbern er vistnok den første Psykolog, der har beskrevet dette Sammensmeltningssfænomen paa Følelseslivets Omraade.

Sibberns levende Natursans gjorde, at han ikke kunde stille Sjælelivet og det legemlige Liv i et udvortes Forhold til hinanden. De vare for ham forskellige Ytringer af et og samme Liv, som paa én Gang rører sig i Sjælen og i Legemet. Og ved sit indgaaende Kendskab til sin Tids Fysiologi, formaaede han at belyse Forholdet mellem Sjæl og Legeme fra flere Sider. — Hans psykologiske Arbejder udkom 1819—1828. Skønt han vil hævde Psykologiens Selvstændighed, benytter han dog ofte Ideer og Synsmaader, der snarere hører hjemme i spekulativ Filosofi eller i Etik end i en paa Erfaring grundet Psykologi. Hans Fremstilling lider desuden, især i de senere Udgaver, under Distinktioner og Rubriceringer, der hindre hans livfulde Iagttagelser i at komme til deres Ret. — Den Fysiologi, han benyttede, var den paa hans Tid gængse, der skarpt betonede Forskellen mellem det Uorganiske og det Organiske og til Forklaring af dette sidste tog sin Tilflugt til Antagelsen af en særlig »Livskraft«. Saaledes definerer da Sibbern Livet som »en fra en indre Kilde kommende, med en indre Kraft sig fremarbejdende Virksomhed«. Dette er naturligvis snarere Mystik end Naturvidenskab, men Sibbern stod langt fra ene med en saadan Forklaring. Han har arbejdet med Originalitet og Friskhed ud fra sin Tids Forudsætninger, og hans selvstændige Iagttagelser give ham en smuk Stilling i Psykologiens Historie. —

Gaa vi over til Sibberns almindelige Verdensanskuelse, finde vi to karakteristiske Hovedtræk. Han er overbevist om, at Tilværelsen udgør en Enhed og bæres af et Enhedsprincip. Uden en saadan Forudsætning vilde Erkendelse være umulig. Al Erkendelse forudsætter, at der er en lovmæssig Sammenhæng, der gør Slutning fra et Fænomen til et andet mulig. Til Grund for den store Tingenes Orden, vi saaledes forudsætte, ligger igen »et Alværende og Alvirkende«, som rører sig i alle Elementer og gør Sammenhæng og Vekselvirkning mellem dem mulig. Men ligesaa overbevist som han er herom, ligesaa bestemt er han ogsaa klar

over, at der i Tilværelsen — ikke blot i Sjælelivet — foregaa Udviklingsprocesser ud fra spredte Punkter, Processer, der kunne mødes — snart paa disharmonisk, snart paa harmonisk Maade. Der vil ogsaa her ofte indtræde Brydninger og Kampe mellem Elementer eller mellem Væsener, før en Ligevægt kommer istand.

De to Træk pege i modsat Retning. Men Sibbern er overbevist om, at Brydningen mellem de modstridende Kræfter hører med til Tingenes Orden som en nødvendig Betingelse. Han haa-ber paa den fremadskridende Grundfæstelse af en Verdensharmoni, og han trøster sig under alle Anfægtelser med, at Vejen er lang, fordi der er en stor Livsfylde at udfolde og ordne, og at vi maa-ske ere ved Vejens Begyndelse. I store Træk udkaster han Hoved-faserne af den store Udvikling, der for vor Klodes Vedkommende har ført til det Punkt, hvor vi nu staa. — Han kan betragtes som en Forgænger for Udviklingslæren. I Modsætning til den roman-tiske Forestilling, ifølge hvilken al Tale om Udvikling i Naturen kun skulde have billedlig Betydning, hævder han Udviklingens reale Karakter, Tidens Virkelighed og afgørende Betydning. Paa dette Punkt træder han i afgjort Modsætning til den tyske spekula-tive Filosofi (Schelling og Hegel), der ogsaa havde Tilhængere her-hjemme. Trods sin Idealisme og Optimisme ser han Virkeligheden bestemt under Øjne.

Hans Opfattelse af Filosofien stod idethele i karakteristisk Modsætning til den tyske Spekulation. Ogsaa her gør hans Ide om Udviklingens sporadiske Gang sig gældende. Enhver Tænk-er befinder sig paa et enkelt bestemt af de mange Punkter, ud fra hvilke Tilværelsen kan ses, og er selv, med hele sit Tankeliv, kun et af de mange Udgangspunkter for aandelig Virken. Hvad der udspringer der, kan kun være et enkelt Element i »Livets Debat«. Ethvert Tankeforsøg faar derfor en vis Ensidighed. Fra intet af Tilværelsens mange Punkter kan den helt overskues. Og dertil kommer, at medens vi danne vore Systemer, gaar Udviklingen videre og bringer nye Erfaringer, som maaske kræve nye Syns-punkter og Ordninger. Afslutning er derfor ikke mulig.

Sin Verdensanskuelse har Sibbern fremsat i det dybsindige Skrift »Spekulativ Kosmologi« (1846), sin Opfattelse af Filosofien i det hele i »Filosofiens Begreb, Natur og Væsen« (1843). —

I religiøs Henseende havde Sibbern med Iver og Varme slut-tet sig til Reaktionen mod det foregaaende Aarhundredes Rationa-lisme. Men den nye religiøse Bevægelse lagde en saadan Vægt

paa historisk overleverede Dogmer, at Sibbern med sin store Sans for Personlighed og Oprindelighed i alle Forhold, følte sig frastødt deraf. Det forekom ham at være en stor Misvisning, naar Kirkens Mænd som Kendemærke paa det religiøst Gyldige satte Overleveringen gennem Tiderne og Udformningen af kirkelige Institutioner. Alt Aandeligt maatte for ham komme indefra, og for hver Individualitet paa ejendommelig Maade. De ydre Former og Traditioner kunne have deres Betydning som Hjælp og Støtte, men kunne aldrig blive Hovedsagen. I god Overensstemmelse med Ideen om al Udviklings sporadiske Begyndelse hævder Sibbern Personlighedens Ret overfor religiøs Autoritet og Tradition, — reagerende mod sin egen ortodokse Ungdom og mod den Romantik, der forhen havde blændet ham. Dels i sin »Kosmologi« (1846), dels i en Række Universitetsprogrammer (1846, 1847 og 1849) udtalte han sin nye Overbevisning. Han kunde, som han senere sagde, endnu stadig finde Meget i Kristendommen, der kunde tiltale Aanden og være Føde for Sjælen; men han kunde ikke længere føle Ærbødighed for, hvad der kun skulde have Gyldighed, fordi det var overleveret.

Den betydningsfulde Vending, der her foregik hos den danske Filosof, har et interessant Sidestykke i et Gennembrud, der faa Aar forud havde fundet Sted hos den svenske Historiker og Filosof Erik Gustaf Geijer. Ogsaa han brød med den romantiske Skole, som var endt i Ortodoksi og Konservatisme. Og ogsaa hos ham skete Bruddet i Kraft af Principet om Personlighedens selvstændige Værdi og Berettigelse i alle Livets Forhold, — det Princip, han har givet Navn af »Personlighedsprincipet«. — Samtidigt med Sibbern udtalte ogsaa Søren Kierkegaard (1846) Personlighedsprincipet i sin bekendte parodokse Sætning: »Subjektiviteten er Sandheden«. — Det var tre Romantikere, der i Kraft af et stort Princip vendte deres romantiske Fortid Ryggen. Den Tanke, der ledte dem, vil man ikke kunne faa ud af Verden igen. Den har sikkert større Betydning for det religiøse Problems Fremtid end historisk og naturvidenskabelig Kritik. Det er den, der tilsidst skal sætte Kronen paa Værket i alle enkelte Tilfælde.

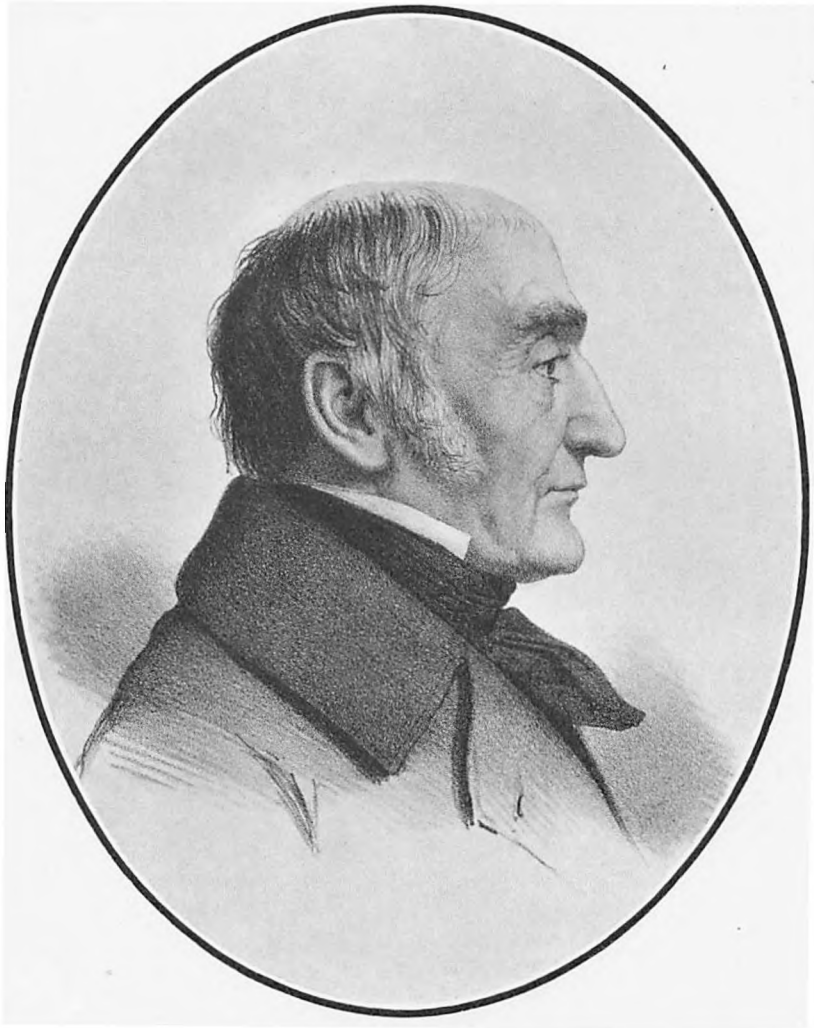
Hos Sibbern førte denne Tanke ogsaa til Konsekvenser med Hensyn til det sociale Spørgsmaal. Han er den første herhjemme der har set dette Spørgsmaals Betydning. Han ledtes dertil af sit Personlighedsprincip, ti Nøden kuer det personlige Liv, og den sociale Ulighed fører til Bitterhed og Splid. For Sibbern var (som

han udtalte i sit Program af 1849) det sociale Spørgsmaal vigtigere end det konstitutionelle, og han haabede paa en Fremtid, da Staten vilde optræde som den fordelende Retfærdigheds Repræsentant, idet Alt, hvad de Enkelte producerede ud over et vist Maal, bliver afgivet til Samfundets fælles Driftskapital, og idet Arbejdet fordeles saaledes, at Alle kunne faa Del i Udbyttet. I sit i Aarene 1858 til 1872 udkomne Værk »Meddelelser af Indholdet af et Skrift fra Aaret 2135« (hvis første Fortale er dateret 1846) har han, ofte naivt og snakkesaligt, men ofte ogsaa genialt, og altid paa hjertelig Maade, fremstillet sine Fremtidsfantasier om Menneskehedens Udvikling i social og religiøs Henseende.

Frederik Christian Sibbern, f. paa Christianshavn ^{18/7} 1785, Student fra Herlufsholm 1802, tog juridisk Embedseksamen 1810, den filosofiske Doktorgrad 1811, drog udenlands s. A., vendte hjem 1813, extraordinær Professor i Filosofi ved Københavns Universitet s. A., Professor ordinarius 1820, gentagne Gange Universitetets Rektor, tog Afsked som Professor 1870, † ^{10/12} 1872.

(Høfling: Mindre Skrifter. I. · Samme: Danske Filosofer.)

C. N. ROSENKILDE.

1786—1861.

Af EILER NYSTRØM.

ENHVER, der blot ganske flygtigt kender lidt til dansk Teaterhistorie, har hørt Fortællingen om, hvorledes Rosenkilde og Jomfru Pätges, den senere Fru Heiberg, ved en Aftenunderholdning paa Hofteatret 1826 gjorde stormende Lykke i Poul Møllers Dialog »Hans og Trine«; Heiberg fik den Aften Øjnene op for den unge Piges dramatiske Talent, og Dialogen inspirerede ham til »Aprilsnarrene«. Det begejstrede Publikum var ikke paa det rene med, hvem man skulde sætte højest af det ungdommelige Elskerpar, enten den trettenaarige Jomfru Pätges, hvis egen Alder faldt sammen med Rollens, eller den fyrretyveaarige Rosenkilde, der med vidunderlig Naturtroskab gav en opløben Skoledreng.

Rosenkildes Mesterskab laa klart for Dagen. Scenen havde ellers ikke været hans Bestemmelse fra første Færd. Han var Kordegn og Lærer i Aarhus, giftede sig og blev Kantor ved Domkirken. Den livlige og opvakte unge Mand, stærkt musikinteresseret, blev snart en skattet Skikkelse i Byens borgerlige Selskabelighed, og dyrkede sine medfødte dramatiske Anlæg i den stedlige »Polyhymnia«-Klub. Da Christian VIII som Prins i 1814 overværede Klubbens Foresstillinger, gav han den dramatisk anlagte Kantor saa løfterige Opmuntringer, at han resolut berettede sit Hus og drog til Hovedstaden for at forsøge sin Lykke ved Teatret.

I Foraaret 1816 debuterede han, men ikke som Komiker; den spinkle Degneskikkelse med de tynde Ben sattes til det lyriske Syngespil. Det varede derfor en Stund, inden han slog igennem, men i de nærmest følgende Aar skable han dog en af sine mesterligste Roller, Syngespilfiguren Don Bazile i »Figaros Giftermaal«. De komiske Roller, ogsaa de holbergske, blev ham nu jævnlig til Del, men først efter Ryges Død fremførte han sin uforlignelige Vielgeschrei og sin ikke mindre bedaarende Per Degn.

Den moderne Vaudeville laa dog Rosenkilde nærmere end de holbergske Komedier. Han indførte Genren paa Skuepladsen og befæstede den i Publikum, ligesom Vaudevillen omvendt grundlagde hans Stilling paa Teatret. Over hans Komik og Satire laa et mildt forsonende Skær, der bragte Tilskuerne til at bære over med de Figurer, han fremtryllede; Skikkelserne virkede dramatisk underholdende, godmodige af Natur, uden frastødende Tendenser. Rosenkildes forbavsende Evne til at træffe disse Figurer paa Kornet og give dem en sand menneskelig Karakteristik, kom navnlig frem i hans Hummer i »De Uadskillige« og Trop i »Reconsenten og Dyret«; hans Trop var i det rent Ydre uimodstaaelig med de højskafte Støvler udenpaa de snævre sorte Bukser og »den vidunderlige Hat, der i Livets Kamp har mistet endog det svageste Spor af oprindelig Stivhed« (P. Hansen); denne Hat var ligesom et højere Symbol paa Skikkelsens slappe Karakter og leddeløse Energi. Rosenkildes ubetalelige Komik med en Tilsætning af rørende ædel Godmodighed kom ogsaa frem i hans Michel Perrin, der sammen med Trop lige til det sidste vedblev at være en af hans Glansroller.

I Modsætning til Phister var han ingen Forvandlingskunstner, omskabte ikke sit ydre Menneske og brugte saa faa Maskeringsmidler som muligt. Rosenkilde var altid sig selv paa Scenen, men alligevel vidt forskellig i de forskellige Roller; man vidste straks, hvem Skuespilleren var, men tabte aldrig den Karakter af Syne, som han netop skulde fortolke. Han var kaad i sit Spil, undertiden lidt grovkornet, men aldrig over Stregen, og Figurens Enkeltheder skyldtes ofte Inspiration; de fødtes i hans Fantasi momentant uden at være indstuderede i Forvejen. Til denne Inspirationens Naturlighed var hans Talent uløseligt knyttet; det var Sandheden i hans Kunst, fri for al tillært Maner, der gjorde ham til den Mester han var; hans Menneskefremstilling var ikke en ydre Maske, men fødtes og søltes i hans Indre, og kom naturligt frem i Stemme og Minespil. Gamle Rosenkilde, som en stor Del af sit Liv sad smaat i det, udfoldede en udstrakt litterær Virksomhed. Han blev dog Scenen tro til sin Død.

Christen Niemann Rosenkilde, f. i Slagelse $\frac{9}{11}$ 1786, Student 1804, Huslærer, Kordegn og Lærer i Aarhus, Kantor stds. 1812, antaget ved det kgl. Theater 1815, debuterede 1816, † $\frac{12}{11}$ 1861.

(P. Hansen: C. N. Rosenkildes efterl. Skrifter. I.)

FREDERIK KUHLAU

FREDERIK KUHLAU.

1786—1832.

AF HORTENSE PANUM.

I Forhold til den strængt klassiske og noget konservative Weyse fremtræder den tolv Aar yngre Kuhlau i sine Kompositioner som det unge Blod, der med vaagent Øje følger Tidens store Musikbegivenheder og derefter kækt forføjer sig ud paa Eksperimenternes vide Felt. Særlig gælder dette Kuhlau i de tre Teaterstykker: »Røverborgen«, »Lulu« og »William Shakespeare« (henholdsvis fremkomne 1814, 1823 og 1826). I alle tre Værker spores afgjort udenlandsk Paavirkning, men samtidig aabenbarer Kuhlau sig her ogsaa som en selvstændig dramatisk Begavelse, der baade er usædvanlig rig paa originale Ideer og med en saadan Routine og Genialitet udnytter sine Midler, særlig Orkesterklangene, at hans Værker langt fra at virke som Kopier, tvært imod i deres Tid og Omgivelser tager sig ud som Varsler om en ny Æra i den danske Teatermusiks Historie. Mens de danske Syngestykker hidtil efter den franske Opéra comiques Mønster havde gjort de lyriske Romancer til en Hovedsag, krævede de ny Principper, som Kuhlau her for første Gang bragte til Anvendelse hos os, at Orkestret skulde tage kraftigt i med, for, som den malende Baggrund for Handlingen, at give denne des mere Liv og des større Bevægelighed. Hvor fortrinlig en Talsmand Kuhlau blev for denne ny Retning beviser bl. a. Numre som f. Eks. i »Røverborgen«: Duetten mellem Aimar og Camillo, i »Lulu«: Heksescenerne og i »William Shakespeare«: de poesirige Alfescener.

Kuhlau var altsaa i første Instans *Dramatiker*. Som Lyriker er han mindre betydelig og frem for alt mindre original end Weyse. Grundtonen i hans Sangspilsromancer er egentlig nærmere fransk end dansk. Kun i et af sine Syngestykker staar Kuhlau med begge Fødder paa dansk Grund, og det er i »Elverhøj«,

hans sidste Stordaad paa den danske Teaterscene (første Gang opført 1828). Havde »Røverborgen« og »Lulu« som Gennembrudsværker for en ny Kunstretning skaffet Kuhlau mange snæversynede Modstandere, slog »Elverhøj« med et Slag alle Fjendtlighedsytringer imod den geniale Tonemester til Jorden. Ved udelukkende at være bygget op over nationale og nationaltfarvede Melodier blev »Elverhøj« et Værk, der i sit eget Land vil kunne hævde sin Plads gennem Aarhundreder. De 83 Aar, der er hengaaede siden dette Syngestykkes Fremkomst, har i det mindste foreløbig ikke endnu røvet det mindste af sin oprindelige Virkeevne. »Elverhøj« er endnu det Sangspil, den danske Nation giver Fortrinnet for alle andre.

Om end Kuhlau naaede videst som Dramatiker, har han dog ogsaa paa andre Omraader efterladt sig betydelige Værker. Øverst staar hans morsomme og med stor Kunst udførte *Kanoner* og hans stemningsfulde *Mandskvartetter*. Som Pædagog fik han dernæst vigtig Betydning gennem sine bekendte instruktive *Klaversager* (Sonater og Sonatiner for 2 og 4 Hænder). Usædvanlig produktiv var Kuhlau ogsaa som *Fløjtekomponist*. Til Kuhlaus personlige Fortjenester hører først og fremmest hans ihærdige Stræben for at skaffe Beethovens Klavermusik Indgang i de danske Koncerter, men dernæst ogsaa den betydningsfulde Indflydelse, han som Kompositionslærer udøvede paa de mange unge Musikere, der i Aarenes Løb søgte hans Vejledning.

Daniel Frederik Rudolph Kuhlau, f. i Uelzen (Hannover) 1786, kom 1800 eller 1801 til Hamborg, hvor han studerede Komposition hos Kantor Schwenke, flygtede af Frygt for at blive udskrevet til Krigstjeneste ved Franskmændenes Ankomst til Hamborg i Efteraaret 1810 til København, som fra nu af blev hans Opholdssted. 1813 kongelig Kammermusikus uden Gage, 1818 med Gage, fik s. A. Titel af Hofkomponist, 1828 Professor. † i København 12/3 1832.

(C. Thrane: Danske Komponister. William Shakespeare, udgivet af Samfundet til Udgivelse af dansk Musik.)

HERMAN FREUND

C. A. Jensen pinx

HERMAN ERNST FREUND.

1786—1840.

Af SIGURD MÜLLER.

Hvis nogen dansk Kunstners Liv er løbet ud som en Tragedie, er det Friends. Haard Strid; Palmekranse, men først paa Graven. Skuffelser i Kampen for de højeste Maal, sviende Saar, Døden.

Freund i Thorvaldsens Skygge. En Æg, som den endnu mægtigere Bøg tager Trivselen fra.

Af de Værker, Freund fuldendte, før han 31 Aar gammel rejste til Italien, er kun lidet bevaret; flere af hans Skulpturer gik til Grunde ved, at Modellen faldt sammen, før den var afstøbt i Gips; andre er forsvundne, uvist, hvorledes, deriblandt netop de, som havde skaffet ham Anseelse hos de kyndige uden just at blive synderlig ænsede af Mængden. Det var jo paa den Tid, at Thorvaldsen stod med Hævd som »den eneste«; naar andre Billedhuggere fik større Bestillinger, var det i Regelen kun, fordi man vidste, det ikke vilde nytte at komme til ham med dem; hvad de kunde gøre Regning paa, var kun det, som faldt fra den rige Mands Bord. Saaledes med Apostlene til Frue Kirke. Man havde bedt Thorvaldsen udføre dem, og han havde ikke svaret; saa opfordrede man Freund dertil; han tog med Glæde mod Tilbudet. Han rejste herfra i fast Haab om, at han her havde et af sit Livs store Opgaver for sig.

I Rom søgte han straks Mesteren, til hvem han var stærkt anbefalet fra Hjemmet, fik Plads i hans Atelier og begyndte, samtidig med at han hjalp til med Modelleringen af de store Værker, at arbejde paa sine egne. Apostlene dristede han sig ikke straks til at tage fat paa; delvis for sin Udviklings Skyld modellerede

han først en Gruppe af en ung Pige, som giver et Lam at drikke, og to Buster, Maleren Chr. Albrecht Jensen og Ingemann; disse sidste udførte han i Marmor, og det blev to mærkelige Arbejder. Om tilsvarende Ting af Thorvaldsen minder de ikke; snarere viser de Paavirkning af den Portrætkunst, der trivedes i Florens i det femtende Hundrebaar, da store Mestere netop paa dette Omraade arbejdede med kærlig Fordybelse i Naturformerne og indblæste deres Menneskeskildringer et Liv og en personlig Kraft, hvortil man kun i de allerbedste Antiker finder noget tilsvarende. Freunds Buster er ikke saa let og sikkert behandlede i Marmoret som Thorvaldsens, men staar højere end disse som overbevisende Karakterbilleder og med det Indtryk, de giver af en Overflade, hvorunder det varme Blod pulserer.

Da disse Arbejder var færdige, modellerede Freund i Foraaret 1819 tre af Apostelfigurerne i knap halv Størrelse; de stod allerede støbte i Gips, da han modtog den nedslaaende Efterretning, at Thorvaldsen nu, da han var paa Besøg i København, var gaaet ind paa at udføre alle de tolv Apostle til Frue Kirke, og at Aftale derom allerede var truffen mellem ham og Kirkebygningskommissionen. Og denne Skuffelse, denne Svig var kun Begyndelsen til en lang Række af Forurettelser. Bygningskommissionerne bestilte hos ham Kolossalstatuer af de fire Evangelister til Slotskirken samt tredive større og mindre Arbejder til Udsmykning af Christiansborg. Og hvad kom der saa ud af det hele? Evangelisten Lukas blev gjort færdig i fuld, de tre andre i knap halv Størrelse. Lukas blev hjemsendt og — magasineret indtil efter Kunstnerens Død, da den endelig kom paa Plads; Betalingen saa' han intel til, og da den omsider skulde udredes til hans Enke, var den vilkaarligt nedsat til det halve. De tre af Evangelisterne kom, ved Hansens Skyld, aldrig til endelig Udførelse; med Værkerne til Slottet og to kolossale Statuer til Raadhuset gik det ligesaadan. Ikke stort bedre med de Buster og Statuer, han dels fuldendte, dels skitserede efter Bestilling af Prins Christian.

Hvad levede han da af i al den Tid, han tilbragte i Rom? Ja dels havde han jo sit Stipendium, dels fik han dog noget af, hvad han gjorde, betalt og deriblandt de herlige Gravrelieffer, han udførte, Kunstværker, der maaske stærkere end noget andet tilsvarende fra nyere Tid bringer den bedste Skulptur i Erindring. Og nøjsom var han, i højeste Grad beskeden i sine Fordringer til Livet; det faldt ham saaledes næppe ind at kræve eller modtage Godtgø-

relse for alt det Arbejde, han gjorde for Thorvaldsen, lejlighedsvis ogsaa for Prins Christian og andre, der lagde haardt Beslag paa den Tid og de Kræfter, han helst skulde have viet til sin egen Gerning.

Efter grundige Kildestudier tog han fat paa Forarbejderne til en Fremstilling af Nordens Mythologi i en sammenhængende Frise, »hvori Handlinger og Situationer af alle Nordens Guder, Alfer, Vaner, Dværge, Muspels Sønner, Hel og Mennesker skulde gribe ind i hverandre som Leddene i en Kæde uden Ende«; det hele skulde være henved 450 Fod langt. Bygningskommissionen gik ind paa at tage mod et saadant Værk, for saa vidt dog, at Længden blev meget stærkt nedsat; Freund indskrænkede i Sammenhæng hermed sin Plan til kun at omfatte Ragnaroksmysten; en Skitse blev udført, og samtidig modellerede han flere til samme Emnekreds hørende Enkeltfigurer, deriblandt den siddende Statuette Odin. Dette Arbejde blev støbt i Bronze, et i og for sig skønt og storslaaet Værk, men ikke udpræget nordisk, snarere hellensk i hele sit Anlæg som i Aasynets Form og Udtryk.

I 1828 vendte Freund hjem for at overtage en Stilling som Professor ved Akademiet; denne tiltraadte han efter at have leveret sit Medlemsstykke, den siddende Tor, en af de første Prøver paa den ægte nordiske Gudetype, som hvis Skaber han og ingen anden skal nævnes og æres. Hovedet er ikke meget udtrykfuldt, men med des større Ret kan dette Ord bruges om Gudens mægtige Krop; hele Stillingen, den vældige Muskelbygning, saa jærnfast og dog saa spændstig, fortæller om, at vi her har Mandskraftens Gud, »den Gud, som slaar ihjel«. Endnu betydeligere er Loke, der med Flagermusvinger paa sin Ryg sniger sig frem mod et ondt Maal.

Men i Ragnaroksfrisen, som Freund for øvrigt ikke selv naaede at føre ud over den mindre Models Stadium, er det, han aabenbarer sig i hele sin ejendommelige Storhed, sin Fantasis Rigdom, sin Aands belagende Styrke. Med Rette er det blevet sagt om dette Værk, at det ikke som Thorvaldsens Alexanderfrise er en organisk Helhed, i hvilken det ene Led paa næsten selvfølgelig Vis gror ud af det andet; det er en Række Grupper, der ikke er helt naturligt sammenkædede til en enkelt, sluttet Komposition. Men hver Gruppe giver, hvad den er anlagt paa at give, fuldt ud dramatisk, som en Scene af et alvorstungt gribende Skuespil. Og saa Hovedsagen: Det hele er undfanget og født i Eddadigtningens

Aand, vel hist og her noget mildnet ved den Klang, som fra Oehlenschlägers Strengeleg blandede sig med de oprindelige Toner, men uden skurrende Indblanding Syd fra. Og her er da Tiden til at understrege, at Freund som Kunstner kun har saare lidet at takke Thorvaldsen for. Hvad her kan paavises af Indflydelse at være, vedrører ene, og det endda kun glimtvis, den udvortes Side af Sagen, Enkeltformer, nogle Bevægelser. Hvad der i Friends Kunst ikke er umiddelbart spiret op af hans egen Natur, har i ganske andet Maal Sammenhæng med hans beundrende Fordybelse i Antiken saa vel som i Michelangelos og dennes florentinske Forgængeres Værker.

Endnu kunde der være meget at meddele om Friends Virksomhed i København, om hans dejlige Gravmæler, om hans forunderligt talende Portrætbuster og om hans Virksomhed for paa Grundlag af, hvad han havde lært af de gammelitaliske Dekorationer, at højne Kunsthaandværket herhjemme — et Omraade, hvorpaa hans Gerning har baaret rig Frugt og sat dybe Spor. Her maa henvises til de ældre og udførligere Behandlinger af hans Liv og Kunst.

— Var Freund en folkelig Kunstner? Det er, som man tager det; han drager ikke de mange til sig ved noget, der umiddelbart fører Tanken hen paa Thorvaldsens almentilgængelige Skønhedsaaabenbaringer eller paa det brede danske Sindelag, hvoraf H. V. Bissens Landsoldat har sit Udspring. Ægte nordisk og derved ogsaa i dybeste Forstand folkelig Kunst er det dog, han i sine Hovedværker har givet os: Har de Skikkelser, der i Oldnordens Digtning tegner sig som bag Taagedis, faaet fast og troværdig, ædel og helt plastisk Form i nordisk Kunst, den Form, som i sit væsentlige næppe kan tænkes i Tiderne afløst af nogen anden, saa er det Freund, vi derfor skylder Tak.

Herman Ernst Freund, f. nær Bremen ^{15/10} 1786. gik i Smedelære, drog 1803 til København, Smedesvend 1806, gennemgik Kunstakademiet 1806—1810, uddannede sig som Medaillør og Billedhugger 1808—09, vandt de to Sølvmedaljer 1810 og 11, fik dansk Indfødsret 1811, fik de to Guldmedaljer 1813 og 1817, drog udenlands, til Rom 1818, hvor han blev til 1828, Medlem af Akademiet 1829, Professor ved Modelskolen s. A., † ^{20/6} 1840.

(V. Freund: H. E. Friends Biografi. 1883.)

RASMUS KRISTIAN RASK.

1787—1832.

Af KR. SANDFELD JENSEN.

NAAR Rasmus Rask ikke blot indenfor Videnskabsmændenes Kreds har vundet Navn som Danmarks berømteste Sprogforsker, men ogsaa for den almindelige Bevidsthed staar som en af Landets store Sønner, beror det for en Del paa den Beundring, hvormed man har set op til ham som den, der kunde en utrolig Mængde fremmede Sprog. Man har regnet ud, at han kunde omtrent 55 forskellige Sprog, og man har føjet til, at han beherskede dem lige saa godt, ja bedre end de indfødte selv. Havde han imidlertid ikke været andet og mere end en saadan Sprogkunstner, vilde han i Eftertiden blot være bleven nævnet som en Mærkværdighed. Rasks Storhed er af en hel anden Art. Hans praktiske Sprogbeherskelse var i Virkeligheden ret begrænset — kun Islandsk talte han til Fuldkommenhed — men des skarpere Blik havde han for Sprogenes Ejendommeligheder, deres Bygnings Forskelligheder og Ligheder og Sammenhængen mellem dem. Hvad Betydning dette havde paa en Tid, da Sprogvidenskaben i moderne Forstand endnu var i sin Vorden, og hvor sandt det var, naar Grundtvig sang om ham: »Vej han brød, hvor han kom frem«, derom er det ikke let at give nogen Forestilling uden samtidig at skildre Sprogvidenskabens Historie. I sit Hovedværk, Prisskriftet »Undersøgelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse«, paaviser han de germanske Sprogs Slægtskab med saavel Slavisk og Litauisk som med Græsk og Latin, der alle maa være udsprungne af en fælles Kilde, og han slaar med stor Klarhed fast, hvad det er, det kommer an paa, naar man skal bestemme Forholdet mellem Sprogene: det er ikke mer eller mindre tilfældige Overensstemmelser mellem enkelte Ord, som man hidtil for det meste havde beskæftiget sig

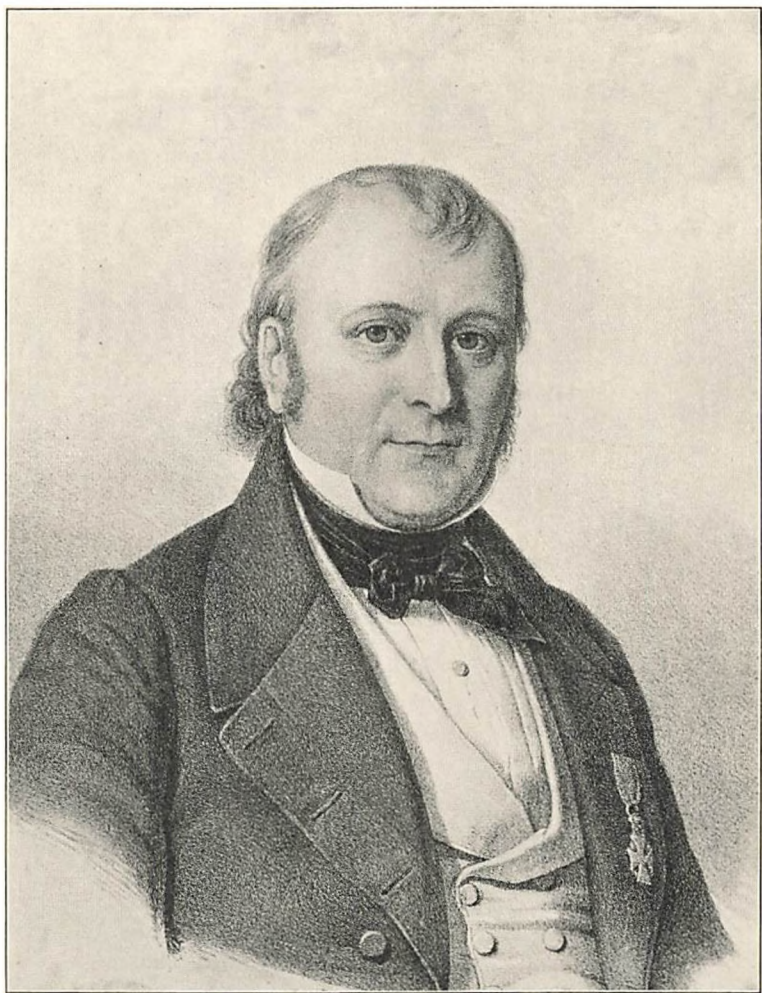
med, men en metodisk Undersøgelse af vedkommende Sprogs hele Bygning, Paavisning af Lighed i de grammatiske Former. At ogsaa Sanskrit og andre asiatiske Sprog har samme Oprindelse, bliver ham snart efter klart, og han er saaledes en af de første, der har erkendt de saakaldte indoeuropæiske Sprogs Samhørighed, hvorfor han maa nævnes ved Siden af den tyske Sprogforsker Fr. Bopp som Grundlægger af den sammenlignende Sprogvidenskab. Hans klare og ordnende Aand stansede imidlertid ikke ved de indoeuropæiske Sprogs Klassifikation. Ogsaa de finsk-ugriske Sprogs indbyrdes Forhold bestemte han nøjagtigt, ligesom han i det hele indleder det videnskabelige Studium af dem. Og ikke blot kastede han Lys over Sprogenes Slægtskabsforhold, men bidrog ogsaa væsenligt til Forklaringen af mange Enkeltheder. Han er den første, der har iagttaget den saakaldte germanske Lydforskydning, en Opdagelse, der føres videre af Tyskeren J. Grimm, der ogsaa paa mange andre Punkter er paavirket af Rasks Arbejder, som paa denne Maade faar stor Betydning for Udviklingen af den historisk-genetiske Sprogforskning. En anden vigtig Opdagelse var Tydningen af de persiske Kileskrifttegn for *n* og *m*, hvorved Dechifreringen af Kileskriften fik et mægtigt Stød fremad. Hans Trang til at bringe Klarhed og Orden til Veje træder ogsaa frem i hans Bearbejdelser af mange forskellige Sprog, hvoriblandt kan nævnes hans lappiske Sproglære og hans angelsaksiske Sproglære, der blev Grundlaget for det videnskabelige Studium af Angelsaksisk. For os herhjemme har imidlertid Rask størst Betydning som den, der indleder den nordiske Sprogvidenskab. De nordiske Sprog var Udgangspunktet for alle hans Studier og havde til enhver Tid hans varmeste Interesse. Han var saaledes banebrydende paa mange forskellige Punkter indenfor Sprogvidenskabens, og selv om vi nu kan se, at han i visse Henseender greb fejl, forringer det ikke Beundringen for hans Livsværk.

Rasmus Kristian Rask, f. i Brændekilde ^{22/11} 1787, Student fra Odense 1807; under meget trange Kaar fortsatte han sine allerede i Skoletiden begyndte omfattende sproglige Studier og henledte snart Opmærksomheden paa sig. 1812 Amanuensis ved Universitetsbibliotheket; opholdt sig paa Island 1813—15, foretog 1816—23 sin store Rejse over Sverige, Rusland og Persien til Indien. Efter sin Hjemkomst maatte han atter kæmpe med Fattigdom, men afslog desuagtet et fordelagtigt Tilbud fra Udlandet. 1829 Bibliothekar, 1831 Professor i orientalske Sprog, † København ^{14/11} 1832.

(F. Rønning: Rasmus Kristian Rask. Kbh. 1887).

JOAKIM FREDERIK SCHOUW

JOAKIM FREDERIK SCHOUW.

1789—1852.

Af JOHS. LINDBÆK.

I de Aar, da Frihedsbevægelsen fødtes og voksede sig stærk nok til at sprænge Enevælden, spillede Schouw en fremtrædende Rolle som Midtpunkt for det nationalliberale Parti. Hans retsindige, ærlige og frygtløse Karakter, hans varme Begejstring for Frihed og Danskhed, hans Ævne til at udvikle sig samtidig med Begivenhederne, vil altid sikre ham en smuk Plads i vor Historie.

Da Frihedstrangen vaagnede i det danske Folk efter 1830, var Schouw en moden Mand og højt anset i videnskabelige Kredse. Han havde foretaget flere Udenlandsrejser for at studere særlig Italiens botaniske Forhold og havde skrevet store, tildels banebrydende Arbejder paa Plantegcografiens Omraader. Trods sit svage Helbred havde han Tid til at være Medlem — undertiden Medstifter — af utallige Foreninger.

Fra 1830 er det dog Politik og Folkeoplysning, der tog hans Interesser fangen. Kongen havde 28. Maj 1831 givet Løfte om raadgivende Stænder, det gjaldt nu at holde ham til Ilden, saa Løftet kunde blive opfyldt. Schouw var med til at stifte Selskabet af 28. Maj, ligesom senere Trykkefrihedsselskabet; gennem sit Blad »Dansk Ugeskrift« arbejdede han i en Aarrække paa at vække politisk Sans. Og meget tidlig hævdede han, at Stænderne ikke var nok, man maatte have en rigtig Rigsdag.

Kongen valgte Schouw til Medlem af Stænderne, og indtil 1840 var han Præsident baade for Øernes og Jyllands Forsamlinger. Et heldigere Valg kunde man ikke have truffet. Fra de mange Foreninger, han havde været Formand for, havde han faaet store Ævner som Dirigent. Overfor den kongelige Kommissær hævdede han ofte med stor Styrke Stændernes Ret, men ligesaa nøje vaagede han over, at Forsamlingen selv ikke gik videre, end dens

Rettigheder gjaldt. — Der fremkom undertiden hos Medlemmerne Tendenser i Retning af at fremhæve særlig jydsk eller Øbointeresser, men Schouw holdt altid den Slags Provinsialisme nede.

Det maa fremhæves, at Schouw ogsaa i praktiske Spørgsmaal viste sig som en meget frisindet Mand. Han hævdede, at Jøder burde have lige Ret med Landets andre Indbyggere, at Værnepligten burde være lige for alle. For Trykkefriheden var han altid en energisk Forkæmper. Og da senere Regeringen troede, at den med Magt kunde slaa Bondebevægelsen ned, optraadte han paa Bøndernes Side.

1840 faldt han i Unaade hos Kongen efter et Sammenstød med Kommissarius, og han traadte nu lidt mere tilbage, fik endda Lejlighed til en ny Italiensrejse. I Stændernes sidste Samling mødte han atter som folkevalgt, men havde nu saa lidt som sit Parti nogen Sans for denne Institution, der havde overlevet sig selv.

Straks efter Kristian VIII's Død tildrog Schouw sig atter almindelig Opmærksomhed, da han sammen med sin Ven H. N. Clausen udgav Skriftet »Ved Tronskiftet«. Det var Ejderprogrammet, der her blev opstillet, men til almindelig Valgret var Schouw ikke naaet endnu.

Sin smukkeste Rolle kom Schouw dog til at spille kun et halvt Aar senere, da han blev den grundlovgivende Rigsforsamlings Præsident. Som Forsamlingen selv i Værdighed og Intelligens stod over all, hvad vi senere har haft af Rigsdage, saaledes var Schouws Ledelse mønsterværdig og anerkendtes fra alle Sider. Mange af Medlemmerne var ganske ukendte med alle parlamentariske Former; han forstod at vise dem til Rette med en Fasthed og et Lune, der gjorde det let for ham at skaffe Lydighed og afbødede enhver Billerhed hos de irettesatte. — Han var dog nu efter sit virksomme Liv en brudt Mand. Kort efter Grundlovens Givelse døde han, anset og højagtet af Venner og Modstandere.

Joakim Frederik Schouw, f. i København $\frac{7}{2}$ 1789, var oprindelig i Vinhandlerlære, tog Examen artium 1808, juridisk Embedsexamen 1811, blev 1813 Volontær, senere Underkancellist i det danske Kancelli, tog 1816 den filosofiske Doktorgrad, i Udlandet 1816—20, extraordinær Professor i Botanik ved Universitetet 1821, udgav 1822 Grundtræk af den almindelige Plantegeografi, Medstifter af Trykkefrihedsselskabet 1835, Præsident for Stænderforsamlingerne 1835 og følgende Aar, Direktør for Botanisk Have 1841, Professor ordinarius i Botanik s. A., Formand for den grundlovgivende Rigsforsamling 1849, † $\frac{29}{4}$ 1852.

(J. A. Hansen: Polit. Skildringer af afdøde danske Mænd, p. 79 ff.)

B. S. INGEMANN

B. S. INGEMANN.

1789—1862.

Af JENS NØRREGAARD.

INGEMANN og Sorø var i Midten af forrige Hundredaar saa sammenvoksede i det danske Folks Bevidsthed, at de ikke kunde skilles. Fra den lille Søpavillon nedenfor Akademiet var i Tidsrummet 1822—62 udgaet de mange historiske Romaner og de dejlige »Morgen- og Aftensange«, som trængte ind i alle Hjem, hvor Sangen blomstrede op, og der var ingen af de dalevende danske Digtere, der var saa kendt og elsket som Ingemann. Hvad man fandt hos ham, en varm og inderlig Fædrelandsfølelse og en mild og dog alvorlig kristelig Guds frygt, var netop, hvad der trængtes til; og selv om Kritikerne (J. L. Heiberg, P. Hjort og Molbech) angreb hans Digtning skarpt og vedholdende, saa brød den store Del af Folket sig ikke derom, men læste hans Bøger med Glæde, sang hans Morgen- og Aftensange og flere Salmer, som han skrev, og lod Kritiken gøre al den Alarm, den vilde. Da Ingemann fyldte 70 Aar, overræktes der ham fra danske Kvinder et Gulddrikkehorn, hvorpaa der var afbildet Skikkelser fra hans Digtninge, til Ord og Toner af Jens Paludan Müller og P. Heise og en varm og inderlig Tale af Præsten Peter Bojsen samt et Digt fra Grundtvig, og Ingemann svarede med et Digt, hvori det hedder: »Den Tonestræng, rig Kærlighed forgylder, sin Klang blandt danske Danmarks Sangbund skylder, den over Folkehjærtets Dyb var spændt, kun derved blev den hørt og set og kendt. Men derfor Danmarks Folk skal Kransen bære med Tak og Pris, med Kærlighed og Ære«. Men overfor denne store Kærlighed og Anerkendelse er det mærkeligt at se, hvor hurtig og helt hans tidligste dramatiske Digtning var blevet skudt tilside, ja glemt af det Slægtled, der frydedes ved hans historiske Romaner. Ti allerede 1812 havde Ingemann udsendt to dramatiske Digte

»Mitridat« og »Turnus«, og i de følgende 5 Aar udsendte han yderligere 5 store Dramaer »Masaniello«, »Blanca«, »Røsten i Ørkenen«, »Hyrden af Tolosa« og »Løveridderen«, og efter sin Hjemkomst fra Udlandet desuden »Ridderløftet« og »Kampen for Valhal«. De fleste af dem opførtes paa det kongelige Teater under stort Tilløb og mange Taarer, og mange ansaa ham ikke blot for Øhlenschlägers Medbejler i det tragiske Drama, men for hans Overmand. Formodentlig skyldtes dette Omslag en Ændring i Følelseslivet baade hos Digteren og hos hans Beundrere i Tiden mellem 1818 og 1824. Den stærke Trang til voldsomme Følelsesudbrud for Sorg og Glæde dæmpedes, alt som Ingemann udvikledes til omhyggelig Karakterskildring, hvori de dæmpede Farver fandt mere Anvendelse, og dertil svarede hos Læserne eller Tilskuerne en mere nøgtern Livsopfattelse, hvorover ogsaa Grundtvig samtidig beklagede sig. Med »Hyrden af Tolosa«, som kun opførtes en Gang, trak Ingemann sig ganske bort fra Teatret, og de Komedier han skrev (1821 »Magnelismen i Barberstuen« og 1838 »Rene-gaten) fandt ingen Opmuntring, og heller ikke i den seneste Tid er det lykkedes at føre dem frem paa Scenen med Held. Naturligvis er der til Trods herfor meget smukt i disse Dramaer og Komedier; men de er forældede, og det er kun et af dem, hvortil der knytter sig en særegen Interesse. Det er »Kampen for Valhal«. Dette er nemlig Frugten af en Fordybelse i de islandske Sagaer, som Ingemann kastede sig over, som Indledningsstudier til Nordens Krøniker i den kristelige Middelalder. Han ansaa dette for nødvendigt for at finde den rette Traad i Udviklingen fra Heden-skab til Kristendom, og i Skildringen af Brydningen mellem disse er der meget smukt og dybsindigt, der paa flere Steder minder om Grundtvigs Optrin af Nordens Kæmpeliv«. Dertil kommer saa, at i Gissur og Hjalte, de to indfødte Evangelister for Islænderne, har Ingemann givet to Billeder af Grundtvig og sig selv. Allerede af den Grund kan dette Digterværk endnu læses med Glæde; thi i alle Hovedtrækkene passer disse Billeder. Disse to Digttere havde lært hinanden at kende 1812, indgik senere et nøje Ven-skab, om hvis Inderlighed og Troskab den Brevveksling gennem 38 Aar (1821—59) vidner, som udgaves af Svend Grundtvig 1882, og som er af enestaaende Værdi, naar man vil lære disse to betydelige Mænd at kende. Grundtvig som den kristne, nordiske Kæmpenatur, der aldrig viger, Ingemann som den stille, selvfor-nægtende Korsdrager, som har Munkekappen mere kær end Pant-

seret. Det er den danske Følelse i kristen Skikkelse, som Grundtvig altid elskede og bøjede sig for hos Ingemann; ja han betragtede ham som Termometret for Danmarks Hjærte («Mands Minde»). Fra dette Synspunkt maa hele Ingemanns Digtning ses og dømmes, og ganske særlig hans mange Salmer. Endnu før Grundtvig begyndte paa sit Sangværk, forelaa der fra Ingemanns Haand en hel Salmebog med Højmessesalmer for hele Kirkeaaet (1825), og han betegner dem selv som »en tro kristelig Genklang af mine bedste og inderligste Følelser«. Dermed stemmer Grundtvigs Dom om dem som vemodige, bødferdige Pønitentsesalmer, medens hans egne Salmer var Kirkesalmer, gennemtrængte af Menighedens Tak til dens Helt og Herre for hans sejrige Bedrift til Frelse fra Synd og Død og af Nidkærheden for hans Navns Ære. Imidlertid maa man ikke deraf drage den Slutning, at Ingemann altid var den fredsæle og sagtmodige; han benægter det selv, og skønt han i Almindelighed tav til Angreb og Krænkelser i Anledning af hans Digtning og indskrænkede sig til at give sin Vrede Udtryk i nogle paa Vers eller Prosa skrevne Svar paa løse Papirsstrimler, som han Dagen efter brændte, saa har han dog en Gang taget til Genmæle, saa det sved, og bidt, saa det mærkedes. Det var da C. Molbech 1829 rettede et voldsomt Angreb paa »Erik Menveds Barndom« og deri overøste ham med »Uretfærdigheder og Bitterheder«; da tabte han Taalmodigheden og skrev »Huldregaverne eller Ole Navnløs Æventyr« 1831, hvori han i Æventyrets Form angreb alle de aandelige Modstandere, som han i 20 Aar havde følt sig angrebet af uden at svare, og gjorde det skarpt og vittigt. Og da dette uventede Angreb vakte et stort Røre, understregede han det i nogle »Oplysninger til Huldregaverne« og forsynede det endda med et Eftersmæk i »Opstanden i Literaturstaden« (Manuskript for Fjender), som vel ikke gjorde Sagen bedre mellem ham og hans Modstandere, men en Gang for alle skaffede hans forpinte Sind Luft, skønt det kostede ham »et helt Aars Lyksalighed og Fred«. Mange i Samtiden ogsaa af Ingemanns Venner misbilligede disse Arbejder, og Grundtvig, som med Glæde vilde have paa taget sig at væрге Ingemann (som i 1816—17 mod J. L. Heiberg), havde ondt af det for sin kære Ven, thi »Polemiken, som vel ingen af os har godt af, har du, synes mig, selv ondt af at tænke paa«; men forresten var det ham »usigelig kært«, at Ingemann tog skarpt til Genmæle, naar han overhovedet vilde svare. Nej, naar Ingemann skulde have

Glæde af Æventyrdigtning, og det havde han hele sit Liv igennem, saa maatte han uden Hensigt give sig dets skiftende Billeder og Stemninger i Vold, men da skete det ofte, at Traadene, der skulde holde det hele sammen, brast eller slappedes. Heldigst har han været med »Reinald Underbarnet«, og det lader sig derfor ogsaa endnu læse med Glæde, medens det lange Digt »de sorte Riddere«, der dengang vandt ham Grundtvigs Venskab, nu er vanskeligt at komme igennem og endnu vanskeligere at finde Rede i. Derimod er hans prosaiske Fortællinger, hvis Æmner er hentede fra hans egen Tid, tilgængelige nok og læseværdige ogsaa for Nutiden. Det samme gælder flere andre af hans Virkelighedsskildringer, især »Kunnuk og Naja eller Grøn-lænderne«, med Skildringer fra Grønland i Slutningen af det 18de Hundrebaar. Men uden Sammenligning højest naar Ingemann, naar han fremdrager historiske Minder i Skikkelse af enkelte Personer, der i melodiske Vers, i Slægt med Tonerne fra Kæmpeviserne, udsynger deres egne og deres Folks Drømme, Længsler, Sorger og Haab. Dette gælder allerede om Dele af »Valdemar den Store og hans Mænd« (Afsnittet om »Liden Kirsten og Prins Buris«), men især om Ahasverus, »Blade af Jerusalems Skomagere Lommebog« 1833 og »Holger Danske« 1837. Det er det jødiske Folk efter Jerusalems Fald og det danske Folk, efter at det var kommet i Forbindelse med Kristentroen, som her kommer til Orde gennem sine Repræsentanter fra Sagnverdenen, og her er Ingemann Mesteren, hvis Ord falder med en eneslaaende Skønhed og Vægt. Disse i Forbindelse med Morgen- og Aftensangene vil leve videre. Alt som Aarene løb, samlede Digterens Tanker sig mere og mere om, hvad der ligger paa den anden Side af Dødens lukkede Dør, og for dette var Salmen og det religiøse Digt det bedste Udtryk; endnu paa sin Dødsseng skrev han med Blyant disse Linjer:

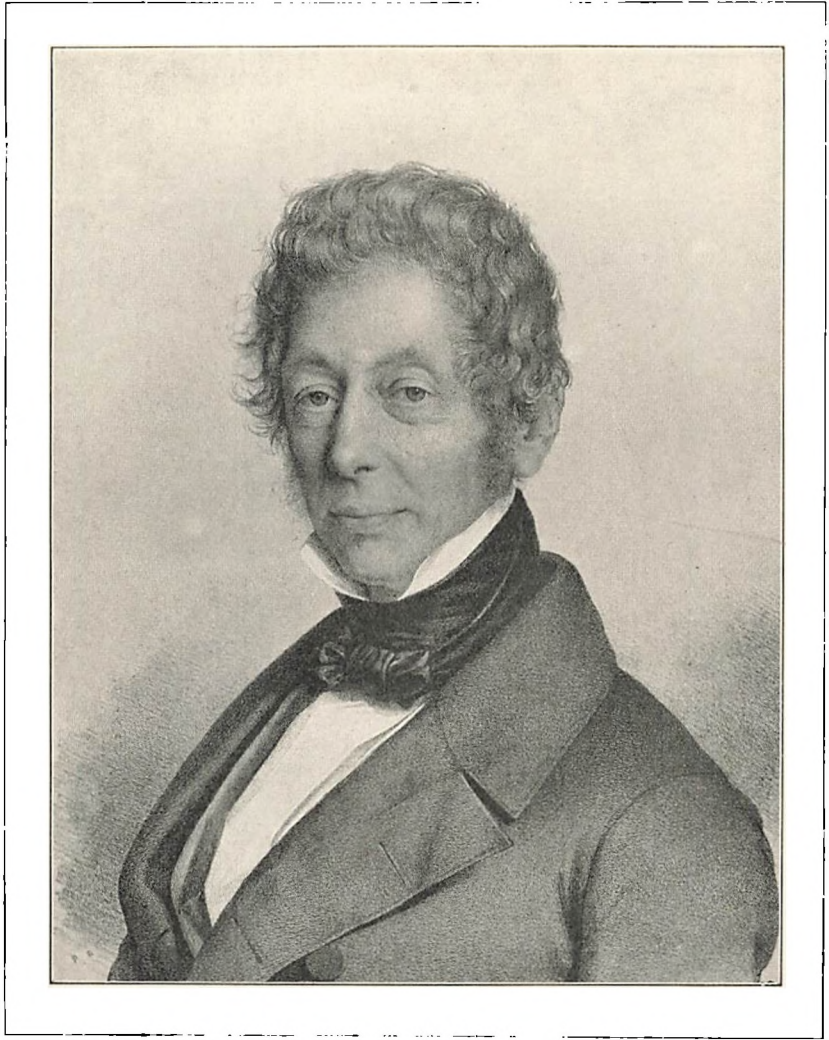
»Timen er kommen, jeg gaar her fra; gaar til Døden og Dommen.

Men Døden har ej Braad, Halleluja, Opstandelsens Dommer er kommen.«

Bernhard Severin Ingemann, f. i Torkildstrup Præstegaard ^{29/3} 1789, Student fra Slagelse 1806, Alumnus paa Walkendorfs Collegium 1811, i Udlandet 1818—19, Lektor ved Sorø Akademi 1822, konstitueret Direktør ved Sorø Akademi 1843—49, † i Sorø ^{24/2} 1862. Hans Hustru, Lucia Marie Mandix, overlevede ham i ca. 6 Aar.

(Nørregaard: Ingemanns Digterstilling og Digterværk (1886). — Schwanenflügel: Ingemanns Liv og Digtning (1886).)

CARSTEN HAUCH.

1790—1872.

AF ERIK RINDOM.

JEG blev henviist til den dunkle Egn i Skyggen af den sildige »Høst«, siger Hauch i sit ejendommelige Digt »Bekjendelse«, der er som en Nøgle til Forstaaelsen af hans Digterpersonlighed; og i en senere Strofe fortsætter han: »sjælden har et Haandtryk, et venligt Blik, end sjældnere en smeltet Menneskesjæl betalt mig for min Sang«.

Carsten Hauch er vel den mindst læste og mindst folkekære af samtlige vore Klassikere. Og Forklaringen herpaa er ikke vanskelig eller fjerntliggende.

Han var alle sine Dage en kæmpende Aand, og hans Værker bærer stærke og dybe Spor af denne Kamp. Derfor læses han heller ikke let, og den, for hvem Bogen kun er et Underholdningsmiddel, kommer forgæves til Hauch; Tilegnelsen af hans Digtning kræver Alvor, Arbejde, Evne og Vilje til Fordybelse.

Først kæmpede han for at faa Lov til at gaa sine egne Veje, som afveg stærkt fra dem, hans fornemme Slægt havde fulgt. Derfor føler han sig draget mod og skildrer med Forkærlighed saadanne Skikkelser som en Tycho Brahe og en Robert Fulton.

Og hertil kom saa under den litterære Syvaarskrig hans Kamp for sin Digterkonge, sin Oehlenschläger, hvem han beundrede af sit fulde begejstrede Hjerte, og hvis Digtnings Ypperlighed han forfægtede til det yderste over for Baggensens stærke Angreb.—Og ak, hans elskede Oehlenschläger troede ikke paa sin utrættelige Vaabendragers poetiske Kald.

Først og sidst og sit hele Liv igennem kæmpede han under Frembringelsen af sin Kunst, kæmpede en haard og bitter Kamp med Stoffet og med Formen. Hverken i Dramaet eller i Romanen, men først sent og først som Lyriker sejrede han helt og afgørende.

Hvad holdt nu denne aandelige Ridder oppe i denne hans bestandige Kamp? To Ting har bragt ham Trøst: »Den ydre Glans har mig aldrig bedaaet; aldrig har Smiger lokket en Tone frem paa min Læbe«, og »skjønt dybt mig smerted Menneskets Kval, saa følte jeg dog den høje Gjengjældelses Ret«. Og til Slut hæver han sit Blik op fra Menneskenes forgængelige og forkrænkelige Verden, op mod den mørke Høstnats rolige og højtidsfulde Stjernehimmel, og da aner han, »at der gives Tanker, »der, Stjærnerne lig, ikke lyse *paa* Jorden, men *over* den«. —

I sit Essay om Christian Winther taler Georg Brandes om, hvorledes de yngre Digtere, »da det poetiske Scepter gled ud af Oehlen-schlägers Hænder«, delte den danske Natur imellem sig, og slutter med disse betegnende Ord: »med Hauch affandt man sig let, han ønskede ikke Land, man overlod ham Mælkevejen«.

»Med Hauch affandt man sig let«. Ogsaa Læseverdenen har affundet sig let med denne Digter, af hvis Poesi kun yderst lidt blev Folkeeje i egentlig Forstand.

»Han ønskede ikke Land«. Og havde han ønsket Land, havde han vel aldrig faaet sit Ønske opfyldt. Selv hvor han skildrer nære Forhold, er han saa fjern, saa lidt jordbundet. Der er lidet Land i, men des mere Himmel over hans Digtning.

»Man overlod ham Mælkevejen«. Man havde ikke behøvet at »overlade« ham den, for den var *hans* med Rette. Stjernehimlen hvælver sig over al hans Digtning; dens Dybde og Renhed, dens Højtid og Evighed har tidlig tiltrukket og betaget ham. Var han Jorden fjern, saa var han Himlen des nærmere.

Og som han sidder under sine Stjærner, lyder der til ham i hans Ensomhed »Stemmer fra oven«:

Alt hvad med ærlig Vilje din Aand har tænkt og drømt,
alt hvad med Kraft du virked, og hvad du har forsømt.
hver stor og ringe Gjerning og hver forspildt Bedrift
har vi bag Skyen skrevet med gylden Runeskrift.

Johannes Carsten Hauch, f. i Frederikshald ¹²/₅ 1790, Student 1808, Magisterkonferens i Zoologi 1820, Dr. phil. 1821, Udenlandsrejse til Frankrig og Italien 1821—27, Lektor i Naturvidenskaberne i Sorø 1827—46, Professor i nordisk Sprog og Litteratur i Kiel 1846—48, Professor i Æstetik ved Københavns Universitet 1851 til sin Død, Direktør for det kgl. Teater 1858—59, Censor ved Teatret 1860—71, rejste Elteraaret 1871 til Syden, † i Rom ¹/₃ 1872.

(Georg Brandes: Danske Digtere. — F. Rønning: Johannes Carsten Hauch.)

PETER HIORT LORENZEN

PETER HIORT LORENZEN.

1791—1845.

Af H. L. MØLLER.

PETER HIORT LORENZEN'S Overgang fra det slesvig-holstenske til det danske Parti er med Rette blevet betegnet som en af Danskhedens første store Sejre i Sønderjylland, og hans Optræden i Slesvigs Stændersal, da han »talte Dansk og vedblev at tale Dansk«, danner et Vendepunkt i vor Historie. »Det var Bruddet mellem Dansk og Tysk, Forløberen for 1848 og 1864«. Ingen Begivenhed havde siden Kielerfreden 1814 vakt større Bevægelse i vort Folk.

Da Hiort Lorenzen uagtet sin danske Æt og sit danske Hjemmesprog sluttede sig til de liberale Slesvigholstenerne, dreves han hertil af sin lidenskabelige Higen efter Folkfrihed, af sin Beundring for engelsk Parlamentarisme og for den unge, norske 17. Maj-Grundlov. For ham var »den konstitutionelle Forfatning« det Universallægemiddel, der skulde raade Bod paa alle Statens og Samfundets Brøst. Nationaliteten, Modersmaalets Ret var i Sammenligning hermed af underordnet Betydning. Den politiske Frihed, han tilstræbte for sit snævrere Hjemland, syntes ham lettere at opnaa ved Forbindelsen med det tyske Parti i Hertugdømmerne end med de Liberale i Kongeriget; thi her stod Kongeloven tilsyneladende som uoverstigelig Hindring for Indførelse af en fri Forfatning, medens Hertugdømmerne havde deres gamle »Landsrettigheder« at støtte sig til. Hiort Lorenzen stod derfor en Tid lang fjendtlig over for den unge, danske Bevægelse i Nordslesvig; og ingen har i Begyndelsen stærkere end han forfulgt Brugen af Navnet »Sønderjylland«, fordi det pegede mod Nord, medens han vilde søge Slesvigs Frigørelse ved Forbindelsen sydpaa, og naar han ikke desmindre i Slesvigs Stænder stemte for Indførelsen af dansk Retssprog i Nordslesvig, var det derfor udfra almindelige

Frihedsgrundsætninger, ikke af særlig Kærlighed til det danske Sprog.

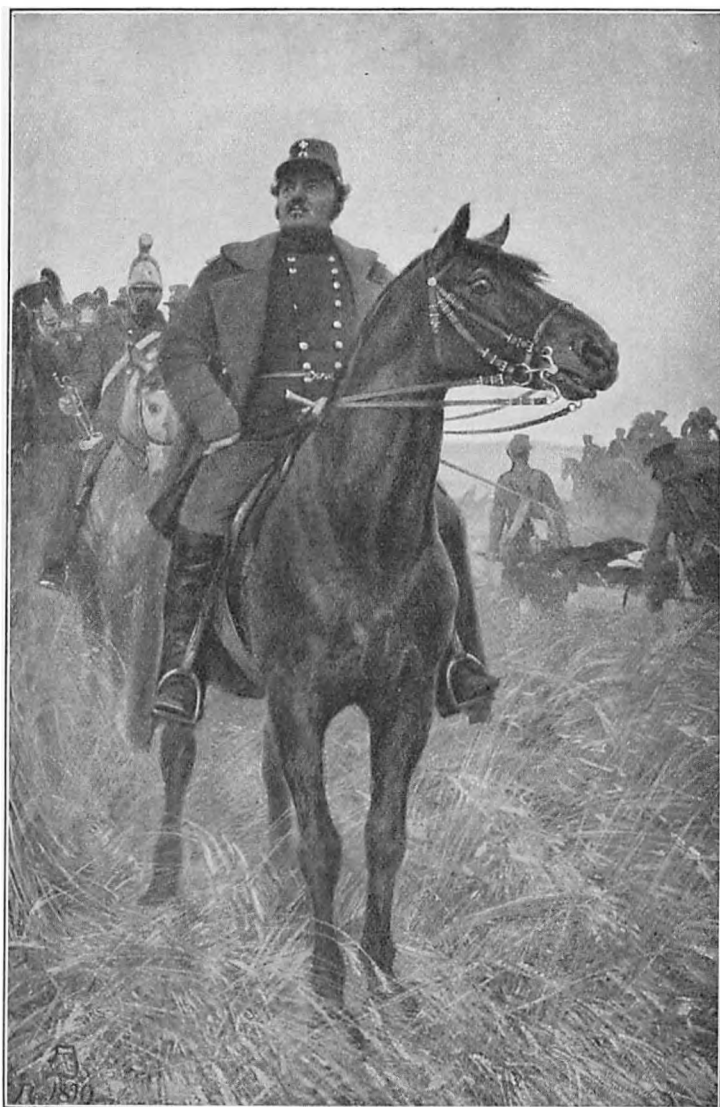
Hiort Lorenzens udprægede demokratiske Anskuelse bragte ham imidlertid snart paa en spændt Fod med Hertugen af Augustenborg og det slesvigholstenske Ridderskab, og da den liberale Bevægelse i Kongeriget tog stærkere Fart efter Tronskiftet 1839, kom han i Forbindelse med dens betydeligste Førere, især med Orla Lehmann. Under dennes Paavirkning kom Hiort Lorenzen efterhaanden til den Opfattelse, at Frihedens Dag maaske alligevel vilde gry over Danmark før end over Holsten, som jo stod under den reaktionære, frankfurtske Forbundsdags Varetægt, og da han i 1840 nedlagde sit Mandat som Stænderdeputeret, skete det med den Begrundelse, at han ikke længere var klar over den Vej, man skulde gaa i Slesvig: med Holsten eller med Danmark. Snart droges han dog helt over paa dansk Side, og som nyvalgt Deputeret for Sønderborg blev han i Stændersamlingen 1842 Fører for dens danske Mindretal. I denne Samling var det saa, han tilkastede Slesvigholstenerne Fjendehandsken ved at tage Ordet paa Dansk. Hans Modstandere fik lukket hans Mund i Stændersalen, idet Præsidenten nægtede ham Retten til at tale Dansk. Men det skarpe Sammenstød vakte i Nordslesvig og i hele Danmark et Røre, der først ret gjorde den nationale Sag i Sønderjylland til hele det danske Folks Sag. Hiort Lorenzen hædredes af sit Folk ved den første Skamlingsbankefest 1843, da der overraktes ham et Sølvhorn med Indskriften: »Han vedblev at tale Dansk«. Men Kristian VIII's uheldige Afgørelse af Sprogstriden i Stændersalen bevirkede, at Hiort Lorenzen og hans Meningsfæller nægtede at møde i Stænderne, saa længe den stod ved Magt.

Efter sin Overgang til det danske Parti blev Hiort Lorenzen haardt forfulgt af sin Hjemby's Tyskere. Nedbrudt heraf og overanstrengt ved de sidste Aars stærke, aandelige Kampe døde han allerede 1845, men den sønderjydske Bevægelses senere Historie viser, at hans Manddoms Daad ikke var øvet forgæves.

Peter Hiort Lorenzen, f. i Haderslev ^{24/1} 1791, i Handelslære i Flensborg, overtog sin Morfaders Sukkerraffinaderi i Haderslev, Medlem af den slesvigske Stænderforsamling 1834, talte Dansk i Stændersalen ^{11/11} 1842, opgav sin Handel 1845, † ^{17/5} 1845.

(L. Skau: Peter Hiort Lorenzen. — J. Ottosen: Peter Hiort Lorenzens historiske Gerning.)

FREDERIK BÜLOW

Aug. Jerndorff pinx.

FREDERIK RUBECK HENRIK BÜLOW.

1791—1858.

Af AXEL LILJEFALK.

MELLEM Treaarskrigens Helte af den ældre Slægt staar Bülow som Danskeren fremfor nogen, kan hænde lakket være sit sønderjydske Udspring. Hvad der først og fremmest udmærker og betegner Bülow er ikke saa meget Modet, Evnerne og Hærførersnillet, paa de Omraader fandt han vel sine Ligemænd; men hans urokkelige Tro paa den danske Sags Retfærdighed og paa det danske Folks Kraft til at sejre. Utvivlsomt har han begyndt Livet med grumme ringe Kundskabsballast; man lærte kun lidet i hin Tids Militærskoler, og den Fattigdom, hvori han henlevede en stor Del af sit Liv, gav ham næppe Lejlighed til at vie sig synderlig til videnskabelige Sysler. Hans Natur var en forunderlig Blanding af Beskedenhed og Selvtillid; personlig var han en yderst beskeden Mand, værdsatte ikke sig selv højt og tragede ikke efter ydre Æresbevisninger; men hvor han følte sig som dansk Soldat, som *Stridsmand* for sit Folk og sit Fædreland, der traadte han frem med Sikkerhed og Selvtillid. Et talende Vidnesbyrd om, hvor *sikker* han var paa sig selv, var det, at han i Martsdagene 1818, da Hæren blev sat paa Krigsfod, gik op i Krigsministeriet og selv tilbød sig som Overgeneral; at han blev vraget viser kun, hvor vanskeligt det er i Fredstid at bedømme Førerdygtighed. Det saas snart, han var den rette Mand. Det var Læssøe, som henledede Opmærksomheden paa Bülow i Vaaren 1849, da Uenigheden mellem Krigsminister Hansen og General Krogh gjorde et Skifte i den øverste Hærledelse nødvendig; han skrev om ham: »Allerede siden Maj forrige Aar havde man anset General Bülow for at være mest skikket til at træde i Spidsen for Hæren. Han besad Mod, Vilje og megen Tro paa, at hvad han foretog sig, vilde lykkes — og det er den halve Sejr«.

Betegnende for Bülow er det, at da han fik at vide, man spotende havde sagt om ham, at sin meste Krigskunst havde han nok lært af Ingemanns Romaner, sagde han: »Ja! ved dem fik jeg Kærlighed til den danske Menigmand og lærte at stole paa ham«. Kolding-Kampen viste Bülows Begrænsning; han formaaede ikke hurtigt at ændre sine Beslutninger, da Forholdene skiftede; selve Planen til Angrebet betegner Feltmarskal Moltke dog som ret tiltalende. 6. Juli foran Fredericias Volde viste Bülows Føreregenskaber sig derimod i deres fulde Lys; her gjaldt det om med fast Mod og urokkelig Tro paa Sejren uden Famlen eller Tøven at gennemføre den forud lagte Plan. Dagen før Slaget sagde han til sin Søn: »Overlever du Natten, vil du faa at se, hvorledes det hele vil passe for vore Folk; dette at gaa ud, slaa løs og vende hjem efter at have jaget Fjenden bort«. Den Kampmaade passede for Folkene, og den passede for Bülow, derfor passede de sammen, og derfor blev han med fuld Ret den tapre Landsoldats General paa den stolteste Sejrsdag.

Frederik Rubeck Henrik Bülow, f. i Nustrup (Nordslesvig) $\frac{1}{2}$ 1791, gennemgik det militære Institut i København, Sekondlieutenant 1809, Premierlieutenant 1811, Kaptain 1815, Forstander for Exercerskolen 1815—20, Major 1836, Oberstlieutenant 1842, Oberst 1847, Chef for 1ste Infanteribrigade 1848, deltog $\frac{1}{4}$ 1848 i Træfningen ved Bov og $\frac{23}{4}$ i Slaget ved Slesvig, Generalmajor s. A., kæmpede $\frac{28}{5}$ ved Nybøl, $\frac{5}{6}$ ved Dybbøl, Overgeneral April 1849, ledede Slaget ved Fredericia $\frac{9}{7}$ 1849, Generallieutenant s. A., kommanderende General i Sønderjylland 1852, paa Sælland 1855, stilledes til Disposition 1856, † paa Gaarden Sandbjærg $\frac{10}{6}$ 1858.

(Axel Larsen (Liljefalk): Dansk-norske Heltehistorier 1814—64. — Otto Vaupell: Generalerne Ryes og Bülows Levnedsløb, »Folkekæsnings« Nr. 86.)

OLAF RYE

Aug. Jerndorff pinx.

OLAF RYE.

1791—1849.

Af AXEL LILJEFALK.

OLAF RYE's Ungdom var henlevet under smaa Kaar og tilmed præget af megen Modgang. Norges Adskillelse fra Danmark voldte ham Sorg; Svenskeregens Mand vilde han ikke blive. To Hustruer og to Børn mistede han, medens han laa i Garnison i Rensborg og dette gjorde ikke Livet lettere for ham. Ilder og heftig af Naturen blev hans Sind ikke blidere ved alt dette, og hertil kom tilmed Tvivlen om, hvor hans rette Plads var under den stadig voksende Tvist mellem Hertugdømmernes tysksindede Befolkning og den danske i Nordslesvig og Kongeriget. I Rensborg var han næsten udelukkende under slesvigholstensk Paavirkning. Prinsen af Noer har sikkert haft ham paa Listen over de Officerer, som kunde vindes; men i København boede han i Hus med Bülow, og han gav ham et andet Syn paa Forholdene. Rye vaklede dog i Marts-Dagene; han gik endog op i Ministeriet og bad sig fritaget for at føre sin Bataillon i Marken; men hans loyale Soldatersind bragte ham paa andre Tanker, og paa Valpladsen fandt han fuldt ud sig selv, samtidig med at Begivenhedernes Udvikling snart viste ham klart, hvor Retten var i den standende Strid.

Allerede efter de første Kampe ved Bov og Slesvig havde Rye vundet Navn som en af Hærens dygtigste og kækkeste Førere. Han var en selvstændig Natur, havde Evnen til hurtigt at blive klar over en Situation, fatte en Beslutning og tage Ansvar for dens Udførelse paa sig. Maaske var han bleven Bülow en farlig Medbejler til Stillingen som Overgeneral, havde han ikke staaet det herskende nationalliberale Parti saa fjernt. Han blev aldrig dets Mand. Hans myndige, iltre Sind havde svært ved at forstaa de krigsministerielle Indgreb i Hærledelsen. Da han først i April

1849 rykkede ned i Sønderjylland fra Kolding, men fik Ordre til atter at gaa tilbage just som alt gik bedst, blev han rasende. Feltpræsten, Pastor Frederik Helweg, traf ham om Aftenen i Magstrup Præstegaard, og skriver om ham: »Det var mig i dette Øjeblik en lille Trøst at betragte Rye; han havde et herligt, flammende Blik, ret et Feltherreøje, og det lyste ikke mindre, fordi han var vred: Den Aften lynede det formeligt«.

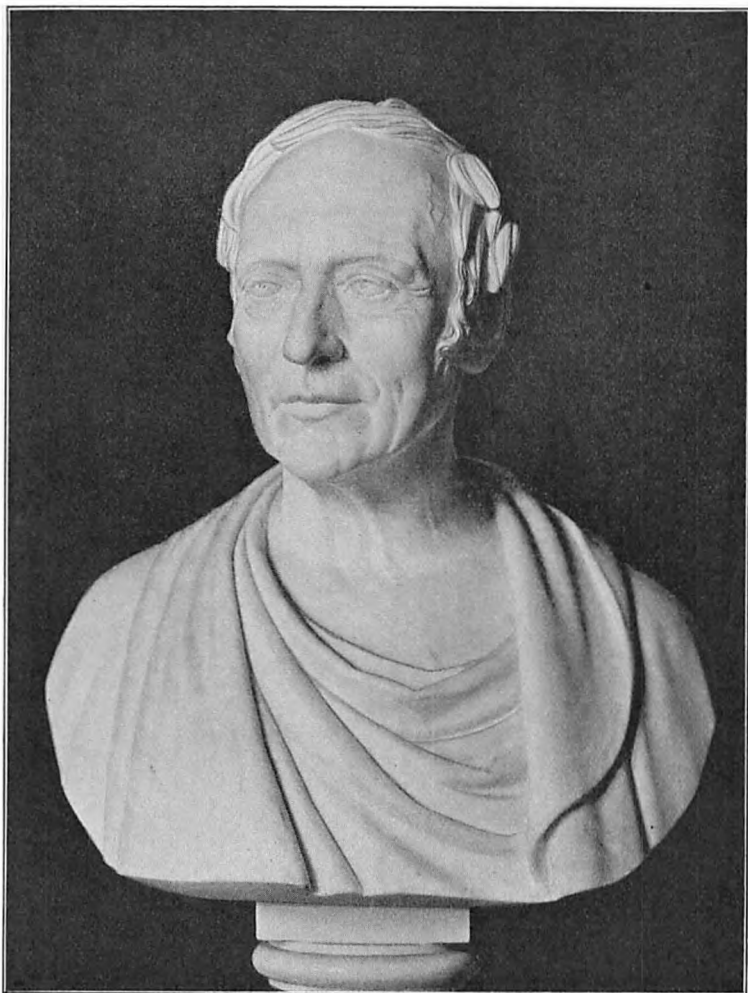
Natten til 6. Juli stod han i forreste Linie: »Jægere! I er min Avantgarde«, sagde han til sine Folk, »Fjendens forskansede Linie skal tages. I kender den, og I kender mig. Den skal tages og nu fremad i Herrens Navn«. De Ord giver Rye helt ud. Skanserne blev taget; men det kostede ham Livet.

»Det var en misundelsesværdig Død«, sagde hans gamle Ven Schleppegrell; den tapre Landsoldat kaarede ham straks til Fører for de Faldne, og i den kendte Sang om Førerne hed det om ham: »Først Olaf Rye vi nævne, han elsket var ja vist, endnu Soldater stevne til hans Brigade hist«. Olaf Rye's Navn blev ved hans Heltedød knyttet til den smukkeste Sejr i Trearskrigen; derfor staar der en ejendommelig frisk Glans over det.

Olaf Rye, f. i Nedre Thelemarken ¹⁹/₁₁ 1791, Elev paa det norske militære Institut 1804, Fændrik 1808, Sekondlieutenant s. A., Premierlieutenant 1809, søgte Afsked 1814, Premierlieutenant i den preussiske Hær 1815, i den danske Hær (ved oldenborgske Regiment) 1816, Kaptajn 1817, Major 1840, Oberstlieutenant 1842, Oberst 1848, Generalmajor 1849, falden ved Fredericia ⁷/₇ 1849.

(P. F. Rist: Olaf Ryes Saga, 1899. — C. Bech: Olaf Ryes Tilbagetog, 1863. — Axel Larsen (Liljefalk): Dansk-norske Helt historier 1814—64.)

JOHAN LUDVIG HEIBERG

H. V. Bissen sculp.

JOHAN LUDVIG HEIBERG.

1791—1860.

Af ERIK RINDOM.

»JEG tør vel sige, at dersom mit Geni var saa stort, som min Smag er korrekt, saa turde jeg maale mig med hvilkensomhelst af vore Digtere«, siger J. L. Heiberg et Sted i sin Afhandling om Vaudevillen. Udtalelsen er lige saa rigtig og rammende, som den er karakteristisk i sin Selvbevidsthed. Det er en heibergsk Dom om Heiberg.

Han er først og fremmest smagfuld, den fødte Smagsdommer. — Først i den sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede »opdagedes« Smagen herhjemme; man fik oversat Franskens »goût« paa Dansk. Men hvilken Afstand er der ikke mellem en Rahbeks Ros i Flæng og Heibergs nøje sigtende Kritik! Den kan maales ved Forskellen mellem »Bakkehuset«, hvor Drengen Johan Ludvig følte sig ilde tilpas, og det heibergske Hjem med den lille og kræsent udsøgte Omgangskreds. Formidleren mellem »Minerva«s Rahbek og »Den flyvende Post«s Heiberg er Overgangsskikkelsen mellem de to Aarhundreder: Jens Baggesen, — hvis Arvtager Heiberg bliver i Angrebene paa Digterkongen Oehlenschlägers Forsyndelser mod den gode Smag og svigtende Respekt for Formens Krav.

Heibergs Kritik blev ovenfor kaldt nøje sigtende. Derpaa beror dens Styrke som dens Svaghed. Det maa ikke glemmes, hvilket Fremskridt den betød i Sammenligning med tidligere Tiders kaotiske Forvirring paa Recensionens Omraade. Men det hegelsk-heibergske æstetiske System har altfor mange Skuffer — ve det Kunstværk, som ikke kan finde Plads i en af Skufferne! — og kan nu om Stunder kun gøre Krav paa rent historisk Interesse.

Heiberg kalder selv sin Smag »korrekt«. Ingen Betegnelse kunde være mere træffende. Den kølige Luft, der staar om dette

Fremmedord, er ægte heibergsk. Talentet er korrekt, Geniet kender ikke Regler.

Johan Ludvig Heiberg er den fornemste Repræsentant for Aandsaristokratismen i det 19. Aarhundredes danske Litteratur. Han er kold i sin Fornemhed; hans Aand *lyser*, den *varmer* os ikke. — I aandfulde Omgivelser voksede han op; den alsidigt og ypperligt begavede Dreng undervistes privat; Johan Ludvig havde ingen Skolekammerater. Han blev i sin Manddom Midtpunktet for en lille Kreds: Moderen og Hustruen, Vennen Henrik Hertz og Slægtingen André de Saint-Aubain. Han er saa lidt Folkefører, saa lidt grundtvigsk som vel muligt; snarere end han stifter Parti, danner han Skole.

Og han er Københavner, den første egentlige Hovedstadstype i dansk Litteratur. Der er saa lidt af det aabne Land i hans Digtning. Og som hans Emneverden var ogsaa hans Læseverden væsentlig københavnsk. — Men i Sorø læste Professorerne med Begejstring Oehlenschläger, og Blicher i Jylland kaldte vrængende den heibergske Retning »Formskærerlavet«. —

Des mere omfattende er hans aandelige Rige. Grænserne betegnes ved »Marionetttheater« og »Nye Digte«; det spænder over Afstande som den mellem »Nej« og »De Nygifte« eller mellem »Julespøg og Nytaarsløjer« og »En Sjæl efter Døden«. — Det løner sig at gaa paa Rejse gennem J. L. Heibergs aandelige Land.

Omkring 1825 sker der en væsentlig Svingning indenfor dansk Litteratur. Interessen for Sagaer, nordiske Fortællinger og Tragedier taber sig; man vil have Digtning om Nutid og Hverdag. Denne Smag imødekommes af Blichers Noveller, Fru Gyllembourgs Hverdagshistorier, Heibergs Vaudeviller og Hertz' Lystspil.

Som Holbergs Navn er uløseligt knyttet til Komædien, saaledes hører J. L. Heiberg og Vaudevillen paa det nøjeste sammen. Denne franske Lystspilgenres Virkning belinges af »en tæt Forening af Ord og Toner«; hvor Handlingen naar et interessant Punkt, slaar Dialogen ligesom af sig selv over i Vekselsang til helst kendte Melodier. Det er dette Forhold, som har bevirket Vaudevillens Popularitet, men som for Nutidsmennesker tillige let gør den kunstlet og uvirkelig.

Heiberg betegner selv Vaudevillen som et Overgangsled, — men gør den tillige til Topfiguren i sit æstetiske System. Han overvurderer dens Betydning i sig selv, men ingen tør nægte, at den har banet Vej for en national Lystspil-Renæssance; i det smaa

og for anden Gang gør Heiberg det samme Arbejde som Holberg et Aarhundrede før. Og hans Gerning fortsættes af Vennen Hertz.

»En tæt Forening af Ord og Toner!« Er det ikke ogsaa herpaa, at det romantiske »Elverhøj«s Virkning stadig beror? Et senere Eksempel paa det samme Fænomen er Drachmanns »Der var engang —«

Men »Elverhøj« er og bliver Lejlighedsdigtning. I »Nye Digte« øser Heiberg af sit Sinds Dybder. Lad »En Sjæl efter Døden« her og der bære Smaalighedens Præg, i sin Helhed er den dog et Væld af paa een Gang let og dybsindigt Vid, en revsende Satire, hvis Værd vil forblive. Den Heiberg, der digtede »En Sjæl efter Døden«, er en anden end den, som karakteriserede sig selv gennem de Ord, der indleder disse Linier. Her er hans »Geni« stort, ja, blandt vore største, — en Smule paa Bekostning af den »korrekte Smag«. — »En Sjæl efter Døden«! Der er noget af et Symbol i dette Navn: engang vil denne apokalyptiske Komædie maaske være det eneste, der kendes og læses af Johan Ludvig Heibergs Digtning.

Under sit treaarige Ophold i Kiel, hvor Københavneren Heiberg befandt sig ilde, gjorde han Bekendtskab med den hegelske Filosofi, der kom til at præge hans Opfattelse som hans Produktion Livet igennem. Det er for Nutidsmennesker vanskeligt at forstaa Beundringen for Hegel og hans komplicerede System, som synes svært at fatte og tilegne sig, og som Heiberg da ogsaa kun fuldtud begreb i et særlig modtageligt Øjeblik, under Klang af Hamborgs Kirkeklokker. — Nu om Stunder er der praktisk talt næppe stort andet tilbage af den hegelske Filosofi end den kendte Talemaade om at »gaa op i en højere Enhed«. Og dog har Hegelianismen lange Tider igennem behersket store Dele af det aandelige Danmark.

Sibbern betegnede Heiberg som en filosofisk Dilettant, medens Rasmus Nielsen kaldte ham »en Stjerne af første Rang«. Den første har sikkert det største Krav paa Medhold.

Hvad Stjernerne angaar, saa omfattede Heiberg ogsaa *dem* med sin vidtfavnende Interesse. Han lagde selv Vægt paa, at hans Fødselsdag falder sammen med Tycho Brahes, men drev det aldrig videre end til at blive Amatør i Astronomien.

Det var paa ganske andre Himle end den astronomiske, at Johan Ludvig Heiberg skrev sit Navn i Stjernerne.

Først og fremmest paa Teaterhimlen.

Som dramatisk Digter og Kritiker har han præget dansk Teaterliv som vel ingen anden Mand i det nittende Aarhundrede. Sin Hustru — hvis Navne smukt følger *hans*, Stavelse efter Stavelse — hævdede han til sin egen Kulturs Højde; uden ham var hun næppe bleven sin Tids Primadonna. — Som Direktør for National-scenen laa Heiberg i stadig Strid med Skuespillerne; Fru Heibergs Mand havde for meget af Bureaukraten i sin Natur. —

Een af de afgørende Linier i dansk Aandsliv kan betegnes ved Navnene Ludvig Holberg, Johan Ludvig Heiberg, Georg Brandes.

Tiden, hvis Tempo bliver stedse hastigere, har hurtigt stillet os Heiberg fjernt.

I sit Essay om den heibergske Æstetik fra 1889 siger Georg Brandes et Sted disse Ord: »Vi Yngste tilbød ham og anbragte hans Byste paa de rygende Kakkelovne i vore højtliggende Kamre«. Saaledes var Forholdet allsaa for et halvt Aarhundrede siden. Kunde sligt tænkes nu? —

Der findes et Billede af den heibergske Familie, som alle kender. I Kreds om Lampen sidder Fru Gyllembourg med sin Søn og Svigerdatter. »Forf. til »En Hverdags-Historie« læser højt for det lyttende Ægtepar.

Den heibergske Stue er bleven os fjern og ligesom museumsagtig.

Men det er sundt og vederkvægende stundom at lytte til stilfærdige Stemmer fra fjerne og fornemme Stuer.

Johan Ludvig Heiberg, f. i København ^{14/12} 1791, levede et Par Aar hos Rahbeks paa Bakkehuset, tog 1809 Artium fra Universitetet, debuterede 1813 med »Marionetteater«, tog 1817 Doktorgraden ved en Afhandling om Calderon, opholdt sig 1819—22 i Frankrig, 1822—25 Lektor i dansk Sprog og Litteratur i Kiel. 1825 opførtes den første Vaudeville »Kong Salomon og Jørgen Hattemager«, 1828 kom »Elverhøj«. 1830 Docent ved den militære Højskole, s. Aar Titel af Professor. 1831 giftede Heiberg sig med Skuespillerinden Johanne Luise Pätges, stiftede 1827 »Københavns flyvende Post«, udgav 1840 »Nye Digte« (heri: »En Sjæl efter Døden« og »De Nygifte«). 1849—56 Direktør for det kgl. Theater. † paa Herregaarden Bonderup ^{26/11} 1860.

(Johanne Luise Heiberg: Et Liv genoplevet i Erindringen. — Georg Brandes: Essays, danske Personligheder).

CHRISTIAN FLOR.

1792—1875.

Af P. LAURIDSEN.

FLOR er praktisk set vor ypperste Foregangsmand paa Folkevækkelsens Omraade. Han havde samme Maal som Grundtvig, Blicher og Sibbern: at skabe et beaandet Folk, et levende dansk Folkesamfund til Erstatning for den lammede og forkrøblede Masse, Enevælden og Nationalulykkerne havde efterladt sig. Ganske vist ejede han ikke de nævnte Stormænds Tankerigdom og digteriske Evner, han var vel endogsaa kun deres Elev; men i Beaandelse stod han værdig ved deres Side, og han overgik dem langt i Hengivelse i Arbejdet. Ingen ejede hans Styrke og Behændighed, ingen forstod som han at finde nye Kræfter og nye Arnesteder for den poetisk-folkelige Vækkelse, der skulde genføde det danske Folk. Saaledes udrustet kom han som Missionær for sund Menneskelighed til den dengang mest forsømte Del af vort Folk, til Nordslesvigerne.

Fra 1836 til Krigen 1818 var han optaget af sit Vækkelsesarbejde, ikke i Digt og Skrifter, men i personlig Paavirkning for lyttende Øren og bankende Hjerter. Han opdrog Hjælpere, grundlagde Organer og skabte nye Midtpunkter. Først traadte han i Forbindelse med Bogbinder Nissen og Købmand Koch i Haderslev, der 1838 grundlagde Bladet »*Dannevirke*« til »Frelse for de mange Tusinde, som trues af aandelig Død, til Vækkelse af en livligere og friere Nationalaand i vort dybt faldne Fædreland«. Aaret efter begyndte Urmager Fr. Fischer — ligeledes vejledet og støttet af Flor — at udgive først et tysk, senere et dansk *Ugeblad i Aabenraa*, og 1840 kom den tredje og sidste af »Flors Aviser«: »*Flensburger Zeitung*«. Samtidig havde han ved Kochs og Fischers Hjælp i Haderslev og Aabenraa oprettet de første *danske Bogsamlinger til Folkelæsning*, og denne ringe Begyndelse udviklede sig hurtigt under hans organiserende Medvirkning til en stor *slesvigsk Bogforening*, der grund-

lagde en Mængde Bogsamlinger rundt i Nordslesvig og der igen øvede stor Indflydelse paa den opvoksende Skægt.

Heller ikke havde han og Prof. C. Paulsen forsømt at paavirke Kong Christian VIII's nationale Tankesæt, og Følgen blev Sprogskriptet af 14. Maj 1840, der indførte Dansk som offentlig Sprog i Landkredsene nord for Flensborg Fjord; men den uhyre Modstand, som Embedsstanden rejste mod denne Forandring, skræmmede Kongen og bevægede ham til at optage Slesvigholsteneren J. Reventlow Criminil i Statsraadet. Fra dette Øjeblik blev Flor Kongens heftigste Modstander; under en Audiens i Plön i Efteraaret 1842 kom det til Brud imellem dem, og nogle Uger senere gennemførte P. Hjort Lorenzen, vejledet og støttet af Flor, sin store Kamp i den slesvigske Stændersal. Paa de store Skamlingsmøder forkyndte Laurids Skau med sjældnen Lykke Flors Tanker, den »*slesvigske Forening*« dannedes, Vækkelsen bredte sig til større Kredse, og før at skaffe nye og unge Kræfter til den langvarige og seje Nationalitetskamp oprettede Flor og nogle fremragende nordslesvigske Bønder *Højskolen i Rødding*. I et Par Aar var Flor selv Forstander for Skolen, og da han kort før Krigen forlod denne Stilling, var der ved alle de anførte Midler opdraget en vakt dansk Befolkning, som i Treaarskrigen hjemlede os fuld national Ret til at kæmpe for Nordslesvigs Tilslutning til Kongeriget.

Med Krigen var hans Gerning desværre til Ende. Da Hertugdømmets Kirke- og Skolevæsen efter Slaget ved Isted omdannedes i dansk Retning, skødes han med stor Uforstand helt til Side af det Embedsmandsstyre, der imellem Krigene raadede i Slesvig. Dog lykkedes det ham at frelse Rødding Højskole ud af den Storm, som det samme kortsynede Parti rettede imod denne, og da de store Folkeulykker for anden Gang i hans Levetid brød ind over Land og Folk, satte han sin sidste Kraft ind paa at genrejse Skolen nord for Kongeaaen og at gøre den til et af de vigtigste Arnesteder for den Dannelses, som senere har gennemtrængt vor Landbefolkning.

Christian Flor, f. i København ¹/₄ 1792, Student 1809, theologisk Kandidat 1816, Sognepræst til Tølløse-Aagerup 1822, Lektor i Dansk ved Kiels Universitet (med Titel af Professor) 1826, tog sin Afsked 1845 og bosatte sig i Rødding, hvor han 1845—47 midlertidig fungerede som Forstander for Folkehøjskolen, Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, senere af Rigsraadet, var Hovedmanden ved Oprettelsen af Askov Højskole, som bærer hans Navn, † i København ³¹/₅ 1875.

(L. Schrøder: Christian Flor (1896). — P. Lauridsen: Da Sønderjylland vaagnede (1909).)

H. A. G. Schiott pinx

CHRISTIAN JULIUS DE MEZA.

1792—1865.

Af N. P. JENSEN.

DA Krigen kom i 1848, var de Meza Major i 1ste Artilleriregiment. Men han var mere Videnskabsmand end Soldat. Zirlig i et og alt søgte han at vække Opmærksomhed gennem sin Paaklædning, og paa mange Omraader var han en Særling. Da de Meza paa Grund af sin Lærervirksomhed ved Artillerikadet-institutet og Højskolen var noget fremmed for sit Vaaben og dets Anvendelse, vakte det megen Forbavselse, at han i 1848 blev udnævnt til højstkommanderende Artilleriofficer ved Hæren, og da han var Krigsminister Tschernings Svoger, skrev man Udnævnelsen paa Svogerskabets Regning. Men Erfaringen viste, at Tscherning havde gjort det rette Valg. De Meza viste sig snart i Besiddelse af et sundt militært Blik, og da han under alle Kampe bestandig færdedes, hvor Faren var størst, og gennem den urokkeligste Sinds-ligevægt afgav et lysende Eksempel for alle, vandt han hurtigt et Navn. Det forbavsede derfor ingen, at han under Vaabenstilstanden 1848—49 blev udnævnt til Oberst og Brigadekommandør. Som saadan udmærkede han sig først i Sundeved, men navnlig ved Fredericia, og hans Fortjenester blev anerkendte og belønnede, ligesom han allerede forinden var bleven udnævnt til Generalmajor. Paa Grund af Sygdom fik han ingen Kommando ved Mobiliseringen 1850. Han blev dog rask nok til at følge Overkommandoen, overtog ved Isted Divisionen efter den dødeligt saarede Schleppegrell og havde en væsentlig Del i Æren for Slagets Udfald. Da Hæren i December 1863 salttes paa Krigsfod, blev de Meza udnævnt til Overgeneral for Hæren. Han gik den Gang i sit 72. Aar, han var ikke bleven stærkere, og Særhederne var voksede. Naar Valget ikke desto mindre faldt paa ham, var det ikke mindst, fordi det havde vist sig, at han havde

Lykken med sig. Hæren havde besat Dannevirkestillingen, men det var overladt Overgeneralens Skøn, naar han vilde trække sig tilbage. Den 4. Februar om Aftenen afholdtes et Krigsraad, der besluttede, at Tilbagetoget skulde tiltrædes den følgende Aften. De Meza udtaler derom: »Jeg havde efter min Overbevisning kun Valget mellem at tiltræde en frivillig ved strategiske Grunde motiveret Tilbagegang eller, med ringe Udsigt til endnu i faa Dage at modstaa Fjendens Angreb, at blive tvungen til en Retræte, hvis Følger maatte blive uberegnelige, og som efter min Anskuelse maatte føre til Hærens Opløsning og Tilintetgørelse.« Tilbagetoget blev tiltraadt, men, da Krigsministeren fik Melding derom, telegraferede han, der ikke havde det ringeste Kendskab til Forholdene i Dannevirkestillingen, at han ikke vilde erkende, at de Meza havde holdt sig den givne Instruks efterrettelig, og at han forbeholdt sig en Undersøgelse. En ny Depeche af 7. Februar beordrede de Meza og hans Stabschef til uopholdeligt at møde i København. Efter Ordre indleverede de Meza et skriftligt Forsvar for sin Handlemaade. Hærens Generaler stillede sig paa hans Side og indgav et Andragende til Kongen om, at han maatte beholde sin Post. Det blev ikke forelagt Kongen, men Krigsministeren indstillede, at de Meza skulde fratræde Overkommandoen. Da Kongen ikke vilde give sit Samtykke, fremtvang Monrad Afgørelsen ved at gøre Sagen til et Kabinetsspørgsmaal. Den 3. Marts maatte de Meza fratræde Overkommandoen. Men nu, da Sindene er faldne til Ro, og det danske Folk føler sin Taknemmelighed overfor Hæren for dens heltmodige Forsvar af Dybbølstillingen, nu maa det ikke glemmes, at General de Meza, ved paa sit Ansvar at rømme Dannevirkestillingen i rette Tid, har Fortjenesten af, at Forsvaret af Dybbøl blev muligt.

Christian Julius de Meza, f. i Helsingør ¹⁴/₁ 1792, 1804 Kadet paa Artilleriinstitutet, 1810 Sekondløjtnant, 1811 Premierløjtnant, 1821 Kaptajn, 1842 Major, 1825—27 og 1837 Rejser i Udlandet, Maj 1848 Oberstløjtnant, Dec. 1848 Oberst, 1849 Generalmajor. ²⁵/₁₂ 1863 Overgeneral, ²⁸/₂ 1864 fjernet fra Overkommandoen. Afskediget i Efteraaret 64, død ¹⁰/₆ 1865.

(Den dansk-lyske Krig 1864, udg. af Generalstaben.)

FREDERIK ADOLPH SCHLEPPEGRELL.

1792- 1850.

Af AXEL LILJEFALK.

FØDT og opvokset som Schleppegrell og Rye var i samme Hjemstavn og under næsten ens Vilkaar, lignede de i Karakter og Tankegang meget hinanden. Schleppegrell tjente dog fra 1816—18 udelukkende i Kongeriget, fik en dansk Hustru og slap saaledes for de slesvigholstenske Anfægtelser. Han var en stærkt impulsiv Natur, let henreven af Stemninger og noget heftig. Alt som ung gav han Prøve herpaa. Under Felttoget i Norge 1814 kæmpede han som Jægerløjtnant mod en overlegen, svensk Styrke: da han trods Anmodning ingen Hjælp fik, sprang han op paa en Træstub, stillede sig udæskende som Maal for Fjendens Skud og raabte: »Her staar Løjtnant Schleppegrell, som er ladet i Stikken af sine egne. Giv mig en Kugle«. — Hans kendte Udraab, da han ved Angrebet paa Kolding By saa Husarerne gøre det kække Indhug: »Prægtigt! glimrende! Der kommer ikke en Mand tilbage«, vidner om, hvorledes han selv i sine ældre Dage kunde lade sig rive med af sine Stemninger. Dette hindrede dog ikke, at han under Kampen kunde vise baade Ro og Omtanke. Schleppegrell var alt i Fredens Dage anset som en ualmindelig dygtig Officer. Da han 1819 paafaldende tidlig fik Kaptajnskarakter, sagde Frederik VI, »at det skete som en Undtagelse fra den almindelige Regel, fordi han ved enhver Lejlighed udmærkede sig ved Duelighed og Tjenstiver og derfor var bleven anbefalet af alle hans Foresatte, fordi han ofte har gjort mere, end hvad striete var hans Pligt at gøre«. Sin stærke Pligtfølelse viste han, da der udbrød Ild i hans eget Hus, medens han var jourhavende Stabsofficer i Fæstningen København. Efter sin Instruks ilede han til Kongen og meldte »Ildløs Strandgade Nr. 52«. »Men det er jo der, De boer« udbrød Christian VIII og sendte ham hurtigt hjem.

Da Krigen brød ud, blev Schleppegrell fremfor Bülow og Rye udpeget som egnet til højere Kommandoposter; men det varede noget, inden han fik Lejlighed til at retfærdiggøre dette Valg. Læssøe skrev om ham: »Oberst Schleppegrell er vist i flere Retninger en dygtig Mand; men det synes mig ikke, at han under Feltoget har givet Grund til at antage, at han bør gaa videre end til Brigaden, hverken ved Bov eller Slesvig har han fundet Lejlighed til at gøre sig bemærket«. Først den 28. Maj paa Dybbøl viste hans udmærkede Føreregenskaber sig i deres rette Lys; særlig Evnen til at rive sine Folk med sig, et hurtigt Blik for, hvor Afsørelsen laa og hvor Angrebet skulde føres. Ved Fredericia bidrog hans rolige, forstandige Føring og faste Indgriben, da Udfaldet vaklede, mægtigt til Sejren. Ved Isted havde han som Divisionsgeneral et vanskeligt Hverv; da Lykken syntes at svigte, satte han uden Tøven sin egen Person ind for at fremkalde en Forandring. Han fandt Heltedøden, sin kække, ildfulde Natur tro, ved et Indhug, forrest blandt danske Dragoner.

Frederik Adolph v. Schleppegrell, f. ²⁸/₆ 1792 i Norge, 1808 norsk Premierlieutenant, kæmpede samme Aar og 1814 mod Sverige. 1815 i preussisk Tjeneste, s. A. dansk Officer. 1842 Oberstlieutenant og 1847 Chef for 2det Jægerkorps. 1848 Oberst, deltog i alle Kampene i 48 og 49, i Beg. af 1849 Generalmajor. Falden ved Isted ²⁵/₇ 1850.

(Axel Larsen (Liljefalk): »Dansk-norske Helt historier 1814—64«.)

HENRIK NICOLAI CLAUSEN.

1793—1877.

Af L. Koch.

HENRIK NICOLAI CLAUSEN'S Fader var en af den rationalistiske Retnings bedste Mænd i Danmark, og Sønnen blev stærkt paavirket af ham og af hele det lykkelige, aandeligt bevægede Barndomshjem, hvori han var opvokset. Men han kunde dog ikke blive staaende paa Faderens Standpunkt; paa en Udenlandsrejse 1818—20 kom han i Berøring med mange af de Mænd, som havde begyndt at gaa langt ud over Rationalismen; især betragtede han sig som en Discipel af den tyske Teolog Schleiermacher, hos hvem han beundrede Foreningen af den inderlige Kristustro med en frygtløs Kritik over alt det kirkelig nedarvede og fastslaaede. Da han var bleven ansat ved Universitetet, øvede han straks en betydelig Tiltrækning paa Studenterne; det var en ny og frisk Luftning, der rørte Universitetets stillestaaende Vande.

Men 1825 udgav han et stort Skrift: »Katholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus«. Det kan ikke nægtes, at det er et dygtigt Arbejde, det røber mange Kundskaber. og dets Form staar langt over lignende samtidige Skrifter. Men alligevel gaar der som en dobbelt Strøm igennem det; han vil ud over Rationalismen og staar dog paa dens Grundvold; Protestantismen bliver kun en Protest mod Katholicismens falske Autoritetsprincip. Det hævdes stærkt, at Skriften er Kirkelærens eneste Grundvold, men den skal fortolkes ved Fornuften; om den Helligaand end nævnes, faar den i Virkeligheden ingen Betydning. I det Hele var der nok, der kunde give Anledning til Kritik; men det maa nok forbavse, at det kunde fremkalde en Forkættelse som Grundtvigs »Kirkens Genmæle«. I den hæftige Strid, som nu udbrød, vandt Grundtvig utvivlsomt Sejren, fordi han havde Ret i at bekæmpe de rationalistiske Anskuelser i det Hele; men dem kunde

han have fundet langt bestemtere udtrykt mange andre Steder i samtidige Udtalelser, og det var en stor Ensighed, at han ikke havde Øje for den Side af Bogen, der førte ud over de gamle Standpunkter.

Clausen maatte føle den Behandling, der blev ham til Del, som en Uret. Hele det store Arbejde med hans Bog var saa godt som spildt, ingen brød sig om andet end de Steder af den, hans Modstandere bekæmpede. Flere af Kirkens bedste og mest ansete Mænd sluttede sig til Grundtvig, og denne var, som han selv har sagt »en Skribent, som dog allerede delvis er nævnt med Agtelse, hvor man endnu spørger: Hvem er dog den Professor Clausen?» Dennes Fader var en af Førerne for den Retning, der nu almindelig betragtedes som forældet og mislig, og mange troede, at Sønnen vilde tage Arv efter Faderen. Det var Clausen, der var udsat for størst Fare ved saaledes at blive behandlet som Kirkens værste Fjende og Sandhedens vitterlige Forvansker.

Men Uvejret drev over, og det viste sig, at Clausens Anseelse ikke var rokket, og han var heller ikke bleven skræmmet tilbage fra den Vej, han var slaaet ind paa, til en inderligere og fuldere Tilegnelse af Kristendommen. I sin Alderdom udgav han »Det evangeliske Kirkelivs Nutid og Fremtid«. Han havde da gennemgaaet en farlig Sygdom, og i Indledningen aflægger han en gripende Bekendelse om, hvorledes hans Sjæl, da han mente at staa ved Dødens Porte, kun havde været fyldt af Længsel efter at give sig hen i den albarnehjærtige Faderligheds Naade, hvortil Sønnen har aabnet Adgang for enhver Troende.

Clausens Fader hørte som saa mange af de Mænd, der havde gennemlevet Revolutionstiden, til hvad man den Gang kaldte den liberale Retning, og Sønnen havde ogsaa i Slutningen af Frederik VI's Regering sluttet sig til Bestræbelserne for at bevare de Rester, der endnu stod tilbage af Trykkefriheden, og han hilste den første Stænderforsamling som Morgengryet efter en langvarig Dvale, hvori den enevældige Kongemagt, ikke mindst ved sin Lempelighed, havde neddyttet Folket. Men det var dog først i Aarene efter Christian VIII's Tronbestigelse han for Alvor førtes ind i Politiken. Han blev 1840 Medlem af Stænderforsamlingen i Roskilde. Men hvad der fremfor alt laa ham paa Sinde, var dog at tilvejebringe en nærmere Forening mellem Kongeriget og Slesvig, og 1842 gav de tyske Medlemmers Overmod Anledning til at P. H. Lorenzen talte dansk i den slesvigske Stænderforsamling, hvor-

efter fulgte de bekendte skandaløse Optrin i dennes Sal og Forhandlingerne herom i Viborg.

De sjællandske Stænder var ikke forsamlede, men Clausen hørte mellem de Mænd, der i København arbejdede ivrigst for at vække Bevidstheden om de Farer, der truede, hvis ikke Danskheden i Slesvig kraftigt støttedes. I Forening med 6 andre Mænd dannede han en Forening (»Syvstjernen«) for at støtte og lede Bevægelsen. Anlægget af Folkehøjskolen i Rødning skyldes denne. — Sammen med J. F. Schouw udgav han efter Christian VIII's Død »Ved Tron-skiftet«. Dette Skrift indeholdt et af Schouw forfattet Udkast til en Forfatning, der var langt mere konservativ, end Junigrundloven blev. Men i en Indledning, der var forfattet af Clausen, betonedes Nødvendigheden af, at Danskheden i Slesvig kom til sin Ret, og at det fuldstændig skiltes fra Holsten, og her var udtalt de Tanker, der blev de bærende i de stærkt bevægede Martsdage.

Da Martsministeriet i November 1848 gik af, blev Clausen Minister uden Portefeuille; hans Navn kom altsaa til at staa under Junigrundloven, uagtet han nærrede Betænkelighed ved den almindelige Valgret. Han havde da ogsaa prøvet, hvad den kunde føre til; thi han maatte indtræde som Kongevalgt i den grundlovgivende Forsamling, fordi han, da han stillede sig i Præstø, vragedes for en Mand, hvis Fortid var af den Beskaffenhed, at han aldrig kom til at indtage sin Plads i Forsamlingen. I Ministeriet sad han kun et Aarstid; han traadte ud, fordi han ikke kunde forhindre, at den danske Politik mere og mere bøjede sig hen imod Helstaten. I Rigsdagen sad han med en kort Afbrydelse til 1863, dels i Folke-, dels i Landstinget. Af Rigsraadet var han Medlem 1855—66.

Han betragtede det som sin Hovedopgave at arbejde for Opfyldelsen af Grundlovens Løfte om en Kirkeforfatning, og han var Medlem af begge de Kirkekommissioner (1853 og 1868), der gjorde Udkast til en saadan. Selv indbragte han et Forslag herom 1858. Det gennemførtes i Landstinget; men der nægtedes det Overgang til 2den Behandling i Folketinget.

Clausen naaede ikke nogen egentlig Førerstilling, hverken i Kirken eller i Politikken, og han trængte vel heller ikke derefter; al den Mislighed, der følger med Partivæsnel, var ham imod. Men han fyldte sin Plads allevegne, hvor han optraadte, uden at vige fra, hvad der var hans Overbevisning, og dette anerkendtes fra alle Sider. Da han 1871 holdt Halvtredsindstyveaars Jubilæum

som Professor, besang Ploug ham med rette som »Tankens højbaarne Høvding, — Ordets hugprude Helt«. Han døde 28. Marts 1877, 84 Aar gammel.

Henrik Nicolai Clausen, f. i Maribo ^{22/4} 1793, gik i Metropolitanskolen, Student 1809, theologisk Kandidat 1813, 1821 Lektor i Theologi, 1822 Professor i Theologi ved Københavns Universitet, i hvilket Embede han forblev til 1874. Minister uden Portefeuille 1848—51. † i København ^{28/3} 1877.

” (H. N. Clausen: Oplegninger om mit Levned og min Tids Historie, 1877).

A. Dorph pinx.

HANS HELGESEN.

1793—1858.

Af JOHNS. LINDBÆK.

NORGES sidste Bidrag til dansk Krigshistorie blev givet af de tre Venner Rye, Schleppegrell og Helgesen, der sammen forlod Norge 1814. Af de tre er Helgesen den ejendommeligste, et udpræget Friluftsmenneske, en Individualist, der foragtede Former og derfor havde vanskeligt ved at underordne sig, en Herskernatur, der havde en ualmindelig Magt over sine Omgivelser, en »Landsknægt i det 19. Aarhundrede«.

Efter Udvandringen fra Norge var Helgesen en Tid i dansk Tjeneste, men forlod den 1818, da han ikke kunde finde sig i Støvtvæsenet. Fra nu af var han i en lang Aarrække knyttet til Frankrig; han fik mange franske Venner — som Cavaignac og Lamoricière — og deltog ivrigt i de forskellige republikanske Forsøg paa at styrte Ludvig Filip. Men midt i Fyrreerne blev han træt af sit omflakkende Liv og averterede om en Plads for en Officer, der var øvet i at tilride Heste og afrette Hunde, i Jagt og i L'hombre.

Den kendte Slesvigholstener, Landinspektør Tiedemann, der boede i Stapelholm mellem Rendsborg og Frederiksstad, skaffede Helgesen Lejlighed til at forpagte et Jagtdistrikt. Indtil 1848 opholdt han sig nu i den sumpede Marskegn, som han lærte at kende som sin egen Stue. Han var en ualmindelig høj og kraftig Mand, med svært graat Haar og Skæg og et Par gennem-borende Øjne, som faa kunde staa for. Befolkningen ansaa ham for en Troldmand.

Omgangen med Tiedemann havde paavirket Helgesen i slesvigholstensk Retning, medens hans Forbindelse med Danmark næsten helt var afbrudt. Det er da begribeligt, at han 1848 straks tilbød Prinsen af Nør sin Tjeneste. Men denne afviste ham

barsk, fordi han var Tiedemanns Ven, og Helgesen red derpaa over i den danske Lejr. Han førte flere Afdelinger i de to første Krigsaar og imponerede sine Soldater ved sit Mod.

Det var dog først Aaret 1850, der skulde gøre hans Navn kendt over hele Norden. Efter Slaget ved Isted kom Helgesen til at kommandere den danske Armés højre Fløj, der besatte den lille By Frederiksstad ved Sammenløbet af Trene og Ejder. Helgesen kendte Egnen og Beboerne fra før; ved de sidstes Hjælp fik han indrettet en regelmæssig Spiontjeneste, saa at han altid kendte Fjendens Planer forud. Byen selv omdannede han i forbavsende Fart med Benyttelse af Digerne til en lille Fæstning.

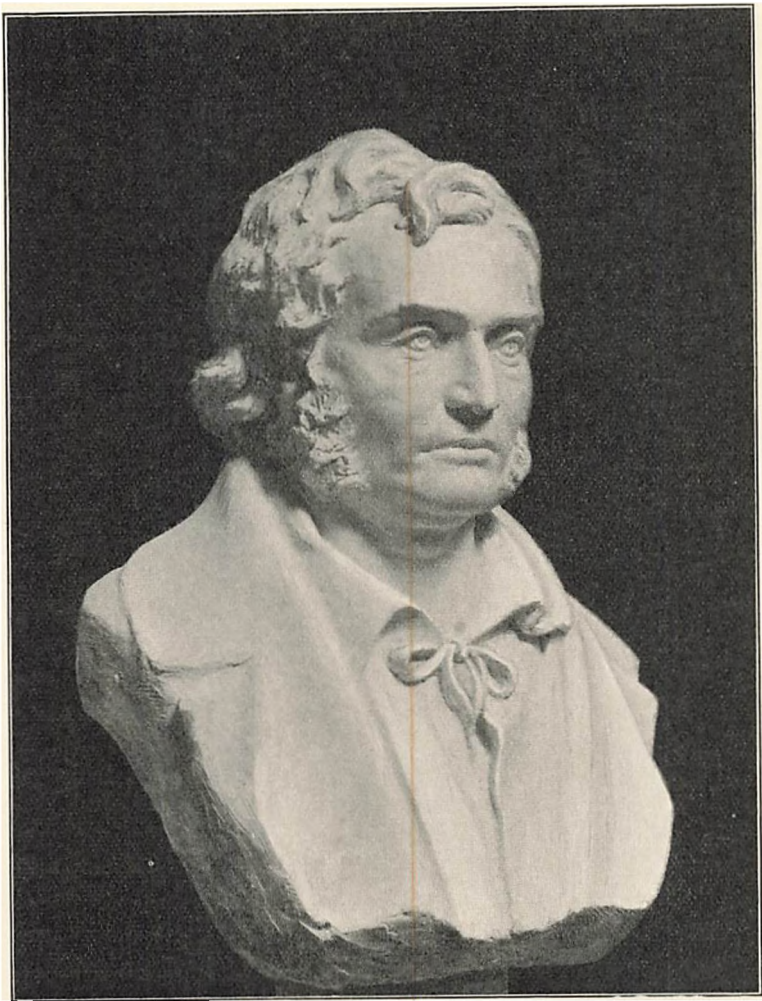
Under Forsvaret af Frederiksstad viste Helgesen Koldblodighed, Raadsnarhed og Ligegyldighed for Farer. Selv kom han flere Gange i Livsfare, men Byen *wilde* han holde, og det lykkedes ogsaa trods den store Overmagt — otte Batailloner mod tre, 48 Kanoner mod 8. Helgesen havde en sjælden Ævne til at opildne sit Mandskab og til at faa sine Officerer til at virke sammen. Paa hans 57de Fødselsdag blev Hovedstormen foretaget. Byen brændte paa alle Kanter, og paa Undsætning var der ikke at tænke, men Helgesen og hans Jyder modstod alle Angreb, og da Natten kom, var Stormen afslaaet.

Som Kommandant i Rendsborg herskede Helgesen senere som en tyrkisk Pascha og slog alle slesvigholstenske Tilkendegivelser ned med haard Haand, men i Haardheden blandede sig et Humør, der virkede forsonende. Tjenestens Enkeltheder var ham ligegyldige, hans Hus var som før et Menageri for hans Oddere, Ræve og Hunde, og hans Pengeforhold var stadig i Uorden. Alligevel var hans Død et meget stort Tab for den danske Hær — saa vist som Frederiksstads Forsvar er det smukkeste Blad i Trearskri- gens Historie.

Hans Helgesen, f. $\frac{1}{10}$ 1793 i Norge, 1813 Premierlieutnant, 1814 Tilladelse af Frederik VI til at gaa i preussisk Tjeneste, 1816—18 med de danske Auxiliærtropper i Frankrig, 1818—48 uden for Tjeneste. 1848 Kaptejn i Schleggells Flankekorps, fører 5te Bataillon ved Fredericia, kæmper under Krabbe ved Isted og bliver herefter Kommandant i Frederiksstad. Efter Stormen Oberstlieutenant og ved Krigens Ophør Kommandant i Slesvig og Rensborg. † $\frac{28}{2}$ 1858.

(Vaupell: Frederiksstads Forsvar samt Helgesens Levnetsløb. — Tiedemann: Aus sieben Jahrzehnten I.)

POUL MØLLER

L. Hasseltrus sculp.

POUL MØLLER.

1794—1838.

Af ERIC RINDOM.

Hvis man skulde nævne den af vore Digtere, i hvis Personlighed og Produktion dansk Folkekarakter og Aand har fundet sit mest typiske Udtryk, maatte Valget afgjort falde paa Poul Martin Møller. Der findes ikke danskere dansk Digter end han, der sang sin Hjemve efter Moderlandet ud i »Glæde over Danmark«, og som fortalte os »En dansk Students Eventyr«.

Det er karakteristisk for Poul Møller, at hans Hovedværk er et Brudstykke. Han havde saa svært ved at gøre noget færdigt, og Manuskripterne smuldrede bort i hans Lommer. Han kunde ikke — som Paludan-Müller f. Eks. — daglig digte saa og saa meget; hans Digtning er Indskydelsens og Glimtets.

Men blev hans Produktion kun Stumper og Stykker, saa kan han spille paa mange Streng. »En dansk Students Eventyr« planlagdes som Fortælling, paabegyndtes som historisk Roman og blev til sidst til en ufuldendt Novelle. Mod en Baggrund af Vemod lyser Lunet og glimter Ironien i »Lægdsgaarden i Ølsebymagle« og »Torbisten og Fluen«. Denne stærkt personlige Digers Evne til at krybe i en andens Ham og tale med en andens Stemme er sjælden i dansk Digtning; hans »Himmelbrev«, »Eyvind Skaldaspiller« og den fragmentariske Odyssee-Oversættelse viser det hver paa sin Maade. Mest sig selv er han i saadanne Arbejder som »Aprils-visen«, »Den gamle Elsker«, »Glæde over Danmark«, »Scener i Rosenborg Have«, »Kunstneren mellem Oprørerne« — og saa naturligvis i Novellen.

Vilhelm Andersen har i sin ypperlige Bog om Poul Møller paavist Digterens Nærværelse i Novellen saa kort og godt, som det vist er muligt: »Frits, Bertel og Licentiaten fremviser i en samlet Sum de Poul-Møllerske Træk. Jens Hansen er den fødte

Modsætning til alt Poul-Møllersk Væsen. Poul Møller er først og fremmest et uendeligt Menneske, i hele sit Liv i strømmende Udvikling. Jens Hansen er stivnet i Velbehagelighed, fed og færdig.

De Ord, som bedst karakteriserer Poul Møller, er saadanne som: oprindelig, levende, sund og ægte. Hans Guder er Homer og Goethe. Man forstaar, at han beundrede Oehlenschläger; han skulde have været afbildet i det Øjeblik, da han overrakte Baggesen Udfordringen og tilkastede ham sine Brillor, for at han straks kunde læse den.

Desværre eksisterer der intet egentligt Billede af Poul Møller. Ved en underlig Skæbnens Ironi ejer vi kun Dødsmasken af *ham*, som netop først og sidst var Liv og Udvikling. —

Poul Møller tilhører ingen Skole, han er i dobbelt Forstand enestaaende. Som Oehlenschläger skabte Romantikken i Danmark, lagde Poul Møller den første Grund til Realismen. De to Digtere er lige saa forskellige, som de begge er oprindelige.

Poul Møller elsker Kraft og Klarhed, han hader Skabagtighed og Stilisering.

Hans filosofiske Produktion er saa betegnende: Strøtanker om manglehaande Emner, en Afhandling om Udødelighed og Fragmenter om Ironi og Affektation.

Harald Høffding, der i sin Skildring af Poul Møller som Filosof viser, hvorledes han peger tilbage til Holberg og fremad til Kierkegaard, bruger under Omtalen af, hvad han frembragte som Filosof, det slaaende rigtige Udtryk, at »det Halve kan jo undertiden være mere end det Hele«.

Symbolet for Poul Møllers Digtning er en Torso. Men sjældent var ufuldendte Aandsværker mere fuldendte.

Poul Martin Møller, f. i Uldum Præstegaard ¹⁷ 1794, Student 1812, theologisk Kandidat 1816, Huslærer 1817—18, Skibspræst paa en Kinafarer 1819—21, Adjunkt ved Metropolitanskolen 1822—26, Lektor (senere Professor) i Filosofi ved Christiania Universitet 1826—30, Professor i samme Fag ved Københavns Universitet 1830—38. † i Kbh. ¹⁹ 1838.

(F. C. Olsen: Poul Møllers Levnet. — Vilh. Andersen: Poul Møller.)

CHRISTIAN ALBRECHT BLUHME.

1794—1866.

Af H. L. MØLLER.

BLANDT de danske Statsmænd, der i Tiden mellem de to slesvigske Krige arbejdede paa den næsten uløselige Opgave: at ordne det danske Monarkis Forfatningsforhold, rager C. A. Bluhme frem som en af de betydeligste. Han var mellem sin Samtids Politikere herhjemme i visse Maader en enestaaende Skikkelse. Mellem de egentlige Partimodsætninger: konservativ og liberal følte han ingen Trang til selv at træffe et afgørende Valg. Bluhme var derimod den fødte og fuldendte Diplomat: Manden, der, uden at tynges af alt for faste Grundsætninger eller være ledet af nogen alt for stærk Overbevisning, satte sin Ære og Stolthed i at klare og udrede vanskelige Sager, at træde til og bringe Orden i Forhold, hvor andre havde opgivet Ævred, at regne med Livets Virkeligheder, hvor andre lod sig lede af Drømme og Fantasier. Hans Styrke som Politiker var hans udprægede Sans for det virkelige og det opnaaelige; hans bedste Egenskaber var Klarsyn, Koldblodighed og Behændighed i vanskelige Øjeblikke, alt sammen Ting, hans politiske Modstandere, særlig de Nationalliberales Førere, ikke kan roses for at have ejet i fremtrædende Grad.

Uagtet Bluhme efter hele sin Udvikling nærmest maatte henføres i de Konservatives Rækker, fik han dog Plads i Martsministeriet og sluttede sig her fuldt ud til dettes ydre og indre Politik. Men med sin stærke Sans for det politiske Livs reale Sider saa han snart, at Martsprogrammet: Danmark til Ejderen, var uigennemførligt efter den Udvikling, de storpolitiske Forhold gennemgik i Aarene 1849—50, og han tog Ledelsen af Danmarks Udenrigspolitik med den Tanke at søge en fredelig Ordning med Tyskland snarest muligt og at skabe en Forfatning for det danske Monarki, der skulde søge sin Styrke i at have opnaaet Europas

Godkendelse og være i nøje Overensstemmelse med det »System«, der havde sejret i vor Verdensdel med Reaktionen efter Februarrevolutionen. Saasart han havde overtaget Udenrigsministeriet, enedes han paa egen Haand med den russiske Gesandt i København om de Indrømmelser, som skulde gøres de tyske Stormagter, og paa dette Grundlag fremkom saa de »Aftaler« med Preussen og Østerrig, der igen affødte Kundgørelsen af 28. Januar 1852 om Indførelsen af en Helstatsforfatning for det danske Monarki. Bluhme betegnede i Rigsdagen det vundne Resultat som »det yderste, der kan opnaas, det eneste, som kan opnaas uimodsaagt, det eneste, som kan opnaas i Fred og Ro«. Hermed er det sagt, at det, Bluhme havde tilstræbt, ikke var den ideale Løsning, men det praktisk opnaaelige.

Bluhme maatte snart vige for andre Mænd, der satte det vundne Resultat over Styr. En smuk Sejr vandt han derimod, da han i 1856 ledede de Forhandlinger med de fremmede, søfarende Nationer, hvorved Danmark opnaaede en Afsløsning af Øresundstolden. Hans udmærkede diplomatiske Egenskaber kom her til deres fulde Ret, og han havde Hovedæren for denne Sags lykkelige Udfald.

Efter Tabet af Als i Krigen 1864 dannede Bluhme paa Kongens indtrængende Opfordring atter et Ministerium med det Maal at opnaa en saa taalelig Afslutning paa Krigen som muligt. Dog naaede han ved Freden næppe mere, end enhver anden Regering da kunde have opnaaet.

Bluhmes sidste politiske Gerning blev et mislykket Forsøg paa at gennemføre den Forfatningsændring, der var blevet nødvendig efter Monarkiets Opløsning; men ogsaa her forlod Lykken ham. Det kostede ham nu næppe nogen Overvindelse at lægge denne Sag i andre Hænder for selv helt at forsvinde fra den politiske Skueplads.

Christian Albrecht Bluhme, f. i København ^{27/12} 1794, Student fra Herlufsholm med Udmærkelse i alle Fag 1811, juridisk Kandidat 1816, Auditor 1820, Assessor i Landsoverretten 1822—24, Medlem af Gouvernementsraadet i Trankebar 1824, By- og Herredsfoged i Store Hedinge 1831, i Næstved 1836, Stiftamtmand i Aalborg 1838, 1843 Direktør og 1848 Præsident for General-Toldkammeret og Kommercekollegiet, Handelsminister ^{22/3—15/11} 1848, Amtmand over Præstø Amt 1849, Direktør for Øresunds Toldkammer 1850, Udenrigsminister 1851—54, Conseilpræsident 1852—53, Medlem af Rigsraadet 1856, Premier- og Udenrigsminister 1864—65, † ^{10/12} 1866.

(N. Neergaard: Under Junigrundloven.)

C. A. Jensen pinx.

A. F. TSCHERNING.

1795—1874.

Af P. MUNCH.

BLANDT de Mænd, der førte an i det store Gennembrudsarbejde i Tiden omkring 1848, hørte *Tscherning* til de ældre. Monrad, Lehmann og Hall var født i Aarene 1810—12; Tscherning var født 1795. De rigtige Nationalliberale var vokset op i den Tid, da Romanliken raadede ubestridt; Tscherning havde modtaget sine Ungdomsindtryk, medens der endnu var Styrke i Rationalismen. De andre var »Akademikere«; Tscherning hørte til en Officersslægt, han gik i sin Barndom i Skole med Bønderbørn, og han opdroges siden til Officer. De andre kendte kun Evropa gennem kortvarige Studierejser; Tscherning kendte det gennem aarelange Ophold.

Som helt ung modtog Tscherning det stærkeste Indtryk af Krigsaarene 1807 til 1814; det syntes ham Fornedrelsens Aar, der paa sørgelig Vis bar Vidnesbyrd om den Uforstand, hvormed hans Fædreland styredes. Da Krigen var endt, kom han til Frankrig med den danske Hærafdeling, som var med i det Politikorps paa 150,000 Mand, hvormed det forskræmte Evropa holdt Vagt overfor det farlige, frihedskære Folk. Det lykkedes ham at finde Paaskud til at opholde sig i Paris det meste af Aarene 1816—18, og han var i denne Tid meget sammen med Rationalismens og Frihedens landflygtige Talsmænd *P. A. Heiberg* og *M. C. Brun*. Han vendte tilbage som »Republikaner«, men ganske vist uden Haab om at kunne udrette store Ting for Frihedens Sag i Danmark. Han levede nu her en halv Snes Aar som Officer; i 1828 søgte han til Grækenland, men Kampene var forbi, da han kom der. Da han var kommen hjem, blev han Lærer ved en Officersskole.

Saa kom de Aar efter Julirevolutionen 1830, da det politiske Liv begyndte i Danmark. I Pjecer og Avisartikler drøftedes nu

efter et Par Aartiers Dødvande atter det danske Folks Anliggender. Tscherning hørte til de ivrigste og de klogeste blandt dem, der nu tog til Orde. Han skrev om Stænderne med hæftig Protest mod, at man søgte sit Forbillede i Prøjsen, han skrev om Forsvarsordningen med skarp Kritik af det bestaaende System, han fantaserede om Skandinavisme, og han talte det frie Folkestyres Sag. Resultatet blev, at Frederik VI i 1833 sendte den opsætsige Officer i en Slags ærefuld Landsforvisning; han skulde studere Krigskunst i Udlandet. Han gik til Kongen og takkede smukt for dette »glimrende Bevis paa, at Deres Majestæt billiger min hele Fremfærd«. Fra 1833—38 rejste han nu som en Art Repræsentant for den danske Hær i Tyskland, Østrig, Schweiz, Holland, Belgien, England og Frankrig. Hans Indtryk af Tyskland var slet. »Massen af Tyskerne er et ækelt Philistercompagnie, fast værre end Smaaborgerne i Danmark, ja værre; thi de ere end mere indbildske og mere udlærte Fyrsteljenere«, skriver han. Holland og navnlig Schweiz vakte hans Beundring og Sympati; og som Ven af Ligheden end mere end af Friheden, foretrak han Frankrig for England.

I 1838 opnaaede han Orlov fra Hæren paa to Aar; han overtog først Ledelsen af en Mine i Auvergne, siden af en Jernbane i Sydfrankrig, men da han ikke kunde opnaa Afsked med Pension, vendte han 1841 hjem til Artillerikorpsset. Endnu samme Aar fik han dog den ønskede Afsked, da hans Udtalelser atter vakte Mishag hos Myndighederne. 1841—48 beskæftigede han sig nu dels med industriel Virksomhed, dels med Politik. Sammen med Monrad og Lehmann ledede han »Fædrelandet«, og han øvede i disse Aar en meget stor Indflydelse paa de to yngre Mænd, af hvilke Monrad vel nok var ham overlegen i Evner, men som begge stod langt tilbage for ham i Erfaring. Han virkede ivrig for Forbindelsen med Bønderne og bidrog meget til Oprettelsen af »Bondevennernes Selskab«.

I 1848 bar den Frihedsbevægelse, for hvilken Tscherning betød saa meget, Sejren hjem, og Tscherning traadte nu ind i Martsministeriet som Krigsminister. Han drev Rustningerne frem med rastløs Energi og med største Klogskab, og han ordnede Overkommandoen paa bedste Vis. Men fra det Øjeblik, det tyske Forbund havde taget Slesvigholstenernes Parti, ansaa han Kampen for haabløs. Han støttede da ogsaa de nationalliberale Ministre i Efteraaret 1848, da de krævede, at man skulde gaa ind paa

Slesvigs Deling, og da dette Krav ikke kunde sættes igennem overfor Kongen og de konservative Ministre, gik han af sammen med de andre Talsmænd for Slesvigs Deling. Som Minister havde han i Praksis gennemført den almindelige Værnepligt; det var for ham først og sidst Tegnet paa Bondens Ligeberettigelse med det øvrige Folk. Under Striden om Optagelse af Kongevalgte i den grundlovgivende Rigsforsamling, havde han modsat sig denne.

Tscherning blev i de følgende Aar en fremragende Deltager i Rigsdagslivet. Han hørte til dem, der talte mest. Han veg ikke tilbage for noget Emne; Modstanderne spottede den »ganske specielle Sagskundskab«, han havde til Alt muligt, men de maatte erkende, at han virkelig var overmaade godt inde i de mangfoldigste Spørgsmaal. Og særdeles idérig var hans Tale næsten altid. Han gik gerne sine egne Veje, men i det store og hele blev han dog i disse Aar Bondevennernes Mand. Hans Opfattelse fjernede sig fra de Nationalliberales med Hensyn til Udenrigspolitikken. Dybt overbevist om, at en ny Krig vilde være Landets Fordærv, virkede han altid for en fredelig Overenskomst med de tyske Magter. Derfor støttede han det konservative Ministerium Bluhme-Ørsted i dets Helstatspolitik saa længe som mulig. Han frygtede en dristig Æventyrpolitik af sine gamle nationalliberale Venner, om de igen fik Magten. Og siden, da de havde faaet den, stod han som den store Advarer, hver Gang de gjorde et nyt Skridt frem mod den skæbnesvangre Konflikt. Da man i 1858 foreslog Københavns Søbefæstning, bekæmpede han med yderste Energi dette Forslag. Københavns Befæstning var en Opfordring til krigsførende Stormagter til at tage Danmarks Hovedstad, sagde han, Danmark magtede ikke at forsvare saa stor en By; at befæste København var »at sætte den sidste Levning af Selvstændighed paa et farligt Spil«. Han tænkte sig et Forsvar samlet om Als. Men ogsaa indadtil stod han de Nationalliberale imod. De ængstedes stedse mere for den almindelige Valgret; han saa i denne Midlet til at bringe den sunde Fornuft til Sejr overfor Doktrinarisme og Fantasteri. De frygtede Bønderne; han sluttede sig stedse nærmere til disse. De forsvarede de akademiske Klassers Indflydelse; han spottede i bitre Ord »det latinske Lav«, angreb Eksamensvæsnet og hudflettede den bureaukratiske Aand. Tæt syntes han for de mest snæversynede blandt de Nationalliberale en Frasalden, der førte Barbarernes Sag mod Kulturen. Men hos Bønderne vandt han en Hengivenhed og Tillid som faa andre.

Efter 1864 blev Tscherning den egentlige Fører i Kampen for Junigrundloven. Skabelsen af to Ting med forskelligt Vælgergrundlag syntes ham Grundlovens Ødelæggelse, og han kæmpede til det sidste for den politiske Lighed. Da Forfatningen af 1866 var vedtaget, søgte han sammen med Grundtvig at formaa Kongen til at nægte sin Underskrift paa denne Forfatning, der efter deres Mening var gennemført ved Retsbrud og vilde blive til Fordærv for Danmarks politiske Liv, saalænge den bestod. Da alt glippede, gik han ud af Rigsdagen.

Endnu en Gang hævdede han med Styrke sin Røst. Det var i 1873 overfor Regeringsforslaget om Københavns Befæstning til Søs og til Lands. Efter 1864 var han overbevist om, at Danmark havde mistet alle Betingelser for en Forsvarskamp. Han hævdede nu, »at enhver Væbningsbestræbelse, hvis Formaal gaar videre end til at holde Folket i Aande og afgive Midlerne til en Grænsebevogtning mod Marodeurer, Røverier og tilfældige Grænseoverskridelser« . . . . »kun tjener til at fremskynde Rigets Undergang«. »Det krigsvæbnede Danmark opfordrer, ja tvinger vor overmægtige Nabo ved mindste Krigsfare for sig selv til at gøre sig til Herre over Danmark. Det fredudstyrede Danmark kan muligvis blive uændset«. Og han samlede sin Opfattelse i Ordene: »Det er efter min Mening baade hæderligere, fornuftigere og nyttigere baade for Folk og Rige at bestaa uden Skam end at falde med Ære«.

1874 døde Tscherning, næsten 80 Aar gammel. Uden Egennytte og uden Ærgerrighed havde han et langt Liv igennem stillet sine rige Evner i sit Fædrelands Tjeneste. Undertiden har han vel set fejl, men i mere end et Tilfælde kan det siges, at Vilkaarene vilde blevet bedre for det danske Folk, om man havde fulgt hans kloge Raad.

Anton Frederik Tscherning, f. i Frederiksværk ^{19/12} 1795, 1813 Sekondlieutenant i Artilleriet. Studerer i Paris under de danske Troppers Ophold i Frankrig, 1820 Premierlieutenant. Ophold i Grækenland, Kaptejn og fra 1830 Lærer ved den militære Højskole. 1833—38 tvungen Studierejse til Udlandet. Tog 1841 sin Afsked. 1846 Formand for »Bondevennernes Selskab«, 1848 Krigsminister fra ^{24/7}—^{15/11}, herefter kongevalgt Medlem af den grundlovg. Rigsforsaml. 1849—66 næsten uafbrudt Folketingsmand. † ^{26/6} 1874.

(N. Neergaard: Under Junigrundloven. — Tscherning: Efterladte Papirer.)

CHR. WINTHER

CHRISTIAN WINTHER.

1796—1876.

Af ERIK RINDOM.

I sin udmærkede lille Bog om Christian Winther har Poul Levin denne træffende Ytring: »Aldrig har nogen givet en smukkere Karakteristik af ham end J. P. E. Hartmann, da han skrev Musikken til »*Flyv Fugl, flyv*«.«

Det er paa Forhaand en kilden Sag at forsøge paa at analysere Lyrik og karakterisere en Lyriker. Det gaar med Vers som med Blomster: Metrikken og Botanikken kan give os mangehaande Oplysninger om deres Bygning og Art, — men deres Skønhed og Duft kan kun føles og fornemmes.

Her maa da resigneres. Man maa nøjes med at trække de store og afgørende Linier op, som karakteriserer og særpræger Digteren, — og saa lade Versene tale deres eget Sprog for de opladte og modtagelige Sind. — — —

Christian Winther er den danske Sommers Sanger. Ved en underlig Skæbnens Ironi har han Navn tilfælles med den Aarstid, som er hans Natur og Væsen fjernest, og som han i sin Digtning bestandig haster forbi (»Saa gik der da en Vinter, saa kom der en Vaar«).

Men et Navn er kun en Lyd. Den Sommermorgen paa hans fjerde eller femte Fødselsdag, da hans Moder bar ham ud paa den sjællandske Præstegaards Høj med de fire store Lindetræer og — vist uden mange Ord — viste ham Naturens Skønhed ved Solopgang, — den Sommermorgen fik han sin Digterdaab og sin Sangerindvielse. »Der stod en Stjerne paa Himlen — den Stjerne glemmer jeg aldrig«, har han selv sagt, — og han har Ret: til den Stund, da han — som han havde ønsket det — kunde lægge sig til Ro i Sjællands Eng og trække dens Grønsværtæppe over

sig og sin Seng, levede han sit Liv under *den* Stjerne, tro mod sit Kald.

Som en Elsker synger om og til sin elskede, har han sunget sin Fødeø Sjællands Pris.

Natur og Elskov snor sig i hans Sange uløseligt sammen og tvinder Strengene paa hans Lyre.

Tag Digtet »Flyv, Fugl! flyv« i hans første Samling Vers, — dette Digt, der er typisk for sin Digers hele Produktion, som »Guldhornene« er det for Oehlenschlägers! Eller læs »Hjortens Flugt«, hvori Christian Winther er, lever og røres — maaske i endnu højere Grad end Oehlenschläger i »Aladdin«! Det er Sange om vort Fædrelands Natur og om dets Mænds og Kvinders Elskov, der vil blive staaende i skiftende Tider som det fuldgyldige særegne Udtryk for dansk Poesi. Ved deres jævne, skønne og naturlige Sprog har de nynet sig ind i vore som i vore Fædres Hjerter. Og som Ordene og Tonerne er enkle og simple, er de Følelser, som Digteren giver Udtryk, oprindelige og almenmenneskelige. Heri ligger den simple Forklaring paa, at Kernen i Christian Winthers Digtning ikke kan fortæres af Tidens gridske Tand.

Det personligste Indtryk af Christian Winther faar man gennem Kærlighedsdigte »Til Een«. J. L. Heiberg har udtalt, at denne Cyclus »ligesaa gerne kunde hedde »Til Alle«; han indvender mod den, at Læseren intel Billede faar af Genstanden for Digterens Kærlighed; »den Ene«, siger han, »sér ud som Enhver, man er forelsket i«. Med Rette finder Georg Brandes, at »faa kritiske Ytringer er mindre slaaende end den sidste«. I en anden Forstand kunde disse Vers imidlertid meget vel hedde »Til Alle«, thi i disse Digte aabenbarer Christian Winther sig som den Digter, der kender til »*alt*, hvad et Hjerte kan rumme og lide«. Enhver elskende Mand og Kvinde vil i denne Digtkrans kunne finde Strofer, der taler et Sprog, som hans og hendes Hjerte forstaar. — Og disse Vers er tillige blandt Christian Winthers Digte dem, der psykologisk set ligger vor egen Tid nærmest.

Denne Kærlighedssanger forblev ung i Sind højt op i Aarene. Hvem vilde gætte paa, at »Hjortens Flugt« er skrevet af en Mand, som var tæt op mod de tres? —

Christian Winther hører til de faa danske Digtere, som ikke har beklædt noget Embede, og han vilde heller ikke have egnet sig til Embedsmand. Man kan finde adskillige af hans personlige Træk hos Folmer Sanger; han er et stort Stykke af en Trou-

badour. Alle Forskelle til Trods er der en Linie i dansk Lyrik, som fra Ambrosius Stub fører over Christian Winther til Holger Drachmann.

Den samtidige Digter, som Christian Winther staar nærmest og ligner mest, er Poul Møller. De blev som Drengene »sammenbragte Børn«, og de har adskillige Træk tilfælles. De er begge saa danske, saa oprindelige og saa almenmenneskelige baade med Hensyn til Emner og Udtryksmidler. De havde den samme stærke Selvkritik over for egne Frembringelser, det samme letbevægelige Sind, det samme Hang til Selskabelighed og den samme Afsky for Unatur og Skabagtighed.

Men den litterære Syvaarskrig, hvori Poul Møller deltog saa ivrigt, blandede Christian Winther sig ikke i. Æstetiske Polemikker og kunstteoretiske Spørgsmaal har aabenbart ikke interesseret ham. Skulde en væsentlig Grund til dette Forhold ikke være at søge deri, at for *ham* var det at digte en saare simpel og lidet indviklet Sag, der faldt ham saa naturlig og ligetil, som det falder Fuglen at synge? De ypperste af hans Vers synes ligesom Folkeviserne at have »gjort sig selv«.

Som Poul Møller hører Christian Winther til dansk Litteraturs Overgangsskikkelser mellem Romantik og Realisme. Da hans »Træsnil« fremkom, blev de befundet stærkt realistiske; at deres Skildringer, set med Nutidsøjne, i forskellige Henseender er lidet naturtro, og at de kan virke — som det er blevet udtrykt — »balletmæssigt« i deres Anlæg og Tilsnit, behøver ikke nogen nærmere Paavisning.

Christian Winther hører ikke til de Digtere, som maatte kæmpe en ofte lang og haard Kamp for at fange Folkets Øren; han blev straks forstaaet, slog straks an. Og hans Digtning er ikke en enkelt Stands, men en hel Nations Eje.

Lige saa lidt er han blandt dem, hvem Sympatien for en kort Tid bølger i Møde, men hvis Ry er afhængigt af og forsvinder med en Modes Lune.

Han er den fødte Sanger — af Guds Naade. —

I Slutningen af sit Essay om Digteren har Georg Brandes disse Ord: »Til alle Tider vil da den danske Læseverden søge til Christian Winther, som man søger til Sommer og Ungdom. . . . Han er som Ungdom og Sommer, blomstrende og frisk, rig paa Solskin, Blomsterduft, Elskov og Melodier.«

Og — for ogsaa at lytte til en Stemme fra en anden Tid og

en anden Lejr, saa læs Carl Plougs Hyldestkvad, hvis sidste Strofe lyder:

Hil sidde du, danske Sanger,
med Harpen paa dit Knæ!
Det Ydunsæble, du langer,
det hænger i Dafnes Træ;
mens mange Værker skal glemmes
bag Glemsels og Tavsheds Laas,
skal dine Sange fornemmes
og elskes og forstaas!

Christian Villads Ferdinand Winther, f. i Fensmark Præstegaard ^{20/7} 1796, Student 1815, theologisk Kandidat 1824, Huslærer, paa Udenlandsrejse 1830—31, Lærer i Dansk for Prinsesse Mariane af Mecklenburg-Strelitz 1841, levede for sin Digtning i København, udgav »Hjortens Flugt« 1855, † i Paris ^{30/12} 1876.

(Georg Brandes: Danske Personligheder, Samlede Skrifter II. — Poul Levin: Christian Winther, et Digterbillede).

HENRIK HERTZ.

1797—1870.

Af H. Brix.

HENRIK HERTZ var Jøde; men det er i hans Digtning ikke muligt at finde Spor af hans Herkomst. Han hører hjemme mellem de Digtere, hvis Værk ikke har Rod i deres Barndom; han tyr ikke, som saa mange har gjort og gør, tilbage til de tidligste Aars udtømmelige Rigdomme. Naar han digter, vælger han et Stof, som frembyder en Ide; under Udarbejdelsen samler han dernæst de Tanker og Billeder, som med Smag og Finhed lader sig indflette i den valgte Ramme.

Hertz er Dramatiker; det falder ham naturligt at stykke sin Handling ud i Replikker og at udtrykke Figurerens Princip og indbyrdes Forhold direkte, i Scener. Fornemmere Sted gaves heller ikke dengang for Digtekunsten, end den danske Scene; der var kun een Skueplads, den *Kongelige*. Ypperlige Skuespillere tolkede her hans Værker for Publikum; den ypperste af alle var Johanne Louise Heiberg, som han beundrede og som han elskede.

Af Henrik Hertzes Værker er de fleste nu vandret til de forglemte Bøgers Brigade. Men to af hans Skuespil hævder sig bestandigt som kunstnerisk skønne Arbejder af en udsøgt Aand, nemlig *Svend Dyrings Hus* og *Kong Renés Datter*.

I *Svend Dyrings Hus* har Hertz udført den nationale Bedrift at bringe Folkevisen frem paa Skuepladsen i en poetisk Form, som lod dens ejendommelige Væsen uberørt. Han fortæller Visernes Lyrisk til yndefulde Sange (Hr. Peder) og skaber af deres fortællende Indhold en Handling, der i Regisses Skæbne gengiver det primitive og lidenskabelige ved Folkeviserne i fortræffelig Form.

Kong Renés Datter er Romantikkens sidste ægtefødt, skønhedsomgydte Udladelse. Hvad der vulkansk havde gennemrystet det nittende Aarhundredes Begyndelse, det saa man nu, ved dets

Midte, forsvinde i en skinnende Sky over Bjergets Tinde; i tryk Fjernhed fra Politik og Statsbekymringer ligger den skjulte Have mellem skærmende Bjerge, en Aladdinsgrotte, hvor Troubadurer og poetiske Fyrster glemmer Tiden og Verden. Dette Skuespil er i Anlæg og Udførelse det eleganteste Arbejde, der nogensinde er ydet paa Dansk. Enhver Mulighed, som forelaa i Emnet, er bragt til Udfoldelse gennem en klar og taalmodig Kunst. Selve Valget af Tid og Sted (Provence og den poetiske Middelalder), der kunde synes at være altfor vedtaget romantisk, er paa det smukkeste motiveret ved den Duft af Troubadurtiden, der fornemmes over Værket; med poetisk Behændighed er en Anelse af Spansk (Maurerlægen) indføjet, der atter harmonerer ypperligt med det mystiske Symbol paa en ung Piges erotiske Opvaagnen, som Digteren har skabt i Jolanthes Blindhed og dens Fjernelse.

Vil man ret beundre Hertzes Kunst, da studere man hans Behandling af det scenisk vanskelige Problem: den blinde Jolanthe, som ikke kender Synet. Vil man kende hans Begrænsning, da bemærke man den Tøven og Forsigtighed, hvormed han behandler hendes umiddelbare Udbrud, da Synet skænkes hende. Skildringen kræver her af Værkets Ophav en Genialitet, som Hertz ikke ejer; han bøder paa det manglende med Smag og religiøst farvede Sentenser.

Man er ikke færdig med Henrik Hertz, fordi man i ham har iagttaget Romanikeren og Kunstneren. Der er, trods alt, i Hertz noget af *en moderne*. Han er ikke blot Lærling af Øhlenschläger og fransk Skuespil-Digtning fra Restaurationstiden. Han er i aandeligt Slægtskab med efterfølgende Tidens Mænd; med Goldschmidt, ja med Henrik Ibsen. Det er i Opfattelsen af Konflikten mellem Mennesker, at Hertz ofte peger fremad mod vore Dages Sjæleanalyse. Hvor tidsbunden — ja øjebliksbunden — hans Kunst i mange Dele var, der var i ham ogsaa et Glimt af en Johannes.

Henrik Hertz, f. i København ^{25/8} 1797, gik i Metropolitanskolen, Student 1817, cand. juris 1825, begyndte i 1827 med »Hr. Burekardt og hans Familie« den lange Række af Vaudeviller og Dramaer, som i de følgende Aar (til dels anonymt) saa Dagens Lys, saaledes »Flyttedagen« (1828), »Amor's Genistreger« (1830), »Svend Dyrings Hus« (1837), Kong René's Datter« (1845). Nærvæd 50 af Hertz' dramatiske Arbejder er opført paa Skuepladsen og ved Siden af Holberg og Heiberg staar han øverst paa Listen med det største Antal Opførelser. † i København ^{25/3} 1870.

(Biogr. Leks. — Breve til og fra Henrik Hertz, 1897.)

CHRISTIAN PAULSEN.

1798—1854.

Af H. L. MØLLER.

FLENSBORGEREN Christian Paulsen er med Rette blevet kaldt »den første Sønderjyde«. Han var dansk af Æt og Sind, men hans Modersmaal og Dannelse var tysk. I hans Personlighed mødtes og brødes saaledes de to Folkenaturer, der i 600 Aar har kæmpet om Herredømmet i det omstridte Land: »Een Bejler kom fra Syd og een fra Norden«. Men midt i de tyske Omgivelser, hvori han henlevede sine Ungdomsaar, blev han sig tidlig klart og fuldt bevidst, at han hørte hjemme i den danske Folkelighed, og før nogen anden af sine slesvigske Landsmænd vakte han til det store Kald: at genrejse denne Folkelighed af Aarhundreders Dvale i Sønderjylland. Dette Kald viede han alle sine Kræfter og al sin Sjæls Kærlighed; i det virkede han, tro indtil Døden.

I de første Aar efter sin Ansættelse i Kiel havde den unge juridiske Professor især betragtet det som sin Opgave at være en Mægler mellem Dansk og Tysk, at »bidrage til at gøre de to Hoveddele af Riget mindre fremmede for hinanden«; men da Uve Jens Lornsen i 1830 havde fremsat sine slesvig-holstenske Paa-stande, følte Christian Paulsen snart, at her var ingen Fred og Forstaaelse mulig; og fra nu af blev Kampen for Sønderjyllands Danskhed hans Livs daglige, tornefulde Lod. I sit første Stridskrift fra 1832 »Ueber Volksthümlichkeit und Staatsrecht des Herzogthums Schleswig (»Om Hertugdømmet Slesvigs Folkelighed og Statsret«), gav han den første historisk-kritiske Fremstilling fra dansk Synspunkt af Sprog- og Nationalitetsforhold i Sønderjylland. Han skildrede med gribende Alvor Folkets Nød i det mishandlede Land: »Det Folk, som helt opgiver sine Fædres Sprog for et fremmed, sønderriver derved sin inderste Livstraad; Sange og Sagn fra Fortiden forstummer, og selve Fædrelandet bliver paa en Maade frem-

med for det. Fattigere paa Forestillinger, end Fædrene var, gaar det omkring i sit Hjem, til Trods for at Skolen har søgt at meddele det flere Kundskaber; thi Skolen er fattig imod selve Livets Fylde«. Chr. Paulsen krævede derfor med stor Styrke Gennemførelsen af det undertrykte Kongebud i Frederik VI's Reskript af 1811: at Dansk skulde indføres i Kirke og Skole, i Retsplejen og Forvaltningen overalt i Sønderjylland, hvor det var Folkesprog.

For at gendrive de tyske Paastande om Slesvigs og Holstens uadskillelige statsretslige Forbindelse udsendte Chr. Paulsen senere Skriftet »Für Dänemark und für Holstein« (»For Danmark og for Holsten«). Han paaviste i dette, at Slesvig var uadskillelig forbundet med den danske Krone under Kongelovens Arvefølge. Hans Arbejde for den danske Folkesag i Sønderjylland satte sin første Frugt, da det første danske Ugeblad i Hertugdømmet: »Dannevirke« begyndte at udgaa i Haderslev 1838. Det skyldtes især hans og hans Kaldsfælle i Kiel, Chr. Flors Anstregelser, at dette Foretagende blev sat i Værk og lykkelig gennemført. Han blev selv en af Bladets flittigste Medarbejdere i de første, vanskelige Aar.

Efterhaanden som de nationale Modsætninger i Sønderjylland skærpedes i Fyrrerne, blev Opholdet i den tyske Universitetsby, Slesvigholsteinismens Arnested, mere og mere uudholdeligt for Chr. Paulsen. Oprøret fordrev ham derfra. I Krigsaarene syslede han tidlig og silde med Spørgsmaalene om sit Hjemlands Fremtid; han udarbejdede selv Forslag til dets forfatningsmæssige Forbindelse med Danmark, men saa ingen Frugter heraf. Derimod oplevede han endnu efter Trearskrigen at se det danske Sprog genindsat i sin naturlige Stilling i Sønderjylland; dets trofaste Elskers Kamp for dets Ret havde ikke været forgæves.

Paul Detlev Christian Paulsen, f. i Flensborg ^m i 1798, Student fra Gymnasiet i Lybek 1816, studerede Jura forsk. Steder i Tyskland, tog juridisk Eksamen paa Gottorp 1821, tog Licentiatgraden i København 1822, Privatdocent ved Universitetet s. A., tog den danske latinsk-juridiske Eksamen 1823, Dr. juris 1824, overordentlig Professor i Kiel 1824, ordentlig Professor 1842—48, holdt Forelæsninger over Slesvigs private Ret ved Københavns Universitet 1848—50, Medlem af Notabelforsamlingen 1851, † ²/₁₂ 1854.

(H. Rosendal: »Træk af Danskhedens Historie i Sønderjylland. I«. — P. Lauridsen: »Da Sønderjylland vaagnede«.)

NIELS LAURITS HØYEN.

1798—1870.

Af LEO SWANE.

NOGLE Forfatteres Betydning er givet i det litterære Værk, de efterlader sig: Der vil man finde deres Tanker, deres Udvikling, deres Personligheds Inderste udtrykt. — Høyen hører ikke til disse. Hans faa kunsthistoriske Skrifter er af forholdsvis ringe Betydning og bringer os ikke i noget nært Forhold til ham; det er maaske for Eftertiden helt umuligt at danne sig en levende Forestilling om denne Mand, der for sine Samtidige spillede saa stor en Rolle, henrev dem ved sin Talekunst og den Livfuldhed og Begavelse, som han ifølge deres Udsagn lagde for Dagen i det personlige Samvær, opildnede dem ved sit Temperament, hvis Voldsomhed var af en sydlandsk Karakter. Om dette faar vi kun en Anelse gennem de Breve, han har efterladt og gennem Billeder af ham, i hvilke hans Ansigts Liv og Viljestyrke endnu udtrykker sig levende.

Imidlertid giver denne Mangel paa skriftlige Efterladenskaber os i sig selv en Mulighed for at forstaa Arten af Høyens Evner. Hans store Kærlighed til Billedkunsten, hans umiddelbare Glæde ved Betragtning af den og hans Trang til umiddelbart, gennem Ord og Tale, ikke gennem skriftlig Virksomhed, at meddele andre sin Glæde, alt dette giver os Billedet ikke af en Boglærd, men af et virkeligt Kunstnertemperament, og i Kraft af dette har han været Ven og Raadgiver for de bedste af de samtidige danske Kunstnere, i Kraft af dette har han tilegnet sig en Opfattelse af ældre Tiders Kunst, som ofte hæver ham over Fordomme, Tiden ellers nærede, i Kraft af dette har han som Museumsmand, som Leder af Kunstforeningen og hvor han ellers fik Lejlighed til at virke praktisk for Kunsten, vist en sikker og naturlig Smag, som Nutiden i Reglen vil bifalde.

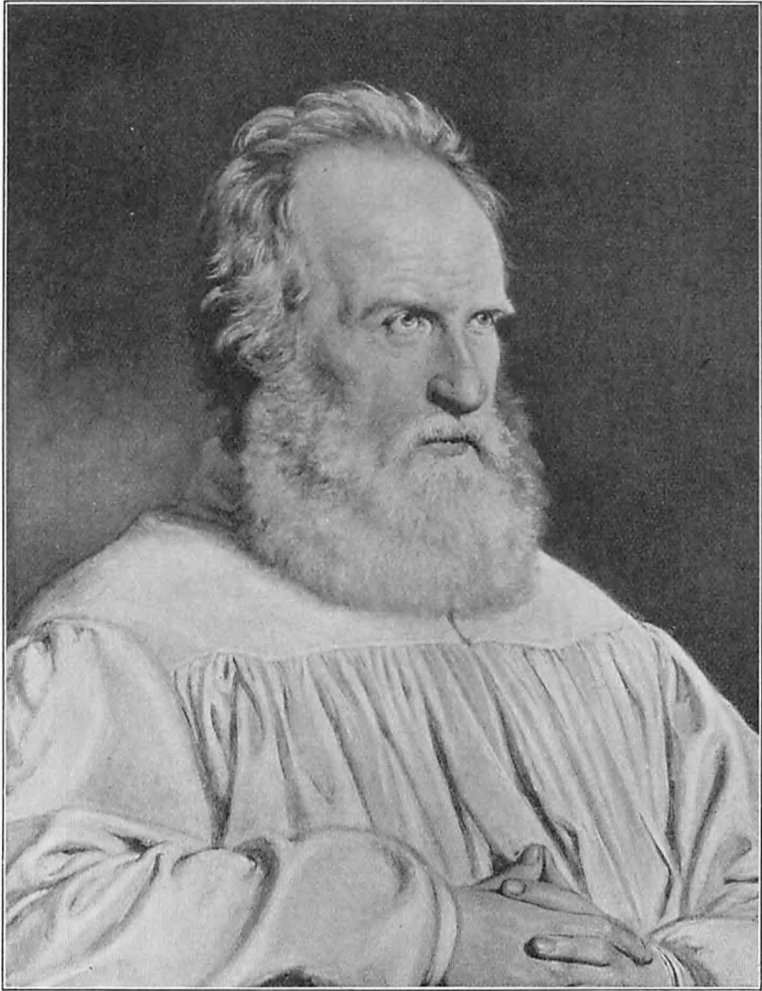
Høyen var den første, der herhjemme gjorde Kunsten til Genstand for et virkeligt Studium. Vi havde tidligere haft Dilettant-Forfattere, i Slutningen af det attende Aarhundrede i Hennings endog en udmærket, men i Høyen fremstod den første og ypperste danske Kunsthistoriker. Paa en aarelang Udenlandsrejse fik han tidligt et Førstehaands-Kendskab til Italiens og Tysklands Kunst, og kastede sig ved sin Hjemkomst over Studiet af dansk Kunst. Han berejste Landet, gennemsaa Herregaardenes Malerisamlinger og undersøgte Kirkernes Arkitektur. Hans Maal var at skrive Kunstens Historie i Danmark, en Opgave, som imidlertid hverken han eller nogen af hans Efterfølgere endnu har løst; derimod lagde han ved en Række Afhandlinger om Kirke- og Slotsbygninger Grunden til en dansk Arkitekturhistorie. Samtidig hermed begyndte han i Foredrag ved Kunstakademiet sin Virksomhed som Taler, som han fortsatte mere end fyrretyve Aar igennem til sin Død, den Virksomhed, som vistnok har været hans kæreste og gennem hvilken han, snart paa Akademiet, snart i Studenterforeningen, snart i private Kredse, har staaet i Forbindelse med og paavirket en Hovedpart af Samtidens dannede. Han var ikke blot en yderst veltalende Mand, men øste tillige af en Kundskabsfyldte, som bragte ham paa Højde med Samtidens bedste Kendere af Kunst og som han uafsladelig forøgede, bl. a. ved gentagne Rejser til Udlandet. Han fik Anvendelse for denne rige Indsigt ogsaa ved en gavnlig og radikal Omordning af Galleriets betydelige Samling af ældre Kunst.

Imidlertid vil Høyen altid først og fremmest blive mindet som den, om hvem Tidens bedste danske Kunstnere slog Kreds, støttende sig til ham og selv støttede af ham. Tanken paa Høyen kalder Tanken paa Lundbye, Skovgaard, Marstrand og mange andre frem. Han æggede sine Venner til at arbejde og drev dem fremad, undertiden endog med Haardhed; ved hans Hjælp blev den Kunst til, der er blevet kaldet den nationale danske, og som ingen nyere Kunst har kunnet bringe os til at glemme.

Niels Laurits Høyen, f. i København 1798, Student fra Borgerdydsskolen 1816, studerede Kunsthistorie, foretog 1822—25 en Udenlandsrejse over Tyskland og Østrig til Italien, begyndte 1827 at holde Forelæsninger paa Kunstakademiet, 1829 Professor ved Akademiet, 1839 Inspektør ved Nationalgalleriet paa Christiansborg, 1856 Docent i Kunsthistorie ved Universitetet, † i København 20/4 1870.

(J. L. Ussing: Høyens Levned, 1872. — Jul. Lange: Nutids-Kunst.)

W. Marstrand pinx.

HERMAN VILHELM BISSEN.

1798—1868.

Af FRANCIS BECKETT.

N AAR man tænker paa H. V. Bissens Kunstnergerning, stiger først frem for Ens Erindring den mægtige, broncestøble Statue af »Landsoldaten« i Fredericia, festlig og højtidelig. Men da Bissen udførte dette sit Livs Størværk, var han mer end halvhundrede Aar gammel, og havde en betydelig Kunstnervirksomhed bag sig.

Han var, ligesom Thorvaldsen, i hvis Værksted i Rom han en Tid lang havde arbejdet, vant til at forme sine Tanker efter den græsk-romerske Billedhuggerkunsts Forbilleder; selv i den Portrætstatue af den retslærde A. S. Ørsted, som han havde gjort nogle Aar forinden, var blot Hovedet Portræt, det øvrige var udført paa Erindring om en græsk Digterstatue i Vatikanet. Men i Løbet af Fyrerne havde den folkelige Bevægelse grebet ogsaa Kunstnerne, og det skønneste Mindesmærke om Fyrernes Aand er netop Landsoldaten. Det er det første danske Billedhuggerarbejde, der staar paa Virkelighedens Grund, og det er det første — og ogsaa det sidste — danske Mindesmærke om en afgørende Sejr, 6. Juli-Kampen ved Fredericia, som viser en menig dansk Soldat. Han træder med venstre Fod paa den erobrede Mørser, svinger Bøgegrenen og raaber Hurra. Men det er ikke noget tilfældigt Billede af Virkeligheden. Man føler, at det er et Værk for Evigheden. Da der straks efter Kampen udstedtes et Opraab til at rejse et Minde, hed det, at det skulde være en »Tak til de sejrige Mænd og til Ham, der har lagt Styrken i deres Arm«. Saaledes maa netop Landsoldaten opfattes. Vemod over de Faldne har saa Bissen udtrykt i Broncerelieffet paa Krigergraven i Fredericia. For Landsoldatens Vedkommende havde Bissen erindret sig den første moderne Statue, han havde set, Rauchs Statue af Napo-

leons Overvinder, Blücher, i Berlin, Relieffet minder om Raffaels Maleri af Kristi Gravlæggelse i Villa Borghese ved Rom.

Hermed være dog ikke sagt, at kun Skikkelserne af Virkeligheden har blivende Betydning i Bissens Kunst. Tværtimod, Kænnen i Billedhuggerens Virksomhed er Studiet af den nøgne Menneskeform, og Bissen vedblev gennem hele sin Levetid at udføre nøgne Figurer, deriblandt saa karakterfulde og fint eller djærvt bevægede som Staturerne af »Den vrede Akilles« og »Den saarede Filoktet«. Men det er som Skildrer af Virkeligheden, Bissen er banebrydende i dansk Billedhuggerkunst. Hvor banebrydende han var kan man skønne af nogle Ord i et Foredrag fra 1844 af hans Ven Kunsthistorikeren Høyen. Heri bebrejdede Høyen sine Landsmænd, at de ikke havde benyttet Thorvaldsen til at fremstille Nationens Førere. »Vi havde ikke en af vore berømte eller fortjente Mænd saa kær — hed det i Foredraget —, at den største europæiske Kunstner, vor egen Landsmand, kom til at sætte ham et Minde«.

Det blev saa Bissen, der i Halvtredserne og Tredserne af forrige Aarhundrede skabte en Række Billeder af fremragende danske Mænd og Kvinder: Frederik VI i Frederiksberg Have, Oehenschläger foran Det kgl. Teater, Johanne Luise Heiberg i Teatrets Foyer, Frederik VII til Hest foran Kristiansborg, H. C. Ørsted i Polyteknisk Læreanstalts Gaard o. a. Og sit Liv igennem, men navnlig i sine senere Aar, udførte Kunstneren en overordentlig Mængde Portrætbuster. Statens Museum ejer mer end 100. Det er et ganske enestaaende Galleri af livfuldt eller skælmsk opfattede Personligheder, Nationalliberalismens Kvinder, dens ledende Politikere, Videnskabsmænd, Kunstnere, Digtere og Embedsmænd.

Ære være Grækenland, og Ære være den græske Kunst. Men man efterligner nu engang ikke Grækerne ved at efterligne deres Kunst. Først naar Kunsten bæres oppe af Samtidens Liv og løfter sig sejrrig over den som Bissens Landsoldat, først da har Kunsten skabt noget, der kan sammenlignes med græsk Kunst. I den Forstand har Bissens Virkelighedskunst været mere »græsk« end Thorvaldsens.

Herman Vilhelm Bissen, f. i Slesvig By ¹³/11 1798, gik i Borgerskolen der. 1816—23 paa Kunstakademiet i København, modtog 1823 Akademiets store Guldmedalje, opholdt sig 1824—34 i Udlandet, mest i Rom, 1840 Professor ved Akademiet i København, † i København ¹⁰/8 1868.

(Høyens Skrifter ved Ussing.)

A. P. BERGGREEN

ANDREAS PETER BERGGREEN.

1801—1880.

AF HORTENSE PANUM.

UDEN i egentlig Forstand at være nogen fremragende Tonemester hører *Berggreen* til de Musikere, der ikke kan forbigaaes, hvor dansk Tonekunst kommer paa Tale. Allerede i sin Egenskab som *Weyses* Elev og som *Gades* og *Heises* Lærer er han et uundværligt Led i Kæden, men det, der egentlig stiller ham paa sin Plads i dansk Musikhistorie, er hans mangehaande Forsøg paa at *opdrage* og *rettede den musikalske Smag* indenfor Fædrelandet.

Ad tre Veje søger han at faa det danske Folk i Tale, nemlig ud fra *Kirken*, ud fra *Skolen* og ved at opsamle og bekendtgøre, hvad der i Folkemunde endnu lever af *Middelalderens Visemelodier*. De tre Værker, der i saa Henseende blev hans Virkemidler, ere:

1) *Melodier til Psalmebogen*, hvormed han lægger Haand til den Reform, der midt i det 19de Aarhundrede af den danske Gejstlighed forsøges for at genoplive den i Rationalismens Dage næsten helt forstummede Menighedssang. Ved dels at søge tilbage til den protestantiske Kirkes gamle Melodier og ved dels at søge Hjælp hos de bedste af sine indenlandske Kunstbrødre: Gade, Hartmann, H. Matthisson-Hansen, Gebauer og Rung, hvortil endnu lagdes en Række egne Sange, lykkedes det Berggreen at tilvejebringe en Samling, der trods de mere og mindre berettigede Angreb, der i Aarenes Løb har været rettede imod den, i fuldt Maal har opfyldt sin Hovedhensigt: *at skulle tilføre den danske Kirke et nyt Materiale af værdifulde og levedygtige Melodier*. Blandt de Melodier, der skyldes Berggreen selv, er flere blevne saa folkeyndede, at de endnu regnes for uundværlige ved den danske Gudstjeneste (Eks.: »Kirken, den er et gammelt Hus«, »Lyksalig, lyksalig«, »Krist stod op af Døde«, »Den yndigste Rose er funden« o. fl.).

2) *1½ Sanghefter til Skolebrug*, der vare et naturligt Resultat

af hans Skolevirksomhed (som Sanglærer). Materialet til en Skole-Sangundervisning havde man hidtil savnet. Berggreen var i denne Sag den første, der statuerede et Eksempel. Da kun det bedste forekom ham godt nok til Dannelse af Ungdommens Smag, samlede han paa engang sit Stof sammen fra de store udenlandske Tonemestre: Haydn, Mozart, Mendelssohn o. fl. og fra de indenlandske Komponister, hvis Melodier allerede paa Forhaand var paa alle danskes Læber: Schulz, Kunzen, Weyse o. fl. En Del Melodier tilføjede Berggreen igen her selv, ligesom han ogsaa hidrog ved at udsætte samtlige Sange for 2, 3 og 4 Stemmer.

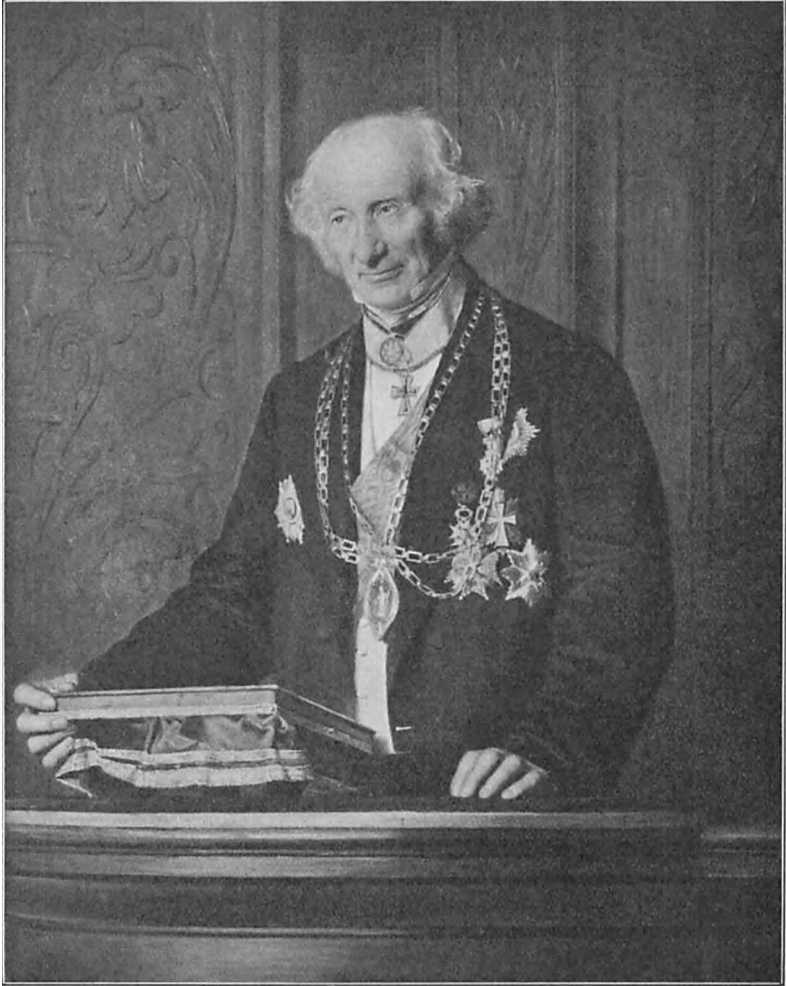
3) *Den store Folkevisesamling*, der ikke alene omfatter danske Folkemelodier, men som, takket være de mange Bidrag, Berggreen modtog udefra, voksede op til at blive et Kildeværk for alle Lande. At et Værk af denne Art ikke kunde blive uden Lyde, siger sig selv. Til at prøve Ægtheden af saa mange fra Nær og Fjern indsamlede Opskrifter behøvedes der en Historikers Fortrolighed med de gamle Tiders Toneforbindelser, og en saadan besad ved Berggreens Tid ikke ret mange Musikere. Særlig imod Berggreens kritikløse Gengivelse af de sent indsamlede *danske* Visemelodier har den nyere Tids Forskere rettet begrundede Angreb. Trods alt er Berggreens Folkeviseværk dog et betydningsfuldt Moment i dansk Musikhistorie, thi med det vakttes for første Gang i *større* Maalestok Interessen for ude paa Landet at allure Almuende Melodier, der ellers inden lang Tid upaatvivlelig vilde være svundne helt af Minde.

Berggreen var ogsaa en flittig Skribent. 1836 grundede han en »*Musikalsk Tidende*« og 1876 udgav han *Weyses Biografi*.

Andreas Peter Berggreen, f. i København $\frac{2}{3}$ 1801, gik i Frederiksborg lærde Skole, Student 1819, valgte det juridiske Studium, men opgav det for Musikken, 1838 Organist ved Trinitatis Kirke, 1843 Sanglærer ved Metropolitan-skolen, stiftede samme Aar Haandværker-Sangforeningen, 1858 Professor, 1859 Sanginspektør for Landets Skoler, † i København $\frac{2}{11}$ 1880.

(C. Skou: Andreas Peter Berggreen, et Mindeskrift. 1895).

Carl Bloch pinx.

JOHAN NICOLAI MADVIG.

1804—1886.

Af K. F. KINCH.

DET er Kjøbenhavns Universitets Firehundredaars Jubilæum. Ved Hovedfesten den første Dag i Frue Kirke, den 4. Juni 1879, skal Madvig holde Talen. Det er netop 50 Aar siden, at han blev udnævnt til Professor ved Universitetet: hans Syn er stærkt svækket, og allerede i en Række af Aar har det været vanskeligt for ham at varetage hele sin Gjerning. Det var dog en Selvfølge, at han, Universitetets ypperste og mest ansete Videnskabsmand og dets ældste Professor, maatte være dets Rektor i dette Aar og dets Repræsentant ved Højtidelighederne. Carl Blochs bekjendte Maleri, som omstaaende er gjængivet, viser os Madvig paa Universitetets Talerstol ved Jubilæet: den høje Skikkelse, det tankefulde Hoved med det milde Udtryk.

I den store Forsamling, Madvig har foran sig, af Højskolens Lærere, dens nuværende og tidligere Elever, Politikere o. a., har hele det ældste Slægtled af studerede Danske hørt hans Forelæsninger. Allerede sex Aar efter at han havde siddet paa Skolebænken, var han, der var kommet fra et ret fattigt Hjem og skyldte sin egen Dygtighed alt, bleven ansat som Universitetslærer. Herved var ikke blot hans Livsbane bleven bestemt; men den specielle Retning, som hans videnskabelige Studier allerede fra Begyndelsen af hans Studenterdage havde taget, var bleven yderligere befestet og udpræget. Hans Embede medførte, at han Aar ud, Aar ind holdt Forelæsninger og Eksaminationer i og paa Latin til den saak. Anden Examen, som alle Studenter maatte tage, og til filologisk Embedsexamen. Hertil kom, at han som Professor eloquentiæ (fra 1829) tre eller senere to Gange om Aaret, ligeledes paa Latin, skrev Programmerne ved Universitetets Fester. Ved Siden af denne Universitetsvirksomhed udarbejdede og offent-

liggjorde han større Værker. Produktiv, selvstændig og allerede tidlig en Mester i sit Fag fik han snart et udmærket Navn i Udlandet; og her hjemme opnaede han tidlig stor Anseelse ikke blot ved sine Skrifter og ved den Interesse, hans Forelæsninger vakte, men ogsaa ved sit Frisind og hele sin Personlighed. I dette første Afsnit af hans Virksomhed samlede hans videnskabelige Produktion sig hovedsagelig om de romerske Forfatters, navnlig Ciceros, Fortolkning og Kritik og om romerske Statsindretninger. Hans Hovedværker i denne Tid er de to Bind akademiske Smaaskrifter (1834 og 1842) og Udgaven af Ciceros Skrift De Finibus (1839) med Madvigs mønstergyldige Textbehandling og righoldige Commentar. Dernæst hans latinske Sproglære (1841) og hans græske Ordføjningslære (1846), begge oversat paa mange fremmede Sprog, og flere Afhandlinger af almindelig sprogvidenskabeligt Indhold.

Det yngre Slægtled af de Studerende har modtaget sin Skole- og første Universitetsuddannelse efter den Ordning, Madvig først havde taget Ordet for og faaet gennemført. Hans Virksomhed ved Anden Examen havde, allerede i 1832—33, ført ham ind paa en Undersøgelse af den højere Undervisnings Opgave og Midler. I Modsætning til den foreldede Betragtning af den græsk-romerske Verden og dens Sprog som en Mønsterverden gjorde han det rette historiske Synspunkt gjældende, ligesom han forstod de nyere Sprogs og Naturvidenskabens Betydning. I 1844 kom en foreløbig (fra 1850 endelig) Undervisningsplan, og Madvig blev faa Aar efter Undervisningsinspektør.

Aktiv Politiker blev Madvig under de urolige Forhold efter Frederik VII's Regeringsstiltrædelse. Da Reskriptet af 28. Januar 1848 stillede en Fællesforfatning i Udsigt, hvorved Hertugdømmerne skulde have lige saa megen Indflydelse som hele Kongeriget, skrev Madvig i Fædrelandet (4. Februar) en Artikel, hvori han med Styrke og Alvor traadte op mod en Ordning, hvorved det danske Folks Ret opofredes. Denne Artikel gav Stødet til den Bevægelse, der kom til Udbrud i Martsdagene. I Oktober s. A. blev Madvig i sin Hjemstavn, Bornholm, valgt til Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling og indtraadte kort efter som Kultusminister i Novemberministeriet. I denne Stilling, hvori han blev i over tre Aar, tog han levende Del i Forhandlingerne om Grundloven, hvor han tilraadte Etkammersystemet, og derefter i den lovgivende Virksomhed i de første Rigsdagssamlinger.

Sønderjyllands Stilling ønskede Madvig ordnet paa den Maade,

at den danske Del udsondredes og i Lovgivning og Administration forenedes med Kongeriget, medens Sydslesvig knyttedes sammen med Holsten. Efter Sejren ved Isted mente han, at Tiden var kommen til et Forsøg paa at gennemføre denne Sag, hvortil man kunde vente Englands Støtte. Et udførlig begrundet Forslag, som han herom indgav til Statsraadet (¹³/₁₀ 1850), fandt desværre ingen Tilslutning hos hans Kolleger, og Bluhmes Overlagelse af Udenrigsministeriet i Slutningen af 1851 gjorde Ende paa ethvert Haab hos ham om at gennemføre Sagen.

Madvig udtraadte da af Ministeriet, vendte tilbage til sin videnskabelige Virksomhed, blev paa ny Professor ved Universitetet, hvor han optog Græsk i større Omfang end før, og blev atter udnævnt til Undervisningsinspektør. I denne anden Periode er Madvigs Hovedarbejder hans tekstkritiske Studier til den romerske Historiker Livius (1860) og hans Udgave af denne Forfatter (1861—66); endvidere hans »Kritiske Optegnelsesbog« (Adversaria; 1871—81) og endelig den romerske Stats Forfatning og Forvaltning (1881—82). Til denne Tid hører hans Forelæsninger over græsk Literaturhistorie og hans Afhandling om den dramatiske Poesis Frugtbarhed hos Athenerne. Stor var den Indflydelse, som han i denne Tid, ligesom tidligere, udøvede paa de Studerende og paa Undervisningen i de lærde Skoler. Til hans Disciple ved Universitetet hører Westergaard (før 1848), Lyngby, V. Thomsen, Wimmer og Normanden Bugge.

Med sin Udtrædelse af Ministeriet i 1851 havde Madvig ingenlunde trukket sig tilbage fra det politiske Liv. I 1852—53 var han Folketingets Formand, i 1856—63 Præsident i Rigsraadet; endvidere var han i en lang Aarrække Medlem af Landslinget, og til det sidste vedblev han med, under politiske Kriser, at offentliggøre Brochurer. Partimand blev Madvig, med sin selvstændige, overlegne Natur, aldrig.

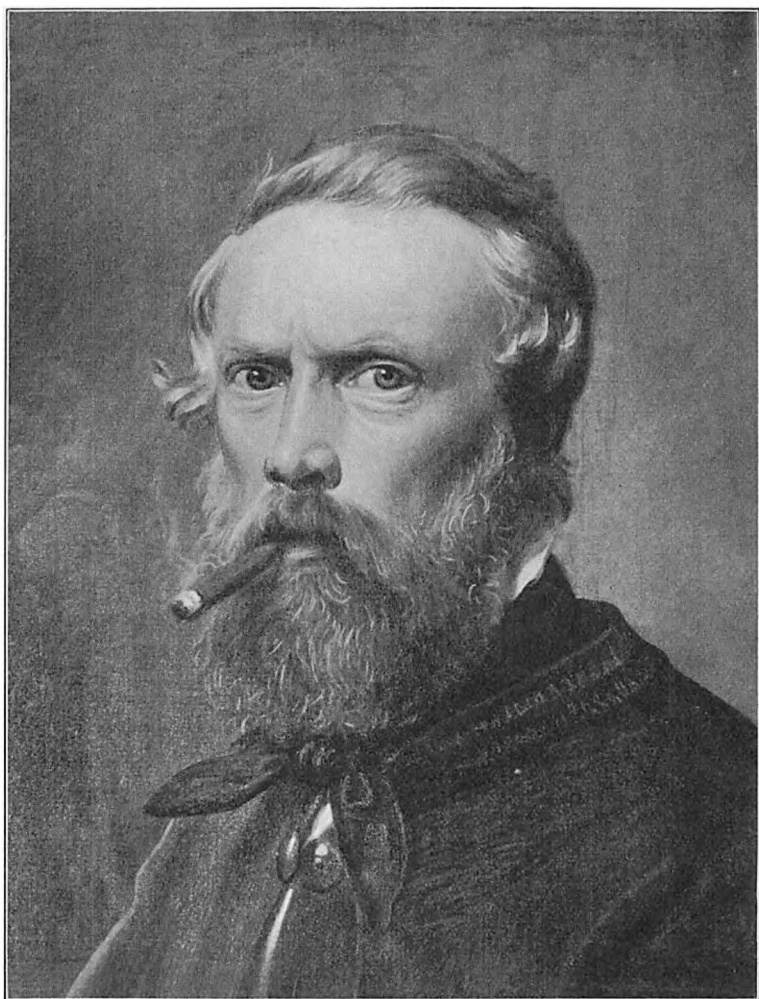
I 1884—85 dikterede Madvig sine Livserindringer, som blev udgivne 1887 efter hans Død. Skriftet er af Vigtighed ved Skildringen af Madvigs Samtid og de Personer, hvormed han traadte i Berøring, og ikke mindst ved de Oplysninger, det giver om ham selv.

Mest betegnende for Madvigs Evne var hans kritiske Skarpsind og logiske Klarhed, der førte til hans strenge Methode i Undersøgelserne. Gjennem utrættelig Iagttagelse af sproglige Fænomener naaede han frem til Reglen, og denne fremsattes med den

største Klarhed og Bestemthed. Ogsaa som Textkritiker anvendte han samme methodiske Strenghed. Haandskrifterne sondredes i Familier, og af disse udfandt man igjen de ældste og oprindeligste, som saa lagdes til Grund for Textbehandlingen. Madvigs Hukommelse var fænomenal, hans Belæsthed i Oldtidsskrifterne af meget vidt Omfang, hans Viden af usvigelig Sikkerhed. Han havde derfor en saadan Helhedsopfattelse af den græsk-romerske Tid, som vist sjældent er naaet. Dog havde han mindre Interesse for Archæologien. Først i en fremrykket Alder besøgte han Rom og udtalte ved sin Tilbagekomst, at han nu som før betragtede Oldtidsskrifterne som den væsentligste Kilde til Kundskab om Oldtiden. Han var ikke egentlig veltalende; men dog hørtes hans Foredrag med lydløs Opmærksomhed og var i bedste Forstand aandfulde ved det lodige, originale Indhold og ved den fine Kunst, hvormed han fra Slutning til Slutning naaede til Resultatet. Og hvem af hans Tilhørere vil nogensinde glemme, hvorledes han i sine Gjengivelser af Oldtidens Forfattere gennem sin dybe Forstaaelse næsten gjorde sig til ét med dem: hans Oversættelser af Aristophanes var rent aristophaniske, hans Foredrag af Demosthenes virkede ved livfuld Veltalenhed. Vægtig og klar var endelig hans Tale ved Universitetets Jubelfest, hvori han behandlede de principielle Spørgsmaal om Universiteternes og særlig det kjøbenhavnske Universitets Forhold til inden- og udenlandsk Videnskab, til Folkeoplysningen og til den nationale Litteratur. Som Menneske var Madvig præget af den største Humanitet og Hensynsfuldhed, selv overfor de yngste Studenter, samt af en fin Takfølelse, der bevirkede, at hans Optræden i de forskjelligste Situationer altid vakte udelte Sympathi og Beundring.

Johan Nicolai Madvig, f. i Svaneke $\frac{7}{8}$ 1804, Student fra Frederiksborg 1820, cand. philol. 1825, Magister 1826, Docent i latinsk Filologi s. A., Lektor i Filologi 1828, extraordinair Professor 1829, Universitetsbibliothekar 1832—1848, Medlem af Videnskabernes Selskab 1833, dets Præsident 1867—86, Undervisningsinspektør 1848, Kultusminister 1848—51, Medlem af Rigsdagen indtil 1874, Professor ordinarius 1851—79, Universitetets Rektor 6 Gange, sidst 1878—79, Ridder af Elefanten 1879, Geheimekonferensraad 1881, † Kjøbenhavn $\frac{12}{12}$ 1886.
(Biogr. Leks.)

Const. Hansen pinz

CONSTANTIN HANSEN.

1804—1880.

Af SIGURD MÜLLER.

FRA sin tidlige Ungdom og til op imod Oldingecalderen sad Constantin Hansen i trange Kaar; ogsaa paa anden Vis faldt der udenfra kun fattigt Lys over hans Liv. At faa det store Publikum og den tonegivende Kritik rigtig med sig lykkedes ham aldrig; fra Magthavernes Side nød han kun ringe Støtte og Opmuntring.

Ni Aar i Rom var for ham i dybere Forstand end for nogen anden af de store danske Kunstnere en Studietid. Hvad han vilde, var at naa frem som Historiemaler paa Grundlag af Antiken og i dens Aand; i den klassiske Oldtids Kunstværker saa' han det højeste Skønhedsideal, og en Genspejling deraf fandt han i de Mennesker, som rørte sig under Sydens højt hvælvede Himmel. Saa fordybede han sig med inderlig Andagt i Gude- og Hellestatuerne fra de gamle Dage, søgte at gøre sig til Herre over deres Form og dennes Indhold, at tilegne sig dens Sprog i fuld Forstaaelse af dets Tonefald, tegnede efter dem, lærte dem udenad; i Reliefferne og Malerierne — et helt Aar tilbragte han i Neapel og Pompeji — aabenbarede de sig for ham i Samkvem med hinanden, i talende Bevægelse, i dramatisk Handling. Saa vandrede han med sin Skitsebog eller sine Malegrejer om i Byen og dens Omegn og førte, hvad han havde optaget i sig paa sin Færden mellem Kunstværkerne, over i levende Form, skønne Mænd og Børn — ikke saa tit skønne Kvinder —, Enkeltfigurer og Grupper, snart i Hvile, snart i livfuldt Røre, i Arbejde eller Leg. Og saa omkring mellem Ruinerne og ude i Campagnen. Hvad han hentede sig dér og gav Efterslægten i Arv af smaa, let og hurtigt malede Studier af nyere, hører til Nytdiskunstens dyrebareste Klenodier. Trofast og overlegent dygtigt gjorde som de bedste af Eckersbergs tilsvarende

Ting og paa ganske anden Vis besjælede end disse staae de som Udslag af en Emnetilegnelse, der ene kan tænkes mulig, hvor Kunstneren er dybt i Slægt med den Aand, der endnu klinger fra de gamle Dage.

Man har efterhaanden faaet Øjnene op for, at Const. Hansens Studier gennemgaaende er bedre end de Malerier, som er udførte efter dem; under den endelige, mindre »hensynsløse« Udførelse er mere eller mindre af den oprindelige Friskhed og Duft gaaet tabt. Mindst vistnok i det noksom kendte udmærkede Billede af Op-læseren paa Moloen ved Neapel, hvor de mange herligt grupperede og livfuldt bevægede Figurer tilsammen danner et Folkelivsbillede af stor Skønhed.

Den Tanke, hvoraf Constantin Hansens Hovedværk fik sit Udspring, er ikke oprindeligt født i ham selv; det var den udmærkede Dekorationsmaler Hilleker, der undfangede Ideen til den sammenhængende Udsmykning af Københavns Universitets Forhal. En Fællesplan blev lagt, og foreløbige Skitsetegninger udførte; Hilleker besørgede Inddelingen af Vægfladerne, Constantin Hansen udkastede Figurkompositioner. Forberedelserne tog mere end et Aarstid; der blev gjort meget omfattende og grundige Studier saa vel mellem Pompejis Ruiner som i Musæerne; alt skulde hvile paa antikt Grundlag. Saa blev de færdige Tegninger indsendte til højere Vedkommende og godkendte; Kunstnerne drog hjem og gav sig i Færd med det endelige Arbejde. Langsomt udviklede det sig og skiftede efterhaanden til en vis Grad Karakter. Fra første Færd havde Tanken været den, at Hillekers Del, det arkitektonisk-ornamentale, skulde haft Overvægten, men længe varede det ikke, før Constantin Hansen fik det store Læs at drage, den største Sejr at tilkæmpe sig.

Som rimeligt er, naar Talen er om Udsmykningen af en Universitetsbygning, er det Pallas Athene, Gudinden for Visdom og for den Kundskab, der baner Vej dertil, som er tagen til Hovedfigur i Billedrækken; næst hende den anden vældige Aandslivets Guddom, Lysets og Sangens Drot, Føibos Apollon. Otte store Kompositioner, alle med Emner fra den oldhellenske Sagnkreds, er maalede al fresco, det vil sige med Farver, som lægges umiddelbart paa den vaade Kalkpuds og trænger ind i denne; dertil kommer en Rigdom af Friser og mindre Billeder, udførte graat i graat, altsaa nærmest som Penseltegninger. Paa Midtvæggen over for Indgangen fra Frue Plads vises Athene, der giver

Liv og Sjæl til Mennesket, som Prometheus har dannet af Ler. Til venstre ser vi Athene, som hun, udsprungen af Zeus's Pande, for første Gang viser sig i Gudernes Kreds, til højre staar hun i Kappelstrid med Poseidon om, hvem der skal være Attikas Værneguddom. I et fjerde Hovedbillede rører Apollon sin Strengelæg til Husvælelse for den lænkede Prometheus; i et femte løser Herakles Kæmpen fra Klippevæggen. Et sjette Maleri fortæller om Apollons Vædekamp med Marsyas; det syvende, Apollon som Spaadomsgud, er i Aarenes Løb blevet saa ødelagt, at det har maattet afløses af et nyere. I Loftet ses en svævende Eos, Morgenrødens Gudinde; mellem de graat i graat malede Fremstillinger kan nævnes Scener af Psyches Historie samt af Sagnene om Herakles og om Argonauterne.

I Aarenes Løb ødelagte, af anden Haand fornyede, bærer Billederne dog herligt Vidnesbyrd om deres oprindelige Fremstillers stærke og rige Aand, om hans Sans for Storhed, Skønhed og liflig Sæmmenspil af Linierne, om hans dybe Fortrolighed med det bedste, der er levnet os fra Hellas' gyldne Dage. Rosen, der i levende Live blev ham til Del fra Pressens og fra Almenhedens Side, var kun betinget. En Anke, der ideligt kom igen, var den, at Figurernes Ansigtsudtryk var fattigt, og ugrundet var den ikke; Const. Hansen er, uden for nogle Portrætbilleder, mindst af alt Fysiognomiker. Men uretfærdigt var det dog, naar man over denne Mangel oversaa det ægte dramatiske Liv, der var frembragt ved Grupperingerne og de enkelte Figurers Bevægelser og den rene klassiske Stil, hvoraf det hele var præget.

Efter Aaret 1854 udførte Constantin Hansen intel Værk af tilsvarende Betydning; han var den Gang dog kun halvhundrede Aar gammel og havde endnu seks og tyve Aar at arbejde i. Iøjnefaldende aandssvækket eller meget legemssvag blev han aldrig; hvad var da Grunden til den tidligt begyndende Nædgang?

Først vel den, at Mesteren i de mange Aar havde levet sig saa fast ind i græsk Følelsesliv og Stil, at han nu ikke kunde komme løs deraf og frem ad andre Baner — og af oldgræske Opgaver frembød der sig nu ikke flere. Dernæst havde hans lange Syslen med det monumentale Freskomaleri saaledes omdannet hans Farvesyn og i den Grad givet hans Pensel Klods om Skaffet, at Staffelimaleriet med dets Finhed og Rigdom i Toner og Overgange var blevet ham fremmed.

To Hovedværker nævnes, »Ægirsgildet« fra 1858 og »Den

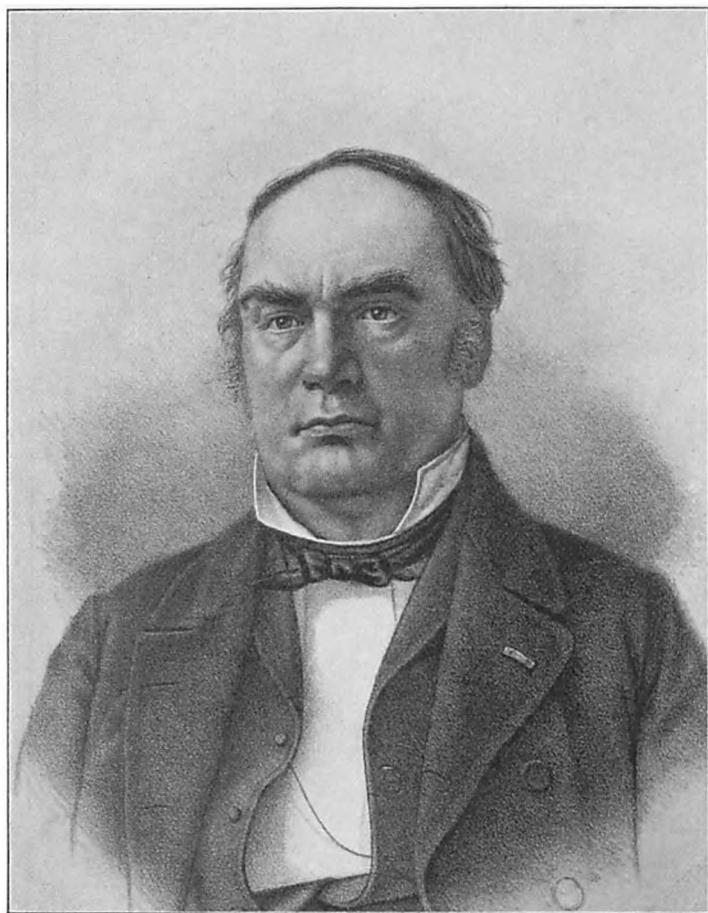

grundlovgivende Rigsdag«, fuldendt 1865. Kun Danskere — for hvem disse mægligt store Billeder har »Affektionsværdi« — vil kunne bære over med deres let paaviselige Mangler, deres, især for Rigsdagsbilledets Vedkommende usammenhængende Komposition, dens Mangel paa Liv og talende Udtryk i Hovederne, deres snart grelle, snart grumsede Farve, deres i mange Partier helt ubehjælpssomme Foredrag. Vi, Kunstnerens Landsmænd, vil forslaa og glæde os over en Kraftkarl som Tor. Og over mange af Figureerne i Rigsdagsbilledet er der noget af det, der slaar et Portræt fast som historisk. Noget lignende kan hævdes med Hensyn til ikke faa Enkeltportrætter fra Kunstnerens senere Periode — Bindsbøll, Grundtvig og flere. Om hans i Tiden efter Universitetsfreskerne malede mytologiske Billeder og Altertavler er der mindre godt at sige, bortset fra, at de endnu vidner om Ærbødighed for Opgaverne og om aldrig helt svigtende Sans for monumental Holdning. De, der var at se paa de akademiske Udstillinger, mødtes da med Ligegyldighed; Pressens Spasmagere øvede deres Vid paa dem. Naar vi nu lejlighedsvis faar dem at se, tager vi Hatten af i Ærbødighed for ham, der blev Invalid i Kampen for det, der var ham højest og helligst.

Carl Christian Constantin Hansen, f. i Rom $\frac{27}{11}$ 1804, uddannedes til Bygmester, gennemgik senere Modelskolen, vandt de to Sølvmedaljer 1826 og 1829, opholdt sig i Udlandet (Italien) 1835—44, virkede i Hjemmet som Historie-, Genre- og Portrætmaler, Medlem af Akademiet 1864, Vicedirektør 1873, † $\frac{20}{3}$ 1880.

(Emil Hannover: Constantin Hansen, 1907.)

CASPAR PALUDAN-MÜLLER.

1805—1882.

Af VILH. LA COUR.

INDENFOR den danske Historikerverden var Paludan-Müller en Mand for sig selv — højt agtet paa Grund af sin dybe og omfattende historiske Dannelse, sit skarpe og kritiske Blik, men uden Evne til at danne Skole, skønt han tilførte den historiske Forskning saa meget værdifuldt nyt og i fremtrædende Grad ejede netop Lærerens Sind.

En af Grundene hertil var maaske, at han Størstedelen af sit Liv boede saa fjernt fra Hovedstaden. Til Universitetet knyttedes han først, da han var en gammel Mand; og selv om hans sidste Aar blev frugtbare og rige, var de dog for faa til, at han dybere set kunde præge det hjemlige historiske Studium.

Alligevel staar Paludan-Müller som en af de mest fremragende danske Historikere omkring Midten af det 19. Aarh., det ubetinget største kritiske Geni. Hans hele mandige Kraft, hans strenge Krav til sig selv og sit Arbejde gav hans Ord en Myndighed og Klarhed, som ingen kunde være døv for. Han skrev ikke let og fængslende, saa Hvermand læste hans Bøger; men indenfor den kritiske Undersøgelses Rammer skabte han store Værdier, udkastede nye Tanker, anvendte nye Synsmaader, søgte sig frem, hvor Tvivlene var størst, og opgav nødigt Arbejdet, før han havde vundet en klarere og sikrere Forstaelse.

Var Taagen saa tæt, at intet kritisk Øje kunde finde den urokkelige Kendsgerning, gik han langtfra af Vejen for Hypotesen. Kun skulde Gætningen hvile paa den rolige Overvejelses Grund, og i hans Fremstilling savner man aldrig en ærlig Sondring mellem det faktisk kendte, og det hvortil kun Antagelse havde ført ham.

Dette skarpe Skel krævede hans Respekt for Sandheden. Sandhedens Erkendelse var for ham Hovedsagen. Derfor tog han saa

ivrigt og dygtigt Del i Bekæmpelsen af de slesvig-holstenske Usandheder; de saarede ikke bare hans kritiske Sans, men hans dybe menneskelige Retfærdighedsfølelse. Og gennem hele Paludan-Müllers Værk gaar netop som den røde Traad Kærligheden til Retten og Sandheden.

Det maa i denne Forbindelse fremhæves, at hans mandige Strenghed krævede Sandhedens Dom afsagt *helt ud*. Gjaldt det Fortiden, var denne Dom Historikerens Sag. Paludan-Müller vilde ikke anerkende Udtalelser, som kun flød af Forfatterens »egne Anskuelse og Stemninger«. »Han skal kjæmpe med sig selv for at vinde et objektivt Standpunkt for Betragtningen og Dommen«. Men naar et saadant er vundet, »tør Historikeren ikke være upartisk lige overfor Sandhed og Ret«. Han kendte ikke til »Billighed«. »Den Billighed, der bestaar i at tage noget bort baade af Ros og Dadel, kan ikke overalt give Enhver, hvad der tilkommer ham«. Og dette var Paludan-Müllers Maal.

Naar han selv dømte Fortiden, skød han da ogsaa sin egen Tids Begreber til Side. Kun hans glødende Fædrelandskærlighed krævede gerne sin Ret. Gjaldt hans Studium en fremtrædende Personlighed, klargjorde han sig først Tidens hele aandelige Præg, Personens indre Fysiognomi og Kildernes Karakter. Men saa selvfølgelig dette nu forekommer os, saa stort et Fremskridt betegnede det den Gang. Paludan-Müller var den første danske Historiker, som systematisk og bevidst anvendte denne Metode.

For Paludan-Müller var den historiske Granskning af den største menneskelige Betydning. Gennem Historien blev man kendt med »Menneskehedens inderste Væsen«, saaledes som dette havde aabenbaret sig. Og derved kunde man »ane de Love, hvorefter den evige Fornuft i Menneskelivet skrider frem«, ens Tanke kunde befrugtes, og man kunde dygtiggøres til praktisk Virksomhed.

Den høje, hærdebrede Skolemand. med det strenge, kraftige Ansigt var selv en praktisk Arbejder, og han var dygtiggjort til sin Gerning netop ved sin aarelange, tankerige Syslen med Fortiden.

Caspar Peter Paludan-Müller, f. ²⁵/₁ 1805 i Kerteminde, Student 1822, cand. theol. 1827. Disputerer 1840 med en Afhandling om Kalmarunionen, udgiver »Grevens Fejde« (1853—54), 1853 Rektor i Nykøbing F. 1869—72 udkommer »Studier til Danmarks Historie i det 13. Aarh.«. 1872 Professor Rostgardianus, 1874 udgav han »De første Konger af den oldenborgske Slægt«, † ¹/₆ 1882.

(K. Erslev i »Dansk biografisk Leksikon«. — Joh. Steenstrup: »Historie-skrivningen i Danmark i det 19de Aarh.«, S. 327—343.)

H. C. ANDERSEN

H. C. ANDERSEN.

1805—1875.

Af HANS BRIX.

HAN var lykkelig ved pyntelige Titler og udvortes Hæder; han vedgik det gjerne, og Folk morede sig derover. Blandt alle de Udmærkelser, som han samlede sammen, var der dog ingen, der i Længden, hvor tit han end nævnede den for sig selv, bestandig paa ny kunde faa hans Hjerte til at svulme af Stolthed og Tak. Men der var eet Hædersnavn, som han havde faaet af Vorherre og sig selv, og som han hver Dag i sit Liv følte ny Glæde ved; det var Navnet: *Digler*. Dette at han kunde skabe mikroskopisk Verden, en sindrig, poetisk Organisme, var den dyrebare Gave, som forvissede ham om, at Vorherre var i Himlen og mente det godt med ham. Hvis han havde maattet nøjes med at kalde sig *Forfatter*, saa havde Livet ingen ret Glæde haft for ham.

For at blive udødelig Digler maa man gøre det, som aldrig er gjort før.

Derfor stræbte den romantiske Skoles Mænd at opdage nyt poetisk Land; hele den germanske Jord gennemstregjedes. Medens det 18. Aarhundrede havde samlet sin Evne om at finde det fortræffelige og mønstergyldige i Menneskenes Samfund og fjærne hvad der kunde gøre Skade, sætter det 19. Aarhundredes Førstemænd sig som Opgave at skabe nye Horisonter, opdage ukendte Egne. De fandt i Historien, i Geologien og i Filosofien aabent Land for nye Riger; men H. C. Andersen opdagede indenfor den ældgamle, kendte Kosmos en Verden: *Børnenes*.

For at kunne skrive *for* Børn maa man kunne skrive *om* Børn; at H. C. Andersen kunde det, veed enhver. Han er paa dette Omraade en Realist, en Nyskaber. Børn fandtes vel i Litteraturen ogsaa for ham; men de er som Jesus'erne paa førklassiske

Altærtavler; formindskede Voksne. Med Rette følte Heiberg en æstetisk Uvilje overfor Øhlenschlägers Barnetyper; selv digtede han det voksne i Barnet i et Par af sine Skuespil.

Men H. C. Andersen kunde.

Han forsøger sig frem. Han beskriver den fromme Konfirmand (Rejsekammeraten) og en lille Pige, som han kender godt og hvis Tale han gengiver ordret efter Livet (Lille Ida). Han kender fra Folkeeventyr Barneskikkelser, værgeløse overfor den kæmpemæssige Verden, men beskyttede ved deres taalmodige Uskyld, og han digter — som en Hyldest til sin Veninde, Henriette Wulff — den sommerfuglefine Tommelise. I Den lille Havfrue giver han en Studie, der er i Slægt med Heibergs Overgangstyper.

Efterhaanden som han føler sig sikker, skaber han den ene Barnetype finere og dybere end den anden; han kender de gode, trofaste Børn som Gerda i Snedronningen og lille Tuk; men han veed ogsaa fuldkommen Rede paa tidlig udviklede Drengesom den kloge Kai i Snedronningen; De røde Sko handler om en Piges vanskelige Sind og heftige Væsen, medens det rovdryaglige, hvastandede er understreget i Skildringen af den lille Røverpige. Tankeløse og brutale Børn kender han næsten allfor vel; i Storrene findes de ridsede, og i Hjærtesorg.

Andersen var paa dette Omraade den fineste Kender, der har level, og man undrer sig ikke over, at det er blevet sagt om ham, at han kunde ikke lide Børn. Han forstod deres Adfærd til Bunds og saa allehaande betydningsfulde, fremtidssvangre Tegn der, hvor andre kun fandt Uskyld og Pudsighed.

Hvorledes Andersen skabte sine Eventyr, har han selv mere end en Gang fortalt. Eftertiden har slaaet sig til Ro med, at han til Underholdning for Børnene i de Familier, hvor han kom som daglig Gæst, fortalte hensigtsløse Fabler, som han bagefter nedskrev i den muntre, skødesløse Form, hvori de var blevet til, og at han til Ære for mulige voksne Tilhørere krydrede Historien med en Smule Moral. Hvis det ikke var andet, vilde Eventyrene ikke kunne hævde sig som uefterlignelige.

Inderst i Eventyrene — i dem, som duer — ligger en Stemning, der er saa stærk, at den opfylder Digterens Sind, saa at alt andet lukkes ude. Af denne Stemning faar Eventyret sin Farve fra først til sidst, og denne Farve skifter i de forskellige Tilfælde

gennem alle Mellempulører fra det skæreste skinnende til sort i sort.

Stemningen i Eventyret er fremkaldt af en Begivenhed, ydre eller indre. Denne Begivenhed indeholder en Indledning og en Konflikt; af sine uendelig bevægelige Tankeforbindelser vælger Digteren det Symbol paa Begivenheden, der synes poetisk frugtbar; og nu udvikler han de enkelte Led i Emner, idet han tager Begyndelsen og Midten i den Form, hvori de frembyder sig, medens Slutningen formes i Overensstemmelse med det kunstneriske Krav.

Sproget underordnes fuldstændigt det givne Stof og dets Stemning og bliver derved i en hidtil ukendt Grad rigt paa Overgangsfarver.

I sine Eventyr udtrykker H. C. Andersen alt, hvad der møder ham og bevæger ham: Elskovs Sorg og Glæde; Venskab og Bitterhed; litterære Sympatier og Antipatier. Smaa bitte Episoder fra Fyen og København gøres om til fantastiske Skuespil, og omfattende Syn paa typiske Forhold og Personligheder finder deres uforgængelige Udtryk paa et Par hundrede Linjer. Endelig er han eget Livs Ide ham atter og atter en Kilde til Eventyrfremstilling; frem for alt er det ham en Opgave at udfinde, i hvilket Maal han er overensstemmende med og forskellig fra Typen Aladdin, det udkaarne Geni, som fra ydmyge Barndomskaar vandrer sejrende opad.

Af Andersens litterære Frembringelser er Eventyrene saa højt hævet over det øvrige, at dette ganske fordunkles. Der findes jo talrige Arbejder fra hans Haand, som i sin Tid har gjort Lykke; adskillige lader sig endnu læse med Behag. Men det gode, som disse Ting indeholder, findes i finere og renere Form i Eventyrene, saaledes ofte det sindrige Valg af Emner; og paa mange Punkter træder i disse lyriske, episke og dramatiske Arbejder en kunstnerisk Uskikkethed frem, der ikke lader sig overse. Hvis Digteren ikke havde skabt andet end dette, vilde hans Rang i Litteraturen være omtrent som Fru Gyllembourgs eller Carl Bernhards.

Det er i Kraft af sine Eventyr, at Andersen for sit Navn hæver en universal Plads. Han trykkes ustandseligt, og læses af Millioner. Men for at blive en Digter, der indenfor sit ejendommelige Omraade er et urokkeligt og uopnaaeligt Forbillede, maatte den levende H. C. Andersen gennem alle Aarets 365

Dage taale en uafbrudt Sammenhæng af Sindsfønmelser, der hver for sig havde egen Farve og særlig Oprindelse; man ser hos Folk paa Landet undertiden en under Dagligstueloftet ophængt Sindrighed, der kaldes en *Uro*; den er lavet af Halmstraa og Papirklip, som forbindes med Sytraad. Den hænger aldrig nogensinde fuldkommen stille; der gaar en uafsladelig Skælven og Drejen gennem dens skrøbelige Dele.

En saadan Uro var Andersens Sjæl; han skjælv for hver Svaling eller Luvning, der gik gennem Stuen; han sitrede ud til sin Sjælerod. Papiret og Straaet svajede og gyngede. Og Nerverne de sved.

Men Dagen efter laa der paa Digterens Skrivebord et nyt Eventyr.

Hans Christian Andersen, f. Odense $\frac{2}{4}$ 1805, drog 1819 til København, modtog Undervisning i Sang og Dans, sendtes 1822 til Slagelse lærde Skole, gik derefter i Helsingør lærde Skole, privat dimitteret 1828, opholdt sig i Frankrig, Italien og Tyskland 1833—34, udgav 1835 Improvisatoren og Eventyr fortalte for Børn, 1842 En Digters Bazar, 1846 Liden Kirsten, 1852—53 Historier 1.—2. Saml. og 1855 Mit Livs Eventyr, foretog gentagne Udenlandsrejser. † Rolighed v. Kbh. $\frac{4}{9}$ 1875.

(E. Collin: H. C. Andersen og det collinske Hus. 1882. — H. Schwanenflügel: H. C. Andersen. Et Digterliv. 1905. — H. Brix: H. C. Andersen og hans Eventyr. 1907.)

J. P. E. HARTMANN

Н. Острik plus.

J. P. E. HARTMANN.

1805—1900.

Af HOTHER PLOUG.

DANMARK har haft den Lykke i det nittende Aarhundrede to Gange at have to samtidige, næsten jævnbyrdige store Komponister staaende ved hinandens Side.

Som i Tyverne og Trediverne Kuhlau og Weyse, saaledes stod i Fyrreerne og de senere Aartier ned mod Aarhundredets Ende Gade og Hartmann som ledende Mænd i den danske Musik, hver med sit Felt af Musikens Rige under sig, udfyldende og supplerende hinanden paa en mærkelig Maade. Gade, den fra Fødselen bunddanske — han nedstammede fra jyske Bønderfolk — blev Tyskeren Kuhlaus Efterfølger, Bindeleddet mellem dansk og tysk Musik, den store Kulturbærer, der aabnede de danskes Øren for de store Klassikere, »Symfoniernes Mester i Nord« som Chr. Richardt kaldte ham. Hartmann, der stammede ned fra en tysk Trubadurslægt, som først sent i det attende Aarhundrede vandrede herind, blev Weyses Arvtager, Repræsentanten for den egentlig nationale Musik, den retmæssige Besidder af den danske Tone.

Ogsaa i en anden Henseende var der et Modsætningsforhold tilstede mellem de to store Kunstnere. Medens Gade hørte til de absolute Musikgenier, hvis Musikerbegavelse røber sig tidligt og paa alle Musikens Omraader, navnlig ogsaa paa Udøvelsens, udviklede Hartmann sig langsomt, paafaldende langsomt. Hans første betydende Arbejde, Melodramaet »Guldhornene« fra hans 28de Aar har vel nok det nordiske Tønefald, der udmærker hans senere Arbejder saa meget; men han har ligesom endnu ikke voyet at synge ud af fuldt Bryst. Det var først gennem langvarige og møjsommelige Studier, bl. a. i Stemmeføringens Kunst, at han naaede frem til det Mesterskab, der har gjort hans Værker fra

Fyrre og senere saa kære for Danske, Værker, som Musikken til »Syvsoverdag«, Hakon Jarlsouverturen, Sørgemarschen over Thorvaldsen og »Liden Kirsten«.

Af disse Værker er Ouverturen til »Hakon Jarl«, hvor navnlig den underdejlige Indledning med dens dystre, gammelnordiske Klange gør et dybt Indtryk paa ethvert poetisk Gemyt, opført i Tyskland, nemlig paa en Koncert i Gewandhaus i Leipzig, hvor Hartmann selv dirigerede den. Den modtoges med Velvillie; men det synes dog, som om det tyske Publikum ikke helt har forstaaet netop det i den, der for os Nordboere gør den saa dyrebær; og paa lignende Maade gik det, da Fransz Liszt senere fremførte »Liden Kirsten« i Weimar. De andre to Værker derimod, der begge hører til Hartmanns udmærkede, er kun udførte herhjemme, men er til Gengæld elskede af alle danske. Højest rager vel Sørgemarschen op. Med sin kraftfulde Rytme, Melodiens Oprindelighed og sin Knaphed i Formen er den paa engang et Mesterværk og dog ganske folkelig. Intet Under da, at den er bleven en national Skat, som kun tør bruges, hvor ved en stor Mands Død en Fællessorg griber hele Folket.

I sin Ungdom og første Manddom higede Hartmann som de fleste Komponister efter at vinde Ros og Ære gennem Teatret, det Sted, hvor Komponisterne ret faar de brede Lag i Tale. Han nedlagde et stort Arbejde i de to Operaer, »Ravnen« og »Korsarerne« uden dog at høste Lavrbær derved. Den eneste af hans Operaer, der har vist Livskraft, er »Liden Kirsten« (Tekst af H. C. Andersen); men denne Operas Folkeyndest beror udelukkende paa dens yndefulde Melodier i dansk Folketone, ikke paa dens dramatiske Spændkraft, der er saare ringe. Hartmann skulde nok faa sit Folk i Tale, men ikke ad den Vej. Bedre Held havde han med sin friske og karakterfulde Musik til flere af Bournonvilles Balletter, 2den Akt af »et Folkesagn«, »Valkyrien« og »Trymskviden«, der har opnaaet stor Folkeyndest og bidraget mægtigt til at bevare Interessen for disse tvivlsomme Digtninge.

Hans egentlige Felt blev det store Korværk. Han, der var baade Student og juridisk Kandidat, havde sine fleste og bedste Venner i Studenterverdenen, og efterat Studentersangforeningen var stiftet i 1839, blev han hurtigt dens Formand og dens virkelige Leder, selv under flere skiftende Dirigenter. Evnen til smukt at sammenføje Melodier var alle Dage Kærnen i hans Musikbegavelse, og denne Evne fik nu en rig Lejlighed til at opøves

til et virkeligt Mesterskab. Og hertil kom, at han, der efter Weyses Død blev Mesterens Efterfølger ved Frue Kirkes Orgel, derved kom til at staa i en Slags Stilling som officiel Komponist. Naar det Offentlige ved en eller anden større Lejlighed havde Brug for Toners Medvirkning, laa det nær at henvende sig til ham. Hermed begynder da den Række af skønne Lejlighedsværker, der aabnes med »Weyses Minde« og ender med Guldbryllupskantaten fra 1892, en stolt Række af Værker, til hvilken kommer end flere, der skyldes hans egen Inspiration, saasom »Dryadens Bryllup«, »en Sommerdag«, »I Provence« og »Vølvens Spaadom« foruden mange andre. Det er om denne Række af Lejlighedsarbejder, at det smukt er sagt:

Tit, naar din Kunst ikkun syntes at være
flygtige Stemningers Tolk,
evige Blomster i Krans du til Ære
bandt for dig selv og dit Folk.

Forbausende er det i Virkeligheden, at det saa tit er lykkedes Hartmann, naar det krævedes af ham udefra, at faa Dampen op, saa at Kompositioner, der ere blevne til efter en saadan Kaldelse lyder som om de vare skrevne alene af hans Hjertes Trang. Men Hemmeligheden er den, at han paa en ganske egen Maade levede sit Folks Liv med; han følte med det i Lyst og i Nød, og de Samtidsbegivenheder, han saaledes sattes til at besynge, havde ofte grebet ham om Hjerteroden, inden den officielle Kaldelse kom. Gribende er Kantaten ved Frederik den Syvendes Død. Triste Erindringer har voldt, at den ikke senere er bleven genopført; men selv ved at gennemgaa den paa Noderne i sin Stue røres man ved at se, hvorledes Landesorgen hos ham har forenet sig med Erindringerne fra Martsdagene til et Stemningsbillede, hvis historiske Værdi vil blive vitterlig for alle, naar man engang tager Værket frem igen. En skøn, idyllisk Stemning præger de mindre Kantater ved Studenterbygningens Indvielse, Norgeskantaten og Kantaten ved Kronprinsens Bryllupsfest i 1869, medens Universitetskantaten fra Firehundredaarsfesten i 1879 ved sin monumentale Storhed rager op over alle hans øvrige Værker af denne Art.

Hans Hovedværk bliver dog altid »Vølvens Spaadom«, som han skrev i sit syvogtredstyvende Aar. Sidst i Tredserne havde han den Ærgrelse, at hans herlige Musik til »Trymskviden« blev hen-

lagt, da denne Ballet, i hvilken Bournonville havde sammenhobet næsten hele den nordiske Mythologis Indhold, aldeles ikke kunde holde sig paa Scenen. Han valgte da selv sit Emne og gav sig i Lag med at sætte selve Eddaens dybeste Digt i Toner.

I 1872 fremførtes dette Værk første Gang under hans egen Ledelse og modtoges med en Jubel, der har gentaget sig hver Gang, det senere er bleven opført. I Klange, der aldrig tilforn var hørte i nordisk Musik, males her Oldtidens Undergang og Alfaders Komme til den store Dom. Ingen, der har hørt disse Toner, vil kunne glemme Stykket, hvor Valens Møer stormer forbi, eller Bebudelsen af Dommen: »Saa den Stærke kommer, han som alling styrer«.

Denne stolte Række af Korværker er Hovedsummen af den Arv, Hartmann har efterladt sit Folk. Andet, han har skrevet, vil gnaves af Tidens Tand; hans Symfonier blev alt henlagte, mens han levede, og af hans Romancer og Sangé — et Felt, paa hvilket han blev overfløjet af Heise og Lange-Müller — vil muligen kun de aandelige Sange og Salmerne gaa over til senere Slægter. Men Kantaterne vil, saalænge et nordisk Aandsliv er til, blive fremdragne atter og atter. Thi de bæres af den Inspiration, der har noget af Evigheden i sig.

Og i Historien vil hans Navn blive opskrevet ved Siden af Oehlenschlägers og Grundtvigs som Bærer af det nordiske Aandsliv, der i det nittende Aarhundrede gjorde det skønt at leve i vort lille Fædreland.

Johan Peter Emilius Hartmann, f. 14/8 1805, gik i Borgerdydskolen, Student 1822, Organist ved Garnisonskirke 1824, juridisk Kandidat 1828, Sekretær ved den borgerlige Indrulleringskommission s. A., Lærer ved Musikkonservatoriet 1827, Organist ved Vor Frue Kirke 1843, Musikdirektør for Studentersangforeningen 1843, Æresdoktor ved sit 50 Aars Jubilæum som Organist 1874, † København 10/8 1900.

(C. Thrane: Danske Komponister, 1875. — A. Sørensen: Studentersangforeningen, 1889. — W. Behrens: J. P. E. Hartmann, 1895.)

A. A. BOURNONVILLE

AUGUST BOURNONVILLE.

1805—1879.

Af ARTHUR AUMONT.

DA August Bournonville i sit 69de Aar modtog det Ankerske Rejselegat for Digtere, vakte det Forundring, og kunde man end indvende, at det var mod Legatets Bestemmelse at gives til saa aldrende en Mand som Bournonville, kunde ingen nægte, at han var saa god en Digter som nogen. Før hans Tid var Balletterne en Samling løst forbundne Danse og Optog, men han fyldte sine Balletter med dramatisk Handling og Poesi, han gjorde Balletterne til mimiske Skuespil, han digtede — med ét Ord — Balletter.

Han brød ikke Poesien nye Lejer, han fulgte i sin Balletdigtning med lydhør Sans de vekslende Strømninger i dansk Aandsliv: hans første Balletter, »Victors Bryllup« og »Soldat og Bønde«, traf saaledes nøje den Heibergske Vaudevillesmag, derpaa omformede han Ingemanns historiske Romaner til store historiske Balletter som »Valdemar« og »Erik Menveds Barndom«, saa gik han til Kunstens forjættede Land og hentede som de samtidige Malere en Række brogede Billeder hjem fra Italien som »Festen i Albano« og »Napoli« — den hyppigst opførte af alle hans Balletter — fra Italien vendte han sig efter en Udflugt til Chr. Winthers romantiske Sjælland i »Et Folkesagn«, til Norges stovte Bønder, som Bjørnstjerne Bjørnsons første Noveller havde vakt Opmærksomhed for (»Fjældstuen«), og fra Norge kaldtes han af J. P. E. Hartmanns nordiske Musik, maaske ogsaa noget vejledet af Constantin Hansens oldnordiske Malerier, som »Egirs Gæstebud«, til den nordiske Mytologi, hvorfra han hentede Stof til de to pompøse Balletter »Valkyrien« og »Thrymskviden«.

Ligesom Bournonvilles Balletter var væsenforskellige fra hans Forgængeres, saaledes krævede han ogsaa til deres sceniske Fremstilling helt andre Dansere end de gymnastiske Virtuoser, der

havde udgjort Hovedkærnen af tidligere Tidens Balletkorpser. Han krævede Kunstnere, der, som han skriver i sin »Koreografiske Trosbekendelse«, »stræber efter Idealer, ikke alene i plastisk, men i lyrisk og dramatisk Henseende«, han krævede bevidste Kunstnere, der »fremfor Alt vogter sig for at smigre et blaseret Publikums Forkærlighed for Indtryk, der er fremmede for den sande Kunst«. Han stillede store Fordringer til Danseren, og han selv stod som Danser i første Række; hans Smidighed ejede Ynde, hans Kraft Sjæl, hans Raskhed Lidenskab, hans Spring Begejstring og hans Perfektibilitet Personlighed, og idet han med Nøjagtighed føjede sin Dans efter Musikens Karakter, formede hans mandige Legemes Bevægelser sig til et plastisk Kunstværk. Og ikke alene var Bournonville selv en udmærket Kunstner, men det lykkedes ham ogsaa at danne Skole, at meddele sine Anskuelser, sin Tro til en Kreds af Mænd og Kvinder, der med næsten religiøs Fanatisme svor til hans Fane og førte hans Balletter til Sejr.

Med berettiget Stolthed kunde Bournonville skrive: »Jeg har tilkæmpet Balletten en anstændig Plads i Kunstens Rige og gjort den til en Prydelse for den samme Scene, hvor jeg fordem har set den ringeagtet og forsømt«, og ikke mindst sandt er det, naar han et andet Sted skriver: »jeg har i hele min Virken bestræbt mig for at *revindicere* mine Kunstfæller . . . den Ret, der tilkommer dem«. Maaske kæmpede Bournonville denne Kamp lige saa meget for sig selv som for sine Kunstfæller, men de nød og nyder den Dag i Dag godt af den Kamp for Dansernes borgerlige Agtelse og selskabelige Ligestilling, som han førte fra den første Dag, han kom til Bevidsthed om den Ringeagt, hvormed Dansere for slet ikke at tale om Danserinder betragtedes. Han, der var Danser med Liv og Sjæl, vilde anses som ligeberettiget med andre Kunstnere, han vilde mere endnu, han vilde agtes lige med andre Mænd. Og naar i Danmark den Dag i Dag Dansens Dyrkere, *baade mandlige og kvindelige*, modtages i det bedste Selskab, skyldes det August Bournonville.

August Antoine Bournonville, f. i København ^{21/1} 1805, betraadte første Gang Scenen 1813, kgl. Danser 1823, Solodanser ved den store Opera i Paris 1826—29, ved det kgl. Theater i København 1830—48, 1854 Hofballetmester, 1855—56 Balletmester ved Hofoperaen i Wien, 1856—61 ved det kgl. Theater i København, 1861—64 Intendant for Scenen ved Kongl. Teatern i Stockholm, 1866—77 atter ved det kgl. Theater i Kbh. † København ^{30/11} 1879.

(August Bournonville: Mit Theaterliv I—III.)

J. A. HANSEN.

1806—1877.

Af ERIK HENRICHSEN.

DEn danske Politik siden 1848 har været rig paa Almuepolitikere. Blandt disse indtog J. A. Hansen en fremragende Plads. Han var den første, der uden den Stilling, som enten Fødsel eller et i den aandelige Verden vundet Navn giver, kom til at spille en ledende politisk Rolle. Han var med andre Ord i det politiske Liv den første selvgjorte Mand og den første Bebuder af den kommende demokratiske Tidsalder. Han var ligesom H. C. Andersen en Skomagerson fra Fyen, men i Modsætning til ham, det fremadhjulpne og forkælede Almuebarn, var J. A. Hansen en fuldkommen selvhjulpne Mand.

Han var en stor naturlig Begavelse, der uden Skole eller systematisk Uddannelse tilegnede sig Talerens og Skribentens Evne, og som med en brændende Videlyst og aandelig Vakthed paa bar Bund satte sig ind i alle sin Tids store Kampspørgsmaal, først de religiøse, dernæst de sociale, endelig de politiske og parlamentariske. Der var i den selvkerte Maade, hvorpaa han tilegnede sig Tidens Ideer, noget vist hjemmegjort og nyskabt, der svarede til Tidens nationale og folkelige Ideal og nyskabende Trang. Derved blev han et Forbillede for Almuen under dens Rejsning. Men der var desuden hos ham legemliggjort netop de gode og daarlige Instinkter, der er særlig karakteristiske for Underklassen. Dette skabte en Fortrolighed og Forstaaelse mellem ham og den, som gjorde ham til den store Agitator i Underklassepolitik. Men det gjorde ham tillige i Modstandernes Øjne hadet og frygtet som en farlig Demagog. Det bekendte Ord om »den plebejiske Aands onde Instinkter«, udslynget af Orla Lehmann, havde særlig Adresse til ham.

Klassekampen var i det Hele J. A. Hansens politiske Element. Ligheden var ham vigtigere end Friheden, derfor kunde han,

saalænge den frie Forfatning endnu ikke var gennemført, gaa jævnsides med de liberale Førere, men han maatte skilles fra dem, saasnart de sociale Modsætninger efter 1849 begyndte at trænge ind i Forfatningslivet. Allerede i 1848 tonede J. A. Hansen Flag som Fører i Klassekampen. »For Bonden« var for ham ét med »Mod Studenten«. I sin første offentlige Tale havde han tilraabt Bondestanden denne Advarsel: »Tag Dig i Agt for Dine Venner, tro kun Dig selv!«, og straks ved Valget til den grundlovgivende Rigsforsamling lykkedes det ham at faa Bonderne til at kassere Akademikere, f. Eks. H. N. Clausen.

Den Ufordragelighed, der straks i vort Forfatningslivs Morgen opkom mellem den akademiske Verden og Bondestanden, skyldtes for en stor Del J. A. Hansens bitre og hadske Agitation. Denne Holdning førte ham endog til en vis Tilnærmelse til de reaktionære Godsejere. Han regnede paa Indrømmelser fra dem i Landbo-spørgsmaalene. Godsejernes Reaktion i det konstitutionelle Spørgsmaal kastede ham dog atter tilbage til en Tilnærmelse til det liberale Partis venstre Fløj, repræsenteret navnlig af Monrad. Han var i det Hele en behændig Taktiker, med et praktisk Greb paa at opnaa Resultater paa tværs af doktrinære Synsmaader. Heri var han en Modsætning til Berg. Som Parlamentariker var han i Besiddelse af en rageknivskarp Logik, som han havde tilegnet sig under sin Beskæftigelse med teologiske Stridsspørgsmaal.

Naar han og Grev Frijs i 1866 fandt hinanden i en Overenskomst om den nye Grundlov og i et Forbund mellem »de store og smaa Bønder«, var det for J. A. Hansens Vedkommende atter »Bondevennens« Overvægt i ham og hans Haab om en demokratisk Fæstelovgivning, der førte ham ind paa denne Vej. Han kom nu ind paa en kras agrarisk Politik, der, hvis den havde sejret, vilde have gjort Bondestanden til et reaktionært Parti. Men den slog ikke igennem, ikke mindst paa Grund af den unge Bergs kraftlige Modvirken.

Jens Andersen Hansen, f. 7. 1806 i Odense, Skomagervend 1824, 1835 Meister, fra 1842 Udgiver af »Almuevennen«, Medlem af »Bondevennernes Selskab«, Bestyrelsesmedlem for Valgreformforeningen 1848, Folketingsmand fra 1848, fra 1854 Formand for »Hølbæk Amts Kommunalforening«, stemte imod Novemberforfatningen, Næstformand i »Oktoberforeningen« 1865, Bestyrelsesmedlem af »det forenede Venstre«. Død 1/6 1877.

(J. A. Hansen: Mit Livs Historie og Gjerning i »Almuevennen« 1875—76.)

J. Roed pinx.

HENRIK RUNG.

1807—1871.

Af HORTENSE PANUM.

RUNG var en usædvanlig alsidig Musikerbegavelse. I Ungdoms-aarene var det *Guitarspillet*, han især lagde sig efter og drev til sand Virtuositet; i sin Musik til Hertz's »Svend Dyrings Hus«, »Svanehammen« o. s. v. og i sine danske Romancer aabenbarede han dernæst et saa afgjort Talent for at skrive *dansk lydende Melodier*, at man uden Betænkning kan betegne ham som en af de Tonemestre, hvis Sange den danske Menigmand elsker højest. Folkeyndede bleve især »Herr Peder kasted Runer over Spange«, »Viben vil værge for hver det Sted« (begge af »Svend Dyrings Hus«), »Modersmaalet«, »Gurre«, samt (fra »Svanehammen«): »Fra fjerne Lande kom hun, Dronning Dagmar« og »Til Myklegaard og Spanieland«. — Men var Rung end her saa dansk følende en Sanger som nogen, blev den danske Romance dog ikke det Felt, der frem for alle andre skulde bære hans Navn ned til Nutiden. Det er som *Stifter af Cæcilieforeningen*, at Rung allerførst har Krav paa at mindes. Den første Indskydelse til denne sit Livs vigtigste Daad, fik han, da han i Rom i det siktinske Kapel for første Gang fik Lejlighed til at høre den katolske Kirkes klassiske Toneværker i den traditionelle Udførelse og i de rette Omgivelser. Navnlig de pavelige Sangeres Foredrag af Palæstrinas rene Harmonier gjorde et uudsletteligt Indtryk paa ham, saa det fra nu af blev hans Maal selv engang at maatte kunne gøre sine Landsmænd bekendt med denne Musiks store Skønheder. Et første Forsøg gjorde han allerede efter Hjemkomsten ved med en fortrolig Vennekreds at istandbringe Musikafstener, hvor man til fælles Glæde dyrkede gammel italiensk Kirkemusik og særlig Palæstrina. Lidt efter lidt voksede Kredsen sig større, og 1851 kunde Rung allerede offentlig proklamere Stiftelsen af sin *Cæcilieforening*

og sammes Hensigt: at skulle gøre den gode Musiks Dyrkere nøjere bekendte med det 16de og 17de Aarhundredes klassiske italienske Kirkemusik«. Skønt Foreningen i sine første Leveaar maatte slaas med Modgang af forskellig Art, voksede den sig (især efter at den fra 1857 at regne ogsaa havde optaget Kammermusikken, særlig Madrigalen, paa sit Program) efterhaanden baade stærk og stor, saa den nu omsider har hævet sig op til at være en Hovedfaktor i dansk Koncertliv.

Cæcilieforeningen blev ikke den eneste Frugt af Rungs Ophold i Italien. Samtidig med at han i Rom baade i Kirkerne og i Bibliotekerne fordybede sig i Studiet af de gamle Tiders Musik, tog han nemlig ogsaa Anledning til indgaaende at studere *den moderne italienske Sangkunst*, og dette Studium kom ogsaa hans Fædreland til Gode, da han som Syngemester blev knyttet til det kongelige Teater, og det dermed blev ham betroet at uddanne hele den unge Stab af de vordende danske Operasangere og -sangerinder. Der træffes blandt disse Operalever flere, om hvis Navn der endnu staar Glans, saasom *Peter Schram*, *Niels Juul Simonsen*, *Fru Gerlach* (dengang Jfr. Bergnehr), *Fru Liebe* (da Jfr. Egense). Rungs Hustru Pauline f. Lichtenstein havde, da hun 1841 blev gift med ham, allerede 3 Aar i Forvejen som fortrinlig dramatisk Sangerinde, fejret sin Debut paa det kongelige Teater, og var altsaa, da Rung blev Syngemester, allerede ude over Elevstandpunktet. — Som Udgiver af et Tillæg til Weyses Korlbog førtes Rung ogsaa ind paa at komponere Psalmemelodier. Bekendte blev af disse bl. a. »Kirkeklokke, ej til Hovedstæder«, »Tag det sorte Kors fra Graven«, »Alt staar i Guds Faderhaand« o. fl.

Henrik Rung. f. i København ^{31/3} 1807, henlevede sin Barndom i Næstved, kom 1825 tilbage til København, hvor først Zinck og senere Weyse og Krossing blev hans Vejledere i Musiktheori, 1828 Kontrabassistelev i det kgl. Kapel. 1834 kgl. Kapelmusikus, 1837—40 opholdt han sig med Understøttelse fra Fonden *ad usus publicos* i Udlandet, navnlig Rom og Paris, 1842 1ste Syngemester ved det kgl. Theater, 1851 stiftede han Cæcilieforeningen. † i København ^{12/12} 1871.

(C. Thrane: Cæcilieforeningen og dens Stifter, 1891).

JOACHIM LUDVIG PHISTER.

1807—1896.

Af EILER NYSTRØM.

HAR den danske Nation haft den Lykke at kunne tælle en Holberg blandt sine dramatiske Digtere, har den danske Skueplads ogsaa gennem Tiderne haft Skuespillere, værdige til at føre den store Digters glimrende Lystspillfigurer frem paa Scenen, skønt der undertiden ikke har været synderligt Brug for dem. Der har under Teaterhistoriens forskellige Tidsafsnit — og mest i den nyeste Tid — været Forfaldsperioder indenfor Holbergdyrkelsen, da Nationens udødelige Digter syntes helt at være sat fra sin folkeopdragende Gerning, og kun i Ny og Næ, oftest ved Fastelavns-tider, fik Lov til at træde i Forhold til sit Publikum. Som om det, han havde skrevet, var Karnevalsløjer til Hobe.

Blandt Holbergfremstillerne staar *Joachim Ludvig Phister* i første Række. Han var Søn af en københavnsk Skolelærer, senere Klokker, og som Dreng en stor Spilopmager, der ved at efterabe sine Omgivelser i Tale og Manerer viste, hvor hans Evner bar hen; ti Aar gammel sendtes han fra Efterskølgens Skole over paa Teatrets Balletskole. Han fik hurtigt en Del Smaaroller, ogsaa i Skuespillet, og da han med stort Bravur gav en lille Dreng i Thaarups »Høstgildet«, var det klart, at der boede et betydeligt dramatisk Talent i ham.

Den fremragende Holbergskuespiller Ferd. Lindgreen tog den lille Ludvig under Vingerne og blev hans Lærer. Atten Aar gammel spillede han Per Nielsen i »Den pantsatte Bondedreng«, men det holbergske Rollefig laa ham derfor ikke aabent. Teatret havde endnu adskillige Kræfter af den ældre Skole, der ikke godvilligt gav Afkald derpaa; derimod savnedes Elskere og Riddersmænd, som Phister, der var ung og saa godt ud, og tilmed paa Ballet-

skolen havde erhvervet pæne Manerer, maatte tage til Takke med. Endelig i 1830 gav han sin første holbergske Henrik i »Mester Gert Westphaler« og Aaret efter i »Maskeraden«, den mest forslagne af dem alle.

I de holbergske Roller byggede Phister videre paa den gamle Tradition, tog Arven op efter Lindgreen, som i sin Tid havde studeret Gjelstrup, hvis Virketid laa saa nær op mod Holbergs egen Tidsalder, at Erindringen om den endnu maatte være levende. Og endnu den Dag i Dag lever Traditionen i Phisters Efterfølger Olaf Poulsen.

Phisters Henrik er berømt og med denne er hans Oldflux og Scapin i nær Slægt. Som en Art Forløbere kreerede han en Række Tjenerroller i forskellige Stykker, først og fremmest Johan i »Ungdom og Galskab«, hvor hans »Falderi-faldera-røde Roser« vakte Begejstring. Phisters Henrik var dog ikke kostumeret historisk korrekt, han var mere sirlig og vel klædt, men Figuren — der i sig selv er en dramatisk Urtype — var ægte holbergske og ægte dansk: paa een Gang naiv og forslagen, skalkagtig, fuld af Liv og væver i Talen; Henrik ved, hvor uundværlig han er i Huset, men Trældomsaaget, der hviler ham dybt i Kødet, lader ham stadig føle Tjenerens Underdanighed mod sin Herre.

Phisters anden store Ydelse i Holbergfremstillingens Kunst var Jeppe, der ogsaa hvilede paa Tradition, men i høj Grad var underkastet hans Skaberevne som Skuespiller. Man har, vistnok med Rette, anket over, at han fremstillede Jeppe mere sympatisk, end Holberg har ønsket det, mere afdæmpet og mindre raa, end Dattidens Bondetyper i Virkeligheden var; alt tyder paa, at Figuren i dens Fremstilling paa den danske Skueplads tidligere havde haft et mere liderligt og fordrukkent Anstrøg. Men Phisters Nydannelse forrykkede ikke dens Midtpunkt. Jeppe's Forestillingsverden var den samme, snæver og jordbunden, blot var Naiveteten mere menneskelig tiltalende, Strengen stemt en Tone finere. Det platte, som i en svunden Tid var en Del af Almuens sande Jeg, men nu virkede frastødende, forstod Phister at gaa let hen over uden at gøre det til Hovedmotiv, men til Gengæld kunde han fremhæve de sande komiske Momenter med stor Styrke. Tilskueren fik noget tilovers for det store Barn med den slemme Kone og den usalige Hang til Flasken. Olaf Poulsen bar aabenbart forstaaet at rykke Mesterskabet endnu et Skridt nærmere end sin Forgænger; uden at tilsætte noget af den Sympati, der uvilkaarligt opstaar om

Figuren, ved han dog at holde den en god Del længere nede i menneskelig Kultur.

Phisters Virkelyst, Trang til at skabe noget nyt, var stor, og Teatret benyttede sig deraf i rigt Maal — halvsvvende Hundrede Roller tildeltes der ham i Aarenes Løb. Med en sjælden Flid arbejdede han sig ind til sine Figurers Kærne, opfattede dem i deres inderste Sammenhæng med sin fint kultiverede Intelligens, og udmejslede i sin Fremstilling Skikkelserne til de mindste Detailler baade i Sind og Skind. Og han kunde fastholde dem med en forbløffende Sikkerhed, saa at den samme Mimik, den samme Betoning faldt ind paa sit bestemte Sted, selv om der laa Aaringer imellem Rollens Udførelse. Som den store Forvandlingskunstner han var, maaske den største, Skuepladsen har ejet, kunde han baade i Stemme og Maske omskabe sig selv paa mangfoldige Maader. Griber man mellem den Mængde baade af lystige og karakterfulde Skikkelser, han har frembaaret for det danske Teaterpublikum, bør man fremhæve hans Don Bazile i »Barberer i Sevilla«, hans Mikkel i »De Danske i Paris«, hans Skriverhans i »Æventyr paa Fodrejsen« og den evige Jøde i »Genboerne«, om hvilken Figur Georg Brandes vidner, at den var »en Sammensmeltning, saa magisk som en heldig Guldmagers, af det burleske og det rædselsfulde til een Støbning af det ædlest Metal«. Men fremfor alle bør mindes hans uforlignelige Klokke Link, en Rolle, som baade han selv og Publikum aldrig kunde blive træt af. Fra Fortiden bæres Bud til os om den vidunderlige Kunst, Phister og Fru Heiberg udfoldede i den lille Vaudeville, der er bygget over et spinkelt Motiv og kræver geniale Skuespillere for at hæve den op over det flove og ubetydelige.

I 1873 tog Phister Afsked med Teatret, men optraadte atter ved Jubelfesten for Holberg 1884. Aaret efter, ved hans tredje Hustrus Skuespillerindejubilæum, viste han sig for sidste Gang paa den Scene, som han havde været knyttet til fra Barnsben og elsket gennem hele Livet. Men Alderen havde mærket ham og hans Kunst; hans »Arv« var en mat Afglans af det, den før havde været, og kun glimtvis kom til Syne en Funke af hans Genis store Lys.

Ludvig Phister havde altid været en enorm Arbejdskraft, og hans fortrinlige Hukommelse havde hjulpet ham til at bære alt det, han villigt lod læsse paa sine Skuldre. Men derfor glemte han ikke at nyde Livet. Han var passioneret Rytter og købte

hvert Foraar en Ridehest, som han alter afhændede ved Sæsonens Begyndelse. Udflugter i Mark og Skov tiltalte hans lyse Natur, og paa Dyrehavsbakken, hvor Lystighedens Bølger gik højt i Kildetiden, var han ingen sjælden Gæst. En senere fremragende Retsembedsmand, der i sin Ungdom var knyttet til Nordre Birk, har fortalt, hvorledes Phister uformodet kunde falde ind i Politivagten paa Bakken, og til stor Moro for de tilstedeværende give sine berømte Kopieringsscener til bedste. Helt op i sin høje Alderdom var han en lystig gammel Herre, fuld af Anekdoter og vittige Indfald; Dr. Edvard Brandes havde i sin fortræffelige Bog om Dansk Skuespilkunst karakteriseret Phisters Henrik'er og analyseret hans Stemmeteknik paa en stringent videnskabelig Maade; han trykkede Underkæben og Tungebenet frem, sænkede Strubehovedet etc. etc. Da den gamle Skuespiller læste dette, udbrød han med et lunt Blink i Øjet: »Er det saadan, jeg bærer mig ad! Det er højst interessant! Det har jeg sandelig aldrig haft Ide om!«

— — —

Henriks værdige Pernille, Phisters tredje Hustru Louise, lever endnu iblandt os. Til Trods for hendes 96 Aar ser man hende nu og da i det kgl. Teaters Parket, glædende sig over den unge Kunst der, hvor hun og hendes Mand saa ofte har glædet vore Fædre.

Joachim Ludvig Phister, f. i København ²⁰/₁₀ 1807, Danseelev ved det kgl. Teater 1817, dramatisk Elev 1821, debuterede ⁰/₁₀ 1825, kgl. Skuespiller 1830, Instruktør 1861, titulær Professor 1873. † i København ¹⁵/₁₀ 1896. Tre Gange gift, første Gang med en Datter af Oehlenschläger; alle hans Hustruer var knyttet til Teatret, men kun den sidste, som endnu lever, fik Betydning som Skuespillerinde.

(Brandes: Dansk Skuespilkunst. — Zinek: Joach. Ludv. Phister.)

H. L. MARTENSEN.

1808—1884.

Af L. Koch.

DET kan være mærkeligt nok at se, hvorledes Skippersønnen fra Flensborg naaede den højeste Plads i den danske Kirke; men Martensen naaede mere end dette; han blev en Teolog, hvis Navn blev bekendt i hele Evropa. Han var en af de Mænd, der førte Udviklingen fremad, da Menneskene havde begyndt at vende sig fra Rationalismens aandelige Fattigdom for at se Kristendommen i hele sin Herlighed og forslaa Naturen og Historien i deres Sammenhæng som Guds Gerning og Styrelse. Han blev stærkt grebet af Øhlenschlägers Digtning, og ved Læsningen af et Skrift af Henrik Steffens fik han endnu medens han gik i Skole »en Anelse om, at der maatte kunne gives en Verdens- og Livsanskuelse, i hvilken alt, hvad der i Tilværelsen har Betydning, Natur og Aand, Natur og Historie, Poesi, Kunst, Filosofi føjer sig harmonisk sammen til et Aandens Tempel, i hvilket Kristendommen er det altbeherskende og allforklarende Midtpunkt«. — I Studenterdagene paavirkedes han af den filosofiske Professor Sibbern, der hævdede, at »naar Kristendommen er Sandheden, da maa Evangeliet ikke blot antages, fordi det staa skrevet, eller fordi det af Kirken er overleveret, ja ikke blot fordi det taler til vor Samvittighed og vort Hjærte, men ogsaa fordi dets Sandhed for Tanken erkendes som Sandhed i dens objektive Virkelighed og Gyldighed i sig selv«. — Ogsaa hos Grundtvig fandt han en storartet Anskuelse af Historien og Menneskelivet som en Kamp mellem Tro og Vantro, Sandhed og Løgn, hvor Lysets Sejr over Mørket stod som et fjærnt Sejrsmaal, og han tilegnede sig for hele Livet hans Opfattelse af Aanden som det eneste virkelige og af Ordet som den højeste af Livets Magter.

I Aaret 1834 rejste Martensen sammen med sin Ven, Juristen F. C. Bornemann til Tyskland. Her var den Gang en stærk filoso-

fisk Gæring. Fr. Hegel havde udarbejdet et mægtigt filosofisk System. Tankens Love var for ham tillige Verdens Love, og Filosofien kunde ved at følge Logikens Veje arbejde sig frem til at forklare det højeste, ogsaa Guds Væsen. Det vilde da vise sig, at i Kristendommen er den fuldkomne Religion givet, vistnok kun i lavere Form som Forestillinger, medens Filosofien nu skulde hæve den til Viden og fuld Forstaaelse. Her skulde altsaa den hidtil forgæves søgte Forsoning mellem Filosofien og Teologien være tilvejebragt. — Mange tyske Teologer var ogsaa blevne Tilhængere af denne Filosofi, og det var intet Under; at Martensen, som han selv siger blev indspundet i den som i et magisk Net; det var jo en saadan Enhed, han i sin Ungdom havde drømt om. Men alligevel blev han ikke Hegelianer. Det blev ham mere og mere klart, at den lovede Enhed mellem Tænkning og Tro ikke var tilvejebragt af Hegel. Denne Naade kun frem til Begreber, ikke til Virkelighed; den Gudserkendelse, der passer for os Mennesker, maatte ikke opbygges paa Tanker alene, men hvile paa en Grundvold af fuldkommen Afhængighed og fuldkommen Hengivelse. Vilde man ikke dette, kom man ufejlbarligt ind i det pantheistiske Ocean, hvor Guds og Menneskets Tanke sammenblandes.

Martensen stod nu paa Kirkens gamle Standpunkt: »Jeg vil tro, for at jeg kan forstaa«, Troen er det første, Erkendelsen det andet. Ingen kender Kristendommen uden den, der staar i et personligt Forhold til den. Al anden Tale om den er utilforladelig Tale. I Troen er alle Erkendelsens Skatte skjulte, og kun ud af Troen udfolder Erkendelsen sig. Men denne Erkendelse skal ikke blot udvikles af Menneskenes Erfaring, saa dens Indhold bliver en Beskrivelse af det troende Menneske. Nej dens Indhold er Guds Aabenbaring i sig selv, og fra ham udgaar al Erkendelse. Det er ham, der giver Troens Vished; det er ham, der aabenbarer sig for mig gennem sit Ord og sine Gerninger: »I dit Lys skal vi se Lys«, og ved dette Lys seer vi en højere Verden, det, der bestaar, naar Himmel og Jord og alt, hvad der hører denne Verden til, forgaar. —

Da han saaledes havde vundet et fast Standpunkt, var det hans Ønske at blive Universitetslærer for at kunne medvirke til en Fornyelse og Foryngelse af de kirkelige Dogmer. Efter sin Hjemkomst begyndte han straks at holde Forelæsninger ved Universitetet, hvor han 1838 fik fast Ansættelse. Disse Forelæsninger fremkaldte en stor og ualmindelig Virkning. Mellem de teologiske Studenter opstod der et livligt aandeligt Røre, og saa

længe han var ansat ved Universitetet, øvede han stor Tiltrækning paa dem.

I denne Tid udkom det ene af hans Hovedværker, »Den kristelige Dogmatik« (1849). De Forelæsninger, han havde holdt, havde han kaldt »den spekulative Dogmatik«. Ordet betegner hans Arbejdsmaade. Spekulationen stiller sig paa det højeste Sted (specula, en Varde) og skuer derfra ud over hele det Stof, der skal behandles og søger at samle og fremstille det i et stort Billede under et Synspunkt. Det er nu 60 Aar efter at Bogen udkom ikke vanskeligt at vise, at det ikke altid er lykkedes, der er mange af de Modsigelser, han har villet forene, der endnu bestandig staar imod hinanden. Det er hans Fordring til en Dogmatik, at den ikke blot skal være kristelig i almindelig Forstand, men den skal være konfessionel, det er den lutherske Kirkes Lære, han vil fremsætte. Dette har sin store Del i den Udbredelse, Dogmatiken fik; der er her i Landet udkommet 4 Udgaver af den, og den er oversat paa næsten alle vesteuropæiske Sprog. Ogsaa her kan det være tvivlsomt, om han altid har truffet det rette. Men det har haft den største Betydning, at der netop den Gang udkom en Dogmatik, der vedkendte sig vor Kirkes Lære og stræbte efter at fremstille den i en saa klar Form, at Bogen ikke blot blev for de Lærde, men ogsaa kunde læses af mange Lægmand.

Da Mynster døde, blev Martensen hans Eftermand som Sjællands Biskop, og det gik ham som hans Formand, han maatte mærke, at Bispestaven kan være et tungt Scepter at bære. Han havde lagt sig ud med det mægtige nationalliberale Parti, fordi han misbilligede den Sprogordning, der blev truffet i Slesvig, og vistnok i det Hele ikke saa synderlig venligere paa hele den politiske Ordning — Liberalismen, som han stadig kalder den — end hans Formand.

Straks efter at han var blevet Biskop, udbrød den store Strid med S. Kierkegaard. Dennes ubeherskede og uretfærdige Angreb paa Mynsters Minde fremkaldtes ved at Martensen i en Prædiken havde prist denne som et Sandhedsvidne. Striden blev ført især fra Kierkegaards Side saaledes, at han søgte at reducere Martensen til en Ubetydelighed. Mere billig er Martensens Dom over ham, naar han ligner ham med et ædelt Instrument, der har en Revne i Sangbunden. Det maa ogsaa indrømmes at de to Mænds Grundanskuelser var saa forskellige som muligt. Martensen med sit høje Begreb om Tænkningen, S. Kierkegaard med sin Paastand,

at Tænkningen kun kan gøre et overfor Mysterierne, nemlig anerkende deres Absurditet. Paa den ene Side den stærke Hævdelse af Kirkens Betydning, paa den anden at Kristendommen er kun for den enkelte osv. Her synes al Forstaaelse eller Mægling umulig.

Ogsaa Forholdet mellem Martensen og Grundtvig blev brudt, og Bruddet blev endnu dybere, da Valgmenighedsloven gennemførtes imod Biskoppernes bestemte Udtalelser og den almindelige Stemning i Menighederne. I det Hele saa Martensen med dyb Bekymring paa den Udvikling, der under den forhadte Liberalismes Herredømme fandt Sted baade i Stat og Kirke, og han var en af dem, der først fik Øje for Socialismens relative Berettigelse.

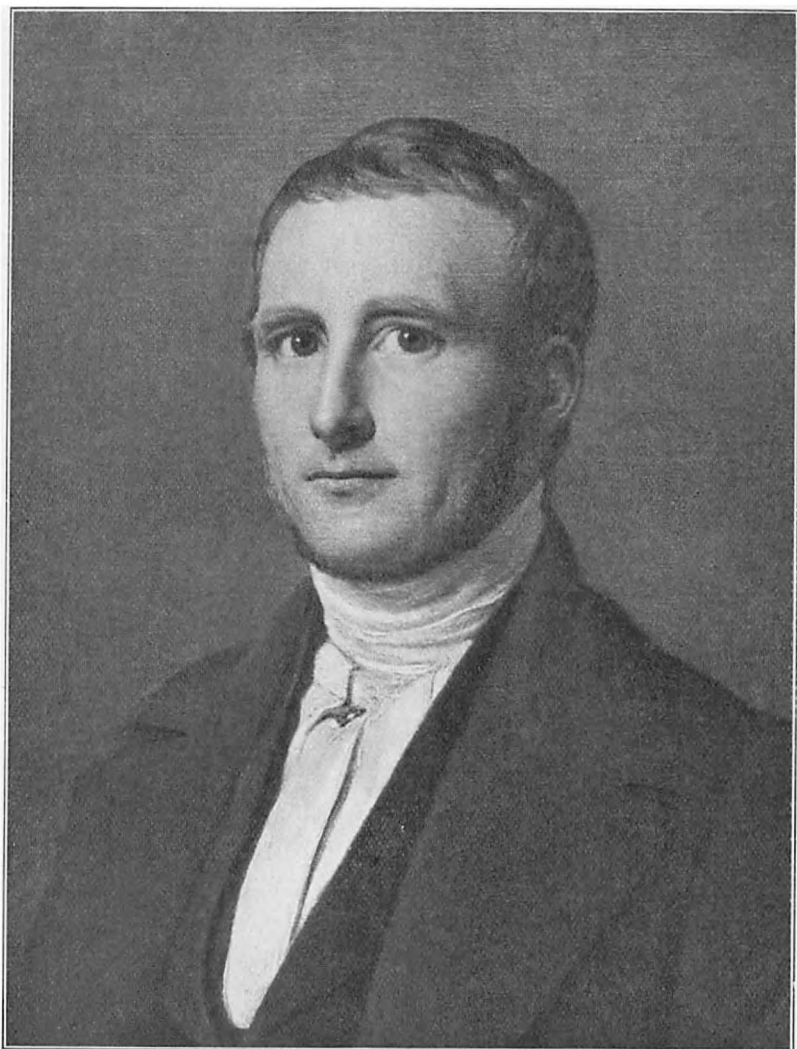
Det var som Visitator, han især kom i Berøring med Menighederne, og her viste det sig, at han, der som faa formaaede at tale »Visdom for de fuldkomne«, ogsaa forstod ved Katekisationerne at tale enfoldigt til de enfoldige. Han var en fortrinlig Prædikant; han betragtede Prædikenen som det højeste aandelige Produkt, et Menneske kan frembringe, og Midtpunktet var altid Jesus Kristus og ham korsfæstet.

Men over sin store Virksomhed glemte han ikke sin Ungdomskærlighed til Videnskaben, og 1871 og de følgende Aar udgav han det andet af sine Hovedværker, »den kristelige Etik«. Ogsaa den naaede langt ud over Danmarks Grænser, og endnu 1892 ender en af Tysklands betydeligste Teologer, F. H. R. Frank, en Lovtale over Martensen saaledes: »Naar vore Præstegaarde, hvad meget var at ønske, ikke blot skulde være Steder, hvor den verdensforløsende Tros hellige Ild næredes og passedes, men ogsaa Hjem for ædel menneskelig Dannelse, saa vil de unge Teologer især blive tilskyndede hertil ved Martensens Dogmatik og Etik«. En saadan Virkning har han ogsaa øvet hos os, og ikke blot i Præstegaardene, men langt uden for dem.

Hans Lassen Martensen, f. i Flensborg ^{19.} 1808, Student fra Metropolitan-skolen 1827, teologisk Kandidat 1832, Lektor i Teologien 1838, ekstraordinær Professor 1840, Hofprædikant 1845, ordinær Professor 1850, Sjællands Biskop 1854, kgl. Konfessionarius 1865, † i København ^{2.} 1884.

(H. Martensen: Af mit Levned.)

FREDERIK PALUDAN-MÜLLER

Const. Hansen pinx.

FR. PALUDAN-MÜLLER.

1809—1876.

Af H. A. ROSENDAL.

EN Skildring af Fr. Paludan-Müllers rent ydre Liv kunde gives udtømmende i en kort Række Data. Han levede og vilde leve sit Liv »fri, stolt og ensom«, beklædte aldrig noget Embede, deltog ikke i den offentlige Forhandling, kastedes ikke ind i Uro og Omskiftelser. Men er der kun lidt at sige om den Side af hans Liv, saa møder man til Gengæld den rigeste Aandsudvikling gennem den statelige Række Værker, der er skænket os af denne Tankens Mester mellem Danmarks Digtere.

Han hørte til en gammel Slægt med stærkt udviklet Slægtsfølelse, Racepræg ikke blot i Ydre, men Ensidighed og Skarphed i Anlæg. Her var ikke den unge svulmende Friskhed, som hos den, der nylig vaagnet til Bevidsthed ser Aandens Verden som en vidunderlig ny Opdagelse; men Slægtled efter Slægtled var Tanker og Følelser udmejslet skarpt og fint og Resultaterne indpodet Børnene under Opdragelsen. Paludan-Müller fik sin rigelige Del af Arven, der vel blev ham til Hjælp, men i de unge Aar ogsaa til en Byrde, han gentagne Gange reagerede imod, inden han gennem Kampen naaede med fuld Bevidsthed og Tryghed virkelig at leve paa sit eget.

Barndoms- og Drengaaarene henrandt, dels under streng Tugt i Hjemmet, dels i muntert Friluftsliv, og siden kastede den rigt begavede Yngling sig ind i et muntert Selskabsliv, kaad med de kaadeste, men midt i Ungdomslegen dog præget af sin dybere Natur. Men snart tog han for Alvor fat paa den Digtning, der hidtil kun havde været hans Tidsfordriv. Allerede som Barn havde han skrevet Digte, mærkeligt formsikre, men overmodne; og Misforholdet mellem hans ungdommeligt lette Livserfaring og den nedarvede Slægtsalvor kom til at præge hans Ungdomsaaer, saa

han svingede mellem dyb Melankoli og kaad Livslyst. Det var endnu ikke udjævnet, da han (1833) udgav sit første mere betydelige Arbejde »*Danserinden*«, spinkelt i Indhold, men mesterligt i Form og ødselt overbroderet med rige Stemningsbilleder. Publikum, der af Heiberg var opdraget til Formforgudelse, jublede, og Begejstringen steg ved hans næste Værk »*Amor og Psyche*« (1834), hvor han tumlede de forskellige vanskelige Versemaal med forbløffende Virtuositet. Hans Baad gled fremad for strygende Bør, inden han blev klar over, at den manglede Ballast; og da han begyndte at ane Sandheden, turde han ikke se den i Øjnene, men kastede sig hensigtsløst ind i Selskabslivets Adspredelser, samtidig med at han skrev en Række Arbejder, glimrende i Formen, men ganske rodløse for ikke at sige indholdsløse. Saa slog Kritikken ned skarp og dadlende, og ude af Ligevægt, som han var, overmandedes han af Mismod og Harme, og den melankolsk forvildede Periode mundede ud i en alvorlig Sygdom.

Nu greb en Slægtning, Charite Borch, ind og fik ham flyttet til sit Hjem, og under hendes Pleje kom han til sig selv og forstod den Gærning, hans Evner forpligtede ham til. Og saa højt skattede han den Hjælp, hun havde bragt ham, at han knyttede sin Skæbne til hendes for Livet, og hun blev en trofast Værner om Freden i hans Hjem og hans Arbejde.

Efter en toaarig Udenlandsrejse tog han fat paa det Arbejde, der blev hans Manddoms Hovedværk »*Adam Homo*«. Ud fra et mørkt Blik paa det Liv, der overalt viger af fra Idealet, fælder han sin knusende Dom over det Jævnmaalsmenneske, Tiden har skabt. Adam Homo er Tidens ægte Barn; men hvad har den at give? — Svaghed og Middelmaadighed; hvad indprenter den som højeste Livsvisdom? — Usselhed. Og gennem sin Fordømmelse af Tiden tager Digteren Sigte paa det Menneskeideal, den havde forkvaklet — Aladdin. Oehlenschläger havde fremstillet »*Naturens muntre Søn*« i den friske skønne Form som det gudbeaandede Geni. Men den følgende Menneskealder havde draget Idealet nedad fra Friskhed til Letsind. Derfor hugger Paludan-Müller Skikkelsen ned og afslutter derved en Periode i dansk Aandsliv. Adam Homo er Aladdin selv, den lykkelige Ungersvend, med de rige Muligheder; men der, hvor Aladdin slutter, sendes Adam ud i det virkelige Liv og lider Skibbrud, ikke fordi han bukker under i udholdende Kamp for Tilværelsen, nej, det er den lyse lette Natur, der glider ud, fordi han mangler Modstandskraft, den viljeløse, der

viger for Livets Alvor, som kun vil plukke Blomsterne af Livets Træ, men ikke prøve sine Kræfter paa dets sejge Ved. Og Aladdinidealet rejser sig aldrig mere i dansk Literatur. Aladdin havde løftet den tunge danske Natur op fra Rationalismens Middelmaadighed, men nu var han draget fra Dramaet over i Vaudevillen; saa var det paa Tiden at bekoste Begravelsen.

Hvor stærkt end Paludan-Müller har følt det som sin Pligt at gribe ind i Livet, gjorde han det aldrig som Partimand. I den unge Forfatnings gærende Fællesliv hævder han Ensomhedens Værdier. Hans Fordømmelse af Tiden sætter sig, og han faar Syn for Kristendommen ikke som en mægtig Aandsmagt, man skylder Ærbødighed, men som den egentlige Livsvirkelighed, og hans senere Digtergærning bliver et Arbejde paa at bestemme Livets bærende Grundkræfter. I »Kalanus« (1854) stilles Viljen til sædelig Renhed op mod den æstetiske Livsbetragning, der personificeres i sin mest lokkende Skikkelse i Alexander den Store som blænder Kalanus ved sin Forherligelse af Livets Fest, men ikke kan gøre Fyldest efter hans Maalestok for Livsværdier, saa Verdensbeherskeren til sidst maa bøje Knæ for Asketen, der vil ofre sig selv for at sone sit Fald. Dramaet peger ud over sig selv ved at vise, at et Liv blot under Loven bliver kun en Vaagestue for Døden, og selv om det føres saadan, maa den, der tager det op i Alvor, ende med at dømme sig selv for Brud paa Loven. Herigennem kommer Digteren til Spørgsmaalet: »Kan Døden forsones?« og maa svare: »Nej, Døden forsoner kun, hvad Livet har sonet«. Han søger da til det gamle Sagn om ham, der selv skulde sone sin Brøde og blev dømt ikke til Døden, men til Livet. I »Ahasverus« (1854) møder han ham paa Dommens Dag og lærer af ham, at skal Soningen ske i Livet, maa Personligheden hel og sluttet staa til Ansvar for sit Liv. Men Ahasverus' Liv som Flygtningen gennem Aartusinder i rastløs Uro gennem Anger og Soning, til han naar den evige Hvile, er det den ægte, fulde Livsvirkelighed? Nej lige saa lidt som Kalanus'.

Den vældige Lidenskab i hans Arbejde havde oprevet hans følsomme Sjæl, og i en Aarrække under Sygdom og Sorger fik hans dybe urolige Natur den Opgave at »lære Lydighed«. Han saa, at det er ikke nok fri, stolt og ensom at paatage sig Ansvaret for sit Liv, Mennesket maa frivillig give sig ind under Guds Førelse i Lydighed; det bliver Grundtanken i hans næste Digt »Paradiset« (1861). Hermed har han klaret sig de Grundkræfter, der bygger

op: Vilje, Ansvar, fri Lydighed, og er nu rustet til at give det positive Modbillede til Adam Homo. En Skitse i den Retning kom samme Aar i det inderligt sølte Digt »*Benedict af Nurcia*«, kun en eneste Scene, der tegner — ikke Kalanus' Offerdød eller Ahasverus' Hvile efter Soningen — men Indvielsen til Livets Gerning gennem Eneboerliv, ikke som blivende Tilstand, men som Gennemgangsled.

Denne Udvikling lader os forstaa, at Adam Homos Digter i 1864 fortrøstningsfuldt kunde stille »*Fremtidsmaalet*«. Det blev hans sidste Digt. Den dybsindige Studie over Alderdommen, »*Ungdomskilden*« (1865), og den brede Roman »*Ivar Lykkes Historie*« (1866—73) bringer mere Bud fra den erfarne Tænker end fra Digteren.

Skønt han havde holdt sig udenfor Døgnets Liv, kom han ikke til at savne officiel Anerkendelse (Digterpension, Professor-titel, Kommandørkors osv.). Jævnt og naturligt modtog han den og levede fuldstændig fri for al Forfængelighed sit stille rolige Arbejdsliv, om Vinteren i København og om Sommeren i Fredensborg, hvis Slotspark han elskede. Kun faa kom i hans Hus, men de, der søgte det, var altid sikre paa en venlig Modtagelse og en livlig Samtale, ført fra hans Side med et fortryllende Skælmeri og krydret af Ordspil.

Tidlig gammel, men ikke ældet, døde han 1876 efter kun to Dages Sygeleje. I sin Tale ved den højtidelige Bisættelse i Holmens Kirke tegnede Broderen hans personlige Særstilling som vendt mod Indgangen til Menighedens aandelige Tempel, bestandig søgende for at vinde Klarhed, »saaledes har han selv forstaaet sit Kald og sin Gærning«.

Frederik Paludan-Müller, f. i Kerteminde $\frac{3}{2}$ 1809, Student 1828, juridisk Kandidat 1835, levede hele sit Liv uden nogen Ansættelse, udelukkende for sin Digtning, † København $\frac{28}{12}$ 1876.

(G. Brandes: Æstetiske Studier og Danske Digtere. — Fr. Lange: Frederik Paludan-Müller (1899).)

J. O. E. HORNEMAN

.

JOHAN OLE EMIL HORNEMAN.

1809—1870.

Af GODTFRED SKJERNE.

DET er en gammel Erfaring, at de Sange, der lever længst paa Folkets Læber, langtfra altid skylder de største Tonedigtere deres Tilblivelse. Det, der gør en Melodi til Folkets Eje, er først og fremmest det varme Hjærte, der banker bag de jævne Strofer. En af de faa, der herhjemme har evnet at skrive en Melodi, som trodser Tidens og Modens vekslende Luner, ikke viet den kræsne Kender, men en Gave til Store og Smaa, til Høje og Lave, ja hver den, hvem Tonerne bringer Bud om andre Værdier end Hverdagsstræbets, er J. O. E. Horneman. Lidet drømte han, da han som Dreng tumlede sig i Charlottenborgs Sale, at han skulde blive en Folkets Tonedigter. Som Faderen havde viet den bildende Kunst sit Liv og sin Virken, vandrede ogsaa Sønnen ad de kendte Stier, der førte ham ind paa Modelskolen. Men saa greb Faderen ind med fast Haand. Den gamle Kunstner elskede Musiken. Sønnen slægtede ogsaa i denne Retning Faderen paa, og hans Talent var i Tonerne Kunst ikke ringere end i Farvernes. Og da trange Kaar var blevet Faderens Lod, følte denne sig opfordret til at lede Sønnens Udvikling ind i et andet Spor. Den unge Horneman fandt sig hurtigt til Rette i sin ny Virksomhed, og da han snart udviklede sig til en for sin Tid udmærket Klaverspiller, blev han en velset Gæst i Hovedstadens fornemme Huse og musikalske Saloner. Det hele tegnede til en udmærket musikalsk Position. Trods de lovende Udsigter var hans Blod dog for uroligt til, at han kunde finde Hvile i denne Gerning. Han aabnede da en Kunst- og Musikhandel, der en skønne Dag dukkede op i den bekendte høje Stue i Dyvekes Gaard paa Amagertorv. Det var midt i Fyrrerne. Den ny Musikhandel opnaaede snart en vis historisk Betydning. Her samlede han om sig en Kres af Venner, der hver

paa sin Vis hidrog til at give Tiden Farve, men mest Gny stod der om dette Sted, da »Den tapre Landsoldat« blev til.

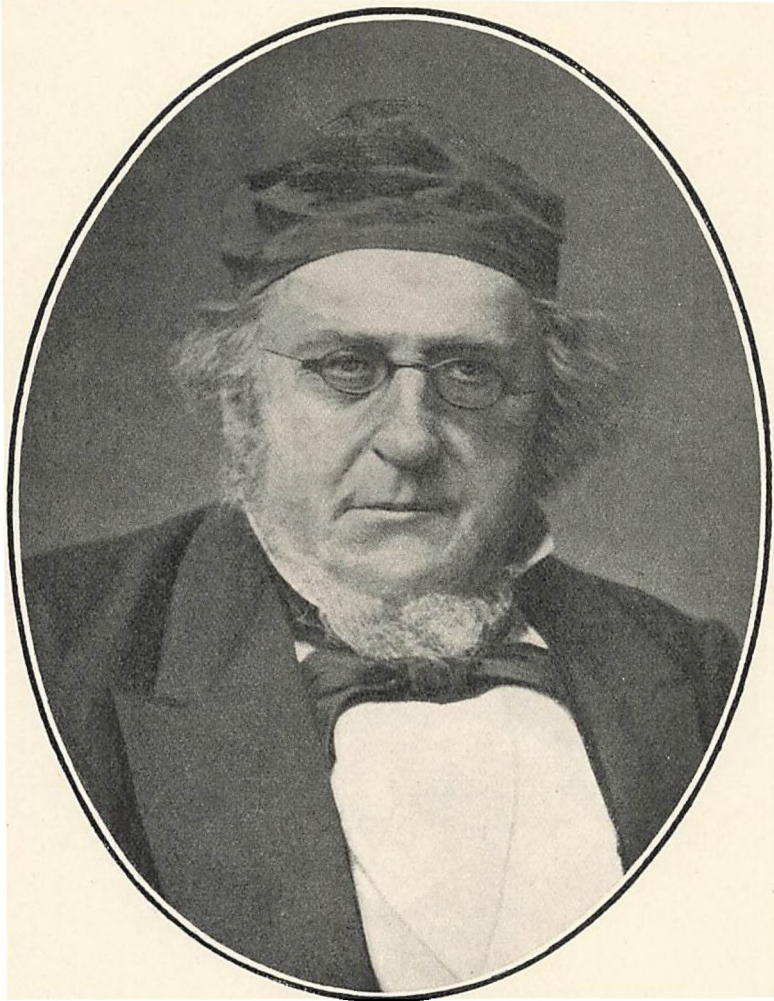
Det var i April 1848. Et Begejstringens Brus gik over Landet. Frihedens Gry og Kampen for Danskhedens Ret fødte en Løftelsens Tid i Danmark. Og det unge Mandskab drog ud til Tonerne af en Fanesang, hvis Lige man skal lede længe efter. »Dengang jeg drog afsted —« klang det overalt, og hvor den lød, ildnedes den forsagte, og den modige blev frisk. Den var Tidens Stemning fortøttet i Toner. Emil Horneman og Peter Faber var dens Fædre, men det var den første, der saa, hvad det var, Soldaten trængte til paa de opslidende Marscher. En rask Opsang, der kunde holde Humøret oppe og Fødderne i Trit. Og saa et dundrende Hurra efter hvert Vers. Disse Ting var givne, da Faber tog fat. Derfor er Horneman ogsaa Sangens egentlige Fader. Krigen fik hans musikalske Aare til at flyde rigt og uudtømmeligt. »Igaar jeg fik min Trøje« er kun en blandt de mange, der synges endnu. Ogsaa den anden slesvigske Krig kaldte paa Soldatens trofaste Sanger. »Frejdig kan Du stande« vidner endnu om, at ogsaa han gjorde sin Pligt. Men ikke blot Landsoldaten, ogsaa de begede Gutter, baade dem, der fandt Helledøden paa Eckernförde Fjord, og dem, der bragte Sejren hjem ved Helgoland, viede han sin Tonekunst. »Gutter ombord« og »Holmens faste Stok« er blandt de populæreste.

Det er først og fremmest til det jævne Folk, hans Toner har Bud. Hans bekendte Bondebryllupssang »To og to i Rad« viser noksom, hvor langt ud i Folket hans Værk er naact. En yndefuld Side af hans Væsen træder os i Møde i hans Børnesange. »Højt fra Træets grønne Top« faar endnu mangt et Barneøje til at tindre. Hans Færd som hans Virken var præget af Jævnhed og Beskedenhed, den ægte Kunsts sande Adelsmærke. Men først og sidst var han en dansk Mand, i hvem der slog et Hjærte for Fædrelandet. Et smukt Udtryk fandt dette i hans prægtige »Bøn for Danmark: Kongernes Konge«.

Johan Ole Emil Horneman, f. i København ^{13/2} 1809, begyndte at uddanne sig som Kunstner, derefter som Musiker, Musiklærer ved det kgl. Theater 1837, Kunst- og Musikhandler 1844, udfoldede en betydelig Komponistvirksomhed, skable sammen med P. Faber »Den tapre Landsoldat« 1848, † ^{20/6} 1870.

(O. Borchsenius: Fra Fyrrerne I. — Nord. Musik Tidende III. — III. Tid 50. Aarg.)

VILHELM BIRKEDAL.

1809—1892.

Af L. NYEGAARD.

TIDLIG hjemløs, kastet ud paa skiftende Strømme, grebet af en høj og levende Idealitet, traadte *Vilhelm Birkedal* fra sin Ungdom af i Forhold til de stærke Bevægelser, som da baade i Folk og Kirke gik gennem vort Land. Efter en alsidig Paavirkning, hvorunder til sidst den dybeste og afgørende kom fra Grundtvig, viste han sig som en Mand, der i Idealitetens Styrke og Svaghed lignede sin Slægt, men skille sig fra de fleste deri, at han mindre fandt sit Maal i ydre Frihedsformer end i en indre Frihaarenhed, som kun vindes i Lydighed mod et personligt Samvittighedsideal, der forpligter.

Hans hele Udvikling forte ham ind i Præstegærningen. Og fremfor alt var han *Præsten*. Særlig Prædikanten. Udrustet med en rig Indbildningskraft, en klar Tanke, hjærtetreben og ordsnild, samlede han mange om sin Prædikestol. Hans Forkyndelse var som Vingeslag af store Fugle, der svæver hen over alt stort og skønt henede, men folder sig sammen i Reden hos de Smaa med Hvilen under Korsets Ord. Han var en varm og utrættelig Talsmand for Grundtvigs kirkelige Anskuelse, der stod for ham som en naturlig Knopskydning paa den Betragtning af den hellige, almindelige Kirkes Stilling til Skriften og den almindelige Overlevering, som alt Morten Luther havde, og som ogsaa dannede Grundlaget for, hvad der lærtes i den Augsburgske Bekendelse og Luthers lille Katekismus. Men stærkt hævdede han den kristne Menigheds Ret til aandelig Frihed overfor alle statskirkelige Baand, som stred mod dens eget Væsen. Ud over denne Grænse følte han ingen Trang til at gaa.

Hvor megen Del han end tog i Fædrelandets borgerlige Anliggender — al Tid med Tonen paa Offervilligheden og Samfunds-

følelsen — kom hans Livs Skæbne i første Række til at tjene den danske Kirke.

Det var ham, som gav det praktiske Stød til, at Loven om Sognebaandsløsning gennemførtes. Sognepræstens Ret maa ikke ophæve den enkelte Kristens personlige »Husret«. Og nogle Aar efter fik denne Lov en Fortsættelse, som Birkedals Person og Optræden endnu nøjere gav Anledning til.

I 1864 og Aarene derefter havde han Plads i Rigsraadet. Her modsatte han sig først Fredsslutningen, idet han paakaldte »den os af Gud paalagte Pligt og Skyldighed« imod de saa kaldte ydre »Nødvendighedshensyn«. »De maa kalde det«, sagde han, »sentimentalt, affekteret, Følelesspolitik, i dette Øjeblik er det mig saare lidet at dømmes af et Menneske, da jeg staaar overfor Historien, overfor en højere Domstol«. At »afstaa Menneskesjæle« vilde han ikke være med til, saa hellere Kampen til det yderste. Senere stred han for Genindførelsen af Junigrundloven, hvis Ophævelse syntes ham et Brud paa en Troskabspagt mellem Konge og Folk, der maatte drage onde Følger efter sig. Hele den Sum af Smærte, som i disse Aar gik igennem hans Hjærte, afrev ham stærke Ord, der medførte hans Afskedigelse som Sognepræst ved kgl. Resolution.

De — saa vel som hans senere Indsigelse mod den »falske Alliance« mellem Grundtvigs Venner og de mere materieltsindede Bondevennepartier (mellem »Aand« og »Kød«) — havde kun liden synlig Virkning i Øjeblikket. Men hans Afskedigelse gav Stødet til en Handling, der satte dybe Spor i den danske Kirke. Præst og Menighed vilde, trods Kongebuddet, ikke skilles, og de krævede folkekirkelig Anerkendelse af deres frie Forhold. Sejrrigt gennemførtes den haarde Kamp, takket være mange sammenstødende Aarsager, men ikke mindst Birkedals egen kirkelige Takt og den Magt, han havde over sin Menighed. Valgmenighedsloven af 1868 beseglede paa dette Punkt et nyt Forhold mellem Kirke og Stat i Danmark.

Schøller Parelius Vilhelm Birkedal, f. Aalebækgaard (Møen) $\frac{1}{12}$ 1809, gik i Borgerdydskolen, Student 1829, cand. theol. 1834, Kateket og Førstelærer ved Borgerskolen i Ringkøbing 1837, Sognepræst til Sønder Omme og Hoven 1840, Sognepræst til Ryslinge 1849, afskediget 1865, Fripræst (fra $\frac{1}{7}$ 1868 Valgmenighedspræst) ved Nazarethkirken i Ryslinge, tog sin Afsked 1885, † Vældegaard $\frac{20}{4}$ 1892.

(L. Nyegaard: Vilhelm Birkedal I—II.)

ORLA LEHMANN

Elisabeth Jerichau pinx.

ORLA LEHMANN.

1810—1870.

Af H. L. MØLLER.

DENNE Mand, der i sine Velmagtsdage lyste i Danmark som det nationalliberale Partis egentlige Mærkesmand og mest veltalende Ordfører, var, skønt hans Vugge stod i København og hans Moder var dansk, opvokset i et udpræget tysk Hjem; thi hans Fader, en dygtig, højtuddannet Holstener i en høj Embedsstilling i Hovedstaden, vaagede med største Bestemthed over Hjemmets tyske Væsen. Men den danske Natur brød tidlig frem i den rigtbegavede Søn; glødende Kærlighed til Danmark blev ved Siden ad den stærke politiske Frihedstrang, som Julirevolutionen 1830 vakte hos ham, Drivfjederen i alt hans senere Livsværk. Lehmann ejede fra sin første Ungdom en vidunderlig Evne til baade i Tale og Skrift at give Tanker og Stemninger det ædleste og skønneste Udtryk. Straks efter Kristian VIII's Tronbestigelse begyndte hans Glanstid. Som Ordfører for Studenternes Deputation overbragte han den ny Konge en Adresse om en fri Forfatning. Ved Festen paa Højskamling 1844 og ved det nordiske Studentermøde næste Aar tændte hans Veltalenhed Begejstringens Ild i Tusinder af Hjerter. Som Medlem af Københavns Borgerrepræsentation gjorde han Udkast til den Adresse, Kommunalbestyrelsen overrakte Frederik VII ved Folketoget til Slottet den 21. Marts 1848. Han er Ophavsmand til dens uforsigtige Slutning: »Vi anraaber Deres Majestæt om ikke at drive Nationen til Fortvivlelsens Selvhjælp«. Som Hovedtaler ved Kasinomødet Aftenen forud var han selvskreven til at indtræde i «Martsministeriet», der blev Folkebevægelsens første Frugt. Som Minister skrev han det stolte og kække Svar fra Kongen til den slesvig-holstenske Deputation. Efter Oprørets Udbrud drog han til Berlin og London for der at tale Danmarks Sag, men her var hans Veltalenhed spildt. Han

satte sit Præg paa Udkastet til «Danmarks Riges Grundlov», hvis klare, rene Sprog særlig skyldes ham.

I Tiden mellem Krigene udførte Lehmann sin egentlige politiske Gerning i Rigsdagens Landsting, hvor han øvede en næsten ubegrænset Indflydelse. I Forholdet til Tyskland var han den stærkest fremadrivende Kraft, hvis Hu altid stundede mod Afgørelsen. Da Hall 1861 optog ham i sit Ministerium, tydedes dette almindelig som Tegn paa, at nu skulde Nølerpolitikken afløses af rask og klar Handling. Lehmann var da ogsaa i Ministeriet den kraftigste Talsmand for den rene, ejderdanske Politik, hans Hjerte i Ungdomsaarene havde glødet saa stærkt for. Ulykkerne i 1864 tilføjede derfor hans livfulde, sangvinske og noget overmodige Natur de haardeste Slag, og efter Wienerfreden var det kun ved enkelte Lejligheder, han endnu kunde udfolde sin rige Personlighed i al dens Ild og Kraft, som ved de franske Journalisters Besøg i København 1867. De første Ulykkesbudskaber fra den fransk-tyske Krig i 1870 bøjede ham dybere og dybere til Jorden, og »Sedan knuste hans Hjerte«. Han døde faa Dage efter det andet Kejserdømmes Fald.

Peter Martin Orla Lehmann, f. i København ¹⁸/₅ 1810, Student fra Borgerdydskolen 1827, juridisk Kandidat 1833, tilbragte en Række Aar dels med Rejser, dels med literær Virksomhed og Journalistik, Stænderdeputeret 1840, Højesteretsadvokat 1844, Minister »uden Portefeuille« ²⁴/₃ 1848—¹⁵/₁₁ 48, Amtmand i Vejle 1848, Medlem af Folketinget 1851, af Landstinget 1854, Indenrigsminister 1861—63, † København ¹³/₆ 1870.

(C. E. F. Reinhardt: Orla Lehmann og hans Samtid.)

VILHELM MARSTRAND

Const. Hansen pinx.

WILHELM MARSTRAND.

1810—1873.

Af SIGURD MÜLLER.

ET Geni med vidtfavnende Evner var Wilhelm Marstrand; han har efterladt sig Historicbilleder af udmærket Værd og meget sigende Portrætter, enkelte skønne Landskaber og en Uendelighed af Genrestykker, snart straalende i løssluppen Lystighed, snart vemodsfulde, snart rummende Stemninger, som ligger mellem disse to Yderpunkter. Et enkelt Felt maa dog nævnes som det, hvor han raadede som Høvdingen, ja som en af alle Tiders og alle Folkefærds herligste. Blandt Nordens Billedkunstnere er han den eneste virkelig store Humorist; ingen uden ham har vi Lov at kalde Holbergs jævnbyrdige.

Sikre Varsler om sligt var hans tidlige Ungdomsarbejder dog ikke. Ganske vist var det komiske Emner, han som Dreng helst gav sig hen i, og flere af hans herhen hørende Tegninger taler højlydt om, at det ikke skortede ham paa kunstnerisk Evne: mangen Gang rammer han Situationens Kærne helt godt og faar tydeligt slaaet fast, hvad der ligger bag. Men hans Lune er til at begynde med hverken rigtig ejendommeligt eller i særlig Grad friskt, hans Vid bevidst overdrivende og derfor usint. Ikke anderledes med de Malerier, han i 1830 og følgende Aar udstillede, københavnske Folkeliybilleder, hvis Komik i Lighed med hans Læremester Eckersbergs, om end mindre plumpt, er tilvejebragt ved ret grovkornede og billigt købte Midler. Intet Under for øvrigt; en tyveaars Humorist har Verden aldrig set. Den ægte, storskaarne Humor — Cervantes's, Holbergs, den »rigtige« Marstrands — forudsætter, om ellers noget menneskeligt gør det, Aandsmodenhed som Grundlag.

Marstrand har maaske selv haft en Fornemmelse heraf; i alt Fald kaster han sig tidligt, ved Siden af Genremaleriet, over Emner

af anden Art og stræber at finde sig selv ved at fordybe sig i dem. Foruden en Del i Karakteristiken interessante Enkeltportrætter maler han store og fuldt gennemførte Grupp billeder med grundigt stærtegnede Figurer; de skaffer ham Ry, og, hvad mere er: under Løsningen af de fordringsfulde Opgaver kæmper han sig frem til Klarhed over Maal og Midler, lærer at se til Bunds i det foreliggende og at forme, som Emnerne kræver det. Da han 26 Aar gammel for første Gang drog udenlands, var han vel langt fra nogen fuldt modnet Mester, men han var helt igennem en Mand, der vidste, hvad han vilde, og som aldrig veg en Haarsbred fra den Vej, der syntes ham at føre fremad i Sandhedens Lys.

Og saa gik det ham som saa mange andre før og efter hans Tid: hvad der var i ham af sundt og godt, af kærligt og lyst, af stærkt og ejendommeligt, udvikledes i Sydens Sol, i den Farvepragt og Formdejlighed, den Sang og den Jubel, han fra sin tidlige Ungdom havde følt sig dragen imod. I Dyrkelsen af den levende Skønhed, Kunstens, Naturens, Menneskelegemets, tog han Vækst, ved den blev hans Hjerter varmt som aldrig før, hans Opfattelses-evne sikker og lynsnart rammende; Fantasien fik Flugt, Spændvidde og grænseløs Frodighed; han blev den lykkelige Frembringer, der undfangede i Begejstring og fødte uden Ve og Værk. Vel at mærke: naar han helt gav sig hen i Frembringelsens Glæde uden Hensyn til, at der paa Jorden levede andre Mennesker end han selv og hans Modeller, at der var noget til, som hed Publikum, Bestillere, Købere, Kritikere. Mellem de »Salgsbilleder«, han malede i Rom, er der ganske vist ikke faa Ting, som har evigt Liv i sig; med fuld Forstaaelse og henrivende Sympati skildrer han saaledes i »Oktoberfesten« den Bevægelsernes harmoniske Ynde, hvormed Sydens Mænd og Kvinder kan lægge deres Glæde ved Livet for Dagen, og den ægte Stemning gaar han overhovedet kun sjældent glip ad. Men det er dog ikke i saadanne paa grundige Forstudier byggede og stærkt gennemførte Billeder, vi møder den Marstrand, som vi ret af Hjertet elsker. For ham laa det ikke rigtigt at dvæle Uge efter Uge i vedholdende Kamp med Emnet, at holde alle andre Tanker og Interesser borte, medens han uddybede netop dette Motivs hele Formkreds og gav det den i enhver Henseende grundigste Behandling. Det ene Lyn slog ned i ham efter det andet, Indfaldene, Fantasierne over det flygtigt sete jog hinanden i uendelig Rækkefølge. Alle krævede de at fæstnes paa Lærredet eller paa Papiret, »medens det var varmt«;

saa blev der ikke megen Tid til hvert enkelt, og det behøvede de væsentligt set heller ikke. Hvad han, som han selv sagde, »smurte op« med forbavsende Hast, bærer saa godt som altid Mesterpræget. I de mere eller mindre flygtige Udkast flammer Geniet i Straaleglans; her er han træfsikker, svulmende af Liv og Aand, Kraft og Begejstring, klar som faa, betagende ved Kærlighed og ved Lune som endnu færre. Han udtrykker her alt, hvad han vil have frem, slaar fast, antyder, understreger, fortæller, særtegner, saa intet synes at mangle. Nej, selv i de raskest henfejede Smaaskitser af Marstrand savnes i Virkeligheden intet, hvor faa Farvestrøg eller sorte Streger de end bestaar af. Og Grunden hertil ligger lige for: Marstrand hører som Indiens Fakirer til de Trolldmænd, der tvinger Tilskueren til at være med i Opbygningen af hans Værk; det »lidet«, han giver, er netop saa »meget« og netop saa stærkt og af en saadan Art, at det nøder os til arbejde med, fylde ud. Han bringer vor Fantasi i saadan Virksomhed, at vi maa føje til i Billedet, hvad han kun har antydet — antydet rigtignok med saa genial Sikkerhed, at det kræver just denne Udfyldning og gør enhver anden utænkelig. Det er vel netop mest paa en saadan Medskaben, der for et Øjeblik gør os Hverdagsmennesker til Kunstnere, at Nydelsen af Marstrands smaa Størværker hviler.

— Det var efter Hjemkomsten fra Rom, at Marstrands Virken ret tog Fart, blev saa omfattende og mangesidet, at den her kun kan søges forklaret ved enkelte Strejflys.

Først et Blik paa Holbergsuiten, der i 1843 indleddedes af Disputerescenen af »Erasmus Montanus«, og som fortsattes med Barselstuevisiterne, Collegium politicum, Retsscenen af »Det lykkelige Skibbrud« samt mange Billeder til »Jeppe« og de øvrige Komedier. I hvert af disse Værker træder Marstrand os i Møde som den eneste helt fyldestgørende Holbergfortolker, den ufejlbare Stormester i stort som i smaat. Hvad vi her faar at se hos Marstrand, er hverken mere eller mindre end det, vi hører hos Holberg — det samme Indhold, kun oversat i et andet Sprog, den samme guddommelige Humor, der faar Hjertet i Glød samtidigt med, at den gør Tanken fri og rig. De samme vidunderlige Enkeltheder, genfødte til nyt Liv. Grebet om de enkelte Figurer er saa fast, at vi ikke blot af deres Fysiognomier og Bevægelser faar fuldt Rede paa deres Grundvæsen og øjeblikkelige Rørelser, men endog hører deres Stemmeklang. Og den Klarhed, der slaar Udtrykket fast, præger ogsaa Kompositionen og alt, hvad der i Billedet kommer ind under Be-

grebet Fortælling. Figurerne er saaledes samlede til »Aktion«, at Helheden giver sig som noget selvfølgeligt.

Nær til Holbergbillederne slutter sig ved deres sjælelige Indhold Kompositionerne over Emner fra Don Quixotes Historie; ogsaa i disse er der storstilet Komik, men her hviler Virkningen dog ofte i ikke ringere Grad paa den vemodsfyldte Medfølelse, der vies den slakkels »Ridder af den bedrøvelige Skikkelse«; vi ler og græder paa én Gang, og »det er nok det højeste, vi Mennesker kan drive det til«. Dernæst en Mængde Malerier med lystige Emner fra Hjemlandet samt enkelte fra Sverige, hvor Marstrand forøvrigt udførte sit figurrigeste Værk, »Søndag ved Siljansøen«, i hvilket han med større Glans end noget andet Sted viser sig som Landskabskunstner.

Vil vi se Marstrand i Egenskab af Historiemaler, maa vi ikke særligt gaa til hans ikke faa delvis betydelige Allertavler, men søge ham i Roskilde, hvor han i Kristian den Fjerdes Kapel har udført to store Vægbilleder over Emner fra Kongens Historie; her er baade stor Stil og mægtig Følelse. End mere imponerende virker dog hans Atelierbillede »Den store Nadver«, et Pragtstykke med Udtryk for den reneste og ædlest Festglæde og med Personskildringer af gribende Styrke og Ægthed i Følelsen.

— Det er flere Gange antydnet, at Marstrand er bedst i sine »løse« Udkast — at han her som intet andet Sted udfolder sin vældige Kompositionsevne, sin i nyere Kunst — efter Rembrandts Tid — maaske enestaaende Evne til at give fuld Karakteristik og talende Bevægelse med de mindst mulige Virkemidler — en hel Historie, en uddybende Menneskeskildring med nogle faa Penselstrøg eller Pennestreger. Herom kunde der skrives en Bog; vi maa nøjes med en Antydning og med saa indstændig som muligt at henvise til de udmærkede Gengivelser af Mesterens Tegninger, der foreligger let tilgængelige for alle. I mangen en af dem er der mere af den store Kunst, af det dybe Sjælesyn, af den guddommelige Humor end i alt, hvad en hel »Aarsudstilling« har at opvise.

Wilhelm Nicolai Marstrand, f. i København ^{24/12} 1810, Elev hos Eckersberg 1826, gennemgik Kunstakademiets Skoler, vandt Sølvmedaljerne 1833, drog udenlands 1836 og gentagne Gange senere, Medlem af Akademiet 1843, Professor i Modelskolen 1848, Kunstakademiets Direktør 1853—57 og 1863—73, † ^{26/8} 1873.

(Karl Madsen: Wilhelm Marstrand. — Raffensberg: Marstrands Breve. — Billedgengivelser især hos Karl Madsen, i »Julealbum 1903« og i Sigurd Müllers Nordens Billedkunst. Bedst som Fotografier af Læge G. A. Mentz.)

CARL FERDINAND ALLEN.

1811—1871.

AF VILH. LA COUR.

DET blev engang sagt af Caspar Paludan-Müller, at Historikeren har den »Pligt mod Fædrelandet, at vogte sig for at blive hængende i kritiske Undersøgelser og at tilkæmpe sig den Fremstillingens Kunst, der alene kan aabne Folkets Øjne for Historiens alvorlige Lære. Hvad vort Folk trænger til i denne Sag, er, at vore Historikere erkender Forening af Kritik og Fremstilling som det Maal, der skal eftertrages«.

Samtidig med Paludan-Müller levede en Mand, hvis hele Virksomhed vidnede om, at han kendte denne Pligt og dette Maal. Det var C. F. Allen.

Allen indtager netop derved et Særstandpunkt blandt de danske Historikere. Hans Studier var i højeste Grad omfattende, hver Enkelthed i hans store Værker hvilede paa den omhyggeligste Undersøgelse. Men Kritiken var ham aldrig nok. Den lange og møjsommelige Vej til Sandhedens Erkendelse vandrede han i Tavshed; først naar Overblikket var naaet, Bedømmelsen modnet og Stoffet lagt til Rette, skrev han. Da gav han det fuldendte Værk, som paa een Gang kastede Lys over mangfoldige Spørgsmaal.

Og dette Værk var til Tider præget af en ypperlig Fremstillingens Kunst. Evnen til at skrive havde Allen vel haft fra Barnsben af; men Evnen til at behandle Sproget saa rent og smukt, til at skildre malende uden at forfalde til tør Udpensling, kunde kun vindes gennem Kamp. »De store Talere og Stilister have stridt sig til deres Overlegenhed«, er der sagt. Det gælder ogsaa om Allen.

Hans første Arbejde var en »Haandbog« i Fædrelandets Historie, altsaa et Oversigtsarbejde; men i hele sit Anlæg var Bogen fuldkommen ny. Det gælder baade dens dybe, sammenhængende

Syn paa vor Historie — Fortællingen om Oldtidens Frihed, der tabtes gennem Middelalderens og Enevældens Aarhundreder, for at vaagne til nyt Liv med Europas unge Frihedsrørelser — og den særegne Vægt, som var lagt paa selve *Folkets*, den menige Almues skiftende Kaar. Det faldt ganske naturligt, at Allen fremdrog dette. Han stammede selv fra mindre velstillede Borgerfolk, havde selv kendt trange Kaar og set sin brave Moders stille Kamp for at skaffe Midlerne til hans Studeringer. Nu blev han gennem sit historiske Værk det jævne, arbejdende Folks varme Talsmand. Og har Tiden end paa mange Punkter ændret hans Opfattelse, saa staar dog Haandbogen som et Mønster paa et helstøbt, modent og velskrevet Værk.

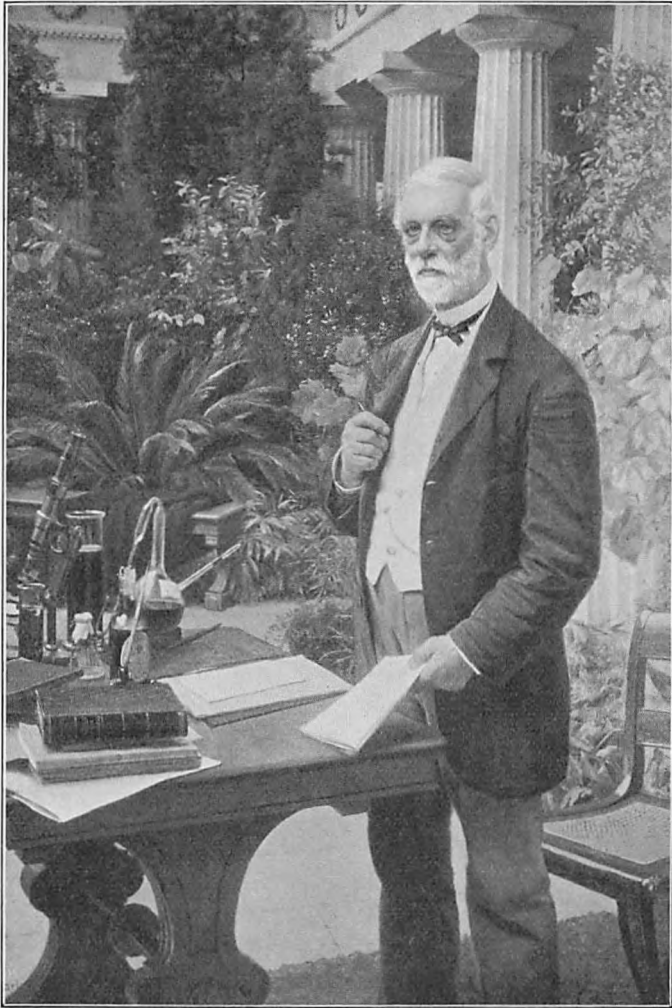
Hans Evne til at forme Fremstillingen var allerede tydelig gennem dette Begynderarbejde. Den udvikledes med Aarene og fik sit klareste Udtryk i hans store Hovedværk om de nordiske Rigers Historie i Unionstiden. Den Fasthed og Overlegenhed, hvormed han overalt forstod at samle Skildringen om det hovedsagelige, medens det mindre væsentlige kun berørtes, den fortræffelige Evne han viste til at tegne en levende og fængslende Baggrund for Tildragelser eller Personer, har kun meget faa cjet. Han er af den Grund kaldet »en Eckersberg paa Historiens Omraade«. Hans Billeder kan mangle en Smule i Glans, men de udmærker sig altid ved det klare Perspektiv, den sikre Behandling. Og hans Sprog, som han fornyede ved rammende Udtryk fra Almuens Mund eller gode, brugbare Ord fra tidligere Tidens Bøger, var altid behersket og rent, baaret af hans varme Kærlighed til Emnet og til det danske Modersmaal.

Som Taler udmærkede han sig derimod ikke, og forholdsvis faa samledes i Auditoriet til hans Forelæsninger. Men hans Bøger tegner Billedet af ham for Efterslægten. Gennem dem fik han sin Ungdoms store Ønske opfyldt: at blive en grundlærd Mand, der formaede at skrive oplysende og opdragende Bøger for sine Landsmænd.

Carl Ferdinand Allen, f. i København ^{29/4} 1811 i fattige Kaar, Regensianer, 1836 teologisk Embedseksamen. Udgav 1840 »Haandbog i Fædrelandets Historie«. 1845—48 Studierejse i Udlandet. Fra 1851 Universitetslærer. 1857—58 udkom hans »Det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig«, bygget paa Regenburgs Samlinger. Fra 1864 til sin Død udgav han 6 Afdelinger af sin Bog »De tre nordiske Rigers Historie 1497—1536«, der naar til 1527. † ^{27/12} 1871.

(Chr. Bruun i »Historisk Aarbog« 1878. Joh. Steenstrup: Historieskrivningen i Danmark i det 19de Aarh., S. 443—50.)

Aug. Jerndorff piux.

J. C. JACOBSEN.

1811—1887.

Af C. NYROP.

HAN stammede fra en jysk Bondeæt. Hans Fader var som ung kommen til København, hvor han snart efter blev Gaardskarl i et Bryggeri, derpaa Bryggerknegt og Lejebrygger, til han endelig i 1826 stod som selvstændig Brygger. Hans medfødte Begavelse lod ham gøre sig gældende. Han kunde umuligt nøjes med mekanisk at følge de overleverede Traditioner i Bryggerierne, han vilde forstaa de Processer, der foregik, og skaffede sig derfor fysiske og kemiske Kundskaber. Han skal have været den første danske Brygger, der har brygget med Termometret i Haanden. I dette Spor fulgte Sønnen, *Jacob Christian Jacobsen*, der efter sin Faders Tilskyndelse allerede i sit syttende Aar begyndte at følge H. C. Ørstedes Forelæsninger. Da han i 1835 ved Faderens Død kom til at styre Bryggeriet, først for Moderens, senere (1840) for egen Regning, var det hans Maal at reformere den her i Landet stagne-rede Ølfabrikation. Han havde gjort Bekendtskab med det under-gærede bayerske Øl. Det vilde han naa at fremstille, og med hele sin Naturs ukuelige Energi kastede han sig over Opgaven, som han trods alle Vanskeligheder løste. Saa gjaldt det Oprettelsen af et bayersk Ølbryggeri med de saa nødvendige Lagerkældere: uden Betænkning vovede han her sin efter Faderen arvede beskedne lille Formue, Carlsberg blev anlagt, og den første med Spænding imødesete Brygning fandt Sted her den 10. November 1847. Den faldt heldig ud og kom til at staa som Indledning til en epokegørende Udvikling. Carlsberg blev en Institution og Jacobsen en Magt; under ham voksede Bryggeriets aarlige Produktion fra 3000 til 150,000 Tdr.

Ved Siden af sine Bryggeriinteresser havde han en Række andre, f. Eks. for offentlige Anliggender. Han blev da ogsaa baade

Borgerrepræsentant (1843), Stænderdeputeret (1846) og Rigsdagsmand (1854), og navnlig det Sidste var han i en Aarrække. Han stod paa den konservative Side, men som en rød Traad i hele hans offentlige Virksomhed maa dog nævnes et stærkt Ønske om et saa vidt muligt virkeligt Selvstyre for de selvstændige Borgere, hvad særlig kom frem ved Behandlingen af Københavns nye Kommunallov (1857). Han satte en Ære i at være næringsdrivende Borger, og han var afgjort ikke Brygger for Pengefortjenestens Skyld; han satte sin Stolthed i, at det i hans Bryggeri fremstillede Produkt, der efter hans Mening havde en Mission overfor Brændevinen, kunde og skulde blive absolut fuldkomment. Han søgte i saa Henseende Belæring overalt, i Indland som Udland, og ved Siden af Ørsted satte han snart Pasteur. Hvad han saa hen til, var Videnskaben, og saa stiftede han i 1876 Carlsbergfonden, hvis Bestyrelse han underlagde Videnskabernes Selskab.

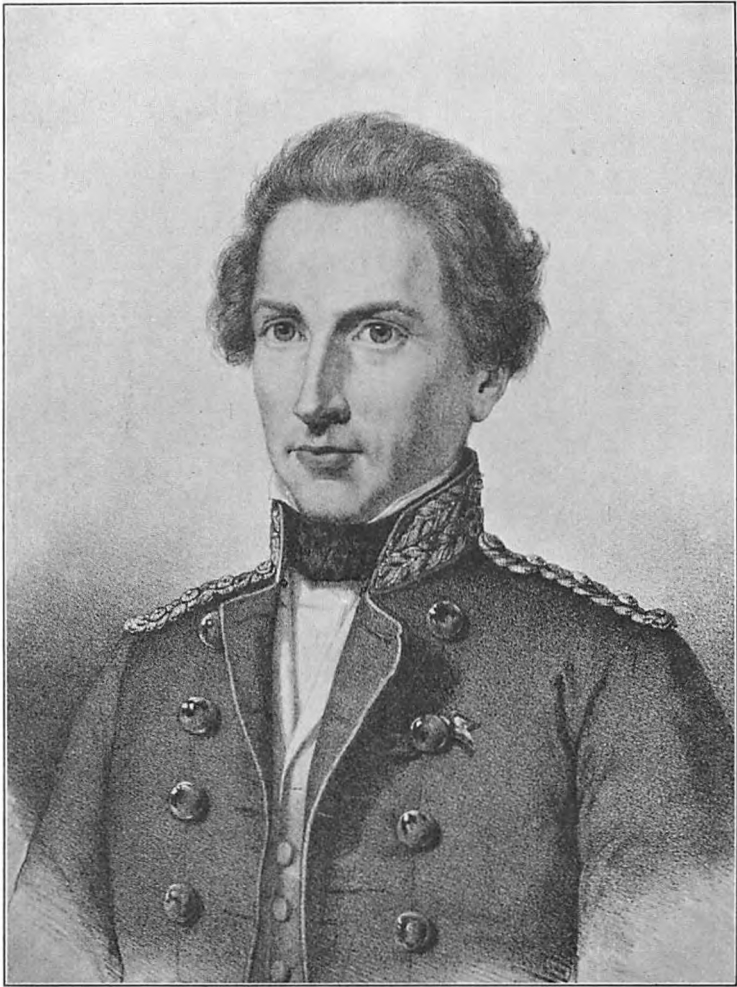
Fonden skulde fortsætte og udvide Carlsbergs kemisk-fysiologiske Laboratorium, der hurtigt fik Verdensry, men den skulde tillige paa et bredt Grundlag støtte Udviklingen af et selvstændigt dansk Videnskabsliv. Det var med andre Ord »til Ære for Danmark«, at Alting skete, og det understregedes stærkt, da han i 1878 oprettede et national-historisk Museum i Forbindelse med Carlsbergfonden. Han havde tidligere vist sit nationale Sind bl. a. overfor Danskheden i Sønderjylland, nu blev det hans Maal at ville løfte Folkeanden ved med dygtige Kunstneres Hjælp at danne ligesom en stor national Mindebog paa det ham saa kære Frederiksborg, hvis Genopførelse efter Branden i 1859 han rundhaandet havde støttet. Den i Overensstemmelse hermed organiserede Fond blev hans Livs store Resultat, og da han i 1887 afgik ved Døden, bestemte hans Testamente endnu, at Fonden var hans Arving, at selve Bryggeriet Carlsberg, selve den store Rigdomskilde skulde tilhøre Fonden.

Med en sej, stærk Vilje, der til Tider kunde gøre sig hensynsløst gældende, naaede han sine Maal.

Jacob Christian Jacobsen, f. i København 7/10 1811, overtog 1835 sin Faders Bryggeri, grundlagde 1847 det første Bajerskøl-bryggeri i Danmark; 1876 oprettede han Carlsbergfondet, 1878 det nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg, Æresdoktor 1879. † i Rom ^{30/4} 1887.

(C. Nyrop: Ny Carlsberg (1896). — A. Fraenkel: Gamle Carlsberg (1897). — C. Nyrop: J. C. Jacobsen (1911).)

FREDERIK LÆSSØE

FREDERIK LÆSSØE.

1811—1850.

Af AXEL LILJEFALK.

LÆSSØE var den ny Tids Mand fuldt ud i 1848: ejderdansk, nationalliberal, glødende af Fædrelandskærlighed, Skandinav af inderste Overbevisning. »Det er min mere og mere urokkelige Overbevisning«, skrev han engang, »at de tre Broderriger maa og skulle staa sammen for at gøre sig gældende, lige over for det øvrige Europa og for at redde sig fra den alt truende Undergang eller slaviske Afhængighed, og det er min alvorlige Vilje at udrette noget, omend nok saa lidet, for dette Øjemed«. Alt fra Barneaarene traadte hans Lyst til at blive Soldat frem og holdt sig trods Forældrenes Uvilje gennem hele Livet. Et lyst, klart Hoved, en fast Vilje og et varmt Hjærte var Læssøes fornemste Egenskaber, en rørende Kærlighed til Moderen et stærkt fremtrædende Træk hos ham. Studierne paa den militære Højskole faldt ham derfor let. »Han er glad og lykkelig der«, skrev Moderen, »han har ikke mere at bestille, end han godt kan overkomme og dog gaa herud paa Østerbro og spise hos mig hver Dag. Hans gode Hoved letter ham alt og han føler sig saa vel ved at erhverve sig de mange solide Kundskaber«. Disse Ord gives Læssøe fra Studieaarene; hans Brydningstid og Manddomsgerning faldt i Aarene fra 1838, da han indtraadte i Generalstaben, og til 1850, da han udaandede ved Isted. I Frederik VI's fast disciplinerede Hær blev Læssøe et uroligt Element, ikke sjældent paadrog hans ungdommelige, stundom vel ivrige Lyst til at reformere ham hans Foresattes Uvilje. Før de fleste andre saa han, at Tvisten med Slesvigholstenerne vilde ende med en blodig Opgørelse, og han talte og skrev derfor ivrigt for, at Hær og Flaade burde udvikles, saa de var Opgaven voksen. Man var derfor glad ved at kunne anbringe ham paa et saa neutralt Omraade som ved

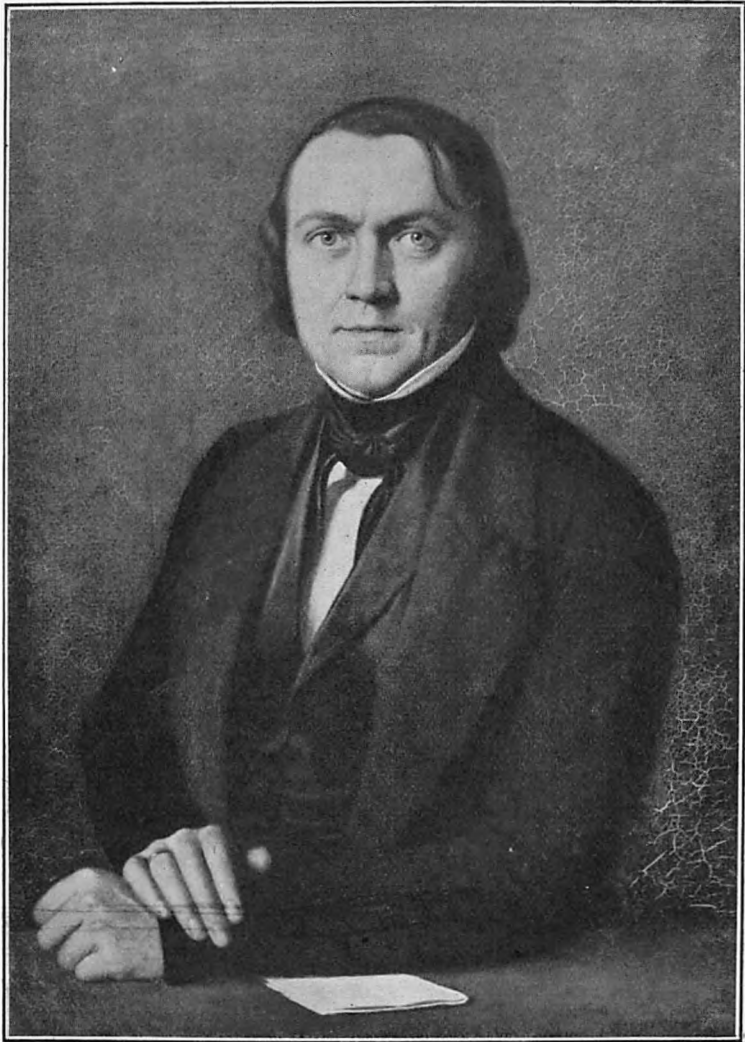
den topografiske Opmaaling, og selv var han glad ved at finde en Virksomhed, der havde sin selvstændige Betydning, hvorledes det saa gik med Forsvaret.

Da Krigen kom i 1848, blev den 36-aarige Kaptajn betragtet som den, til hvem Hærens Ledelse burde betros. Noget bidrog det hertil, at Tscherning, hans Lærer fra Højskolen og delvis politiske Meningsfælle, blev Krigsminister, men Læssøes personlige Egenskaber var dog Hovedsagen. Alt ved Afgangen fra Højskolen var han bleven betegnet som en Officer med sjældent gode Evner og af udmærket Dygtighed; Orla Lehmann, som levede en Vinter sammen med ham i Rom, siger om ham: »Det smukke Billede, jeg fra den Tid har bevaret om hans ædle, klare Aand og om hans stolte, danske Hjærte, hører til mine kærester Erindringer«. Læssøe havde kun lidt praktisk militær Erfaring, det følte han selv som en stor Ulempe. Hans Planlæggelse og Ledelse af Operationer og Kampe var mønsterværdig; Slaget ved Slesvig hører til de bedst ledede i dansk Krigshistorie; men Overrumplingen af vore Forposter før Slesvig-Slaget og navnlig ved Oversø var Fejl, som maatte lægges paa Overledelsen, hvad Læssøe ogsaa selv erkendte. Hans spændte Forhold til den stivnakkede General Hansen fjernede ham til Skade for Danmark fra Overledelsen; men han blev Ryes Raadgiver ved det berømte Tilbagetog i 1849. Isted-Slaget var sikkert under hans Ledelse falden anderledes ud; nu fandt han der Helledøden som Bataillonschef.

Werner Hans Frederik Abrahamson Læssøe, f. i København ¹⁹/₁₀ 1811, indtraadte 1827 paa Landkadetakademiet, 1830 Secondlieutenant, gennemgik den kgl. militære Højskole, 1837 Premierlieutenant, 1842 Kaptajn, sendtes s. A. som mistænkt paa højeste Steder paa en længere Udenlandsrejse, 1844—45 Lærer i Militærgeografi ved Højskolen, 1848 Medlem af den »permanente Forsvarskommission for hele Riget«, s. A. Stabschef ved Overkommandoen og Major, senere Oberstlieutenant, Efteraaret 1848 Stabschef ved Generalkommandoen i Nørrejylland, Marts 1849 ved Overkommandoen, fjærnet af Krigsminister Hansen, Stabschef ved Generalkommandoen paa Fyen, kort efter stillet til Overgeneral Bülow's Raadighed, 1850 Oberst, falden ved Isted ²⁵/₇ 1850.

(Otto Vaupell: Slaget ved Isted, samt Schleppegrells og Læssøes Levnedsløb, »Folkelæsning« Nr. 76. — Axel Larsen (Liljefalk): Dansk-norske Heltehistorier 1814—64.)

D. G. MONRAD.

1811—1887.

Af L. KOCH.

MONRAD er født i København. Han blev 1836 teologisk Kandidat, men havde tillige med stor Kraft drevet mange andre Studier. Der var i hans Sind en stærk Gæring og Uro, ogsaa religiøse Anfægtelser; det saa ud, som om han vilde forlade Teologien, da han pludselig kastede sig over Studiet af østerlandske Sprog, som han et Par Aar drev i Paris, og det var hans Hensigt at fortsætte det i Ægypten. Først vilde han dog 1839 gøre et Besøg i København. Men under dette døde Kong Frederik VI, og hans Liv fik nu en anden Retning.

Helt tilfældigt kom han med til et Studentermøde, hvor der forhandlede om Indgivelsen af en Adresse til den nye Konge. Han tog Ordet under Forhandlingerne, og hans Veltalenhed fejrede sin første Triumf. Rejsen til Ægypten var nu opgivet, han var traadt ind i det politiske Liv og havde straks vundet en Førerplads i det unge liberale Parti, der arbejdede paa at skaffe Landet en Forfatning. Han var en ligesaa betydelig Journalist som Taler, og de Blade, han redigerede eller skrev i (»Politiske Breve«, »Fædrelandet«, »Dansk Folkeblad«), har bidraget meget til den Opdragelse i politisk Indsigt, som der skulde blive god Brug for, da Sejren endelig blev vundet. Da han 1841 ægtede Emilie Nathalie Lütthans, fik han med hende en Gaard i København; han kunde nu vælges ind i Københavns Borgerrepræsentation, hvor han fik den første Lejlighed til at vise sine praktiske Evner. — Men Monrad har dog næppe i Længden følt sig tilfredsstillet ved at deltage i en Opposition, der kun syntes at have ringe Fremgang, og som sikkert vilde være haabløs, saa længe Christian VIII levede. Grev Knuth kaldte ham 1846 til Sognepræst i V. Ulslev paa Lolland, og han trak sig altsaa foreløbig ud af den politiske Virksomhed.

Dette skulde dog ikke vare længe. Han synes ikke at have deltaget i Forhandlingerne om en Forfatning i de første to Måneder efter Kongens Død; i det mindste blev han roligt siddende paa Lolland. Men da Oprøret i Holsten udbrød, rejste han til København, og han var selvskreven til at optages i Martsministeriet, hvis Kultusminister han blev. Han har forfattet Udkastet til Junigrundloven, og den almindelige Valgret, som her fremtraadte pludselig og uforberedt, skyldes vistnok ham. Han var ikke blot den praktiske Mand og den næsten enestaaende dygtige Administrator, men der stod høje Idealer for hans Øje, og han havde Tro paa, at politisk Ret og politisk Ansvar vilde virke opdragende og forædlende paa Folket; derfor skulde alle have deres Del deri.

I Efteraaret 1848 gik Martsministeriet af, og Monrad udnævntes til Biskop over Lolland-Falster Stift. Her var man ikke synderlig tilfreds med at faa Bispestolen besat med en Mand, der kaldtes til den paa Grund af sin politiske Virksomhed; men han forstod dog hurtigt at vinde baade Præster og Menigheder, og med sædvanlig Dygtighed deltog han i kirkelige Forhandlinger, især om Indførelsen af en ny Salmebog.

Men ogsaa i denne Stilling skulde han kun blive kort. Han var 1853 bleven valgt til Folketingsmand i Nykøbing paa Falster, og denne Kreds repræsenterede han lige til 1865. Det var Sager af den største Betydning, som forelaa i Rigsdagen, da Monrad kom ind i denne. Der skulde gaas over til en Helstatsforfatning, derom var alle enige; men først det nationalliberale Parti og siden saa godt som hele Rigsdagen modsatte sig energisk den Maade, hvorpaa Ministeriet Ørsted vilde gennemføre denne. Striden antog de skarpeste Former, og Monrad gik saa vidt, at han foreslog Rigsretsaktion og truede med Skattenægtelse. Ministeriet mente, at han derved havde overtraadt Grænsen for, hvad der kunde tillades en Embedsmand, og gav ham sin Afsked. — Kort efter traadte Ministeriet Ørsted tilbage, og Monrad ansattes nu som Direktør for Almue- og Borgerskolevæsnet. Som saadan forbedrede han Lærernes Stilling (Lov 8. Marts 1856), reformerede Seminarierne, oprettede Lærerindeeksamen og Kursus til Lærernes yderligere Uddannelse.

1858 traadte han ind i Halls Ministerium som Kultusminister (til 1863) og midlertidig Indenrigsminister (til 1861). I de første af disse Aar udfoldede han en beundringsværdig Virksomhed og

gennemførte mange betydelige Love (Fæsteloven, Københavns kommunale Skattevæsen, Stempelafgiften, Sønæring, Arveafgiften, Jernbanelove, Handelsvægt, Kirke- og Præstegaardssyn), og han vandt den Gang, hvad just ikke var almindeligt, Tilslutning fra alle Sider. Og dog tilhørte han aldrig noget Parti; han kunde slutte sig til ethvert saadant, men ogsaa vende sig mod dem alle. Nærmest stod han de nationalliberale. Men medens Danmark til Ejderen for disse stod som Idealet, havde Monrad i 1848 kun sluttet sig til denne Tanke, fordi ingen anden Løsning syntes mulig; men siden støttede han villigt Helstatspolitikken, indtil Holstenernes Holdning ogsaa gjorde denne umulig. Dertil kom, at der aldrig blev noget rigtigt Tillidsforhold mellem ham og Hall. Monrad havde i det Hele ofte vanskeligt ved at vinde Tillid; mange forstod ikke, hvad der laa til Grund for virkelige eller formentlige Omskiftelser af hans Standpunkt, de kunde lade sig henrive af hans Veltalenhed, besejre af hans Overlegenhed, men de kunde ikke helt slutte sig til ham. Der kunde i hans Forhold til de enkelte pludselig fremtræde en Kølighed og Tilbageholdenhed, der forhindrede andre fra at lære ham ret at kende, og ofte ogsaa forhindrede ham selv fra ret at forstaa dem, han skulde arbejde med. Mange kunde heller ikke glemme, at hans bidende Ironi var gaaet ud over dem.

Saa kom 1864. Ministeriet gik af i de sidste Dage af 1863, og da Hall ikke var at bevæge til selv at danne et nyt, paatog Monrad sig den skæbnsvangre Opgave. De følgende Begivenheder er velbekendte saa vel som det sørgelige Resultat. Monrad har selv ved Adresseforhandlingerne 1864 skildret den Tankegang og de Forhaabninger, der har ledet ham. Med hele den Kraft, han kunde lægge i sine Ord, fastholdt han, at vi endnu ikke var nødte til at slutte Fred for enhver Pris. Hovedstaden var endnu ikke erobret, og Hæren var endnu kampdygtig. Men vilde man ikke kæmpe til det sidste, da var Hovedsagen at bevare det danske Folk i sin Helhed. Alt andet, Frihed eller hvad man vilde nævne, var af underordnet Betydning. Hvis Slesvig skulde afstaa, og det stod til ham, da vilde han følge Slesvig med Kongeriget, ikke forlade og ikke slippe det. — Talen hørtes med den største Bevægelse, og her har Monrad ogsaa tilvisse uden Forbehold udtalt, hvad der havde været det inderste i hans Forhaabninger; han har havt den Tro til Folket, at det vilde kæmpe for sin Livssag til de sidste Muligheder var udtømte, og nu havde det svigtet. —

Hans Tale kunde ingen praktisk Betydning faa; men den er et gribende Udtryk for en højsindet Mands Sorg, naar et stort Ideal knuses af den haarde Virkelighed.

Da Freden var sluttet, følte Monrad sig aandeligt og legemligt nedbrudt og søgte Lægedom ved at rejse som Kolonist til Ny Zeeland. Da han efter tre Aars Ophold her vendte tilbage, blev han først Præst i Brøndbyerne ved København, og kort efter atter Biskop paa Lolland-Falster. Af de mange Skrifter, han i denne Tid udgav, skal vi kun nævne to: hans Postil og »Fra Bønnens Verden«. Hvad der giver disse Andagtsbøger en højere Værdi end de fleste andre, er den rige Erfaring, der ligger bag hans Ord. Faa har som han været prøvet i alt, i Højhed og i Ringhed, i Ære og Forsmædelse, Haab og Fortvivlelse, og dog har han holdt sig oppe, fordi han altid fastholdt Troen og Bønnen. — Sit Stift styrede han med stor Dygtighed, han var en Støtte for Præsterne, især for de yngre, som han tog sig faderligt af, og hans Visitation var Festsdage for Menighederne.

Politiken drog ham dog bestandig til sig. Han blev 1881 valgt til Folketinget i Middelfart. Men det blev kun en Skuffelse; Folketinget var bleven et andet end i hans Glanslid, Partierne stod langt skarpere mod hverandre, og han fik ingen Indflydelse.

Der er dømt meget forskelligt om denne mærkelige Mand, og Tiden er vel endnu ikke kommet saa vidt, at Historien kan siges at have afsagt sin. — Selv sagde han: »Et godt Eftermæle er en dejlig Ting; men det er min Tro, at enhver faar tilsidst efter Fortjeneste«.

Ditlev Gothard Monrad, f. i København ^{24/11} 1811, Student 1830, theologisk Kandidat 1836, Magister 1838, Borgerrepræsentant 1841, Præst i Vester Ulslev 1846, Kultusminister ^{22/3} 1848, Biskop over Lolland-Falsters Stift 1849—54, Medlem af Folketinget 1850, Overdirektør for Almue- og Borgerskolevæsenet 1855, Kultusminister 1859 og 1860—63, tillige Indenrigsminister 1860—61, Konseilpræsident og Finansminister 1863—64, drog som Nybygger til Ny Zeeland 1865, vendte hjem 1869, s. A. Præst i Brøndbyerne, 1871 Biskop i Loll.-Falsters Stift, tog sin Afsked 1886, Folketingsmand 1881—86. † Nykøbing p. F. ^{29/3} 1887.

(N. Neergaard: Under Junigrundloven. — Nannestad: Portrætter fra Kirken I.)

J. V. Gerluer pius

CARL CHRISTIAN HALL.

1812—1888.

Af H. L. MØLLER.

SKØNT C. C. Hall allerede fra sin Studentertid var nøje knyttet til den Kreds af unge, begavede og fædrelandssindede Mænd, der i Kristian VIII's Tid var gaaet forrest i Kampen for konstitutionel Frihed i Danmark og for Danskhedens Ret i Sønderjylland, holdt han sig dog længe tilbage fra virksom Deltagelse i det politiske Liv. Til Gengæld naaede han efter at have faaet Sæde i den grundlovgivende Rigsforsamling frem i første Række blandt de nationalliberale Politikere, og som Minister blev han snart den egentlige Leder af den danske Rigspolitik i den konstitutionelle Fællesforfatnings Æra fra 1855 til 1863. Ingen af de nationalliberale Førere naaede den Folkeyndest eller nød den Tillid i sit Parti som Hall i sine Velmagtsdage.

Den Høvedingestilling, Hall saaledes indtog i vort offentlige Liv i Frederik VII's Tid, havde han vundet dels ved sin høje Begavelse, sin lyse Aand og sin klare Tanke, dels ved en Række Egenskaber, der ligesom legemliggjorde i hans Personlighed de bedste Sider i den danske Folkekarakter. Hans Væsen var i høj Grad præget af Ligevægt, Ro og Maadehold; og han ejede i sin ydre Optræden megen naturlig Værdighed og Adel, forbundet med Jævnhed, Lige fremhed og et sundt Lune.

I Modsætning til Orla Lehmann, der altid var sit Partis fremad drivende Kraft, var Hall den sindigt og roligt overvejende Statsmand, der hellere tog to—tre smaa Skridt end eet Kæmpeskridt fremad mod Maalet. Ogsaa i denne hans »Nølerpolitik« traadte noget af den danske Folkeejendommelighed frem: en vis Sen dræglighed i Forberedelser og Overvejelser, men en tro Fastholden ved den Overbevisning, der een Gang er vundet om, hvad der er Sandhed og Ret. Det var ikke Halls Sag at hugge den gordiske

Knude over med et Alexandersværd, meget mere var det hans Agt at løse den med Klogskab og Lempe, saa længe en saadan Løsning endnu stod for ham som en Mulighed. Det var hans Maal under Forhandlingerne med de tyske Magter, ved efterhaanden at opfylde Tysklands Fordringer i Forfatningssagen, at lade Tyskland selv Skridt for Skridt overskære de forfatningsmæssige Baand mellem Danmark-Slesvig og de tyske Hertugdømmer, og, naar »Helstaten« saaledes var opløst, at lade »Ejderstaten« træde frem i dens Sted. Dog har han vistnok efterhaanden set, at heller ikke »Ejderstaten« vilde kunne opretholdes, men at den endelige Udjævning af den dansk-tyske Strid maatte ske gennem Slesvigs Deling efter Nationaliteterne, selv om denne Løsning kun kunde fuldbyrdes gennem en Krig — fordi Sindene hverken paa dansk eller tysk Side ad anden Vej kunde beredes til at tage imod en saadan Løsning. Han vilde imidlertid til det yderste fastholde Danmarks statsretslige Stilling over for Modstanderne for i Afgørelsens Øjeblik at have noget at slaa af paa.

Det kan bebrejdes Hall, at han efter at have gennemført den ny Fællesforfatning for Danmark og Slesvig (Novemberforfatningen af 1863) ikke lod sig bevæge til at blive i Spidsen for Regeringen og selv at udvirke Forfatningens Tilbagetagelse eller Suspension, skønt han til sidst havde erkendt, at det vilde være rigtigt at gøre dette Skridt, som Stillingen var blevet efter Frederik VII's Død. Han havde kunnet gennemføre denne ændrede Kurs med mere Sikkerhed og Fasthed, end Monrad evnede. Han saa med Bekymring den Retning, hans Eftermand slog ind paa, og gjorde under Londonerkonferencen i Juni 1864, hvad han formaaede, for at faa Regeringen til at gaa ind paa en taalelig national Grænse i Slesvig. Hans Iver for, at Konferencen ikke maatte opløses uden et positivt Resultat for Danmark, er et Fingerpeg om, hvad det endelige Maal for hans Politik havde været: en rent *national* Løsning af den dansk-tyske Strid.

Carl Christian Hall, f. paa Christianshavn ²⁵/₂ 1812, Student fra Borgerdydsskolen 1829, juridisk Kandidat 1833, Volontær i Kancelliets Skifterevision 1835, Auditor i Hæren 1837, Overauditor 1844, extraordinær Docent i Romerræt 1847, titulær Professor 1851. Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848, genvalgt til Folketinget til 1881, Kultusminister 1854, Conseilpræsident 1856–63 (med kun 2 Maaneders Afbrydelse), Kultusminister 1870–74, † Bakkegaarden ¹⁴/₆ 1888.

(N. Neergaard: Under Junigrundloven. V. Topsøe: Politiske Portrættudier.)

CARL CHRISTOPHER GEORG ANDRÆ.

1812—1893.

Af CARL Goos.

ANDRÆ vil mindes af sene Efterslægter i og udenfor Danmark ved to Kendsgerninger: som Skaberen af det betydningsfulde, højtskattede Værk »den danske Gradmaaling« og som Opfinderen af »Forholdstalsvalgmaaden«. Paa begge disse, iøvrigt saa forskellige Omraader har den eksakte Videnskab, anvendt af en genial Mester som Andræ, fejret Triumfer, dels ved Videreførelse af et Værk, hvorpaa Forgængere havde bygget, dels ved Erobring af nyt Land, hvor ingen tidligere Pioner fandtes.

Det var som Direktør for den danske Gradmaaling, at Andræ skabte sit store Værk »den danske Gradmaaling«. Det var overdraget ham at supplere og bearbejde til et afsluttet Hele et Materiale, der var samlet af hans Forgænger, den holstenske Astronom H. C. Schumacher. Opgaven løstes ved det nævnte Værk, der udkom i 4 Bind i 4° (250 Ark) i Løbet af Aarene 1867—84. Sagkyndige i Ind- og Udland have kun Lovord for dette Arbejde, ikke blot for de praktiske Resultater, det bragte, men tillige og fornemmelig for de fortrinlige teoretiske Undersøgelser om Fejlens Kompensation og for den selvstændige og formfuldendte Behandling af de geodætiske Hovedproblemer. I 1904 udtalte Præsidenten for den internationale Gradmaalings Konference, General Bassot, at de af Andræ fundne Formler var blevne klassiske. En dansk Sagkyndig (Zachariæ, Andræ's Efterfølger) fremhæver særlig den omhyggelige Gennemarbejdelse af ethvert Problem, Andræ behandler, og det lange Skridt, der derfor var mellem hans første Bearbejdelse af et Problem og den endelige Form, hvori det fremtræder. Det er forholdsvis faa af disse videnskabelig betydningsfulde Forarbejder, som er bleven offentliggjorte. Andræ viste her, som paa andre Omraader, en ejendommelig Tilbageholdenhed. Der maatte ydre

Anledninger til for at kalde ham ud paa den offentlige Arena. Hvad Videnskaben herved er gaaet glip af behøvedes imidlertid ikke til at forøge hans Berømmelse som Videnskabsmand. Den er grundfæstet ved det nævnte Hovedværk, der staar som Milepæl i Geodæsen.

De Udenlandsrejser, Andræ foretog i sine Ungdomsaar, medførte et længere Ophold i Paris, hvor den Gang i Julimonarkiets Dage de konstitutionelle Spørgsmaal vare Genstand for ivrig Debat i og udenfor Kamrene. Andræ fulgte disse Diskussioner med levende Interesse. Opholdet i Paris blev saaledes en Slags Indledning til hans senere Deltagelse i Hjemlandets politiske Udvikling. Hans vel kendte Sympati for en konstitutionel Forfatning og hans levende Nationalsfølelse paavirkede Eleverne i den militære Højskole og bidrog til at give denne Højskole i Almenhedens Øjne Præget af de gærende liberale og nationale Bestræbelsers Borg indenfor Hæren. Selv kom Andræ den Gang i nært Forhold til hin Tids national-liberale Førere, skønt han hverken da eller senere delte alle deres Tanker om det politiske Maal eller om dets Udførelse. Som den eksakte Videnskabs Mand og som skarp Tænkertøjlede han mere end andre Følelsers og Fantasiens Indflydelse paa politiske Spørgsmaals Løsning og krævede logiske Afgørelser. I det nationale Spørgsmaal sluttede han sig derfor ikke til Ejderprogrammet, men krævede enten en Løsning efter den nationale Grænse eller en konstitutionel Helstat, omfattende alle Monarkiets tyske Bestanddele. I Folkerepresentationens Bygning var han imod det af de fleste hyldede Tokammersystem og krævede Modvægten mod et ensidigt Flertalsherredømme tilvejebragt indenfor Etammer-systemet ved at indsætte det Element, der skulde tilvejebringe Ligevægten, — en Anskuelse, som senere ogsaa forfægtedes af den berømte engelske Filosof John Stuart Mill. Men disse Andræ's Særstandpunkter trængte ikke igennem i den grundlovgivende Rigsforsamling, af hvilken han var blevet kongevalgt Medlem. Et positivt Udbytte vandt det danske konstitutionelle Liv af Andræ's Virksomhed som Formand i det første Folketing (1849—52). Ved hans skarpe logiske Evne støttes en fast Forhandlings- og Afstemningsform, som endnu i det væsentlige følges.

Andræ havde ikke søgt Genvælg til Folketinget i 1852, men modtog — modstræbende — i 1853 Valg til Landstinget. Hermed indleddedes den anden Periode i hans politiske Virksomhed, der ganske særlig fik varig Betydning derved, at det var i den, at han

opfandt Forholdstalsvalgmaaden og fik Lejlighed til at bringe den til praktisk Udførelse i dansk Lovgivning.

Mod den i absolutistisk Aand af den daværende Regering tilstræbte Ordning af Monarkiets Fællesforfatning maatte Andræ, der vel krævede en stærk Regeringsmagt, men indenfor konstitutionelle Rammer, komme i Opposition. Trods al Tilbageholdenhed kom han dog under de da opstaaede Konflikter til at dele Skæbne med andre, mere fremtrædende Oppositionsførere, idet han 1854 blev afskediget fra Krigstjenesten og som Lærer ved Højskolen. Da saa Signalerne ændredes i Slutningen af 1854, og et Ministerium skulde dannes med den konstitutionelle Helstat som Program, blev det, saa at sige, en Selvfølge, at Andræ, trods al Ulyst, maatte indtræde i den ny Regering. Han overtog Finansministeriet, senere ogsaa, dog kun i et kortere Tidsrum, Konseilpræsidiets. Fællesforfatningen af 2. Okt. 1855, der indfrieede Programmet, den konstitutionelle Helstat, var Andræ's Værk. Den var bygget paa Etkammerssystemet og stemmede i denne, som i anden, ligesaa væsentlig Hensende — en stærk Regeringsmagt — med Synspunkter, han tidligere havde forfægtet og senere vedblev at forfægte — imod Strømmen. Naar denne Forfatningsbygning led Skibbrud, var det ikke paa Grund af nogen principiel Fejl i den indre Konstruktion, men fordi de nationale Modsætninger, den skulde huse, viste sig at være for dybe til at kunne forenes til et virkeligt Samarbejde under dens Ly, og særlig fordi den ikke var stærk nok til at modstaa de Stormløb udefra, der rettedes mod den. Da det under disse Angreb syntes at bære henimod en Omformning af Forholdet mellem Monarkiets Dele i ejderdansk Retning, udtraadte Andræ af Regeringen og afsluttede dermed denne mest aktive Periode af sin politiske Virksomhed.

I den tredje Periode, der vedvarede til hans Død (1893), indtog Andræ, som Medlem af de repræsentative Forsamlinger, fra 1866 som kongevalgt Medlem af Rigsdagens Landsting, i det hele en med hans Tilbøjelighed stemmende tilbageholden Stilling.

Som en varig positiv Vinding og til Andræ's uvisnelige politiske Hæder, staar imidlertid Opfindelsen af Forholdstalsvalgmaaden. Den fik sit praktiske Udtryk i den til Forfatningen af 1855 knyttede Valgløve.

Den politiske Videnskab falder lige saa lidt som anden etisk Videnskab, i sin Helhed ind under den eksakte Videnskabs Omraade. Men for saa vidt en rationel Forfatningsordning kræver,

at en Flerhed af Personer medvirker i Statsstyrelsen ved valgte Repræsentanter, tilkommer det den eksakte Videnskab at paavise, hvorledes dette Valg bør ske for at svare til sit Formaal. Denne den eksakte Videnskabs Opgave er løst ved Opfindelsen af Forholdstalsvalgmaaden. Derfor er det med Rette, at Filosofen Stuart Mill stiller denne Opfindelse »blandt de allerstørste Fremskridt, der hidtil ere gjorte i Statsstyrets Teori og Praxis«. Ved sin ubestridelige Sandhed har Forholdstalsvalgmaaden for længst teoretisk vundet Sejr over alle Indvendinger, der fra først af rejstes imod den. Praktisk har den ogsaa i de forløbne Aar vundet mange Sejre og vil sikkert en Gang naa Herredømmet overalt, saa længe, som et repræsentativt Styre betragtes som et nødvendigt Led i en rationel Forfatningsordning.

Faa Aar efter, at Andræ havde opfundet og praktisk gennemført denne Valgmaade, udformede Englænderen Thomas Hare, den samme Tanke, uden at kende noget til Andræ's Opfindelse. Hare staar saaledes jævnbyrdig med Andræ som Opfinder af den, og det er til Hare, at Stuart Mill, ukendt med Andræ, rettede sin Lovprisning. Men Prioritetens Ære har Andræ, og heldigere stillet end Hare fik han sin Opfindelse realiseret i sit Lands Lovgivning.

Carl Christopher Georg Andræ, f. paa Møen ^{14/10} 1812 i Hjertebjerg Præstegaard. Officer 1828, efter en Udenlandsrejse til Frankrig Kaptejn 1839 og fra 1842 Lærer ved den militære Højskole. 1853 Direktør for Gradmaalingen. Kongevalgt Medlem af den grundlovg. Rigsforsaml. Formand i det første Folketing. 1851 Medlem af Notabelforsamlingen i Flensborg, 1853 indvalgt i Landstinget, 1854 afskediget fra Krigstjenesten og som Lærer, s. A. Finansminister (indtil 1858). 1856—57 Konseilspræsident. Fra 1866 kongevalgt Landstingsmand. Medlem af Videnskabernes Selskab og Æresdoktor. † ^{2/2} 1893.

(N. Neergaard: Under Junigrundloven. — Poul Andræ: Gehejmekonferensraad C. G. Andræ.)

JOHANNE LUISE HEIBERG

Marstrand pins

JOHANNE LUISE HEIBERG.

1812—1890.

Af ARTHUR AUMONT.

PAA ingen anden dansk Skuespillerinde passer det gamle danske Ord: »Mands Kløgt er vel behænde, men Kvinde-List er uden Ende« som paa Johanne Luise Heiberg, naar man vel at mærke ved det Ord »Kvinde-List« forstaar Ynde, Tillæmpningsevne og frem for alt den elektriske Traad, der modtager Forstaaelse fra Mand til Kvinde og bringer Sympathi fra Kvinde tilbage til Mand.

Den lille Hanne Pätges's første Skridt paa Teaterbanen gik ad den lige Vej fra Ballet-Barn gennem Smaa-Roller i Opera og Skuespil til Trine Rar i »Aprilsnarrene« (22. April 1826); denne Rolle, som hun udførte ikke fyldt 14 Aar, blev bestemmende ikke alene for hendes Livsskæbne, men ogsaa for den danske Skueplads, hvis bedste Kunstnere siden — forgæves — har kæmpet mod den Vaudeville-Smag, hun den Aften førte til Sejr. Efter Trine Rar fik hun hurtigt andre halvvoksne Pigebørn i Heibergs Vaudeviller og langskortede Elskerinder i Henrik Hertz's Lystspil og allerede to Aar efter Trine Rar spillede hun Shakespeares Julie (2. Sept. 1828), som hun dog først flere Aar senere til fulde forstod.

31. Juli 1831 viedes hun, der da allerede havde haft flere erotiske Oplevelser, hvoraf endog en havde kastet Dødens Skygge hen over hendes Vej, til J. L. Heiberg, og gennem Samliv med ham timedes der hende den store Lykke at komme i nøje Forbindelse med Tidens andre betydelige Digtere og baade paavirkes af og selv paavirke disse, først og fremmest Henrik Hertz: »gennem hans Værker alene kunde man«, som en af Fru Heibergs yngre Beundrere, Nervepsykologen Fr. Lange, skriver, »næsten tegne hendes Kunstnerfysiognomi«.

»Allerede fra hendes tidlige Ungdom«, fortsætter han, »havde Hertz fulgt hende Skridt for Skridt . . . men tydeligst kommer

hendes Indflydelse frem i de første 20 Aar af hans Digterliv . . . I de første Stykker »Amanda« og »Kong Renés Datter« er . . . det den endnu uoplukkede Kvindesjæl, der ved Kærlighedens vækkende Kraft og Varme folder sig ud fra Knop til Blomst; Manden er her den Handlende, Kvinden den Modtagende. I den næste Række — »Tonicetta«, »Den Yngste«, »Et Offer« og flere — er Grundforholdet forandret. Kvindeskikkelsen har udviklet sig, hun er bleven handlekraftig og energisk, og naar hun i Livets store Kamp mødes med sin Ridder, bringer hver af dem sin selvstændige og fuldt gyldige Indsats med sig. I det sidste Stykke, Digteren skrev for hende — »En Kurmelode« — er den unge Frue endelig tegnet som den erfarne Kvinde, som har lært af Livet, men ogsaa har sat noget til i Livet, men som ved sin modige og resolute Kamp allertid vinder sit faste og sikre Fodfæste tilbage«.

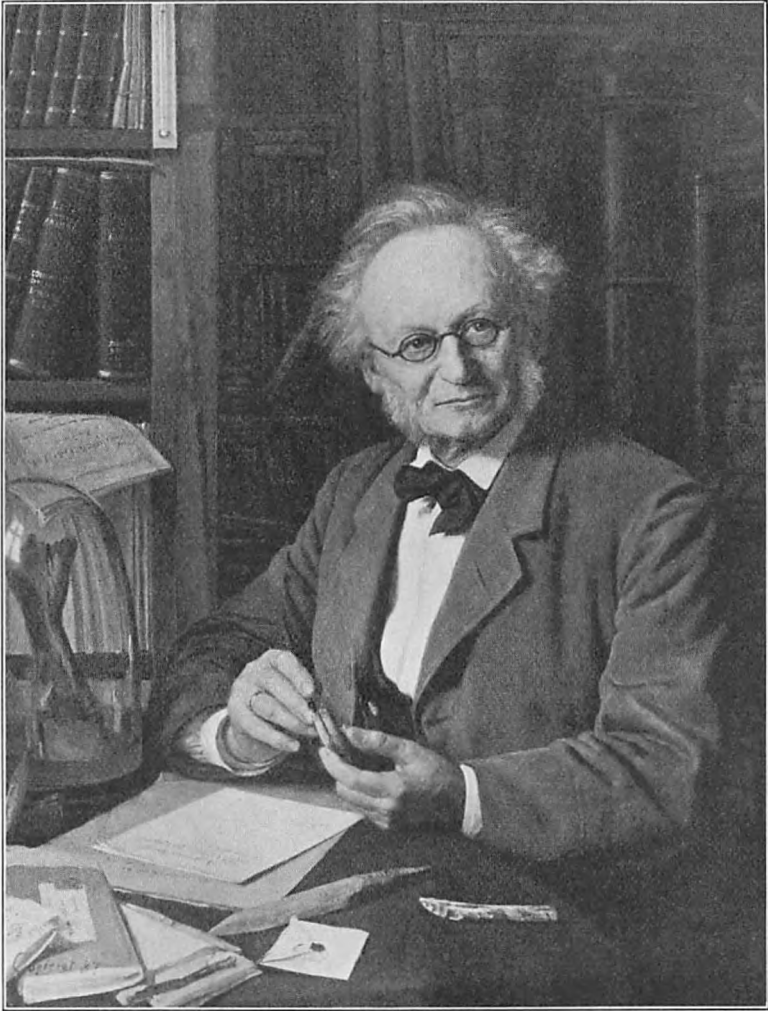
Som paa Scenen saa og i Livet var Fru Heiberg vokset fra Barn til Kvinde: i sit Hjem var hun det altid omsværmede Midtpunkt, og det var Tidens bedste Mænd, ikke blot Digtere og Skønaander, men Tænkere og Politikere som H. C. Ørsted og Andræ, Tscherning og Hall, Martensen og A. F. Krieger, der hyldede hende, ja selv saa særegen en Aand som Søren Kierkegaard belyste hendes Person og Udvikling gennem sin Filosofi, og blandt den nyere Tids Mænd traadte Rigsarkivar A. D. Jørgensen, Udgifveren af hendes Erindringer, troende i Skranken for dem.

Og saa udviklende havde Samlivet været for hende med J. L. Heiberg og hans Kres, at da hun, efter at have opgivet sin Virksomhed som udøvende Kunstnerinde, kaldtes til Det kongelige Teater som Scenestruktør i det sidste Syvaar paa det gamle Teater (1867—74), lagde hun sin Indflydelse i Vægtskaalen for den nye, norske Digtning og hjalp Bjørnstjerne Bjørnsons og Henrik Ibsens Skuespil frem til Sejr paa den danske Skueplads. Hun hørte til de betydelige Mennesker, der med Aarene vokser i Frisind.

Johanne Luise Heiberg, født Pätges, f. i København ^{22/11} 1812, Elev ved det kgl. Teater 1820, kgl. Skuespillerinde 1829, ægtede ^{21/7} 1831 Johan Ludvig Heiberg, tog sin Afsked fra Teatret 1858, men vendte tilbage 1859 og virkede som Skuespillerinde til 1864, Scenestruktør ved det kgl. Teater 1867—74, † i København ^{21/12} 1890.

(Johanne Luise Heiberg: Et Liv genoplevet i Erindringen. — Clara Bergsøe: Johanne Luise Heiberg. — Ude og hjemme, VI. Aarg., 85—89.)

JAPETUS STEENSTRUP

Aug. Jerndorff pinx.

JOHANNES JAPETUS SMITH STEENSTRUP.

1813—1897.

Af C. G. JOH. PETERSEN.

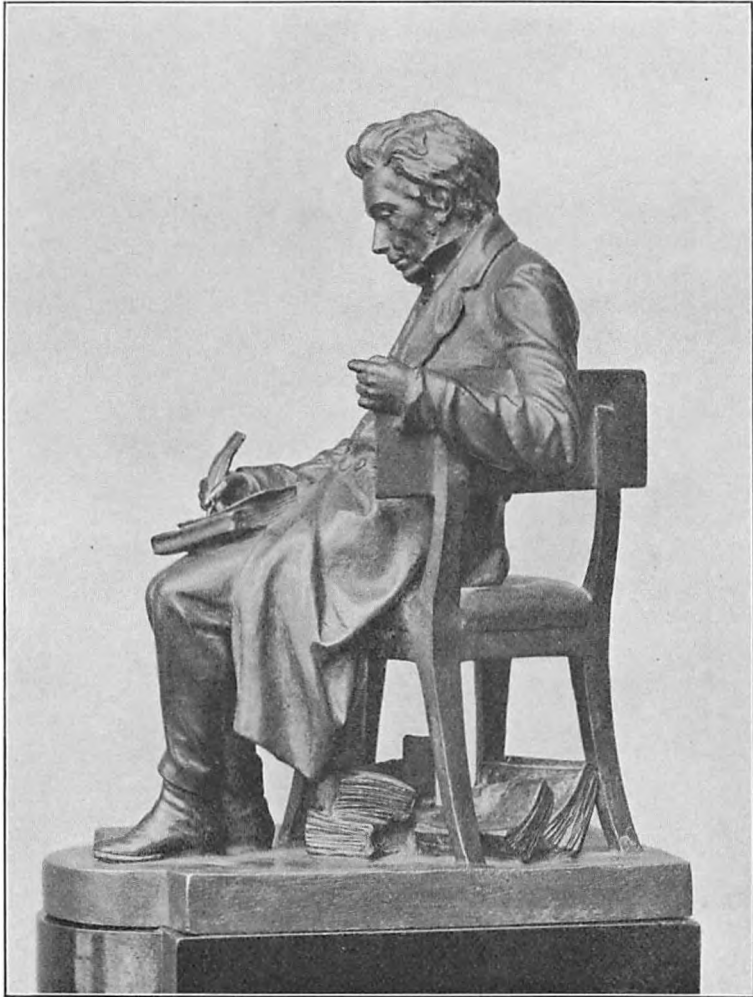
STEENSTRUP var fra Ungdommen af Jægeren, Fiskeren og Iagttageren af den levende Natur; han var opdraget paa Landet og havde ogsaa levet der i senere Aar, noget han selv tillagde overmaade megen Betydning. Han havde i Fantasien altid den levende Natur for Øje, og han havde en stærk og en sund Fantasi. Hvor kunde ikke nogle faa spredte Bemærkninger af ham om Museets døde Genstande fremtrylle den levende Natur og dens mangfoldige Problemer for de Studerende og vise, hvor meget han havde tænkt paa disse Ting og iagttaget i Naturen. Lynglimt var det, og kun i Lynglimt fik vi vor Undervisning, ikke en fuld Gennemgang af »Zoologien«; en Skitse her, en Skitse der; det manglende maatte vi selv udfylde. Den Metode var god for dem, der selv vilde arbejde. Metoden var karakteristisk for Steenstrup; hans Arbejder, saa mangfoldige de ere, og paa saa *spredte* Omraader de bevæge sig, ere sommetider stærke Lynglimt over store Vidder, sommetider belyse de mindre Omraader; men store sammenhængende Arbejder, der svulme op til tykke Bind, har Steenstrup aldrig skabt. Han arbejdede aabenbart kun for sin egen Lyst og af egen Drift, og han var en meget flittig Mand; han skrev kun, hvad der morede ham selv, og hvad der derfor i Reglen ogsaa morede andre. Han var ikke kedelig, tværtimod meget fængslende, vittig, livlig, og han vidste meget om mange Ting, ogsaa udenfor Naturvidenskabens Omraade. Han var meget berejst i Europa, talte adskillige Sprog, havde levet baade blandt Høje og Lave, og jeg tør sige, han havde forstaaet dem næsten alle. Han var en sjælden begavet og sjælden alsidig uddannet Videnskabsmand. Det var sikkert hans store Overblik over Videnskaben, der var medvirkende til, at han spredte

sig saa megel, som han gjorde det. Fra Begyndelsen af var det ham næsten muligt at omfatte den hele Videnskab, men senere lod det sig ikke gøre. Han har gjort megen Gavn mangfoldige Steder indenfor Zoologien, Botaniken, Geologien og Arkæologien, og han yndede særlig saadanne Studier, hvori alle 4 Videnskaber mødes (Moserne, Køkkenmøddingerne). — At han ikke skrev tykke Bøger, er blevet bebrejdet ham af Modstandere, men visnok med Urette; det var ikke og burde ikke være hans Sag at gøre, hvad saa mange andre kunde gøre, blot de havde faaet Ideen, Metoden og Materialet. Han var Lederen, den overlegne, store Mand med det geniale Blik; havde han haft en Stab af underordnede Medarbejdere, vilde alt saadant være bleven udført; nu maatte det overlades til mere tilfældige Omstændigheder. Han har ikke »dannet Skole«, er der bleven sagt om ham; nej det skulde i saa Fald have været mange Skoler, han skulde have dannet, og det er der ikke Plads til i et lille Land; men han brød sig vist heller ikke om at gøre det; det haandværksmæssige i Videnskaben laa ikke for ham personlig; men utallige ere de, der i Ind- og Udland have nydt godt af Steenstrups Overblik og kritiske Sans. Omend han ofte længe kunde beskæftige sig med Bagateller, hensfaldt han aldrig til Smaatterier, men bevarede sit Overblik og rettede derved andre paa mange Omraader; intet er især i Nutiden lettere, men mere beklageligt, for en Naturforsker end at tabe Overblikket; hvormange arbejde ikke paa saa begrænsede Omraader, at hele den øvrige Videnskab ikke eksisterer for dem; hans Synsfelt var stort, og han saa med sine berømte Urmagerluper mere end de fleste andre med de fineste Mikroskoper; han beholdt sin »common sense« ubeskaaren, en sjælden Ting hos en Mand, der saa længe var henvist til at leve i et Museum. — Hovedtrækkene i hans videnskabelige Habitus var en uhyre Interesse for Naturen og Menneskelivet og en stærk Trang til at studere alt, hvad han ansaa for særlig interessant paa disse Omraader; siden det blev ham muligt at undgaa det, har han vist aldrig arbejdet for Penge, men kun for at følge sin Lyst; han frasagde sig Æresposter og Bestillinger for at vinde Tid til sine Studier, og han benyttede Tiden vel.

Johannes Japelus Smith Steenstrup, f. i Vang (Thy) $\frac{9}{10}$ 1813, Student 1832, Lærer i sit Hjem, Lektor i Sorø 1841, Professor i Zoologi ved Universitetet 1845, Sekretær i Videnskabernes Selskab, † i København $\frac{20}{10}$ 1897.

(»Fremtiden«s Nytaarsgave 1869. — Overs. ov. Vidensk. Selsk. Forh. 1897.)

SØREN KIERKEGAARD

Hussetris sculp.

SØREN KIERKEGAARD.

1813—1855.

Af N. TEISEN.

I de lange Vinteraftener«, saaledes skriver den pseudonyme »Udgiver af »Stadier paa Livets Vej«, »naar jeg ikke havde andet at bestille, tog jeg da stundom Bogen frem og læste i den til min Fornøjelse. Men jeg kan ikke sige, at Fornøjelsen var stor; thi jeg forstod ikke stort, men havde dog min Fornøjelse af at sidde og spekelere over, hvad det hele vel kunde være . . .« Disse Ord kan for mangen sagtens have deres Anvendelse paa hele Søren Kierkegaards Forfattervirksomhed. Hans Aand er saa rig og spænder saa vidt, hans Tanke gaar saa dybt, og hans Forfattervirksomhed fordeler sig paa saa vidt forskellige Omraader, at den fulde Forstaelse af denne rige og i mangt tilsyneladende saa gaadefulde Aand vel altid kun kan blive deres Sag, som kan vie ham et helt Studium. Men ogsaa de, som ikke magter hele »Bogen«, vil vistnok kunne have nogen »Fornøjelse« af at blade i den mærkelige Bog og hente et og andet derfra til Belæring og Opbyggelse, selv om de ikke forstaar alt i denne ofte dunkle, men ofte ogsaa saa forunderligt fængslende Skrift.

Hvad der bl. a. helt igennem karakteriserer Kierkegaard som Aand er, at han er lige saa meget Digter som Tænker. Det slaar ham, naar Poul Møller, der selv var en Forening af Digter og Tænker, i sin Afhandling om Udødeligheden indfletter Episoden med Bogholderen, som ønsker, at Kandidaten skal foredrage ham de bedste Beviser for Sjælens Udødelighed, mens han tager, sit Skæg af, at her var noget, der kunde tages op. Skønt han besad en Evne for abstrakt Tænkning, en dialektisk Færdighed i at kæde Tanke til Tanke, hvori kun faa, selv blandt Hegelianere, vilde kunne rivalisere med ham, nærrede han dog en afgjort Uvilje over for det blot docerende Foredrag. Det hang sammen med

hans Opfattelse af vor Tænkningens Natur og dens Forhold til Livet («Eksistensen»); men det beroede ogsaa paa, at han var Digter fuldt saa vel som Tænkner. Naar det skal være, kan han hengive sig til den abstrakte Tænkning saa godt som nogen; men det er dog, som han først helt er sig selv, naar Tankerne faar Klæder paa eller helst legemliggøres, individualiseres i levende Skikkelser. Vil nogen sige, at disse Skikkelser af og til er mere konstruerede end egentlig levende, som det let hænder en Tænkner blandt Digterne, raader til Gengæld denne haarfine Dialektiker og Logiker om en Hals over en Stemningens Poesi, som giver ham Rang mellem de største Prosadigtere.

Men hvad var saa denne Mand inderst? Var han maaske som saa mangen en Digter kun et sælsomt Instrument, hvorpaa Tilværelsen spillede forunderlige Melodier, en sjældent udstyret Digternatur, som forstod at leve sig ind i de forskelligste Livsanskuelser og Stemninger, uden at man ret véd, hvor man har ham selv? Over for Kierkegaard er der ingen Mulighed for Uvished i den Henseende. Der var vel en Tid i hans Ungdom, da det endnu kunde være ham selv og andre uvist, hvad der skulde komme ud af al denne gærende Rigdom, de aandelige Interessers brogede Mangfoldighed; men fra det Tidspunkt, da han udviklet ved Studium paa vide Omraader, ved Forholdet til Faderen (hans Død) og først og sidst ved sin Ungdoms Tragedie, den hævede Forlovelse, havde »valgt sig selv« og begyndte sin egentlige Forfattervirksomhed, fra da af er der ingen Tvivl om, at han i alt væsentlig har »villet ét«, at hans Liv og Tænkning i alt var baa-ret af ét Grundsyn og havde ét Sigte, det religiøse. Det var ikke saaledes, som det foreløbig maaske kunde se ud, at han først var æstetisk Forfatter, saa filosofisk og saa religiøs. Han var fra første Færd afgjort og væsentlig religiøs Aand, og den Opgave, han litterært og personligt stillede sig i bevidst Modsætning til Tidsaanden, var teoretisk at vise Kristendommens Uafhængighed af og Ophøjethed over menneskelig Fornuft, praktisk at klare de forskellige Eksistenssfærer ud fra hinanden. Thi for Kierkegaard drejer det sig i Modsætning til Tidens mange spekulative Hoveder («Spekulanterne», »Docenterne») først og sidst om Eksistens, om at være og leve i det, man tror og lærer, praktisere det. For den tyske (hegelske) Filosofi, som dominerede i Kierkegaards Ungdom, var Opgaven væsentlig teoretisk, spekulativ, at løse Tilværelsens Gaade ved at udtænke et »System«, hvori alle Mod-

sigelser fandt deres Løsning. Aldeles bortset fra, at et saadant System ligger over Evne og ikke lader sig præstere — Paavisningen heraf i »Uvidenskabelig Efterskrift« er vistnok noget af det ypperste af Kierkegaards rent filosofiske Præstationer — er det at hengive sig dertil en Forfusning af Eksistensvilkaarene. Af de græske Tænkere, særligt Sokrates, havde Kierkegaard tidlig lært Respekt for det at eksistere i det tænkte, medens han finder, at hans spekulative Samtid er ved at glemme, hvad det er at eksistere som Menneske. Kun at tænke (objektivt) er at være uden for sig selv. Al sand Tænken er subjektiv, angaar Eksistens, og da sand Eksistens er etisk og religiøs, maa den væsentlige Tænken eller Erkenden ogsaa være del, idet den altid forholder sig til det at eksistere. Ét er derfor en filosofisk Lære, som blot vil begribes, forstaas, et andet en Lære, der vil virkeliggøres ved at leves. Hvad særligt Kristendom angaar, er der en uhyre Forskel mellem at vide, hvad Kristendom er, og at være Kristen.

Saa længe Kierkegaard overvejende var optagen af sin Polemik mod den spekulative Filosofi og Teologi, var Kampen forholdsvis let, ofte munter og spøgeful. Anderledes, da Opgaven, efter som han rykker Virkeligheden nærmere, bliver den, at markere den kristelige Eksistens over for Nutidskristendommen, det kirkeligt bestaaende. Her blev fra hans Side Striden tilsidst saa voldsom, ud over alle Grænser — Kristendommen har ikke blot ophørt at eksistere, den er end ikke nogen Sinde ret kommet ind i Verden, Apostlene er allerede gaet paa Akkord med Verdensaanden — at han sprænger sig selv derunder, og den store Virkning, han havde tænkt sig ved at »anbringe et afgørende« og gaa i Døden derpaa, udeblev ganske. —

Hvorledes den voldsomme Eksplosion skal forklares? Ja, det hang jo vistnok sammen med hans indeslutede, tungsindige, stærkt polemiske Natur; men den forklarer ikke alt. Der er en saadan Sammenhæng og Konsekvens i hans Tankegang fra først til sidst, at det med de Forudsætninger, hvormed han arbejdede, filosofiske og ikke mindst dogmatiske, er fuldt forstaaeligt, at en Karaktertænk af hans aandelige Bygning tilsidst kunde komme ud i den Yderlighed, hvori hans Livs Tragedie endte.

Men naar den øjeblikkelige Virkning udeblev, følger deraf dog ikke, at hans Liv var forgæves. Kierkegaard kan betegnes som en tungsindig kristelig Sokratiker, der er geraadet i den Kollision at have mistet Troen paa den hele Kristenhed, men bevaret

Troen paa Kristus. Svarer man ham, at Kristus jo har lovet at være med sin Menighed alle Dage, spørger han tungsindig, om Kristus da ikke ogsaa har sagt: Mon Menneskens Søn vil finde Troen, naar han kommer igen? — Let kommer man ved at se paa Kierkegaard i hans sidste Strid til at tænke paa den Skildring af »det ironiske Subjekt«, han har givet i sit Ungdomsskrift om Begrebet Ironi. For Ironikeren — og en saadan kræver, mener han, til en vis Grad ethvert verdenshistorisk Vendepunkt — har den givne Virkelighed tabt sin Gyldighed; men det nye ejer han ikke. Han er den, der skal holde Dom. Det, der skal komme, er skjult for ham, ligger bag hans Ryg. Han er ikke som Profeten, der i Syner skuer det kommende. Hans Blik er vendt mod den Virkelighed, han har stillet sig fjendtlig overfor, og Nidkærhed i denne Tjeneste fortærer ham. Men hvis Ironien, som det hedder sammesteds, kan betegnes som den uendelige, absolute Negativitet, saa er intet vissere, end at Ironikeren viser ud over sig selv til det, »som skal komme«. Thi dette saa Kierkegaard vel klart, at der er en skrigende Uoverensstemmelse mellem gældende kirkelig Ortodoksi og almindelig kristelig Praksis. Men hvad han ikke saa, hans Kristendomsopfattelse, der i sin Helhed kun var en konsekvent Gennemførelse af hævdvunden Ortodoksi, er umulig fra enhver Side set; den fremkalder med Nødvendighed som sit modsvarende Troen paa en Kristendomsopfattelse, renere og dybere end den, hvorpaa han tungsindig var ofret, lysere og mildere, end han selv i sine bedste Øjeblikke vovede at tro.

Søren Aabye Kierkegaard, f. i København $\frac{5}{2}$ 1813, gik i Borgerdydsskolen 1821—30. Student 1830, indskreven i Kongens Livkorps, men faa Dage efter kaseret som utjenstdygtig, teologisk Kandidat 1840, kort efter forlovet, men Forlovelsen atter hævet i Efteraaret 1841, disputerede 1841 for Magistergraden om Begrebet Ironi med stadigt Hensyn til Sokrates, Rejser til Berlin 1841 og 1843, levede et filosoferende Eneboerliv i København til sin Død $\frac{11}{11}$ 1855.

(Søren Kierkegaard: Udvalg og Indledning ved Carl Koch. Heri ogsaa fornøden Henvisning til Litteratur.)

CARL PLOUG

Const. Hansen pinx

CARL PLOUG.

1813—1894.

Af H. L. MØLLER.

BLANDT vort offentlige Livs Mænd i det 19. Aarhundredes Midte har Ploug vundet sin ejendommelige Plads især derved, at han blev Skaberen af den politiske Sang i Danmark og stod som dens kronede Mester i et af de rigeste og stærkest bevægede Tidsrum af vor nyere Historie. Allerede som den unge, glade Student paa Regensen i Frederik VI's sidste Aar havde han stemt sin Lyre, men han havde da fremfor alt prist Studentens eget Liv bag Regensens stille Mure, i Venners lystige Lag eller i de strenge Musers Tjeneste — fjernt fra Verdens Larm, ubekymret om Døgnets Strid, ophøjet over »Filistrenes« lave Stræben. Men straks i Begyndelsen af Fyrrerne kom der andre og stærkere Toner i hans Sang; Lyren ombyttedes med Luren. Nu kaldte han Studenterne ud i Livets Kamp, bort fra den sorgløse Tilværelse og fra de æstetisk-literære Diskussioner under Regenslindens grønne Skygge, til virksom Deltagelse i det gryende nationale og politiske Liv.

Gennem Plougs Viser og Sange indviedes den danske Student nu til Forkæmper for Fædrelandets, Frihedens og Nordens store Sag, og han stillede sig med al Ungdommens Ild og Begejstring under Digterens Førerskab. Baarne frem af Studenternes friske, klare Stemmer tonede Plougs politiske Sange snart fra Skamlingsbanke i Syd til Kalmar Slotsgaard i Øst og Upsala Høje i Nord, og det varede ikke længe, før de bedste af dem lød fra hele Folkets Tunge. Gennem dem blev Ploug i hele sin Velmagtstid en af de ypperste Tolke for de Danskes folkelige Længsler og Haab. Han blev sit Folks Tugtemester i de sløje Tider, dets Trøster i de tunge; »han blæste Luren, naar Vægterne sov«, og intet Sindbillede kan være smukkere eller sandere end den Hejmdalskikkelse paa Broen, som pryder Bindet om Plougs Digte, og som

med den ene Haand kryster Luren, med den anden griber om Sværdheftet.

Det er denne Plougs skønne, mandige og stolte Digtning, der især gør, at han vistnok for Eftertiden vil komme til at staa som den egentlige Repræsentant for det nationalliberale Slægtleds Mænd i Danmark, skønt det ingenlunde ellers kan siges, at han ragede op over alle de andre, hverken ved Evner, Karakter eller Indflydelse paa Begivenhedernes Gang. Halls i sin Tid saa beundrede Taler og Mesterstykker af diplomatiske Noter vil man i Fremtiden kun kende gennem Historikernes Karakteristikker, og Lehmanns og Monrads Skrifter vil herefterdags næppe blive læst og gransket uden af de faa. Men længe efter at det Slægtled er gaaet bort, der ildnedes og styrkedes, trøstedes og tugtedes gennem Plougs Artikler i »Fædrelandet«, vil man i alle Folkets Lag vedblive at elske hans Digtning og synge hans Sange, og derigennem vil Folket ogsaa, naar Minderne om hans Jævninge halvvejs er blegnede, bevare Billedet af hans mandige og stolte, alvorlige og strenge Personlighed, gennemglødet som den var af Kærlighed til Danmark og Norden, højet som den var siden Ulykkesaaret 1864 af Sorgernes Vægt, men dog aldrig mistvivlende om Fædrelandets Frelse.

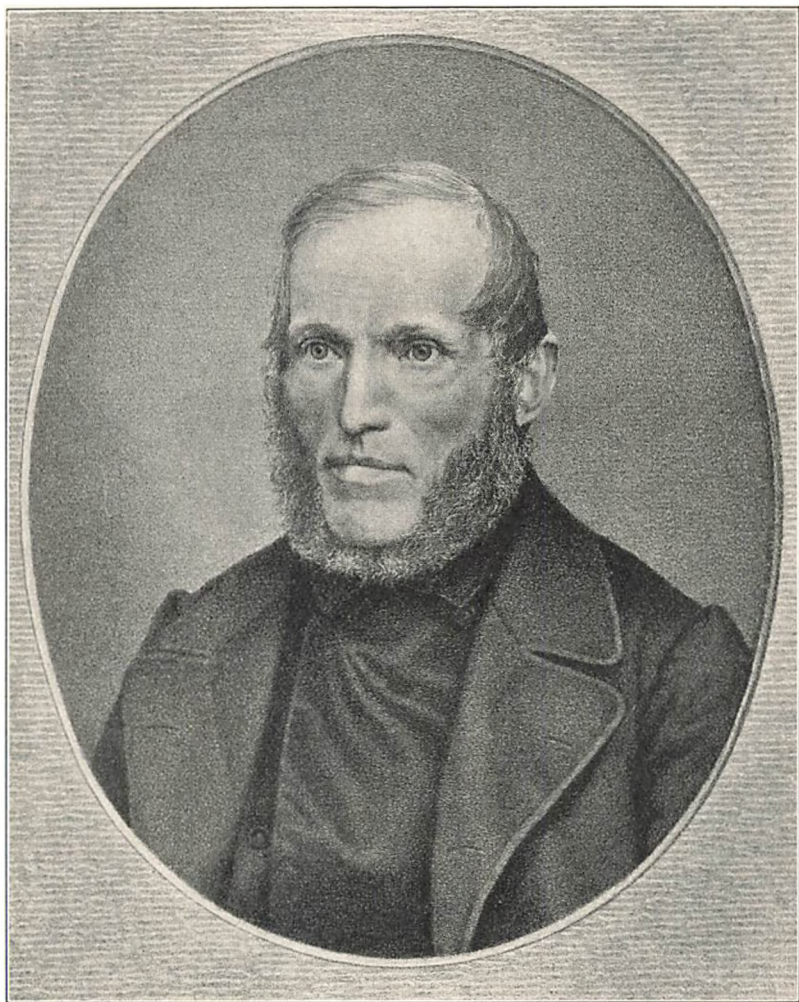
»End er i Morgen det atter en Dag,
det skal ikke glemmes i Nøden!
Luerne fra det synkende Vrag
pege mod Morgenrøden«.

Parmo Carl Ploug, f. i Kolding ^{20/10} 1813, Student 1829, studerede Sprog og Historie, Medarbejder ved »Fædrelandet« 1839, Redaktør af dette Blad 1841—81, Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, senere først af Folketinget, dernæst af Landstinget; udgav 1861 sine Samlede Digte, efterfulgt af flere Digtsamlinger. † ^{27/10} 1894.

(H. Ploug: Carl Ploug, I.)

KRISTEN KOLD

KRISTEN KOLD.

1816—1870.

Af KL. BERNTSEN.

Vil man spørge mig, hvad denne Mand har øvet, som fortjener at mindes, saa vil jeg svare følgende: Kold er den første Skolemand, som tilfulde har forstaaet at føre Grundtvigs geniale Tanke om en Højskole for den voksne Ungdom ud i Livet; han er den Skolemand, der har lært os, hvad folkelig Undervisning er; han har skabt en hel ny Art af Skoler, den saakaldte »Fris-kole«, og han er den Højskolemand, der først har aabnet sin Skole for voksne Kvinder.

Skulde jeg sammenligne Kold med nogen anden Folkeoplyser, ved jeg ingen, han har saa stor Lighed med, som den græske Vismand Sokrates. Begge var jævne Almuesmænd, og begge havde deres Styrke i at lede en Samtale. Gennem Samtaler med sine Elever og især ved Samtaler med de mange Mennesker, han kom i Berøring med, har Kold udrettet mere end ved sine iøvrigt ejendommelige og dygtige Foredrag.

Lad mig nævne et Eksempel: En Dag kom Kold paa en Fodtur gennem Jylland til en Landsby. En Mand, som han tilfældig mødte paa Gaden, spurgte han, om der var nogle »hellige« i Byen. Manden pegte paa en Gaard og sagde: »Der bor en Familie, som kalder sig hellig.« Kold gik da ind i Gaarden, Manden var kørt i Marken, men Gaardmandens Kone fandt Kold i Køkkenet, hvor hun var i Færd med at lave Mad. Paa Gulvet gik hendes lille 4—5 Aars Dreng med en splinterny Kaffekegel i sin Haand, og denne Kedel slog Drengen snart mod Komfuret, snart mod Bænken og snart mod Gulvet. Under Samtalen med Kold forsøgte Konen 3 Gange at faa Kedlen fra Barnet, men hver Gang forgeves, thi naar Moderen tog fat i Kedlen, skreg Drengen i vilden Sky, snart kradsede han hendes Haand med sine Negle,

snart bed han hendes Fingre og til sidst lagde han sig paa Ryggen og skreg af fuld Hals. Hver Gang med det Resultat, at Drengen beholdt Kedlen. Denne Kamp mellem Moderen og Barnet foregik medens der førtes følgende Samtale:

»Jeg hørte i Byen, at De hører til de hellige, saa fik jeg Lyst til at gaa herind for at bede Dem, om jeg, der har gaaet en lang Vej, maatte hvile mig lidt her.« »Er De ogsaa en af de hellige?« »Ja, jeg vil i hvert Fald gerne regnes med i den Flok.« »Det er ikke sikkert, at De hører til vort Slags.« »Maa jeg spørge, hvilken Slags hellige De tilhører.« »Vi henregner os til den Slags, som hader den gamle Adam.« »Ja, det er ikke saa galt, men sig mig, hvorledes ser den gamle ud her paa denne Egn?«

Over dette Spørgsmaal kom Konen i stor Forlegenhed. Hun sad lidt stille og tænkte sig om, men saa udbrød hun: »Vi hader Spil og Dans!« Hertil svarede Kold: »Naa det gør I, men det er kun Haaret og Neglene paa gamle Adam, og I kan klippe ham, saa lidt det skal være, men det gror stærkt ud igen. Jeg derimod hader Hjertet i den gamle Adam.« »Ja, hvad mener De med det?« spurgte Konen. Kold svarede: »Deres lille Dreng, som der staar, er jo en køn og sød Dreng, men hver Gang De prøver paa at tage Kaffe kedlen, som han aabenbart ikke maa ødelægge, ud af hans Haand, forvandles han og pludselig bliver han arrig og vred, bider og river sin Moder og skriger i vilden Sky. Hvad tror De, der er Aarsag heri? Det er Hjertet i den gamle Adam hos Barnet, thi Hjertet i den gamle Adam er Menneskets Egenkærlighed og Egenraadighed. Føjer De Barnet, som De har gjort i Dag, vil han om faa Aar hverken bøje sig for Gud eller Mennesker.«

Jeg er vis paa, at Konen aldrig glemte den Samtale.

Senere kom Kold i Følge med en Mand, der bandede saa forfærdelig. Kold stod da pludselig stille og udbrød: »Hør, hvem er den Salan, som De stadig nævner, er det en gammel Gud, De dyrker her i Eggen?« Manden blev forbavsset og sagde: »Nej, hvor kan det falde Dem ind.« Kold spurgte da: »Er det maaske en Mand, der har gjort Dem mange og store Tjenester, saa De føler Dem i stor Taknemmelighedsgæld til ham, og mener De at afbetale noget af den Gæld ved idelig at paakalde hans Navn?« Manden slog Øjnene ned og sagde skamfuld: »Nej, det er kun en skiden Vane, jeg har.« »Naa, er det det,« sagde Kold, »saa gør De vel i at aflægge den Vane.«

Naar Kold blev den store Banebryder for den danske Folkehøjskole og »den folkelige Oplysnings Hovedmand« ikke blot i Fyn, men i hele Norden, saa sagde han ydmygt: »Det har jeg Gud at takke for,« men dernæst priste han sin Moder, som var det første Menneske, der lærte ham at kende Ordets Magt til at glæde og oplive Mennesker.

Da Kold var bleven optaget paa Snedsted Seminarium, hændte det, at den bekendte fynske Lægprædikant Peder Larsen Skræppenborg kom til Snedsted for at holde en gudelig Forsamling. Han talte da saa inderligt over det Skrifsted: »Saa elskede Gud Verden« o. s. v., at Kold deraf blev saa inderlig grebet, at han næste Dag gik rundt i Byen for at fortælle den mageløse Sandhed, at Gud elsker et stakkels Menneske.

Det var anden Gang i sit Liv, at han lærte, hvilken Magt det levende Ord har til at gøre Menneskehjertet glad og frimodig.

Da han senere blev Huslærer i Sønderjylland, bekymredes han ved at se, hvor svært en lille Pige blandt Eleverne havde ved at lære udenad, og fra det Øjeblik af var Kold klar over, at al Undervisning i Religion og Fædrelandshistorie bør foredrages mundtlig, hvis Oplysning herom skal blive til Velsignelse for Slægten.

Ved Læsningen af Grundtvigs Verdenshistorie gik det op for ham, hvor planmæssig Gud havde ført Menneskeslægten gennem Tiderne, saa det ene Folk efter det andet fik sin Opgave i Verdens store Husholdning, og Kold fattede da den Plan at være Folkeoplyser og prøve paa, om han kunde rejse en Skole for Ungdommen; og ved Grundtvigs Bistand fik han de fornødne Midler til at rejse sin første Højskole i Ryslinge. Senere flyttede han til Dalby paa Hindsholm, hvorfra han havde sine første Elever.

Her gik det hurtigt op for ham, hvor nødvendigt det var for Højskolen at faa Børneundervisningen ledet paa en anden og bedre Maade, end den, hvorpaa den lededes i den offentlige Skole.

Frederik den 6te og hans gode Raadgivere, der havde løst Stavnsbaandet og givet de store og betydningsfulde Landboreformer, indsaa klart, at med Folkets Frigørelse maatte der følge Oplysning, men man kendte her i Landet kun én Form for Undervisning: den kerde Skoles, og saa indrettede man Undervisningen i Borger- og Almueskolen som en Kopi af den lærde Skole, hvor Lærerne blev Hørere mere end virkelige Lærere. Folket blev ansvars- og interesseløst for Skolens Gerning, fordi Staten tog alt i sin Haand.

At vække Folkets Ansvarsfølelse for Undervisningen og Børneopdragelsens store Betydning blev nu en af Kolds store Opgaver. Selv oprettede han en Friskole ved Siden af sin Højskole i Dalby, og Eleverne, som udgik derfra, blev stærkt præget af hans mægtige Aand og blev Skolens ivrige Forkæmpere. Naar Eleverne havde forladt Skolen, skrev snart en, snart en anden og bad om Tilladelse til at komme der igen nogle Dage og mødtage Moder, Søster eller Fæstemø, fordi de ønskede, at disse Kvinder kunde faa lært at kende Kold og nyde godt af hans Foredrag og af Samtaler med ham. Da gik det op for Kold, hvor betydningsfuldt det var, at Kvinder saa vel som Mænd kom under samme aandelige Paavirkning, thi skulde Folket aandeligt talt rejses, maatte det ske gennem Hjemmene og ved Mænds og Kvinders fælles Arbejde.

I fuld Forstaaelse heraf aabnede Kold hver Sommer sin Skole i 3 Maaneder for voksne Kvinder. Naar Kvinderne i Danmark nu har Ret til at vælge til de kommunale Raad og selv kan tage Sæde der, skyldes dette ikke mindst, at Kold gav Stødet til den Undervisning og Paavirkning, som Kvinderne nu i en Aarrække har modtaget gennem Højskolen.

Efter at Kold havde flyttet sin Skole til Dalum ved Odense, aabnede han hver Sommerferie sin Skole for Lærere og Lærerinder, og disse Kursus fik stor Betydning ogsaa for mange af den offentlige Skoles Lærere og Lærerinder.

Kolds Valgsprog var: »Alt inde fra. Hvad der klistres paa, regner af«. Ingen Skolemand har stærkere end han vakt Kærlighed til Folk og Fædrelandet og skabt hos sine Elever Lyst og Drift til at gaa ud og øve en Gerning i vort Folk. Ingen har som Kold lært sine Elever at tro paa Guds Almagt og Kærlighed.

Jeg vil slutte med at tilføje: »Gid Højskolens Mænd aldrig maa tabe det Formaal af Sigte.«

Kristen Mikkelsen Kold, f. i Thisted ^{20/4} 1816, knap 13 Aar gammel Biskolelærer i Faartoft, dimitteredes 1836 fra Snedsted Seminarium, konstitueredes 1837 som Skolelærer i Øster Jølby, Huslærer i Forballum 1838—42, Tjener hos Pastor Hass, der drog til Smyrna, nedsatte sig der som Bogbinder, vandrede paa sin Fod hjem til Thisted 1847, Huslærer hos V. Birkedal i Ryslinge 1849, oprettede en »højere Folkeskole« i Ryslinge 1851, flyttede 1853 Højskolen til Dalby ved Kerteminde, dernæst til Dalum ved Odense, † ^{9/4} 1872.

(F. Nygård: Kristen Kold.)

HANS KRÜGER.

1816—1881.

Af H. L. MØLLER.

SKØNT det først var efter Sønderjyllands Adskillelse fra Danmark, at Krüger kom i første Række blandt sine Landsmænds Førere i Kampen mod Tyskheden, havde han dog allerede længe forinden hørt til Nordslesvigs gode Mænd. Som en djærv og dygtig Bonde havde den unge Krømand i Bevtøft vundet saa stor Anseelse i sin Hjemstavn, at hans Standsfæller kaarede ham, endnu kun 30 Aar gammel, til deres Talsmand i Slesvigs Stændersal. Han var den ene af de to danske Stændermænd, der fulgte Indbydelsen til det store Rendsborgmøde af Stænderdeputerede fra begge Hertugdømmerne den 18. Marts 1818. Krüger tog her Ordet paa Dansk og nedlagde en bestemt Indsigelse mod Forsamlingens danskfjendtlige Beslutninger. Hans Ord ved denne Lejlighed lød efter den almindelige Gengivelse saaledes: »Det er klart af alt, hvad her er sket, at de Herrer helt overser, at langt over Halvdelen af Slesvigs Indbyggere er dansktalende og dansksindede og ikke vil ind i det tyske Forbund, men fremdeles vil blive ved og knytte fastere til det gamle Moderland Danmark«. Kun med Møje banede den stærke og modige Mand sig og sin danske Ledsager Vej ud af Mødets vilde Trængsel.

Under Treaarskrigen var Krüger lange Tider ad Gangen borte fra Hjemmet; han fulgte Hærens Hovedkvarter som Spejder og skaffede Hærledelsen mange Efterretninger om Fjendens Foretagender. Ved General Kroghs Side overværede han Istedslaget. I Aarene 1853—61 tog han alter Del i det politiske Liv som Medlem baade af Slesvigs Stænderforsamling og af Rigsraadet i København. I Stændersalen i Flensborg fulgte han trofast det danske Mindretals Fører Laurids Skau; under Rigsraadsforhandlingerne gjorde han sig ofte til Talsmand for vidtgaaende Frihedskrav,

samtidig med, at han der var den ivrigste Forkæmper for Sønderjyllands fuldkomne Forening med Danmark.

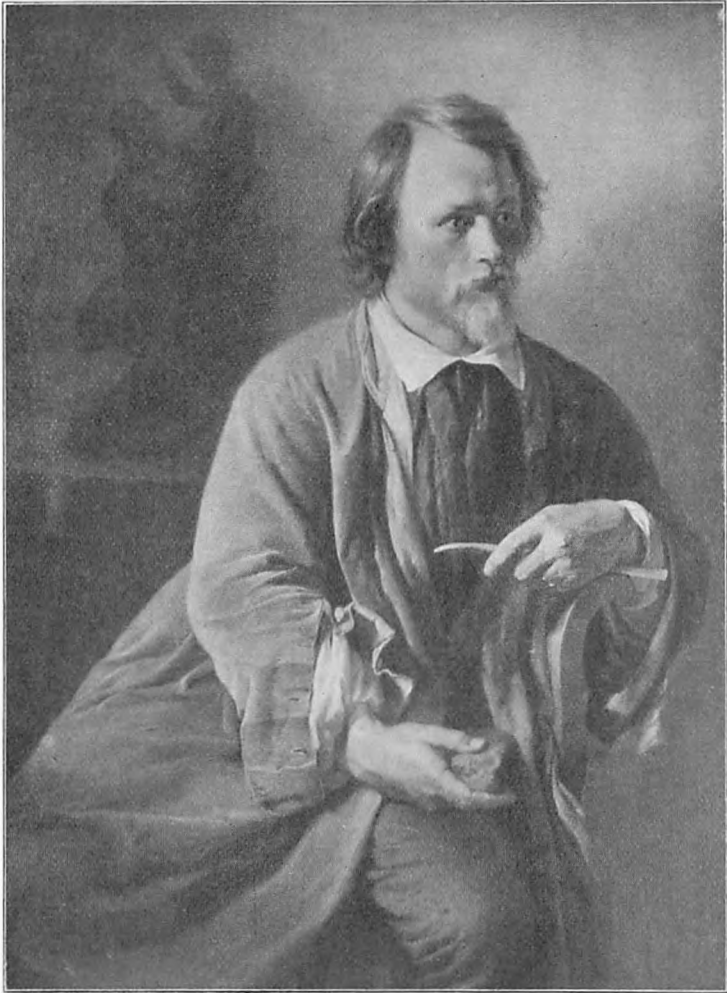
Ved det første Valg i Sønderjylland til den nordtyske Rigsdag samlede den danske Befolkning i Nordslesvig sig i Enighed om at sende Hans Krüger til Berlin som Repræsentant for første slesvigske Valgkreds. Medens han i den første Rigsdagssamling havde en dansk Kampfælle med sig: Ahlmann, der var valgt i Flensborg Valgkreds, sad han i alle de følgende til sin Død som den eneste Talsmand i Rigsdagen for den nordslesvigske Danskheds Krav. De Ord, han havde udtalt i Rendsborg 1848, vedblev til hans sidste Stund at være hans politiske Program. Han formede det allerede i den første Samling i den navnkundige Erklæring, han sammen med Ahlmann afgav den 15. April 1867: »Vi føler os som Danske; vi vil vedblive at være Danske, og vi vil behandles som Danske efter Folkerettens Forskrifter«.

Krügers Holdning i Berlin, baade i Rigsdag og Landdag, vedblev til det sidste at være præget af Stolthed og Trods over for den overmægtige Tyskhed; han aflagde ingensinde den Ed til den preussiske Konge, som krævedes af Landdagens Medlemmer, og kom derfor aldrig til at deltage i denne Forsamlings Forhandlinger. Men i Rigsdagen greb han enhver Lejlighed, der syntes ham gunstig, til at kræve Opfyldelsen af Pragfredens § 5. Ogsaa efter dennes Ophævelse 1878 bevarede Krüger Troen paa sine Landsmænds retfærdige Sag: »Vi har kun at staa paa vor Ret, og vor Ret er klar. Vor Sag kan ikke tabes«. For de danske Nordslesvigere var han til sin Død »Føreren« fremfor alle andre. En lille Dreng i en nordslesvigsk Skole, der ved Eksamen blev spurgt, hvad den danske Konge hed, svarede nok saa frejdigt: »Hans Krüger!«

Hans Andreassen Krüger, f. i Bevtolt Kro $\frac{1}{4}$ 1816. Uddannet i Sydslesvig, overtog 1841 sin Fædrenegaard. 1846 Kredsformand i den slesvigske Forening, 1847 Stænderdeputeret. 1851 Medlem af Notabelforsamlingen i Flensborg, fremsætter som Medlem af Rigsraadet 1862 Forslag til »Grundlov for Danmarks Riges Fællesanliggender«, fængslet af Østrigerne under Krigen 64. Fra 1867 Medlem af den nordtyske Rigsdag og af den preussiske Landdag, fængslet af Preusserne under Krigen 1870, død $\frac{27}{8}$ 1881.

(Morten Eskesen: Hans Krügers Saga. — M. Mackeprang: Nordslesvig 1864—1909.)

E. Jerichau-Baumann pinx.

JENS ADOLPH JERICHAU.

1816—1883.

AF SOPHUS MICHAËLIS.

PAA sin Ungdoms Højde syntes Jerichau udset af Skæbnen til at tage Arv efter selve Thorvaldsen. Popularitetens Sol omstraaede fød et Øjeblik hans første Hovedværk i selve Kunstens Hovedstad, Rom.

Fra smaa og trange Provinskaar var han kommen til Akademi og som Friends Elev bleven ført ind i Beundringen for den store, klassiske Oldtids Skulptur uden dog at kunne finde sig selv og sin egentlige Evne. 25 Aar gammel naaede han Kunstens forjættede Land, Italien, som Gratispassager paa Fregatten »Rota«, der skulde hente Thorvaldsen hjem. Studiet af Antikerne, navnlig Parthenon-Skulpturerne, lærte ham »Simpelhed og Grandiositet« og udviklede hans Sans for naturfrisk Form langt ud over, hvad Mesteren og hans nærmeste Elev, Bissen, havde Øje for. Men han besad ingen stor skabende Fantasi; i sine Frisekompositioner fulgte han Thorvaldsens Motiver og Stil-Skønskrift, Linespil og Grupperinger — nu og da med ligefremme Laan —, og først i den plastiske Udformning af Enkelthederne kom hans Selvstændighed til Syne. Aanden er overalt Thorvaldsens, kun Hænderne — de for Formen saa følsomme Fingre — er hans egne.

1845 fik han med »Herkules og Hebe« i Roms internationale Kunstverden, navnlig blandt Tyskerne, sit store Gennembrud. Den storstilede Gruppe var bygget over et antikt Torso-Motiv. Kort efter skabte han sit længst og videst kendte Hovedværk, »Panterjægeren«, øst, ikke af Antiken, men af selve Naturen som Kilde. Med berettiget Selvfølelse paastod Jerichau, at det var Samtidens bedst gennemførte Stykke Skulptur. Men Storhedsdrømmene fik ikke tilstrækkelig Næring. Nogle udenlandske Bestillinger — Alma Goethe, Fredens Engel, Kristus — gav ham ikke økonomisk Uafhængighed.

Han maatte forlade Kunstens romerske Paradis og være glad for en Professorstilling hjemme. Den skønne Gruppe »Adam og Eva efter Syndefaldet« blev betegnende nok hans første Arbejde efter Hjemkomsten. I Konkurrencen om et Monument for Sejren ved Fredericia maatte hans Thor vige for Bissens genialt aktuelle Landsoldat. Bissen blev fremdeles den Aladdin, der fangede alle Bestillinger som Appelsiner i sin Turban, hvorimod Jerichau stærkere og stærkere følte sig som en grublende Nureddin — en til det nordiske Helvede lænket Løke. En blid og sjælfuld Gruppe af Dødens og Opstandelsens Engle kom aldrig til Anvendelse. Af offentligt Arbejde fik Jerichau kun en David at udføre til Frue Kirke og en halv Snes Aar senere Ørstedsmonumentet, hvis Norner har en mærkelig storladet Karakter af nordisk Saga-Tungsind.

Hans Initiativ fortørrede og skrumpede ind. For sin egen Skyld dyrkede han Motiver af Børnenes og Dyrenes Verden og navnlig af ung og jomfruelig Skønhed. Skønt oprindelig et stærkt erotisk Temperament modelerede han næsten udelukkende Kyskhedens »Mø i blufærdige Vaar«: »Slavinden«, »En sovende Høstpige«, »Slumrende Kærlighed«, »De badende Piger«, sarte og køligt stilfærdige, Piger i rødmende Knopbrud. Kun i eet Motiv gløder hans Væsens Sanselighed — i den geniale lille Skitse af »Leda med Svanen«.

Efterhaanden forstummede han som Kunstner ganske i Mistvivl om sig selv og Kunsten i det hele. Som Portrætbilledhugger kunde han ved sin ideelle Trang til »smuk Opfattelse« ikke kappes med den mesterligt karakteriserende Bissen. Han vendte sig bort fra Verden og fra Menneskene, foretrak tilsidst Blomster og Træer, modelerede Landskaber eller betragtede Havets Plastik. Som Formkunstner er han den Dag i Dag uovertruffen i dansk Billedhuggerkunst.

Jens Adolph Jerichau, f. i Assens ^{17/4} 1816, kom i Malerlære i Odense, optagen paa Kunstakademiet 1831, gik over til Billedhuggerkunsten, drog 1838 til Rom, arbejdede hos Thorvaldsen, udførte »Herkules og Hebe«, senere »Panterjægeren«, Professor ved Kunstakademiets Modelskole 1849, † ^{24/7} 1883.

(Sophus Michaëlis: Billedhuggeren Jens Adolph Jerichau. Kbhvn. 1906)

NIELS W. GADE

Carl Bloch pinx.

NIELS W. GADE.

1817—1890.

Af WILLIAM BEHREND.

NIELS W. GADE! Der er for os Danske en egen bred Klang i dette Navn, vor største og berømteste Musikers, og der ligger noget af et Symbol i selve Navnet.

Niels — det er det gode, gamle danske Navn, der klinger hjemligt, støt og troskyldigt. »W'et« er det fremmede Element, og vel at mærke: det fandtes ikke i Gades Navn, som han oprindeligt skrev det; den Gang hed den endnu uberømte »Elev i Kapellet« ganske jævnt og dansk Vilhelm. Men siden hen, da han allerede ung erhvervede sig Ry i det Fremmede, holdt han stærkt paa sit W. Selve Efternavnet Gade er ægte dansk, et Bynavn fra Syd-Jylland, som Familien nylig havde antaget, ti Faderens Døbenavn var *Søren Nielsen*. Symbolsk vidner da det hele Navn, som Gade skrev det — stolt og flot, harmonisk og selvbevidst —, om Dobbeltigheden i denne Musikers Gerning: om denne vor Tonekunsts Niels, der var dansk i Bund og Grund, og som samtidig skabte Lyd og Ry for dansk Musik i Udlandet og aabnede Portene i vort Musikliv paa videre Gaa end nogensinde forhen for hvad der levede og fødtes ude i den store Verden.

Niels W. Gade, den kyndige og myndige Mester, har saa at sige skabt Musiklivet herhjemme udenfor Operaen. Han opdrog et Orkester, der uafhængigt af det før eneherkende kgl. Kapel kunde løse den Opgave at fremføre store instrumentale Værker; og i en ung Alder sat i Spidsen for den »Musikforening«, som han elskede og ofrede al sin Kraft og Interesse lige indtil sin Dødsdag, vidste Gade at vende Smagen fra Virtuossfitteren og fra det smaatskaarne hjemlige og at opdrage et Publikum, som paa hans Autoritet antog og nød saadanne Værker af Tonekunstens Genier,

som man hidtil havde anset for uopførilige eller for ekstravagante og nymodens for det københavnske Borgerskab.

Der var hos Gade en Kraft og en Selvsikkerhed, der nedbrød slige, rigtignok til Dels allerede mønede, Mure og aabnede for friskere Luft og friere Syn i vort Musikliv. Og han opgav ikke Arbejdet efter de første sejrende Fremstød; hele sin Manddom og Alderdom hengav han sig til en fortsat (og bevidst) Opdragen af det københavnske og derigennem det danske Musikpublikum. At hans Syn efterhaanden blev noget ensidigt, hans Valg maaske ret meget bestemt af hans med Aarene mindre smidige Vilje, har i Forhold hertil lidt eller intet at sige. For hele denne Udvikling af vort Koncertliv skylder vi ham endnu den Dag i Dag Tak.

Dette Klarsyn overfor den Opgave, der laa for, og denne Troskab i dens Løsning er betegnende Træk i Gades Kunstnerfysiognomi, men Gades største og mest personlige Mission var den fri, kunstnerisk skabende: hans Komponistvirksomhed.

Hvorfor tillægges der nu Gade med Rette Navn af den største blandt danske Komponister? Fordi han fremfor nogen evnede at bringe den danske Tone, saaledes som den var overleveret i den middelalderlige Folkeviser og som den udtrykte det hjemlige i Folkesæt og i Natur, til fuld Ære og Værdighed og til helstøbt kunstnerisk Virkning, og fordi han ved at optage de større og rigere musikalske Udtryksmidler, som den fremmede Musik lærte ham, gav denne danske Tone en rigere, fuldere og mere nuanceret Basis, end Forgængerne havde formaaet.

Med al Kærlighed til og Forstaaelse af Poesien i »Weyses Romancer« maa det erkendes, at deres musikalske Indhold er begrænset og deres Udtryksform præget af Tiden før Romantikens Gennembrud, den der først rigtig bragte Følelsen og Erkendelsen af det nationales kunstneriske Værd, og desuden — Romancerne var kun en lille Domæne i Weyses Toneland, der ellers ikke havde noget særligt dansk Præg.

Og hos *Kuhlau*, den anden af Gades nærmeste og betydeligste Forgængere, dukker kun momentvis en dansk Tone op i en mangfoldig Produktion af ganske anden Karakter. Ganske vist gav hans Kærlighed til Folkemelodier — forresten ikke alene danske — sig et saa prægtigt Udslag som *Elverhøj*-Musiken; men selv her er det mere en Musikers Glæde ved de skønne Melodier, der hersker, end en i dybere Forstand national Aand, der raader.

I hvert Fald, det blev Gades store Fortjeneste at samle og

fæstne dette spredte, og at udnytte det i større Former med stærkere Magt over Sindene, og som fastslog ogsaa overfor Fremmede Betydningen og Værdien af den særlig nordiske Musik.

Den unge Niels Gade var en Aladdins-Natur — vor Musiks Historie kender ingen anden tilsvarende. Uden langvarige eller dybtgaaende Studier i Musikens Teknik og uden synderlig almen Uddannelse greb han instinktivt og genialt det Stof, der laa til Rede og ventede paa sin formende Mester. *Ossian-Ouverturen*, der udadtil opstod ved en Tilfældighed: »Musikforeningen«s Priskonkurrence, var et Under i dansk Musik. Saadanne brede, sjælfulde Melodier, slig en drømmende, dæmringstaaget Orkesterklang, en saa øm og sart hjemlig Tone var lige saa overraskende og nyt som de sejrssikre, pointerede Rytmer og den næsten dumdristige Klangvirkning i Slutningens Bardesang.

Og medens man endnu herhjemme undredes og henreves af dette mærkelige op. 1, havde Gade skrevet sin Symfoni Nr. 1, hvori han yderligere bearbejdede det lykkeligt fundne Stof og de dristige Udtryksmidler, og som var bygget over hans allerede før trykte Melodi til Ingemanns *Paa Sjølunds fagre Sletter*, en Melodi, der næsten syntes funden i selve Kæmpevisernes Skatkammer. Og med denne Symfoni havde han det Aladdinsheld at vinde den tyske Musiks førende Aand *Felix Mendelssohn* og derigennem selve den tyske Musikverden.

At Gade nu i hin Musikverdens Centrum, i Leipzig, blev Mendelssohns højre Haand i Ledelsen af et berømt Orkester, og at han, der hidtil havde siddet paa en beskeden Plads i vort kgl. Kapel, viste sig i Besiddelse af Førerevnen i den Grad, at Musikens Ypperste betroede deres Værkers Første-Fremførelse til hans »lykkelige Haand«, det staar atter som et Under. Gade skønnede naivt og troskyldig paa sin ny og sjældne Lykke, men tog all det forunderlige med en vis dansk Sindighed. Han blev hverken opblæst eller skruet og opgav ikke sin Danskhed, hverken i sin personlige Følelse eller i sin Musik, selv om denne ikke kunde forblive uberørt af de betydelige Kunstnerpersonligheders Indflydelse — mest *Mendelssohns*, men ogsaa *Rob. Schumanns*. Og om han end havde tænkt sig et længere Virke i Tyskland, var han intet Øjeblik i Tvivl om sit Valg, da denne Nation kom i Strid og Kamp med hans egen. Gade vendte tilbage, af Kærlighed til sit Fædreland og fuld af Iver og Trang til at delagtiggøre dette i de Erfaringer, han havde gjort i det Fremmede.

Af de Værker, Gade skrev efter sin Hjemkomst, staar *Elverskud* som det ypperste blandt dem, hvori den danske Tone hersker: Saa lidet af Omfang, saa enkel i Henseende til Midler denne Ballade for Solostemmer og Kor er, saa typisk og fremragende har den bevaret sin Plads i dansk Musikhistorie. Her har en Mester, mere koncentreret og overlegent end i Ungdomsværkerne, givet en Essens af Romantiken i danske Folkeviser og en Duft af dansk Natur — man tænke paa de faa Takter, der med saa simple og rammende orkestrale Midler skildrer Hr. Olufs Natteridt gennem Elverlandets Taager. Ingen dansk Maler har malet sligt skønnere, ingen Digter digtet det stemningsrigere.

Men Flertallet af Gades Værker fra de senere Manddoms- og fra de ældre Aar præges ikke saaledes af det nationale i Stofvalg og i Udtryksmidler. I den skønt og slankt formede, friskt og lyst klingende *B-Dur Symfoni* kan vi vel fornemme den danske Haand og Aand, men tillige at der raader andre Idealer og Paavirkninger end i Ungdomsværkerne.

Saaledes udviklede der sig hos Gade — af flere ydre og indre Aarsager — en bevidst Stræben bort fra Ungdommens Dumdristighed og urolige Higen henimod en klassisk Skønhedsdyrken og harmonisk Afklaring. Han mestrede jo let de større Former og nedlagde i Arbejder som *Korsfarerne*, *Kalanus*, *Zion*, *Psyche*, *Universitetets Jubilæums-Kantate* skønne musikalske Ideer og skabte betydelige Virkninger, der har glædet og vil glæde mange Musikelskere; men fordi han manglede den dramatiske Spændkraft og ikke evnede den mere dybtrammende Karakteristik, kunde de ikke vinde den Magt over Sindene, som de national-prægede, genialt udfangne Ungdomsværker.

Disse udgør Niels W. Gades mægtige Indsats i dansk Musikliv. Og som skabende Kunstner deler han Skæbne med talrige andre Romantikere, ikke blot i Musikverdenen, der har givet deres bedste og ejendommeligste i Ungdomsaarene. — Men som Mesteren, som den markante Kunstnerpersonlighed stod Gade fremmest og højtskattet i dansk Musikliv lige til sin Død.

Niels Wilhelm Gade, f. i København ²²/₁₂ 1817, Elev af Wexschall og A. P. Berggreen, skrev 1840 sin *Ossian-Ouverture*, 1842 *Symfonien i C-Mol*, virkede 1843—48 i Leipzig. 1850—90 Leder af Musikforeningens Koncerter, 1851 Organist ved Garnisonskirken i København. 1858—90 ved Holmens Kirke, † København ²¹/₁₂ 1890.

(Niels W. Gade: Optegnelser og Breve, 1892).

P. C. SKOVGAARD

PETER CHRISTIAN SKOVGAARD.

1817—1875.

Af SIGURD MÜLLER.

MELLEM de ældste Arbejder, vi kender af P. C. Skovgaard, findes et Par smaa Stuebilleder med Portrætsfigurer, indtagende ved deres jævne og elskværdige Fortælling om Fred og Hygge i et godt Hjem og gennemførte med den Kærlighed, som fæster sig forstaaende ved alt, hvad Hjemmet rummer; dernæst nogle Enkeltportrætter, sikkert grebne ud af Livet og formede saa dygtigt, at de hvert for sig varsler om noget stort. Tilsammen viser disse Ting, at Skovgaard havde Emne i sig til en Figurmaler af Rang, og ved ikke saa helt faa af hans Arbejder fra de moderne Aar styrkes vor Viden derom. Imidlertid, i P. C. Skovgaard er det jo først og fremmest Landskabskunstneren, vi ærer.

Allerede i hans første Friluftsbilleder staar han som en Kunstner, der i Retning af karakteriserende Tegning stiller de strengeste Krav til sig selv og fyldestgør dem paa en i dansk Landskabskunst hidtil ukendt Vis. For Skovgaard var fra første Færd ikke alene hver Vækstart noget særegent, men hvert Eksemplar af Arten et Individ: *denne* Bøg, *dette* Egetræ, Lindegrenen, Birkens Kvist. Saaledes hele hans Liv igennem; selv i de senere Perioder, da han tog bredere paa Arbejdet og detaillerede noget mindre, end han havde gjort som ung, var Nøjagtigheden med Hensyn til Redegørelsen for de enkelte Planteformer væsentligt set lige beundringsværdig.

Hvad der dernæst fra første Færd udmærker P. C. Skovgaards Kunst og udvikles indtil det sidste, er hans fremragende Kompositionsevne. Ikke, at han nogen Sinde malede Fantasilandskaber eller endog blot foretog iøjnefaldende Ændringer i de Naturbilleder, han mødte, for at gøre dem tækkelige for den store Hob. Men han forstod som faa andre at vælge Emner, hvor Linier og

Flader stillede sig sammen til et Hele, Øjet let og med Behag kunde omfatte, at skære Motivet til og afgrænse. Til Luften gjorde han de omhyggeligste Studier og arbejdede ofte med en Ihærdighed, der vil synes mange ubegribelig, for at bringe Skyernes Omrids i naturlig og skøn Sammenhæng med den, Jordsmonnet frembød. Staffagen — Dyrene og Menneskeskikkelserne — viede han en ikke ringere Omhu, studerede alt efter levende Model og flyttede om dermed, til alt stod paa bedst mulige Plads. Hvad her er sagt, gælder om hele hans Livs Gerning og lægger sig især for Dagen i de store, meget gennemførte Billeder; derimod virker hans mindre, i det frie malede Forarbejder, af hvilke jo for øvrigt de allerfleste er helt afrundede Kunstværker, ved større Friskhed og Fylde i Farven. Kolorist i Ordets egentlige Forstand var han ikke; han kan være noget sort og uigennemsigtig i Skyggepartierne, noget »kridtet« i de højeste Lys. Stærkest kommer disse Mangler frem i hans i Formen saa fuldkomment dejlige italienske Landskaber, men ogsaa i hans Behandling af hjemlige Emner kan det skorte paa den Klarhed og Lethed i Farven, de uendelig bløde Overgange, hvorpaa det, man plejer at kalde et Landskabs »Stemning«, væsentligt hviler.

Men paa sit Omraade, inden for sine Grænser, er P. C. Skovgaard en Mester, saa vist som han er den af alle danske Malere, der skønnest har forherliget sit Fædreland i Skildringer netop af det, som udgør dets dyrebareste Klenodie: Skoven, hvor Bøgene kupler sig om Lysninger eller Smaaavande, og hvor Vildtet slaar sig til Rø eller strejfer om mellem de vældige Stammer. Altid er han sund og ægte i Synet, altid overlegen i Behandlingen, altid dansk. For mange af de bedste danske Kunstnere var han en udmærket Lærer, og næppe skal der kunne nævnes nogen af vore nulevende Landskabsmalere, der ikke, om end kun indirekte, har nydt godt af hans Paavirkning.

Peter Christian [Thamsen] Skovgaard, f. nær Ringsted $\frac{1}{4}$ 1817, lærte Malerhaandværket, Malersvend 1835, gennemgik samtidig Kunstakademiet, udviklede sig væsentlig ved Naturstudier paa egen Haand, i Udlandet (Italien) 1854—55, tituler Professor 1860, Medlem af Kunstakademiet 1864, † $\frac{13}{4}$ 1875.

(A. Røder: Landskabsmaleren P. C. Skovgaard, Kbh. 1902.)

LAURIDS SKAU

E. D. Barentzen pinx.

LAURIDS SKAU.

1817--1864.

Af H. L. MØLLER.

DEN unge Bonde af ældgammel sønderjydske Æt fra Sommersted, der stod frem ved den første Folkefest paa Skamlingsbanke den 18. Maj 1843 for at tolke det danske Sprogs Nød og kræve dets Ret i Sønderjylland, var uden Tvivl den rigeste begavede og højst stræbende af hele den Slægt i Nordslesvig, som i Slutningen af 1830'erne var vaagnet til Bevidsthed om sin Danskhed. Han havde fra Barndommen af ved egen Flid vundet en Færdighed i Brugen af sit Modersmaal og et Kendskab til sit Lands Historie, som var enestaaende blandt hans Standsfæller. Hans rige, naturlige Veltalenhed henrev allerede ved hans første offentlige Fremtræden paa Skamlingsbanke den store Tilhørerskare til en Jubel uden Grænser; hans Navn fløj fra Højskamling ud over hele Danmark, og Orla Lehmann kaldte ham efter den anden Folkefest der den 4. Juli 1844: »den stolte Riddersmand i Bondekoste«. Lad være, at Laurids Skaus første Skamlingstale i 1843 mere var Kr. Flors end hans eget Værk, saa stadfæstede den lange Række af hans senere Taler til fulde Samtidens Dom om ham, at han var den mest veltalende Bonde, Danmark nogensinde har haft. »Som funkende Stjernesked Tankeerne fløj, som Sværdehug Ordene klirred'«.

Laurids Skaus gamle 100-aarige Oldemoder havde i Drengens Barndom betroet ham en Slægtshemmelighed: »Det var en Helligdom for Familiens Hoved« — Laurids var den førstefødte Søn —, »at han altid skulde være forpligtet til at gaa i Spidsen for Folket, hver Gang »Holsterne« vilde trænge ind i Landet; ifølge sin Førstefødselsret skulde han altid hade og forfølge dem, hvor han kunde«. Drengen stræbte som Mand redeligt at holde den Forpligtelse, den gamle Kvinde havde givet ham i Arv.

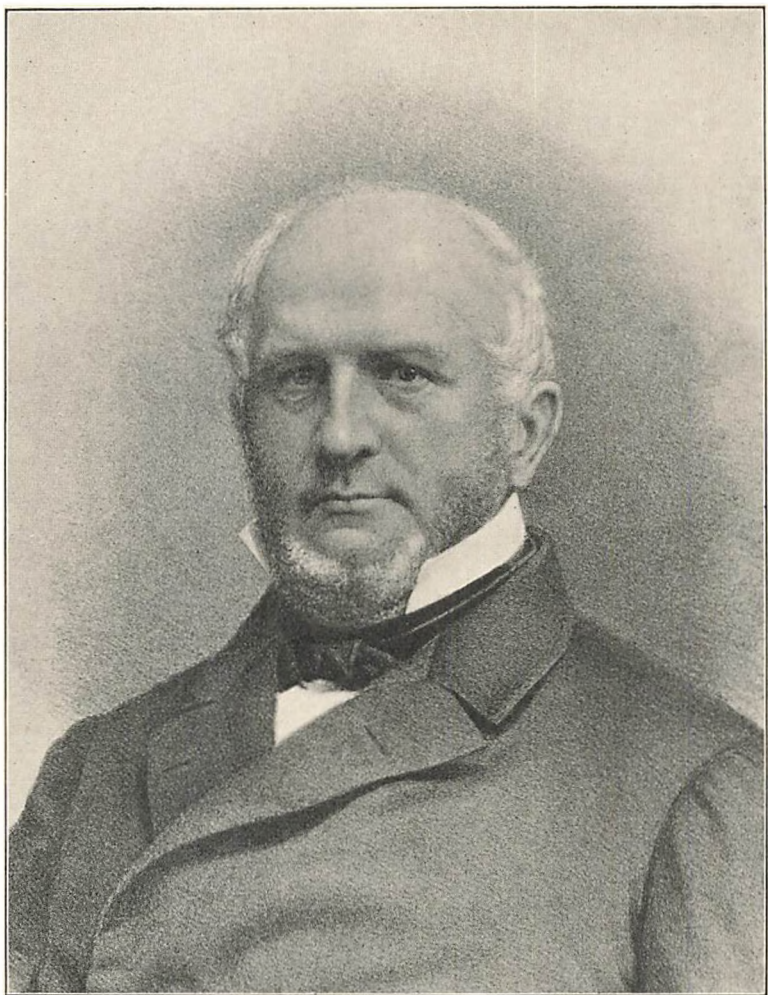
Som Sekretær og senere som Formand i »den slesvigske Forening« udførte han i Aarene indtil 1848 et utrætteligt Arbejde for den undertrykte Danskheds Sag, og overalt, hvor han færdedes, gjorde hans mandige og djærve Fremtræden et stærkt Indtryk. Gentagne Gange fik han Kristian VIII i Tale og tog uden Frygt Bladet fra Munden ved enhver Lejlighed, hvor Kongens slesvigske Politik syntes ham vaklende og nølende.

I Tiden efter Trearskrigen udfoldede Laurids Skau paa ny sine glimrende Evner i sin dobbelte Virksomhed som Embedsmand og som Politiker. Sit Amsforvalterembede styrede han med overlegen Dygtighed; i Flensborgs Stændersal blev han fra første Færd det danske Mindretals, af sine Landsmænd beundrede, af Tyskerne hadede Fører. Baade i Klogskab, Dannelse og parlamentariske Evner ragede han højt op over sine Partifæller, og de bøjede sig alle villigt for hans Overlegenhed. Ingen forstod som han at svinge Svøben over sine Modstandere, især over »det slesvigske Ridderskabs« forbenede og hovmodige Repræsentanter i Stænderne. I det københavnske Rigsraad var hans Rolle mindre fremtrædende, men han arbejdede ogsaa her med usvigelig Troskab for sit store, endelige Maal: Sønderjyllands fuldstændige Indlemelse i Kongeriget. Aarenes opslidende Kamp svækkede tidlig hans Helbred, Krigens Ulykker i 1864 nedbrød det helt; tre Uger efter Dybbøls Fald lukkede »Kæmpen blandt Sønderjyllands Bønder« sine Øjne for sidste Gang.

Laurids Pedersen Skau, f. i Sommersted ^{22/2} 1817, Gaardejer sammesteds, taler paa Højskamling 1843 og 1844, Sekretær i den slesvigske Forening fra 1843, 1846 Formand for samme. Medlem af Folketinget 1849, af den flensborgske Notabelforsamling 1851, 1852 Amsforvalter i Haderslev Vesteramt. Indtil Krigen 64 desuden slesvigsk Stænderdeputeret og Medlem af Rigsraadet. † ^{11/2} 1864 paa Mariegaard ved Haderslev.

(M. Mørk-Hansen: Den danske Bonde Laurids Skau. — Laurids Skau: Blade af Laurids Skaus Livshistorie, udg. af hans Broder P. Skau.)

EDWARD TESDORPF.

1817—1889.

Af S. C. A. TUXEN.

NOGLE Mænd samler Mængden om sig og vinder Indflydelse i deres Samfund ved bestikkende personlige Ejendommeligheder eller tilkæmper sig deres Betydning ved en stærkt udadvendt Virken. Men om Edw. Tesdorpf maa det siges, at manglede han end ikke Evne til at rive med sig ved en vis Veltalenhed, naar han fandt en Sag fortjent dertil, og betænkte han sig end ikke paa i samme Anledning at kaste alle Hensyn til Side og søge alt sat i Bevægelse, der kunde drive fremad mod Maalet, — var det dog særlig ved de store Krav, han stillede til sig selv, ved sit sjældne Eksempel paa utrættelig Flid og Udholdenhed samt ved Klogskaben og Værdien af de Maal han satte sig, at han vandt den store Betydning i sin Kreds og særlig i den landøkonomiske Verden indenfor vort Land. Det var i Kraft deraf, at han, den fremmedfødte, saa villigt fulgtes, naar han vinkede, og at der arbejdedes med Tro og Tillid mod de Maal, hvorpaa han pegede.

Han blev derfor en udmærket Læremester af stor Betydning for større og mindre Jordbrugere i hans Omgivelse, ikke mindst i en Aarrække for sine Fæstere, og hans Gaarde, navnlig Ourupgaard, hvor han færdedes mest og i Reglen hver Søndag Eftermiddag talte til de unge, blev et praktisk Lærested af vidt rækkende Betydning i vort Land og for vor Tid. Hans veldrevne Gaarde var Genstand for flittigt Besøg, ogsaa af Udlændinge, og han blev selv ved sine mange Rejser en Kilde til Oplysning om og Indpodning i vort eget Landbrug af andre Landes Hjælpemidler og Metoder.

Han var en vaagen Iagttager af alle gode Fremskridt og blev jævnlig Banebryder for dem her hjemme. Han begyndte i 1853 en gennemført Rørlægning paa sine Gaarde, hvorfra der saa i en

Aarrække udsendtes Drænmestre til hele Landet; han var blandt de første til at bruge Mejemaskine og Tærskning ved Damp, anvendte allerede i 1853 Kunstgødning og byggede paa Ourupgaard en Benmølle, der i en Række af Aar maatte omforme til Gødning, hvad der kunde samles af Ben i Maribo Amt: for Sukkerroekulturens Betydning havde han et aabent Øje, og da han fandt Tiden moden dertil, lagde han al sin Evne ind paa dens Fremme til Gavn for sine Gaarde og sin Egn, hvorom Fabriken i Nykøbing staar som et Vidne, og ikke mindst fortjener maaske at fremhæves hans energiske Virken for efter Krigen i 1864 at fremme vor Forbindelse med det engelske Marked.

Men med al sin fremskridtsvenlige Foretagsomhed, var han alligevel den gennemkonservative Mand, og vel ikke mindst derfor var det Fremskridt, der optog hans Tid og Tanke mest lige fra den Dag, han blev selvstændig Jordbruger, Kreaturholdets Udvikling; thi dette var for ham især Midlet til paa en lønnende Maade at bevare Jordens solide Produktionsevne usvækket og styrket til at modtage de mange Indgreb, som den intensivere Kultur efterhaanden skulde rette imod den.

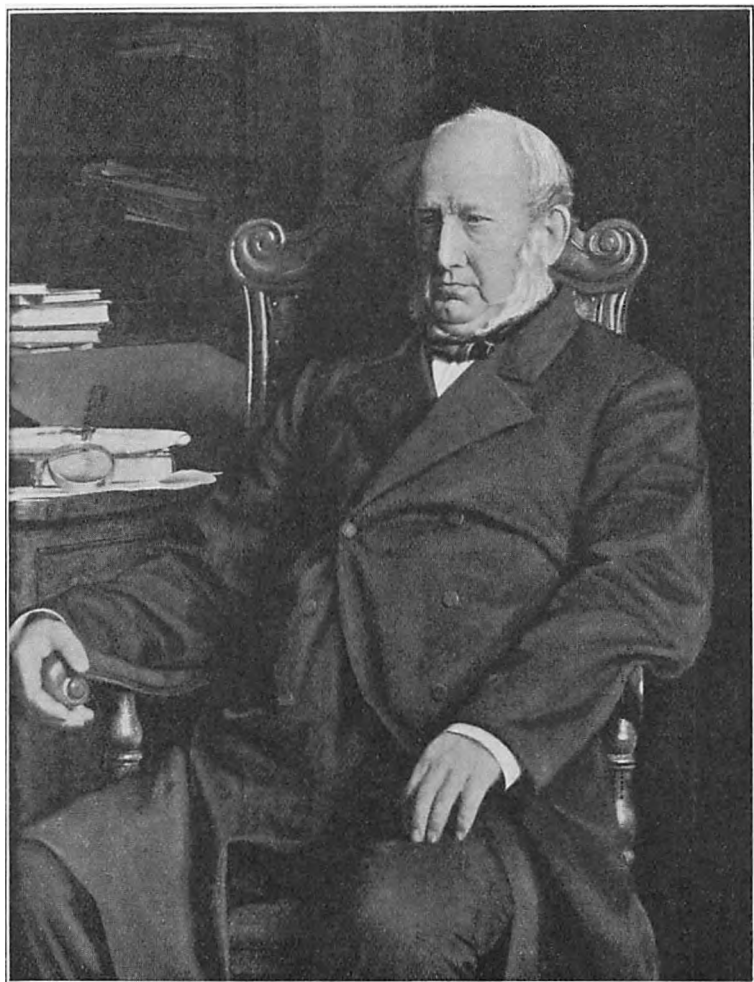
Det er som at skrive vort Landbrugs Historie gennem et begivenhedsrigt halvt Aarhundrede at minde om E. Tesdorpf's Virken i dette, og dog træder hans Betydning maaske allermest frem i hans Evne til at sætte andre Personligheder i Gang dør, hvor hans kyndige Øje fandt, at Vilkaarene var tilstede. Nævner vi E. Møller-Holsts Betydning for vort ældste Ugeskrift og videre frem, Th. R. Segeleke og siden N. J. Fjords Indflydelse paa vor Mælkeridrift og meget andet, eller den Betydning, som P. Nielsen, Tystofte, fik som den praktiske Plantekyndige og Fader til vore Planteavlstationer, er det ikke vanskeligt at finde Forbindelsen hermed og den Stue paa Ourupgaard, hvor man ikke kunde undgaa at læse Ordene »Arbejdet er Livets Hjul« og finde dette bedre end med nogen Skrift udtrykt i den Mand, som disse Vægge husede gennem de vel hidtil vigtigste Aar af vort Landbrugs Liv.

Edward Tesdorpf. f. i Hamborg ^{27/6}1817, lærte Landvæsen paa forskellige holstenske Gaarde, købte 1840 Ourupgaard paa Falster og samlede efterhaanden 10 Gaarde under sig, Præsident i det kgl. da. Landhusholdningsselskab 1860—88, Æresmedlem af dette Selskab 1888. † Ourupgaard ^{2/6} 1889.

(»Tidsskrift for Landøkonomi« 1889.)

A. F. KRIEGER

Carl Bloch pinx

A. F. KRIEGER.

1817—1893.

Af CARL GOOS.

BLANDT de mange, højt begavede Mænd, som ved Midten og til henimod Slutningen af forrige Aarhundrede satte Præg paa dansk Aandsliv og dansk Statsliv, indtager Juristen *Andreas Frederik Krieger* en fremtrædende Plads. Paa Forhaand syntes han endog rustet til paa begge Omraader at faa endnu større Betydning, end Tilfældet blev. Sine ualmindelige, videnskabelig skolede Aandsevner anvendte han, under rastløs Fordybelse i og Tilegnelse af en Verdenslitteraturs Tanker, til at skaffe sig et saa rigt aandeligt Indhold, som faa andre har besiddet. Og denne Aandsskat tænkte han ikke at beholde for sig selv. Derfor blev han paa Aandslivets Omraade i saa sjælden Grad Initiativets Mand. Derimod blev Udførelsen kun i sparsom Grad hans egen. I den Videnskab, der laa ham nærmest, frembragte han ikke noget større selvstændigt Værk, der bærer hans Navn til Eftertiden, enten det nu var, fordi den Taalmodighed ved Arbejdet, som den frembringende Videnskabsmand ikke kan undvære, saa lidet stemmede med den Fremdrift, der var hans rastløse Aand egen, eller det var, fordi hans Hu fortrinsvis stod til det politiske Livs hurtigere forløbende Virksomhed. I det politiske Liv førte hans statsretlige Indsigt, hans sjældne parlamentariske Evner, hans Forstaaelse af Tidens berettigede Krav og hans varme Nationalfølelse til, at han, ogsaa i Overensstemmelse med sin personlige Tilbøjelighed, fik afgørende Indflydelse paa Løsningen af talrige Opgaver, som Grundlæggelsen og Gennemførelsen af det konstitutionelle Statsliv i Danmark nødvendiggjorde. Men det var dog ikke blot en Tilfældighed eller blot en Følge af, at han var fri for al personlig Ærgerrighed, at han aldrig fik den ledende Statsmands Ret og Ansvar. Hurtig og skarpsindig, som Kriegers

Aand var til at gribe enhver Sags Kærne, blev han — som det er vidnet af dem, der kunde vide det —, naar vigtige Afgørelser skulde træffes, let ængstelig prøvende, derfor vaklende og uden den Beslutsomhed, som en ledende Statsmand maa besidde. Sikkert er det, at han, naar Vanskeligheder i Statslivet optaarnede sig, var mere tilbøjelig til at foretrække Stillingen som uansvarlig, efter Omstændighederne snart hjælpende, snart kritisk Tilskuers ved andres Forsøg paa at klare vanskelige politiske Forhold, end til selv at tage eller beholde Ansvaret.

Dog, hvilke Brist der nu end maatte kunne paapeges som Grund til, at Krieger ikke blev endnu mere for Datidens Almenliv, end han blev, har Eftertiden dog kun Grund til med dyb Erkendtlighed at mindes, at han, ved sin enestaaende Evne til at paavirke andre og lede dem til fælles Virksomhed og ved sin sjældne Offervillighed, til Gavn og Glæde for kommende Slægter har fremskaffet Aandsskatte, som uden hans Indgriben vanskelig var blevne til, og lagt Grund for ny Erhvervelse, samt at han i en Række af offentlige Stillinger har tilvejebragt et Grundlag for Løsningen af en Mængde Samfundsopgaver, paa hvilke der endnu bygges og vil blive bygget, saa længe den danske Nation har Vilje og Evne til at leve og at haabe.

Bekræftelse paa det ovenfor i Almindelighed udtalte vil gives ved en nærmere Skildring af Kriegers Virksomhed i de to nævnte Foreninger af dansk Almenliv.

I 1844 knyttedes Baandet mellem Krieger og Retsvidenskaben ved hans Beskikkelse til Lærer i det juridiske Fakultet. Som Lærer søgte han at højne Studiets Karakter dels ved udelukkende Benyttelse af det frie Foredrags Form, dels ved i Indholdet at medtage meget, som kunde udvide de studerendes Syn udover Fagets snævrere Grænser. Men saa fortjenstfuldt dette Maal end var, strandede en frugtbringende Udførelse paa de Vanskeligheder, som Studiets daværende Vilkaar frembød, navnlig Savnet af trykte Lærebøger, indeholdende Fagenes Grundtræk. Det Grundlag, som Krieger lod trykke, blev kun en Materialsamling og det paa Grundlag holdte fri Foredrag blev derfor uden Værd for den Kundskabstilegnelse, som ikke blot Eksamen, men Livet krævede af de studerende. Da saa de nationale og politiske Begivenheder i 1848 indtraadte, blev Kriegers Virksomhed, ogsaa ved Universitetet, fortrinsvis rettet paa andre Formaal. Da det gjaldt at tilvejebringe Betingelserne for et slesvigske Retsstudium ved Københavns

Universitet, paatog han sig en Lærervirksomhed i slesvigsk Ret og skabte med kort Varsel et Grundlag ved danske Lærebøger i »slesvigsk Formueret« og »slesvigsk Familie- og Arveret« (1855). Noget andet Bidrag til Berigelse af den danske eller slesvigske Rets Litteratur end de nævnte ydede Krieger ikke, hverken før eller efter det kort efter paafulgte Ophør af hans Lærervirksomhed. Men hans varme Interesse for Retsvidenskaben kolnedes aldrig, og højst betydningsfulde er de Frugter for dansk og en omfattende nordisk Retsvidenskab, som indirekte skyldes hans Indgriben.

Mere iøjnefaldende for den større Almenhed maatte nødvendigvis Kriegers store aktive Deltagelse i Datidens politiske Liv — før, ved og efter Ulykkesaaret 1864 — være. Paa saa at sige hvert Blad af hin Tids politiske Historie vil hans Navn træffes.

Tidlig vaktet Kriegers politiske Interesse. Allerede i Aaret 1840 var han Protokolfører ved Stænderforsamlingerne i Roskilde og Viborg, og i de fra akademiske Kredse udgaaende nationale og liberale Rørelser tog han virksom Del. Gennembrudsaaet 1848 aabnede større Virkefelter for ham i Københavns Borgerrepræsentation, den grundlovgivende Rigsforsamling og Rigsdagen. Han delte de »National-liberale«s Idealer, ogsaa for en stor Del deres Illusioner, men dog parret med et skarpere Blik for politiske Realiteter, end det var almindeligt. Derom vidnede hans i Rigsforsamlingen fremsatte Tanke, at udsætte Forfatningsspørgsmaalet, indtil Representanter for Slesvig kunde vælges og deltage. Denne Tanke vandt dog ikke Bifald. Forfatningen skulde gives. Saa fik han den kæmpemæssige Opgave at være Ordfører for det Forfatningsudkast, som blev til Junigrundloven 1849, og han løste dette Hverv paa glimrende Maade. At denne Grundlov, der trods Gennemsynet i 1866 i Hovedsagen — Knæsættelsen af den almindelige Valgret — endnu stedse er Bæreren af det konstitutionelle Liv i Danmark, i sit Skød bar Spiren til en Udvikling af dette, der lidet stemte med de nationalliberale Tanker eller Ønsker, forudsaa Krieger vel næppe, lige saa lidt som de fleste andre Mænd af samme politiske Farve. Under Forhaabninger, som bittert skulde skuffes, blev han, anden Gang i sit politiske Liv, Ordfører for en Grundlov, den dansk-slesvigske Grundlov af 18. Novbr. 1863, der blev — ikke Aarsagen — men Indledningen til Slesvigs Tab. I den under Krigen 1864 sammentraadte London-Konference var Krieger blandt Danmarks Delegerede. At denne Konference opløstes uden Resultat, viste sig at være til Danmarks Ulykke. Skuffelsen var

dyb og almindelig og Krieger undgik ikke Bebrejdelser. Retfærdighed findes ikke let under slige skæbnesvangre Forhold.

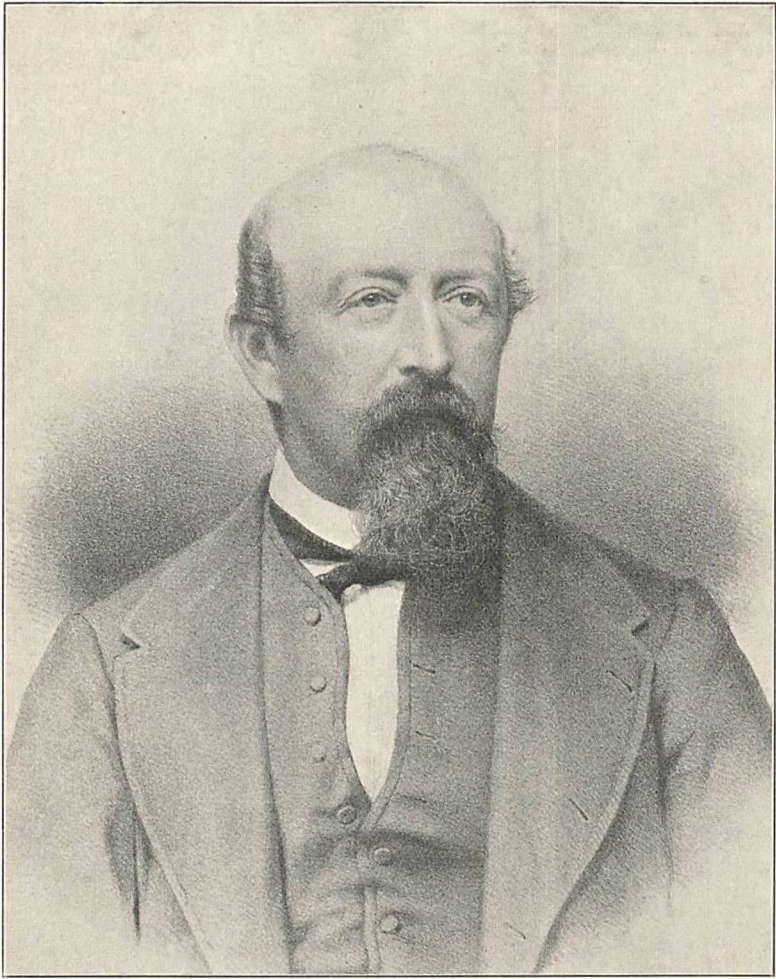
For Krieger var Smerten ved Slesvigs Tab saa dyb som hos nogen. Naget følte han til sin Død. Men haabløs Uvirksomhed hengav han sig ikke til. I det efter den gennemsete Grundlov af 1866 skabte Landsting blev han i en Aarrække dette Tings Leder og i Aarene 1870—74 overtog han vekslende Ministerstillinger. Sit realpolitiske Skarpsyn viste han, da han var med til at afværge Danmarks Partitagen i den tysk-franske Krig 1870. Som Minister skaffede han for en Tid Ro i Spørgsmaalet om Islands Stilling i Riget ved Loven af 2. Jan. 1871, der dog senere ikke har vist sig i Stand til at overvinde alle fra Forholdet til Island opstaaende Vanskeligheder. I de indre forfatningspolitiske Stridigheder fra den Tid var han som Minister og som Landstingets Leder Fører i Kampen mod den Parlamentarisme, hvis Fane Venstre rejste i 1870. Berømte er hans to Taler imod dette Program fra 1873 og 1877. Men en nok saa overlegen Argumentation viste sig snart ude af Stand til at dæmme op mod denne fra det national-liberale Ideal saa fjerne Parlamentarismes Fremtrængen. Da de af en efterfølgende Regering brugte Kampmidler ikke tiltalte Krieger, trak han sig tilbage fra sin hidtilværende Førerstilling og afsluttede 1890 sin politiske Gerning ved at frabede sig Genvalg.

I de store nationale og forfatningsmæssige Spørgsmaal, som Krieger havde virket for fra Begyndelsen af sin politiske Løbebane, led saaledes hans Ønsker og Forhaabninger Skibbrud. Mere Glæde havde han af sin Virksomhed for en talrig Mængde faglige Opgaver, som under hans politiske Løbebane stillede Krav til ham. For Næringslivet skabte han saaledes et nyt Frihedsgrundlag ved Loven af 29. Decbr. 1857. Men fremfor alt fortjener at mindes hans Virksomhed for Lovgivningen om Retsvæsenet, og herunder særlig for flere vigtige skandinaviske Fælleslove samt hans Ledelse af den første store Kommission angaaende Retsplejens Omordning efter Nutidens og Grundlovens Krav.

Andreas Frederik Krieger. f. i Norge $\frac{1}{10}$ 1817, Student 1833, juridisk Kandidat 1837, 1838 Volontær i Kancelliet, 1843 Kancellist, 1845 Professor i Jura ved Universitetet, Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, af Folketinget 1849—52, Indenrigsminister 1856—58 og 1859—60, Finansminister 1858—59, Assessor i Højesteret 1860. Delegeret ved Londonerkonferencen 1864, Justitsminister 1870—72, Finansminister 1872—74, † København $\frac{27}{10}$ 1893.

(Fru Heibergs Erindringer).

CHRISTIAN EMIL KRAG-JUEL-VIND-FRIJS, GREVE AF FRIJSENBORG.

1817—1896.

Af ERIK HENRICHSEN.

HAN hørte til en Type af patriarkalske Godsejere, hvis ydre Fornemhed var parret med aandelig Usnobbedhed, og hos hvem den Soliditet, det store Hartkorn forlenede dem med, yderligere forstærkedes ved deres personlige Egenskabers Soliditet. Til denne Type hørte ogsaa Martsministeriets Chef, A. W. Moltke-Bregentved. I et Land, hvor Hartkornet er en saa væsentlig Faktor, vejede de Tusinder af Tønder, de besad, allerede tungt til, og naar hertil kom personlige og ridderlige Egenskaber, kaldtes de naturligt frem i vanskelige og afgørende Øjeblikke.

Hans Grevskab var det største i Landet. Hans lange Navn, Krag-Juel-Vind-Frijs, med dets fire adelige Slægtsnavne, forlenede ham yderligere med hele den indfødte gamle danske Adels fornemme Præg. Og dog havde denne fornemme og rige Magnat ingen Storhedsfølelse i sin Natur. Han var tværtimod en meget human Jorddrot, saa forstaaende overfor Tidens Krav om Fæstes Afløsning af Selveje, at han for sine Godsers Vedkommende paa de læmpeligste Vilkaar gennemførte over 1000 Bøndergaardes Overgang til Selveje. Men samtidig var han en bestemt Modstander af Bondevennernes Bestræbelser for en Tvangsafløsning af Fæsteforholdet. Dette er yderst karakteristisk for den Blanding af medfødt Sympati for de smaa i Samfundet og Uvilje mod doktrinaert politisk Principrytteri, som udgjorde hans selvgjorte Væsen. Han var Demokrat af menneskelig Sympati, men Aristokrat af politisk Tendens. Det konstitutionelle Væsen fra 1818 var ham imod, og han sluttede sig til den politiske Organisation, Grundejerforeningen, der modvirkede den frie Forfatnings Udvikling. Sin Ringeagt for Parlamentarismen med dens

frie Konkurrence og Bejlen til Folkegunst udtrykte han en Gang i en Diskussion ved at sige, at han »brød sig ikke en Snus om Popularitet.«

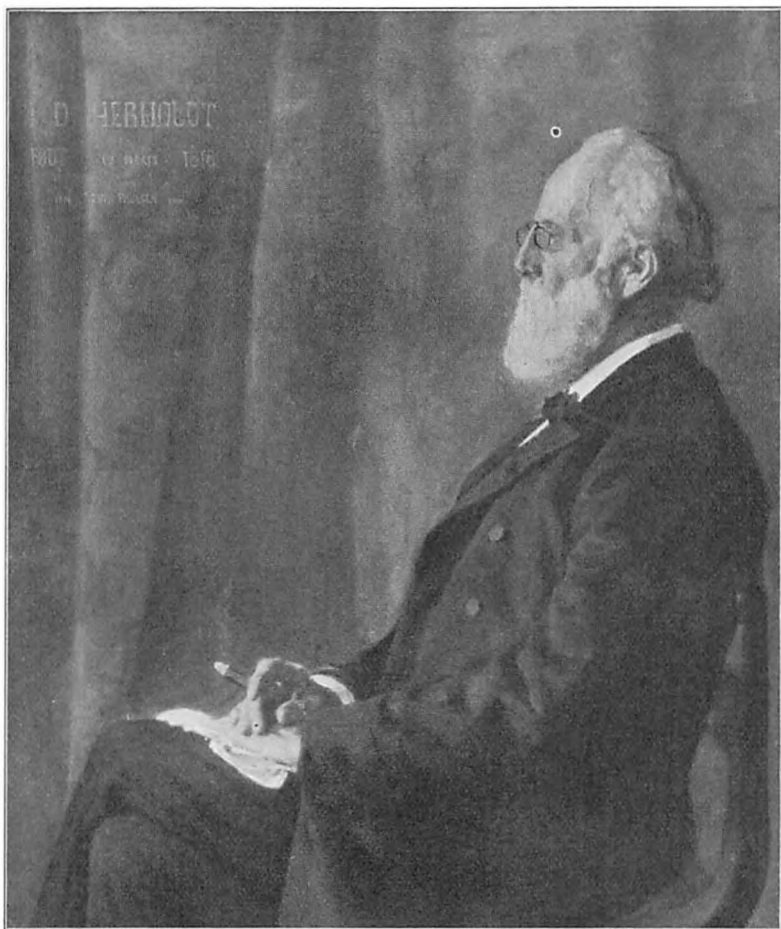
Da den national-liberale Politik i 1864 var kort i Staa, traadte Grev Frijs frem af sin Passivitet. Krigens Ulykker, den nye Konges vanskelige Stilling, Embedspartiets Herskesyge, hele den usikre Situation med Hang til fantastiske Drømme, kaldte paa hans Sindighed og Soliditet. Han stillede sig, skønt uden Lyst til Politikens rørige Liv og repræsentative Optræden, til Disposition med det beskedne Ord: »Jeg vil med mit Hus og med alt, hvad jeg ejer, tjene Danmark«.

Frijs indsaa imidlertid, at med Godsejerne alene kunde han intet udrette, dertil havde denne Stand for ringe Tilslutning i Befolkningen. Han lagde derfor sin Politik an paa at vinde Bondestanden, navnlig den besiddende Gaardmandsklasse, til hvis konservative Sindelag og Sans for Besiddelsen han havde en stærk Tiltro. Med usnobbet Sind og praktisk Sans rakte han den Mand, der paa en Maade var hans værste Modstander, Bondeagitatoren J. A. Hansen, sin Haand til et politisk Forbund, en Forstaaelse mellem Patricierne og Plebejerne, eller som det hed »de store og smaa Bønder«. Denne Forstaaelse bekræftedes gennem en ny politisk Organisation, den saakaldte »Oktoberforening«, stiftet ved et Gilde i Hotel Fønix den 10. Oktober 1865, hvis Hensigt var ved Imødekommenhed i praktiske Forhold at føre Bondestanden ind paa en konservativ agrarisk Politik. Men syndelig længer end til en Forstaaelse om den nye Forfatning, Grundloven af 28. Juli 1866, kom denne Politik ikke til at række. Det lykkedes ikke Grev Frijs at realisere sin Kongstanke, at gøre Bondestanden konservativ og at skille Gaardmandsklassen ud fra den egentlige Underklasse. Derimod beviste han endnu engang sit afvejede kølige Sinds og sit medfødte Diplomatis Styrke og Nytte, da han i 1870 roligt og taktfuldt viklede Danmark ud af den Alliance, Frankrig tilbød os i Krigen med Tyskland, og som, hvis den ikke var bleven afvist, let kunde være blevet Landets Undergang.

Christian Emil Krag-Juel-Vind-Frijs, Greve, født ¹² 1817 paa Frijsenborg, jurid. Kandidat 1842, overtog 1849 Styrelsen af den nordlige Del af Grevskabet, Medstifter af »Grundejerforeningen« 1850, Medlem af Rigsraadet 1858, Konsejlspræsident og Udenrigsminister 1866—70, Ærespræsident for Udstillingen 1888, † ¹² 1896.

(J. Michaelsen: Fra min Samtid II.)

J. D. HERHOLDT

Jul. Paulsen pinax.

JOHAN DANIEL HERHOLDT.

1818—1902.

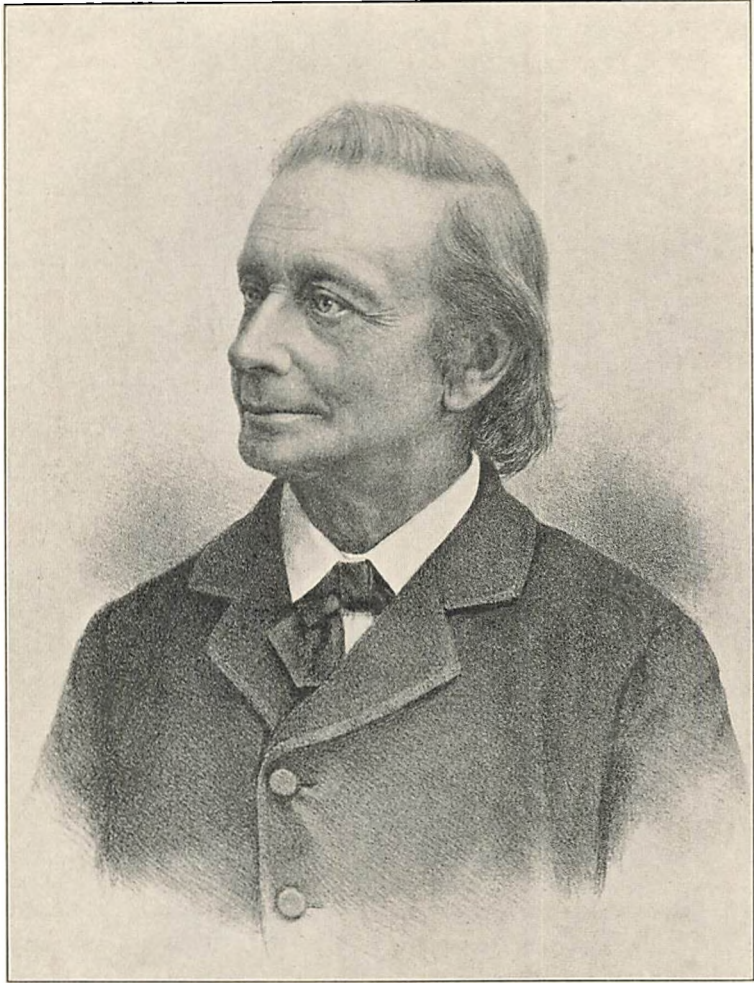
Af VILH. LORENZEN.

DA Herholdt som moden Mand i Midten af forrige Aarhundrede begyndte sin egentlige Livsgerning, var Bygningskunsten baade herhjemme og andelsteds i Opløsning. De historiske Stilarters Tid var forbi. Den moderne tekniske Kultur, nye økonomiske og sociale Forhold var i Færd med at omskabe Nationernes Liv. Bygningskunsten, der er saa nøje knyttet til Livet, som det leves, tabte hele sin gamle Tradition. Hos os havde G. Bindesbøll med Thorvaldsens Musæum sagt den antikiserende Stils sidste, myndige Ord. Det blev Herholdt, der førte vor Bygningskunst bort fra de udraadte, antikke Stier ind paa nyere Veje. Tidligt tilegnede han sig en selvstændig Maade at se paa, der alle Dage blev hans store Fortrin, og han havde en medfødt Evne til at placere og inddele. I Aarene 1857—61 fik han første Gang Lejlighed til, ved Opførelsen af Universitets-Biblioteket, at lægge sine Evner for Dagen. Der er i denne gennemkultiverede Bygning adskilligt nyt. Der er den direkte Tilknytning til det ikke-antikke Italien. Herholdt greb her resolut tilbage til middelalderlig norditaliensk Arkitektur; thi han vilde vise, at en Fornyelse af vor Bygningskunst skulde knyttes til en udpræget og afklaret historisk Stilperiode. Og i Anvendelsen af lutter Mursten i Façaden viste han paa genial Maade sin danske Samtid, hvilket fortræffeligt og nationalt Byggemateriale, vi havde i vort Ler, naar det blev rigtig behandlet og udnyttet, og at man ikke, som det tidligere i Almindelighed havde været Skik, burde skjule Murstensmaterialet i en Kappe af Puds. Helt moderne er han i Benyttelsen af Jærnkonstruktioner inde i Bygningen. Han nærede stor Kærlighed til Italiens Kunst, og i mange af sine monumentale Bygninger, som Nationalbanken og den gamle Hovedbanegaard i København, er han stærkt paa-

virket deraf. Ved Siden af den italienske Retning viser sig ogsaa en mere udpræget dansk. Kunsthistorikeren Høyen havde aabnet hans Blik for vor egen gamle Arkitektur, der den Gang laa hen, vanrøgtet og uden Paaskønnelse, kun faa havde Øje for dens Værd. Herholdt forstod stedse klarere, hvilken Fornylelse den, udnyttet paa rette Maade, vilde kunne skabe. Han opmaalte og tegnede gamle Kirker og trængte derved nøje ind i deres Aand og Mening. Hvordan det gamle danske kunde anvendes, har han vist i forskellige offentlige og private Bygninger. Han er her i egentligste Forstand bleven en Foregangsmand, selvom han i disse Værker endnu er noget for bunden til Forbillederne. Højt op i Alderdommen vedblev han at virke utrættelig for dansk Arkitektur, og hans kunstneriske Friskhed holdt sig længe usvækket. Men nogen lettaandet Arbejder blev han aldrig. Det virtuøsmæssige og al bestikkende Elegance laa ham fjærnt. Nobel og fin, som han selv var, var ogsaa hans Kunst. Selv om han til Tider ikke er helt heldig, er der altid meget, man kan glæde sig ved. Historisk er hans Stilling og Betydning den, at *han atter gav Bygningskunsten i Danmark Tradition og skolede Udgangspunkter*. Ved sin Henviisning til ældre nordisk og italiensk Arkitektur fastslog og fæstnede han for lange Tider dens Baner, og denne Dobbelt-paavirkning spores endnu tydeligt i Nutidens Bygningskunst i Danmark. Han har fremfor nogen anden skabt vor moderne Murstensarkitektur, der er blevet et saa villigt Udtryk for dansk Folke- og Følelsesliv. Ved sin uendelige Omhu for Detaljen har han været med til at opdrage det danske Haandværk, der staar i en lignende Gæld til ham som vor Arkitektur. Denne hans Betydning laa ikke alene i hans Værker og Arbejder, den laa fuldt saa meget i hans begejstrende og ideelt anlagte Personlighed, der forstod at samle de yngre og paavirke dem. Den moderne danske Bygningskunst har, hvor forskellig den end kan arte sig, sin Rod i ham og hans Gerning.

Johan Daniel Herholdt, f. i København ¹³/₃ 1818, Tømrersvend 1837—40, gennemgik — med nogle Afbrydelser — Kunstakademiet, studerede Arkitektur paa gentagne Udenlandsrejser, opførte Universitetsbiblioteket 1857—61, Hovedbanestationen i København 1863—64, i de følgende Aar mange forskellige Bygninger, Lærer i borgerlig Bygningskunst ved Polyteknisk Lærestanstalt 1860—75, Medlem af Kunstakademiet 1861, kgl. Bygningsinspektør 1881—92. † ¹¹/₄ 1902.
(Tidsskrift for Kunstindustri 1892. - Herholdts Værker.)

JENS CHRISTIAN HOSTRUP.

1818—1892.

Af H. RAASCHOU-NIELSEN.

HOSTRUP er Københavner og blev sat i Metropolitanskolen, da han havde ansaa sig hverken for skikket til et Haandværk eller til Kontorforretninger. Af Oehlenschlägers Digtning lærte han, hvad Poesi var, og hans ældre Ven, F. L. Liebenberg, spaaede ham en Fremtid som Digter.

Som Student blev Hostrup en betaget Tilhører ved Martensens Forelæsninger, og Begejstringen for ham gjorde ham til Teolog.

I Regentiden havde han skrevet nogle Smaakomedier og Sange, og da han 1813 blev Kandidat, besluttede han at skrive en Studenterkomedie til Opførelse i Anledning af Sammenslutningen mellem »Akademikum« og »Studenterforeningen«. Den 20. Febr. 1811 blev »Genboerne« opført paa Hofteatret af Studenter og gjorde stormende Lykke. Den handler om Studenter og Haandværkere (Filistre), og saa levende og virkelighedstro var disse karakteristiske to Samfundsklasser i Datidens København endnu aldrig fremstillet. — I de følgende Aar skrev han en Række Vaudeviller og Lystspil, hvoraf de betydeligste er »En Spurv i Tranedans« og »Eventyr paa Fodrejsen«. Disse Stykker naaede, trods nogen Modstand, frem paa det kgl. Teater, hvor de ved deres friske Lune, kvikke Dialog, muntre Sange og rammende Karakteristik har vundet sig en fast Plads og erhvervet Hostrup Navn blandt vore bedste og mest danske Lystspildigtere.

I Efteraaret 1818 havde Hostrup ægtet en Søster til Kr. Mantzius, men hun døde kort efter. Den følgende Vinter levede han da meget stille, navnlig beskæftiget med religiøs Læsning; men efter en forfriskende Norgesrejse skrev han den kaade Farce »Soldaterløjer« og Syngespillet »En Nat mellem Fjeldene«. Desuden fortløber at fremhæves »Tordenvejrr«, et Stykke af en alvorligere Farve

end de tidligere, og Eventyr-Sangspillet »Mester og Lærling«, hvis alvorlige Grundtanke peger frem imod Hostrups senere Virksomhed som Præst og Folkeopdrager.

Hostrup havde tidligere sagt, at han med Fornøjelse vilde sælge sin Embedseksamen for 100 Daler, men var efterhaanden kommen paa andre Tanker: Læsningen af Søren Kierkegaard havde gjort et stærkt Indtryk paa ham, og Kristendommen var blevet Livs-sagen for ham. Uden i mindste Maade at bryde Staven over sin Digtergerning besluttede han at lægge den til Side for helt at hellige sig til Præstegerningen, som et indre Kald drog ham til. Skuespillet »Drøm og Daad« og Digtet »Drøm og Liv« giver Indblik i denne aandelige Udvikling, der førte til, at de muntre Visers og kaade Komediens Digter satte alt ind paa »at bevare Mennesket«, om det saa ogsaa skulde koste »en Smule Digter«. Derfor drog han 1856 til Silkeborg, hvis første Sognepræst han blev.

Hostrup delte Grundtvigs Syn paa Forholdet mellem det menneskelige og det kristelige og følte sig mere og mere fremmed for Pietismen; hans Forkyndelse var indtrængende, men tillige mild og kærlig, og han kunde ikke tale til sine Tilhørere fra et ophøjet Stade, men som Menneske til Menneske. I denne Henseende har han været et Forbillede for mange af sine yngre samtidige blandt Præsterne. I Højskolebevægelsen saa han den sundeste og frugtbarste af de Strømninger, der gik igennem vort Folk, og han deltog med Iver i den ved at holde fortrinlige folkelige Foredrag. Baade et Udvalg af disse og hans »Prædikener« er udkomne i adskillige Oplag.

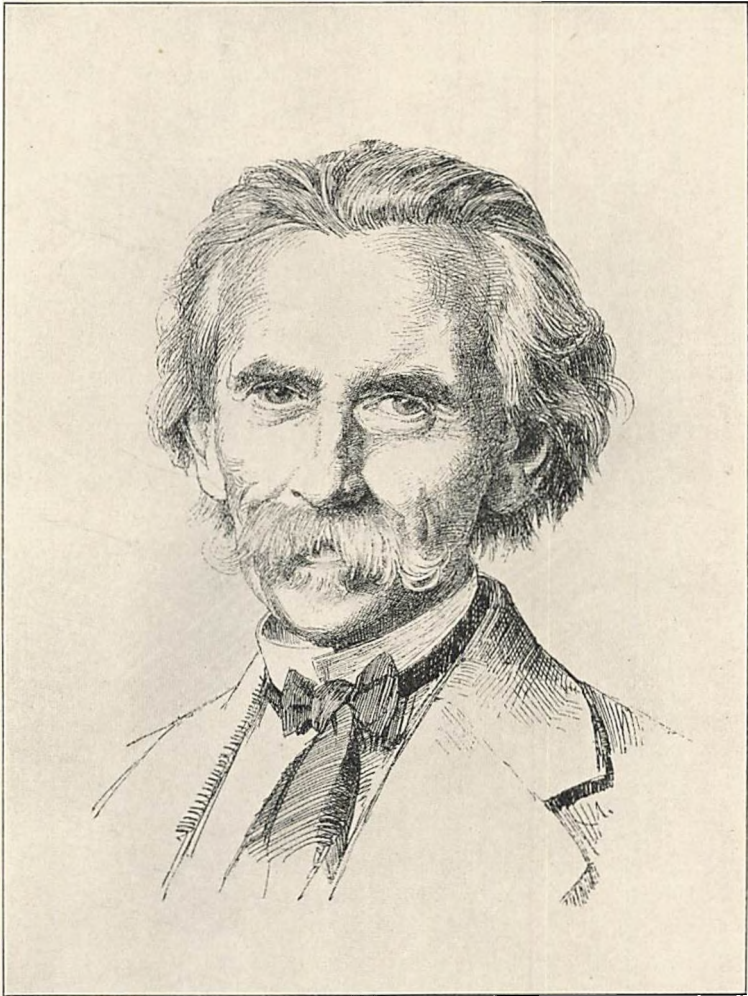
Præstegerningen levede kun lidt Tid til Digtning, og Hostrups Produktion indskrænkede sig i mange Aar til, at han lejlighedsvis skrev Viser, der er indtagende ved deres Lune (f. Eks. Skat Rørdams Bryllup), og Digte, fremkaldte af Krigsaarene (»Fred eller Krig«, »Risbøgen«) eller af Højskolebevægelsen (»Er Skolen for andre end Pilt og Pog«).

I Firserne genoptog han sin Komodiedigtning og skrev tre Skuespil, af hvilke »Eva«, der behandler Kvindespørgsmaalet, er det betydeligste.

Jens Christian Hostrup, f. i København ^{20/6} 1818, gik i Metropolitanskolen, Student 1837, theologisk Kandidat 1843, 1856 Sognepræst i Silkeborg, 1862—81 i Hillerød, † Frederiksberg ^{21/11} 1892.

(J. C. Hostrup: »Erindringer fra min Barndom og Ungdom« (1891) og »Senere Livserindringer« (1893).)

H. V. KAALUND

HANS VILHELM KAALUND.

1818—85.

AF H. RAASCHOU-NIELSEN.

For mig blev ikke Livet en ussel Parodi,
for mig blev det saa kraftig en Skole:
Jeg aner gennem Striden en evig Harmoni,
fra Stovet til de yderste Sole.

KAALUND var født i København. Efter en utvungen Barndom, hvor han legede paa Volden og færdedes med sin Fader »paa Grænsen mellem Stad og Land«, samtidig med at han flyttedes fra Skole til Skole, slog Kaalund ind paa Kunstnerbanen, men det varede meget længe, inden han fandt sin Plads i Livet. Først vilde han være Billedhugger og gik paa Kunstakademiet, men ombyttede efter sin Ven J. A. Jerichaus Raad Mejselen med Penselen. I disse Aar var han stærkt optagen af Grundtvig. Med Malerkunsten blev det heller ikke til noget, og nu førte den Opmærksomhed, han havde vakt med Digtene »Hilsen til Thorvaldsen« og »Ved Frederik den Sjettes Død«, ham ind paa at ville være Digter.

Han forsøgte sig baade med mindre Digte og større, episke Ting, som robede Paavirkning af Oehlenschläger, og var i stærk personlig Gæring; men noget Gennembrud kom det ikke til, og det lykkedes ham ikke at vinde hverken Publikums eller Kritikens Anerkendelse, før han 1844 udgav »Fabler og blandede Digte«; samme Aar udsendte han i Forening med Maleren J. Th. Lundbye »Fabler for Born«. Denne lille Børnebog, en af vore bedste, blev saaledes til, at Kaalund i Reglen skrev Teksten, som Lundbye saa forsynede med Tegning. Indledningsdigtet »Det er den herligste Tidsfordriv, at agte paa Dyrenes Færden og Liv« anslaaer følsomt, men uden Føleri, Tonen saa jævnt og naturligt, at Barnet fængsles og røres. Hvem husker ikke Vers som »Kalv, Du raver, som Du er fuld«, »Maagen skreg over Havets Spejl« eller »Den dræbte And« og »Kyllingerne«?

Paa en Digtning af saa beskedent Omfang kunde der ikke bygges en Eksistens, og Kaalund forsøgte sig derfor i en Række praktiske Virksomheder, men med ringe Held. I Fortvivelse gennemarbejdede han da et Udvalg af sin tidligere spredte Produktion, det berømte Bind »Et Foraar«, hvormed han endelig i en Alder af fyrretyve Aar slog igennem. Disse formfuldendte og tankeklare Digte vidner om Forfatterens Kamp fra Gæring og Uro frem til en resigneret Sundhed og Ro i Sindet, som finder sin Glæde ved Naturens Bryst og sit Ideal i et stiltfærdigt, idyllisk Liv, der »bygger med i det smaa paa den skønnere Verden, som skal komme«. Som Eksempler kan nævnes »Friskt Vejr«, »Til Familien i Præstegaarden«, »Den brudte Straale«, »Kokosnødden« og Børnedigtene »Den firbenede Proletar« og »Bjørnen som Rytter«.

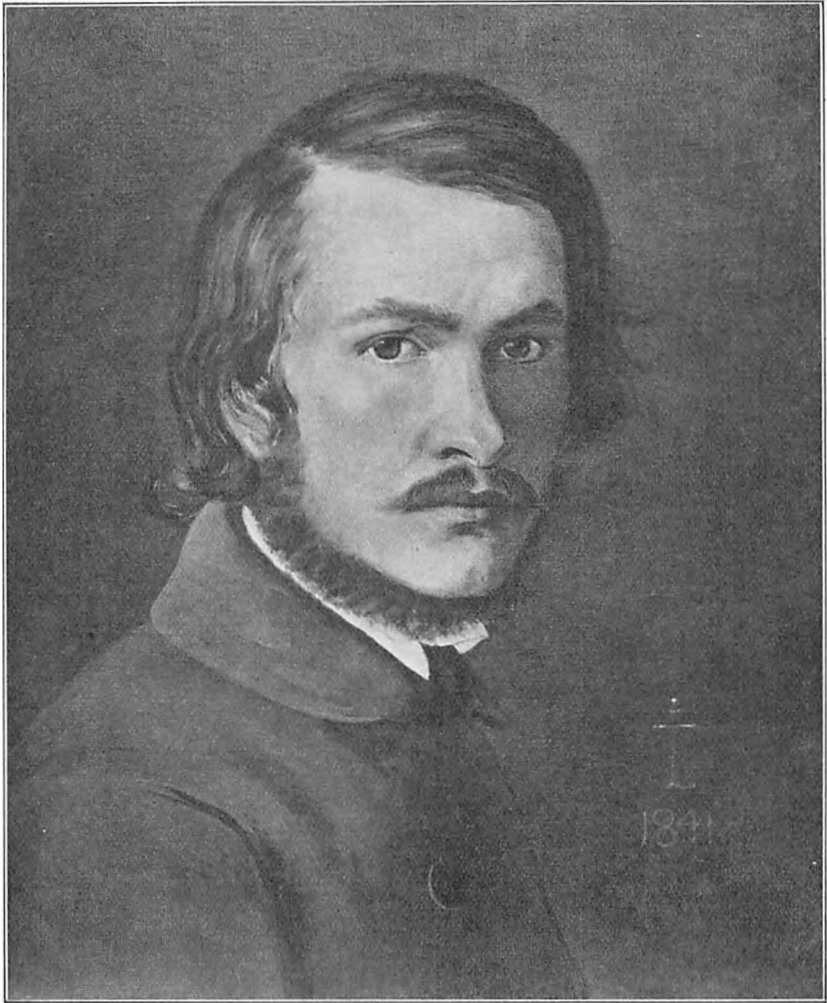
Nu faldt Kaalund endelig til Ro i sin Livsgerning som Lærer ved Vridsløselille Cellefængsel, og herhen førte han kort efter sin Brud. Det trættende Liv med at holde Foredrag for og samtale med Fangerne og med Arbejdet i Fængselsselskabets Tjeneste tog stærkt paa hans Kræfter, der aldrig var mange. Saa forfriskede han sig ved Omgang med Venner i Hovedstaden og ved en Rejse paa det Anckerske Legat, men til Digtervirksomhed blev der ikke megen Tid, og i nitten Aar kom der fra hans Haand kun Dramaet »Fulvia«, som blev opført paa det kgl. Teater og vandt stor Yndest, og Digtsamlingen »En Efteraar«, der indeholder Kaalunds skønneste Digte, som »Til Virkeligheden«, »I en Solskinskrog«, »Et Fugleskjul«, »Da de rev Voldene ned«, »Paa det jevne«. I sin ridderlige og smukke Digterkrig mod Drachmann og Schandorph talte han mandigt og varmt Idealismens og Kristendommens Sag.

Efter 22 Aars Tjeneste tog han sin Afsked og flyttede til Valby. Trangen til stærkere Produktion vaagnede igen, men Kræfterne tog af, og d. 27. April 1885 døde han. Samme Aar udkom »Efterladte Digte«.

Hans Vilhelm Kaalund, f. i København ^{27/} 1818, Lærling i Freunds Atelier, gik paa Kunstakademiet, udgav 1844 »Fabler og blandede Digte«, 1849 Hjælpeintendant ved Hæren, 1850 Ambulanceforvalter, dernæst Huslærer, Teglværksbestyrer, ansat ved Mønten i København, ved Telegrafvæsenet i Haderslev, 1858 udsendte han »Et Foraar«, 1877 »En Efteraar«, 1859—81 Overlærer ved Vridsløselille Fængsel, † Frederiksberg ^{27/} 1885.

(O. Borchsenius: To Digtere. — Z. Nielsen: H. V. Kaalund.)

J. TH. LUNDBYE

J. Th. Lundbye pinx.

JOHAN THOMAS LUNDBYE.

1818—1848.

Af SIGURD MÜLLER.

SOLDATERNE har holdt Rast efter Marschen og kaldes til Vaaben. En Geværpyramide falder om; et Skud lyder. Kuglen gaar gennem Hovedet paa en Mand. »Hvem var det, der blev ramt?« raabes der. — »Frivillig Menig af andet Kompagni, Lundbye«.

Det største Tab, Danmark led i Treaarskrigen ved nogen Enkeltmands Fald.

— Doven var han som Skoledreng; sin Tid brugte han mest til Morskabslæsning — Ingemanns Romaner — og til at gennemillustrere det læste. Hans Fader var vred og brændte uden Barmhjertighed hans Tegninger, bunkevis, den ene Gang efter den anden. Men omsider sejrede den gode Sag. Fjorten Aar gammel fik Johan Thomas Lov til at sige Skolen Farvel for at undervises i Kunstens Begyndelsesgrunde, dels privat, dels paa Akademiet. Til ingen af sine Lærere kom han synderlig dybt i Gæld; det var »rare Folk, men daarlige Musikanter«. Mest gik det løs paa Naturstudiet; med sin bløde Blyant gjorde han en Uendelighed af Tegninger, snart hele Dyr eller Grupper af saadanne, snart Enkeltheder som Lændepartier, Muler, Kløve, Horn o. s. v., Vidnesbyrd om den fineste Opfattelse og mest usvigelige Sanddrthed. Saa tegnede han Landskaber, Blomster, Portrætter og alt, hvad der ellers faldt for; intet var ham for stort, intet for ringe. Eller rettere: Det, Godtfolk ellers kalder det smaa, det ringe i Naturen, var for ham rigt og stort, værdifuldt, saa sandt det blot levede.

Til flere omtrent jævnaldrende Kunstnere traadte han i nært Forhold, saaledes til P. C. Skovgaard, Lorens Frølich og Thorald Læssøe. Af disse var Skovgaard den, med hvem han kunstnerisk var nærmest i Slægt; Frølichs ufejlbare Skønhedssans virkede opdragende paa enhver, hvem han kom i Berøring med, og ham

var det, der fik sin to Aar ældre Ven til at bruge Tegnepennen, det Redskab, som blev ham det kæreste af alle. Læssøe greb ind i Lundbyes Liv ved at bringe ham under Grundtvigs Indflydelse. Lundbye sluttede sig til Frederikskirkens, senere til Vartov Menighed, og om hvad han dør saa vel som ved personlig Samkvem med Grundtvig og ved Læsning af dennes Skrifter berigedes med, har vi de stærkeste Vidnesbyrd i hans egne Ord: »Hvad der især fra først af bandt mig til Grundtvig, var hans fædrelandske Digte, hans Mytologi og Behandling af Sagn og Saaer: Overensstemmelsen mellem hans Værker og min hele Retning var altfor stor til, at jeg kunde blive fremmed for, hvad han saa mesterligt har skildret. Den mægtigste Aand i Norden i vor Tid; ja, jeg kender ingen anden, der i den Grad kan begejstre og opflamme det synkende Mod . . . Han har skænket mit Liv de bedste Timer og givet det dets Kolorit og hele Retning«. Hermed er da sagt, at det frem for nogen anden er Grundtvig, som i Lundbye har vakt den rørende Kærlighed til Danmark, den Kærlighed, der særtegner ham som den i dybeste Forstand nationale, den folkeligste af alle vore Kunstnere.

Man kan maaske undre sig over, at Lundbye ikke sørgede for saa vidt muligt at lære Danmarks forskellige Egne at kende, men saa godt som udelukkende holdt sig til Sjælland. Sagen er vel den, at de Landsdele, med hvis Ejdømmeligheder han tidligst er bleven fortrolig, binder ham saa stærkt, at han har svært ved at rive sig løs; de byder ham alt, hvad han har Behov for at føle Sjælen fyldt med frydefuldt løftende og tilskyndende Syner og Toner, nok af Emne for et Livs Gerning. Refsnæs og Tisvilde med Stranden og Kæmpehøjene — Bakkerne ved Frederiksværk, Vallekilde og Vognserup, hvor Markerne strækker sig vidt med det græssende Kvæg — er dér ikke al den Herlighed, en dansk Kunstner kan leve sig ind i og arbejde sig glad med? Men mod Italien higede Lundbye jo dog i lang Tid, og dér levede han i næsten to Aar, 1845 og 1846. Ja, det er nu en Sag for sig. Italien var jo og er til Dels endnu Kunstens forjættede Land; at ingen Maler eller Billedhugger kunde naa det højeste uden at have studeret dér, var en fastslaaet Kendsgerning, ogsaa for Lundbye. Dér, mente han, vilde hans Evner naa deres fulde Udvikling i den skønne Natur og mellem de skønne Mennesker; dér — og det var maaske for ham Hovedsagen — vilde han kunne lære af Fortidens største Mestere. Det var dog langt fra, at dette hans Haab gik i

Opfyldelse. At Opholdet i Rom maa have haft Betydning for hans almindelige menneskelige Udvikling, kan der ikke være Tvivl om. Men noget direkte Udbytte har han næppe haft deraf i sin Egenskab af Kunstner. Længselen efter Hjemlandet trykkede ham, og over for Sydens Natur stod han snarere som en tænksom og paaskønnende Beundrer end som en Elsker. Nogle Billeder fik han ganske vist malet i Rom og Omegn, og han gjorde en Mangfoldighed af Tegninger dernede. Mange af disse Arbejder er værdifulde, men gennemgaaende er de dog mindre rige paa sjæleligt Indhold end hvad han udførte hjemme. Helt forstaaeligt for den, som kender, hvad han faa Aar før Rejsen skrev til en Ven: »Hvad jeg som Maler har sat som mit Livsmaal, er at male det kære Danmark, men med al den Simpeltid og Beskedenhed, som er saa karakteristisk for det.«

For Lundbye er Danmark Verden; dansk Natur og dansk Dyreliv, dansk Tunge, dansk Aand er det, hvori han ser og lever og røres. Indtil omtrent 1842 er han væsentlig Landskabsmaler, men fra den Tid træder Husdyrene op i hans Kunst med fuld Selvstændighed, og mere og mere samler han sig om Skildringer af deres Liv og Færden.

Til Emne for sine Landskabsmalerier nyttter Lundbye, hvad der ligger lige for Haanden; det, han kræver, er en vid Udsigt; Blikket skal saa vidt muligt have fri Horisont at søge ud til, rene, store, mildeligt svungne Linier at følge. Som ingen anden dansk er han den Kunstner, der færdes »paa det jævne«; ingen bærer som han en Menneskesjæls dyreste Eje frem ad de stille, de ydmyge Veje; en flad Græsmark med en Kæmpehøj, derover Sommerluften med drivende Skyer, det er ham Stof nok til en Lovsang over Naturens vidunderlige Herlighed. Hvad han ser, samler han i en Opfattelse saa inderlig og fin som den ædlest lyriske Digters og fremstiller det for os, saa vi ser og føler med hans Øje og hans Hjerte; hans Udtryksmaade er den sejrære Mesters, Luften i hans Billeder fylder vore Lunger, Lyslet bæver over Smaablomster og Grene, Vinden hvisker i Marehalm og mellem Lyngtotterne. Og saa Dyrene Kvæget i den halvdunkle Stald eller paa Malkepladsen, Hestene paa Toften, Faarene . . . han følger deres Færd med en Ærbødhed, som Kærligheden bærer med sig, han kender deres Lød, han forstaaer deres mindste Bevægelse, véd, hvad de vil, hvad de ønsker, holder af, glædes ved, »siger« — i alt er han Vennen, ikke den i sin Menneskelighed

forneemt overlegne, men den gode Kammerat, der stiller sig dem nær i Forvisning om, at hvor dybt end al Skabningen sukker, har dog hvert af dens levende Led en levende, en udødelig Sjæl. Og her bør vel netop *det* understreges, at Lundbye efter hele sin Natur og Udvikling staar som den, hvis Øre er opladt til at fornemme Skabningens Suk. Netop det sagte Suk, hverken Jubel eller Skrig. Kun faa af hans Værker bæres af en frydefuld Stemning, end færre af klart udtalt Smerte. Grundtonen er mildt Vemod — som i de bedste af vore Folkevisemelodier.

Vi lærer i de skønneste af Malerierne Lundbye at kende som en dyb og stille, mild og elskelig Mester, hvis Lige inden for de givne Grænser aldrig har været set siden den hollandske Kunsts Storhedstid. I et end herligere Lys viser han sig i Tegningerne. Arbejdet med Penselen voldte ham ofte Møje, og dette har sat sig Spor. Men Tegnepennen førte han som i Leg, og med den øvede han Underværker. Til gennemførte han sine Tegninger til det yderste, men endnu oftere har han naaet, hvad han vilde — og vel alt, hvad der overhovedet kan naaes med Sort paa Hvidt —, med forbausende faa Pennestrøg: Landskabets Linier og Tone, Dyrets Karakter, Bevægelse, Sindsstemning. Kaalunds Fabler med Lundbyes halvtredsindstyve Tegninger er vor kosteligste Billedbog. Ethvert dansk Barn burde vokse op med den i Haand.

— Lundbye var, medens han levede, kun lidet paaskønnet af »den fine Portion«; det voldte ham næppe haard Pine. Det var de smaa, »Smaafolk« i begge Ordets Betydninger, han vilde have i Tale. Og hvad han higede efter og kæmpede for, har han naaet. »Større« Aander end han har vi vel set opstaa, men ingen Kunstner, der som han har kunnet tage os ved Hjertet og give det Toner til Lovprisning af »Guds Herlighed«.

Johan Thomas Lundbye, f. i Kallundborg $\frac{1}{6}$ 1818, gennemgik Kunstakademiets Skoler, 1835 Elev af Modelskolen, rejste udenlands (Italien) 1845, vendte hjem i Slutningen af 1846, gik frivillig med i Krigen 1848, † ved et Vaadeskud ved Bsted $\frac{20}{4}$ 1848.

(K. Madsen: J. Th. Lundbye, Kbh. 1895.)

M. GOLDSCHMIDT

E. Jerichau-Baumann pinx.

M. GOLDSCHMIDT.

1819—1887.

AF JULIUS SALOMON.

» **H**VAD min indre Person angaar, saa er det ikke let at faa Rede paa den i Aarenes Løb. Jeg bestaar, om De vil, af mange afdøde Personer eller rettere af mange Slægtled; det ene har født det andet. Vil De tale arkæologisk, saa bestaar jeg af mange Lag. Hvad Udvikling er der ikke foregaaet med mig fra jeg skrev »Corsaren« til jeg skrev »Nemesis«. Engang spaserede jeg med Hauch i Frederiksberg Allé. Saa sagde han til mig: De er ikke som de fleste andre, der ender som de begynder, der foregaar en stadig Udvikling, et alvorligt, indgribende Arbejde i Dem. Og det er sandt. Den, der vil skildre mig, maa egentlig skildre flere Personer.« Saaledes har Goldschmidt engang ved Slutningen af sit Liv udtalt sig.

Seks Uger efter det eneste danske, fra Tyskland importerede, »Pogrom« — »Jødefejden« i 1819 — blev han født i Vordingborg. Der tumlede han sig frit mellem Købstadfolk og sjællandske Bønder, til han blev 6 Aar. Med et Ryk sattes han saa i Huset hos en jødisk-ortodoks Onkel under smaa og snævre Forhold i København, hvor han for første Gang opdager, at han er Jøde. Fra sit syvende Aar fører han atter et Friluftsliv paa Faderens Gaard i Valby, til han 13 Aar gammel kommer i den von Westenske Skole. Her modtog han nye, fra den jødiske Ortodoksi meget forskellige Indtryk, og navnlig Peter Rørdams Religionsundervisning, som han overværede uden egentlig at deltage i den, giver Anledning til mangfoldige stridende Følelser og til Bitterhed i Drengens Sind. Men baade han og hans Slægt venter »det Vidunderlige«, naar han skal blive Student med Udmærkelse og senere skal blive en berømt Læge. Saa sker det uventede: Udmærkelsen strander paa et *haud* i Religion hos H. N. Clausen. Der laa de skønne Drømme, Stødet var haardt, han glemte det aldrig.

Lysten til Studierne var borte, han bliver 18 Aar gammel Provsredaktør. Tre Aar efter dør Frederik den 6te, og den Christian den 8de, der i 1814 vilde være konstitutionel Konge i Norge, skuffer ganske de Liberales Forventninger. Goldschmidt stifter »Corsaren«. Den unge Mand af Levi Stamme, der ved alle Lejligheder, hvor han skulde kæmpe, gik til Kampen med en instinkt-mæssig Fordring paa at blive Nr. 1, fik rigelig Lejlighed til at prøve sine Evner i Kamp med Politi og Beslag. Hans Haand var mod alle og alles mod ham. Han hyldede Geniet og Lidenskab, kunde være begejstret for Revolutionen og for Napoleon, der satte sin Jernhæl paa den, og var kun uvillig stemt mod Bourgeoisiet, som repræsenterede Tingenes faste daglige Gang, Erhvervet og Nydelsen deraf. Han kommer paa Vand og Brød — rigtignok kun af Navn — derfor opgiver han dog ikke Bladet. Men saa kommer Sammenstødet med S. Kierkegaard ligesaa uventet som H. N. Clausens haud, Kierkegaard udtaler sin Fordømmelsesdom over det usalige Blad. Samtidig har Goldschmidts ungdommelige Lidenskab og Harmen over Tilsidesættelsen skaffet sig Luft i »En Jøde«. Forfatteren har skudt Ham, han længes mod den store Verden »for at blive af med Vittigheden og lære Noget«.

Saa træffer han i Coppet den reformerte Præst Piguët, hvis Lære og Personlighed gør det stærkeste Indtryk paa ham, og Grundlaget for »Nord og Syd« med dets halvkristelige Farve bliver, ham selv endnu ubevidst, lagt her. Fra 1847 til 1859 skriver han næsten ene dette »uudtømmelige og aandrige Repertorium for Samtidens Historie«. Den ungdommelige Republikaner fra »Corsaren« bliver Torydemokrat i Lighed med Disraëli, hvis Aandsudvikling i saameget ligner Goldschmidts. G. var en Tid de danske Godsejeres politiske Talerør, men egentlig aktiv Politiker blev han aldrig. Han havde efter sin Fader arvet »en sælsom Trang til at være ene, som gjorde ham udygtig til den Kammeratlighed, hvoraf Venskabet saa ofte bestaar« og med sin »kvindelige Natur, med Kvindens Finfølelse og ogsaa med hendes Nervøsitet« var han kun lidet skikket til politisk Partimand. Han var ikke som Disraëli i Stand til at opdrage og lede et Godsejersparti til at løfte ham paa Skjold som dets politiske Fører, hans Personlighed egnede sig ikke dertil, og vort konstitutionelle Liv var paa den Tid for ungt til den Art af Volter. Men Journalist var han til Gavns, vel sagtens den mest fremragende, vi har haft, og Fremsyn manglede han ikke. Se, hvorledes han skildrer Arbejdervæsen, Fabrikvæsen og

Fabrikskoler i Udlandet, se hans Skildringer af Tidens aandelige Bannerførere i Europa, se hvorledes han allerede i 1852 i en Artikel om Mr. Slipper med sit praktiske Blik gør opmærksom paa, hvilken Rigdomskilde der for Danmark vilde ligge i Kvægudførselen, naar vi fik de fornødne Jernbaner, dem, som Estrup 14 Aar senere som Indenrigsminister gennemførte. Hele den intense Forretningsforbindelse med England og den uhyre Omdannelse, vort Landbrug maatte undergaa, ligger in nuce i denne lille Artikel. Og se, hvorledes han senere i Rejsen til Vendsyssel for snart et halvhundrede Aar siden ved Synet af en smuk Bondegaard med tilhørende smukke Bondefamilie udbryder: »Det var Danskheden i en smuk Udgave, Prøve af den danske Landbostand, der engang skal være Herre i Landet.« »Nord og Syd« repræsenterer det videste Syn og det videste Udsyn i hele denne stærkt bevægede Periode, og Tidsskriftet staar saa frisk, at man den Dag i Dag med Udbytte kan søge tilbage dertil.

Men han var ikke alene Journalist, Forfatteren i ham lever stadig, og da han mærker, at den hjemlige Politik er vokset fra ham eller snarere, at han er vokset fra den, kommer hans egentlige Forfattertalent først til sin Ret. Fra 1863 til 1873 arbejder han med vanlig Intensitet og nu kun som Forfatter. Slag i Slag udkommer en lang Række Bøger fra »Arvingen« til »Ravnen« og endda nogle Skuespil. Læs »Ravnen« og »Maser«, og man finder det Bedste, Goldschmidt kan byde. Sammenlign ham ikke med de store franske og engelske Forfattere, hans Forgængere og tildels Samtidige, thi den Art Kæmpearbejder, i hvilke Balzac, Beyle, Thackeray eller Dickens fremstiller et helt Samfund i alle dets Forgreninger, mægter Goldschmidt ikke. Men sammenlign ham med de hjemlige Forfattere, og han er nærvæd paa en Gang at være den mest kosmopolitiske og den mest danske af dem alle. Som Forfatter behøver han ikke mere at rette sit Spørgsmaal fra Skamlingsbanken 1844 til sin Samtid: Jeg er en Jøde, hvad vil jeg blandt Eder? Thi skønnere Skildringer end Skildringen i Ravnen af Troppernes Indtog i København eller den Scene i samme Bog, hvor Skuespiller Becker og hans Hustru møder Bataillonens paa Volden, findes næppe i nogen dansk Bog og »altid svulmer hans Stil i den bløde Bølgegang, der udmærker vor Jordbund, vore Sunde og vort Sprog.« (G. Brandes.)

Og nu det Jødiske! Ja, det er ikke mere den unge fremadstræbende Mand fra »en Jøde«, der baade tiltrækkes og frastødes af

det kristne Samfund og gaar til Grunde i Fortvivelse. Nu er Forfatteren bleven den kloge og overlegne Iagttagere og Menneskekenner, der fremstiller den gammeldags jødiske Type i Simon Levy og Avromche Nattergal, og ovenikøbet med uovergaaet Kunst. Men hvor er de unge og fremadstræbende blevene af? Det er, som om Goldschmidt er bleven bange for den jødiske Generation, der skal komme efter ham, og naar han senere skriver, at han tænker sig, at der ud af den jødiske Ungdom styrket og forfrisket ved den almindelige Kultur, men tillige bøjet sammen over sit eget, kan fremgaa en lys og aandfuld Theisme, der ikke til sin religiøse Kærlighed behøver religiøst Had, og det synes ham, at han alt har set jødiske Børn, der kunde vokse op til en saadan Ungdom — ja, da har den Fremtid, som Goldschmidt ellers forstod at gætte med saamegen Virkelighedssans, bragt ganske andre Resultater. Men — nul prince n'a tué son successeur.

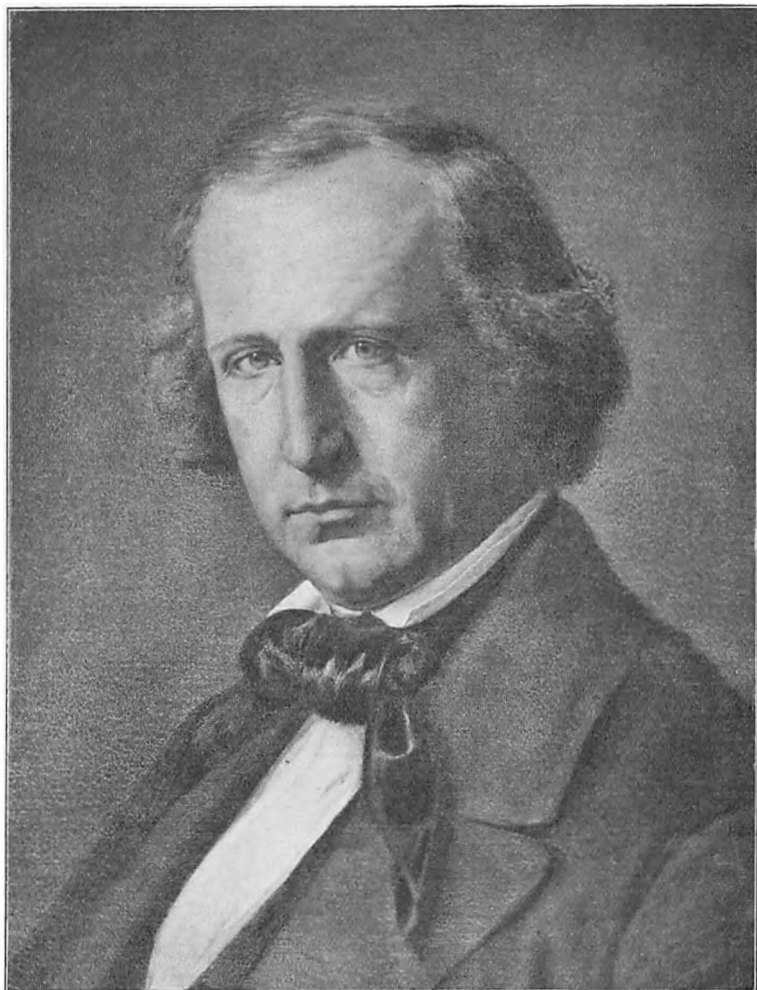
Saa kommer Alderdommen og med den det sidste af de arkæologiske Lag: Nemesisidéen. Fra Jødedommen og Kristendommen, som altid interesserede ham stærkt, uden at han dog helt kunde slutte sig til den, er han nu naaet til Hvile i Nemesislanken, et Syn paa Tilværelsen som et vidunderligt Fornufts- og Ordensrige, som han nærmere udvikler det i »Livserindringer og Resultater«, af hvilket sidste Bind kaldes »Nemesis«. I den sidste halve Snes Aar af hans Liv er han, der tidligere levede saa stærkt med i Samtiden, bleven en ensom Mand, hvem Nemesislanken og Tanken om Døden optager saa stærkt, at udenfor dette kun Højskolen paa Askov i disse Aar synes at have fanget hans Interesse, fordi han i sin Kærlighed til Land og Folk mente, at den pegede i den Retning, der forekom ham den sundeste for Folkets Udvikling.

I 1887 dør saa Goldschmidt, en af de mærkeligste og mest sammensatte Forfatterpersonligheder, som Danmark har fostret.

Meir Aron Goldschmidt, f. i Vordingborg ^{20/10} 1819, blev Student 1836, tog 2den Eksamen, udgav 1840—46 »Corsaren«, 1847—59 »Nord og Syd«, havde imidlertid begyndt sin Digtvirksomhed med »En Jøde« (1845) og fortsatte den med »Hjemløs« (1853—57) og talrige Fortællinger, Romaner, Rejseskildringer og Skuespil (deriblandt »Arvingen«, »Ravnen« o. s. v.). 1877 udgav han sine »Livserindringer og Resultater«. † paa Frederiksberg ^{15/11} 1887.

(G. Brandes: M. Goldschmidt i »Kritiker og Portrætter«. — O. Borchsenius: Hjemlige Interiører, 1894. — M. Goldschmidt i Folkeudgave ved Julius Salomon, 1908—10, hvori en Levnedsskildring.)

KRISTIAN MANTZIUS

Carl Bloch pinx.

KRISTIAN MANTZIUS.

1819—79.

AF ARTHUR AUMONT.

LIGE fra den danske Skueplads' første Begyndelse i Grønnegade og op til vore Dage er mange — man kan vist godt sige de fleste — af dens største Kunstnere udgaaede fra den akademiske Verden. Fra først af var det naturligvis mest døvne eller endog fra Universitetet bortviste Studenter, der udgjorde Hovedstammen i de danske Aktørers lidet agtede Bande; senere, da Skuepladsen vandt Anseelse og Skuespillerne ikke længere regnedes for Pariaer, gjorde ogsaa flittige og velfunderede Akademikere Springet op paa de skraa Brædder, der forestiller Livet.

Kristian Mantzius havde flere Aars theologisk Studium bag sig — han havde endog oversat en »Lærebog i hebraiske Oldsager« — da han 27. Septbr. 1812 stod som Debutant paa det kgl. Theaters Scene. Mantzius var dog ikke alene Student; han hørte, hvad der dengang betød adskilligt mere, til de ledende i Studenterforeningen; dér eller rettere i den snævrere Oppositions-Forening »Academicum« havde han vundet sine første Sejre som Skuespiller i Hostrups tidligste Smaastykker, og nogle Aar senere skyldtes det i det mindste for en Del ham, at Hostrups Studenterkomedier optoges paa det kgl. Theaters Repertoire.

Mantzius staar i dansk Skuespilkunst som Repræsentanten for den Tidsaand og Kultur, der i dansk Skuespildigtning fandt sit klareste Udtryk i det første Afsnit af Hostrups Forfatterskab, og for den Samfundsbetragtning, der fandt sit Højdepunkt i Carl Plougs stærkt indskrænkede politiske Liberalisme. Det Slægtled vilde nok Frihed, Frihed til at sige sin Mening højtlydt og med en vis Arrogance, men besad ikke altid Aandsoverlegenhed til at tilstaa andre den samme Frihed, og Mantzius var i begge Henseender Barn af sin Tid. Han stod ret hyppigt i sine talrige Stridig-

heder med de vekslende Teaterdirektioner fast paa sin Mening med et stædigt Rethaveri, som flere Gange kostede ham hans Stilling.

Denne Paastaelighed forstod han paa Scenen at omsætte til Værdighed samtidig med, at hans Højtalenhed fik en vægtig Bredde, der kom hans borgerlige Fædre til Gode. Dog langt større var han, naar han udleverede til Latteren Personer, der skjulte deres sande Væsen bag en selskabelig Fernis, og hvem det mindst af alt kunde falde ind at modsige formaaende Folk. Der er i dette Galleri først og fremmest Løjtnant v. Buddinge i »Genboerne«, hvor Mantzius gav en gennemført Parodi paa den angenehme Selskabskavaler, der er Konsul Varberg i »En Spurv i Tranedans«, hvis opportunistiske Skaaltaleflom Mantzius af Hjertens Lyst lugtede, der er Jeronimus i »Pernilles korte Frøkenstand«, over hvis devote Hykleri Mantzius kastede en fedtet Sjøfælde. Hvor skarp og haardhændet en komisk Karakterskuespiller Mantzius end var, han kunde dog til Tider forfalde til en blid, næsten blød Karakterisering: saaledes gjorde han straks ved sin Debut, maaske noget under sin og Tidens Overvurdering af Studenten, Holbergs Erasmus Montanus til en Slags Martyr for Omgivelsernes Dumhed, og han fremstillede ogsaa i medlidende Belysning Figurer som Molières Arnolphe i »Fruentimmerskolen« og Holbergs Corfitz i »Barselstuen«.

Da Mantzius i 1871 — paa Grund af sin respektløse Omtale af den daværende Teaterdirektion — saa at sige var sat paa Gaden, begyndte han en omfattende Oplæsers virksomhed, der fra en ringe Begyndelse i Kasinos lille Sal i Kjøbenhavn strakte sig ud over det ganske Land. Disse Oplæsninger — »folkelige« kaldte han dem selv, skønt hans Foredrag af alvorlige og navnlig patetiske Digtninge ikke var lydefri, ja endog undertiden kunde strejfe det uægte — fik en ikke ringe folkeopdragende Betydning ved at udbrede Kendskabet til Literatur i Befolkningens brede Lag. Mantzius kan paa dette Omraade betragtes som en Foregangsmand for vor Tids Popularisering af Kunst og Literatur.

Kristian Andreas Leopold Mantzius, f. i Viborg $\frac{4}{11}$ 1819, Student fra Metropolitanskolen 1837, studerede Theologi, debuterede paa det kgl. Theater 1842, tog sin Afsked 1844, optraadte i Christiania, kgl. Skuespiller 1848—58, ansat ved Folketheatret 1858—60, ved det kgl. Theater 1860—71, Oplæser 1871—78, † $\frac{5}{6}$ 1879.

(Edv. Brandes: Dansk Skuespilkunst (1880). — Otto Borchsenius: Hjemlige Interiører (1894).)

MICHAEL WIEHE

MICHAEL WIEHE.

1820—1864.

Af EDVARD BRANDES.

TIL den rette romantiske Kunstnerskikkelse hører der et Præg af »den grimme Ælling«, som jo ikke er andet end Eventyrets Askepot i mandlig Form: til den forulæmpede og tilsidesatte Pige kommer den straalende Fyrste med Dronningekronen — til det miskendte og forurettede Geni skænkes Kunstnerberømmelsens Krans. *Aladdin* og *Den grimme Ælling* det er den samme Historie fortalt paa forskellig Vis af to tids- og aandsbeslægtede Digtere.

Forknyt, uforstaet, tung og forlegen kommer Michael Wiehe til Teatret, til det kgl. Teater, der i første Halvdel af forrige Aarhundrede følte af alle Danske som en Kunstens Helligdom, der ikke stod tilbage for noget Skuespilhus selv i de største Kulturlande. Maaske var det ogsaa Tilfældet: der gaves jo kun det ene Teater i den forholdsvis store By København, og dette sugede da til sig alt det Talent, som fandtes i et Land, som dengang var større end nu. Og Tiden var æstetisk, og man saa i den dramatiske Digting og dens Fremstilling Højdepunktet af al Kunst — en Lære som forresten bestandigt dukker op og findes lige saa fuldt hos Richard Wagner som hos hans forbitrede Angriber Johan Ludvig Heiberg, der i Fyrreerne beherskede Teatret i København sammen med den geniale Skuespillerinde, der bar hans Navn. Og ved Begyndelsen af Fyrreerne straaled store Navne ved hendes Side: Fru Anna Nielsen og hendes Mand N. P. Nielsen, Ryge, Rosenkilde, Phister, Foersom. Stage for blot at nævne de betydeligste — utvivlsomt kunde ikke Datidens første Skuespilscener, Burgteatret i Wien og Théâtre-Français i Paris, opvise bedre Kræfter og især ikke et Personale, der saa ivrigt og selvbevidst troede paa sit ophøjede Kald. Derfor nærmede en ung stræbende Skuespiller som Michael Wiehe sig med Bæven og Ærbødighed

det mørke Scenerum, hvorfra saa stort et Lys udgik. Paa den anden Side: hvo der kunde sejre paa disse Brædder, vandt ogsaa som Aladdin et Kongerige.

Saamangen ung Mand drømte om saadant, ingen med større Ret end Michael Wiehe. Han havde Scene-Blod i Aarerne; han stammede paa mødrene Side ned fra Kunstnerparret Rosing: han den første Helte-Skuespiller paa den danske Skueplads, hun den af alle Samtidens Digtere forgudede Fremstillerske af nordiske Kvinder; og der flød i Michael Wiehes Aarer en Blanding af Norsk fra Rosingerne og Dansk (Tysk?) fra Wieherne, hvilken synes særligt gunstig for Fremstilling af det Ypperste her til Lands. Bestemt blev han ikke til Scenen, og der ydedes ham ikke en særlig æstetisk Opdragelse; Student blev han ikke og savnede senere stærkt omend uden Grund den klassiske Kundskab. Han havde som adskillige Skuespillere let for Sprog: han talte til Fuldkommenhed Tysk, saaledes at ogsaa dette Sprog ligesom Dansk blev til Poesi blot han lod Ordene klinge, og han var en Goethe-Dyrker, for hvem det at fremstille Tasso i den tyske Digters Drama blev et uopnaeligt Maal: med denne Skikkelse, i hvem Geni og Drøm og Verdensfjærnhed og den højeste Ekstase og den vemodigste Resignation forenes, følte han sig paa sin Kunsts Mid-dagshøjde aandsbeslægtet.

Dog ved det kgl. Teater havde han et Par vanskelige Ungdomskaar, hvor han ikke formaede at vikle sin Personlighed ud af det Hylster, der omgav den. Han var høj og rank og meget smuk af en fin og fornem Mandighed. Han bar Hovedet lidt tilbagekastet, Panden var stejl, Blikket dybt --- baade hans Udseende og hans Væsen bidrog til at sætte Skel og skabe Afstand mellem ham og hans Omgivelser. De første Roller, som han fik, passede ham ikke. Man gav ham elegante Elskere og glade Verdensmænd endog i den ældre Dumas' Lystspil, og han den uskyldige Drømmer fandt sig ikke til rette i den tomme Leg med Elskovsord — senere hen magtede han ogsaa dette. Men længe varede dog ikke disse Prøveaar — Læreaar kan man ikke benævne dem, da han aldrig havde nogen Lærer og altid ganske var sig selv. Han beundrede Ryge, han ansaa Fru Anna Nielsen for en stor tragisk Skuespillerinde og han fik senere i Høedt en Kamerat, som syntes ham klogere og bedre Teoretiker end han selv: af Fru Heiberg, der lidt anmassende antyder en Art Indflydelse over ham, lærte han intet, saameget mindre som hun ikke selv forekom ham helt

ægte, naar Rollen krævede de dybeste Sindsrørelser: han var født til erotisk, lyrisk, tragisk Skuespiller og til intet andet i Verden, og udenfor Teatret eksisterede intet for ham. Hans eget Følelsesliv var stærkt og inderligt og han formaaede at leve sig ind i alle Sjælens bevidste og ubevidste Ytringer, saaledes som de paakaldtes af den Digtning, der dengang fandt Vej til dansk Skueplads.

Hans første Sejr var som Aladdin i Oehlenschlägers Fantasispil. Pludselig saas det af det kyndige og af det store Publikum som en Aabenbaring, at den ejendommeligste og mest gribende Kunst ydedes af den unge Mand, der endnu ikke var fyldt 25 Aar og paa éngang syntes saa ungdommeligt henreven og saa unærmeligt mandig. Hvad der var af Geni i Aladdin formaaede Wiehe naturligvis sagtens at fremstille: Beaandelsen var altid over ham. Men det Naive, det næsten Enfoldige ved Skrædderknøsen laa egentlig ikke for ham: han evnede — uden Sødhed eller Flovhed — at fremstille Renhed og Kyskhed, men det Utænksomme var ikke hans Fag, han kom ikke sovende omend drømmende og især altid grublende og tvivlende til sin Lykke, som ikke var den ydre at være Fyrste i Kunstens Verden, men den indre at leve for og i sin Kunst, sit Kald. Hyldest var ham intet, Virken og Tænken og Arbejden alt. En glødende Sjæl! En sig selv fortærende Aand, for hvem Livet hengik begivenhedsløst, medens alle Tildragelser af Alvor og Vægt foregik for ham i Fantasiens Verden. Kun én Afgang indtraf i hans Kunstnerbane, dengang da han og Høedt gjorde Oprør imod det kgl. Teater — nærmest formedelst en formentlig Uretfærdighed vist Fru Anna Nielsen, i Virkeligheden paa Grund af Uvilje mod det Heibergske og Fru Heibergske Styre — og i én Sæson flyttede med en lille Trup til Hofteatret, hvor lette Smaastykker opførtes paa glimrende Vis. Men herfra vendte han ikke angergiven, snarere sejrende tilbage til det kgl. Teater som til sit eget Hjem eller sit undergivne Rige, hvor han beundret og for-gudet som den uførlignelige og vidunderlige virkede indtil sin Død — kun fire og fyrretyve Aar gammel fæddedes han af Sygdom i sin fejreste Kraft.

Han blev utvivlsomt den ypperste Skuespiller, som har talt fra dansk Scene, og næppe har nogen anden Skueplads kendt en større. Fordi han — den forstandige, alvorlige, retsindige, kunstbegeistrede, tænkende, stridende, lidenskabelige Mand — raadede over alle de Legemets Fortrin, som betinger Skuespilkunst: det smukke og ædle Udseende, den fuldttonende Stemme, den har-

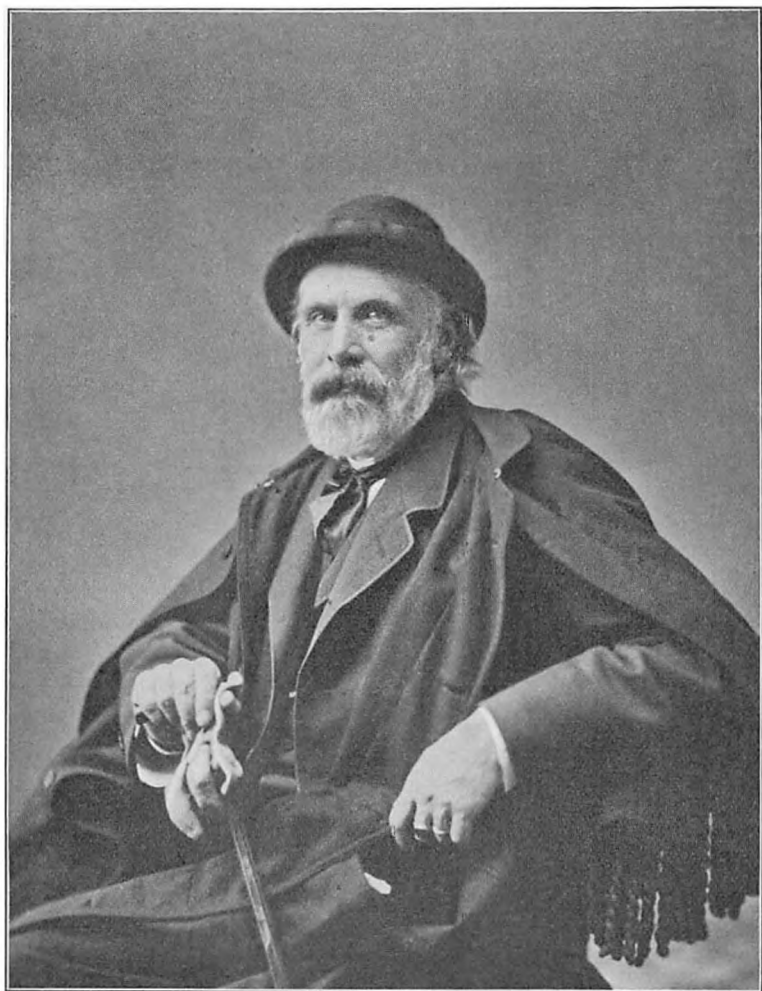
moniske Bevægelse. Han var en klog og rolig Studerende — ingen Gøgler; en ubøjelig og modig Særling — ingen Virtuøs. Og saa endnu noget: han kunde tilsyneladende hengive sig helt i Udbruddet, i Elskoven eller i Sorgen — for Eksempel som Chevalieren i *Ninon* eller som Mortimer i *Maria Stuart* eller som Grib i *Hakon Jarl* — men hvor dybt end Betoningen syntes at naa til Sjælens Undergrund, der blev dog altid noget U-Aabenbaret tilbage, noget Lidenskaben eller Sorgen alligevel dækkede over som en Helligdom, til hvilken ingen fik Adgang. Bag ved hans Optræden laa et indre hemmelighedsfuldt Sjæleliv saaledes som man skimter det gennem gamle Portræter, en Lionardos, en Rembrandts — noget Gaadefuldt, der betog og begejstrede. Dette var hans egen Personlighed, hans egen Sjæl, hans egen søgende og tænksomme Aand bag den digteriske Skikkelse som Lionardos Aand lyste gennem Mona Lisas gaadefulde Aasyn.

Begyndt som Elsker blev han efterhaanden den, hvem alle Repertoirets Elskerroller fra Oehlenschläger og Shakespeare — Axel og Romeo — til Hostrup og Fru Heiberg — Eibæk i *Eventyr paa Fodrejsen*, Jokum (!) i *En Søndag paa Amager* — betrodes. Han spillede det altsammen fra det største til det mindste i de første ti Aar, saa steg han som den uopnaaelige Mester op til de mørke Skikkelser, til en Caligula, en Joseph Surface, en Karl den Femte, en Sortebroder Knud, og han syntes endnu større, endnu herligere ved sin dæmoniske Magt. Alt i Dramaets Rige vilde han kunnet fremstille, og en ny Skuespildigting med Ibsen og Bjørnson, med det genfødte danske Skuespil ventede ham, da Døden overraskede ham. En af hans sidste Roller var Erik i *Erik og Abel* paa Mindefesten over Frederik den Syvende: han fremstillede sindbilledligt det overfaldne Danmark i Rollens Helgenskikkelse, og han hørte ogsaa selv til det æstetiske Danmark, som afsluttedes med Krigen 1864. Kun hin Tid kunde fostret saa straalende og sikker Kunst.

Michael Rosing Wiehe, f. ^{21/1} 1820 i Kbhvn., først arbejdende paa Vartovs Kontor, debuterer 1837 som Kosinsky i »Røverne«, 1842 »Aladdin«, fra 1845 kgl. Skuespiller, 1854–55 Optræden paa Hofteatret, optræder sidste Gang i Juni 1864, død ^{21/10} 1864.

(Edv. Brandes: Dansk Skuespilkunst. — J. L. Heiberg: Et Liv genoplevet i Erindringen.)

LORENS FRØLICH.

1820—1908.

Af SOPHUS MICHAËLIS.

LORENS FRØLICH er i dansk Kunst, maaske i endnu højere Grad end baade Thorvaldsen og Marstrand, den uudtømmelige Skaberfantasi. I mer end halvfjerdsindstyve Aar er Tusinder og alter Tusinder af Tegninger sprudlet frem under hans Haand. Først og fremmest digterisk inspireret omsatte han ustandseligt i Rids med Pen og Naal de Syner, der under Læsningen frem-sprang for hans indre Øje. Hans Skitsebøger mylrer som et Vild-nis af Udkast. Ikke lidet af, hvad han skabte i denne sin ube-tvingelige Trang til at fylde og smykke det hvide Papir — som i en Art horror vacui —, er endnu uudgivet.

Han var en gammel Mand, før han tilfulde blev kendt og skattet i sit Fædreland. Af tysk, maaske længere tilbage albigen-sisk Afstamning var han vokset op i kunstnerisk Fostbroderskab med den danskeste af alle Malere, Lundbye; med ham havde han Tegnelysten og Dyrkekærligheden tilfælles. Men allerede tyve Aar gammel drog han til Tyskland, siden til Italien og Frankrig og blev en Menneskealder borte. Fra først af mangelfuldt skolet stræbte han Livet igennem mest paa egen Haand at fæstne sin Teknik og sin Form uden nogensinde at naa det ufejlbare Herre-dømme over Midlerne. I Tyskland kom han under Indflydelse af Romantikere, der mere var Digtere end Artister, og lærte at komponere i deres Art og Stil. Men han var af et lettere og smidigere Naturel end det tunge germanske og fik under et fem-aarigt Ophold i Rom sit gratiøse Hang, sin Skønhedstrang, sin Fantasis Lune og Sødme duftiggjort af det arabesk-svulmende, det indsmigrende capriciøse Foredrag fra Antikens Vaser og Re-næssancens Grotesker. Og derefter blev hans kunstneriske Ud-tryksmaade under et mangeaarigt Ophold i Paris malerisk ud-viklet til frisk og dekorativ Behandling af Lys og Skygge.

I Frankrig vandt han sig et Verdensnavn ved sine talrige Børnebøger; de søde og elskværdige Billeder af lille Lises Liv og fra Lækkermundenes Rige gjorde ham saa folkelig, at »un froelich« ligefrem blev det typiske Navn paa en Børnebog. I Fantasien drømte han sig tilbage til en klassisk Valborgsnat, hvor Amor og Psyche, Hero og Leandros lever i olympisk Klarhed, tegnede i et vidunderligt Linievæv af Slyngranker. Men helst red han sin Vingehest ind i den nordiske Sagnverden, som han allerede 1842 havde helliget sit første Mesterværk, Raderingerne til Oehlenschlägers Digt om »De tvende Kirketaarne«. Ti Aar senere illustrerede han de gamle Heltesagn til Fabricius' Danmarkshistorie og skabte her i storladne Billeder Skikkelser som Skjold og Uffe, Rolf Krake, Angantyr, Hagbart og Signe, Stærkodder, Harald Hildetand og Hakon Jarl med en Kraft og i en Kæmpestil, hvis Præg af højnordisk Aand synes truffet for alle Tider. I sin høje Alderdom tog han disse geniale Ungdomsbilleder frem, forstørrede og omformede dem i de monumentale Kartoner til de vævede Tæpper for det nye Raadhus.

Ligeledes i talrige Raderinger blev Frølich sin Ungdomskærlighed tro: I Visen om Dronning Dagmar, i de dæmonisk fantasifulde Kompositioner af Gøgleriet i Udgaard med deres blændende Lysvirkninger, i Billederne af Nordens Guder. I Edda-Illustrationerne viste han endnu, skønt over Støvels Aar, sin poetiske Fantasi usvækket i spillende rige og inspirerede Syner. Til Frederiksborg malede han sine Hovedværker: »Gefion, der pløjer Sjælland ud af Sverige«, samt den glimrende livfyldte Frise »De Danskes Erobring af England under Svend Tveskæg og Knud den Store«, hvis Motiv synes genfødt fra det gamle stive Bayeux-Tapet, men her spiller sig ud i fuldkommen legende Frihed.

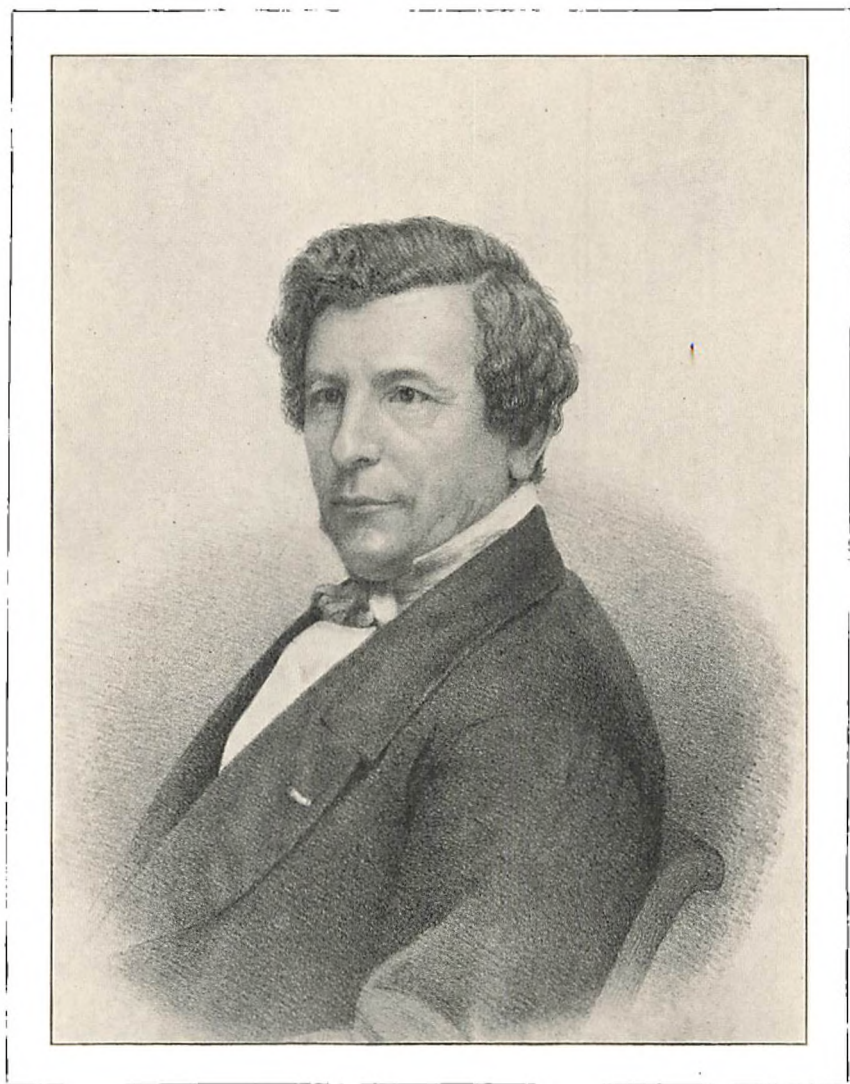
Frølichs nordiske Verden, nordgermansk i sin Kraft og sit Snille, røber ofte, at dens Skaber har gæstet de hellenske Strande. Han var en Kunstens Væring i Miklagaard og virkede rigt og frodigt til den sidste Stund af sin høje lykkelige Gubbealder.

Lores Frølich, f. i København ^{25/10} 1820, lærte at male hos Rørbye og at modellere hos H. V. Bissen, drog 1840 til Udlandet, opholdt sig i München og Dresden til 1846, derefter i Rom til 1851 og i Paris til 1873, Medlem af Kunstakademiet 1877, tit. Professor 1890, † i Hellerup ^{25/10} 1908.

(Delaunay: Les artistes scandinaves I.)

V. PROSCH

VICTOR PROSCH.

1820—1885.

Af S. BILMANN.

DA Prosch 1853 blev Lærer i Husdyrbrug ved Den kgl. Veterinærskole, var der hengaaet omtrent 70 Aar efter Udstedelsen af de store Landboreformer, men uagtet der i dette Tidsrum havde fundet ret betydelige Fremskridt Sted paa Jordbrugets Omraade, var dette ikke i samme Grad Tilfældet paa Husdyrbrugets, saa at det langtfra var nogen Sjældenhed at træffe paa Kvæg, Faar og Svin — paa sine Steder ogsaa Heste —, der frembød Billedet af den oprindelige, under primitive Forhold levende Landrace. Til Afhjælpning af denne Mangel ved Husdyrbruget har Prosch ved sin aandfulde og utrættelige Virksomhed bidraget saare meget.

Uddannet som Læge og grundig funderet i de forskellige Grene af Naturvidenskaben var Prosch ved Tiltrædelsen af sin Stilling ved Veterinærskolen i Besiddelse netop af den videnskabelige Uddannelse, som var nødvendig, naar de af ham docerede Fag skulde behandles videnskabeligt og baseres paa et historisk og naturvidenskabeligt Grundlag. Hans store Begavelse tillod ham ogsaa hurtigt at sætte sig ind i alle Husdyrbruget vedrørende Forhold og at drage den størst mulige Nytte af de Rejser i Ind- og Udlandet, som han foretog efter sin Ansættelse som Lærer ved Veterinærskolen, og han kom derfor ved sine Foredrag og litterære Arbejder til at udøve en i høj Grad gavnlig Indflydelse paa vort Lands Husdyrbrug. Og som der nu overhovedet ikke er noget Omraade inden for Husdyravlen og Husdyrholdet, der ikke har haft direkte eller indirekte Nytte af den videnskabelige Behandling, han har underkastet det, saaledes er det netop hans indsigtfulde Fremstilling af det økonomiske Fortrin, som de stedlige, i sig selv forbedrede Landracer har fremfor de ved Krydsning fremkaldte Former — naar da ikke ganske særegne, Agerbruget uved-

kommende, Hensyn nødvendiggør deres Anvendelse — der i en væsentlig Grad har bidraget til at hidføre den Ro i Avlen af vore Husdyr, som den, og særlig Hesteavlen, i høj Grad trængte til. Og ligeledes er det hans paa et fysiologisk Grundlag udarbejdede Fremstilling af Husdyrenes almindelige Sundhedspleje, der meget har bidraget til blandt Landmændene at udbrede det Kendskab til denne, som er nødvendigt for et økonomisk Hold af Husdyrene under disses forskellige Alder, Anvendelse og særlige Livstilstande.

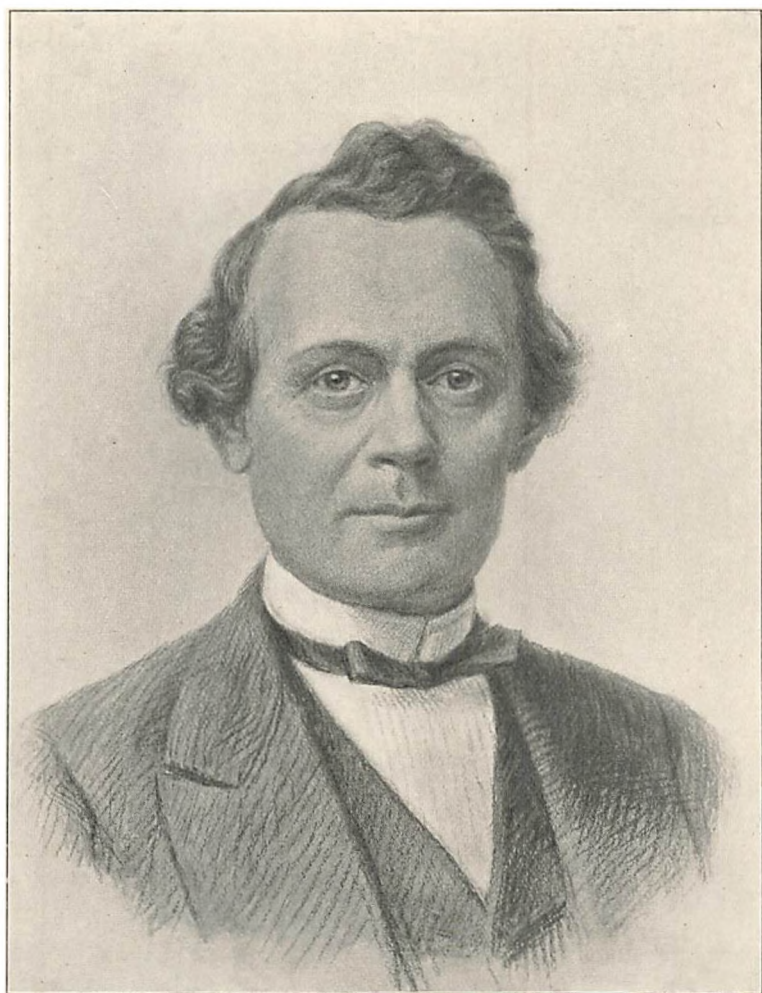
Prosch's Forelæsninger var videnskabeligt anlagte, grundigt udarbejdede, tankevækkende og formfuldendte. De fulgtes altid med spændt Opmærksomhed af Eleverne, men blev ikke altid fuldstændigt forstaaede af de mindre begavede Elever eller saadanne, der savnede den fornødne Fordannelse. Hans Ulyst eller Mangel paa Evne til at lempe sine Forelæsninger efter Elevernes Uddannelsestrin medførte derfor, at han for enkelte af disse blev en mindre god Lærer.

Prosch var en fremragende Mand, med en betydelig Begavelse og den redeligste Villie til at udrette det mest mulige paa det Omraade, der var hans Virkefelt. Men hvor stor hans Del end har været i mange af de Fremskridt, som vort Husdyrbrug har gjort i den sidste Halvdel af forrige Aarhundrede, kunde hans Indflydelse dog have været større, end den blev, dersom hans Lærervirksomhed havde levnet ham mere Tid til at færdes mellem de praktiske Landmænd, og hvis ikke hans koleriske Temperament og hans Tilbøjelighed til at overse dem, der ikke vilde eller kunde forstaa ham, havde medført, at han ofte ved sine skarpe og sarkastiske Udtalelser stødte mange fra sig, som gerne havde ønsket at komme i nærmere Berøring med ham til frugtbart Samarbejde. Af sine Elever og af Landmændene var Prosch derfor mere beundret for sin Kundskabsfylde og Skarpsindighed end egentlig afholdt. I hans sidste Leveaar, da hans Helbred var kendelig nedbrudt og hans Sindsstemning antog en til Sygelighed grænsende Bitterhed, kostede det ham megen Anstrængelse at holde Forelæsninger.

Ferdinand Victor Alphonse Prosch, f. i København ^{25/11} 1820. 1843 medicinsk Embedseksamen og i de følgende Aar Prosektor ved Universitetets zootomiske Museum. 1853 Lektor i de hygiejniske Fag ved Veterinærskolen, 1858 Lektor ved den nyoprettede Veterinær- og Landbohøjskole. Landhusholdnings-selskabets Delegerede ved Verdensudstillingen i Paris 1878. † ^{20/7} 1885.

(Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole 1858—1908.)

J. J. A. WORSAAE

J. J. A. WORSAAE.

1821—1885.

Af CHR. AXEL JENSEN.

I det 19. Aarhundredes danske Museumsverden betegnes de tre første Udviklingstrin ved Navnene Nyerup, Thomsen og Worsaae. Hvad Nyerup anede og drømte om, og hvad Thomsen førte ud i Virkeligheden ved at ordne »Oldnordisk Museum«, det fik under Worsaae Fylde og faste Rammer.

Utvivlsomt er det Romantikkens Begejstring for Nordens Oldtid, som har bragt den unge Worsaae ind paa den arkæologiske Vej, men den parredes hos ham fra første Færd med sikker Kritik og videnskabelig Kombinationsevne. Allerede som atten-aarig har han med fast Haand grebet den Opgave, som er Arkæologiens Grundlag, Kunsten at foretage en omhyggelig Udgravning; i Virkeligheden er han den første Sagkyndige her i Landet, som selv foretog Udgravninger ikke blot for at finde Oldsagerne, men ogsaa for at iagttage og studere Fundforholdene. Tidligt udviklet, som han var, stræbte han imidlertid straks videre mod Helhed og Oversigt, og efter hans første, enten simpelt refererende eller negativt kritiske Afhandlinger fulgte snart andre Værker, som viste, hvorledes de indvundne Iagttagelser kunde lede til vidtrækkende Slutninger: Opdagelsen af Køkkenmøddingerne (Skaldyngerne) førte ham ind paa Tanken om Stenalderens Tvedeling, og senere lykkedes det ogsaa at skelne Jernalderens og Broncealderens Hovedperioder. Disse Resultater, af hvilke flere, ligesom selve det Thomsen'ske Tredelingsystem, har været anfægtede og kritiserede, har i alt væsentligt staaet deres Prøve og er nu Arkæologiens alment anerkendte Fælleseje.

Den forhistoriske Arkæologi var det centrale i Worsaaes videnskabelige Virksomhed, selv om han med en vis Forkærlighed optog Grænseliderne til Studium, gjerne behandlede Vikingetidens Min-

der eller ydede sit Fags Tilskud til vor nationale Kamp om Sønderjylland, og selv om hans Forfatterskab stundom naar over til Middelalderens Bygningshistorie og ind paa rent historiske Emner. Mindst af alt var han ensidig, og den elegante og produktive Forfatter var desuden en ypperlig Administrator. Som Museumsdirektør har han ledet gennemgribende Omordninger baade i Oldnordisk Museum og i Etnografisk Samling, og som Direktør for Mindesmærkernes Bevaring fik han sat Fart i de systematiske Undersøgelser og i den for Danmark ejendommelige frivillige Fredlysning af Fortidsminder. Hans formfulde og vindende Væsen, hans klare Hurtighed og hans elskværdige Hensynsfuldhed støttede ham i denne Gerning, og uden hans Evner som smidig Hofmand var det heller næppe lykkedes ham at redde Rosenborgsamlingen gennem det vanskelige Farvand, som Frederik VII's og Grevinde Danners Hof trods Kongens Venskab for sin Arkæolog maatte være.

Ved Siden af det arkæologiske Forfatterskab og Organisationsarbejdet er Skabelsen af »de danske Kongers kronologiske Samling« som det første kulturhistoriske Interiørmuseum et glimrende Vidnesbyrd om hans Dygtighed som Museumsmand. Worsaae naaede saa langt frem og spændte saa vidt, at han virkelig kunde samle paa Rokoko- og Empiresager, og uden selv at have Specialkendskab imødekom og hjalp »Etatsraaden« de opdukkende Bestræbelser paa disse Omraader; ikke mindst sympatiserede han med Folkemuseet, og hans Fremtidsprogram var et kulturhistorisk Nationalmuseum, der til den rette Forstaaelse af Nutiden skulde oplyse *alle* forudgaaende Tidsrum.

Worsaaes arkæologiske Arbejde er blevet stadfæstet, rettet og uddybet af hans Efterfølgere i rolig og uafbrudt Rækkefølge, men endnu 25 Aar efter hans altfor tidlige Død har man ikke formaet at virkeliggøre hans sidste, stolte Museumsplan.

Jens Jacob Asmussen Worsaae, f. i Vejle ^{14/8} 1821, Student 1838, straks efter Assistent ved oldnordisk Museum, 1842—47 paa Udenlandsrejser, 1847 Inspektør over de antikvariske Mindesmærker i Danmark, 1855 Docent ved Universitetet i nordisk Oldtidsvidenskab, 1858 Inspektør ved Rosenborg, 1866 Direktør baade for Rosenborg og (efter Thomsens Død) for oldnordisk Museum og de til dette hørende Samlinger i Prinsens Palæ, 1874—75 Kultusminister. † paa Hagestedgaard ^{16/8} 1885.

(Biografier bl. a. i Aarb. f. nord. Oldkynd. 1886. Selv har W. skrevet »Optegnelser om Rosenborgsamlingen i 25 Aar«.)

N. J. FJORD

NIELS JOHANNES FJORD.

1825—1891.

Af P. V. F. PETERSEN LANGMACK.

PAA den Statue af *Fjord*, der er rejst ved Forsøgslaboratoriet, den Anstalt, Fjord fik oprettet som Centralstation for sin Forsøgsvirksomhed, staar — foruden hans Fødselsdag den 27. April 1825 og hans Dødsdag den 1. Januar 1891 —: »Som Tak for store Fortjenester af Danmarks Mejeri- og Landbrug«.

Som denne Statue vil bevare Fjords Træk, vil Indskriften minde om ham som en af Landbrugets ypperste Ledere. Men oprindelig var Fjord Skolemand, og han begyndte sin Gerning som saadan under de mest beskedne Forhold, nemlig som omvandrende Børnelærer paa Holmsland, hvor hans Fader var Skolelærer.

Fjord betegnede ofte sit Liv som et »Eventyr«, og det ligner da ogsaa et saadant, at den vandrende Børnelærer i en afsides Landsdel ender som en af Hovedlederne for Landets vigtigste Erhverv, tilmed i en af de for dette vanskeligste Tider. Beskeden som Fjord var, syntes han, at han havde haft »Held« med sig, men havde hans Genialitet og ihærdige Arbejde ikke været, havde »Heldet« dog næppe slaaet til.

Den Forsøgsvirksomhed, Fjord skabte, udsprang af visse Eksperimenter og Demonstrationer, som han udførte i sin Egenskab af Lærer i Fysik ved Landbohøjskolen, og det var særlig Varmelæren og dennes praktiske Anvendelse, han syslede med. Det var ham, der først her i Landet satte de meteorologiske Observationer i System, hvilke senere førte til Oprettelsen af meteorologisk Institut. Hans »Kogning i Hø« er vel kendt i Husholdningerne, og hans Opbevaring af Is og Sne og disses Anvendelse i Mejeridriften førte ham i Forbindelse med Landbruget, som den Gang var meget vanskeligt stillet, idet Kornpriserne i 80erne var gaaet saaledes

ned, at Kornavl og Kornsalg maatte opgives som Hovederhverv. En Katastrofe truede: Mejeri- og Husdyrbruget blev Redningen.

Ved sine Mejeriforsøg sammenlignede Fjord de forskellige Mejerisystemer og fastslog Centrifugesystemets absolute Overlegenhed over de ældre Is- og Bottesystemer, og hermed var Grundlaget givet for Fælles- og Andelsmejerierne, som forvandlede vort Land til én stor Smørfabrik, hvori Husmanden med den ene Ko kunde faa forholdsvis samme Udbytte som Herremanden med de mange Koer.

Men skulde dette Udbytte kunne deles retfærdigt, maatte Mælken ikke alene betales efter sin Mængde, men ogsaa efter sin Fedme, og her overvandt Fjord Vanskelighederne ved at indrette sit »Kontrolapparat« for dette Brug og dertil knyttede den saakaldte »Differensberegning«. Efter dette System er i Aarenes Løb fordelt adskillige Milliarder af Kroner mellem danske Landmænd.

Fjord kom ved sine Forsøg ogsaa ind paa Behandlingen af Mælken og Fløden, og her er hans Navn knyttet til et af de største Fremskridt i Mejeridriften, nemlig Indførelsen af Pasteuriseringen. For dette Øjemed konstruerede Fjord et Apparat, som i sine Hovedtræk stadig har været brugt siden.

Ejendommeligt for Fjords Arbejdsmaade var, at hans Forsøg blev udført ude i selve den praktiske Bedrift; snart hist snart her, hvor Forholdene egnede sig — ofte mange Steder samtidig —, indrettede han sine »bevægelige Forsøgsstationer«, hvor Forsøgsarbejdet kom til at ligne Praksis mest muligt. Og idet Praktikerne saa Forsøgsresultaterne vokse op iblandt dem, ikke alene lærte de disse at kende, men de indrettede sig derefter, saa at Resultaterne var indført i Praksis med det samme.

Samme Arbejdsmaade anvendte Fjord ved sine Fodringsforsøg med Koer og Svin. Nu da Markens Avl ikke skulde sælges, men omdannes til Smør, Flæsk, Kod o. s. v., gjaldt det for Landbruget om at kende Foderværdien af de forskellige hjemmeavlede Ting, blandt hvilke nu meget, der tidligere havde været Affald, blev værdifuldt som Foderemne. Fjord indrettede nu sine »bevægelige Forsøgsstationer« i Landmændenes Stalde; men at Landmændene saaledes gav Fjord Lov til at experimentere med deres Produktionsmidler, vidner om det Tillidsforhold, der bestod mellem dem og ham.

Fjord udformede her en ejendommelig Arbejdsmaade, det saakaldte »Grupperystem«, hvilket senere anvendes Verden over ved Forsøg med Dyr.

Under sit Arbejde med Landbrugets Køer paaviste Fjord ved sit »Kontrolapparat« den store Forskel i de enkelte Køers Ydeevne hvilket Landmændene straks tog Lære af ved at udfinde i og udskyde af deres Besætninger de Individder, som ikke egnede sig godt for Avl eller Brug. Disse Fjords Arbejder blev Forløberne for de senere »Kontrollforeninger«, og Følgen er bleven, at Smørudbyttet pr. Ko aarlig efterhaanden er bleven omtrent fordoblet.

Ejendommeligt for Fjord var hans Evne til at skabe Samarbejde. Særlig karakteristisk er her de Smørudstillinger, han fik indrettet ved Forsøgslaboratoriet. Heri indmeldte sig straks ca. 400 af Landets Mejerier og de fleste af Landets Smørekseptorer, der i Forening med Statens Mejerikonsulenter og Forsøgslaboratoriets Medarbejdere skulde bedømme Mejeriernes Produktion. Efterhaanden indmeldte de fleste af Landets Mejerier sig som Deltagere i disse Smørbedømmelser, og senere er det bleven fastsat ved Lov, at alle Mejerier skal underkaste sig denne Kontrol. Men oprindelig var det alene Fjords Avtoritet og Tilliden til ham, der bandt disse forskelligartede Kræfter sammen og bragte dem til at virke mod et fælles Maal.

Et Udtryk for den Tillid, Fjord havde vundet hos Landbruget, fremkom bl. a. derved, at han blev valgt til Præsident i det Kgl. danske Landhusholdningselskab.

— — Efter at Fjord i nogle Aar havde været omvandrende Børnelærer, kom han paa Lyngby Seminarium, hvorfra han 1845 dimitteredes med Hovedkarakteren: »Udmærket duelig«; og efter at han i nogle Aar havde været Huslærer forskellige Steder, kom han til Skolevæsenet i Aarhus, hvor han var 1848. Skønt han ikke var værnepligtig, meldte han sig dog til Fanerne og fulgte som »Kommandersergent« med »Aarhus og Holstebros frivillige Jægerkorps« i Krigen, hvor han deltog i Slaget ved Bov.

I 1855 kom Fjord til at studere ved den polytekniske Lærestanstalt i København, og i 1858 udnævntes han til Docent ved den nyoprettede Landbohøjskole, hvilken Stilling han beklædte, til hans landøkonomiske Forsøgsarbejde lagde saa stærkt Beslag paa hans Tid, at han maatte opgive sin Lærergerning ved Højskolen.

Uagtet Fjord tidlig kom bort fra Folkeskolen, blev han dog en af de Mænd, der har øvet størst Indflydelse paa den og virket mest til dens Gavn. Han kom tidlig i Forbindelse med *Monrad*, som overdrog ham Bestyrelsen af de Kursus for Lærere, som

Monrad havde faaet oprettet. I Tidens Løb fik Fjord disse Kursus meget udvidet, særlig ved Oprettelsen af de saakaldte »korte Kursus«, som siden er bleven et vigtigt Led i Læreruddannelsen og kom til at danne Grundlaget for den senere oprettede »Lærerhøjskole«.

Som Medlem af Frederiksberg Skolekommission blev Fjord en Tid dette Skolevæsens egentlige Leder som »Tilsynshavende«. Saaledes som Fjord fik indrettet Skolevæsenet paa Frederiksberg, blev dette taget til Mønster i flere af Landets Byer.

— — Af Karakter var Fjord i høj Grad retlinet. Han var derhos en meget myndig Mand og en overlegen Personlighed, der som Regel fik det afgørende Ord at sige, hvor og blandt hvem han end færdedes. Fjord var meget lydhør for andres Tanker og Meninger; Ideen til mange af sine Forsøg fik han ved Samtaler med praktiske Landmænd; og hans Medarbejdere opdagede snart, at dersom de ikke bestræbte sig for at danne sig en selvstændig Mening om Sagerne og at gøre denne gældende over for Fjord, saa satte han ingen synderlig Pris paa dem. — Fjord var derhos i høj Grad velvillig og hjælpsom. Og som han umiddelbart kunde finde Kærnen i enhver Sag! Dette kom ham meget tilgode ogsaa i hans Forsøgsvirksomhed; hvor andre ofte vilde have staaet famlende, greb han til med sikker Haand, — og han greb egentlig aldrig fejl.

Fjord udtalte flere Gange i fortrolig Kred, at han vilde anse det for en Lykke pludselig at blive kaldt bort fra sin Gerning, — og saaledes skete det, medens han stod i sin fulde Aandskraft som Leder af meget omfattende Virksomheder. Men skønt han intel havde ordnet med sin Bortgang for Øje, var hans Gerning saaledes sat i System, at den paa alle Punkter kunde fortsættes. Den blev — selvfølgelig — delt paa flere Hænder, men ingen Side af hans omfattende Virksomhed gik til Grunde ved hans Død.

Niels Johannes Fjord, f. paa Holmsland ²⁷/₄ 1825, 14 Aar gml. Omgangslærer, derefter Huslærer, Seminarist fra Lyngby Seminarium v. Grenaa 1845, Lærer i Varde 1845—47, i Aarhus 1847—55, deltog i Trearskrigen, hvor han blev Kommandersergent, tog 1856 Adgangseksamen til Polyteknisk Lærestanstalt, 1858 partiel Eksamen i Mathematik, Fysik, Kemi og Tegning, s. A. Docent i Fysik og Kemi ved Landbohøjskolen, grundlagde den landøkonomiske Forsøgsvirksomhed, Præsident i Landhusholdningsselskabet 1883, † paa Frederiksberg ⁴/₁ 1891.

(Tidsskrift f. Landøk. 1891. — Folkelæsning 1904.)

HANS PETER BØRRESEN.

1825—1901.

Af VILH. SØRENSEN.

SOM Ansgars Navn er indskrevet i vort Fædrelands Historie, saaledes vil H. P. Børresens blive bevaret i det fjerne Bengalen blandt de c. 2 Mill. Santaler, der lige til vore Dage har levet i deres lave Bjerge kun c. 250 Km. fra Indiens Hovedstad, helt uberørte af Kulturens Strøm, nedsunkne i Uvidenhed og raa Overtro, fattige og fortrykte af de snu Hinduer, indtil den indiske Regering blev opmærksom paa den Uret, de led, og greb ind med fast Haand. Netop ved dette Tidspunkt kom H. P. Børresen med Nordmanden L. O. Skrefsrud til deres Land for at bringe dem Evangeliet; de blev Folkets Talsmænd hos de engelske Styrere og vandt derved Santalernes Tillid, hvilket kom deres Missionsgerning til gode.

De begyndte i Sept. 1867 deres Gerning i Santallandet, helt paa egen Haand, uden Støtte af noget Missionselskab, kun hjulpne af nogle rige Indiere. De lagde da Grunden til Stationen Ebenezer, der blev Midtpunktet for deres Arbejde og siden under den praktiske Børresens Hænder en af Indiens anseligste og bedst udbyggede Missionsstationer.

Her døde Børresen 34 Aar efter, æret som en Patriark for Tusinder af kristne Santaler og kendt og anset viden om i Indien og England og i de nordiske Lande.

Børresen havde aldrig faaet anden Skolegang end i Almueskolen paa Kristianshavn, hvor han var opvokset i et fattigt Arbejderhjem. Han maatte arbejde for sit Brød, kom i Smedelære og stred sig, efter at han 1852 var kommen til Berlin, frem til en god Stilling som Ingeniør ved en Maskinfabrik. I Berlin naaede han til bevidst Kristendom og fandt Fred i Syndernes Forladelse, og han deltog med Iver i det kristelige Foreningsliv, særlig efter sit Bryllup.

Hans Hustru havde tidlig haft Missionstanker, nu forenedes disse hos dem begge, og 1861 brød Ægtefællerne op til Indien med det Forsæt at indtræde i Kolmissionen, som Vennen Skrefsrud allerede Aaret før var gaaet ud til. Men de førtes til at opgive Kolmissionen og sammen med Skrefsrud at opsøge en hidtil ubearbejdet Arbejdsmark i det østlige Santalistan, hvor før øvrigt ogsaa engelske og skotske Missionærer har begyndt paa andre Kanter af Landet.

I det Samarbejde, som nu fulgte, har Børresen og Skrefsrud udfyldt hinanden. Skrefsrud ejede den store Veltalenhed og Sprogbegavelse. Børresens Gaver var det varme Hjerte, det aabne, glade Sind, den jævne Færd forenet med stor praktisk Dygtighed og endelig den barnlige faste Tro, Guds barnets Frimodighed; han kunde tale til alle om sin kære Frelser og gaa hans Ærinde, ogsaa naar det gjaldt aarlige Rejser i Indien for at indsamle Penge til sin Mission. Efterhaanden vandt denne dog en fast Vennekreds, der holdt den oppe, først i England, siden fornemmelig i de nordiske Hjemlande efter Børresens Besøg i Danmark 1876—77, der førte til hans Ordination i København, og Skrefsruds Besøg i Norge 1882 og senere i Amerika. — Medens Skrefsrud drog ud og prædikede eller drev sproglige Arbejder, styrede Børresen Menighederne og ledede Byggearbejdet paa Stationerne, særlig Opførelsen af den store Kirke paa Ebenezer. Snart blev det de indfødte Kristne, der forkyndte Evangeliet blandt deres Landsmænd, først af fri Drift, siden som lønnede vandrende Ældste under Børresens Tilsyn. Den energiske Fru Børresen opdrog paa Ebenezer en Skare Piger til gode Husmødre. Ogsaa en Drengeskole kom i Gang der, medens det desværre ikke lykkedes at holde Skoler i Gang omkring i Distriktet eller at uddanne en tilstrækkelig Stab af dygtige indfødte Medarbejdere. Den i Assam grundlagte Koloni for udvandrende Santaler skyldes væsentlig Skrefsruds Initiativ.

Hans Peter Børresen, f. paa Christianshavn ^{20/11} 1825, i Smedelære, tog 1852 til Berlin, ægtede 1855 Caroline Vilhelmine Ernestine Hempel, drog 1864 til Indien (Kalkutta) og 1867 til Santalistan, præsteviedes af Biskop Martensen 1877, † Ebenezer ^{20/10} 1901.

(L. Hertel: Den nordiske Santhalmission, 1884).

JUL. THOMSEN

Carl Bloch pinx.

JULIUS THOMSEN.

1826—1909.

Af J. N. BRØNSTED.

JULIUS THOMSENS Levnedsløb vil vise, at vi staar overfor en Mand med mangesidige videnskabelige og administrative Evner. Naar *Thomsens* Navn i den danske Naturforsknings Historie fremtidig vil nævnes samtidig med og jævnsides *H. C. Ørstedes*, saa skyldes det i første Række hans enestaaende Undersøgelser over Varmetoning, som er knyttet til de kemiske Fænomener. Kun 25 Aar gammel havde han udviklet sin termokemiske Teori, der betød en afgjort og omfattende Omkalfatring af de Synspunkter, hvorunder de kemiske Processer hidtil havde været betragtede. Paa Grundlag af denne Teori, hvis Omraade hører til de vigtigste indenfor den kemiske Videnskab, udarbejdede han nu eksperimentelt de kemiske Forbindelsers Termokemi efter nye og særegne Metoder og med en Nøjaglighed og Fuldstændighed, som man kun finder faa Sidestykker til i Naturvidenskabens Historie. Disse Undersøgelser strakte sig over mere end 20 Aar, væsentligst i den Tid, i hvilken Thomsen virkede som Professor ved Universitetet og Bestyrer af dettes kemiske Laboratorium. Resultaterne er offentliggjorte i hans omfattende: »Thermochemische Untersuchungen«, et af den kemiske Literaturs klassiske Værker.

Men ved Siden heraf har Thomsen leveret en Række af betydningsfulde Arbejder over forskelligartede Emner indenfor sin Videnskab, saaledes over Grundstoffernes Atomvægte og den elektromotoriske Kraft. Ogsaa tekniske Spørgsmaal beskæftigede ham. Det lykkedes ham saaledes at nyttiggøre det grønlandske Mineral Kryolith, idet han anviste en Metode til Udvinning af Soda ved Hjælp af dette Mineral. Paa Grundlag heraf opstod en betydelig Industri, som dreves i en Aarrække med godt Udbytte.

Julius Thomsen var en selvstændig og viljestærk Mand. Hans

Ydre lyste af Kraft og Energi, hans faste Træk og myndige Holdning indgød Respekt. Men han var ogsaa en Mand af megen Indflydelse. Et blivende Vidnesbyrd herom har vi i Universitetslaboratoriet og den polytekniske Lærestalts nye Bygninger, som er tilvejebragte paa Thomsens Initiativ, og i hvis Opførelse og Indretning han selv har taget meget virksom Del. Som Medlem af Københavns Borgerrepræsentation i et Tidsrum af over 30 Aar har Thomsen ved sin faglige Dygtighed og tekniske Indsigt i høj Grad bidraget til Fremgang og Udvikling i sin Fødeby.

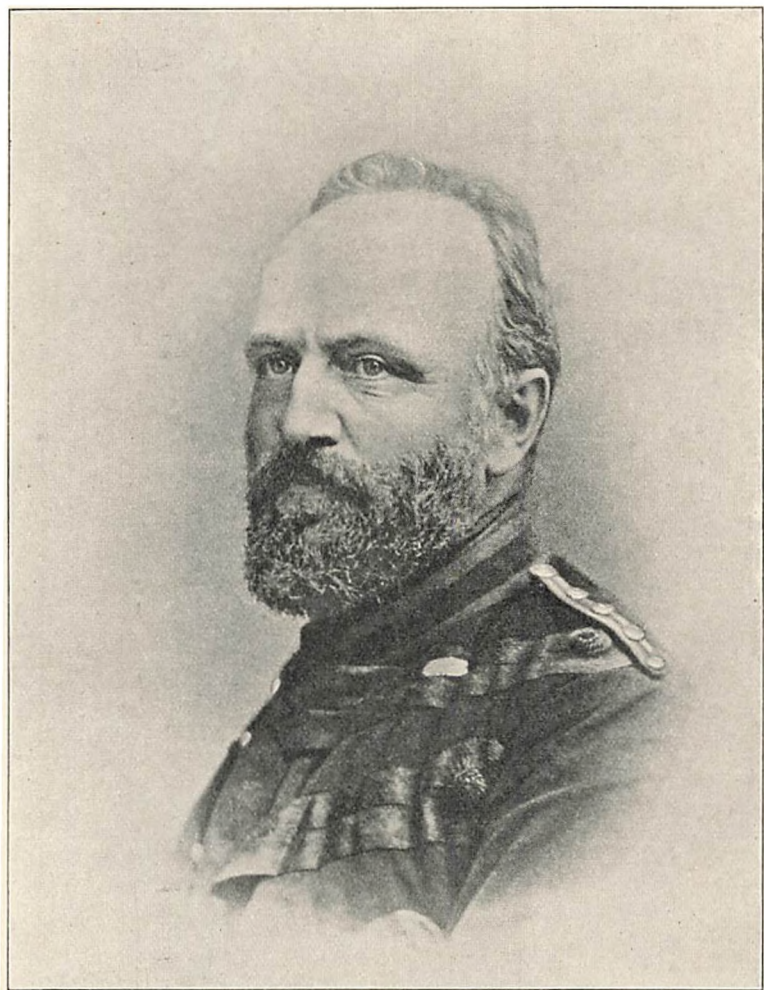
At hans Virksomhed paaskønnedes af det Samfund, hvori han levede, fremgaar af de høje Stillinger, som blev ham betroede. Men hans Navn og hans Berømmelse naaede langt udenfor Landets Grænser. Talrige er de Udmærkelser, som blev ham til Del fra Udlandets videnskabelige Selskaber og Universiteter.

Trods sine fremragende Evner som Videnskabsmand og trods den Interesse og Glæde, hvormed han omfattede sit videnskabelige Arbejde, har Thomsen ikke formaaet at knytte de unge videnskabeligt arbejdende Kemikere til sig. Han har ikke saaledes som saa mange andre store Naturforskere dannet Skole. Muligvis har visse Træk i hans Karakter, en vis Tilknappethed, holdt de unge paa Afstand. Men netop denne Isolerethed samler hans Værk til en Helhed og knytter det sammen med de personlige Egenskaber, der for den Kreds, som stod ham nær og som fulgte hans Arbejde, stod som noget af det mest ejendommelige ved hans Karakter.

Julius Thomsen, f. i København ¹⁰/₂ 1826, gik i det v. Westenske Institut, 1846 polyteknisk Kandidat, 1847—53 Assistent ved den polytekniske Lærestalts kemiske Laboratorium, 1850—56 Lærer i Agrikulturkemi sammesteds, 1856—59 Justermester i København, 1859—66 Lærer i Fysik ved den kgl. militære Højskole, 1865 Lektor og 1866 Professor i Kemi ved Københavns Universitet, i hvilken Stilling han forblev til 1901. 1883—1902 Direktør for den polytekniske Lærestalt, 1860 Medlem af og 1888—1908 Præsident for det danske Videnskabernes Selskab, † i København ¹⁹/₂ 1909.

(C. Nyrop: Det Suhrske Hus i København.)

ENRICO MYLIUS DALGAS.

1828—1894.

Af N. FRITZ.

DE store Egenskaber, der karakteriserede Dalgas, og som gjorde ham det muligt at rejse og lede den store Sag — Hedesagen, —, som opfyldte hans Sind og Tanke lige til hans Død, var navnlig Udholdenhed, Uegennyttighed, Kærlighed til den Sag, han havde gjort til sit Livs Maal, og til det kort før Hedeselskabets Stiftelse lemkæstede Fædreland, samt fremfør alt Interesse for den Befolkning, der ved daglig Slid kun kunde fravriste den golde Hedeegn et fattigt Udbytte. Hertil kom en ualmindelig Arbejdsdygtighed og Arbejdsiver, samt hurtigt Overblik og Beslutsomhed, Egenskaber, som vel ogsaa var udviklede ved hans Virksomhed som Ingeniørofficer.

Hans Udholdenhed gjorde sig blandt andet gældende ved Møder og Forhandlinger med Beboerne. Fra først af skulde der nemlig ikke alene kæmpes mod Jordbund og Klima, men gammel Slendrian og Mistro fra Befolkningens Side var meget vanskelig at besejre.

Dalgas var imidlertid praktisk og optog straks Engvanding og Mærgling paa Hedeselskabets Program, og disse Arbejder, der hurtigt skaffede Udbytte, vandt Tillid hos Beboerne, der derved ogsaa efterhaanden troede paa Plantesagens Velsignelse, om end Virkningen deraf ikke straks kunde vise sig; men — Hovedgrundene til den Tillid, Dalgas i saa høj Grad erhvervede sig hos Hedeboerne, som hos alle, der fik med ham at gøre, var hans Jævnhed overfor enhver, høj eller lav, og den overbevisende Kraft, hvormed han forstod i Skrift som i Tale at fremsætte sin Mening.

Dalgas's Kærlighed til Befolkningen lagde sig først og fremmest for Dagen i det Maal, hvortil hele hans Arbejde for Hede-sagen sigtede, nemlig at skaffe Hedeegnens Befolkning bedre Vilkaar at leve under og at gøre Hederne skikkede til at føde flere Mennesker, hvad der jo ogsaa var til Gavn for hele Landet, og dette Maal var han saa lykkelig at naa inden sin Død, for saa vidt som han allerede kunde se det ene hyggelige om end tarvelige Hjem opstaa efter det andet ved Opdyrkning af Heden, Vanding af Engene, Kultivering af Moserne samt ved de Opsyns- og Arbejderboliger, der efterhaanden samledes omkring Plantagerne.

Det sydlandske Blod, der flød i Dalgas's Aarer, kunde af og til gøre sig gældende dels overfor Modstandere, dels ved den undertiden vel hurtige Fastslaaen af Resultater ved de mangfoldige Forsøg, som det meget nye, der fremkom, maatte kræve, men, viste det sig, at man var slaaet ind paa en fejl Vej, var han straks rede til at lægge om paa en anden Bov, og han var ikke den Mand, der skulde dække over Fejltagelsen, da det var Sagen og ikke Personerne, der var alt for ham. •

Med sin glødende Interesse for Plantesagen lod han intet uforsøgt, naar han mente, at det kunde fremme denne Sag, men som Lykken ofte følger Geniet, saaledes maa det kaldes et lykkeligt Greb af Dalgas, at han benyttede Bjergfyrreren som »Amme« for Granen for, som han mente, at bekæmpe Lyngsyre og kvæle Lyngen, medens det først langt senere blev paavist, at Bjergfyrrerens heldige Indflydelse paa Granens Vækst hovedsagentlig ligger i en hel anden Egenskab hos den.

Dalgas's Arbejdsdygtighed og Arbejdsiver var næsten fænomenal. Han kunde faa Tid til alt uden at man mærkede nogen som helst febrilsk Hast hos ham. Ved Siden af de utallige Kontorarbejder og Rejser, hans Stilling paalagde ham, kunde han faa Tid til en meget omfattende Skribentvirksomhed. Hans Hovedværk »Geografiske Billeder« vidner om et aabent Blik for Naturen og et skarpt geniale Blik for de forskellige Formationer, Hedeegnene frembyder, samt for Undergrundens mer eller mindre heldige Beskaffenhed for Plantning. At man senere ved videnskabelige Undersøgelser har paavist, at Dannelsen af de saakaldte Bakkeøer og Floder ikke hidrører fra indskaarne Fjorde, men fra Istiden, forandrer ikke det *praktiske* Resultat af Dalgas's Undersøgelser.

I Hedeselskabets Tidsskrift og andetsteds har han skrevet en Mængde Artikler vedrørende Hedesagens forskellige Grene, og da mange af disse er Meddelelser om andres videnskabelige Resultater, har han maattet gennemlæse, sigte og gøre Uddrag af et Utal af Værker. I alle hans Artikler skinner det praktiske Maal igennem, men han havde dyb Respekt for Videnskaben og har oftere paavist, i hvor høj Grad Praktikerer maa være Videnskabens Dyrkere taknemmelig for deres Arbejde.

Var Dalgas af Naturen end udrustet til at forestaa og lede Hedesagen, bevirkede hans Stilling som tilsynshavende ved Anlæg og Vedligeholdelse af Hovedlandevejene i Jylland ogsaa i høj Grad, at hans Interesse netop blev vakt i den Retning. Ved sine stadige Rejser rundt i Jylland lærte han Landet og Befolkningen at kende, og ved de Udgravninger, der fordredes ved Vejanlægene, fik han Kendskab til de forskellige dybere Jordlag. I mange Aar boede han i Viborg og her knyttedes Venskab mellem ham og Justitssekretær Morville, der alt længe havde plantet paa Heden og nærede en levende Interesse for Plantesagen i det hele.

Disse to Mænd undfangede da Ideen til Oprettelsen af Hedeselskabet. Principet skulde være »Hjælp til Selvhjælp« og derfor skulde Hedeboerne opmuntres til selv at plante, mærgle deres Jorder og vande deres Enge, medens Hedeselskabet tilbød Vejledning og Pengehjælp til Arbejdet. Hedeselskabets Virksomhed var selvfølgelig ikke stor i Begyndelsen, men inden Dalgas's Død, altsaa i 28 Aar, var der foruden det betydelige Arbejde ved Engvanding, Mærgling og Mosekulturer indtaget c. 5½ □ Mil til Planter under Hedeselskabets Ledelse og deraf tilplantet omtrent Halvdelen. Desuden var det gaact op for Befolkningen, hvilken Gavn og Glæde Læplantninger om Gaarde og Huse samt langs Markskel kan bringe Ejerne, og en Mængde »Smaaplantningsforeninger« var opstaaet overalt i Jylland.

Ganske vist havde Dalgas en stor Støtte i sine to Kolleger i Hedeselskabets Bestyrelse, Justitssekretær Morville og Kammerherre Mourier-Petersen, hvilket han ofte selv fremhævede, ligesom han efterhaanden fik en stor Stab af dygtige Mænd i Hedeselskabets Tjeneste, men Dalgas var og blev dog Drivfjederen og han var stadig den ledende Aand i Arbejdet.

Derfor vil hans Minde bevares med Taknemmelighed, og hans Navn vil med Rette indskrives i Danmarks Historie blandt dets Stormænd.

Enrico Mylius Dalgas, f. i Neapel ¹⁶/₇ 1828, fulgte sin Moder til København, gennemgik den militære Højskole, 1849 Premierlieutnant, deltog i Treaarskrigen, overtog 1855 Viborg Vejdistrikt, 1856 Kaptajn, havde 1859—67 Aarhus Vejdistrikt under sig, 1867 Assistent hos Overvejsinspektøren, 1885 Overvejsinspektør, 1880 Oberstlieutenant, Medstifter af det danske Hedeselskab 1866, deltes administrerende Direktør til sin Død ¹⁰/₄ 1894.

(Hedeselskabets Tidsskrift 1894. -- Gads danske Magasin 1909.)

CARL FREDERIK TIETGEN.

1829—1901.

Af EMIL MEYER.

SJÆLDENT har en Mand i en lang Aarrække øvet en saa afgørende Indflydelse paa et Lands Erhvervsliv som Tietgen. Fra den Dag, da han i en Alder af kun 28 Aar blev valgt til Direktør for Privatbanken, indtil han henimod 40 Aar efter tvungen af Sygdom maatte trække sig tilbage, stod hans Navn i forreste Række ikke blot i Danmarks Bankverden, men i Styrelsen af dets Industri og Samfærdselsvirksomhed. Blandt Foretagender, til hvilke hans Navn er knyttet, maa først og fremmest nævnes det forenede Dampskibsselskab, det store nordiske Telegrafelskab, de lollandfalsterske Baner, det københavnske Sporvejselskab, Burmeister & Wains Fabrikker, de danske Sukkerfabrikker, de forenede Bryggerier. Men ved Siden af disse var der adskillige andre Foretagender, som skyldte ham deres Stiftelse eller Fremgang. De Aktieselskaber, til hvilke han var knyttet, var enten helt nye Foretagender, som fremkom paa hans Initiativ, eller — som oftest — mindre Bedrifter, som ved hans Medvirkning udvidede sig og blev store og omfattende — ikke sjældent saaledes, at flere mindre Foretagender, der havde vanskeligt ved at fortsætte og udvikle sig, samledes til et stort Hele. Den nu saa almindelige Tanke at søge den planløse Konkurrence modvirket ved Sammenlutninger, var allerede meget tidligt gaaet op for Tietgen.

I alle sine Foretagender var han ikke blot Finansmanden, der ordnede Selskabets Stiftelse. Han interesserede sig ikke for den Stiftervirksomhed, som kun gaar ud paa at indkassere en Fortjeneste ved at oprette et Selskab. Naar han næsten hele sit Liv igennem var med til nye Foretagender, laa det i, at han stadig saa Mulighed for Udvikling af Erhvervslivet og Samfærdselen. Han nærrede en levende Interesse for Foretagendernes fremtidige

Trivsel, og han vedblev at være deres ledende Aand, der virkede bestemmende paa Styrelsen og energisk støttede Virksomheden, ofte gennem Modgang og mangeartede Vanskeligheder.

Forholdene var ham gunstige. Hans Virken begyndte paa et Tidspunkt, hvor Landets økonomiske Kræfter kunde udfolde sig efter en lang Stilstand, og hvor Betingelserne for den store Bedrifts gradvise Sejr var tilstede. Hertil hørte først og fremmest en Kapitalstøtte, som kun ret kunde ydes af en Storbank, og det formede sig saaledes for Tietgen, at han i en Alder, hvor de fleste maa nøjes med underordnede Stillinger, kom i Spidsen for Danmarks første og i lang Tid eneste store private Bankinstitut. Det var et Held for ham — og man kan tilføje for Landet — at de Mænd, der stiftede Privatbanken, bl. a. Adler og Broberg, havde Fordomsfrihed nok til ikke at tage Hensyn til Alderen, men udelukkende at se paa de Evner, han allerede havde haft Lejlighed til at lægge for Dagen.

De ydre Omstændigheder var ham altsaa gunstige, men dette vilde jo ikke have betydet noget, naar han ikke netop havde været den han var, med sine særegne Egenskaber og Evner. Blandt disse er der særlig Grund til at nævne den ualmindelige Energi, den kraftige Vilje, Evnen til helt at gaa op i Gennemførelsen af Opgaverne og at overvinde alle Hindringer. Som hos saa mange betydelige Mænd var Energien og Viljekraften parret med en ikke ringe Hensynsløshed overfor Modstandere. Denne Hensynsløshed bundede saavel i en overordentlig stærkt udviklet Selvfølelse som i hans faste Tro paa Betydningen af hans Virksomhed. Denne Selvfølelse og denne Tro fik ham til at betragte Modstanden mod ham selv og hans Foretagender som en Kamp mod det, der var gavnligt for Landet. Den, der engang havde krydset hans Planer, kunde være vis paa, at han aldrig glemte det. Til Gengæld kunde han være en virksom Ven for sine Venner og for dem, der støttede ham i hans Arbejde.

Det er sandsynligt, at Tietgens Begavelse vilde have bragt ham frem i første Række, selv om han havde valgt en anden Livsvirksomhed. Men saaledes som Livet formede sig for ham, udfoldede hans Dygtighed sig paa det særlige Omraade, han havde valgt. Han var Fagmand i Ordets bedste Forstand. Indenfor hans Fag var al Dilettantisme ham fjern, og med det store Syn forenede han Kendskab til alle tekniske Detailler. Han havde omfattende og solide Handelskundskaber og forstod sig paa Regn-

skabsvæsen som den bedste Bogholder. Som ung Kontorist og som Handelsrejsende havde han haft sine Øjne og Ører aabne, og ved Læsning havde han forøget sin Skolekundskab og navnlig tilegnet sig fortrinlige Sprogkunderskaber, der i hans senere Liv kom ham tilgode under mangfoldige vigtige skriftlige og mundtlige Forhandlinger baade med udenlandske Forretningsforbindelser og Regeringsmyndigheder. Styrelsen af store Foretagender frembyder den Lighed med en Statsmands Stilling, at man ikke alene skal administrere, men ogsaa kan komme til at føre mangeartede diplomatiske Forhandlinger og at maatte forklare og forsvare sin Virksomhed overfor Offentligheden. Det var jo navnlig hans Optræden i sidstnævnte Henseende, der gjorde Tietgens Navn og Person kendt af det store Publikum. Hans Valplads var Generalforsamlingerne. Paa overmaade mange Forsamlinger førte han Ordet — til Tider ombølget af Mængdens Bifald, til andre Tider kæmpende mod skarp Kritik og hæftig Modstand, men altid saaledes, at man havde Indtryk af, at det var en Høvding, der var i Ilden. Han var overordentlig veltalende — om end hans Smag ikke var ganske sikker — og han støttedes i Debatten af sin forbausende Hukommelse.

Kom Tietgen saaledes til at staa for Offentligheden væsentlig som Styrelsen af de store Aktieselskaber, var det centrale for ham dog Virksomheden som Leder af Privatbanken; men det var jo naturligt, at det stadige Arbejde her ikke traadte saa skarpt frem i Dagens Lys. Mest kendt blev vistnok Afslutningen af Statslaanen i 1894, som ogsaa viste hans Originalitet og Tilbøjelighed til at gaa sine egne Veje. Medens hans Forgængere i lange Tider, naar Talen var om at inddrage Kapital fra Udlandet, altid havde søgt til England og Tyskland, aabnede han ved denne Lejlighed den efter hans Tid saa hyppigt betraadte Vej til det billige franske Pengemarked.

I det politiske Liv tog Tietgen ringe Del. Som yngre var han nogle Aar Borgerrepræsentant. Han blev valgt til Ordfører for Budgetudvalget og beskæftigede sig iøvrigt særlig med Københavns Havneforhold. Derimod afslog han Tilbud om et Folketingsmandat fra hans Fødeby Odense. Grunden til hans Afslag var ikke alene Mangel paa Tid, og maaske spillede dette Hensyn overhovedet ingen væsentlig Rolle, fordi han med sin utrættelige Arbejdskraft hørte til de Mennesker, der kan faa Tid til alt. Han havde selv en stærk Følelse deraf, hvilket bl. a. kom frem paa

et Møde, hvor han opfordrede en stærkt beskæftiget Forretningsmand til at træde ind i en Bestyrelse. Da vedkommende vægrede sig, fordi han ikke havde Tid, svarede Tietgen: »Ja jeg har Tid nok«. Hovedgrunden til, at han holdt sig borte fra Rigsdagen, var den at han ganske manglede politisk Partiinteresse. De store Forfatningsspørgsmaal, som stod i Forgrunden, bekymrede han sig ikke om, og hans Stilling i Opposition eller Tilslutning til de skiftende Regeringer var nærmest eller maaske udelukkende bestemt ved disses Syn paa de økonomiske Formaal, som han ansaa det for sin Opgave at fremme.

Hans Vægning ved at deltage i aktiv politisk Virksomhed udelukkede derfor ikke adskilligt Arbejde for Offentligheden udenfor den egentlige Forretningsvirksomhed. Han var Medlem af forskellige Regeringskommissioner og deltog som Statens Delegerede i Møntkonferencen i Brüssel 1893 og i Arbejderbeskyttelseskongressen i Berlin 1890. Han valgtes 1885 til Formand for Gros-serersocietetets Komité, en Stilling, hvori han udfoldede stor Aktivitet. Samme Aar blev han Formand for Handels- og Kontoristforeningen, som han omdannede fra en ren selskabelig Klub til en Forening, hvor oplysende Foredrag vekslede med livlige Diskussioner om Dagens økonomiske og forretningsmæssige Spørgsmaal. Han selv var stadig tilstede, ledede Møderne og deltog med Iver i Diskussionerne.

Ved Siden af det økonomiske nærede han en levende Interesse for kirkelige Spørgsmaal. Han havde tidligt sluttet sig til Grundtvigs Tilhængere, og som et stort Vidnesbyrd om hans Interesse paa dette Omraade staar hans Fuldendelse af Opførelsen af Marmorkirken i København, som han ønskede at gøre til et Midtpunkt for den grundtvigske Menighed.

Dommen om Tietgen vil lyde forskelligt fra Tilhængere og Modstandere, men alle vil være enige om, at han var en af de største og betydeligste Skikkelser blandt det danske Erhvervslivs Ledere.

Carl Frederik Tietgen, f. Odense ¹³/₃ 1829, stod i Kræmmerlære i sin Fødeby, fik 1849 Ansættelse hos Firmaet Hald & Rahr i Manchester, 1855 Gros-serer i København, 1857 Direktør for Privatbanken, 1867 Elatsraad, 1896 Gehejmekonferensraad. † ¹⁹/₁₀ 1901.

(J. Marstrand: C. F. Tietgen, København 1902. — C. F. Tietgen: Erindringer og Optegnelser, udg. af O. C. Molbech, København 1904.)

P. NIELSEN.

1829—1897.

Af K. HANSEN.

PETER NIELSEN var en dygtig og nidkær Lærer. Men hans Berømmelse skyldes hans Virksomhed paa andre Omraader. Grundige botaniske Studier sikrede ham en varig Plads blandt de Videnskabsmænd, der har forsket vort Lands Naturhistorie. Men særlig lagde han sig efter Studiet af Landbrugets Kulturplanter og disses Livsvilkaar med det Formaal at oplyse Landmændene om Fremgangsmaaden ved at bringe de største Værdier ud af Landets Jord. Principet i hans Arbejde var gennem *Forsøg* at sammenligne saavel Kulturformer som Dyrkningsmaader. P. Nielsen har grundlagt Planteavl-Forsøgsvirksomheden i Danmark. Han begyndte sine Forsøg paa Ørslev Skolelod. 1886 søgte og fik han sin Afsked som Lærer for helt at kunne arbejde med Forsøgene. Samme Aar flyttede han til Tystofte ved Skjelskør, hvor en mindre Gaard stilledes til hans Raadighed tilligemed en Statsbevilling paa 10,000 Kr. Dermed var den første Forsøgsstation for Plantekultur her i Landet oprettet. Senere er der oprettet fem saadanne. Saa længe P. Nielsen levede, stod de alle under hans Overledelse. Statstilskudet hertil er nu ca. 180,000 Kr. samt 100,000 Kr. til herfra udgaede beslægtede Forsøg under Landbo- og Husmandsforeningerne.

P. Nielsens Forsøgsvirksomhed har sat mange og dybe Spor i vort Landbrugs Udvikling. Den har i meget stor Udstrækning dikteret Nutidens Fremgangsmaader ved Behandlingen og Besaaningen af Kløver- og Græsmarkerne, ved Dyrkningen af Korn, Rodfrugter og Kartoffler, ved Gødningsmidlernes Anvendelse, Ukrudsplanters og Snyltesvampes Bekæmpelse osv. Den økonomiske Værdi heraf har været overordentlig stor. Direkte eller indirekte har Forsøgene bragt visnok omtrent hver Jord-

bruger her i Landet Fordel. Værdien af vort Lands Høst er siden Forsøgsvirksomhedens Begyndelse gaaet op fra ca. 300 Mill. til ca. 600 Mill. Kr. aarlig, og i denne Opgang har Forsøgene en meget væsentlig Andel.

P. Nielsen besad fremragende Betingelser for at kunne udføre sit ejendommelige, for vort Lands økonomiske Udvikling saa betydningfulde Arbejde. Opvokset ved det praktiske Landbrug var han nøje fortrolig med dette og havde navnlig et klart Blik for dets tekniske Brøst og de deraf følgende Tab. Et inderligt Ønske om at forebygge Tabene ved at vejlede til Rettelse af Fejlgrebene bragte ham snart til at indse, at Vejen hertil maatte være først gennem Forsøg at komme til Sandhedens Erkendelse, og dernæst at bringe de indvundne Erfaringer til Landmændenes Kundskab. Han havde i lige Grad Evne til at vælge praktiske Forsøgsopgaver, og at gennemføre Forsøgene saaledes, at Resultaterne var at lide paa. Et strængt kritisk Blik, skarp Iagttagelsesevne, udpræget Grundighed og Paalidelighed, uhøjelig Energi, utrættelig Arbejdslyst og Arbejdsevne, grundig faglig og teknisk Indsigt og et sikkert Greb paa Arbejdets praktiske Udførelse var de personlige Egenskaber, der gjorde ham til den fra alle Sider anerkendte Forsøgsmand.

Gennem Foredrag, Artikler og Afhandlinger og gennem Besvarelser af personlige Henvendelser spredte han sine Erfaringer ud til Landbefolkningen, der med ubegrænset Tillid saa op til P. Nielsen som den ufejlbarlige Lærer og Vejleder for Landmændene.

Naar P. Nielsen mødtes af saa stor Tillid og Højagtelse, skyldes dette ikke mindst hans varme Kærlighed til Folk og Fædreland, hans kristelige Liv og hans helt igennem retskafne Vandel.

Peter Nielsen, f. i Vonsbæk (Sønderjylland) ²⁸/7 1829, dimitteredes fra Jelling Seminarium 1857, Lærer paa Flakkebjerg 1857—59, i Ørslev 1859—86, Landhusholdningsselskabets Konsulent i Plantekultur 1882, grundlagde Forsøgsstationen for Plantekultur i Tystofte, † ³⁰/6 1897.

(Tidsskrift for Landøkonomi 1898. — P. Andresen: Statskonsulent P. Nielsen. Odense 1907.)

VILHELM BECK.

1829—1901.

AF FREDERIK ZEUTHEN.

Om Vilhelm Beck var en stor Mand, véd jeg ikke, men han var en Mand, altid sig selv. Man opdagede ikke stort flere Fejl hos ham ved nærmere Bekendtskab, end første Gang, man saa ham. »Beck kan taale at ses nærvéd«, sagde en Mand, der kendte ham.

Beck havde vel sin Del af Forfængelighed, men denne Del var ikke stor. Et Par Gange vilde man dekorere ham. Da han havde været 25 Aar Præst, skulde han være Ridder af Danebrog. Men saa klagede Præsterne i Thy over ham, og han fik intet Ridderkors. Senere skulde han være Kommandør; men saa skrev han en Artikel, som Ministeriet følte sig krænkede af; og han fik intet Kommandørkors. Heller ikke Folkegunst satte han Pris paa. Som ung Præst gennem-aalede han engang ved et politisk Møde med sin Slagfærdighed og Vittighed en Folketingskandidat under Forsamlingens bragende Bifald. Men han skammede sig ved Hurraerne og deltog ikke oftere i politiske Forsamlinger. Jesu Disciple trættes om, hvem der var den største; men den Forfængelighed mærkede vi ikke hos Beck. Men der var ét, som han satte umaadelig Pris paa: Guds Børns Tillid og Hengivenhed. Han vilde ikke være mere end nogen af Brødrene, men have sin Plads iblandt dem, og saa kunde det jo ikke undgaes, at han blev Midtpunktet.

Han var en lykkelig Mand, glad ved den Gerning, som Gud havde betroet ham. »De kalder os Tiggermunke«, sagde han engang; »jeg ønsker intet bedre end hele mit Liv at gaa den Tiggergang«.

Beck hadede det uklare, taagede, det dialektiske, »paa den ene Side — paa den anden Side« og hyldede det klare: *enten — eller*. Enten var man omvendt eller ikke omvendt, enten hellig eller ikke hellig; ikke noget midt imellem, og han drog den skarpe

Skellinie mellem Guds Rige og Verden. Deraf hans Standpunkt til Sakramenterne. Enten — eller; enten er Daaben et Genfødsels Bad eller ogsaa blot Vand; enten er Nadveren Jesu Legeme og Blod eller ogsaa blot Brød og Vin.

Dermed var ogsaa hans Stilling til Bibelkritiken given: enten er Bibelen Guds Ord eller ikke Guds Ord. Et Mellemandpunkt gives ikke.

Hvad der mildnede Skarpheden, var Becks store Elskværdighed og Godmodighed. Naar man lærte ham at kende, kunde man ikke blive ved at være vred paa ham.

I sin Ungdom blev Beck stærkt paavirket af *S. Kierkegaards* »Øjeblikke«. Herfra den stærke Appel til den enkelte: det »Du«, der er gennemgaaende i hans Prædikener. Men Beck bliver ikke staaende ved den enkelte, men samler de enkelte til en Menighed, et Samfund, et helligt Folk, og det er snarere efter det gudelige Forsamlingsfolk med dens »lille Flok«, at han optager Traaden, end efter Kierkegaard.

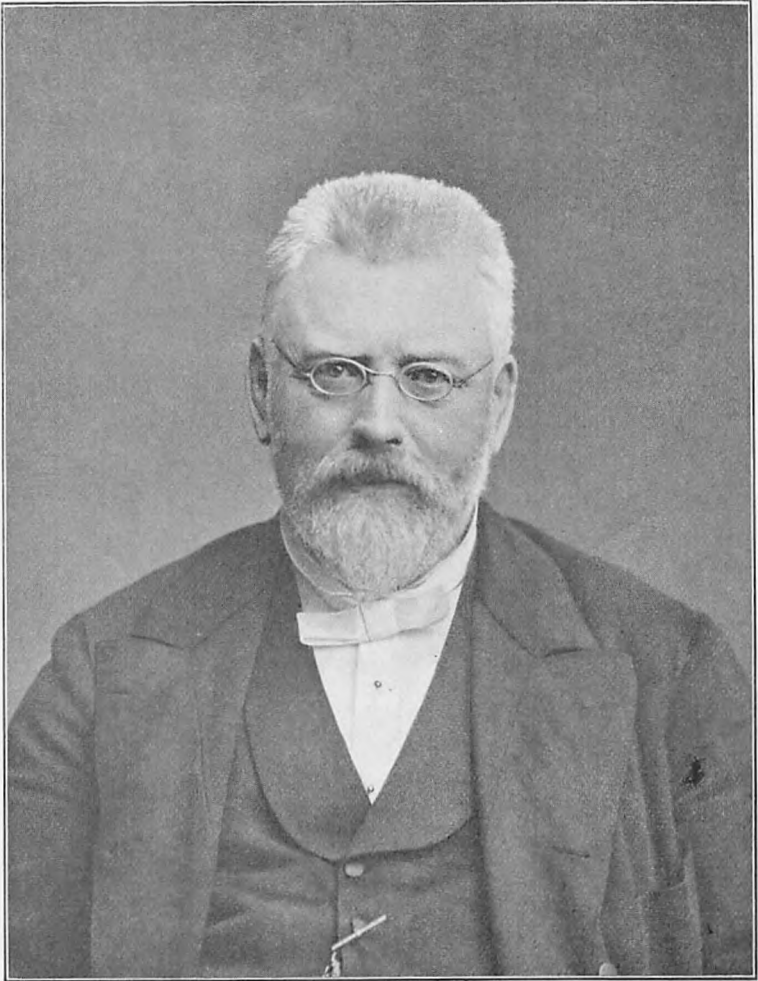
Beck satte sit ejendommelige Præg paa alt, hvad han foretog sig. Han havde naturligvis lært af andre — f. Eks. meget mere af *Grundtvig*, end han selv vidste af; — men hvor saa end Beck havde sine Tanker fra, formede de sig efter hans originale Personlighed. Dette gav hans Prædiken en Friskhed, saa han kunde tale timevis uden at trættes og trætte. Som alle store Folketalere anskueliggjorde han sin Tanke i Billeder. Disse var ikke laante fra andre, men sete med hans egne Øjne. Man fulgte med ham i Mark, Have og Hus, saa ham beskære sine Vinranker og saa den tændte Lampe i Præstegaardens Forstue, der ventede paa hans sene Hjemkomst.

I sit Segl havde han en galende Hane med Overskrift: »Jeg vil gale, saa længe jeg lever«. Det var betegnende.

Johan Vilhelm Beck, f. i Ørsløv ved Slagelse ^{30/12} 1829. Student 1849, teol. Kand. 1855, Kapellan i Ubby 1856, Medstifter af »Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark« 1861, Sognepræst i Ørum ved Grenaa 1865 og Sognepræst i sin Fødeby 1874, var Medlem af Bestyrelsen for den indre Mission fra dens Stiftelse til sin Dødsdag og var denne Forenings Formand fra 1879. † Ørsløv ^{30/6} 1901.

(V. Beck: Erindringer fra mit Liv. 1901.)

CHRISTEN BERG

CHRISTEN BERG.

1829—1891.

Af ERIC HENRICHSEN.

DET Venstreparti, for hvilket Christen Berg i 1870 blev Fører, hed »det forenede Venstre«. Det var sammensmættet af tre fordum adskilte Venstregrupper, der bedst kan betegnes ved Navnene: Grundtvigianere, Bondevenner, Bjørnbakkere. Berg stod dengang i Grundtvigianernes Gruppe, altsaa til en vis Grad paa den ene Fløj. Men alligevel blev han det »forenende« Element. Imellem den Materialisme, Bjørnbakkerne var Udtryk for, og den blege, af den æstetiske Guldalderetid stærkt paavirkede Idealisme, som de renlevende Grundtvigianere repræsenterede, holdt han en Midtvej. Af Fødsel var han Bonde, men af Uddannelse, Paavirkning og Livssyn var han Højskoleidealist. Saalangt Bergs fædrene og mødrene Slægt kan følges tilbage i Tiden, har det været Selvejerbønder, bosatte paa den samme vestjydske Egn Sønden for Harboøre og Sydvest for Lemvig, hvor Berg selv er født. Fra ganske ung af viste han imidlertid boglig Sans og en mærkelig udviklet pædagogisk Evne, der førte ham bort fra Bondelivet og ind paa den seminaristiske Bane og dermed atter ind under den grundtvigske Paavirkning. Hans Personlighed rummede saaledes begge de Elementer, hvoraf det i 1870 stiftede Venstreparti var sammensat.

Sin Stilling som Fører for dette Parti skyldte han dog ikke blot denne Betingelse, men i endnu højere Grad sin personlige Styrke, sin praktiske Dygtighed og sin hele Høvding-Natur. Ingen dansk Politiker har rejst saa mange hundrede Mile i Agitationens Tjeneste som han, ingen organiseret Folket politisk og ompændt det med et Net af Aviser og Vælgerforeninger i det Omfang som han, og ingen i den Grad som han under dette Arbejde udfoldet sin Natur til et Ideal af Folkelighed. I de 26

Aar. fra 1865 til 1891, Berg deltog i det politiske Liv, voksede Befolkningens Deltagelse i Valgene fra lidt under 50 % afgivne Stemmer til henimod 70 %. Det er for en meget stor Del Frugten af Bergs Arbejde.

En Personlighed som Bergs maatte naturligt komme til at sætte sig et vidtspændende, bredt virkende og almentfatteligt Maal og til at kaste sig ud i en Kamp, hvor hans elementære Handlekraft og voldsomme Kamplyst kunde faa Alburum. Dette Maal var *det folkelige Selvstyre eller Parlamentarismen*. Berg er eet med denne Kamp. Skønt udrustet med en Jærnflid og med en praktisk Sans for alle Lovgivningspolitikens Enkeltheder, der gjorde ham det let at arbejde sig ind i saglige Spørgsmaal og gjorde ham til et af Rigsdagens mest indsigtsfulde Medlemmer, kom han dog aldrig til at udrette store Ting i Lovgivningens Politik. Hvad han har præsteret paa dette Omraade, ligger væsenligt indenfor Tidsrummet 1866—1870. Alt hans Arbejde ligger i Kampen for Selvstyret.

Hvis man maaler Berg med en Statsmands-Alen, kommer han afgjort til kort. Han var meget lidt af en Diplomat, hans Evne til at afveje Magtforhold og bedømme Personer, navnlig Modstanderne, var svag og ukritisk, og han savnede det jævne, praktiske Haandelag, der skaber en Taktiker. I hvert Fald var der for megen Fremfærd i hans Personlighed til at han kunde underordne den Beregningens Kunst. Navnlig naar han stod overfor sine egentlige politiske Modstandere, fægtede han »med aaben Pande«, for at bruge et Yndlingsord af ham selv. Overfor rivaliserende Indflydelser og Personer indenfor hans eget Parti kunde han maaske derimod nok af og til gribe til Fiffigheder og Intriger. Det tydeligste og mest betegnende Træk hos ham som Politiker var dette, at han appellerede til Folket. Det var det menige Folks Lyst til at have et stort, fælles Mærke at samles under, hvortil han appellerede, da han i 1870 rejste Parlamentarismens Fane. Det var atter Folkets umiddelbare Sympati for det retlinede, konsekvente Standpunkt, hvortil han senere appellerede for at overvinde det moderate Partis Forsøg paa en Overenskomst med Modstanderne og dets Tilbøjelighed til en forsigtigere Fremgangsmaade. Det var endelig Folkets Indignation over Retsbruddet, dets moralske Strænghed og dets Retsbevidstheds Styrke, hvorpaa han i de sidste Aar af sit Liv opbyggede sig et Parti, der til at begynde med kun var en stærkt af-

sondret Gruppe, en Sekt af trofaste personlige Venner, *Bergianerne*, men som efterhaanden udvidede sig og blev det stærkeste Element i Venstre og tilsidst Regeringsparti.

Et stærkt Drag af Demagogi er altsaa tydeligt hos Berg, i hvert Fald en Tilbøjelighed til at vække det menige Folks Selvbevidsthed og ægge Oppositionsaanden i det. Men der var ogsaa en stærkt udviklet Humanitet og Idealitet i hans Sind. Han saa altid mere paa den ideelle end paa den materielle Side af Politiken. Af Bondenaturens Mistro og Klasseegoisme havde han intet, en dyb Tillid og Sympati udmærkede tværtimod hans Personlighed og Adfærd, derfor vandt han det menige Folks Hjærte og opdagede de skjulte politiske Begavelser i det. »Bondevæn« kunde han derfor ikke kaldes, dertil var Bondevænnernes politiske Program for standsbegrænset. »Grundtvigianer« i *politisk* Forstand vilde han ikke være, thi han vilde ikke have sit politiske Parti grundlagt paa religiøse Hensyn. Derimod delte han de fleste af de grundtvigske Synsmaader. Fra ung af stærkt paavirket af den nationale Vækkelse fra 1848 og i de første Aar efter 1864 inderlig grebet af Haabet om Slesvigs Generhvervelse, »selv om det skulde koste Blod«, vedblev han ogsaa i 70erne og 80erne at være en ivrig Talsmand for Forsvarssagen. Der foresvævede ham et demokratisk Forsvarsideal, nærmest af Folkevæbningens Type, med Eftertrykket paa den moralske og nationale Side af Sagen, men i afgjort Modsætning til det af Estrup i Kjøbenhavns Befæstning virkeliggjorte System. Han var lige langt fra Estrups og Bahnsons »Militarisme« og fra Hørups »Hvad kan det nytte?«

I det Hele var Berg en Talsmand for det almene og anerkendte, en Mand, der omsatte tilstedeværende Tanker og Synsmaader til gangbar Mønt i Folket, men som ingen nye Ideer skable og intet Udsyn til nye Horisonter aabnede. Paa den anden Side lod han sig ikke begrænse af sine personlige Synsmaader og Sympatier, hans Aand var uden Bornerthed, og han havde et stærkt udviklet Instinkt for Nødvendigheden af politiske Alliancer. Derfor har han været i Forbund baade med Hørup og »det litterære Venstre« og med Frede Bojsen og de egenlig politiske Grundtvigianere. Det første Forbund tjente ham til at forstærke Oppositionen i Landet, give Agitationen en skarpere Egg og skaffe den Indgang i akademiske Krese og i den liberale Borgerstand. Alliancen med de politiske Grundtvigianere, det saakaldte »danske Venstre«, var et naturligt Tilbagesving fra dette radikale Standpunkt, der i aan-

delig Forstand dog var for forskelligt fra Bergs til at han kunde indtage det mere end som en Overgang. »Det danske Venstre« skulde desuden gøre ham en mulig Overtagelse af Regeringen lettere.

Der var saaledes intet i Bergs almindelige politiske Standpunkt, der kunde have gjort det farligt for det konservative Parti at overgive Regeringen til ham. Han var i mange Henseender en virkelig konservativ Mand. Naar Regeringen dog saa haardnakket blev nægtet ham, skyldtes det mest det *socialt* Hensyn, at man ikke vilde lægge Tyngdepunktet i det politiske Liv ned i den Bondestand, Berg var Repræsentant for. Dertil kom, at Berg ved at rejse Parlamentarismen altfor tidligt og som en doktrinær, statsretlig Fordring, havde gjort Kampen til en Forfatningskamp, hvilket skaffede Højre en udmærket Forskansning i det statsretlige Spørgsmaal. Herved blev Berg hele sit Liv sat paa Oppositionens Bænk, stemplet som en Samfundsomvæltter, tilsidst dømt og sat i Fængsel for Brud paa den lovlige Orden. For Landets politiske Udvikling var dette til stor Skade, i Mindet er Berg derimod kun blevet større derved.

Christen Berg, f. ²⁸/₁₂ 1829 ved Lemvig, Seminarist, 1852 Lærer i Kolding og 1861 paa Bogø. 1865 Medlem af Rigsraadets Folketing, og fra 1866 af Rigsdagens Folketing. Grundlagde Navigationsskolen paa Bogø og stiftede i 70erne »Kolding Folkeblad« og »Frederiksborg Amts Avis«. 1870 Medstifter af »det forenede Venstre«, 1883—87 Folketingets Formand, † ²⁸/₁₁ 1891.

(Wulff: Den danske Rigsdag. — H. Begtrup: Christen Berg, en dansk Politikers Udviklingshistorie 1829—66. 1896. — Erik Henriksen: Christen Berg. 1911.)

PETER HEISE

.

PETER HEISE.

1830—1879.

AF HOTHER PLOUG.

DEN paa skøn Lyrik saa overvæltet rige danske Litteratur fra Nittenaarhundredets Gry og ned til Tiden omkring de to slesvigske Krige har fundet sin Fortolker i Toner i *Peter Heise*.

Heise har skrevet ikke faa Værker i Musikens større Former; der haves af ham baade en Symfoni i D-Moll og en Koncertouverture foruden Musik til Oehlenschlägers »Palnatoke« og flere Dramaer, Bjørnsons »Bergliot«, Richardts store Digt »Tornerose« og to Operaer. Alle disse Værker indeholder skønne Ting, navnlig »Palnatoke« og »Bergliot« — den, der har hørt Sørgemarschen i denne, vil ikke let glemme den — og den seneste af de to Operaer, Christian Richardts Sangdrama »Drot og Marsk«, hæver sig frem som den ypperste dramatiske Behandling af Marsk Stigsagnene, vi ejer; men Heises store Betydning kommer dog altid til at ligge i hans Romancer og Sange, af hvilke han har efterladt sit Folk over Hundrede. Han, hvis Øre var lige saa opladt for Digtekunstens som for Tonekunstens Skønhed, var i Besiddelse af en mærkelig Evne til at trænge ind i Digtets Aand, til at efterføle dets Stemninger og til at gengive det saaledes i Musik, at Ord og Toner bliver ligesom til et. Ingen af vore mange Sangkomponister har ejet denne Evne i en saa paafaldende Grad som Heise.

I sin første Ungdom var det særlig Digterne af Oehlenschlägers Skole, han følte sig hængende til. Dels Digterkongens egne Tekster — Heises berømte Melodi til Aladdins Vuggevise er fra hans attende Aar — dels Hauchs og Ingemanns. Den førstes højstemte Pathos og den sidstes milde danske Tone har han lige træffende Udtryk for. Derefter blev han navnlig Christian Winters Fortolker, og enkelte af dennes erotiske Digte er nu for danske lige saa sammenvoksede med Heises Melodier, som for

Tyskere Heines med Robert Schumanns. Men senere underlægger han sig flere og flere af Literaturens Egne. Blicher og Aarestrup, Bjørnson og Ibsen, Ploug og Christian Richardt, Lembcke og Ernst von der Recke, alle har de ydet deres Gave til hans Sangskat. I sine sidste Aar vendte han sig endog til de dengang helt unge Digttere og komponerede to Hæfter Drachmannske Sange. Og endelig maa huskes hans Sange til oversatte Tekster, ikke mindst de Shakespeareske, der nylig er blevne indførte i England og der har vundet Yndest ved deres Friskhed og Oprindelighed.

Heises Sange udmærker sig først og fremmest ved deres rent melodiske Skønhed og Friskhed, medens det harmoniske Element i Musiken hos ham altid har indtaget en mere tilbagetrukket Stilling. Men ved Siden af denne deres rent musikalske Skønhed maa man, som alt foran antydet, beundre den Maade, hvorpaa Teksten er behandlet. En saa ædel og pletfri Deklamation hører til det sjældne at møde, og større Komponister end Heise er paa dette Omraade rene Sinkere i Sammenligning med ham.

Medens Heise oprindeligt skrev sine Romancer som strofiske Sange i den traditionelle Viseform, kom han, efterhaanden som hans Udvikling skred frem, mere og mere ind paa at gennemkomponere Digtene, og fra hans senere Aar findes ikke faa saadanne større Vokalværker, Ibsens »Bergmanden«, Lembckes »Samson« og »Gudruns Sorg« med Tekst af selve Eddaens Ord. Gennem disse større Vokalarbejder med deres vekslende Stemninger og dramatiske Stigninger forberedte han sig til sit Livs Stordaad »Drot og Marsk«, den af alle danske Operaer, der er nærmest ved Mesterværket. Med sin folkelige danske Tone, sin tragiske Højhed og dramatiske Spændkraft opnaar dette Værk en betydelig Virkning, hver Gang det bliver genoptaget. Det blev tillige hans Svanesang; han blev bortkaldt et Aar efter dets første Opførelse, og skønne Forhaabninger om en ny Grøde af musikdramatiske Værker gik med ham i Graven.

Peter Arnold Heise, f. i København $1\frac{1}{2}$ 1830, Student 1847, helligede sig fra nu af udelukkende til Musiken, havde A. P. Berggreen til Lærer, studerede 1852—53 ved Leipzigkonservatoriet, Musiklærer i København, Meddirigent i Studentersangforeningen 1854, Organist i Sorø og Musiklærer ved Akademiet 1857—64, levede fra da af i København udelukkende for sin Kunst † i Taarbæk $1\frac{2}{3}$ 1879.

(Illustr. Tid. 1879 Nr. 1043 (Angul Hammerich). — Nordisk Musiktidende, 1880 Nr. 3 (Charles Kjerulf). — »Vor Fremtid« 1910 (H. Ploug).)

TH. R. SEGELCKE

THOMAS RIISE SEGELCKE.

1831—1902.

Af RUDOLF SCHOU.

FRA Barndommen fortrolig med de Krav til Flid, Paapasselighed og streng Økonomi, som stilledes til en Landmand i 40erne, uddannet videnskabeligt og med Lejlighed til at omgaas Datidens store Naturforskere som Forehammer og Japetus Steenstrup, foretog Segeleke omfattende Studierejser i Udlandet, hvor han traf andre af Naturvidenskabens og Forskningens Mænd.

Han havde en medfødt Trang til at se op til og beundre de store Navne og en dybfølt Agtelse for de Resultater, der byggedes paa grundigt videnskabeligt Studium. Samme Respekt nærrede han for den praktiske Udøver af Landbrug og Landbrugsindustri (særlig Mejeribrug), som erfaringsmæssig var naaet til rationelle Fremgangsmaader.

Vanskeligere faldt det Segeleke at faa Øjet for Betydningen af de Mænd, der uden en meget grundig, alsidig, videnskabelig Uddannelse og med lidet udviklede Fremgangsmaader frembragte store Resultater gennem praktiske Forsøg.

Grunden hertil var vistnok, at Segeleke selv arbejdede langsomt og tungt. Han kom ikke let til noget. Hvad han udrettede var forbundet med langsommeligt, alsidigt Arbejde, der krydsedes af Tvivl, om den Vej, han var slaaget ind paa, var den rigtige og med stadige Sideundersøgelser til Kontrol af Arbejdet og til Uddybning af Kundskaberne. Dette medførte ganske naturligt, at Segeleke ikke ret vel forstod, at andre kunde fremkaste en fuldbaaren Tanke uden lange forudgaaende Overvejelser.

Om Fjords Forsøg blev Segeleke ikke raadspurgt paa Grund af Fraværelse i Udlandet. Han udtalte en Gang, at han var glad herover, thi han vilde have fraraadet dem. Hermed mente han, at han ikke turde have taget Ansvaret ved at tilraade Forsøgene,

men han var glad over, at *han* ikke med sin Skepsis havde hindret, at Forsøgene kom i Gang.

Grundige Kundskaber til hvad man giver sig af med var den Fordring, Segeleke stillede til sig selv og andre. Han forlangte, at enhver Landmand skulde lære Mejeri praktisk, og derfor kastede han sig med en utrættelig, uegennyttig Energi over Mejeriuddannelsen. Dette turde være det Omraade, hvor Segeleke har indlagt sig den største Fortjeneste; thi herpaa hviler det danske Mejeribrugs Førerstilling, som er bygget op paa det danske Herregaardssmørs fortrinlige Kvalitet.

Smørrets Konkurrent, Margarinen, beskæftigede Segeleke stærkt, og her viste Segeleke sig som »genial« bl. a. ved Forslagene om Emballagens særlige Form og Farvningen. Det lykkedes ved fortrinlig Lovgivning at holde Danmark fri for Forfalskninger og at skaffe Mønstret for Margarinelovgivningen. Betydningen heraf for det danske Smør kan ikke vurderes.

Segelekes Karakter var til en vis Grad en Hindring for hans Anerkendelse af nye Teorier; han kunde bryde gammelt Venskab, ja endog faa noget personligt imod nye Teoriers Skabere og lod sig vanskelig forsone med helt nye Synspunkter. Men han lod sig overbevise og forsone.

Utrættelig var han i at meddele sine Kundskaber til andre, og hans Evne til i Samtale at vække Interesse for Mejeribrugets var meget stor. Det tog Tid at faa konkret Besked; han var bred i Formen, endog vidtløflig, men ad interessante Omveje naede han frem, og man gik fra ham med alsidigt Udbytte. Og man var sikker paa at have faaet solid Vejledning.

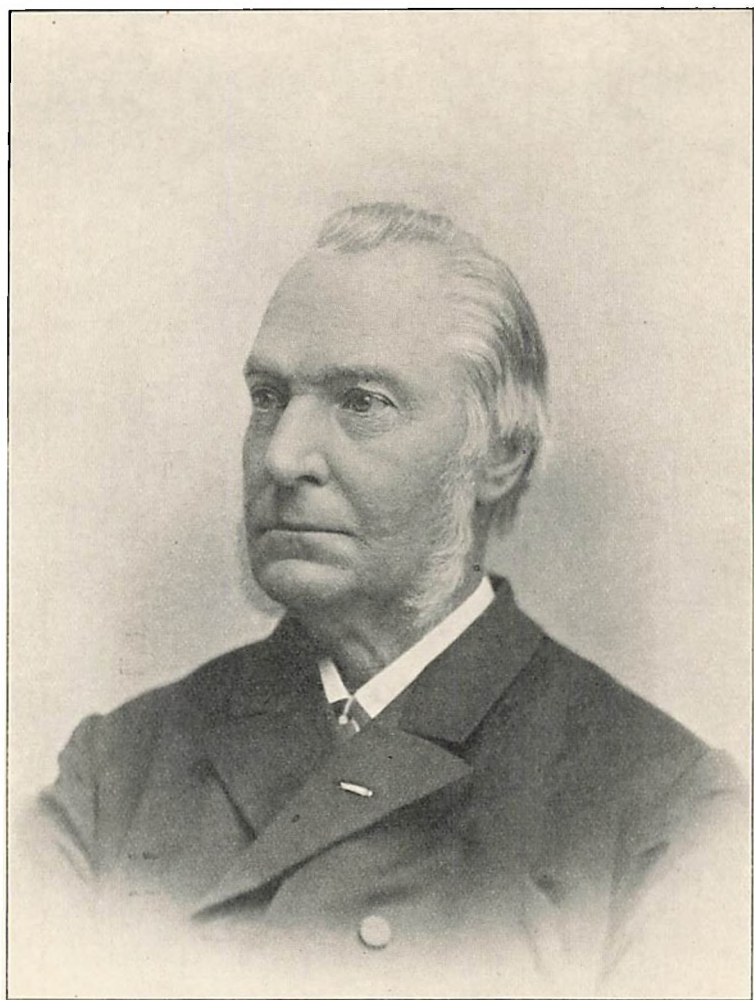
Grundtrækket i Segelekes Karakter var en taktfuld, beskeden, soigneret Optræden forbundet med en stærk Ansvarsfølelse. For sine Venner og sin Slægt var han en tiltrækkende og velgørende Magnet, som gav sit Bedste og var en lykkelig og tilfreds Mand, der satte Pris paa andres Agtelse og Kærlighed og vidste at gengælde den.

Thomas Riise Segeleke, f. paa Kjærsgaard i Vendsyssel $\frac{2}{3}$ 1831, studerede ved Polyteknisk Læreanstalt, tog 1854 Examen i anvendt Naturvidenskab, var i Udlandet 1857—60, Konsulent i Mælkeribrug 1860—80, lit. Professor 1873, Docent i Mælkerilære ved Landbohøjskolen 1874, Lektor 1880, Præsident i Landhusholdningsselskabet 1900, † $\frac{12}{11}$ 1902.

(Galschiøt: Landbrug og Landmænd i Danmark. — Tidsskrift for Landøkonomi 1903.)

CHR. RICHARDT

CHRISTIAN RICHARDT.

1831—1892.

Af ERIC RINDOM.

DER findes iblandt vore Digtere en Gruppe, som først og fremmest er karakteristiske ved deres *Danskhed*, ved deres menneskelige og poetiske Væsens fuldkomne Overensstemmelse med og Afspejling af det typiske og det særegne i vor Folkekarakter. Poul Møller og Chr. Winther er de ypperste Repræsentanter for denne Gruppe, i hvilken ogsaa Christian Richardt i fortrinlig Grad hører hjemme.

Hans Aand og hans Digtning omspænder ikke store Vidder, men inden for sit begrænsede Omraade er han en Mester.

Han naar ikke op paa Lidenskabens Højder, han er en Slette-landets ægte Son og ingen Tindebestiger. Men for den inderlige Alvor og for den lune Skæmt som for alle de mange Overgange og Nuancer mellem disse finder han med samme Lethed skønne, sande og rammende Udtryk, blandt hvilke mange blev »bevingede Ord«.

Hans Evne til at karakterisere i faa Ord er da ogsaa usædvanlig. Et Eksempel blandt talrige er de berømte Linier, hvori han skæmtende har bestemt de skandinaviske Folkeslags typiske Væsen: de svenske »Gosser« er »pyntelige« som Landets »nysselige Birketræer«, de norske »Gutter« »stikne« som deres »mange, mange Naaletræer« og de danske »Svende« »magelige« som vore »skyggefulde Bøgetræer«.

Ogsaa Digtningens Yderside, den tekniske Form, Rim og Rytme, mestrer han i en usædvanlig Grad. Georg Brandes fremhævede med Rette i sin smukke Nekrolog over Richardt, at han har virket som en Fornyer paa hele det metriske og sproglige Omraade. »Som ren Kunstner«, siger Brandes, »er han uovertruffen i dansk Lyrik«. Han undgaar de forslidte og trivielle Rim og overrasker

med nye og friske som dette: »Og Storken snart os gjæste vil, den kommer paa sin Aarsdag — Skjærtorsdag!« —

Som Ploug og Hostrup hører Richardt til »Studenterdigterne«. Han begyndte som Studenternes, men han endte som Folkets Sanger. Og i højere Grad end de fleste havde han Evnen til at give Udtryk for, hvad der bevægede sig i en hel Nation.

Han blev Præst som saa mangen anden dansk Digter. Helst havde han levet sit Liv udelukkende og helt som Digter; derom har vi utvetydige Vidnesbyrd. Men ydre Forhold hindrede ham i at følge sine Ønskers Lyst, og han maatte søge Kald. Hans Fromhed og inderlige religiøse Sindelag til Trods har der utvivlsomt raset en Kamp i hans Indre; der ligger sikkert megen Vemod og dyb Resignation bag de saa ofte citerede Linier, som han satte som Motto for sine »Halvhundrede Digte«: »Glæden ved Guds grønne Jord, Glæden ved Guds Naade-Ord, de vil ikke kriges; Lærkesang og Klokketklang de kan godt forliges«. —

Christian Richardt er en af de sidste Repræsentanter for en gammel og svunden Tid. Men der er Tegn hos ham, som peger frem mod den nye. Hans Sprogfornyen er et af saadanne Tegn, hans mangeaarige og inderlige Venskab med den nye Retnings Bannerfører er et andet. Da Richardts Marmorbuste, hugget af Vennen Vilhelm Bissen, blev afsløret i Studentereforeningens Festsal, var det Vennen Georg Brandes, som førte Ordet, — og ingen, der den Dag var til Stede, vil glemme hans Mindetale over Vennen.

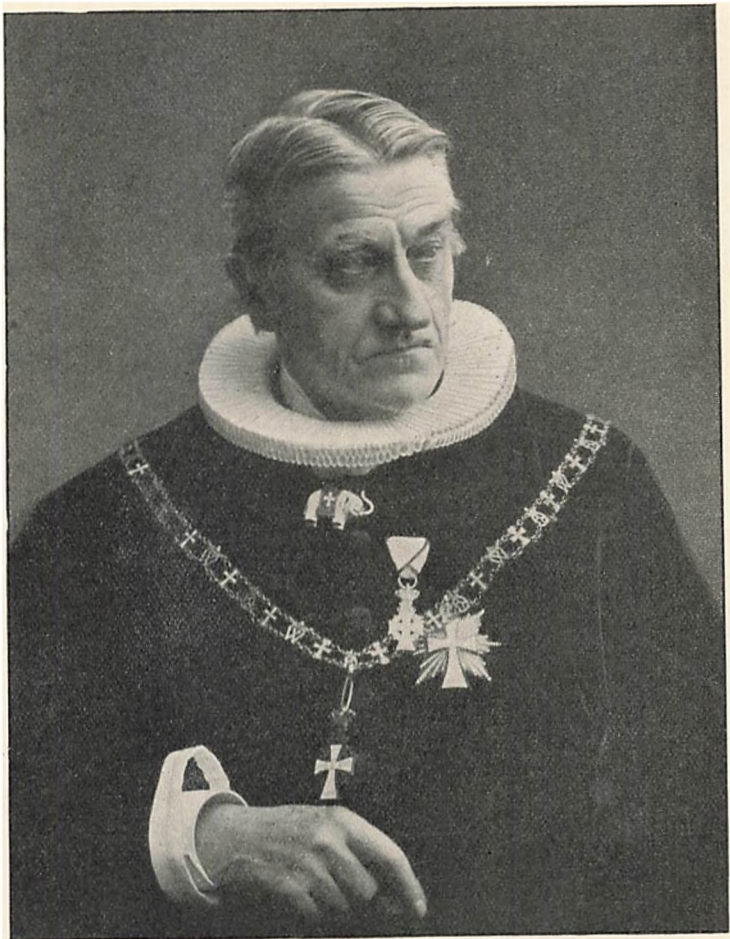
Skønt i Alder kun adskilt ved et Aarti, tilhører Christian Richardt og Georg Brandes udpræget forskellige Tidsaldre. Men deres Venskab er at ligne ved en Haand, rakt fra den gamle Tid til den nye.

Det er da naturligt at give Vennen det sidste Ord. Og Ordet, hvormed Ven har karakteriseret Ven, er *Samvittighedsfuldhed*. Denne Egenskab var, siger Brandes, Kernen i Christian Richardts Væsen. Og han slutter sin ovenfor omtalte Nekrolog med disse Ord: »Han var samvittighedsfuld som Menneske, samvittighedsfuld som Kunstner, og det var denne Egenskab, der fik sit Udslag i hans Digtnings strenge Form og fuldtlødige Klang«.

Christian Ernst Richardt, f. i København ^{26/3} 1831, Student 1848, theologisk Kandidat 1857, Udenlandsrejse paa det Ankerske Legat 1861—62, 1866—71 Forstander for Tune Højskole, residerende Kapellan i Storehedinge 1872—76, Sognepræst i Ørsted paa Fyn 1876—86 og i Vemmetofte 1886—92. † ^{19/12} 1892.

(Georg Brandes: Danske Personligheder, Samlede Skrifter II).

THOMAS SKAT RØRDAM

THOMAS SKAT RØRDAM.

1832—1909.

Af Sv. A. BECKER.

THOMAS SKAT RØRDAM hørte til en af Danmarks ældste Præsteskægter, bekendt for Fromhed og Lærdom. Ogsaa hans Ydre var *Slægtsarv*: den tætte Skikkelse, det skarpt skaarne Ansigt. Fra den landlige Præstegaard havde han vel ogsaa den Jævnhed, som prægede hele hans Færd, ikke mindst som Biskop. *Han var den praktiske Mand*. Han kunde drive en Præstegaards Jord og egenhændig anlægge Have. Han havde en dyb Kærlighed til Naturen. Der var maaske nok dem, der kunde have berettet adskilligt om den Pastor Rørdam, der kunde »vise Vand« og, om det skulde være, helbrede Sognebørnenes syge Husdyr.

Han var en dansk Mand. Han elskede sit Land, sit Folk, dets Historie og dets Sprog. Han efterlod sig en meget stor og sjælden Samling af ældre dansk Literatur, og det var ingen Tilfældighed, at han elskede de gamle danske Ordsprog, som han altid havde paa rede Haand og ofte paa en egen Maade forstod at anvende i sine Prædikener.

Han var en lærd Mand. Til sin høje Alderdom vidste han at faa Stunder til videnskabelig System, med orientalske Sprog, med den gamle og den lutherske Kirkes Fædre, men først og sidst med Biblen, hvormed han var fortrolig som faa (Oversættelsen af Ny Testamente). Ogsaa herigennem fik hans Prædikener en egen Lødighed.

Han var *Hjemmets Mand*; han kunde præge et Hjem, ikke mindst naar han bad Bordbønnen eller ved Husandagten ledede Psalmesangen, helst paa en af de gamle Kirkemelodier (den ejendommelige Messemelodi, som han brugte for Alteret, var en Slægtsarv, i flere Aarhundreder overleveret fra Fader til Søn). Naar han om Aftenen Søn- og Helligdage tog sig fri og sad mellem

de Mennesker, som havde hans Kærlighed og Tillid, faldt der en forunderlig Hellig-Altens Fred over saadanne Timer.

Men Skat Rørdam var »en Kristen fremfor alt«. Her havde fra tidligste Ungdom hans Hjærte sin dybe Rod. Alt andet var ham egentlig kun Udenværker. Mærkeligt nok, at den Mand til *Hustru* skulde faa Digteren Carsten Hauchs æstetisk udviklede og interesserede Datter. Som de to af Natur forskellige Mennesker kristeligt forstod at gennemføre et saare lykkeligt Ægteskab, stiller dem i det smukkeste Lys. Hans Sjæl var i sin Rod sammen vokset med den kristelige Tro. Herpaa heroede ogsaa hans store Evne som *Prædikant*. Retoriske Midler kendte han ikke, men bag hans Forkyndelses noget tørre Form gik en Understrøm af personlig Varme, der i Forening med hans urokkelige kristelige Forvisning gav hans Tale et eget troværdigt Præg og kunde forelene ham med en ualmindelig Myndighed i dette Ords bedste Betydning.

Allerede hans Fader var stærkt tiltrukket af Grundtvig, og Skat Rørdam blev tidlig *Grundtvigs trofaste Discipel*. »Troens Ord« var for ham til det sidste »det faste Punkt«.

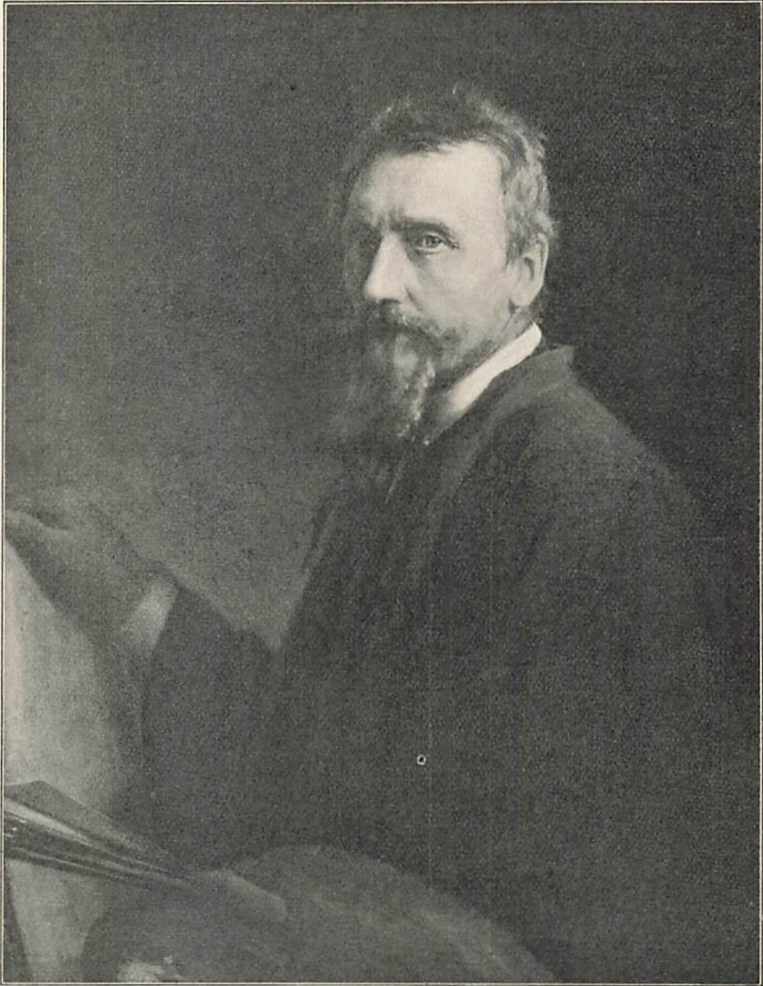
Paa en Maade var det mærkeligt, at han med sin Lyst til Landsbypræstens og Videnskabsmandens stille Færd blev *Sjællands Biskop*. Hans Valg hertil betegnede den Gang i flere Maader noget af et Vendepunkt i Sjællands Bisperække. Han var mærkelig fri for enhver hierarkisk Tilbøjelighed, men fordi han i saa fremtrædende Grad var en Personlighed af een Støbning, kunde han blive et Enhedsmærke for alt det i Kirken, hvori der var kristeligt Liv (Københavns Kirkesag). Hans Bispegerning faldt i en Brydningstid, men ogsaa her formaaede han at formidle det overleverede med nye Tidens Krav. Han var som Grundtvigs Discipel en frihedselskende Mand, men han elskede Friheden for Livets Skyld. Hans Betydning for den danske Kirke vil række ud over hans Liv. Det var betegnende, at hans anden Efterfølger paa Sjællands Bispestol ved sin Ordination erklærede sig at høre hjemme i »Skat Rørdams Kirke«.

Thomas Skat Rørdam, f. i Laastrup Præstegaard $1\frac{1}{2}$ 1832, Student 1848, theol. cand. 1855, dr. phil. 1859, Sognepræst til Sønderup-Nordrup 1869, til Rønnbæk-Olstrup 1873, ved Helligaandskirken i København 1880, ved Holmens Kirke 1886, Holmens Provst s. A., Sjællands Biskop 1895, † $2\frac{2}{3}$ 1909.

(Marie Rørdam: Tilbageblik paa et langt Liv. Minder.)

CARL BLOCH

Carl Bloch pinx.

CARL BLOCH.

1834—1890.

Af SIGURD MÜLLER.

BLOCHS første Arbejder adskilte sig ikke synderligt fra, hvad man før havde set herhjemme. Men det var sundt følte, dygtigt gennemførte Folkelivsbilleder, ægte danske i Karakteropfattelsen og grundsolide i Formen. Fra Rom hjemsendte han en Række af Værker, som fastslog, at der i Carl Bloch var fremstaaet en Kunstner af Betydning — en omfattende Aand og en maalbevidst Arbejder; allerede 1861 købte Statens Samling hans »Fisker fra Sorrento«, og Aaret efter vandt han paa Udstillingen alles Hjerter ved de »To Munke«, et vemodsfuld Stykke Lyrik i Skægt med god ældre dansk Poesi. De andre Munkebilleder, han malede i Syden, viser ham som Kunstneren med det rige, brodfri Lune: »Den døve Munk«, »Munken plukker Høns«, »Munken har Tandpine« o. s. v. — en Egenskab, der ogsaa jævnlig kommer frem i danske Folkebilleder fra hans yngre Dage. Da »Samson i Møllen hos Filistrene« udstilledes i 1863, hilstes det som noget i vor Kunst enestaaende; i Virkeligheden er det ogsaa i Tiden efter Abildgaards »Filoktetes« det første danske Maleri, der griber med det ægte tragiskes Vælde. Alt er her saa ægte og ligetil i Følelsen, stort i Formen; i Farven er Billedet ikke helt godt; navnlig staar det nøgne Legemes Overflade læderagtig tørt. Men allerede det følgende Aar var Kunstneren vidt ude over alle Mangler af denne Art. Da kom hans »En romersk Gadebarber«, ved sit skarpe Virkelighedssyn og sin fremskredne Teknik vel Blochs ypperste Genrestykke, og »Jairi Datter«, et Mesterværk i Form og Lysvirkning, frem for alt et Andagtsbillede af højt Værd, Døden i fuld Alvor, men over den Opstandelsessaabel.

Det var sikkert dette Værk, der voldte, at Bloch fik Bestilling paa tre og tyve nytestamentlige Billeder, som tilsammen gør Bede-

kammeret paa Frederiksborg til en af vor Kunsts Helligdomme. Nogle af dem, de senest udførte, bærer Mærke af, at Kunstneren er bleven træt af Arbejdet, men de bedste Ting, som »Marias Besøg hos Elisabeth«, lyser af Enfold og kristelig Følelse. Nær op til dem slutter sig den storstilede Altertavle i Holbæk, »Kristus fremstiller det lille Barn«, og »Opstandelsen« i Jakobskirken i København. Blochs mægtigste Bedrift ligger dog denne Billedrække fjernt — »Prometheus« (Slottet i Athen) og »Kristian den Anden i Fængselet«. Aldrig har noget Maleri gjort en saadan Virkning paa Udstillingen, som det kolossale Billede af Titanen, om hvis Lemmer Bøjler og Lænker brister i det Øjeblik, da Gribben falder for den gudfødte Frelser, Herakles's Pil. »Kristian den Anden i Fængselet« griber ved sin Stemning af Pathos og af Vemod, — den gamle Ørn i Buret. Rundt og altid rundt om Stenbordet. Bag den mægtige Pande tumler sig endnu de store Planer, og aldrig under de ham Ro.

Blochs senere Historiemalerier — Universitetets Festsal o. s. v. — staar som Vidnesbyrd mere om kunstnerisk Modenhed end om kraftig og glad Beaandelse: mellem Arbejderne fra hans sidste Aar er det især de smaa lunerige Hverdagsbilleder, nogle udmærket karakterfulde Portrætter og en Række Landskaber, fulde af mild og elskelig Følelse, der helt er hans Navn værdige. Endelig de bedste af hans Raderinger — ganske smaa Landskabsbilleder, et Par bibelske Kompositioner og Genrefigurer samt nogle Portrætter, frem for alt hans gamle Moders og hans Hustrus. I disse Arbejder, med uendelig Omhu og Kærlighed ridsede i Kobber til Trykning, lyser hans bedste Egenskaber os i Møde, — hans fine og rene Hjertelag, hans Evne til at understrege det bedste og ejendommeligste i Emnet, hans Ærbødighed for Naturen, hans Øjes Skarphed og hans Haands fint mærkende Kraft.

Carl Heinrich Bloch, f. i København ^{23/2} 1834, gennemgik Kunstakademiet, arbejdede i seks Aar i Rom og udstillede fra 1854 til sin Død ^{23/2} 1890 Genrebilleder, Portrætter, Historiemalerier, Landskabsbilleder og Raderinger. (Carl Bloch og hans Værker.)

LUDVIG SCHRØDER

LUDVIG SCHRØDER.

1836—1908.

Af POUL BJERGE.

LUDVIG SCHRØDER var en betydelig Mand. Ikke fordi han var rigt begavet eller havde glimrende Evner, men han var myrelittig og havde en Jærnvilje. Dertil kom, at den Viden, han havde tilegnet sig, og den Kultur, han sad inde med, den kunde han gøre frugtbringende som faa. Om Evnen var medfødt, eller den var opøvet, ved jeg ikke, men han havde den i rigt Maal. En anden Evne, der hang sammen med den første, var den, at han havde den praktiske Sans, der gjorde, at han ved sin Undervisning — det var jo mest ved Foredrag — altid kunde tale til Folk netop paa det Stade de stod. Han løb ikke fra dem i højttravende filosofiske Stormskridt, han blev heller ikke staaende og stampede omkring med dem i flade Betragtninger; han gik altid jævn fremad og opad i rask ilende Gang, men aldrig hurtigere, end han kunde faa Folk med. Og endnu én Evne havde han. Han kunde tale til en stor Forsamling, saa hver enkelt folte, at han netop talte til denne enkelte. Det var alt dette, der gjorde, at han fik saa meget udrettet, og at hans Arbejde satte saa dybe Spor.

Ludvig Schrøder var Højskolemand. Som saadan vil han staa for Efterslægten. Han var Folkevækkeren, Folkeopdrageren og Folkeoplyseren, og det var ikke blot teoretisk, men praktisk; det vil sige: Folk, der kom under hans Paavirkning, de fik Mod og Lyst til at tage et Arbejde op, de blev dygtigere Mennesker, mere energiske. I de første Aar stod han mest som Folkevækker, snart bliver han Folkeopdrager tillige, senere bliver Folkeoplysning draget ind med, saa de tre Ting staar jævnbyrdig.

Saadan virkede Arbejdet paa hans egen Skole, men det rakte videre ud. Det satte sit Præg paa hele den danske Folkehøjskole.

E. Trier, J. Nørregaard og L. Schrøder stod Side om Side i dette Arbejde. Gaar vi de danske Højskoler igennem, vil vi finde deres Spor og Indflydelse, nogle Steder mest den ene, andre Steder den anden. Schrøder finder vi overalt. Og gaar vi ud blandt det danske Folk, saa vil vi se noget lignende. Det er det Arbejde, der vil bære Ludvig Schrøders Navn længst frem i Tiden og videst ud i Verden.

Men L. Schrøder skulde altid have meget om Haand. Han kunde ikke rummes inden for Højskolens Mure. Flere talte om, at det var kedeligt, at Schrøder ikke kunde samle al sin Kraft paa noget bestemt, for saa kunde han udrette langt mere. Det kommer an paa. Der er nogle Folk, der er indrettet saadan, at de maa have forskellige Arbejder for; det ene hjælper det andet frem, det ene frisker, naar det andet trætter, og omvendt. Ludvig Schrøder hørte netop til den Slags Folk. Han fandt ingen Hvile i Lediggang, men de skiftende Arbejder friskede ham.

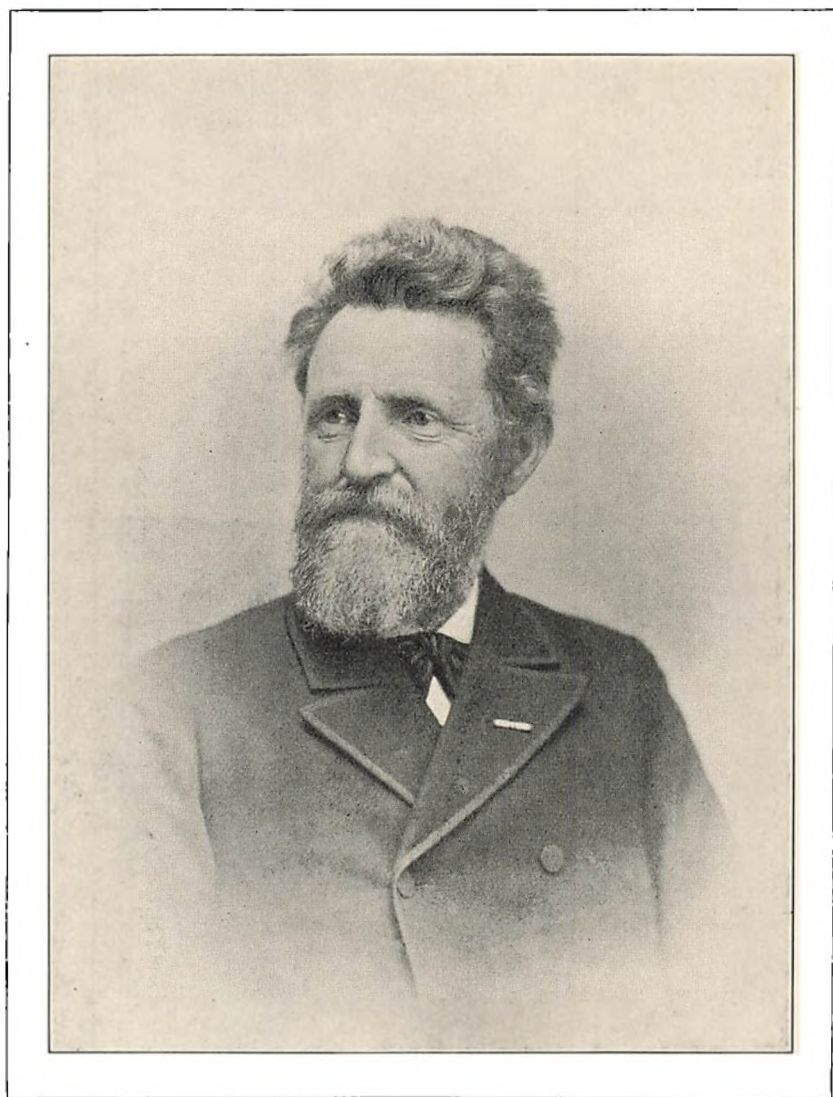
Der var jo næsten ikke den Sag i vort Land, at sige, naar det tog Sigte paa Livets Udvikling, uden at den fandt Støtte hos L. Schrøder. Det var, naar det gjaldt Landets økonomiske Udvikling, og det var, naar det gjaldt Arbejde for at ophjælpe Folk socialt, nationalt og kristeligt. Vi ved alle, hvor ivrig han har været med at arbejde for Hedeselskabet og dets Formaal. Børnehjemssagen, Sygeplejesagen og al den Slags Arbejde, der gik ud paa at lindre Nød og hjælpe Folk, der var uheldigt stillede, fandt altid kraftig Støtte hos ham, og han sparede ikke sig selv, naar det gjaldt saadanne Sager. Og gjaldt det om at gøre Kristendommen levende hos vort Folk, hvad enten det var her i Landet eller syd for Aaen eller paa den anden Side det store Verdenshav, ovre i Amerika, ja saa var han blandt de forreste i dette Arbejde. Löventhals Mission, Santhalmissionen og Sømandsmissionen i Kalkutta saa paa ham som en af deres bedste Støtter. Det er et mangfoldigt Arbejde, men det ligger dog alt inden for Linien: Vække, opdrage, oplyse og dygtiggøre sit Folk.

Ludvig Peter Schrøder, f. i Christianssæde Skovridergaard paa Lolland ^{m/}, 1836, Student fra Herlufsholm 1854, theologisk Kandidat 1860, Forstander for Rødding Højskole 1862—64, grundlagde Askov Højskole 1865, Medlem af Landstinget 1887—90, 1906 traadte han tilbage som Forstander og blev udnævnt til Professor, døde ^{3/2} 1908.

(H. Begtrup i Letterstedtske Tidsskrift 1908.)

J. C. LA COUR

J. C. LA COUR.

1838—1898.

Af H. WULFF.

I de seneste Decennier er der kun faa herhjemme, der har gjort det danske Landbrug større og værdifuldere Tjenester end afdøde Kaptajn *Jorgen Carl la Cour*.

Han var født paa Landet og bar fra sin tidligste Ungdom en dyb Kærlighed til Landbruget og dets Gerning.

Fra sin tidlige Ungdom tog han en alvorlig Gerning op for at udvikle og fremme dansk Landbrug, og ved sin Flid, sine Evner og sin hele energiske og ejendommelige Personlighed tiltvang han sig forholdsvis tidligt en førende Stilling i Landbrugets Organisationer.

La Cour var en dyb og alvorlig Natur, gennemtrængt af en levende Fædrelandskærlighed, som stod sin Prøve hin 18. Aprildag paa Dybbøl, da vore decimerede Tropper maatte vige for den overlegne Fjende, men den unge Lieutenant la Cour bød til det sidste den fremtrængende Fjende Spidsen, og først da al Kamp var omsonst, forlod han med sin tilbageværende lille Troppestykke Dybbøls blodbestænkte Valplads.

Da hin sørgelige Krig var endt, hørte la Cour til dem, der ikke table Modet, men tog et alvorligt Arbejde op for at indvinde det table paa de Omraader, hvor dette var muligt.

Med levende Forstaaelse af, at det nu gjaldt at vække alle de slumrende Kræfter i vort Folk, tog la Cour sammen med en Række betydende og lige tænkende Mænd den Opgave op at give vort Hovederhverv, Danmarks Landbrug, den Udvikling, som der var saa gode Betingelser for.

Og her blev la Cour en Fører: hans forstaaende Indsigt, hans praktiske Sans, hans ypperlige Evner og hans Flid gav Føreregenskaber, som der var Brug for, og som fik den bedste Anvendelse. Hans Stilling ved det kongelige danske Landhusholdningsselskab,

først i mange Aar som dets Sekretær og senere som dets Præsident, hans Virksomhed som Ministeriets Tilsynsførende med Landbrugets Udførsel og hans opdragende Indvirkning paa unge Landmænd gennem sin omfattende Skolegerning, gav ham rig Lejlighed til at øve den velsignelsesrige Indflydelse, som alle der fik *mindste* Kendskab til Kaptajn la Cours Livsgerning, havde et aabent Blik for.

Han udfoldede en for Landbruget saare heldbringende Virksomhed for under de gunstigste Vilkaar at fremme Afsætningen af danske Landbrugsprodukter til England, han havde en levende Forstaaelse af Andelsvirksomhedens Betydning og var overalt medvirkende med Raad og Daad, hvor det gjaldt at finde de mest praktiske og formaalstjenlige Veje. Han var blandt de første herhjemme, der havde et aabent Øje for Betydningen af Plante-kulturens Udvikling, og han slog ikke blot tidligt til Lyd for denne Tanke, men ofrede meget Arbejde paa den. Han skabte den Konsulentvirksomhed, der nu værdsættes saa højt af danske Landbrugere, og han satte den i en Gænge, der hovedsagelig er bevaret den Dag i Dag. Ogsaa som Redaktør af »Tidsskrift for Landøkonomi« indlagde han sig varige Fortjenester af dansk Landbrug.

Ikke mindst har maaske hans Indflydelse sat Frugt gennem de mange Raad og Vejledninger, han gav Private, der søgte ham. Han var paa alle Landbrugets Omraader meget belæst, havde en ligefrem fænomenal Hukommelse, og han havde en praktisk Forstaaelse af Emnerne, der var helt ualmindelig.

En saa betydelig Fagmand som afdøde Godsejer *Ahlmann* til Langholt fortalte en Gang Forfatteren af disse Linier, at han havde søgt la Cour for at faa Oplysning om et Fagskrift paa Hesteopdrætteromraadet. Ikke blot fik han den ønskede Oplysning, men tillige saa mange forstaaende og praktiske Vink paa Hesteomraadet, at han senere med Held udnyttede disse Oplysninger i sin praktiske Virksomhed.

Det danske Landbrug skylder Kaptajn la Cour grumme meget, og efterhaanden som Tiden gaar vil dette mere og mere erkendes, at han var en sjelden og en betydelig Personlighed.

Jørgen Carl la Cour, f. paa Skærsø ^{9/6} 1838, Landbrugskandidat 1857, Assistent ved Landbohøjskolen 1858—67, Reservelieutenant i Krigen 1864, grundede Landboskolen ved Lyngby 1867, Sekretær i det kgl. danske Landhusholdningsselskab 1875, 1891 Præsident i samme Selskab, † Frederiksberg ^{21/2} 1898. (Galschiøt: Landbrug og Landmænd i Danmark.)

JULIUS LANGE

JULIUS LANGE.

1838—1896.

Af FRANCIS BECKETT.

DET videnskabelige Arbejde, hvortil Julius Langes europæiske Navnkundighed er knyttet, udkom 1892. Dets Titel er: »Billedkunstens Fremstilling af Menneskeskikkelsen i dens ældste Periode indtil Højdepunktet af den græske Kunst«; heri paaviste den danske Kunsthistoriker, at der gælder en bestemt Regel — *Frontalitetens Regel* kaldte han den — for alle Statuer af Mennesker og Guder i Menneskeskikkelse fra Tidernes Morgen til omkring Aar 500 f. Kr. i Grækenland, og at de vilde Folkeslags Statuer endnu den Dag idag er Reglen underkastede. Det var Historien om igen om Kolumbus' Æg, og Reglen er nu optaget overalt som en kunsthistorisk Grundlov.

Opdagelsen var dog ikke noget pludseligt Fund. Den var Resultatet af aarelange Studier. Allerede 1870 havde Julius Lange fattet den Plan at give en Skildring af Menneskikkelsen i Kunstens Historie, at vise, hvorledes Mennesket var blevet fremstillet til forskellige Tider og af forskellige Kunstnere. Gennemførelsen af denne mægtige Plan optog Størstedelen af Langes Manddom, lige til Døden standsede ham i hans kraftige Alder. Han havde da fuldført to større Afsnit, der begge er udgivne af Videnskaberne Selskab, desuden havde han offentliggjort en Række Afhandlinger til Sagen og (1886) udgivet Bogen om »Sergel og Thorvaldsen«. Men der forelaa fra hans Haand saa mange Forarbejder, at de samlede udgør et anseligt Bind. I disse talrige mer eller mindre fuldførte Studier, Brudstykker eller Skitser er det ikke blot Kunsthistorikeren der fører Ordet, men ogsaa, og i lige saa høj Grad, Tænkeren, Vismanden, Sjæleforskeren og Historikeren.

I sin Ungdom og ogsaa senere har Julius Lange skrevet vægtigt om dansk Kunst og om den samtidige Kunst i Udlandet, og han

hævdede — i Modsætning til sin Lærer Høyen —, at Danmarks Kunst ikke burde slippe Forbindelsen med Udlandets Kunst. Helst beskæftigede han sig dog med det historisk afsluttede, og det er træffende blevet sagt, at jo betydeligere hans Emne var, des betydeligere var ogsaa hans Fremstilling. Han voksede med Opgaven.

Hans Dybsind og hans Visdomsord om de forskellige Tiders og Kunstneres Billeder af Mennesker har gjort stærkt Indtryk paa Læsere i Udlandet. »Den store Dansker« er han undertiden kaldt i det Fremmede. En særlig Glæde er dog forbeholdt hans danske Læsere, nemlig hans Sprog. Han hører til den danske Prosas Mestre. Ingen af hans Samtidige skrev med en saadan Fynd og Troværdighed og et saadant fint Skælmeri. »Hvis jeg var saa samvittighedsfuld med alting som med det Sprog, jeg skriver — udtalte Lange engang i et Brev til en Sprogforsker —, saa vilde jeg være en Engel«.

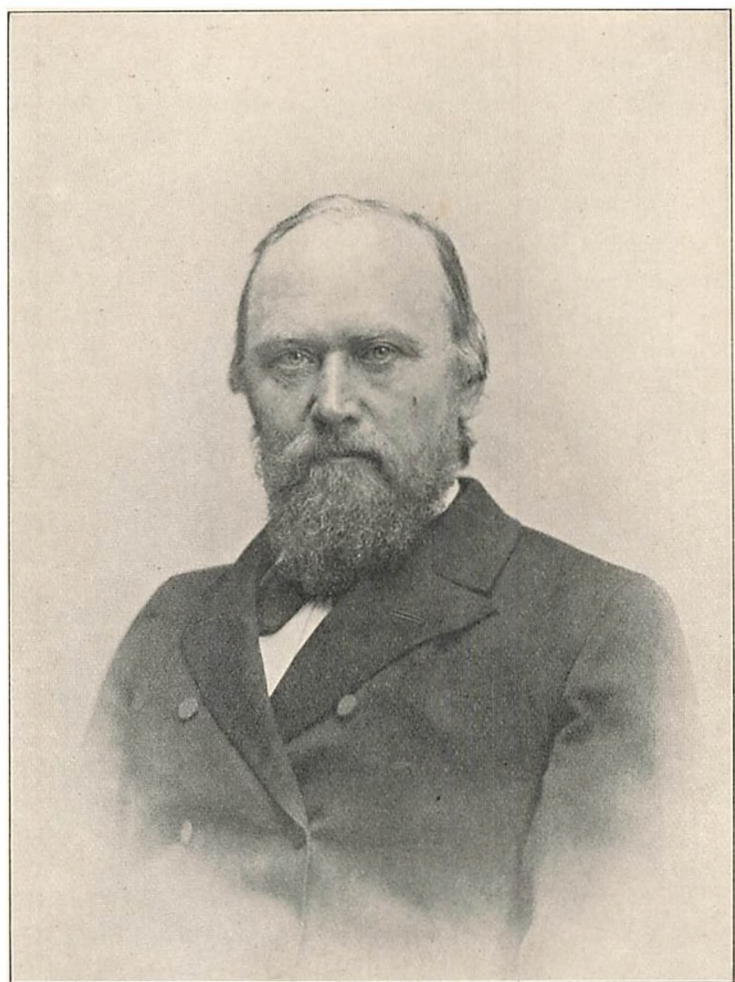
Blandt de af Langes Skrifter, der ikke handler om Kunstens Forhold til Menneskeskikkelsen, indeholder »Nulidskunst« (1873) navnlig indgaaende Skildringer af dansk Kunst, og »Billedkunst« (1884) har særlig Værdi ved de kærnefulde Afhandlinger om gammel Kunst, medens »Bastien Lepage og andre Kunstnere« (1889) mest handler om fremmede Kunstnere. I Afhandlingen »Om Kunstværdi« (1876) bestemte han Kunstens Værdi som den fine Hjærtetraad, der forbinder Kunstneren med hans Værk, og en lille Afhandling, der slet ikke blev paaagtet da den fremkom, »Om en Række antike Figurer og Hoveder« (1869), har den Mærkelighed, at her er en Metode anvendt, som først langt senere er benyttet af vore Dages ypperste klassiske Arkæolog, Adolf Furtwängler. Efter Langes Død er et Udvalg af hans Skrifter samlede i tre Bind, og hans Ven, Georg Brandes, har paa Grundlag af Breve givet en Skildring af deres fælles Ungdom, medens de »Breve fra Julius Lange«, som Peter Købke har samlet og udgivet, giver en levende Forestilling om ham som Menneske.

Julius Lange, f. i Vordingborg ^{19/} 1838, tænkte en Tid paa at blive Arkitekt, opgav det, blev Student 1858, i Italien 1861—62, tog 1866 Magisterkonferens i Kunsthistoric, foretog en større Udenlandsrejse 1867—68, Docent ved Kunstakademiet 1868, ved Universitetet 1875, ekstraordinær Professor 1888. Han grundlagde Kunstmusæets Afstøbningsssamling og var dens Leder fra 1895 til sin Død. † i København ^{20/} 1896.

(Georg Brandes: Julius Lange, Breve fra hans Ungdom. 1898.)

ADOLF DITLEV JØRGENSEN.

1840—1897.

Af VILH. LA COUR.

ADOLF DITLEV JØRGENSEN har sagt om sig selv, at han paa en forunderlig Maade var udrustet til sit Arbejde. Hans Fædrenehjem i Graasten, hans tidlige Oplevelser under Treaarskrigen, hans »dybe Sympati for det tyske Aandsliv ikke mindre end for den nationale danske Bevægelse« — alt dette gjorde ham i særlig Grad skikket til at blive vor *nationale* Historieskriver. Mens han endnu var en ung Mand, kom Nederlaget i 1864. Da saa han sit Kald, og han förstod, at hans Gerning maatte blive: gennem ærlig og dyb Forskning at finde »*Grunden til Danmarks Ulykke*«. Dette Maal arbejdede han for gennem hele sit Liv, og han fik Lykke til at klare sine Tanker og løse store Spørgsmaal, inden Døden ramte ham.

Som Historiker betragtet er denne Maalbevidsthed vel hans mest fremtrædende Egenskab. Skønt hans Livsstilling tvang ham til Arbejder paa mange Omraader, var det dog »Følelsen af de dybe Brøst i vor Udvikling, den store Brøde i vort nationale Liv«, der altid kaldte ham frem. Den lod ham i særlig Grad gøre Regnskabet op mellem Dansk og Tysk i hans omstridte Hjemland, og derved blev han baade »Sønderjyllands Historiker« og den, som paa Videnskabens Grund førte vort nationale Grænsedeforsvar.

Et saadant Forsvar skulde føres *ærligt*. Det betød intel for A. D. Jørgensen, om der faldt en Tradition, naar der kun blev vundet i sand Erkendelse. Selv sagde han: »Har jeg elsket vort Folk og dets Historie inderligt og trofast og har jeg helt hengivet mig — saa maa jeg vel ogsaa kunne »slaa Silken for min Fod«, ubekymret om Folks Tale kunne rive ned og bygge op, hvor Aanden tilsiger mig«.

Hans kritiske Sans havde tidligt givet sig tilkende. Hans Styrke var Logik og et klart Ræsonnement, hans Yndlingsfag til en Begyndelse Matematik. Men da han begyndte paa den historiske Granskning, fik hans Kritik Lov til at forbinde sig med sin diame-
trale Modsætning: hans frodige Fantasi.

Han var en poetisk Natur, der tidligt modnedes, og hvis Sind tidligt fyldtes med mægtige Billeder og Længsler. Hans Fantasi blev nu som en Kilde, hvoraf han øste Forstaaelse af Fortiden, naar Traditionen først nøglernt var rensat. Intuitionen blev hans Styrke. Den gjorde hans Fremstilling personlig og levende, hans Sprog ægte og rigt. Skulde han selv nævne, hvorpaa Historiefortællingens Mesterskab beroede, fremhævede han en vidtskuende og overlegen Forklaring af Tilstande og Tildragelser, en inderlig Sympati med Æmnet og et behersket Sprog. Alle tre Krav opfyldte han.

For den store Almenhed stod han som den grundlærde og aandrige Historiker. Blandt hans Kolleger havde hans banebrynende Arbejde skaffet ham den største Indflydelse. Han undgik — som alle Lærde — ikke Stridigheder, og Modgangen kunde af-
tvinge ham bitre Ord. Men den vejedes let op af den Paaskønnelse, hvormed han hørtes af alle Landsmænd fra Flensborg til København, og han, som ikke selv var Student, fik stor Indflydelse paa den akademiske Ungdom i Hovedstaden. Hans Livsgerning lod ham blive det, som han fandt »herligst paa Jorden«: »En sanddru og trofast Fører for sit Folk, ubekymret om Fjenders Had og Venners Misnøje, tilfreds med den Lykke at turde elske sit Fædreland med en Kvindes Inderlighed, med et Barns Beundring.«

Adolf Ditlev Jørgensen, f. i Graasten ¹¹/₁₀ 1840, tog 1859 Realafgangseksamen i Flensborg, Lærer ved Latinskolen i Flensborg 1863, afskediget af Preusserne 1864, fik 1869 Ansættelse i Kongeriget's Arkiv, Geheimearkivar 1883, Rigsarkivar 1889, udgav Bidrag til Nordens Historie i Middelalderen 1871, Den nordiske Kirkes Grundlæggelse og første Udvikling 1874—78, 40 Fortællinger af Fædrelandets Historie 1882, Johannes Ewald 1888, Peder Schumacher Griffenfeld 1893—94, Æresdoktor ved Københavns Universitet 1894, † i København ⁵/₁₀ 1897.

(A. D. Jørgensen: Redegørelse for min Udvikling og mit Forfatterskab.)

GUSTAV JOHANNSEN

GUSTAV JOHANNSEN.

1840—1901.

Af VILH. LA COUR.

GUSTAV JOHANNSEN var i stærkere Grad end de øvrige sønderjyske Førere knyttet til Grænsebyen Flensborg. Af Fødsel var han Sydslesviger, og hans Hjemmesprog havde i Barndommen været Plattysk. Hans Øre var alle Dage aabent for dette Sprogs »gemytlige« Klang, der stemte overens med hans egen Persons smilende Bredde. Men det blændede ikke hans Syn for det danske Sprogs Hjemstavnsret i Slesvig, og det gjorde overhovedet ikke hans nationale Stilling usikker. Den præjisiske Skole viste ham hurtigt, hvor han horte hjemme.

Skønt Gustav Johannsen kun arbejdede langsomt med Pennen, blev det dog ham, som Nordslesvigerne kan takke for Grundlæggelsen af »Flensborg Avis«. Han bragte meget betydelige Ofre for at føre dette Blad frem, og det var ofte trange Tider for ham. Havde hans Indflydelse blandt det flensborgske Borgerskab ikke været saa stor, var Opgaven næppe løst — og nogen anden end han havde overhovedet ikke magtet den.

Var han ikke Skribent, saa var han til Gengæld en fortræffelig Taler. Fra Talerstolen virkede hans rammende, kloge og vittige Sprog dobbelt kraftigt, fordi man havde hans egen anseelige og bredtskaarne Personlighed for Øje. Det var da ogsaa ham, som i første Række gav Stødet til de store politiske Møder i Nordslesvig, som fra Midten af 80'erne begyndte at samle den danske Befolkning.

Og som Rigsdagsmand og Landdagsmand i Berlin lagde han sjældne Ævner for Dagen. Hans Sejr i 1881, da han vandt Flensborg—Aabenraa Valgkreds, der siden 1867 havde været paa tysk Haand, gav ham fra første Færd godt Mod, og selv om Kredsen hurtigt tabtes igen, fik han sikkert Fodfæste længere nordpaa.

Han havde mange Vaaben til sin Raadighed i Berlin. Han var veltalende, hurtig i Replikken, klog og taktfuld. Fra tysk Side fremhævede man ofte hans »store Behændighed« i Angrebet. Han forstod at lægge en Tale saaledes til Rette, at Ordene sved haardest, og han havde en lykkelig Evne til at faa Latteren paa sin Side.

Men videst kom han maaske ved sit vindende Væsen. Hans Lune smittede. Kendte tyske Politikere satte en Ære i at regne ham for deres Ven, og i Salen samlede han gerne en Skare om sin Stol, lyttende til hans friske og livfulde Ord. Han kom i deres Hjem, hvor han var en kær Gæst, og disse hans Venner gav ham ofte en Haandsrækning, naar det gjaldt. Skont hans Omgangsfæller nærmest horte til den »liberale« Fløj, fandt han dog ogsaa et aabent Øre hos de andre Partigrupper, og ikke engang overfor selve Regeringen var han uden Indflydelse, som da han paavirkede Optantpolitiken i 1890, eller da han ved Debatten i Rigsdagen 16.—18. Februar 1899 samlede et Flertal til Protest imod Køllerregimentet i Nordslesvig.

Paa dette Tidspunkt var han dog allerede en brudt Mand. Han havde haft en stærk Konstitution, som tre Fængselsophold ikke havde evnet at rukke. Nu kom desværre Sygdomsaar, han maatte opgive sit Rigsdagsarbejde og søge Lindring i sin Hjemby, og her ramte Døden ham, endnu inden Køllertidens haarde Aag var taget af hans Landsmænds Skuldre.

Gustav Henrik Jøns Johannsen, f. i Gundeby (Sønderjylland) 2. 1840, tog Skolelærereksamen i København 1861, Lærer i Slesvig s. A., afsat af de tyske Autoriteter 1864, oprettede en Privatskole i Flensborg, som Tyskerne forbød, oprettede en Boghandel i Flensborg, begyndte Udgivelsen af »Flensborg Avis« 1869, Medlem af den tyske Rigsdag 1881—84 og 1886—1901 og Medlem af den preussiske Landdag 1888—1901, † 25/10 1901.

(»Sønderjydske Aarbøger«, 1902)

VIGGO HØRUP

Jul. Paulsen pinx.

VIGGO HØRUP.

1841—1902.

Af ERIC HENRICHSEN.

Den dybeste Ejendommelighed ved Hørup bestod deri, at han paa alle Omraader var eller maaske snarere vilde være en Modsætning til Tiden før 1864. Denne Tid var stærkt æstetisk, ikke blot fordi Poesi og Kunst blomstrede, men ogsaa fordi den æstetiske Dannelse sad til Højbords i det politiske Liv. Skønt der i Virkeligheden var et stort Stykke af en Æstetiker i Hørup, gjorde han sig altsaa til Realist, Forstandsmenneske, Nytteprofet, og søgte at sætte, hvad han kaldte »Bonderealisme«, og den praktiske Sans paa Æstetikens Plads. Tiden før 1864 havde dernæst været stærkt national og krigsbegeistret og dens Politik havde været Udenrigspolitik. Før Hørup stod Krigen i 1864 som den forsmædelige Afslutning paa dette »Eventyr«, som han kaldte det. Han søgte altsaa at trykke Nationalfølelsen ned til et saa beskedent Maal som muligt. Han oparbejdede i Folket en nøgtern Selvbedømmelse, der snarere undervurderede end overvurderede, og som, hvad den militære Mulighed angik, kulminerede i hans bekendte Slagord: »Hvad kan det nytte«, og han vilde have Politiken indskrænket til de indre Anliggender, uberørt af alle Hensyn til den europæiske Koncert. Tiden før 1864 havde endelig været aristokratisk, omend i borgerlige og liberale Former, præget af de Nationalliberales berømte Navne og den akademiske Kreds udenom dem. Det var efter Hørups Paastand mere en Klike end et Parti; i Stedet for vilde han have virkelige Partier, Godsejerne til højre, Bønder, Borgere og Arbejdere til venstre, forenet i et virkeligt paa den almindelige Valgret og den offentlige Mening grundlagt Demokrati.

Allerede dette var en fuldstændig Omvæltning. Men det blev yderligere forstærket ved et aandeligt Anlæg hos Hørup, det

for en Politiker temmelig tvivlsomme Hang til at gaa til Yderligheden og opsøge *Paradokset*. Som ung var han blevet meget stærkt paavirket af Søren Kierkegaard, ikke i religiøs Henseende, men omtrent som Henrik Ibsen i sin almindelige moralske Tendens. Netop fordi han ellers var ganske uberørt af Datidens Dannelse, ja fra ganske ung af folte sig frastødt deraf, blev Kierkegaards ensomme og stejle Holdning til et stort Forbillede for ham. Han lærte af ham Ensidigheden, Foragten i Almindelighed og Foragten for Halvheden, og han lærte af ham at bruge Spotten og Ironien paa en ubonhørlig Maade.

Endelig var han fra Naturens Haand udrustet med en *Oprindelighed* i sit Væsen, der gjorde, at han i alle Spørgsmaal tænkte og folte paa første Haand og paa egen Haand. Han havde meget af Almuens Friskhed og Uhildethed, dens Samhørighed med Naturen, dens selvraadige Egensindighed. Dette kom af, at han selv stammede fra Almuen og var født og opvokset paa Landet. Han var født i en Landsby paa Halvøen Halsnæs mellem Kattegat og Issefjorden, hvor hans Fader var Skolelærer. Fra denne afsides Egn blev han som halvvoksen sendt til Kjøbenhavn og sat i Metropolitanskolen, hvor straks Modsætningen mellem Landsbydrengen og den nationalliberale Hovedstads Dreng gjorde et stærkt Indtryk paa ham. Han blev i Grunden altid en fremmed i Kjøbenhavn med det Præg af Landet over sig, som han beholdt til det sidste. Skønt en begavet Student og juridisk Kandidat med fine Eksaminer fik han heller ingen Opmuntring fra de ledende Krese i Hovedstaden. Hans eneste Beskytter i de unge Dage var den i Kjøbenhavn ildesete og forfulgte demokratiske Politiker, J. A. Hansen.

Det er da intet Under, at Hørup blev den mest ejendommelige og skarpskaarne Personlighed blandt Politikerne efter 1870. Og heller intet Under, at han overfor det herskende Højreparti blev den mest uforsonlige og aggressive Modstander. Og endelig heller intet Under, at han i den almindelige Venstrepolitik kom til at indtage venstre Fløj, for efter nogle Aars Forløb helt at blive sprængt ud af dette Venstre og selv skabe sig en politisk Retning, betydelig radikalere og paa flere Punkter i diametral Modsætning til det øvrige Venstre.

Som Politiker indtog Hørup ogsaa af den Grund en Særstilling, at han i saa mange Henseender kæmpede nok saa meget for en anden Aand og Kultur i Folket som for en anden Politik. Man

kan vistnok sige, at den øverste Plads i hans Bestræbelser indtog hans Virken som Folkeopdrager, den næste den politiske Agitation i bred Almindelighed, og først saa kom den egentlige Rigsdagspolitik. Han var i det hele nok saa meget Journalist som Politiker. Men som Journalist var han til Gengæld ikke af den almindelige Slags, der nøjes med Dagens Emner. Han optog tværtimod de til Grund liggende Spørgsmaal fra Bunden, dog aldrig i Almindelighed, men kun i den Anvendelse, som de aktuelle Begivenheder og Tilstande gav ham Anledning til.

Da »Morgenbladet« stiftedes den 1. Oktober 1873, knyttedes den da ganske ubekendte 33aarige Mand til dette Blad, hvori han skrev først som Medarbejder, siden som Redaktør til han den 1. Oktober 1881 stiftede »Politiken«. I »Morgenbladet«s Spalter skrev han især for Landet, mindre for Hovedstaden, men som Redaktør af »Politiken« var Kjøbenhavn hans Basis og dens Erobring hans Maal. Han gik straks løs paa de Nationalliberale, deres Politik, deres Dannelse, og søgte snart i Alvor, snart i Skæmt, at undergrave det Tyranni, dette Parti den Gang udøvede. Som Parti og Politik overvandt han dem snart, men i det samme, han vandt denne Sejr, kom han til den hos ham dybt begrundede Overbevisning, at Grundtvigianerne baade i deres Politik og i deres Livssyn kun repræsenterede en folkelig Ud-gave af Nationalliberalismen. Paa de fleste af de Punkter, der for ham var de afgørende, den almindelige Dannelse, det nationale og militære Syn, fandt han hos Grundtvigianerne den samme nationalliberale Aand. Han begyndte derfor Kampen paany om de samme Spørgsmaal, denne Gang rettet mod Grundtvigianerne, hvilket var saa meget vanskeligere, som han var i Parti med dem i Forfatningsstriden og Kampen for den almindelige Valgret.

Denne Situation førte derfor ogsaa snart til et politisk Skisma mellem Hørup og det grundtvigske Venstre. Det var paa Rigsdagen, at Bruddet skete, og i Anledning af politiske, endog taktiske Skridt, at det hidførtes, men det var dog snarere de dybere liggende Problemer af aandelig Natur, der var den egentlige Aarsag, end Spørgsmaalet om en mere moderat eller radikal Fremgangsmaade i Forfatningskampen. Navnlig fra det Øjeblik af, da Hørup rejste sin desperate Kamp mod Forsvars-sagen og samtidig sluttede Alliance med det fritænkerneske litterære Venstre, var der en uoverstigelig Kløft mellem ham og alt, hvad der nævnede sig efter Grundtvig. Med Berg derimod var det mere

politisk Rivalitet, der hidførte Bruddet. Ved det første Skisma i Venstre (1877) stod Berg og Hørup sammen, ved det andet (1884) stod Hørup alene og mod Berg, og fra det Øjeblik af kæmpede han i Grunden altid for egen Regning.

I den egenlige Politik gik hans Bestræbelse altid ud paa at hindre Overenskomster og Dannelsen af Mellempartier. Han var Hovedmand for at fordrive de Nationalliberale fra Taburetterne og for at fremkalde Estrup paa Skuepladsen. Og hver Gang der gjordes Tilløb til en Overenskomst, der kunde fjerne Estrup, lagde Hørup sig imellem og holdt ham fast. Han vilde have Kampen om Forfatningen ført igennem til det Punkt, at et virkeligt nyt Folk, et Folk efter hans Hoved, stod rede til Afløsning. Derfor var Retsbruddet ham en mindre væsentlig Sag, som han ikke var bange for at udæske til. Men her forregnede han sig. Og da den uregelmæssige Tilstand viste sig at blive langvarig, blev han, den principstrænge Modstander af Forlig, nødt til at gøre nogle mislykkede og for hans Autoritet nedbrydende Forsøg paa et Forlig med Estrup. Han mistede sit Fodfæste paa Rigsdagen og ude i Bondebefolkningen, og maatte først i 90erne trække sig helt ud af Rigsdagsvirksomheden.

Tilbage stod hans journalistiske Virksomhed i Kjøbenhavn. Den gennemførte han, indtil hans Blad virkelig havde erobret Byen. Dog de, der i Hørup kun vil se den store Journalist, den originale, kunstneriske Skribent eller maaske *aandelige* Vækker, tager fejl. Han var *politisk* skabende, en Retninggiver i alle de praktiske Spørgsmaal, hvoraf Landets nationale Udvikling afhænger. Det viser sig Dag for Dag, at hans Paavirkning er trængt igennem i store Krese ligesom han har mange begavede Elever. Men det viser sig ogsaa Dag for Dag, at der var saa megen Ensidighed og Paradoks i hans Politik, at Reaktionen derimod vil blive meget stærk.

Viggo Lauritz Bentheim Hørup, født ²² 1841 ved Frederiksværk som Søn af en Skolelærer. 1867 cand. jur., 1873—77 Medarbejder ved »Morgenbladet«, 1876—92 Folketingsmand for Køgekredsen. Offentlig Anklager i Rigsretssagerne 1877, fra 1878 Medlem af Finansudvalget, senere Statsrevisor. 1881—83 Medredaktør af »Morgenbladet«, fra 1884 Redaktør af »Politiken«. Faldt 1892 ved Valget i Køge, 1901 Medlem af Ministeriet Deuntzer (Minister for offentlige Arbejder), † ^{15/2} 1902.

(Erik Henriksen: Viggo Hørup, 1910.)

EMIL POULSEN

EMIL POULSEN.

1842—1911.

Af EILER NYSTRØM.

N AAR der en Gang skal gives en Fremstilling af dansk Skuespil-kunst i sidste Halvdel af det nittende Aarhundrede, vil Emil Poulsen blive det Midtpunkt, hvorfra Skildringen maa søge sin Udgang; det er nødvendigt for at paavise, hvorledes Brydningerne mellem den Tid, der var ved at svinde, og den ny, der spirede frem, kom til at ytre sig paa Teatret. Hans hele Virksomhed er Udtryk for denne Dobbeltthed; de to Tidsaldre havde i ham en Fællesrepræsentant, der forstod dem begge. Som Akademiker hørte han i sin Ungdom til i Nationalliberalismens Lejr, paa Roman-tikkens Enemærker, men med sin fintmærkende Kultur forstod han som ingen anden samtidig Karakterskuespiller at gribe den Tids Rørelser, han levede i, alt det nye, der dukkede op om ham, og omskabe det i Skikkelser, der ikke blot var et slaaende Udtryk for Digterens Tanke, men var i Slægt med selve Tiden og dens moderne komplicerede Følelsesliv.

Christian Emil Poulsen og hans Broder, Olaf, der endnu sætter Særpræg paa dansk Scenekunst, skønt paa en helt anden Maade, er kommen af jævne Folk. Faderen var som bekendt Postbud, men en intelligent Mand med dramatiske Interesser. Paa mødrene Side stammer Brødrene ned fra Anders Sørensen Vedel. Emil Poulsen blev Student, kastede sig over den klassiske Filologi og studerede samtidig Goethe: han var i sin Ungdom en tavs Fyr, men en opmærksomt iagttagende Tilhører: tillige musikalsk og en skattet Aktør i Datidens Studenterkomedie. Der var en velgørende Rø over hans Spil, Stemmen klar og distinkt, vel afvejede Bevægelser og hans hele Fremtræden af en afrundet Harmoni.

Da han debuterede i 1867 paa det kgl. Teater, drog han straks Opmærksomheden paa sig; hans Erasmus Montanus var ny, byg-

get over eget Studium og modent overvejet. I hans anden Debutrolle, Gert Westphaler, tilsatte han dog en stor Del af den Sympati, han havde vundet, og i det hele gjorde han sig aldrig gældende med nogen særegen Styrke i de holbergske Figurer. Men der var ogsaa mere Trang for ham andre Steder. Den dannede unge Mand med det smukke Ansigt var som skabt til Elskerrollerne og de poesifulde Skikkelser. Hans Bertran de Born og hans Ambrosius er de bedst kendte, især Ambrosius, der gav ham en Popularitet med dybe Rødder ude i det store Publikum, ikke mindst i Dameverdenen. Skikkelsen er ingenlunde noget Mesterværk fra Forfatterens Haand, men Skuespilleren vidste at sætte Relief i den forhuttede Digterstudent, der med sine, mere eller mindre historisk afhjemlede, ømme Elskovsventyr i sig selv er en taknemmelig Skuespillfigur. Og Emil Poulsen forstod at lægge en blid, drømmende Følelsesfuldhed og ungdommelig Livsglæde ind i Skikkelsen, der hævede den ud over sit digteriske (og sikkert nok ogsaa historiske) Niveau; selv i det Ydre maatte hans Fremstilling af Ambrosius møde Sympati netop paa Grund af hans egen indtagende Person og Naturel.

I de ochlenschlägerske Roller kom han ikke paa Højde med sig selv som Shakespeare-Skuespiller; hans Shylock blev lige til det sidste en af dem, der maatte gribe Tilskuerne og rive dem med. Det var i Emil Poulsens Fremstilling Indbegrebet af viljestærkt Had, af Skadefryd og Fanatisme. En Pendant hertil var hans Tartuffe, listig lurende, fuld af Hykleri og Lavhed og af en kynisk Sanselighed, der lyste Figuren ud af Øjnene.

Det er dog ubetinget som Ibsen-Fortolker, han har haft sin afgørende Betydning; her var det, han især tog sin Del af Arbejdet i det litterære Gennembrud, blev Digterens haandgangne Mand og blæste Liv i hans Skikkelser. Emil Poulsen var med til at indføre Ibsen paa dansk Teater med Dr. Fjeldbo i De unges Forbund, og kun faa Aar efter skabte han Bisp Nicolas i Kongsemnerne, en af hans ypperste Ydelser. Selv en ung Mand, der endnu ikke havde naaet Tredivaarsalderen, fremmanede han en Olding, en bøjet, kraftsløs Skikkelse, men med en genial Kraft og dæmonisk Magt samlet i det voldsomme, uhyggelige Blik. Man følte glimtvis Sjælens Kraft; Livets Opblussen blev bestandig svagere og svagere i det sygelige Legeme. Han talte med Anstrengelse, og Bispens Dødskamp, hans Klynken og Rallen, blev — om man saa tør sige — levende for Tilskuernes Øjne.

Men selv denne storladne Kunst, der kom til Syne i Bisp Nicolas, kan ikke helt maale sig med de to fuldt moderne Ibsen-Skikkelser: Helmer i Et Dukkehjem og Hjalmar Ekdal i Vildanden. Ingen Skuespiller har som Emil Poulsen forstaaet at opfatte og gengive disse Figurer, og næppe nogen vil senere kunne tolke dem som han. Grunden er nærliggende: han levede selv midt i den Tid, hvor Helmer og Ekdal hører hjemme; er de end almenmenneskelige og saaledes vil komme til at gælde for alle Tider, er der dog tusinde skjulte Traade og Biomstændigheder, der knytter dem netop til den Tid, da de kom frem, og rent umiddelbart maatte de møde Forstaaelse hos Publikum, om ellers Skuespilleren, som det her i saa høj Grad var Tilfældet, forstod at skildre dem ret.

Al den polerede Usandhed og Konveniens, der er Særpræget for Helmer, vidste Emil Poulsen at faa frem, og enhver maatte ængstelig gaa i sig selv og ransage sit Indre, om der ikke fandtes besægtede Følelser. Den lille Nora, Dukken, som han bærer paa Hænder, er dog tusindfold større end han. Og Hjalmar Ekdal, fejsk som Helmer, men tilige indskrænket og holdningsløs, hvor blev han ikke levende, og desværre sand, i Emil Poulsens Fremstilling. Til Latter ude blandt Folk, men hjemme et Lys, en Storskryder. Staklen ved jo ikke, at han ogsaa der lever i Bedrag, ført bag Lyset af sin egen Hustru. Saaledes som Vildanden spilles herhjemme i Slutningen af Aarhundredet med Emil Poulsen som Hjalmar, Fru Hennings som Hedvig og med Olaf Poulsen i gamle Ekdals Rolle var det et Stykke Skuespillkunst, som i Finhed og betydelig Fremstilling simpelt hen ikke fandt sin Mage paa nogen europæisk Scene.

Ikke blot Ibsen, ogsaa de andre moderne dramatiske Forfattere — Edvard Brandes og Otto Benzon for at nævne et Par — havde i Emil Poulsen en genial Fortolker af deres Arbejder, og den nye Lyrik, der strømmede fra Holger Drachmanns Pen, fik forøget Flugt og Farve i hans Mund. Hans eget Jeg var i Slægt med den Drachmannske Kunst, hvis malmfaste Strofer faldt ham lige saa regelret og naturligt paa Tungen som den overlegne og vittige Replik i det franske Skuespil.

Han havde spillet halvtredje Hundrede Roller og optraadt over 4000 Gange, da han i Aaret 1900 maatte trække sig tilbage fra en Menneskealders Virksomhed; man havde forstaaet at drage Nytte af hans Evner, og det faldt kun naturligt, at han, den ubestridte

Førstemand, havde haft Ret til at tage først og søge de Roller ud, han vilde have. I en Aarrække havde han ledet Sceneinstruktionen i store Træk, uden smaalig at pusle med alle de underordnede Teaterlif, som den moderne Instruktion lægger saa megen Vægt paa; i denne Kunst havde han haft en Læremester i Fru Heiberg. Legemlige Lidelser, en Rygmarsvbetændelse, der lod Aanden ubeskaaren, men delvis røvede ham hans Førlighed, tvang ham midlertidig bort fra Arbejdet ved Teatret: han søgte at genvinde sit Helbred i Siciliens milde Luft, men maatte sluttelig give tabt og helt vige Pladsen. Ved sin sidste Fremtræden agerede han saa mesterligt som nogensinde i Shylock og Hjalmar Ekdal, kun slæbte han legemligt ligesom en usynlig Lænke efter sig, og da han tilsidst, støttet til en Stol, reciterede den Epilog, Drachmann havde sendt ham, følte man, at denne Mand, som aldrig havde taget »Scenens Kald for Spøg og Legeværk«, nu

for Legems-Bristens Veto maa sig bøje,
mens Panden end er klar og Hjertet ungt.

Hans Kald som Kunstner var derfor ikke afsluttet. Hans fine Versbehandling og ypperlige Diktion gjorde ham til en fuldendt Oplæser; han »talte det danske Sprog klarest, myndigst, skønnest«, som det er sagt. Sin legemlige Skrøbelighed til Trods drog han rundt i Landet, besøgte endogsaa Kristiania og Stockholm, og høstede overalt Anerkendelse. Lige til sin Død var han ivrig beskæftiget med Læsning og aandeligt Arbejde, og midt i Lidelsen den samme elskværdige Personlighed som Privatmand og Familiefader, som han altid havde været.

Emil Poulsens Betydning for dansk Teater ligger klart for Dagen og kan sammenfattes i faa Ord. Han var utvivlsomt sin Tids dybest forstaaende Scenekunstner; det, hvori han greb fejl, var af saa ringe Betydning i Forhold til alt det, han begreb i sin inderste Sammenhæng og fortolkede med Mesterskab, at det ikke kan komme i Betragtning. Historien vil anvise ham Plads blandt de ypperste.

Christian Emil Poulsen, f. i Kbhvn. ²²/₁₁; 1842, Student 1860, debuterede paa det kgl. Teater ¹⁰/₄ 1867, kgl. Skuespiller 1880, Sceneinstruktør 1893, Afsked ¹/₁₁ 1900; titulær Professor, † ²/₆ 1911.

(Edvard Brandes: Dansk Skuespilkunst. — Carl Behrens: Emil Poulsen.)

HOLGER DRACHMANN

HOLGER DRACHMANN.

1846—1908.

Af ALFR. IPSEN.

HVOR Drachmann fortæller om sit første lange Møde med Georg Brandes, siger han om ham, at han vilde revolttere, »og nu havde han til en Begyndelse mig«.

Den Begyndelse var jo slet ikke daarlig. Man kan jo nu alligevel ikke slampe Digtere op af Jorden, og naar en Agitator som Georg Brandes træder ud af sit Telt og begynder at søge Mennesker, som han kan bruge ved sin Revolte, og han saa træffer paa en Holger Drachmann, saa kan man sige, at han har haft Lykken med sig.

Det Spørgsmaal, af hvad Art Revolutionen skulde være, og hvad den skulde gaa ud paa, har næppe i en første Samtale kunnet komme til nogen udtømmende Behandling; men der har været saa meget Sympatifikellesskab imellem de to unge Mænd, der begge følte en ny Tid i Frembrud, at alle Naturmodsatninger og Meningsdissonanser let har fortonet sig deri.

Saa kom Drachmanns første Digte, Digtene af 1872, med Tilsegnelsen til Georg Brandes, den, hvori Digteren, som han selv har sagt, aabnede Rækken paa sin Reol med »De engelske Socialister«. Der var i dette maleriske Digt en vulkansk Vælde og Frødighed, som maatte overraske enhver, der havde digterisk Sans, og som virkelig var helt ny i vor Litteratur. Der var en lidenskabelig Pathos, som altid er sjælden her i Danmark, men som var absolut ukendt, hvor det gjaldt et socialt Spørgsmaal. Rent instinktmæssigt følte Drachmann sig draget til det socialistiske Røre, som den Gang endnu var ungt og gærende, som han selv og rent instinktmæssigt følte han sig paa Kant med det lovordnede Samfund, med dets Bedsteborgerlighed, dets Forsigtighed, dets Pænhed og Filisteri.

Man kan vist uden Risiko paastaa, at Hadet til Filisteriet trækker sig som en rød Traad igennem hele Drachmanns lange Produktion, og at det er det ægteste i den. Fra sine unge Dage og lige til sin Død følte Drachmann sig som Zigeuneren, den farende Svend, der staar udenfor det urbane, bofaste og lovordnede Samfund. Der ud fra fødes naturligt hans Sympati for de beslægtede Kategorier og Livsformer, for Haandværkssvenden, Proletaren, Sømanden, Fiskeren, alle disse Eksistenser, der mer eller mindre staar udenfor det almindelige borgerlige Samfund, ser paa det med den udenforstaaendes Kritik og tumler sig i elementær Frihed. Hvor Drachmann skildrer den Slags Skikkelser, naaer han da ogsaa i Reglen sit højeste i Retning af Menneskeskildring, endda hans Skildringer ingenlunde er uangribelige; thi det er ikke frit for, at Digteren forklæder sig selv i disse forskellige vandrende Ridderes Skikkelse, istedelfor at iagttage og beskrive dem. En saadan objektiv Kunst ligger jo overhovedet ganske udenfor Drachmanns Muligheder. Han maa altid have sig selv med; han skriver altid ud af sine egne »indvendige Dele«.

Dette Had til det store Filisterium, det smaaborgerlig borne-rede, det stillestaaende, det interesseløse, har Drachmann jo for saa vidt tilfælles med alle Dages unge Digtere. Det er en rent digterisk Egenskab. Ogsaa Hostrup stiklede til Filistrene; men hvilken Forskel er der ikke paa Hostrups Opfattelse af Filisteriet og saa Drachmanns!

Hostrups er helt igennem godlidende, lidt studenteroverlegent; der ligger hos ham — iallfald i hans Studenterkomedier — ingen Tanke om, at disse gode Filistre kan være anderledes, end de er, end sige burde være anderledes; han tænker ikke paa at reformere dem, end sige tvangsdøbe dem. »Es muss auch solche Käuze geben« (»Der skal nogen til det ogsaa«), og naar alt kommer til alt, er de egentlig ganske grinagtige Fyre, der blot mangler Udvikling; de hører til i Samfundsmenageriet, man vilde savne dem, hvis de ikke var der.

Anderledes Drachmann. Hos ham føler man overalt en levende Uvillie mod Typen, selv om han ikke bruger Ordet Filistre om dem — et Ord der nu en Gang er ødelagt ved den tidligere Tids og Studenterkomediernes Benyttelse deraf.

Han føler sig som en Picador, der vil ægge, irritere, udæske det borgerlige Uhyre, stikke det i Siden, se Blod. Denne Tilbøjelighed er i sin dybeste Grund romantisk og den er malerisk.

Men under sin videre Udvikling opdager Drachmann Historien, Menneskehedens Fortid med dens mange brogede og farvestærke Blade, og nu gribes han af den. Han bliver var, at Fortiden besad en Storhed, en Skønhed og en Lidenskab, som vor Tid ikke mere besidder. Og fra dette Synspunkt væmmes han nu ved vor Tid — Mekanikens Tidsalder, der har alt i ordnede Rubriker. Denne Betragtning af vor Tid som den, der har forfusket Menneskenaturen, vender nu alter og alter tilbage i hans Værker, og kommer især stærkt frem i Digtet om »Den gamle Mester«.

Den gamle Tidens Mester er træt
»Jeg strækker mig paa mine Hynder,
jeg ser dem, ser dem mylre herhid
disse Værker af en Begynder« —

Og nu ligger Drachmann i en bestandig indre Krig med sig selv, der naturligvis i Forbindelse med mange Tidsomstændigheder og personlige Hensyn forvolde og forklare hans idelige Frem- og Tilbageslag. Saaledes bliver Drachmann et Udtryk for hele Tidens Uro, optager den saa at sige i sig og fortæller den. Men nogen egentlig Realist end sige Naturalist er eller bliver han aldrig. Derimod en Stemningslyriker af høj Rang, men uden egentligt personligt Midtpunkt.

Baade i Vers og i Prosa skaber han sig imidlertid et ejendommeligt, rigt varieret kunstnerisk Udtryk. Komponere en Bog eller konstruere en Karakter formaar han ikke, hvis den da ikke falder paa det nøjeste sammen med hans egen; men han kan digterisk genskabe næsten enhver menneskelig Stemning.

I en Række Digtsamlinger udfolder han et forbavsende frodigt og formrigt Talent og naar vel Højden i Digtsamlingerne »Dæmpede Melodier«, »Roser og Ranker« — tildels i »Sange ved Havet« og Svend Trøsts »Gamle Guder og ny«, ligesom der ogsaa er en forbavsende Talentrighed i hans Samling: »Ungdom i Digt og Sang«.

Hans Prosadigtning er af langt ringere Værd. Hans Sømands- og Fiskerfortællinger er ikke nær saa værdifulde, som der i sin Tid gik Ry af dem til. De er baade sentimentale og forlørne, ligner kun danske Fiskere lidt, og Lunet er langt fra altid ægte.

I hans større, romanagtige Fortællinger, der er ganske løst sammenrimpede, findes der derimod næsten altid vidunderligt skrevne Partier, straalende Passager af højbaaren Stemning, der

gør, at de lader sig læse igen. Det gælder vel især »Forskrevet«, hvor man sent vil glemme den natlige Udflugt, der vibrerer af et vidunderligt skælvende Liv. Svagest og tørrest af hans Prosaarbejder er vel nærmest »Derovre fra Grænsen«, der paa Grund af sin nationale Grundstemning gjorde saa megen Lykke. Som national Digter har Drachmann overhovedet sjældent frembragt noget af fuld Lødighed.

I sine Skuespil har han kun undtagelsesvis ved Musikens Hjælp og ved Anvendelse af maleriske Effekter opnaaet større Virkning. Lyrikken er som oftest kun til Ulejlighed paa Scenen.

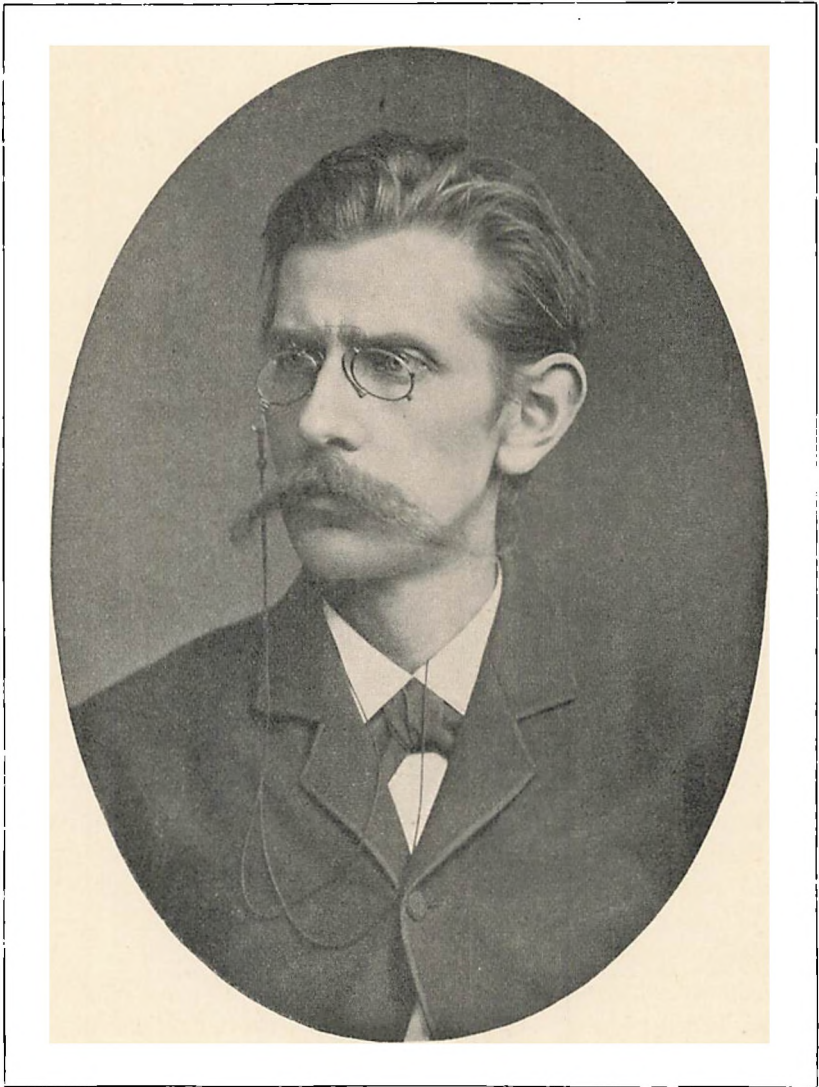
Derimod udfolder hans Lyrik sig ofte virkningsfuldt i hans Æventyrdigte og Melodramer.

Nogen egentlig Udvikling er der ikke i Drachmanns Digtning, der er et evigt Op og Ned, Frem og Tilbage. Heller ikke naar han til at midtsamle alle sine forhavsende Evner i noget enkelt Værk. Han slaar om sig og strør sine lyriske Blomster »i rundhaandet Grams over Fjeldsiden ned«, og han bevarer til det sidste — ialfald nu og da — en vidunderlig »Improvisationens« Friskhed, selv naar hans Liv og Digtning ellers stærkt er mærket af Nedgangstegn.

Holger Henrik Herholdt Drachmann, f. i København 9/10 1846, skulde først være Søkadet, opgav det, blev Student 1865, gik paa Akademiet for at uddanne sig som Marinemaler, begyndte 1867 at skrive, udsendte 1872 sine siden berømte »Digte«. Hans Forfatterskab er omfattende, vidtforgrenet, talentfuldt; men baade i ydre og indre Forstand var han altid paa Vandring. † i Hornbæk 14/1 1908.

(Valdemar Vedel: Holger Drachmann, 1909.)

J. P. JACOBSEN

JENS PETER JACOBSEN.

1817—85.

Af ALFR. IPSEN.

Vil man vide, hvordan Jacobsen virkede paa sin aller egentligste Samtid, maa man forsøge gennem personlig Erindring at genfrembringe Indtrykket af det første Møde med hans Sprogkunst, saaledes som den først gav sig Udtryk i enkelte spredte Prøver, der fremkom omkring i Tidsskrifter i Begyndelsen af Halvfjerserne og senere i »Marie Grubbe«, der udkom i 1876.

Der var i dette Indtryk noget af en Overraskelse, noget, der til Tider virkede næsten berusende. Det skyldtes ikke i al Almindelighed en forhøjet Livsfølelse, en Stigning i Livstemperaturen som hos saa mange andre Digtere, men derimod en Forfinelse og Skærpelse af Iagttagelses- og Nydelsesevnen. Han nøjes ikke med at appellere til Læserens Kendskab til Tingene, han fornyer dem gennem en skærpet og mangfoldig Iagttagelse, der fremdrager nye Sider af deres Væsen. Skildrer han den unge Marie, der tumler med Rosenmyldret i Tjelegaards Have, saa mættes Begrebet Rose med Stof, det anskueliggøres gennem en Mangfoldighed af Bestemmelser, der gør det levende for en og sætter Fantasien i Bevægelse.

Det attende Aarhundredes Sprogkunst — hvis man kan bruge Ordet Kunst derom — stod Naturen fjærnt. Forfatterne gaar ud fra, at Yderverdenen, Naturtingene, behøver ikke at skildres, da Læserne kender dem. Med det digterisk-sproglige Gennembrud med *Oehlenschläger* i det nittende Aarhundredes Begyndelse forandres dette Forhold ganske. I Aladdins Hule funkler det med Farver. Og hvor farverig og massivt-anskuelig virker ikke en Digter som *Aarestrup*, dette rige Sproggeni, der maler saa Tingene staar lyslevende for en, f. Eks. Landsbykirken med dens fugtiggrønne Skimmel paa Muren og dens Edderkopspind, der

»som i Hogarthsk Lune« er tæt trukket over Fattigbøssen. Men hos *Jacobsen* er der flere Iagttagelser, flere Farver. Man kan ogsaa sige, at Iagttagelsen er mere anstrengt. Her kommer alle Iagttagelser, alle Farveafskygninger frem. *Jacobsen* er Nuancernes Maler. Derfor bruger han de sammensatte Tillægsord i en Grad, som ingen Dansk før ham. Han indfører dem i vort digteriske Sprog.

Dermed skal nu ikke være sagt om *Jacobsen*, at han maler bedre end Aarestrup. Det hænder *Jacobsen*, at han giver saa mange Enkeltheder, at Fantasiens ikke kan sammenfatte dem i et Billede. Vil man have et Eksempel derpaa, efter man Skildringen af Edele Lyhnes Dragt (i Romanen: »Niels Lyhne«); det er en Modebeskrivelse, intet Billede. Og saaledes hænder det ogsaa andre Steder, at man ikke kan se Skoven for bare Træer.

Jacobsens Styrke ligger derfor i at skildre Tingene i Ro — Sindstilstanden er vegetativ, en Drømmers. Til at skildre Bevægelse, Handling, Lidenskab egner hans Stil sig ikke — den er selv ubevægelig. Der kan ikke komme Fart i den, fordi den altid skal skildre. Den er som en bred, langsomt slentrende Flod, i hvis Flade Genstandene stadigt nedfældes med samme samvittighedsfulde Nøjagtighed.

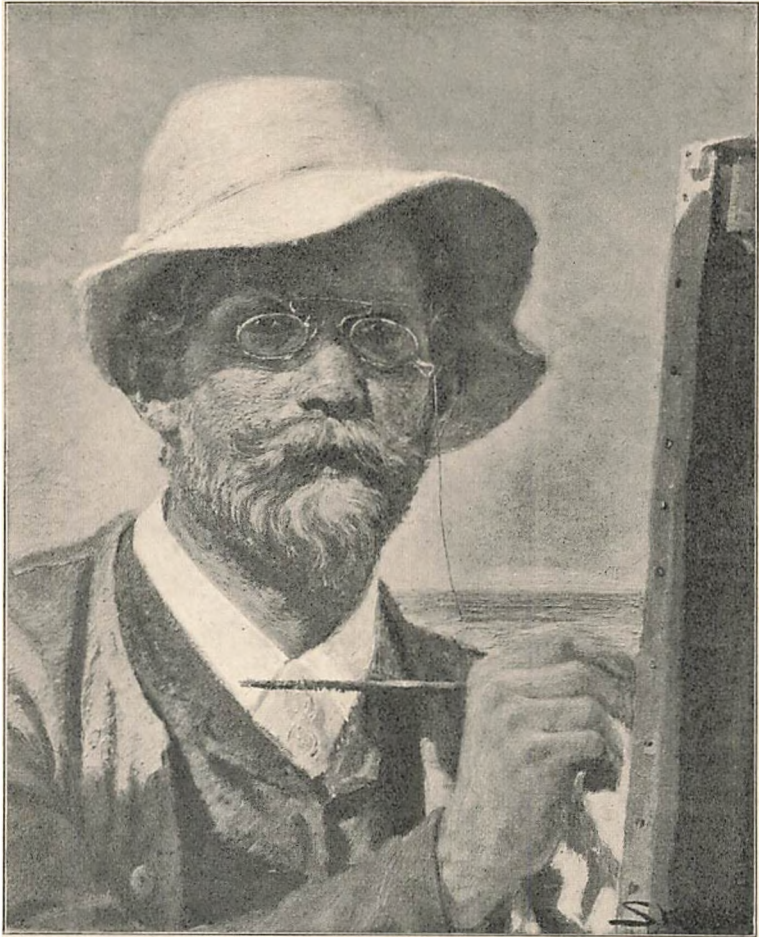
Man kan sige om *Jacobsen*, at han har dræbt Handlenerven i dansk Digtning. Som et Stenpanser hviler hans Ubevægelighed over en stor Del af dansk Literatur i en halv Menneskealder. Men selv da Forsteningen brydes, bevarer dansk Prosakunst dog væsentlige Mærker af *Jacobsens* Kultur og Indflydelse. Iagttagelseevnen er udviklet, Skildreevnen beriget.

Sjælfuldhed og Forfinelse er to Egenskaber, man ikke kan frakende ham. Derfor bølger der sølvklar Elvelandsluft gennem de Værker, der skyldes denne naturalistiske Digter. Thi han var langt mer en Digter og Drømmer paa naturpantheistisk Grund end en nøgtern og følesløs Menneskeskildrer efter Naturalismens Forskrift. Det viser sig da ogsaa, at hans Digtning har Tilløb fra saa ejendommelige Kilder som den danske Folkeviser, *H. C. Andersen* og *Søren Kierkegaard*.

Jens Peter *Jacobsen*, f. i Thisted $\frac{7}{4}$ 1847, Student 1868, studerede Botanik, modtog Universitetets Guldmedalje for en Afhandling om Desmidiaceer 1872, oversatte Darwins to Hovedværker paa Dansk, udgav »Marie Grubbe« 1876, *Niels Lyhne* 1880, *Mogens* og andre Noveller 1882, † i Thisted $\frac{30}{4}$ 1885.

(G. Brandes: Samlede Skrifter, Bd. 3. — Anna Linck: J. P. *Jacobsen*. 1911.)

P. S. Krøyer plux

PETER SEVERIN KRØYER.

1851—1909.

Af SIGURD MÜLLER.

EN halv Snes Aar før Krøyers Død faldt der Tyngsel over hans Sjæl; fra hans seneste Tid stammer da kun faa af hans betydeligere Værker. Men i Storstedelen af Livet var han en lykkelig Mand, lys i Sindet, og lys i sin Kunst, lysglad, solglad, fuld af Haab og Daadskraft, elsket af alle.

Da Krøyers Portræt af Blomstermaler Ottesen kom frem 1873, virkede det stærkt nok til med ét at slaa hans Navn fast. Saa gik et Par Aar, og hvert af dem bragte Vidnesbyrd om, hvor sund og stærk en Sjæl og hvor omfattende Evner Krøyer havde at arbejde med. Han slog sig ned ved Nordsjællands Kyst og blev de danske Fiskeres første og bedste Maler. Han forelskede sig i dem, vandt deres Genkærlighed og Fortrolighed og gav, jævnt og uden Omsvøb eller Pynt, Billeder af dem, saa troværdige og derved saa indtagende, at de maatte blive Folkets Eje. Om »Handling« eller »Fortælling« var der i disse Kunstværker aldrig Tale; ingen Sinde skortede det dem dog paa Indhold. Hvert af dem var et Stykke Sjælemaleri, der fængslede ved sit umiddelbare Liv.

Saa rejste han og blev borte i fire Aar, og i den Tid fuldbyrdedes Gennembruddet under Studiet af Nederlandenes, Spaniens og Italiens store Mestre, i Samliv med Kammerater af forskellige Folkefærd og i en udmærket Lærers Værksted i Paris. Hvad der straks falder i Øjnene, naar man sammenligner hans ældste Arbejder med dem, der fremstod i og efter 1877, er den Udvikling, han har undergaaet som Tekniker; i kort Tid bliver han saa fuldt Herre over alt det, man har kaldt det haandværksmæssige i Kunsten, som ingen dansk Maler før ham. Han lærer at føre sin Pensel med hidtil ukendt Liv og Kraft, at sætte Farven bredt og energisk paa, saa den giver Besked om de forskellige Stoffers

Overfladekarakter, vinder Herredømme over Fortøninger og Afskygninger, bliver Maler i Ordets fulde Forstand. Han blev Realist, Virkelighedsskildrer, men ingenlunde derfor en nøgtern Efterligner, der slog sig til Ro med, hvad et Spejlbillede kan give. Hvad han frembragte, prægedes og adledes af, at han havde sin egen personlige og sympatiske Forstaaelse deraf.

Om alt dette vidner de Værker, han sendte eller bragte hjem til Udstillingerne, saaledes »Sardinieret i Concarneau« og »Italienske Markarbejdere«, jævne Folkelivsbilleder, i Opfattelsen saa fjernt fra den, tidligere danske Malere havde gjort gældende. Mange tog Forargelse; skulde dog Kunsten ikke frem for alt bringe os Skønhedsaaabenbaringer, frie for Livets Tilfældigheder, rensede for det stygge og dagligdags? — Rent galt blev det, da de »Italienske Hattemagere« kom frem, disse stakkels forsultne, sveddryppende, vantrevne Proletarer. Længe varede det dog ikke, før Modstanden mod det nye veg for almindelig Forstaaelse. Man lærte at se, at den ægte Skønhed i Kunsten ikke er afhængig af populært tækkelige Former, der staar til enhver Glansbilledfabrikants Raadighed, men hviler paa Mesterens Grebethed.

Hattemagerne (1882) var det Kunstværk, der slog Krøyers Navnkundighed fast ude og hjemme; en Række af Mesterværker fulgte. Friluftsbilleder fra Skagen, Malerier med en vidunderlig Rigdom af Luft og Sol over Sø og Sand og med kosteligt bevægede Figurer, — Natstykker ogsaa med den fineste Æventyrstemning over sig. Saa de store Indendørsmalerier, hvor mange Portrættfigurer er stillede sammen, skildrede hver med sit Særpræg, — »Musik i Atelieret«, »Videnskabernes Selskab« o. fl.; i disse Værker er den koloristiske Helhedsvirkning ofte rent ud forbausende dejligt samlet og rig paa Enkeltheder, som kun den fuldt udviklede Virtuos kan magte dem. Endelig en Mængde pragtfulde Enkeltportrætter.

Foruden utallige Studier, Farveskitser og Tegninger har Krøyer efterladt sig mere end fire Hundrede Malerier. Samlede melder de om en rigt omfattende Aand, en kernesund Naturdyrker, en trofast Soltilbeder, en helt igennem menneskelig Elsker og Fortolker af alt det oprindeligt menneskelige.

Peter Severin Krøyer, f. i Stavanger ^{23/7} 1851, gennemgik Kunstakademiet 1864—70, fik 1873 den lille Guldmedalje, studerede i Udlandet 1877—81, Medlem af Akademiraadet 1887, † paa Skagen ^{20/11} 1909.

(Det nye Kunstblad I. — Gads danske Magasin 1910.)

JENS JESSEN.

1854—1906.

Af VILH. LA COUR.

BLANDT de sønderjydske Førere har næppe nogen været mere ildfuld end Redaktør Jessen fra Flensborg. Han ejede ikke Krügers Bredder, Junggreens stilfærdige Magt eller Gustav Johannsens Lune, men han virkede ved sin Djærvehed og Uforfærdethed, sin utrættelige Kampiver og sit varme, aabne Sind. Han har en Gang tydet de to Løver i Slesvigs Vaaben som »Modet« og »Trofastheden« — under det Mærke gik han altid selv frem.

Han var voxet op i et Hjem, hvor Faderen vel var fuldt ud dansk, men dog saa med Ængstelse paa den danske Regerings Bestræbelser for at knytte Slesvig nærmere til Kongeriget; thi under de spændte Forhold maatte man først og fremmest undgaa al Tvetydighed ved at opretholde Hertugdømmets gamle Stilling. Dette Standpunkt lærte Jens Jessen tidligt at forstaa; og da han oplevede, at fremmede Voldsherrer samvittighedsløst lagde Haand paa Hertugdømmet og traadte dets Frihed under Fod, blev han en ubøjelig Forsvarer af det, han vidste var *Ret*: Slesvigs historiske, nationale og traktatmæssige Ret til at leve sit Liv frit som et gammeldansk Land. Undertrykkelsen bortvejrede al Ængstelse for den fulde Genforening med Moderlandet. I jernhaard, præjssisk Skole fandt Jessen sin fremtidige Kampbasis: *Retsstandpunktet*.

Dette passede til hans hele »offensive Krigsførelse«, der ganske vist skaffede ham mange bitre Fjender i Modstandernes Lejr og ikke altid fuld Forstaaelse i Fællernes, men som dog aftvang Respekt, fordi Kampen paa denne Maade førtes helt ud og med alle Kræfter. Jessens Standpunkt fordrede, at Kravet om Opfyldelsen af Pragfredens § 5 blev det politiske Hovedvaaben, og han lagde aldrig Skjul derpaa — fandt tværtimod ofte Lejlighed til at betone det.

Hans største Daad blev den opslidende, daglige Kamp for Retten gennem Artikler i »Flensborg Avis« eller Møder rundt om i Sønderjylland. »Flensborg Avis« blev under hans Redaktion et skarpt og fortræffeligt Vaaben i vor Haand, hurtigt og paalideligt, gennemdansk i Maal og Sprog, vagtsomt og uforfærdet. Jessen selv led haardt under Arbejdet; det tømte hans Kræfter og bragte ham mere end fire Aar i prøjsiske Fængsler. Men det svækkede ikke hans varme Tro paa den danske Sags Sejr, og han havde den Glæde at se Tusinder lytte til hans Ord.

Det er som »Redaktør Jessen«, han mindes. Da han i 1902 blev Gustav Johannsens Efterfølger som Rigsdagsmand, gik han ganske vist ind til en Gerning, som han røgledede med den største Omhu, og som ogsaa bragte udmærkede Resultater; men det var dog ikke her, hans Kræfter fandt deres bedste Arbejdsplads. Han var den fødte Agitator og Organisator. Han trivedes bedst paa Redaktionskontoret, naar »Lederen« nøje gennemarbejdedes, for at dens Sprog kunde blive saa rigt og rammende som muligt, eller ude blandt Befolkningen, naar nye Virksomheder grundlagdes til Brug i den nationale Kamp. Kun de færreste ved, hvad Jessen her har skabt. Hans Planer og hans Arbejde ligger bag meget, som ikke bærer hans Navn.

Dette rastløse Liv sled hans Kræfter. Syg var han, da Rigsregeringen indledte Forhandlinger med ham om Optantsagens Løsning, dødssyg laa han, da han sendte sin sidste »Leder« hjem til Flensborg. Han søgte Helse ved et Badested i Bleking, fandt den ikke og rejste til København; men her ramte Døden ham, og svøbt i Dannebrog førtes »Sønderjyllands store Stridsmand« til Hvile i sin Fædrenejord.

Jens Jessen, f. i Toghale v. Møgeltønder $\frac{3}{2}$ 1854, gennemgik Tønder Seminariums danske Afdeling 1871—74, tog Eksamen for Mellemskolelærere ved Universitetet i Göttingen 1880 og Rektoratseksamen i Kassel 1881, Redaktør ved »Flensborg Avis« 1882, Bladets Udgiver 1883, Medlem af den tyske Rigsdag 1902, † København $\frac{22}{7}$ 1906.

(»Redaktør Jessens Artikler«, 1907. — »Sønderjydske Aarbøger« 1907, S. 143—76. — A. Svensson: Redaktør Jessen, 1906.)

NIELS R. FINSEN

NIELS R. FINSEN.

1860—1904.

Af VALDEMAR BIE.

FINSENS Virksomhed var delvis eksperimentel, biologisk. Hovedsagelig bestod den dog i praktisk Anvendelse af hans egne og tidligere Forskeres eksperimentelle Erfaringer.

Finsen var ikke nogen lærd Mand. Indviklede eksperimentelle Metoder beherskede han ikke. Han havde derimod en Egenskab, som er værdifuldere for en Banebryder, nemlig en mærkelig Evne til at naa til Bunds i en Sag ved ganske smaa Midler og usammensatte Undersøgelsesmetoder. Ved sine første Undersøgelser paaviste Finsen, at Lysets Evne til at frembringe Betændelse i Huden («Solbrændthed») ikke skyldes Varme, som man før troede, men en specifik Egenskab hos de »kemiske« blaa, violette og ultraviolette Straaler, samt at den brune Hudfarve, som Betændelsen efterlader, er en nyttig Foranstaltning, idet den beskytter Legemet imod Lysets skadelige, betændelsesvækkende Egenskaber. Ogsaa Dyrene er beskyttede mod Lysets skadelige Virkninger, idet de er mørke paa Ryggen. Finsens Behandling af Kopper i rødt Lys er en praktisk Anvendelse af disse Eksperimenter. Ved at udelukke de kemiske Straaler fra Sygeværelset opnaas, at Huden ikke irriteres, Koppeudslettet forsvinder hurtigt uden at efterlade Ar, og Dødeligheden bliver mindre.

Tidligere Forskere havde paavist, at de kemiske Straaler dræber Bakterier. Finsen udvidede disse Undersøgelser for at anvende Lyset til Helbredelse af bakterielle Hudsygdomme. Ejdømmeligt for ham var, at han først forsøgte at behandle en af de vanskeligst helbredelige Hudsygdomme, Lupus vulgaris, en Hudtuberkulose. Behandlingen har givet udmærkede Resultater og er optaget adskillige Steder i Udlandet. Senere har det forøvrigt vist sig, at Virkningen beror paa, at Lupusvævet destrueres, ikke paa

at Tuberkelbacillerne dræbes. De kemiske Straaler kan nemlig ikke trænge igennem Huden.

Til Indretning af Apparater til denne Behandling havde Finsen god Anvendelse for sin mekaniske Opfindsomhed, en af hans mest fremtrædende Egenskaber. Et Udslag af hans hele praktiske Anlæg var ogsaa de fremragende Evner som Anatom, der først henledte Opmærksomheden paa ham.

Finsens Størværk var Oprettelsen af »Finsens medicinske Lysinstitut«. Det er meget sjældent, at en Videnskabsmand opnaar at grundlægge en Institution, som bærer hans Navn og har til Opgave at fortsætte hans Værk. At dette lykkedes Finsen skyldtes ikke alene hans banebrydende Arbejder, men ogsaa hans personlige Egenskaber. Hans Blanding af Fantasi og Paalidelighed skabte Tillid til hans Planer. Størst Betydning havde dette naturligvis i hans yngre Aar, da han særlig hos Anatomen Chievitz og senere hos Biologen Carl Lange fik en formaaende Støtte, som vedvarede ogsaa efter Oprettelsen af Lysinstitutet. At det lykkedes Finsen at gennemføre dette Størværk, beroede dog allermest paa den storladne Maade, hvorpaa han betragtede sit Livs Maal. Det var ham ikke nok at beskæftige sig med at behandle Lupuspatienter. Lupusbehandlingen blev Midlet til Oprettelsen af den Institution, hvis Opgave skulde være at fortsætte hans Gærning, Udforskningen af Lysets biologiske Virkninger og deres praktiske Anvendelse. At hans egen Anseelse og Betydning voksede sammen med hans Livsværk, har han til fælles med alle store Mænd.

Dette Syn paa hans Arbejde hang nøje sammen med, at han havde mere Grund end de fleste til at tage Livets Korthed i Betragtning. Hans Sygdom prægede hans Liv, og Kampen mod den lagde Beslag paa en stor Del af hans Arbejdskraft. Resultatet heraf blev banebrydende Arbejder om Behandlingen af Hjerte- og Leversygdomme, næsten lige saa værdifulde som hans Undersøgelser paa Lysets Omraade.

Niels Ryberg Finsen, f. Thorshavn ^{15/12} 1860, Student fra Reykjavik 1882, cand. med. 1890, Prosector anatomiae 1890—93. kastede sig over Studiet af Lysets biologiske Virkning, fremkaldte ved sine Undersøgelser Oprettelsen af »Finsen's medicinske Lysinstitut« 1896, modtog den medicinske Nobelpris 1903, † i København ^{24/10} 1904.

(Salmonsens Konversationsleksikon. — W. Thulstrup: N. R. Finsen.)

ALFABETISK INDHOLDSFORTEGNELSE.

	Side		Side
Abildgaard, N. A. Af <i>Sigurd Müller</i>	221	Gade, Niels W. Af <i>William Behrend</i>	623
Abildgaard, P. C. Af <i>B. Bang</i>	209	Goldschmidt, M. Af <i>Julius Salomon</i>	669
Adeler, Kort. Af <i>Gerhard L. Grove</i>	101	Gram, Hans. Af <i>Edvard Holm</i>	155
Allen, C. F. Af <i>Vilh. la Cour</i>	563	Griffenfeld, Peder. Af <i>Johs. Lindbæk</i>	123
Andersen, H. C. Af <i>Hans Brix</i>	503	Grundtvig, N. F. S. Af <i>J. P. Bang</i>	355
Andræ, C. C. G. Af <i>Carl Goos</i>	585	Hall, C. C. Af <i>H. L. Møller</i>	581
Baggesen, Jens. Af <i>Poul Levin</i>	271	Hansen, C. F. Af <i>Vilh. Lorenzen</i>	259
Balle, N. E. Af <i>L. Koch</i>	233	Hansen, Constantin. Af <i>Sig. Müller</i>	493
Bartholin, Thomas. Af <i>Jul. Petersen</i>	91	Hansen, J. A. Af <i>Erik Henriksen</i>	519
Beck, Vilh. Af <i>Frederik Zenithen</i>	727	Harsdorff, C. F. Af <i>Vilh. Lorenzen</i>	199
Berg, Christen. Af <i>Erik Henriksen</i>	731	Hartmann, J. P. E. Af <i>Hother Ploug</i>	509
Berggreen, A. P. Af <i>Hortense Panum</i>	483	Hauch, J. C. Af <i>Erik Rindom</i>	403
Bering, Vitus. Af <i>P. Lauridsen</i>	143	Heiberg, J. L. Af <i>Erik Rindom</i>	419
Bernstorff, A. P. Af <i>Edvard Holm</i>	203	Heiberg, Johanne Louise. Af <i>Arthur</i>	
Bernstorff, J. H. E. Af <i>Edv. Holm</i>	189	<i>Aumont</i>	591
Birkedal, Vilh. Af <i>L. Nyegaard</i>	549	Heiberg, P. A. Af <i>Julius Clausen</i>	263
Bissen, H. V. Af <i>Francis Beckell</i>	479	Heise, P. A. Af <i>Hother Ploug</i>	737
Blicher, St. St. Af <i>Hans Hansen</i>	339	Helgesen, Hans. Af <i>Johs. Lindbæk</i>	443
Bloch, Carl. Af <i>Sigurd Müller</i>	753	Herholdt, J. D. Af <i>Vilh. Lorenzen</i>	651
Bluhme, Chr. A. Af <i>H. L. Møller</i>	451	Hertz, Henrik. Af <i>Hans Brix</i>	467
Bournonville, A. A. Af <i>Arth. Aumont</i>	515	Hemmingsen, Niels. Af <i>J. Oskar An-</i>	
Brahe, Tyge. Af <i>L. F. la Cour</i>	53	<i>dersen</i>	11
Brochmand, Jesper. Af <i>J. O. Andersen</i>	67	Holberg, Ludvig. Af <i>Vilh. Andersen</i>	145
Brorson, H. A. Af <i>P. Severinsen</i>	175	Horneman, J. O. E. Af <i>Godtf. Skjerne</i>	545
Bülow, F. R. H. Af <i>Axel Liljefalk</i>	411	Hostrup, J. C. Af <i>H. Raaschou-</i>	
Børresen, H. P. Af <i>Vilh. Sørensen</i>	703	<i>Nielsen</i>	655
Clausen, H. N. Af <i>L. Koch</i>	437	Huitfeldt, Arild. Af <i>L. F. la Cour</i>	49
Collbjørnsen, Chr. Af <i>Edvard Holm</i>	249	Huitfeldt, Iver. Af <i>Johs. Lindbæk</i>	139
Collin, Jonas. Af <i>V. Pingel</i>	303	Hørup, V. Af <i>Erik Henriksen</i>	777
Cour, J. C. la. Af <i>H. Wulff</i>	761	Høyen, N. L. Af <i>Leo Swane</i>	475
Dalgas, E. M. Af <i>N. Fritz</i>	711	Ingemann, B. S. Af <i>Jens Nørregaard</i>	397
Drachmann, Holger. Af <i>Alfr. Ipsen</i>	789	Jacobsen, J. C. Af <i>C. Nyrop</i>	567
Drewsen, J. C. Af <i>C. Nyrop</i>	315	Jacobsen, J. P. Af <i>Alfr. Ipsen</i>	795
Eckersberg, C. V. Af <i>Sigurd Müller</i>	345	Jerichau, J. A. Af <i>Sophus Michaëlis</i>	619
Egede, Hans. Af <i>Vilh. Sørensen</i>	159	Jessen, J. Af <i>Vilh. la Cour</i>	803
Evald, Johs. Af <i>Ida Falbe-Hansen</i>	227	Johannsen, Gustav. Af <i>Vilh. la Cour</i>	727
Finsen, N. Af <i>Valdemar Bie</i>	807	Juel, Jens. Af <i>Sigurd Müller</i>	237
Fjord, N. J. Af <i>P. V. F. Petersen-</i>		Juel, Niels. Af <i>Knud Fabricius</i>	107
<i>Langmack</i>	697	Jørgensen, A. D. Af <i>Vilh. la Cour</i>	769
Flor, Chr. Af <i>P. Lauridsen</i>	425	Kaalund, H. V. Af <i>H. Raaschou-</i>	
Freund, Herman. Af <i>Sigurd Müller</i>	383	<i>Nielsen</i>	659
Frijs, Emil Krag-Juel-Vind-. Af <i>Erik</i>		Kaas, Niels. Af <i>Johs. Lindbæk</i>	41
<i>Henrichsen</i>	647	Kierkegaard, Søren. Af <i>N. Teisen</i>	599
Frølich, Lorens. Af <i>Soph. Michaëlis</i>	685	Kingo, Thomas. Af <i>P. Severinsen</i>	117

	Side		Side
Kold, Kristen. Af <i>Kl. Berntsen</i>	609	Rosenkilde, C. N. Af <i>Eiler Nystrom</i>	375
Krieger, A. F. Af <i>Carl Goos</i>	641	Rosenkrantz, Holger. Af <i>J. Oskar</i>	
Krüger, H. A. Af <i>H. L. Møller</i>	615	<i>Andersen</i>	59
Krøyer, P. S. Af <i>Sigurd Müller</i>	799	Rung, Henrik. Af <i>Hortense Panum</i>	523
Kuhlau, Frederik. Af <i>Hortense</i>		Rye, Olaf. Af <i>Axel Liljefalk</i>	415
<i>Panum</i>	379	Ryge, J. C. Af <i>Eiler Nystrom</i>	333
Lange, Julius. Af <i>Francis Beckett</i>	765	Rømer, Ole. Af <i>L. F. la Cour</i>	135
Langebek, Jacob. Af <i>Johs. Lindbæk</i>	185	Rørdam, Thomas Skat. Af <i>Sv. A.</i>	
Lehmann, Orla. Af <i>H. L. Møller</i>	553	<i>Becker</i>	749
Leonora Christina. Af <i>K. Fabricius</i>	95	Schlepppegrell, F. A. Af <i>A. Liljefalk</i>	433
Lorenzen, P. H. Af <i>H. L. Møller</i>	407	Schouw, J. F. Af <i>Johs. Lindbæk</i>	393
Lundbye, J. Th. Af <i>Sigurd Müller</i>	663	Schrøder, Ludvig. Af <i>Poul Bjerge</i>	757
Læssøe, Frederik. Af <i>Axel Liljefalk</i>	571	Schulin, J. S. Af <i>Edvard Holm</i>	179
Løvenørn, Poul Vendelbo. Af <i>Edv.</i>		Segeleke, Th. R. Af <i>Rudolf Schou</i>	741
<i>Holm</i>	163	Sehested, Hannibal. Af <i>K. Fabricius</i>	85
Madvig, J. N. Af <i>K. F. Kinch</i>	487	Sibbern, F. C. Af <i>Harald Høffding</i>	367
Mantzius, Kr. Af <i>Arthur Aumont</i>	675	Skau, Laurids. Af <i>H. L. Møller</i>	633
Marstrand, Wilhelm. Af <i>Sig. Müller</i>	557	Skovgaard, P. C. Af <i>Sigurd Müller</i>	629
Martensen, H. L. Af <i>L. Koch</i>	533	Skram, Peder. Af <i>Axel Liljefalk</i>	21
Meza, C. J. de. Af <i>N. P. Jensen</i>	429	Stampe, Henrik. Af <i>Edvard Holm</i>	195
Molbech, Chr. Af <i>Marius Kristensen</i>	363	Steenstrup, Japetus. Af <i>C. G. Joh.</i>	
Monrad, D. G. Af <i>L. Koch</i>	575	<i>Petersen</i>	595
Munk, Jens. Af <i>P. Lauridsen</i>	65	Steffens, Henrik. Af <i>H. Høffding</i>	287
Mynster, J. P. Af <i>L. Koch</i>	297	Stensen, Niels. Af <i>Jul. Petersen</i>	131
Møller, Poul. Af <i>Erik Rindom</i>	447	Svane, Hans. Af <i>Knud Fabricius</i>	81
Nansen, Hans. Af <i>Knud Fabricius</i>	77	Syv, Peder. Af <i>Marius Kristensen</i>	113
Nielsen, P. Af <i>K. Hansen</i>	723	Tausen, Hans. Af <i>L. Koch</i>	1
Oehlschläger, A. Af <i>Hans Brix</i>	325	Tesdorpf, Edw. Af <i>S. C. A. Tuxen</i>	637
Oxe, Peder. Af <i>Johs. Lindbæk</i>	25	Thomsen, Jul. Af <i>J. N. Brøndsted</i>	707
Palladius, Peder. Af <i>L. F. la Cour</i>	7	Thorvaldsen, Bertel. Af <i>E. Hannover</i>	277
Paludan-Müller, Casp. Af <i>Vilh. la</i>		Tietgen, C. F. Af <i>Emil Meyer</i>	717
<i>Cour</i>	499	Tordenskjold, Peder. Af <i>J. Lindbæk</i>	169
Paludan-Müller, Fr. Af <i>H. A. Ros-</i>		Trolle, Herluf. Af <i>P. Göltsche</i>	17
<i>sendal</i>	539	Tscherning, A. F. Af <i>P. Munch</i>	455
Paulsen, Chr. Af <i>H. L. Møller</i>	471	Valkendorf, Kristoffer. Af <i>Knud</i>	
Phister, J. L. Af <i>Eiler Nystrom</i>	527	<i>Fabricius</i>	31
Ploug, Carl. Af <i>H. L. Møller</i>	605	Vedel, Anders Sørensen. Af <i>L. F. la</i>	
Poulsen, Emil. Af <i>Eiler Nystrom</i>	783	<i>Cour</i>	45
Prosch, Victor. Af <i>S. Bülmann</i>	689	Wessel, Johan Herman. Af <i>Julius</i>	
Rahbek, K. L. Af <i>Julius Clausen</i>	267	<i>Clausen</i>	215
Rantzau, Daniel. Af <i>Axel Liljefalk</i>	37	Weyse, C. E. F. Af <i>Hortense Panum</i>	291
Rask, Rasmus. Af <i>Kr. Sandfeld-</i>		Wiehe, Michael. Af <i>Edvard Brandes</i>	679
<i>Jensen</i>	389	Willemoes, Peter. Af <i>Johs. Lindbæk</i>	351
Reventlow, Christian Ditlev. Af <i>Edv.</i>		Winther, Chr. Af <i>Erik Rindom</i>	461
<i>Holm</i>	213	Worm, Ole. Af <i>J. Brøndum-Nielsen</i>	73
Reventlow, Johan Ludvig. Af <i>Edv.</i>		Worsaae, J. J. A. Af <i>Chr. A. Jensen</i>	693
<i>Holm</i>	255	Ørsted, A. S. Af <i>L. Koch</i>	319
Richardt, Chr. Af <i>Erik Rindom</i>	745	Ørsted, H. C. Af <i>L. F. la Cour</i>	309